BIBLIOTECA. NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXIII
B
37
NAPOLI

Digitized by Google

THEORIA
ENTIUM INSENSIBILIUM
S I V E
METAPHYSICA UNIVERSA
SACRA ET PROPHANA,
OMNIUM CAPTUI ACCOMMODATA.

Acceſſit rerum index alphabeticus, cujus ope totum hoc opus lexici metaphyſici, ſeu philoſophici vices gerit.

A U C T O R E

ABBATE PARA DU PHANJAS.

E Gallico ſermone in Latinum vertit F. T.

TOMUS PRIMUS.

B. R.
NEAPOLIS

VENETIIS.

APUD LAURENTIUM BASILIUM.

Superiorum Permiſſu, ac Privilegio.

MDCCLXXXII.

Digitized by Google

TYPOGRAPHUS VENETUS

LECTORI BENEVOLO

IN tanta Philoſophicarum Inſtitutionum copia has novas in lucem proferre non ſolum, ſed e Gallia traducere non auderem, niſi ingenio & doctrina ornatiſſimi viri omnique fide majores, eas cæteris omnibus hucuſque editis præcellere arbitrarentur. Eximius harum Auctor tum primum per Italiam innotuit, cum Romæ Venetiiſque paucis ab hinc annis tribus editis de Religione Chriſtiana, iiſque Italo idiomate donatis ejus Sermonibus, maximo doctorum omnium deſiderio atque aviditate excepti fuere; quos poſtea Sermones ipſe denuo recuſos amplificatoſque in duos Tomos conjecit, quibus titulus: La Philoſophie de la Religion. *Nunc maximum, ut ita dicam, ejus opus aggredior pluries ab eo limatum relectumque in prægrandi auditorum frequentia, quodque ideo non ſecus ac diuturni improbique laboris fructus reputandum eſt.*

Accipe, [illegible]iſſime, modo in tres tomos Metaphyſica bujus Auctoris elementa; babebis mox unico ejuſdem Matheſim, ac tandem quatuor tomis Phyſicam univerſam. Meis fave conatibus, tuamque valetudinem cura.

LUDOVICO STANISLAO XAVERIO

PROVINCIÆ COMITI

CHRISTIANISSIMI GALLIARUM REGIS FRATRI

PARA felicitatem.

DUm *Operis hujus philoſophici* obſequium acceptas, illi præclariſſimis auſpiciis in lucem prodire concedis: illi das, ut aliquatenus nominis tui ſplendore ornatum emergat, nominis, inquam, mundo, ingeniis, virtutibus cariſſimi.

Dignum germen Divi Ludovici regum omnium ſanctiſſimi, maximique, digne fili Ludovici Delphini, qui terris illuxit tantum, ut illis felicia ſæcula præpararet, æternumque religionis, admirationis, amoris, doloriſque ſenſum relinqueret; in te, Regie Princeps, ſummo plauſu miratur Gallia horum Majorum tuorum renaſcentem religionem, beneficentiam, diſciplinarum utilium patrocinium, mentem, ſapientiam, præclaras demum eorum dotes omnes, quæ regem,

 quæ

quæ chriſtianum hominem, quæ civem ornare poſſunt.

Digne Frater ſapientis, atque benefici Regis, quem adorat Gallia, quem Europa reveretur, cui nihil magis, quam regni gloria, & populorum felicitas cordi eſt: non illi tu, ejuſque ſolio propius accedis, niſi ut ſecum inſigne toti orbi virtutum omnium præbeas ſpectaculum, illudque potiſſimum prioribus ſæculis fortaſſe ignotum, venturis vero exemplum, & documentum: amorem nempe fraternum ſanctiſſimum, atque ardentiſſimum ſolio ſedentem, & ſolio proximum.

Dum omnibus virtutibus ornatus, quæ & animum illuſtrant, & populorum amorem tibi conciliant, illud quoque præſtas, ut optimas diſciplinas, atque artes, quibus imbutus es, quaſque amas, patrocinio tuo foveas, omne porro ſummæ tuæ dignitatis munus exequeris. Vale.

PRÆ-

PRÆFATIO.

Fortaſſe non inutile videbitur hac ætate, qua *falſa philoſophia* innumeris ſophiſmatum inſidiis munita impio furore nititur ſancta Religionis, morum, ordinis politici, & civilis fundamenta ſubruere, *veram Philoſophiam* in lucem proferre, nova methodo, novaque perſpicuitate, propriis coloribus, veroque ſuo aſpectu ſpectandam: eamque e ſua ſublimitate deducere, ut, quoad fieri poteſt, omnium excultarum mentium captui ſit accommodata, quæ proinde vera ejus principia, eaſque quæ ex his conſequuntur, veritates probe percipiant. Porro hic eſt hujus operis ſcopus, quod philoſophiæ cultoribus exhibemus.

Illud ſane certum eſt, philoſophiam, uti hiſce temporibus traditur, aut tradi debet, ſimplici, ac illuſtri metaphyſicæ tractatione indigere, taleque metaphyſicum opus omnibus numeris abſolutum in philoſophia adhuc deſiderari.

Metaphyſica omnium divinarum, humanarumque ſcientiarum veluti clavis, aut fax eſt. Suum eſt earum principia ſtatuere, & explicare, viam illis ſternere, & indicare; omnia denique earum objecta, quantum fieri poteſt, ſimplicitate, & claritate donare.

At diſciplinarum omnium præclariſſima, & ampliſſima non niſi ultima oriri potuit. Antequam ipſa in lucem emergeret, humana mens diuturnis, magniſque laboribus per plura ſæcula productis, omnes philoſophicas regiones excolere debuit: ſuorum enim inventorum fructus, ſuarumque meditationum analyſis metaphyſica futura erat. Duo, aut tres mille anni ſunt, quibus plenam atque perfectam hujus diſciplinæ tractationem habere conantur homi-

 nes;

nes: at vix quinquaginta ſunt, quibus ſibi obſervationes, inventa, cognitiones compararunt, quæ a tanto opere ſupponuntur, aut requiruntur.

PHILOSOPHIÆ NOTIO.

Philoſophia eſt amor ſapientiæ, naturæ ſtudium, veri, & honeſti inquiſitio in eorum principiis, eorumque conſequentiis: hæc ejus natura eſt. Omnes cognitiones, quas mentis humanæ acumen aſſequi poteſt, ejus regnum ſunt. In hiſce omnibus certa, & inconcuſſa principia ſtatuere, ab his ad conſequentia plus, minuſve remota deſcendere; aut ab his ad principia regredi, hæc ejus via eſt, qua procedit. Ejus objectum ſunt tum *entia ſenſibilia*, quæ ſenſus noſtros afficiunt, tum *entia inſenſibilia*, quæ non niſi mente attingi poſſunt. Prima phyſicæ objectum ſunt, altera metaphyſicæ.

Phyſica philoſophiæ pars alio opere a nobis pertractata fuit, quod paſſim jam notum, atque probatum. Inſcribitur: *Theoria entium ſenſibilium, ſeu Phyſica univerſa ſpeculativa, experimentalis, ſyſtematica, & geometrica omnium captui accommodata*. Hoc igitur opere, cujus modo præviam notionem tradimus, metaphyſica tantum philoſophiæ pars pertractabitur, ſeu pars illa philoſophiæ, quæ in *Entium inſenſibilium* ſtudio verſatur. (*a*)

Rem

(a) *Etymologia 1. Philoſophia* amor ſapientiæ; *a* φιλῶ *amo; a* σοφία *& ſapientia. Duo dicit, ac continet neceſſario idea ſapientiæ quæ indiviſibiliter ejus* eſſentiam *conſtituunt: nempe*

PHILOSOPHIÆ VICISSITUDINES.

Rem minime inutilem, neque incongruam me facturum puto, ſi de philoſophiæ origine, atque incremento, de ejus lapſu, ejuſque nova reſtitutione proſpectum edidero in *opere hoc philoſophico*, in quo omnes ſcientiæ hujus partes oſtendi debent, atque explicari. Philoſophiæ enim hiſtoria pars eſt philoſophiæ, & ipſius deſiderium creare valet.

Excultæ antiquitatis temporibus philoſophia populis admirationi, ſapientibus in deliciis fuit. Objecti ſui dignitas, atque amplitudo, cognitionum pulchritudo, atque utilitas quum ſibi univerſa ſuffragia vindicarent, quoſcumque qui ingenii vi, ac animi dotibus præſtarent, illius diſcipulos effecerunt. Nemo quovis in genere magnum nomen tunc habere ſperabat, niſi philoſophi nomen ſibi virtute comparaſſet. Quatuor, aut quinque *ſcholæ celebres*, non omnes æquali ſucceſſu, ad philoſophiæ ſtudium animos incenderunt.

SCHOLA JONICA.

Thales Mileſius ſexcentis ferme annis ante Chri-

---

pe lucem in intellectu, & rectitudinem in corde.

II. *Metaphyſica*, ſupra, vel ultra phyſicam. *Scientia, quæ ſupra phyſica, & ſenſibilia attollitur; cujus objectum ſunt ea, quæ immediate ſenſibus attingi nequeunt. A* μετά ultra, ſupra, *&* φύσις Natura ſenſibilis. *Metaphyſica in humano intellectu nihil aliud eſt, recte ſentiendo, niſi* ratio illuſtrata *idea rerum analytica in magnis omnibus humanarum cognitionum objectis.*

Chriſtum natum Scholam Jonicam inſtituit; primaque in Græcia philoſophiæ, & geometriæ fundamenta jecit. Naturæ ſcrutandæ cupidus, & oportunis ad hoc ſubſidiis in patria carens in Ægyptum perrexit, ubi cum gentis illius ſacerdotibus, qui ſoli in ea natione plurium ſcientiarum periti, & cuſtodes erant, conferre poſſet. Primum eorum diſcipulus, non multo poſt eorum magiſter effectus eſt tum in philoſophia, tum in geometria, quæ duæ facultates ab infantia tunc temporis nondum exceſſerant. Eorum doctrinis dives eas in patriam tranſtulit, ubi brevi magna incrementa ſunt conſecutæ.

Ante Thaletem nulla alia in Græcia philoſophia, aut geometria fuit, quam quas inſtinctu quodam naturæ homines aſſequuntur. Vir iſte præclarus veræ philoſophiæ, veræque geometriæ ibi ſtudium inſtituit, & coli fecit, harum ſcientiarum ſcilicet, quæ tantum ratione ducunt, neque de rebus judicium ferunt niſi earum naturæ intuitive cognitæ evidentia.

Philoſophiæ, ac geometriæ ſtudia brevi Jonicam ſcholam ad cœli ſtudium aggrediendum felici ſucceſſu aptam effecerunt; quin illa ad univerſum naturæ chaos coordinandum operam dedit. Cœlum in varios circulos diviſum fuit: inde prima ſphæræ idea; calendarium Græcum, quod erroribus ſcatebat, reſtitutum, atque perfectum fuit; hinc temporis rectæ magis, atque exactæ menſuræ; Cynoſuræ uſus in navigatione traditus fuit, & explicatus; inde tutior navigandi ratio, doctiorque. Poſt Thaletem ſchola Jonica principes habuit Anaximandrum, Anaximenem, celebremque Anaxagoram, qui, uti Plato, perpulchras Divinitatis ideas habuit.

SCHO-

SCHOLA ITALICA.

Paulo poſt inſtitutam in Græcia Jonicam ſcholam*, in auſtrali Italiæ parte ſchola Pythagorica ortum habuit, eaque *Schola Italica* nuncupata fuit. Pythagoras Samius unus ex primis Thaletis diſcipulis poſtquam illius aliquandiu auditor fuit, in Ægyptum, in Chaldæam, & ad Indos uſque peregrinari ſtatuit, ut ſapientum, qui in illis regionibus fama clariores eſſent, doctrinis erudiretur. In patriam regreſſus eam a tyrannis oppreſſam reperit: quare illi ſuccurrere poſſe deſperans, ſponte exulavit; ſuamque virtutem atque doctrinas in eam Italiæ partem tranſtulit, quæ Magna Græcia dicebatur. Ibi eum præclara ſapientiæ fama legislatorem, ſæpius etiam arbitrum, ac pacis ſequeſtrem apud plures exiguas nationes effecit.

Pythagoras celebri illa trianguli orthogonii proprietate detecta geometriæ elementaris fines in immenſum extendit, tum trigonometriæ rectilineæ ortum dedit. Ita quoque iſoperimetrarum theoriam indicavit, demonſtrans omnium iſoperimetrarum figurarum maximas eſſe in planis circulum, ſphæram in ſolidis. Dum vero geometriam perficiebat, numerorum, & ſoni ſcientiam invenit; arithmeticam nempe, qua improbo incommodo homines liberavit, & muſicam, qua illis voluptatis plurimum comparare pergebat.

At quo plurimi Pythagoras faciendus eſt, illud fortaſſe eſt, quod de cœleſtibus rebus excogitavit, & protulit. Sol immobilis in univerſi centro ſitus: globus, quem incolimus, inter planetas, ſive aſtra errantia collocatus: cometæ aſtra opaca detecti, mundo coævi, circa ſolem certa periodo rotantes: vera eclipſium cauſa aſſignata, atque ſtatuta: terræ rotunditas, & antipodum veritas poſita, ac demon-

ſtrata: heſperus, & phoſphorus unum, eundemque planetam eſſe detectus, qui ſolem modo præcedat, modo ſequatur: Deum immortalem! quænam ideæ, & hæ Pythagoræ ætate! E ſchola Pythagorica complures præclari philoſophi floruerunt, inter quos Empedocles, Philolaus, Architas, Timæus Locrenſis, & Democritus Abderites.

SCHOLA PLATONICA.

Duobus ferme ſeculis poſt fundatas Thaletis, & Pythagoræ Scholas, Athenis magna celebritate *Schola Platonica* ortum habuit. Plato Socratis auditor in philoſophia morum, Ægyptiorum ſacerdotum in hiſtoriæ, & legum cognitione, præclariſſimorum Pythagoreorum in rebus phyſico-mathematicis, homo in literis, in philoſophia, in geometria vere magnus, omnium ſapientum oculos ad Academiam, ubi Scholam ſtatuerat, convertit. Analyſi inventa, ſectionibus conicis detectis mathematicas diſciplinas renovavit, novumque in illis iter aperuit: quin & geometriæ tranſcendentis fundamenta jecit, & miris recentiorum per hanc inventis viam ſtravit. Ob egregias de Deo, de anima hominis, de virtutibus, quas habuit, ideas, primus naturalis religionis theologus haberi meruit.

Phyſica, Aſtronomia, mechanica, uno verbo, matheſis mixta non ita multum in Platonis ſchola claruerunt, neque harum facultatum ille progreſſus fuit, qui metaphyſicæ, & puræ matheſis. Summum, atque præcipuum hujus philoſophi ſtudium, quo in ideas pure intellectuales ferebatur, omnium animos ad harum contemplationem convertit; quum & ad phyſicas res intendere philoſophi debuiſſent, quippe quæ uſui neceſſariæ ſunt, ut ad praxim in na-

natura reducantur theoriæ, quæ in intellectu conceptæ fuerint.

Vita ceſſit Plato; ejuſque ſchola tunc in duas diviſa, quæ duos præcipuos communis magiſtri auditores ſibi principes ſtatuerunt. Harum una Xenocrate docente in Academia philoſophari perrexit, nomenque Platonicæ Scholæ retinuit; altera, Ariſtotele, in Lycæum ſe contulit, & *Peripatetica Schola* nomen aſſumpſit. (*a*). Illa methodo, & ſtudiis primi ſui præceptoris addicta, in puris intellectus ſpeculationibus potiſſimum verſabatur, ſive ea pertractaret, quæ ad mores ſpectant, ſive quæ mathematica eſſent. Hæc vero Ariſtotelis ingenio ad nova creanda excitata, atque impulſa, tota fuit in theoriis intellectus ad rerum univerſitatem traducendis; atque ita magnum naturæ viſibilis Chaos coordinare, & Phyſicam inſtituere cœpit.

Prin-

(a) *ETYMOLOGIA. Peripatetici*, Circum ambulantes: a περὶ, circum, & a πατέω, ambulo.

Ariſtoteles, Alexandri aula relicta, Athenas conceſſit, ubi ea admiratione eoque plauſu exceptus fuit, quam maxima, & nota virtus ampliſſimum poſſit ſibi conciliare. Ibi nova ſua philoſophia inſtituta tradidit innumeris cujuſque ætatis, & conditionis auditoribus, quos deambulans docebat in publica quadam æde, & horto, quem locum Lycæum nuncupabant. Inde Peripateticorum nomen, quo ejus diſcipuli vocabantur, quodque ſubinde omnibus ejus ſectatoribus attributum fuit. Lycæum itaque Ariſtotelis ſchola fuit; uti Academia, ſive Academi hortus illa Platonis; uti Porticus, deambulacrum Athenis celebre, illa Zenonis.

Principio itaque *ſchola Peripatetica* Platonicæ portio fuit. Eam fundavit, illique prẹfuit vir ille ingenii vi, & vaſtitate ſummus, qui omnia omnium cognitionum genera amplexus, dialecticas leges in logica ſtatuit, elegantiẹ regulas in ſuis de eloquentia, & poeſi tractationibus tradidit, philoſophiæ morum principia in Ethica evolvit; mechanicam, opticam, cœlum, terram, regnum animale, omnem demum viſibilem naturam eo ſane majori ſucceſſu, qui primis humanæ mentis conatibus expectari poſſet, ſuis obſervationibus, meditationibuſque ſubjecit. Ariſtoteles phyſicam creans, fieri non poterat, quin eam profecto erroribus, tenebriſque involveret: at in ea præclaras veritates detexiſſe, & veram lucem illi effudiſſe, hoc illi glorioſum, magnæque laudi tribuendum.

Tanti erat apud auditores ſuos hujus philoſophi auctoritas, ut quum de re quapiam ipſe pronunciaſſet, omnis illico de ea diſputatio ceſſaret. Ejus ſententiæ ipſis, rationis loco erant: ſeu magis rationibus, quibus ſententias ſuas confirmabat, acquieſcebant; hinc eorum commune effatum: *ipſe dixit*. Mortuo ipſo, auctoritas iſta dogmatica non ceſſare, imo augeri, ac roborari viſa eſt; quin ſequentibus ætatibus ad inſaniam uſque illam tueri ejus ſectatores conſueverunt; tunc enim, ut quid verum, falſumve eſſe ſtatueretur, Ariſtotelis opera tantum conſulebant, & interpretabantur: infallibile oraculum habentes quidquid ille quovis in genere excogitaſſet; perinde quaſi Ariſtotelis auctoritate, non experientia, & ratione philoſophia, & veritas innitcrentur.

Ab ingeniis ad philoſophiæ ſtudia ab Ariſtotele excitatis *Vetus Peripateticiſmus* ortum habuit, qui quatuor, aut quinque ſæculis rationis

nis

nis humanæ fines dilatavit, eamque perfecit; deinde *recens Peripateticiſmus*, qui ſequioribus ſæculis, eam ſtravit, atque depreſſit.

PYRRHO, EPICURUS, ZENO.

Pyrrho, Epicurus, Zeno Stoicus ipſi quoque celebres ſcholas inſtituerunt, & compluri- mos auditores habuerunt. Horum primus ſcholam imbecillitatis, atque dementiæ, alter voluptatis & incredulitatis, tertius inſaniæ, atque œſtri habuerunt. Pyrrho homines ad fatuitatem, Epicurus ad vitium, Zeno ad temeritatem adduxit. Epicurus Romani philoſophi, ac oratoris judicio, id invicte probantis, ſcientia omni carebat. Pyrrho omnium judicio, aut nequam, aut imbecillis erat, aut fatuus. Zeno magno, & erecto animo fuit, modice tamen philoſophia, & doctrinis imbutus. Hic ſtultam, improbamque ſententiam amplexus *fati irreſiſtibilis*, quo omnia in univerſo ordine ſive phyſico, ſive morali trahuntur, atque reguntur, falſas de re quavis ideas ſibi creavit, prçſertim vero de morali philoſophia, ad quam potiſſimum intendebat. Ipſe ad virtutem inſtinctu potius, quam ratione proclivis, ſublimem quandam ſibi efformavit ideam *virtutis ſine motivo, ac ſine fundamento*; atque huic phantaſmati, quod nullibi erat, aut eſſe poterat, addictiſſimus fuit; eo ferme pacto, quo enthuſiaſtæ inanes viſiones ſuas pertinaciter proſequuntur.

Trium harum ſcholarum primæ duæ, Pyrrhonis ſcilicet, atque Epicuri, nihil cum vera philoſophia commune habuerunt; nihil enim novi, verique protulerunt. Tertia Zenonis, ſeu Porticus, ſatis præclaras de moribus ideas habuit; at rigidæ virtutis, rectæque rationis præter modum ſtudioſa, utramque deformavit;

ſive

ſive nimio exceſſu eas extollendo, ſive ab omni eas amandi, & regendi cauſa ſeparando, ſive eas ad inane fatum, & omnino mendax traducendo. Tres itaque ſcholæ iſtæ, uti & aliæ nonnullæ nullo titulo philoſophiæ faſtis inſcribi merentur; nihil enim ad eam aut creandam, aut promovendam, aut perficiendam contulerunt.

SCHOLA ALEXANDRINA.

Aliquanto poſt Alexandri, atque Ariſtotelis obitum duorum priorum Ptolemæorum cura, ac munificentia *Schola Alexandrina* in Ægypto inſtituta fuit: ibi Ariſtotelis genium, ejuſque naturæ inveſtigandæ ſtudium ſe recepiſſe putaviſſes. Ex hac ſchola Euclides, Ariſtarchus Samius, Erathoſtenes, Poſſidonius, Apollonius Pergæus, Potamon (a), Hiparchus, Ptolemæus, complureſque alii magni nominis viri prodierunt.

ÆTAS BARBARA.

Sequioribus ſæculis, a primo ſcilicet poſt Chriſtum natum ad ætatem uſque Carteſii, philoſophia non plane extincta, at prorſus turpiter deformata jacuit, vix ut jam dignoſci potuerit. Non ea jam regina majeſtate ſpectabilis,

---

(a) *Potamon* Scholæ eclecticæ *princeps: hoc nomine appillabatur, quod ab aliis phil.ſophicis ſcholis quidquid magis rationi conſentaneum illi videbatur ſeligeret, quin omnes alicujus ſcholæ, aut philoſophi cujuſque ſententias amplecteretur. Hæc omnium ſectarum maxime philoſophica ſane erat.*

bilis, quæ ideas, ſenſuſque attolleret, cujus doctrina hominum mentes erudiret, atque ditaret, cujus labores, ac ſtudia dum animos excolebant, hominibus eſſent utilitati, atque ornamento; proſtituta, atque proſtrata, veluti captiva, non niſi alienis cogitationibus uſa eſt; propterea nihil ipſa cogitavit; quin mentes, animoſque, veluti degeneres, effecit, quum eos in putidis tantum, & contemptibilibus ineptiis occuparet. Naturæ viſibilis ſtudio, ejuſque legibus, proprietatibus, uſibus, relationibus, quibus inveſtigandis operam daret, entium rationis, naturarum plaſticarum, qualitatum occultarum, aliorumque hujuſmodi inanium ſomniorum ſtudium ſuffecit, quæ inſcitia, & depravata ratio, acute tamen, adſtruebant. Simplici, robuſtæque dictioni, qua nobiles illuſtreſque ideas ornare conſueverat, barbararum, inaniumque vocum congeries ſucceſſit, quibus nulla idea reſpondebat, quaſque tanquam tutas, ineluctabileſque rationes venditabat. Cæca, & fatua in Ariſtotelis auctoritatem fides, eam in ipſa libere excogitandi facultatem, verique inquirendi in rerum natura, non in hominum opinionibus habitum illum inſitum extinxit, qui eam a cæteris diſciplinis initio ſecernebat. Ariſtoteles loquebatur, aut loqui dicebatur: ratio, & experientia contra aſſurgere non audebant.

Hæc erat perverſa, & ſpuria philoſophandi ratio, quæ paſſim ſuffulta a Chriſtianis doctoribus, aut oppugnata, temere nimium ab Arabibus philoſophis arrepta, & commendata, omnes demum philoſophicas ſcholas invaſerat, ſuoque imperio ſubjecerat; unde inſcitiæ, & præpoſteræ ratiocinationis imperium late dilatabat, ac confirmabat.

CARTESII ÆTAS.

Apparuit tandem Carteſius, & philoſophandi ratio immutata fuit. Ille libero, audacique ingenio, ideis copioſo, acceptoque ita ſublimi, ut cuique præſtaret, ita robuſto, ut omnia concuteret, ita fœcundo, gratoque, ut omnia reſtaurare, ac renovare videretur, ſolus ipſe pro philoſophia, & ratione, contra univerſum orbem *novi Peripateticiſmi* (*a*) ſervum colluctare auſus eſt. Dubitandi methodus, ideæ claræ, atque diſtinctæ, experientiæ auctoritas, ſenſus intimi teſtimonium, evidentiæ lumen, rationum vis, arma iſta fuerunt, quibus late tunc dominantem philoſophiam aggreſſus eſt; hoc tribunal fuit, cujus judicio omnes hominum cognitiones, atque ſententias ſubijci voluit. Obmurmurarunt inſcitia, & præjudicium, & inter has obmurmurationes immanis Peripateticiſmi coloſſus baſes ſuas ſubrutas, tyrannidemque profligatam aſpexit. Jura ſua ratio recepit, & Philoſophiæ libertas, ac propria vis reſtituta fuit.

Ante Carteſium fuerunt Sceptici; at Sceptici tantum. Carteſius ætate ſua e Scepticiſmo philoſophicam certitudinem educere docuit. Senſit enim, oſtenditque, Philoſophiam neque philoſophorum auctoritate, neque populorum opinionibus inniti, apud quos omnia veris, falſiſque

---

(a) *Is dicitur* novus peripateticiſmus, *qui Sectatorum, interpretumque Ariſtotelis doctrinam ſequitur, a ſæculis barbaris ad ætatem uſque Carteſii. Erat hic, imo eſt etiam nunc temporis in pleriſque philoſophicis ſcholis Virgilii Polyphemus*: Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.

ſiſque permixta ſunt; philoſophumque, ut e'us cognitiones tuto conſiſtant, debere ſemel ſententias omnes abjicere, eaſque ſuſpectas habere, ac philoſophicæ dubitationi ſubijcere, ut inde eas tantum ut veras admittat, quæ evidentia præfulgeant; atque his inconcuſſis probatiſque fundamentis *rationem novam* ſuperſtruat, cui tuto fidere poſſit. At quum Carteſius omnia rationi tribuere videbatur, nunquam revelationis auctoritatem lædere cogitavit, quam tamquam *ſupernaturalem rationem*, ſeu generis, & ordinis ſuperioris rationem ſuſcipiebat; quamque ſemper ſincera veneratione eſt proſecutus, tunc quoque, quum, præter ejus intentionem, ſyſtemata ſua philoſophica illi non omnino conſentire viſa ſunt. Atque ita Carteſius philoſophica dubitatione, ſe, ac philoſophiam ſecum ad certitudinem evexit. Neque alio pacto tunc regnantem philoſophiam ſubvertens, novæque philoſophiæ fundamenta jaciens homines ad veritatem detegendam, (etſi eam raro ipſe ſit aſſecutus) adduxit; quare ſibi immortalem gloriam comparavit.

Præjudiciis devictis, excuſſa barbarie, cognitionibus utilibus, jucundiſque fœcunda philoſophia, ſi unquam, nunc ſane ſapientibus in deliciis eſt. Ea quoque humani generis pars, quæ unice ad ejus ornamentum, & delicias nata videtur, probare valuit, non ſe ita a natura comparatam, ut in amatoriis fabulis tantum, aut in maledicis ephemeridibus legendis tempus tereret; ſed liberam, atque excultam, ſe quoque philoſophiæ natam eſſe.

Carteſii ingenio debemus Nevvtonum, atque Leibnitium geometriæ, ac phyſicæ natos; Malebranchium, Lockium, Clarkium, Leibnitium ipſum metaphyſicæ. Ab his humanæ diſciplinæ omnes diſcuſſæ, evolutæ, ad rectam lancem appenſæ, Certitudo regni ſui amplitu-

dinem, fineſque novit. Ab his ſummis viris aut ſimul conſentientibus, aut confligentibus, quidquid certi in phyſica, aut metaphyſica habemus, emanavit.

OPERIS HUJUS PROSPECTUS.

Plena, & abſoluta omnibus numeris metaphyſicæ univerſa tractatio, in qua omnia præclara ſcientiæ hujus ſublimis, atque utilis objecta clare, & eleganter proponerentur; in qua nec triſtis illa graſſaretur ariditas, quæ mentis aciem hebetat, atque enervat, dum acuere nititur, atque excitare; neque futilis illa arguendi ratio, quæ illam extenuat, ac depravat, dum ingenio pollentem facere ſtudet; nec incommoda prolixitas, quæ nauſeam, & tenebras, & exilitatem parit, dum mentis divitias augere videtur; in qua a philoſophiæ, & literarum theſauris deprompta brevibus verbis proferrentur quæcunque majoris momenti præclariſſimi philoſophi plurimis, magniſque voluminibus ediderunt de anima ejuſque facultatibus, de Deo ejuſque attributis, de materia ejuſque ſpecificis proprietatibus; in qua ex univerſis Philoſophicis meditationibus extrueretur generale ſyſtema certitudinis, ac veritatis apte connexum exiguo *principiorum* numero firmiter ſtatutorum, captuque facilium; hæc, inquam, tractatio illa eſt, cujus ideam mente conceptam hoc opere philoſophico, quod nunc in publicam lucem emittimus, exequi, atque implere ſtuduimus.

Talem metaphyſicæ tractationem, cujus proſpectum modo protulimus, ſi daretur unquam, maxime hominibus utilem fore, minime dubitandum; ipſis enim ad ſcientiam mirum in modum viam ſterneret; ad magis reconditas veritates nullo tædio, nullaque moleſtia men-

tem

tem attolleret, & omnium maxime utilium cognitionum ſemitam indicaret. At æque certum, tale opus cuivis vel ſummo ingenio prædito, atque pollenti, aſperrimis difficultatibus, & quæ vix in eo conficiendo vinci poſſint, obſitum videri debere; illudque fortaſſe tandem perfectius fore, quod minus ab hac idea, quam de ejus perfectione concepimus, recederet; ſive ob immenſam rerum ſublimium copiam, quibus hoc opus exædificandum eſt, ſive quod difficillimum ſit ea ad captum, ſenſumque omnium accommodare, quæ inſenſibilia & abſtracta imaginationem effugiunt, & ſola, nudaque ratione percipi poſſunt.

Illuſtres metaphyſicos Carteſium, Malebranchium, Leibnitium, Clarkium, Lockium, VVolfium, Baylium præclaram rerum ſupellectilem homini metaphyſicæ operam danti ſuppeditaturos putares, quas facile colligat, & ſuo operi inſerat; at non ita porro res habet. Rerum iſta congeries ſæpius indigeſta, & confuſa, ſæpius etiam falſis hypotheſibus, falſiſque aſſertis, atque principiis innixa iis in fontibus, unde illas haurire potes, fere ſemper novo ordine, trutina, forma indiget, ut operi, quale nunc paramus, aptari poſſit. Eam dixeris auri fodinam divitem ſane, in qua tamen aurum minime depuratum eſt, quamque propterea magno ſtudio, magnaque cura effodere, & elaborare neceſſe eſt, ut ab extraneis corporibus metallum, quod continet, rite ſecernas.

Illud quoque facile credes, plura, quæ tot jam ſæculis in omnibus philoſophicis ſcholis aſſidue traduntur, tandem facilia effecta eſſe quæ tradantur, & arripiantur; aperteque fatebimur, nos quoque ita aliquando putaſſe, ſolamque experientiam nos tandem hac in re ab errore liberaſſe. Exempli cauſa, a quatuor jam, aut quinque ſæculis pleriſque in ſcholis diſſe-

ritur, diſputatur, contentioſe conclamatur de cognitionis principiis, de rerum eſſentiis, de diſtinctionibus philoſophicis, de univerſali ſcientifico, de individuationis principio, de propoſitionum oppoſitione, & æquipollentia: & hæc ipſa quæ tamdiu agitata, atque diſcuſſa quum jam ferme vulgaria effecta ſint, hæc, inquam, ſunt, in quibus rite arripiendis, exponendiſque majori labore nobis fuit inſudandum.

Philoſophia ager eſt, in quo omnia *præclara ingenia* tranſeri, enutriri, creſcere, evolvi, vires acquirere, ditari debent: ſive patriæ, & religioni ſacerdotio devoveantur; ſive juri dicendo, & cauſis agendis, ſive militiæ; ſive naturæ quodam impulſu ad eloquentiam, ſeu poeſim, & eruditionis ſtudium trahantur: in his enim, niſi pictor ſimul, & philoſophus fueris, nunquam excelles.

Confidenter dicam, quemlibet recto, alacrique ingenio præditum quatuor menſium ſtudio, nec ultra modum impenſo, quidquid hoc opere philoſophicarum cognitionum continetur arrepturum: tantam toti huic metaphyſicæ claritatem, ac lucem affundere niſi ſumus. Hoc autem *patriæ juventuti* maximæ utilitati eſſe poterit, non in prima adoleſcentia tantum, quum in ſcholis philoſophiæ elementis operam navat; hoc enim tempore peropportunum erit intra domeſticos parietes præviam generalem ideam concipere earum rerum, quibus ſtudet; verum etiam quum annos agens ferme vigintiquinque, relictis jam ſcholis, maturiore, ſolidioreque ingenio nobilem illam neceſſitatem ſentit, quæ didicerit, novis cognitionibus ſuo marte roborandi; atque adeo rerum ordinem, ac nexum clarius intuendi, unde melius earum principia arripiat, atque percipiat.

Huic metaphyſicæ operam dantes, id intendimus, non *aridam, atque exſuccam philoſophiam* ſcri-

ſcribere, quæ nihil unquam ut par eſt ſtatuit, aut ſuadet, ſed ex omnibus philoſophiæ partibus *unum veluti philoſophicæ doctrinæ corpus* effingere, quod totum ſimul apta methodo, atque elegantia elaboratum, copioſe, & ſolide perfectum, *vera rerum principia* de iis omnibus, in quibus humanæ cognitiones verſantur, ratione duce, hominum animis alte infigere poſſet.

Si quando magis, meliuſque artes excolentur, fortaſſe tempus erit aliquando, quum obſoleſcet mos iſte tempus ſumme pretioſum prolixis in pleriſque ſcholis philoſophiæ tractationibus terendi; his enim probata, & typis edita philoſophia facile, & exiguo ſumptu ſuffici poſſet. Apertum eſt, amplius, & melius hoc pacto patriam juventutem quatuor menſibus inſtructum iri, quam duorum annorum ſpatio manu ſcriptis adverſariis, quæ nunquam ſatis correcta ſunt, quæ non niſi per partes haberi poſſunt, nec omnia ſimul uno veluti intuitu contemplari, niſi quum ea evolvere deſieris; in quibus præterea, ſi aliquando abeas, lacunæ fient, quas non ita facile deinde ſuppleas: hinc idearum nexus, & ſeries abrupta, ac proinde utilitas omnis radicitus abſumpta.

Ad *Latinæ linguæ uſum* ſervandum pleriſque in ſcholis latinæ philoſophiæ tractationes præferuntur, eæque pravæ, quoniam probæ, ac perfectæ nondum exiſtunt. At utilius tum philoſophiæ incremento, tum latini ſermonis uſui, & nitori ſervando profecto foret, ſi abſoluta philoſophiæ tractatio gallice ſcripta admitteretur; ſi egregius magiſter quæ bene ipſe, & nitide percepiſſet, eleganter, & copioſe auditoribus ſuis in ſchola latine explicaret, hoc unico ſermone illos erudiens reſpondere, atque arguere. Nonne maximam laudem magiſtro, atque auditoribus conciliaret, magnam veritatum copiam mente tenere, & totam ferme

phi-

philoſophiam extemplo ab uno ad alium ſermonem traducere, novam lucem iis, quæ in opere illo non ſatis clareſcerent, affundendo; quæ nimis diffuſa coarctando; quæ nimis laconica expoliendo; quæ non ſatis firma roborando; quæ fallacibus fundamentis ſuffulta prorſus ſubruendo? atqui ad hoc in univerſæ philoſophiæ tractatione modicus tantum *criticarum notarum* numerus requireretur, quæ varias operis partes reſpicerent, quæque ſeorſim & diligenter traderentur, ut res poſtularet; ita vero & opus ipſum quod explicaretur, & auditorum ingenia perficerentur.

Hac methodo, quæ ſola fortaſſe experientia confirmari petit, quamque vir aliquis libero ingenio, auſuſque aliam a veteri, ac trita viam aggredi, ſerius ocius arripiet, adoleſcentes ideas mutare, partim etiam creare coacti alio ſermone veluti cogitare, alio loqui conſueſcent. Ita memoriam, & ingenium ſimul exercebunt; contra vero latinos libros legere tantum aſſueti, ut de iis pariter latine diſſerant, ut plurimum id tantum præſtant, ut quas voces legerint, aut audierint memoriæ mandent, & repetant; & exiguo quidem conatu, at exiguo pariter fructu adlaborent.

Si nobis munus commiſſum eſſet adoleſcentes omnino rudes philoſophicis inſtitutis imbuendi, hac *peculiari methodo* uteremur. A ſecundo, & octavo paragrapho tractatus primi hujus operis initium faceremus, ut præviam ideam, notionemque ratione ſuffultam haberent diverſorum cognitionis principiorum, variarum demonſtrationis ſpecierum, naturæque, & objecti variarum diſciplinarum tum ſpeculativarum, tum practicarum, quarum iſtæ demonſtrationes, atque iſta principia fundamenta ſunt. Inde ad tractatum ſecundum progrederemur, ut veros fontes, & vera cujuſcun-

que

que, quæ in hominibus ſit, certitudinis fundamenta probe cognoſcerent. Ab hoc ad dialecticam tranſiremus, ut habitum, uſumque recte ratiocinandi ſibi melius compararent. Inde ad initium regreſſi totum continenter hoc metaphyſicum opus ad calcem uſque perlegeremus, cujus ſtudium ita diſpoſitum ſolatio potius eſſet, quam labori.

Hinc colligere licet quantæ utilitati opus hoc philoſophicum futurum ſit non publicis ſcholis tantum, verum & potiſſimum privatæ adoleſcentum inſtitutioni; ſæpe enim in pleriſque domibus ex his ſunt, quos rapide philoſophicis inſtitutis imbutos volunt, quippe quibus ſcholas adeundi, longumgue ſtudiorum curriculum ſequendi tempus deeſt, aut voluntas; quin & adoleſcentibus iis, qui militiam a prima ætate ſecuti in caſtris ſunt nullo animi cultu, at animo ſæpius ad cultum aptiſſimo. Hujus operis utilitatem ſentient viri illi quoque, qui Dei ſervitio devoti in provinciis, aut pagis horas ſubſecivas, ſaltem autumnalibus feriis, in erudiendis adoleſcentibus plerumque conſanguineis impendunt, qui deinde in eodem ſervitio eorum ſcientiam, atque virtutes æmulentur.

RERUM PARS OBSCURA.

In metaphyſicæ objecto, uti & in phyſicæ, non omnia luce clareſcunt. Vera ſcientia plerumque eſt, in duobus hiſce ampliſſimis humanarum cognitionum theatris, apte dignoſcere quouſque pertingere, quove ſiſtere debeat humani intellectus acies: tenebrarum, & lucis fines ſecernere; res problematicas rite perpendere, & veroſimilitudinis, ac probabilitatis gradus arripere: in magnis omnibus philoſophiæ objectis rectos certitudinis, incertitudiniſque terminos conſtituere. Hinc

in metaphyſica hac noſtra plurima, quæ ut certa traduntur; plurima, quæ ut tantum veroſimilia, aut probabilia: alia quædam tandem, quæ ut ignota, & humani intellectus acumini impervia.

METHODUS PHILOSOPHICA.

Methodus, quam in univerſa hac entium inſenſibilium theoria ſecuti ſumus, eadem prorſus eſt, quam non ſine publica adprobatione in noſtra entium ſenſibilium theoria uſurpavimus. In eo ſita eſt, ut exactæ, nitidæque rerum definitiones tradantur, quibus earum idea tuto concipiatur; ut omni, qua fieri poteſt, claritate, ac robore rationes plauſibiles, & deciſivæ afferantur, quæ veritatis ſtatuendæ, ac demonſtrandæ ſunt baſis, ac fundamentum; ut ſolida demum, ac victrici rationum vi diluantur ea magis, minuſve ſpecioſa, magis, minuſve apta fucum facere, quæ ſtatutæ, ac demonſtratæ veritati opponi poſſent.

Facile, ſi libuiſſet, novam methodum aut adoptaſſemus, aut inveniſſemus. At confidenter dicemus, nullam ea, quam ſecuti ſumus, aut ſimpliciorem, aut magis naturæ conſonam, aut rebus abſtractis diſcutiendis, illuſtrandiſque magis opportunam nobis viſam eſſe; eamque propterea unicam, quæ philoſophicis inſtitutionibus apta eſſe poſſit. Methodo geometricæ affinis digna eſt, quæ humani intellectus viam dirigat, attentionem conciliet, lumen augeat: neque jam aut phantaſiæ, aut intellectus energiam, amplitudinem, aut vires extenuat, ſi quando magna quædam proponenda, illuſtria ſyſtemata evolvenda, præclara effata menti infigenda harum facultatum conatus poſtulent. Quid ultra quæras, ut illam jure, meritoque ceteris omnibus tum in metaphyſica, tum in phyſica prætulerimus?

Ope-

Operis philoſophici ratio nihil cum ſimplici lexico commune habet. In hoc omnia præſtiteris, ſi ſub eadem idea, ut melius potueris, omnia quæ ad objectum hujus ideæ ſpectant, collegeris. In eo elaborandum, ut rerum congeriem generico quodam modo apprehendas, neque eas proferas niſi eo ordine, quem naturalis idearum nexus requirit. Si quando eadem rerum ſpecies ad plures philoſophiæ partes relationem habet, omnia turbares, atque everteres una in parte ea collocando, quæ ad aliam ſpectant. At hoc ipſum non raro accidit, ut nempe eadem rerum ſpecies ad plures philoſophiæ partes natura ſua referatur. Senſationes, & ideæ, exempli gratia, ad tractatum de certitudine, cujus baſis, ac fundamentum ſunt, tum ad tractatum de anima, quæ earum ſubjectum eſt, neceſſariam relationem habent. Itaque de eodem objecto agi poteſt, ut ejus diverſæ relationes exigunt, in diverſis philoſophiæ partibus; atque hæc ambages, ſi qua tamen eſt, non artis vitium, ſed effectus eſt.

STYLI LACONICI DIGNITAS.

Olim operis dignitas habebatur in directa maſſæ, & gravitatis ratione; ſive ille maxime ingenio excellere putabatur, qui ampliora, aut plura volumina protuliſſet. Teſtis eſto Albertus Magnus. Ætas noſtra non ita ſenſit. Hiſce temporibus malumus præclaram quampiam veritatem, ſive ad intellectum, ſive ad res ſpectet, recte propoſitam, ſtatutam, evolutam, ſi fieri poteſt, paucis paginis habere; quam eandem propoſitam, ſtatutamque, atque in ingenti volumine pene ſubmerſam. Eſt ne hoc vitio ſæculi tribuendum? Opus breve atque dilucidum, in quo principia coarctentur, ut inde conſequentia clarius eluceant, atque percellant, in quo res invicem admoventur, quo a-

ptius menti oblatæ percipiantur, in quo nihil neceſſarium omittitur, nihil ſuperfluum inſeritur minoris ne fiet, quoniam inutili, ac mutuata copia non redundat?

Ubique brevitas neceſſaria: at potiſſimum in opere philoſophico, quale hoc eſt, cujus objectum immenſum, nec aliis finibus contentum, quam iis, quos habet natura intelligibilis. Omnia velle dicere de re, quam tractas, eſt parum humano intellectui favere, cui omnium veritatum germen, atque principium ſane proponendum; non tamen ipſe ad aliquas ſuo marte aſſequendas ineptus cenſendus. Atque ita nos experientia edocti phyſicam noſtram, noſtram *philoſophiam religionis*, atque hanc metaphyſicam *ad ſuos minimos terminos* adducere conati ſumus. Omnia brevi dici poſſunt, quum omnia videndi copia, & facultas fuit; neque leviter attigiſſe res auctorem dicas, qui brevibus paginis omnia, quæ magnis voluminibus continerentur, valuit includere. Hominibus jam eruditis brevitas inſervit plurimum: hæc ipſis uno intuitu videndam offert veram analyſim meditationum, obſervationumque, quas indigeſtas, atque confuſas inter ſe, imo & propter ſe ipſas, in mente habebant. At neque iis, qui erudiri, & doceri cupiunt, brevitas inopportuna: juvat eos quippe melius, meliorique ſucceſſu vera rerum principia arripere, in quibus ſubinde per ſe ipſi utiliter ſpeculari poſſunt.

Quin & adoleſcentes ipſi, quum ad decimum quintum ætatis annum majora ſtudia aggrediuntur, exiguo iſti conatui non impares ſunt: ita nos experientia, & obſervatione ducti confidenter pronunciamus. Opportunum eſt, eos cito aſſueſcere principiis meditandis, conſequentiis deducendis, hiſque ad pleraque peculiaria applicandis; uno verbo, ex ſe meditentur oportet,

tet,

tet. Juvat illos identidem mentem torquere, ut meditari aſſueſcant, ideaſque colligere, eas invicem conferre, atque uni veluti reſiſtentiæ omnes eas ſimul admovere; ſive etiam, ut verſatile, & alacre ingenium efficiant, unde illi vis eveniet, atque energia. *Ex impete fulmen*.

At dum in opere philoſophico brevitatem quærimus, non proinde *exſuccam, atque aridam brevitatem* commendamus, quæ rerum duntaxat triſtem ſceleton, aut ſummam vim proponeret; quæque in magnis illis theoriis de Deo, de anima, de naturæ lege, de certitudine, quas *non minus ſentire, quam concipere* oportet, omnia inter exigua dilemmata, & arctos ſyllogiſmos, qui ferme nunquam apte perſuadent, coarctare vellet.

Brevitas philoſophica, de qua ſermo, cujuſque cauſam agimus, exuberantiam, non vero energiam, & copiam excludit. Res ipſa ad *ſimpliciora principia* adducit ſane; at hæc principia in clara luce poni, & omni rationum vi ſtatui patitur.

Experientia tandem edocti ſumus, opera nimis prolixa, & *opera nimis elementaria* a philoſophia eſſe proſcribenda. Illa quidem, quod unice ideas perturbare, & moleſtiam creare valeant; hæc autem, quod inanima, inania, exilia, nihil apte docere, aut ſuadere poſſint. Non magis exiguo volumine commendandam philoſophiæ tractationem concludi poſſe arbitramur, quam elegans tragœdia eſſe poſſit, quæ agatur horæ dimidio. Nec tempus, nec modus erit, quo in illa rationis, in hac ſenſus vis in anima enaſcatur, atque ſatis firmas radices agat.

Objiciet fortaſſe aliquis, nos in metaphyſica noſtra, in qua de *entibus inſenſibilibus* agi debet, ſæpius, & diutius in materia, in motu, in ſenſuum teſtimonio, in naturæ viſibilis har-

monia, in mechanicis hominum, brutorumque operationibus occupari, quæ ſenſibilia ſunt, proindeque a propoſito noſtro aliena: at in promptu adæquata reſponſio eſt: ſenſibilia contemplari, ut eorum *inſenſibilis natura* dignoſcatur, atque explicetur, non ſane eſt ultra metaphyſicæ fines progredi. Porro hoc ipſum objectum eſt, ad quod hic convertimur rerum ſenſibilium obſervatione, quarum in metaphyſica noſtra mentionem facimus. Exempli cauſa, nos materiam, materiæ motum, materiæ accidentia non contemplamur, niſi ut vel inviſibilem ejus eſſentiam, vel inviſibilem auctorem, vel inviſibilem motorem, quæ res in ſe ipſis minime ſenſibiles ſunt, detegamus. Nos ſenſuum, aut hominum teſtimonium non expendimus, niſi ut ejus auctoritatem certa lance perpendamus: hoc autem profecto quid inſenſibile eſt. Nos hominum, atque brutorum operationes non conſideramus, niſi ut per viſibiles harum duarum diverſarum ſubſtantiarum operationes ad inviſibilis principii, quod utriuſque anima eſt, cognitionem aſcendamus. Et ſic de ceteris.

PRINCIPIA, ET NEXUS HUJUS METAPHYSICÆ.

Metaphyſica in objecto ſuo conſiderata, veluti infinita abyſſus eſt, ubi ſimul confuſa apparent entia omnia, quæcumque ſint, exiſtentia, & poſſibilia; nullum enim objectum eſt, quod aliquo pacto conſideratum a metaphyſica alienum ſit. Videtur ſane maxime opportunum fore, ut libere per immenſum hoc pelagus, atque chaos ſpatiari poſſimus, *punctum aliquod fixum*, *ſimplex*, *atque unicum* invenire, in quo, aut cui omnino tuti inſiſtere poſſemus, indeque naturam univerſam circumſpicere, atque *ſuperiorem intuitum* ad entium congeriem

con-

converteremus, ut omnia eodem nexu conjungeremus, cujus metaphyſicus ipſe centrum eſſet, atque principium. At metaphyſicæ objectum, quo mage velis modo inſpiciatur, adeo immenſum eſt, varium, & complicatum, ut omnino neceſſe ſit illud in varias portiones partiri, & in plures veluti manipulos diſtribuere, ſi recte illud percipere velis, atque proponere; quin, poſtquam communem nexum, qui eidem puncto partes ejus omnes alligat, extruxeris, niſi omnia turbare velis, ſingillatim has aſſumas oportet, quas contempleris. Hinc operis in plures tractatus partitio.

Unum ex punctis ipſis, imo fortaſſe unicum, cui omnes humanæ cognitiones adnecti poſſunt eſt *Ego intelligens*, *&* *ſenſibilis* hominis cujuſcumque. Hæc prima catenæ anſa, cui omnes cognitiones ſuas ſpeculativas, & experimentales adnectere quiſque poterit. Centrum hoc eſt, unde tuto proficiſcatur, & veluti per totidem lucis radios ferri per univerſam naturæ viſibilis, & inviſibilis ſphæram. Hæc baſis, & hoc fundamentum, cui ſuperſtruere poteris certitudinis ædificium reſpectu entium omnium materialium, aut immaterialium, cum quibus relationem dicunt diverſæ tuæ intellectus, & ſenſuum perceptiones. Hoc: Ego intelligens, & ſenſibilis, hoc punctum dici poteſt, unde viam ingrediaris, & centrum, ad quod omnes concurrunt philoſophiæ meditationes, quæ hoc opus conſtituunt, in quo omnia innituntur *relationibus eſſentialibus*, quas cujuſque individui perceptiones intellectuales, atque ſenſibiles habent ad ſubſtantias materiales, ad ſubſtantias ſpirituales, ad ſubſtantiam increatam, atque creatricem, ad certitudinem, ad mores; & ſic de ceteris.

Si perceptiones meas intellectus, & ſenſuum contemplabor, inveniam me ideas habere re-

rum genericas, quibus unice mihi ſcientiarum aditus patefieri poteſt: hinc entium theoria; inveniam, me judicia, & ratiocinia efformare, quæ recta, aut vitioſa eſſe poſſunt: hinc theoria ratiocinandi, ſive Dialectica; inveniam, non omnia in meis ideis, ac ſenſationibus illuſionem eſſe: hinc theoria Certitudinis; inveniam, me non neceſſario a me exiſtere, atque entia, quæ meos ſenſus afficiunt, non niſi accidentalem ipſa quoque exiſtentiam habere: hinc theoria Dei, & cauſæ primæ increatæ, & creatricis; inveniam, quas habeo perceptiones intellectus, & ſenſuum, non ita eas in vegetabili, aut foſſili exiſtere: hinc theoria animæ; inveniam, ſubſtantiam extenſam, & ſolidam, quæ intellectu, & ſenſu caret, diverſis ſpecificis proprietatibus præditam eſſe, quas probe ſcrutari, atque dignoſcere mea multum intereſt: hinc materiæ theoria.

DIVISIO OPERIS.

Etſi abſtracta admodum videri poſſit theoria hæc metaphyſica, nos eam eorum omnium captui accommodaſſe confidimus, qui maxime ſimplicia ratiocinia aut efficere, aut aſſequi ſe poſſe ſperent. Jucunda iis, qui utilibus cognitionibus delectantur, parum iis utilis, qui tantum crepundia ſectantur, in ſeptem ea eſt tractatus diſtributa, in quibus de univerſo ejus objecto agitur, de omnibus ſcilicet Entibus inſenſibilibus, quorum cognitio ingenuo, ac libero homine digna eſt.

TRACTATUS PRIMUS.

Tractatus primi in quindecim paragraphos diſtributi objectum eſt *Theoria generalis entium*, ſive notiones rerum magis abſtractæ, & uni-

univerſales. In hoc pars iſta magis generica humanarum cogitationum perluſtrabitur, quæ ad omnes entium claſſes extenditur, aut ſaltem ad plurimas, diverſaſque entium claſſes; quæque ſemper cujuſque philoſophiæ prodroma neceſſario eſſe debet. Hic omnibus, quæ in philoſophia continentur, aut ſupponuntur, præviis, ac fundamentalibus notionibus philoſophicam facem adhibebimus; exempli gratia, abſtractioni metaphyſicæ, primis ſcientiarum principiis, arti ſcientificæ demonſtrationum, rerum veritati, ac poſſibilitati, earum exiſtentiæ, eſſentiæ, modificationibus accidentalibus, proprietatibus, attributis, generibus, ſpeciebus, cauſis, & effectibus omnibus, quæ earum relationes tum eſſentiales, tum accidentales, earum quoque diſtinctiones reales, atque formales reſpiciunt; Ei omni, quod earum ſtatum univerſalitatis conſtituit, quod eas efficit objectum ſcientiarum genericum, & earum ſtatum individuationis, quod eas efficit entia unica, ac veluti ſolitaria; ſpatii, in quo ſunt conſtitutæ, & durationis, cui coexiſtunt, naturæ: uno verbo, omnibus hiſce objectis metaphyſicis quibuſcumque, quæ abſtractio ad varias entium claſſes extendit, illiſque accommodat, quæque bene percipere, quorumque genericas ideas probe concipere peropportunum. Mirabitur fortaſſe quis, quum iſta legerit, maxime abſtruſam metaphyſicæ partem, eam ſcilicet, quam Ontologiam, ſeu ſcientiam entis in genere appellant, dum maxime generica profert, dum maxime abſtracta, & a ſenſibus remota producit, dum objecta in immenſum protenſa, & ab omni re prorſus ſejuncta contemplatur; tamen nitore, copia, ac jucunditate conveſtiri poſſe, quin ultra terminos progrediatur, quos recta, & ſolida ingenia, & ad cogitandum a natura efformata attingere poſſunt.

TRACTATUS ALTER.

Alterius tractatus objectum eſt *Theoria certitudinis*, omnium ſcilicet humanarum cognitionum baſis, ac fundamentum. Oſtendimus hoc tractatu, quamcumque humanam certitudinem inniti aut *teſtimonio ſenſus intimi*, qui nos inſtruit, atque convincit de noſtra exiſtentia, deque exiſtentia noſtrarum idearum, judiciorum, ratiocinationum, affectionum, odii, timoris, ſpei, deſiderii, determinationum, ſenſationum, ſenſationum mentalium, omnium denique, quæ in anima verſantur, illamque afficiunt; aut *idearum teſtimonio*, quod nobis veritatem principiorum detegit, conſequentiarum dependentiam, rerum eſſentias, & proprietates, quidquid in objectis metaphyſicæ, algebræ, geometriæ, moralis philoſophiæ dignoſcimus; aut *ſenſationum teſtimonio*, quibus cognoſcimus exiſtentiam, figuram, ordinem, diſtantias, volumen, qualitates ſenſibiles diverſorum corporum, quibus circumdamur, quæque naturam viſibilem conſtituunt; aut *hominum teſtimonio*, quod hiſtoriæ, aut traditioni commiſſum elapſa ſæcula, quæ jam evanuerunt, in vitam revocat, volubilem, & varium rerum ordinem ſiſtit, omniaque loca & tempora coram nobis ſtatuens ea *illuſtria facta* nobis oſtendit, quorum nos temporum, locorumque diſtantia teſtes eſſe non ſivit. Hinc hujus tractatus in magnas quatuor ſectiones diſtributio, quibus ea omnia, quæ quatuor hoſce certitudinis fontes aut ſtatuit, aut extenuat, continentur.

In prima *connexionem neceſſariam* ſenſus intimi cum objecti ſui cujuſcumque exiſtentia demonſtramus, atque ſtatuimus, indeque tutas regulas ad veras a falſis perſuaſionibus ſecernendas deducimus.

In

In altera, poſt philoſophice diſcuſſam idearum naturam, earumque a ſenſationibus diverſitatem, tum utrarumque cauſam in anima, oſtendimus qua in re, quaque ratione poſſint ideæ *connexionem neceſſariam habere* cum realibus objecti ſui proprietatibus; qua in re, quaque ratione idearum noſtrarum teſtimonium nobis fieri poſſit infallibile certitudinis motivum in objectis algebræ, geometriæ, dialecticæ, moralis philoſophiæ, & metaphyſicæ.

In tertia oſtendimus, atque explicamus, qua ratione haberi poſſit, imo re ipſa habeatur *nexus neceſſarius* inter unanimes, conſtanteſque ſenſationes, & varia, ad quæ referuntur, objecta; qua etiam ratione noſtrorum ſenſuum teſtimonium quibuſdam aſſignatis conditionibus conveſtitum, infallibile certitudinis motivum in nobis fiat pro ſenſibilibus objectis, quæ viſibilem mundum conſtituunt.

In quarta, poſt propoſitam generalem ideam factorum hiſtoricorum, quæ veræ, & plenæ certitudinis objectum evadere poſſunt; poſtquam oſtenderimus, quædam hiſtorica teſtimonia quibuſdam firmis, ac determinatis conditionibus ſuffulta *nexum neceſſarium* cum veritate factorum, quæ referunt habere poſſe, ac propterea infallibilis certitudinis motivum fieri; falſas regulas profligamus, atque conterimus, quas Pyrrhoniſmus quidam hiſtoricus obtrudere voluit; illiſque *veras critices regulas*, quas ſana philoſophia admittit, & probat, ſuſſicimus.

TRACTATUS TERTIUS.

Tractatus tertius *ratiocinii theoriam*, Dialecticam nempe, ſeu logicam, objectum habet. Ratiocinandi facultas naturæ donum eſt, quod logica naturalis dicitur: at donum hoc arte perfici poteſt, a qua excolatur, dirigatur, & in

actibus ſuis aut tutius, aut minus errori obnoxium reddatur. Atque hic dialecticæ, ſeu logicæ artificialis finis eſt: hoc autem præſtat, humano intellectui exiguum ſcientificarum regularum numerum proponens de *perceptionibus*, aut ideis, quibus apte objecta definire, atque partiri condiſcat: de judiciis, ſive propoſitionibus, ut ad has bene perpendendas, limitandas, earumque convenientiam, aut oppoſitionem recte dignoſcendam auxilio ſint: de *ratiociniis ſimplicibus*, *atque compoſitis*, ut ea conficere, ex iis rectas conſequentias deducere, præpoſterorum vero vitia prompte dignoſcere, ac detegere aſſueſcat.

Nihil fortaſſe, quod ſine auditorum faſtidio tradatur, hoc difficilius invenies. Hujus rei Dialecticæ omnes, ſeu logicæ, quæ hactenus in lucem prodierunt, teſtes ſunto. Hanc tamen ſyrtim in hac *nova Dialectica* effugiſſe ſperamus; in hac enim ducentis ferme paginis ſumma claritate quidquid ad magnam ratiocinandi artem pertinet concluſimus, quin aliquid redundans adderemus, aut quid utile, & neceſſarium omitteremus.

TRACTATUS QUARTUS.

Objectum Tractatus quarti *Dei theoria* eſt magnis duabus ſectionibus diviſa, quarum una entis hujus ſumme colendi, primi rerum omnium principii, & finis ultimi *exiſtentiam*, altera *naturam* explicat.

In prima, poſt in clara luce patefactam veteris, novique Atheiſmi impietatem, quo ejus ſtoliditas, atque perverſitas intime ſentiatur, rigidiore philoſophia facem præferente, rerum Ordinem moralem, phyſicum, & metaphyſicum ingredimur. Hinc varia *demonſtrandi media* philoſophice deducimus, quæ nondum fortaſſe apte

pro-

propoſita, nec ſatis recte uſurpata fuerant; quæ tamen, ut hic a nobis propoſita, & uſurpata, tum ſimul, tum aliqua ſeorſim etiam adeo plenam, atque perfectam de Dei exiſtentia certitudinem pariunt, ut majorem ab evidentiſſimis Euclidis theorematis de objecto geometrico fruſtra expectes. Duce itaque planiſſima, ac rigidiſſima dialectica oſtendimus, *nexum neceſſarium* haberi inter quædam Ordinis moralis phœnomena, & Dei exiſtentiam; inter quædam Ordinis phyſici phœnomena; & Dei exiſtentiam; data, exempli cauſa, lege naturali obligatoria, Dei exiſtentiam neceſſario ſequi; dato præclaro hoc univerſi Ordine, aut motu hoc regulari, atque conſtante, qui in natura eſt, aut regni animalis, aut vegetabilis exiſtentia, imo materiæ tantum, qualis ea nobis nota eſt, Dei exiſtentiam ita neceſſario conſequi, ut dato triangulo rectilineo, æqualitas inter tres ejus angulos, & duos rectos neceſſario conſequitur.

In altera intimiori Creatoris, ac naturæ viſibilis conſervatoris ſubſtantiæ philoſophicam facem quantum fieri poteſt admovendo, oſtendimus, in ipſo eſſe, & eſſe debere Eſſentiam infinite ſimplicem, Providentiam infinite ſapientem, Libertatem infinite independentem, Activitatem infinite efficacem, omnino infinitam, prorſuſque indefectibilem Intelligentiam. En magni tractatus hujus argumentum, qui univerſæ religionis, moralis, ac ſocietatis baſis, ac fundamentum dicendus eſt.

Quinti, ſextique tractatus objectum eſt *Animæ theoria*, hominum animæ ſcilicet, atque brutorum: ſunt hæ inviſibiles naturæ duæ, in quibus pleraque ſimilia, pleraque diſſimilia deprehenduntur; quas tanti momenti eſt, tantæque difficultatis pernoſcere; de quibus nihil veri ſcias, niſi eas veluti explices, atque evolvas, earum operationes, atque effectus conſiderando, niſi

eas

eas cum materia, & inter ſe conferas; ut inde inferas peractis obſervationibus, atque experimentis, num earum operationes materiali tantum ſubſtantiæ convenire poſſint; num utriuſque operationes ejuſdem generis ſint, idemque principium indicent, an vero diverſi, & diverſum principium detegant.

Communis querela doctorum eſt duobus, tribuſve mille annis, quibus de natura animę diſſeritur, nondum probandam omnino de anima tractationem eluxiſſe. Sancte profiteor nihil in hac a me omiſſum, ut querelæ hujus audiendæ pro viribus finem facerem.

TRACTATUS QUINTUS.

Homini ineſt *ſubſtantia ſenſibilis, & intelligens*, qua movetur, & animatur, quamque in ſua natura, ſuiſque potentiis expendemus. Hinc tractatus hujus in duas ſectiones diviſio, quæ, objecti ſui ratione, maximi momenti ſunt.

In prima *hominis animam* contemplantes, atque ipſius intimam ſubſtantiam perſcrutantes firmiſſime oſtendemus, natura a materia omnino diverſam eſſe; nihil in ipſa, aut extra ipſam eſſe, quod eam naturæ viribus deſtruere poſſit, quodve ejus deſtructionem exigat; liberam eam eſſe, nullaque neceſſitate ductam in iis, quos actus ſuos liberos vocat; hinc ejus ſpiritualitas, immortalitas, atque libertas.

In altera hanc ipſam hominis animam contemplantes quoque, ipſiuſque intimam ſubſtantiam perſcrutantes philoſophicæ trutinæ ejus *Potentiam intellectivam*, ejus *Potentiam affectivam*, ejus *Potentiam motricem* ſubjiciemus. Hinc fluet ſatis ampla intellectus humani theoria, tum eorum omnium, quæ ab ipſo pendent, humani cordis, & Principii univerſalis, quod in omnibus cauſarum occaſionalium magnum illud mo-

mobile eſt, eorumque, quæ ſupponunt, quæque trahunt. Hinc etiam idea ſatis clara moralis philoſophiæ, & præcipuarum paſſionum; tum fluidi animalis, quod in diverſis totius naturæ noſtræ muneribus, ſive ut cauſa, ſive ut effectus, partem habet non mediocrem.

TRACTATUS SEXTUS.

Ineſt brutis *Principium ſenſitivum* ea movens, atque animans; quodque pariter tum in ejus natura, tum in ejus potentiis expendemus. Quare hic quoque tractatus ſextus in duas præcedentibus breviores quidem, at magni momenti ſectiones tribuetur.

Harum prima *animam brutorum* perpendentes, ac perſcrutantes oſtendemus, principium inviſibile, quo animantur, ſubſtantiam eſſe a materia, & a ſpiritu eſſentia diverſam, quum neutrius proprietates habeat; ſubſtantiam, quæ *ſenſu prædita, & intelligentia carens* neceſſario *intermediam ſpeciem* conſtituit inter materialem, ſpiritualemque ſubſtantiam, neque ulli harum quidpiam commune habet.

Altera hujus ipſius inviſibilis principii inveſtigatione, & analyſi oſtendemus, *nullam* illi ineſſe *potentiam intellectivam*, quæ alia objecta præter ſenſibilia poſſit attingere, quæ objecta abſtracta, moralia, pure intelligibilia apprehendere poſſit: illi vero ineſſe *Potentiam affectivam*, quæ tamen ſolius phyſicæ voluptatis lenocinio, ſoliuſque phyſici doloris timore gubernetur, quin ad voluptates, aut dolores ordinis intellectualis, & moralis rationem habeat ullam: illi ineſſe pariter *Potentiam motricem*, quæ tamen diverſorum motuum, quos parit, cauſa tantum occaſionalis eſſe videtur.

TRACTATUS SEPTIMUS.

Theoriam materiæ metaphyſicam amplectitur tractatus ſeptimus, ſeu illam ſcientiæ corporum partem, quæ ab experimentis, & obſervationibus minime pendet; & quæ tota intellectus meditationibus continetur.

Materia ſane aliquam in ſe proprietatem habet, ſive ea nota ſit, ſive ignota, quæ ejus eſſentiam conſtituit; quæ ipſam materiam potius, quam ſpiritum, aut ſubſtantiam inter materiam, & ſpiritum mediam, eſſe facit; at quid eſt intrinſeca iſta proprietas, quæ *materiæ* conſtituit *eſſentiam?* Materia in ſe aut habet, aut habere videtur ſenſibilem qualitatem, ſive proprietatem, quæ eam pluribus modis ſenſus noſtros afficere aptam reddit; at vero quid eſt *ſenſibilis* iſta *materiæ qualitas*? Hinc duæ orientur diverſæ ſectiones, quæ partem materiæ metaphyſicam detegentes ad univerſam phyſicam aditum aperient, & metaphyſicam noſtram ipſæ concludent.

UNIVERSI OPERIS CONCLUSIO.

En hujus philoſophici operis objectum, atque proſpectum, cujus operis ſcopus eſt vera omnium humanarum Cognitionum principia proponere, atque ſtatuere. Hoc inter alia e uſdem generis unicum aut analyſis evoluta dicendum eſt, aut analytica diſceptatio eorum omnium, quæ in univerſa hac philoſophiæ parte ſublimiora, majoriſque momenti ſunt; quod propterea ſpeculationibus, ac ratiociniis hominum mentes illuſtrat: quare & objecto, & methodo probari, legique fortaſſe dignum a quamplurimis acri, rectoque ingenio fretis, cujuſvis ætatis, aut conditionis illi ſint, qui ut abditis metaphyſi-

cæ contemplationibus ſeſe devoveant, quarum ita ſæpius utilitatem, ac neceſſitatem ſentiunt, id unum expetunt, ut ex philoſophiæ, ac literarum ſinu opus tandem emergat, quod illis hac in re valeat ſatisfacere; opus, inquam, in quo difficile illud emineat artificium vera rerum principia arripiendi, atque explicandi, illudque multo difficilius ab his tædium, ac ſatietatem amandandi, tum eorum nexum, conjunctionemque indicandi, amplitudinem, fineſque ſtatuendi, tum demum horum pulchritudinem, utilitatemque comprobandi.

Omnia dicta jam ſunt: effatum hoc ſapientis cujuſdam erat elapſo ſæculo; at ſapiens iſte allucinabatur. Quo enim tempore adagium hoc pronunciabat, nondum univerſæ attractionis lex detecta erat, nondum magnorum omnium cæleſtium phœnomenorum cauſa aſſignata, nondum vera telluris figura ſtatuta, nondum differentialis, atque integralis algebra inventa, nondum theoria cometarum propoſita. Omnes humanæ diſciplinæ in infinitum perfici poſſunt; neque ſane ea, quæ entia inſenſibilia reſpicit, ab hac univerſali lege excipienda eſt. Metaphyſica igitur adhuc perfici & ipſa poteſt; at inter humanas diſciplinas ea fortaſſe eſt, quæ breviori curriculo ſummam, quam poteſt, perfectionem attingere poteſt. Plena hac, integraque tractatione, quæ tantum explicat, atque amplificat elementa ea, quæ decem ab hinc annis in lucem protulimus, & analyſim inventorum omnium habebis, quæ a ſuperiorum ætatum philoſophis accepimus, & ſatis amplam *novorum inventorum* ſupellectilem, quam nobis noſtro marte comparavimus. Poſt hoc opus, quid profecerit, quidve incrementi cœperit metaphyſica ab hac, qua ſcribimus, ad ſuam uſque ætatem, poſteritas judicabit.

FINIS PRÆFATIONIS.

NO-

NOTÆ OPERI HUIC PRODROMÆ.

I. Metaphyſicæ hęc plena, ac abſoluta tractatio tribus aliis operibus affinis eſt, quę jam cuique præ manibus ſunt, nempe noſtris Phyſicę, Mathematicæ elementorum, ac philoſophiæ Religionis tractationibus. At quamvis hiſce affinis, ac veluti adnexa ſit, a ſe tamen opus ita integrum eſt, ut qui hoc habeant, nihil iis, quæ ſupra indicavimus, in ea univerſa philoſophiæ parte, de qua in hoc agitur, opus habeant.

II. Si identidem in hac metaphyſica notas intercalares inveneris, quæ quoſdam aut phyſicæ, aut mathematicæ noſtræ articulos indicent; ſcito, non ideo poſitas, ut ibi ſtudium hujus operis intermittas, & in iis articulos indicatos pergas conſulere; at unice indicare, quæſtionem eam aliquo pacto ad quaſdam præcipuas ſeu phyſicæ, ſeu matheſeos veritates referri, quarum per otium, ſi libuerit, pleniorem cognitionem habere poteris indicatos articulos conſulendo.

III. Ita quoque ſi pares notas in hac tractatione repereris, quæ aut ſequentem tractatus partem, aut alios tractatus indicant, ne putes ideo quæ ſequuntur conſulenda, ut quæ tunc legis probe intelligas; at tantummodo ea alibi fuſius pertractanda, atque explicanda.

IV. Hic, ut in phyſica, tres hæ notæ (Q. E. D.) ſignificant *quod erat demonſtrandum*.

At animadvertas velim, enunciatam demonſtrationem ſæpius probare duntaxat, rem, de qua agitur, probabilem eſſe, non plane certam; tunc ſcilicet, quum ſententia probanda non ut abſolute certa, ſed ut probabilis tantum proponitur.

V. Qua ratione procedas dum huic operi ſtudes, indicavimus jam in præfatione iis qui phi-

philoſophiam ne a limine quidem ſalutarunt. Qui vero aliquam philoſophiæ jam operam dederunt, quibus præcipue liber iſte proponitur, ii totum continenter opus legant, curſim ea quidem quæ parva ingenii contentione indigent, ea vero, qua opus eſt, attentione quæ magis ardua identidem occurrent.

ALIA EJUSDEM AUCTORIS OPERA.

I. *Theoria entium ſenſibilium, ſive univerſa Phyſica, ſpeculativa, experimentalis, ſyſtematica, & geometrica omnium captui accommodata.* Huic operi præfigitur index rerum alphabeticus, qui lexici phyſici loco eſſe poteſt. Additæ ſunt figuræ affabre inciſæ, quotquot ad claram ſeptem tractatuum, quos continet, intelligentiam requiruntur; ſeu quaſcunque poſtulat theoria *materiæ*, omniumque ſuarum proprietatum; *motus*, ſuarumque legum omnium; *telluris*, ſuorumque trium regnorum; *aquæ*, *aeris*, *lucis*, omniumque ſuorum illuſtrium phœnomenorum; *cœli*, ſive aſtronomiæ ſpeculativæ cœleſtia phœnomena, & aſtronomiæ phyſicæ eorum veras cauſas demonſtrantis. Voluminibus quattuor continetur.

Docta Anglicana Societas (*a*) de hoc opere judicium tulit, ut infra; atque huic judicio docti viri paſſim in Gallia, & tota ferme Europa ſubſcripſerunt. „ Phyſica hæc omnibus eſt nu„ meris abſoluta, maximique facienda. In ea „ magna rerum peritia, optimoque delectu au„ ctor comprehendit quæcunque ad opus per„ ficien-

(a) *Ephemeridum Anglicanarum auctores, quæ inſcribuntur*: The Critical Revievv or annals of litterature by a ſociety of gentlemen. *Tom. I.* 1773.

„ ficiendum eſſent opportuna. Methodi ſimpli-
„ citas, & claritas, ſtyliqueelegantia, & bre-
„ vitas rebus pertractandis conveniens opus effi-
„ ciunt a Doctis omnibus maxime commendan-
„ dum.

II. *Algebra, & geometria principia, ſeu univerſa matheſeos elementa omnium captui accommodata.* In hoc opere ubique praxis theoriæ conjuncta eſt: clare, & dilucide proponuntur arithmetica, algebra, analogica, & analytica ſupputatio, longimetria, planimetria, ſtereometria, trigonometria rectilinea, & ſectionum conicarum pars uſui magis neceſſaria: illud phyſicæ noſtræ eſt affine. Præfigitur index rerum alphabeticus, qui mathematici lexici loco eſſe poteſt. Ad calcem adjectæ ſunt tabulæ ſinuum accuratiſſimæ: figuris munitur diſtinctiſſimis, & optime inciſis, quotquot numerorum, & geometriæ ſtudium poſſit poſtulare. Uno volumine continetur.

III. *Sana philoſophia principia principiis religionis conciliata, ſeu religionis philoſophia.* Duobus minoribus voluminibus opus continetur. Ad hoc elaboratum eſt, ut vera religio a calumniis impiæ, ac furentis incredulitatis vindicetur, quas illi obtrudere non ceſſat, quaſi ſibi non conſona, & abſurda eſſet: ut ubique veritates, quæ religionis fundamenta ſunt, cum principiis, quæ philoſophiæ fundamenta ſunt, invicem conferantur; ut ubique *vera* utriuſque *concordia* invicem demonſtretur: ut ea omnia, quæ prioribus ſæculis excogitata fuerunt, quæque futuris in religionem evidenter divinam excogitari poſſit, *univerſa, & conſtanti confutatione* proterantur. Hinc opus tum in ſæculo viventibus cujuſcumque ſexus, & conditionis maxime appoſitum, ſi quando religionem, & philoſophiam ratione duce cognoſcere cupiant, tum utriuſque ſexus juventuti ad religionem,

ra-

ratione duce informandæ, quibus viva docentium voce explicata nonnulla abunde ſufficient.

Quoniam hæc *Religionis philoſophia* a metaphyſica noſtra ſejuncta eſt, illi adjecimus analyſim ſatis copioſam tractatuum trium de certitudine, de Deo, & de anima, quatenus tria hæc objecta arctiſſimam religioni relationem dicunt. Inter eos quibus hoc opus acceptum eſſe poteſt, illi quibus placet magnas metaphyſicæ ideas præcipuis religionis principiis applicatas videre, illique præcipue, quibus e ſuggeſtu dicendi munus incumbit de chriſtianæ fidei principiis, libenter fortaſſe legent in tribus *philoſophicis*, *& chriſtianis ſermonibus* ad calcem poſitis; quomodo ex idea Dei entis increati, & creantis ſponte fluat religionis, ejuſque unicæ, neceſſitas: quomodo idea religionis dignæ Deo, hominiſque viribus accommodatæ, naturalem religionem minime ſufficere probet, & religionis revelatæ neceſſitatem trahat; quomodo ex hiſtorico proſpectu, ac philoſophica trutina diverſarum religionum, quæ extiterunt jam, aut vigent adhuc, præclare effulgeat Religionis chriſtianæ catholicæ veritas, & divinitas: religionis, inquam, unicæ evidenter divinæ tum doctrina, quum duratione; & cujus præcipuas veritates audax incredulitas nequit oppugnare, quin illis omnino abſurda, ac ſtomachum moventia ſyſtemata ſufficiat.

NO-

NOTA.

Quoniam in phyſica noſtra nonnullæ numericæ notæ ſunt, quæ metaphyſicam hanc reſpiciunt, nec bene iis, quæ indicare debent, reſpondent, apponimus tabulam iis conciliandis efformatam. Exempli gratia, in Phyſica invenies (*Met.* 154.) qui numerus hanc metaphyſicam reſpicit: loco numeri 154 quære numerum 417, qui in adjecta tabula illi ſuffectus eſt; ſic porro de reliquis.

Loco n.	Quære	Loco n.	Quære
11	56	473	1042
48	210	474	1046
51	222	480	1062
52	224	506	1279
55	226	508	1117
112	318	536	1170
127	357	546	1248
132	361	553	1226
135	179	568	1297
154	417	569	1322
172	457	714	1392
175	463		
192	487		
204	489		
242	598		
334	958		
337	881		
384	820		
431	957		
439	966		
441	971		
442	978		

Numeros infra poſitos quæres in Philoſophia religionis.

Loco n.	Quære
389	172
589	134
592	141
646	236
650	169

THE-

THEORIA
ENTIUM INSENSIBILIUM,
SEU
METAPHYSICA UNIVERSA SACRA ET PROPHANA.

TRACTATUS PRIMUS:

THEORIA GENERALIS ENTIUM SIVE INTRODUCTIO AD PHILOSOPHIAM.

PRimi hujus tractatus, qui magnis omnibus divinarum, humanarumque diſciplinarum objectis lucem affundet, ſcopus eſt, omnium humanarum cognitionum generalia principia exponere, entium omnium proprietates oſtendere ſive quibuſque communes, ſive quibus inter ſe differunt; omnium idearum ſumme abſtractarum, ac metaphyſicarum vera objecta accurate determinare: in maximam, quæ poſſit, lucem plurimas *generales quæſtiones* proferre, quæ maximam cum pleriſque philoſophiæ partibus conjunctionem habent, quæque incidenter inſeri nequirent tractatibus, quos reſpiciunt, quin rerum ordo, nexuſque prorſus perturbaretur. Tractatum in plures paragraphos tribuemus: ſive ut ita aptius objecta diſtinguamus; ſive ut ita menti requiem veluti quandam paremus, dum ab una ad aliam rem tranſitum facit.

1. NOTA, *Metaphyſica*, ſeu ſcientia entium, quæ

quæ ſenſus immediate attingere nequeunt, in metaphyſicam generalem, & in metaphyſicam particularem dividi poteſt.

I. *Metaphyſica generalis* objectum ſunt proprietates rerum abſtractæ, quæ in ſuo abſtractionis ſtatu ad omnes entium ſpecies, aut ſane ad plurimas rerum ſpecies pertinent. Hujuſmodi, exempli cauſa, eſt theoria generalis principiorum, cauſarum, poſſibilium, eſſentiarum, relationum, diſtinctionum, univerſalium, modificationum, generum, & ſpecierum, temporis, & ſpatii. Porro hæc theoria nullius peculiaris entium ſpeciei finibus coarctatur; quin in hoc abſtractionis ſtatu omnibus, ſeu ferme omnibus diverſis entium ſpeciebus inſervit, uti materiæ, ſpiritui, animatis, ſive inanimis ſubſtantiis, cæleſtibus, terreſtribuſque corporibus; & ſic de reliquis dicas.

Proprietates rerum generica verum, ipſumque primi hujus Tractatus objectum ſunt, qui propterea Ontologia, ſive ſcientia entium in genere, dici poteſt.

II. *Metaphyſica particularis* objectum ſunt quædam peculiares entium inſenſibilium ſpecies; cujuſmodi ſunt leges dialecticæ, certitudinis fontes, Dei, animæque natura, tum materiæ natura abſtracta. Hoc ipſum quinque tractatuum, quæ ſequentur, objectum erit.

2. NOTA. Metaphyſica, illa præſertim, quam hic *metaphyſicam generalem* appellamus, philoſophos ſemper in contraria diſtraxit, quidam enim eam ſummo ſtudio ſunt proſecuti, quidam eam contemptui habuerunt.

Metaphyſicæ abſtractæ laus eſt ingenium acuere, illudque ad præciſe, & accurate ſua munera peragenda inſtituere; unde modo ideas ſuas extendat, quibus uno intuitu magna objecta complectatur, modo ipſas diſſecet, veluti, evolvatque, quo intimius ipſas contempletur qua unice parte tunc intereſt. Hæc metaphyſica ad

ad ſublimes ſolidaſque diſciplinas ingenium efformat, illud ad vera principia, veraque objecta arripienda erudiens; at ipſa per ſe intellectum non ſatis illuſtrat, aut ditat: ſuis enim incluſa finibus illi nec ſatis utiles, nec natura ſatis gratas cognitiones impertitur.

Metaphyſicus non fueris: præclara dote carebis, qua ſi careas, vix unquam recte, ſolide, præciſe, clare, & methodice intellectus operationes exequeris.

Metaphyſicus tantum fueris, aut inanibus tantum abſtractæ metaphyſicæ ſpeculationibus occupaberis: exiguam ſane, atque inutilem laudem mereberis; hoc enim erit in cognitionum curriculo in mediis ſiſtere, quin ad finem tendas. At vero penitioris metaphyſicæ nitidiſſimam facem magnis iis objectis adhibere, quæ noſtris cognitionibus offerunt Homo, Univerſum, Deus; hoc ſane eſt metaphyſica ad ſcopum attingendum uti, ad veritatem ſcilicet inquirendam; metaphyſicæ quippe eſt nobis ad veritatem viam ſternere, & ſacra ejus penetralia reſerare.

PARAGRAPHUS PRIMUS.

PRIMITIVARUM NOSTRARUM COGNITIONUM IDEA, SEU PRÆVIA SENSATIONUM CONSIDERATIO.

3. NOTA. JUcundum ſane eſſet philoſopho quum plenam ingenii maturitatem, roburque jam eſt adeptus, obſervatione, & reflexione duce ad *prima exiſtentiæ ſuæ tempora* regredi, quum primas rerum notiones habere cœpit; atque ita primas ſuas ſenſationes, primas ideas, primaque judicia iterum perluſtrare, iiſque immorari, fierique aliquibus horis, aut temporis ſaltem momentis vix natum infantem ſimul, &

bene inſtitutum hominem. Non ne illi jucundum eſſet, atque pergratum originem, progreſſuſque ſuarum cognitionum contemplari? quaque admiratione magnam illam diverſitatem, quæ inter primas illas, ac præſentes, quas habet, ſenſationes intercedit, animadverteret; inter primam videndi, judicandique rationem, eamque, qua experientia inſtructus, reflexione rectus, atque perfectus modo videt, ac judicat?

At *primæ* noſtræ *rerum notiones* fato quodam nullum in nobis veſtigium relinquunt, quod conſulere poſſimus; & maxime exoptanda cognitionum noſtrarum inſpectatio, quum nempe primum efformatæ fuerunt, tunc omnino deſperata eſt quum magis eſſet peroptanda.

Reliqua itaque nobis tantum eſt conjecturalis ſpeculatio, qua aliquo pacto primam noſtram intelligendi, ac judicandi rationem cognoſcamus: atque hac ipſa conjectura detegere, aut divinari nitemur qua ratione, quum primum vivere incipimus, aliquam per ſenſus rerum ideam habeamus; qua item ratione extra nos objecta eſſe intelligamus, eaque invicem diſtinguamus, ſeu in plures veluti manipulos metaphyſica abſtractione colligamus. Iſta primo hoc paragrapho pertractanda.

CAPUT PRIMUM.

RES IN NOBIS VISÆ.

4. HYPOTHESIS. NAturæ Auctor, cujus potentia nulla ratione coarctatur, nullis limitibus continetur, momento temporis machinam effingat organis inſtructam omnino, ut humanum corpus eſſe ſolet ad vigeſimum ætatis annum: machinæ huic ita affabre factæ ſubſtantiam intelligentem conjungat, ſenſibilem, cogi-

gitandi, ac ſentiendi facultate præditam, ac ideis, & ſenſationibus omnino carentem: ſtatuat ipſe, duas haſce diverſas ſubſtantias, earum connexione, mutuaque *dependentia totum* quoddam *unicum* efformare ad eaſdem perceptiones intellectus, & ſenſus habendas deſtinatum, quas in præſenti rerum ſtatu nos ipſi natura habemus, hoc uno diſcrimine, quod in inſolenti compoſito, quod ita in iſtanti efformatum fingimus, organa non agent, niſi quatenus ſucceſſive ea ad agendum provocabimus.

Hac hypotheſi *hominem novum* habebimus celebris Comitis Buffonii, ſive ingenioſi Abbatis Condilliaci *ſtatuam animatam*; atque in hoc novo homine, ſive ſtatua animata, primas noſtras rerum notiones enaſci videre pergimus.

In ea brevi totius hujus philoſophicæ hypotheſis explicatione, quam modo daturi ſumus, ſupponemus in novo homine, ut in nobis, animam non in toto corpore, quod informat, ſedem habere, at *in parva cerebri portione*, ad quam præcipua ſenſus organa concurrunt: item in novi hominis anima, ut in noſtra, *ſenſationum, atque idearum exiſtentiam* natura quibuſdam *corporeorum organorum tremoribus* adnexam eſſe: præterea in novi hominis corpore, ut in noſtro, diverſos hoſce *corporeorum organorum tremores* ab impulſu, & actione diverſarum corporearum ſubſtantiarum, quæ illa afficiunt, pendere: tandem in novo homine, ut in nobis, *veram* eſſe *ratiocinandi facultatem*, habendi ſcilicet & retinendi ideæ, & ſenſus perceptiones, eas invicem comparandi, in quo conveniant, in quove differant judicandi, diſcutiendi, & obſervandi, quantum natura fieri poteſt, quid contineant, quid ſupponant, quid ſecum trahant; & ſic de reliquis.

Perſpicuum eſt in hujuſmodi hypotheſi nihil eſſe, quo rejici poſſit; in ea enim jam efformatus novus homo, iis ipſiſque organis inſtructus

naſcitur, quibus nos firma jam ætate præditi ſumus; hoc uno diſcrimine, naturales, quas habet facultates in eo nondum ab experientia excultas, perfectaſque fuiſſe, quod ipſa jam adulta ætate non parum in nobis præſtitit.

5. EXPLICATIO. In novo homine organa viſus, auditus, guſtus, ac tactus inertia omnino, nullaque actione fungentia initio relinquamus: tantum illi olfactus vim, actionemque tribuamus.

I. Roſam recens carptam novi hominis naribus admoveo; hæc odoris corpuſculis, quæ e ſinu ſuo continenter jacit, id unicum organum, quod poteſt, percellit, atque afficit. Illico juxta naturalem rerum ordinem olfactus fibre odororum corpuſculorum impulſu concuſſę, atque perculſæ in intelligibili, ac ſenſibili novi hominis ſubſtantia, quęcumque ſit ejus natura, pergratam ſenſationem excitabunt, cui *prima exiſtentia ſua perceptio* erit adnexa.

In hoc primo ſenſationis ſtatu novus homo ſeſe cum intima, qua afficitur, ſenſatione confundet: nihil enim pręter hanc ſenſationem cognoſcit, aut experitur. Se igitur eſſe putabit *odorem roſa*; quin illi quid ſuppetat, unde alio ſe modo eſſe poſſe, aut extra ſe, extra nempe illud ſuum *Ego intelligens*, & *ſenſibilis*, pręter ſe quid aliud eſſe, valeat ſuſpicari. Scientia ſua hac ſola ſenſatione hactenus continetur. Ipſe in idea, ac ſenſatione ſua odor roſę, nihil habet, quo ad roſę, unde odor manat, aut organi, quo illum ſentit, cognitionem adducatur.

Si hora integra roſam illius naribus admotam teneam, toto hoc tempore ipſe ſe eundem odorem roſę eſſe putabit. Hęc *continuata ſenſatio*, quę eadem ſemper eſt, nullam aliam ideam in eo excitat ſive diverſitatis, ſive numeri, ſeu durationis, aut inſtantium ſucceſſionis. Nullam aliam igitur toto hoc tempore, pręter exiſtentię ſuę, taliſque exiſtentię perceptionem habebit.

II. Ro-

II. Roſam amoveo, illique jaſminum ſufficio. Illico ob novam, & a prima diverſam fibrarum olfactus concuſſionem, quas adhuc exiſtere ignorat, novus homo novam ſenſationem experitur, cum qua iterum ſeſe confundit: en illum *jaſmini odorem*. Horum duorum ſtatuum collatio, media memoria, nonnullas in eo ideas rerum parat, quę ſubſequentium veluti baſis futurę ſunt.

Itaque novus homo, qui modo erat odor roſę, nunc odor jaſmini eſt. Si in eo prima ſenſatio prorſus deleta, atque abolita eſſet, nullatenus precedentem exiſtentiam ſuam pręſenti poſſet comparare. At prima illa ſenſatio in ipſo, in ſua, inquam, intelligibili, ac ſenſibili ſubſtantia aliquatenus ſubſiſtit adhuc, in eoque *recordationem* parit, perceptionem ſcilicet continuatam, licet languidam, pręcedentis ſtatus, ſeu pręcedentis exiſtendi modi.

Pręcedentis ſtatus recordatio, & pręſentis ſenſatio in eo excitant *primam ideam diverſitatis*, *primam numerorum ideam*, *primam ideam durationis*, ſeu ſucceſſionis inſtantium.

III. Jaſminum removeo, ejuſque loco pleraque odora corpora ſucceſſive appono. En hominem novum in ſuis perceptionibus fieri odorem incenſi, nicotianę vaporem, ferę nidorem; atque ita porro. Jam ſolo olfactus organo diverſis odoris corporibus admoto in hoc homine diverſitatis, numerorum, ſucceſſionis ideę multiplicantur, extenduntur, roborantur; at in eo identitatis idea nondum nata.

IV. Roſam iterum capio, cęteriſque odoris corporibus amotis, eam unam novi hominis naribus appono: illico in eo prima ſenſatio renaſcitur, & reviviſcit. Mirabundus, lętuſque fit ipſe iterum odor roſę; & ſe fuiſſe memor qui modo eſt, ſentit, ac judicat, poſtremum hunc exiſtendi modum eum ipſum eſſe, qui primus fuerat; hinc in ipſo *prima idea identitatis*.

V. Memor ipſe, ſe primum odorem roſę, mox jaſmini odorem fuiſſe, deinde iterum odorem roſę ſe eſſe cœpiſſe, neque in his omnibus mutationibus re ipſa ſe ipſum eſſe deſiiſſe, homo novus facile judicabit, & ſentiet *diverſos exiſtendi modos* ſe habere poſſe; nullumque ex his tranſeuntibus exiſtendi modis, quos expertus eſt, re vera ſe ipſum eſſe; extitit enim tunc etiam, quum quilibet ex his exiſtendi modis in ſe eſſe ceſſavit. Hinc in eo *prima realis diſtinctionis idea, inter ſe, ſuoſque tranſeuntes exiſtendi modos.*

Hinc in eo etiam *prima idea accidentalis rerum ſtatus;* quorumdam nempe exiſtendi, aut agendi modorum, qui rei alicujus proprii ſunt, & ab hac ipſa ſejungi poſſunt.

6. EXPLICATIO II. Organis viſus, tactus, & guſtus in novo homine adhuc inertibus; organi auditus actionem, & munera illi tribuamus.

I. Hactenus in novo homine olfactus fibrę duntaxat excitatę fuerunt, atque perculſę; quare in eo, in ſua ſcilicet intelligente, ſenſibilique ſubſtantia, nulla alia ideę, aut ſenſus perceptio fuit, pręter eas, quas organi olfactus munus eſt excitare. Modo jam alia fibrarum ſpecies, quę ſcilicet auditus organum conſtituunt, tremere pergit; in eo propterea, in ſua ſcilicet intelligente, ſenſibilique ſubſtantia, novę intimarum perceptionum ſpeciei locum parat.

Tibia, ſeu tuba cano, cujus ſonitus in analogis auris ſuę fibris tremorem ciet (*Phyſ.* 758, & 771.). Confeſtim juxta naturalem rerum ordinem novi generis perceptiones in eo excitantur, quę nihil habent iis, quas ab olfactu acquiſivit, conſentaneum. *Novum* itaque admirabundus obtinet *exiſtendi genus.*

Antea ſuo percipiendi, & ſentiendi modo tantum erat odor roſę, odor jaſmini; cetera. Modo novi generis perceptionibus eſt *tibia, vel*

tuba ſonus; ac pro diverſis vibrationibus, quibus novum ejus organum percelletur, erit pariter in ſuis perceptionibus aut ſimul, aut ſucceſſive rivuli murmur, luſcinię cantus, tonitrui fragor, procellę fremitus, ſonitus demum quicumque, quo afficietur.

II. In hoc altero perceptionum ſtatu, ut & in præcedenti, homini novo nullus adhuc modus ſuppetit cognoſcendi, aut ſuſpicandi, corpus ſonorum exiſtere, quod materiales auris ſuæ fibras concutiat; neque ſuam quidem aurem exiſtere, cujus materiales fibræ corporis ſonori fremitu, ſeu mavis a columnis aereis, quas ſecum ſonorum corpus fremere facit, concutiuntur. Suo percipiendi, ac judicandi modo nondum alius eſſe poteſt ab eo, quod ſentit; nec aliud ſentit, quam diverſas intimas perceptiones, quibus afficitur.

Per ſonoras perceptiones, quas in eo novum organum excitat, novam in eo faciem inducunt ideæ exiſtentiæ, ſucceſſionis, diverſitatis, identitatis, accidentis, numerorum; nulla tamen harum ipſa per ſe eo illum adducet, ut judicet, extra ſe, extra nempe ſuum Ego intelligens, & ſenſibilis, aut objecta eſſe, a quibus fiant, aut organa, per quæ adveniant intimæ affectiones, quas ſentit.

7. EXPLICATIO III. Adhuc inertibus in novo homine viſus, & tactus ſenſibus, munere ſuo, atque actione in eo fungatur *Organum guſtus*.

I. Novum fibrarum genus, quæ nempe interius os, palatumque conveſtiunt, diverſis corporum ſapidorum particulis tanguntur, atque excitantur. Hinc in eo pro naturali rerum ordine novum intimarum ſenſationum genus ab iis omnino diverſarum, quas antea ab olfactus, & auditus organis adeptus erat.

Novum itaque nova admiratione *exiſtendi genus* homo conſequitur. Nil antea ſuo percipien-

di, ac ſentiendi modo, niſi odor, & ſonus erat; nunc præterea ex novi generis perceptionibus *multiplex ſapor* eſt, mellis ſapor, abſynthii ſapor, lactis, mali Aſſyrii, panis, vini, illius omnis, quod ejus palatum afficit.

III. In tertio hoc ſenſationum ſtatu, ut & in duobus præcedentibus, ſeſe cum diverſis intimis affectionibus, quas ſentit, ſucceſſive confundit, aut non niſi imperfecte admodum ab illis ſeſe diſtinguit; neque ulla ex his diverſis affectionibus per ſe ipſa eum in cognitionem inducit illius corporis, quod illas efficit, aut organi, per quod illi tranſmittuntur.

Augentur in illo quidem, & roborantur ideæ exiſtentiæ, ſucceſſionis, diverſitatis, identitatis, accidentis, numerorum; nulla tamen harum idearum ſubſtantiam intelligentem, atque ſenſibilem in ſuſpicionem inducere valet, aliquid extra ſe eſſe, quod non ſit ipſa.

8. EXPLICATIO. IV. Organo tactus inerti relicto, *organum viſus* ſuo munere, & actione fungens homini novo tribuamus.

I. Novum fibrarum genus, quæ in ipſo nervum opticum componunt, infinitiſque in retina filamentis protenduntur, excitatur jam, atque percellitur a conis lucidis, quos diverſa corpora viſibilem naturam conſtituentia aut jaculantur, aut reflectunt. Hinc in eo pro naturali rerum ordine nova ſenſationum ſpecies a tribus præcedentibus omnino diverſa.

Itaque Novus homo, novo hoc organo jam agente, *novum* ſummo ſtupore conſequitur *exiſtendi genus*. Erat antea odor tantum, ſonus, & ſapor: en illum modo novi generis perceptionibus *imaginem*, *&* *colorem* earum rerum omnium, quæ oculos afficiunt.

Cœlum, tellus, animalia, vegetabilia, foſſilia, meteora, omnia hæc in ſua retina pinguntur, & per retinam in ſua intelligente, ſenſibilique ſubſtantia. Eſt ille jam aut ſucceſſive,

aut

aut ſimul color, & imago roſæ, color, & imago lilii, ignis, prati, nubis, cujuſcumque. Color eſt, & imago ſolis, a quo obtunditur, fluvii per alveum fluentis, avium per aera vagantium, brutorum in terris gradientium; & ſic de ceteris.

II. Organum viſus in novo homine novæ ideæ excitandæ opportunum videtur, quæ a tribus præcedentibus organis obtineri nequibat, *idea*, dico, *figuræ*, *&* *extenſionis*.

Odoris, ſoni, ſaporis ſenſatio neutiquam ipſa per ſe, & natura ſua ideæ figuræ, & extenſionis adnexa videtur. At viſio utique neceſſario huic eidem ideæ videtur adnexa. Ut hic nexus appareat, magnum capio ex charta circulum tribus, quatuorve circularibus armillis concentricis diviſum, quæ variis coloribus pictæ ſint ita, ut ad centrum ſit circellus niger, ultra hunc armilla cærulea, inde armilla alba, & poſt hanc armilla rubra a peripheria terminata. Hunc vero circulum ita armillis diſtinctum, pictumque novi hominis oculis objicio.

In ipſo hæc aſpiciente, in ſua ſcilicet intelligente, ſenſibilique ſubſtantia, circuli hujus, ſuorumque quatuor colorum idea efformabitur; neque vero dictum iri puto, centralem circulum, treſque circulares armillas, quibus ambitur, ipſi *punctum unicum coloratum* fore, punctum nempe ſimul rubrum, nigrum, album, cæruleum. Quatuor enim colores in circulo colorato ſeparati, in retina quoque ad oculi fundum ſeparati, ab ipſo, uti a nobis, invicem ſejuncti videri debent; hoc uno diſcrimine, nobis circulum coloratum rem quamdam eſſe extra nos ſitam; at illi hunc eundem circulum non eſſe niſi *ſpectrum diverſimode coloratum*, quod in ſe ſentit, quod unum ex ſuis exiſtendi modis reputat, & cum quo ſe confundit; eo forme pacto, quo ſe cum odore ro-

ſæ, & jaſmini, cum mellis, & abſynthii ſapore, cum calami, & tubæ ſono antea confuderat.

In eo itaque ad chartæ hujus aſpectum variis coloribus diſtinctæ, aut montis aſperi rupibus, aut vireti floribus conſiti, aut cœli nubibus paſſim obumbrati, orietur, atque efformabitur *prima figura, atque extenſionis idea*; quandoquidem nihil habent olfactus, auditus, guſtus ſenſus, quo hanc ideam excitare poſſint, eaque ab organi viſus muneribus ſejungi non poſſe videtur; neque enim ſenſus hic ſenſibile objectum poteſt repræſentare, quin partes unam extra aliam poſitas, ac proinde figuram, & extenſionem repræſentet (19).

III. In quarto hoc ſenſationum ſtatu, ut in præcedentibus, novus homo totidem ſibi proprios exiſtendi modos eſſe putat, licet accidentales ſint, diverſas has intimas affectiones figuræ, coloriſque, quas ſentit; neque adhuc habet, unde extra ſe intelligentem, & ſenſibilem, quidpiam a ſe diverſum exiſtere poſſit ſuſpicari.

In ejus retina, ut in mea, nitide pictæ, inſculptæque ſunt viſibilium objectorum imagines; in ejuſque oculo non ſecus, ac in meo, imagines iſtæ locum mutant ad normam diverſæ poſitionis, quam reſpectu oculi objectum obtinet: hę imagines alternatim majores, minoreſque fiunt pro diverſa objecti ab oculo diſtantia. (*Phyſ.* 910, & 918.)

At quoniam illum nondum experientia docuit videre, hæc objecta omnia illi non niſi imagines eſſe poſſunt; atque has ipſas a ſuis ſenſationibus, a diverſiſque exiſtendi modis minime diſtinguit. Omnia quidem objecta videt, quæ ejus oculus intuetur, quorumque imagines nitide in ejus retina pictæ ſunt; at quum nihil adhuc de harum materialium imaginum, aut objectorum, aut radiorum, qui illas efficiunt, aut organi, quod eas recipit, exiſtentia

ſuſpicetur; adhuc illi ſpectaculum totum iſtud nihil eſt, quod extra ſe ſtatuere, & cenſere poſſit.

9. EXPLICATIO V. Novo tandem homini munera, & actionem illius organi tribuamus, quod prę ceteris voluptate, & dolore afficitur, quodque illi poſtea utiliores, ſolidioreſque cognitiones impertiri debet, *organi* nempe *tactus*.

I. Novum fibrarum genus in novo homine excitari, atque percelli pergit: Hinc in eo pro naturali rerum ordine novę, illique antea ignotę ſenſationes, quęque illi novum exiſtendi modum afferunt, quo gaudere magis, an triſtari debeat ambiguum eſt: hinc in eo intimę perceptiones preſſionis, reſiſtentię, caloris, frigoris, famis, ſitis, voluptatis, doloris: quę omnes nihil aliud illi ſunt, niſi novi exiſtendi modi.

Suo intelligendi, & ſentiendi modo, odor, ſapor, ſonus, imago, & color ipſe tantum erat; nunc vero novi generis perceptionibus *reſiſtentia*, & *qualitas ſenſibilis* eorum omnium, quę novum organum afficiunt, effectus eſt. Exempli cauſa, eſt reſiſtentia adurens, ſi quando candentem carbonem manu apprehendat; reſiſtentia gelans, ſi pedibus nivem calcet; reſiſtentia dulcis, aut amara, ſi ſaccarum, aut abſynthium ore mandat, aut ſugat; atque ita porro.

II. In novo hoc *perceptionum tactilium* ſtatu, novi hominis ſubſtantia intelligens, & ſenſibilis nihil adhuc habet, quo aut corporis, quod animat, aut corporum, quæ corpori a ſe animato proxima ſunt, in cognitionem inducatur; in ea enim tantum diverſę hę perceptiones tactiles exiſtunt, in ea tantum ſentiuntur, neque quidpiam extra eam ſunt, aut eſſe poſſunt.

Exempli cauſa: hominis novi manum apprehendam ego, valideque conſtringam, ut in eo acutum dolorem excitem: quid moleſta con-

ſtrictio iſta illi erit? Nihil porro, niſi ſenſatio ſimplex, quę nullo pacto extra intelligentem, ſenſibilemque ſubſtantiam exiſtit; quæque nihil ex ſe extra ſubſtantiam hanc intelligentem, atque ſenſibilem enunciat.

Non ſecus erit ſi ambas hominis novi manus apprehenſas, alteram ſumme calidę alteram ſumme frigidę immerſero: vehementem ſimul caloris ac frigoris ſenſationem experietur quidem; at quid quęſo in ſe, & ex ſe ambę hęc intelligentis, ſenſibiliſque ſubſtantię ſenſationes cum manu, & cum pelvi frigida, aut calida plena commune habent?

Iterum novus homo naſum ſibi, aut mentum dextera apprehendat, ſiniſtra ſaxum, aut pomum: ſi hęc majori, minorive vi premet, diverſas *reſiſtentiæ ſenſationes* experietur, quę non niſi in intelligente, ſenſibilique ſubſtantia ſunt, aut eſſe poſſunt, quęque nihil in ſe, aut ex ſe ipſis habent, unde ſimilitudo, aut analogia eluceat cum dextera, cum ſiniſtra, cum naſo, aut mento, cum ſaxo, aut pomo.

III. En igitur hactenus novum hominem! Quinque ſenſibus inſtructus ad hoc datis, ut per eos univerſę viſibili naturæ communicet, tum ſenſus hos, tum corpora quęcumque ſenſus hos afficientia exiſtere adhuc ignorat. Ipſe intelligens & ſenſibilis quidquid nos videmus & ipſe videt, quidquid ſentimus ſentit: & alio prorſus a nobis pacto adhuc videt, ſentit, & judicat; quidquid enim hactenus perceptionum habet, illi nihil aliud eſt, niſi diverſus exiſtendi modus.

In eo per organum tactus ideę exiſtentię, ſucceſſionis, diverſitatis, accidentis, numerorum, figurę, extenſionis magis magiſque augentur, ac roborantur (5 & 8): nulla tamen harum idearum illum adducet, ut ſuſpicetur, extra ſe pręter ſe intelligentem, atque ſenſibilem, quidpiam exiſtere a ſe diſtinctum.

10, NO-

10. NOTA. Recentiones philoſophi nonnulli, inter quos Lockius, & Condilliacus, ſtatuunt, ſenſationes tactus eſſe ipſas de ſe veluti *punctum communionis*, a quo ſubſtantia intelligens, atque ſenſibilis a ſui cognitione, ad proprii corporis, tum ad ceterorum corporum naturam materialem conſtituentium, quibus circum ſepitur, cognitionem, tranſitum faciat. At nullo ſolido fundamento eſt, aut erit unquam ſententia iſta ſuffulta: atque hoc ideo, quia non magis ſenſationes, quas intelligenti, ſenſibilique ſubſtantię tactus ſuppeditat, corporum eas excitantium exiſtentię natura connexę ſunt, quam eę ſenſationes ſint, quę ab olfactu, ab auditu, a viſu, a guſtu proficiſcuntur.

I. Primo ſane perſpicuum eſt, id quoque hujus ſententię auctoribus, atque aſſertoribus fatentibus, *diverſas voluptatis, doloris, caloris, frigoris, vibrationis, tremoris ſenſationes*, quas organum tactus impertitur, non magis aptas eſſe animam in cognitionem inducere exiſtentię tum corporis ad ſe ſpectantis, tum ceterorum corporum, quibus communicare poteſt, quam ad hoc aptę ſint diverſę ſenſationes, quę ab organis aut olfactus, aut auditus, aut guſtus, aut viſus habentur.

Quare enim, quęſo, *ſenſatio caloris*, exempli cauſa, quam in me excitat pruna manus meę fibras concutiens, aptior eſſet ex ſe aut manus meę, aut prunę exiſtentiam mihi cognitam facere, quam ſit *ſenſatio lucis*, & *coloris*, quam in me pariter eadem pruna oriri facit oculi mei fibras percellens? Hac in re organum tactus viſus organo neutiquam pręſtat.

Ita quoque, quare *doloris ſenſatio*, quam in me culex aurem meam pungens excitat, aptior eſſet de ſe mihi cognitionem impertiri exiſtentię auris meę, aut culicis; quam *ſoni ſenſatio*, quam in me excitat culex circa auricalam volitans, atque ſuſurrans? Inter has ſenſationes

pri-

prima nullam majorem altera analogiam habet auris, aut culicis exiſtentię; neque hic pariter organum tactus organo viſus quidquam prędtat.

II. Certum quoque eſt, inter varias, quas organum tactus in novo homine excitat ſenſationes, eam, quę aptior eſſet illum in cognitionem adducere aut corporis, quod ipſius pars eſt, aut aliorum corporum, quibus circundatur, fore *ſenſationem reſiſtentiæ*, quam experitur corpora impellendo, tractando, premendo. At vero iſta reſiſtentię cujuſcumque ſenſatio, nullatenus ſenſatione alicujus odoris, ſaporis, ſoni, aut coloris aptior eſt, quę ipſa de ſe eum ad hanc cognitionem adducat; utraque enim ſenſatio nihil in ſe, & per ſe eſt, niſi *modificatio quædam ſubſtantiæ intelligentis, atque ſenſibilis*; quin in hac ſubſtantia reſiſtentię modificatio eſt ęque natura ſua ſpiritualis, ęque materię reſiſtenti, & eam excitanti extranea, ac ſit odoris, ſoni, coloris, ſaporis modificatio materię odoræ, ſonorę, coloratę, inſipidę, aut ſapidę, quę ejus cauſa, aut occaſio eſt, prorſus extranea.

Quum ſubſtantia intelligens, ac ſenſibilis novi hominis quaſdam reſiſtentiæ ſenſationes habere incipit, ſeu res quaſdam ſentire, quæ illi reſiſtunt, quæque illi immobilitatem, ſeu partium impenetrabilitatem objiciunt; perſpicuum eſt non niſi in ſe ipſa hanc rerum reſiſtentiam ſentire poſſe: neque enim res ibi ſentire poteſt, ubi non eſt; neque extra ſe ipſa eſt. Non igitur niſi in anima ipſa hæc *rerum reſiſtentia* ſentietur; neque ipſa per ſe novum hominem docebit, extra ipſum aliquid eſſe immobile, impenetrabile, reſiſtens, quod ipſe non ſit.

Nulla itaque impreſſio tactilis, quam novus homo experiatur, de ſe eum hactenus adducet, ut nullo experientiæ, & reflexionis auxilio eſſe corpora ſuſpicetur, a quibus illæ ſibi proveniant; ſive harum ea corpora cauſa, ſive occaſio dicenda ſint.

Pe-

Pede ille terram quatiat, qua ſuſtinetur; ſeu proprium, ſive alia corpora manu graviter perfricet; ſuave pomum, cujus odore, & ſapore voluptatem capit, ſive ingratum cibum, cujus amaritie torquetur, aut putredine pene conficitur, dentibus premat.

In his omnibus tactus ſenſu nil niſi *varias reſiſtentiæ ſenſationes* experietur, quarum natura prorſus a materia ſejuncta, nihil cum extenſione, & impenetrabilitate corporum, a quibus hæ illi proveniunt, commune habet, aut habere poteſt: neque aliud ipſi, ſuo nempe illi *ego intelligens*, *& ſenſibilis*, hæ ſenſationes ſunt, niſi *diverſi exiſtendi modi*, alii cum voluptate, alii cum dolore conjuncti; tandem nil magis in ſe, & per ſe cum corporum exiſtentia hæ ſenſationes connexæ ſunt, quam quæ ab aliis quatuor ſenſibus efficiuntur.

III. At vero certum eſt, hominem novum ad proprii corporis, & naturæ viſibilis, quam nondum novit, exiſtentiam cognoſcendam tandem, nec multo quidem tempore, perventurum; neque ad hoc aut miraculum, aut revelatio proprie dicta requiretur.

Voluptas, *& dolor*, magni hi orbis univerſi magiſtri, novum hominem cito erudient, atque informabunt. Horum impulſu, hiſque ducibus ſubſtantia intelligens, ac ſenſibilis, qua animatur, diſcet attente perpendere quæ in ſe fiant, quæ illi voluptatem, quæ moleſtiam creent; ab hac vero tam neceſſaria, ac naturæ conſona attentione ad voluptates, atque dolores, quibus identidem alternis afficitur, in ea enaſcetur *reflexione*, *& inductione*, non vero ſimplici ſenſatione, primum ſuſpicio, poſtmodum plena, atque perfecta certitudo, extra ſe res eſſe, ac eſſe debere aptas eas diverſas modificationes, quas experitur, excitare, eos ſcilicet exiſtendi modos, quorum alii ſibi grati, & jucundi, ingrati alii, ac moleſti ſunt; quæ omnia mox explicabimus (20 & 22). NO-

NOSTRORUM QUINQUE SENSUUM IDEA GENERALIS.

11. OBSERVATIO I. Organa illa quinque, quorum præviam notionem tradidimus, ineffabili quadam fibrarum conjunctione præcipue conſtant, quas inviſibile fluidum imbuit, *fluidum animale* nuncupatum. Ut enim anatomicis obſervationibus, & experientia docemur, nihil eſt in humano corpore præter *partes fibroſas*, *& nerveas*, aptum preſſione, aut tenſione, ſeu vibratione, ſive alteratione ſenſibiles perceptiones excitare.

I. Quinque horum organorum, quibus omnes noſtras ſenſationes debemus, quatuor primi in humano corpore *ſedem* habent veluti *circumſcriptam*, ac *limitatam*, quam non excedunt. Exempli cauſa, olfactus organum naſi fibris continetur; organum guſtus fibris oris, & linguæ; auditus fibris aurium; viſus fibris oculi. In noſtrà Aeris, & Lucis Theoria, horum duorum poſtremorum organorum, tum & phœnomenorum ab his pendentium ſatis amplam anatomicam deſcriptionem videre poteris. (*Phyſ.* 781, & 782, 910, & 1036.).

II. At non ita organum tactus: hoc in omnibus humani corporis partibus, ubi fibrę, & nervi ſint, ſedem habet.

Organum iſtud itaque tota ſua amplitudine ſumptum *omnibus humani corporis partibus fibroſis*, *& nerveis* ineſt internis, externiſque; atque hæ ſi quam tenſionem, aut vibrationem, aut alterationem patiantur ſive a ſolidis, ſive a fluidis, quæ illas impellant, ſeu permeent, ſive ex iis erumpant, in nobis excitare valent ſenſationem *reſiſtentiæ*, *voluptatis*, *doloris*: hoc in genere triplex ejus munus eſt.

12. OBSERVATIO II. Organum tactus ob diverſa, quæ ab ipſo pendent, phœnomena, di-

ver-

verſaſque ſenſationum ſpecies, quas in nobis efficit, peculiarem a nobis explicationem poſtulat, qua ejus natura, objectum, & munera peculiariter dignoſcantur.

Ejus natura in mira quadam fibrarum aggregatione magis, minuſve mobilium, magis minuſve irritabilium ſita eſt. Materia quævis fibris hiſce reſiſtentiam opponere, aut motum indere opportuna, ejus objectum eſt. Ejus vero munus eſt ſubſtantiæ ſenſibili, & cogitanti, centro phyſico, ſive morali cerebri ſpiritualium perceptionum copiam præbere, quibus poſſit tum corpori, quod animat, quum ceteris corporibus viſibilem naturam componentibus communicare.

I. Si organum tactus *preſſione* exercetur, quin ullam lacerationem, ſive ingentem concuſſionem in partibus fibroſis, quibus conſtat, patiatur, in ſubſtantia intelligente, ac ſenſibili *reſiſtentiæ ſenſationem* excitabit, quæ illi experientiæ, & reflexionis auxilio erit certa, ac tuta ratio *qualitates tactiles corporum* cognoſcendi, cujuſmodi ſunt frigus, color, humiditas, ſiccitas, durities, mollities, aſperitas, lenitas, & alia hujuſmodi.

Tota corporis humani pars exterior, cutis ſcilicet, quæ nihil aliud eſt, niſi fibrarum, nervorum, vaſorum textura, quorum nexus quaquaverſum telam veluti intexit, apta eſt hanc reſiſtentiæ ſenſationem in nobis excitare: at ſummi digiti ceteris partibus hac proprietate longe præſtant; quum vero tactus organum his partibus exercetur, tunc illud peculiari modo *tactus* dicitur.

II. Si organum tactus *alteratione* exerceatur ita, ut in partibus fibroſis, quibus conſtat, laceratio, aut inflammatio fiat; in ſubſtantia intelligente, & ſenſibili *doloris ſenſationem* excitabit, quæ eo erit violentior, quo laceratio, aut irritatio major erit, parſque fibroſa læſa, & alterata irritabilior.

III. Si

III. Si tactus organum *commotione, & tremore* exercetur ita, ut vivida quædam, moderata tamen, in ſolidis, ac liquidis corporis partibus dilatatio fiat; in ſubſtantia intelligente, & ſenſibili *voluptatis ſenſationem* excitabit, quæ natura, & intenſitate erit infinite varia pro diverſis tactilibus impreſſionibus, a quibus afficietur.

IV. *Senſationis caloris* cauſa videtur eſſe levis vibratio, quam in partibus fibroſis internis, externiſque humani corporis ciet igneæ materiæ vis, ſolida, ac fluida noſtra dilatando, atque expandendo. At vero, ſi eo uſque augeatur iſta vibratio, ut fibroſæ partes diffringantur, ac diſſolvantur, ſenſatio doloris erit: hanc ambuſtionem dicimus.

V. Contra vero *ſenſatio frigoris* a partis fibroſæ conſtrictione, ac fluidorum, ſolidorumque noſtrorum condenſatione oriri videtur: quam conſtrictionem, condenſationemque corpuſcula, a quibus afficiuntur partes illæ, producunt.

VI. *Titillationis ſenſationis* facile cauſa eſt levis, & extima partis fibroſæ vibratio, quæ inter vividas voluptatis agitationes, & violentes doloris concuſſiones veluti media ſit.

VII. *Famis ſenſatio* ab internarum ſtomachi fibrarum irritatione facile oritur; *Sitis* vero *ſenſatio* a quadam exſiccatione, & ab inflammationis initio in fibris gutturis, palati, & linguæ.

13. OBSERVATIO III. An *hominis analyſis* in diverſis ejus ſenſitivis facultatibus fœcundas admodum, utileſque cognitiones unquam paritura ſit haudquaquam ſcio: certum tamen eſt ab hac analyſi inſigne, jucundumque ſpectaculum proponi, quod quum hominum attentione dignum eſt, tum eos artem docet diverſas perceptiones ſuas dividendi, coordinandi, in ſuas claſſes diſtribuendi. „ Vellem, inquit Auctor *li-*
„ *tera de Surdis, ac mutis*, hominem, ut ita
„ di-

„ dicam, diſſolvere, & quid a quovis ſenſu
„ habeat perpendere. Memini me aliquando de
„ hac metaphyſica anatomia cogitaſſe; inveni tunc,
„ oculum ſenſuum omnium minimi momenti,
„ aurem ſuperbiſſimam, olfactum maxime vo-
„ luptuoſum, guſtum faſtidioſiſſimum, maxime-
„ que inconſtantem, tactum profundiſſimum,
„ maximeque philoſophum. Jucunda, meo qui-
„ dem judicio, quinque hominum ſocietas eſſet,
„ quorum quiſque unico tantum ſenſu prædi-
„ tus eſſet. Minime dubito, quin hi ſe invicem
„ ſtolidos putarent; qua autem ratione, tu vi-
„ deris. Hoc tamen in hominibus paſſim acci-
„ dit: unico ſenſu gaudemus, & de omni re
„ volumus judicare.“

Senſus unicus optime judicare poteſt, modo ejus judicia ſphæræ ſuæ limites non excedant; Auctor vero citatus quin ſolitarii ſenſus judicia infirmet, quæ de objectis ſibi convenientibus ferat, ejus vim, auctoritatemque ſatis probat *altera de eadem re littera,* qua de ridicula ea, quam fingit, ſocietate agens, notat, „ quot
„ plures peculiares notiones ſenſus aliquis habe-
„ ret, eo apud alios magis ridiculum videri
„ debuiſſe: maxime inter eos ridiculum om-
„ nium, ſapientiſſimum ſibi viſum iri: ſenſui non
„ niſi in iis, quæ melius noſſet, contradictum
„ iri: fere ſemper quatuor uni adverſaturos:
„ quod ſane multitudinis judicia quanti facien-
„ da ſint ſatis indicat.“

SEXTI SENSUS IDEA CONFUSA.

14. OBSERVATIO. *Sextus ſenſus*, ſeu ſextus modus, quo ab objectis ſenſibilibus afficeremur novo ſane aſpectu naturam materialem nobis oſtenderet; quæ tunc ſentiremus, nobis utique ſemper erunt ignota; nihil tamen vetat, quominus de iis aliqua ſpeculando conijciamus.

I. *Sexti* hujus *ſenſus* neque ideam habemus, ne-

neque ullam effingere valemus; ut enim eum mente conciperemus, organo nos inſtructos eſſe oporteret, in quo ille ſitus eſſet: porro hoc ipſo organo caremus.

Non tamen hinc conſequitur, ſextum hunc ſenſum in ſe repugnare; idem de ſeptimo, & octavo dicas; quod enim res non ſit, jus nobis non tribuit deducendi, eam in entibus alioquin nobis ſimilibus eſſe nequire.

Cæcus, aut ſurdus a nativitate nullam de ſono, de coloribus, neque de muneribus organorum viſus, aut auditus ſibi ideam effingere poſſunt; atque hoc prorſus, propterea quia uterque eo organo caret, quod unice hanc ideam poſſet impertiri; anne hinc jure inferent, alter, organum viſus repugnare, alter, organum auditus fabuloſum quid, & abſurdum eſſe? aut homines dari non poſſe, in quibus præter quatuor ſibi notos, *quintus ſenſus* ſit ſibi ignotus? Neque nos ſane majori jure negaremus, in Jove, aut Saturno entia eſſe intelligentia, ac ſenſibilia, quæ ſexto, imo ſeptimo, & octavo ſenſu prædita ſint, quorum nos ideam ullam nec habemus, nec habere poſſumus.

II. Novus ſenſus, quem acquireremus, nos profecto ſumma admiratione, ac ſtupore afficeret; ſi præſertim temporis momento in nobis enaſceretur, atque ea ætate, qua matura, firmaque ratione polleremus; tunc enim anima novo aſpectu, novoque exiſtendi modo naturam materialem intueretur, quem nec antea noveramus, nec eſſe quidem ſuſpicabamur.

Homo duobus tantum ſenſibus, olfactu, & auditu inſtructus, ſi quando his materialem naturam exiſtere cognoviſſet, non eam niſi ut odoram, & ſonoram agnoſceret, neque aliis perceptibilibus proprietatibus præditam ſuſpicaretur. Alter quatuor inſtructus, olfactu ſcilicet, auditu, guſtu, & tactu, materialem naturam ut coloratam nullatenus agnoſceret, neque ve-

ram

ram unquam de luce, deque coloribus ideam ſibi poſſet effingere.

Atque hoc ferme eſt, quod juveni cuidam ſuperiori ætate in Anglia contigit. Denſis in utroque oculo ſuffuſionibus, quas cataractas vocant, natus, quibus omnis luci ad retinam aditus intercipiebatur, ad decimum tertium, aut quartum ætatis annum ita cæcus fuit: fruſtra illi boni, quo carebat, ideam, aut deſiderium excitare ſtuduerunt. Tandem illum legendi, & ſcribendi ſpe, quas ſcilicet ideas vellet ſemper in promptu habendi, eo adduxerunt, ut ſibi cataractas tolli ſineret: illi primum ab uno tantum oculo cataracta remota fuit.

Poſt dies aliquot a cataracta depulſa ſummo ſtupore videre cœpit: at omnia in ſe tantum vidit. Remotus mons, objectumque propinquum æque in ejus oculo erant; neque niſi poſt diuturnam experientiam, atque animadverſionem, res extra ſe, diſtantia, & magnitudine diverſas, ut nos videmus, videre didicit.

III. Finge, Auctorem naturæ nos modo ſexto ſenſu donare: novum hoc organum novam nobis naturę faciem oſtendens non propterea *novam* nobis *naturam* patefaceret; neque enim novum hoc organum, qualecumque illud eſſet, veras proprietates, quę modo in rebus exiſtentibus percipiuntur, quęque quinque ſenſuum, ſeu organorum, de quibus ſermo, objecta ſunt, deſtrueret. At in jam cognita natura nova ſpectacula, novas proprietates, novos exiſtendi, & agendi modos nulli ſenſuum quinque, quos habemus, obnoxios, novo hoc ſenſu percipere, ac detegere poſſemus; atque hęc ſexti hujus ſenſus, quo caremus, objectum eſſe poſſent.

Poſſemus, exempli cauſa, *ſexto* hoc *ſenſu* in materiali natura ſubſtantiam, a qua phœnomena magnetica eveniunt, dignoſcere, atque ſentire eo ferme pacto, quo oculis ſubſtantiam colorum phœnomena producentem agnoſcimus,

at-

atque ſentimus; At vero ſextum hoc organum dum nobis novas notiones, novaſque ideas, & origine primitivas daret de materiali natura jam nobis nota; non propterea eas ideas, notioneſque ullatenus deſtrueret, quas antea de eodem objecto nobis tribuerunt, & impoſterum continenter tribuere pergent organa, quibus inſtructi ſumus.

Britannus ille, de quo ſupra ſermo fuit, ad decimum quartum ętatis annum primum oculorum uſum conſecutus, non propterea novos odores, novos ſapores, novos ſonos, novam reſiſtentiam in natura illi antea nota deprehendit. At vero in hac eadem natura antea cognita novo eo ſenſu, quem tunc adeptus erat, *novum exiſtendi modum* reperit ampliſſimum illum quidem, gratiſſimumque, cujus neque ideam ullam ipſe ſibi effingere, neque aliorum induſtria illi indere potuerat; hęc enim idea, uti jam monuimus in eo recipi, aut oriri non poterat, niſi illius ipſius organi, quo carebat, miniſterio.

C A P U T II.

RES EXTRA NOS VISÆ, ET COLLOCATÆ.

15. ITerum novus homo ſcenam ingreditur. Iis adnotatis, quæ ab unoquoque ſuorum ſenſuum obtinet, indicare pergimus, qua ratione *a ſuarum intimarum ſenſationum cognitione*, unde nulla cujuſque ſenſus ope extrahi poſſet, ad rerum extra ſe ſitarum cognitionem tranſire poterit, atque ab illo ſuo *Ego intelligens, atque ſenſibilis*, tandem emergere.

Antequam vero magnum hoc problema proponamus, atque ſolvamus, quod neque Lockius, neque Condilliacus, neque metaphyſicorum alius quiſ-

quiſpiam nobis notus hactenus ſolvit (9); accurate limites, quibus circumſcribi debet, eaque principia ſtatuamus oportet, a quibus ſolutio deducenda.

16. EXPLICATIO. I. Suppono primum ſubſtantiæ intelligenti, atque ſenſibili novi hominis *facultatem* ineſſe *ideas recipiendi* ſenſuum miniſterio, & *facultatem ſibi ideas efformandi* animadverſionis, ſeu, ut ajunt, reflexionis ope; neque detegi, aut explicari velle qua ratione, quove ineffabili artificio has ideas ſenſus tranſmittant, aut reflexio pariat.

I. Senſus experimentalis, de cujus certiſſimo teſtimonio ſuſpicari nequeo, me monet, mihique teſtatur, me ſenſuum miniſterio ideas, aut imagines rerum recipere: hinc *ideæ* meæ *primitivæ* rerum; teſtatur inſuper, me ad harum idearum primitivarum normam alias ideas, ſive rerum imagines mihi effingere, intima quadam facultate, qua polleo, meditandi, animadvertendi ad præexiſtentes ideas meas, eas conſiderandi, ſimul componendi, ſeparandi, extendendi, ſimul comparandi, plures ſimul conjungendi, unam ab alia educendi, perſpicuo veluti intuitu quid contineant, ſupponant, ſecum trahant videndi; atque ita porro: hinc *ideæ meæ factitiæ*.

II. At idem experimentalis ſenſus monet, atque teſtatur, quavis animi contentione, qua aut primitivas ideas ſenſibus acquiſitas, aut factitias animadverſione comparatas conſiderem, neque percipere me, aut ſentire poſſe qua ratione primas recipiam, alteras efficiam.

Lockius, Alambertius, Condilliacus univerſas cognitiones aut a ſenſibus, aut ab animadverſione in nobis oriri ſupponentes, de modo quo illæ aut a ſenſibus tranſmittuntur, aut ab animadverſione procreantur ne minimum quidem cogitarunt: profecto quia hoc aſſequi omnino ἀδύνατον eſſe optimo jure cenſuerunt.

17. EX-

17. EXPLICATIO II. Suppono jam novum hominem omni omnino motus, ſuarumque legum idea carentem *corpus ſuum movendi*. facultatem habere ſive ut cauſam efficientem, ſive ut occaſionalem; in eoque, ut in nobis, brutiſque, facultatem hanc ad actum tranſire quum id voluntas, aut neceſſitas poſtulat, quin ſciat qua ratione, quove phyſico machinamento iſta fiant.

In variis humani corporis motibus nonnulli involutarii ſunt, qui minime a ſenſibilis, & intelligentis ſubſtantię voluntate pendentes ſubito fiunt; cujuſmodi ſunt cordis pulſatio, ſanguinis circulatio, pulmonum, ſtomachi, inteſtinorum actiones; alii voluntarii ſunt, a ſubſtantia ſcilicet intelligente, & ſenſibili plane pendentes, ſeu quos ipſa ad nutum oriri, aut ceſſare facit: hujuſmodi ſunt ii omnes, quos *motus liberos* appellamus.

Utrorumque cauſam phyſicam, & mechanicam ęque ignoramus; ſive ii liberi ſint, ſive non ſint; neque hac in re novus homo nobis ſane doctior eſt.

Motus voluntarii, quibus ſe novus homo committit inſtinctu quodam naturę, quam nondum experientia erudiit, eo tendunt, ut ſępius, & modo majori, modo minori impetu, quandoque capite, quandoque pedibus, manibuſque, quę membra nondum eſſe novit, impingat ſive in arborem, ſive in rupem, aliquando in parietis angulum, aut tauri cornua, aut in ſpinoſum ceſpitem, aut in alia ſolida, & reſiſtentia corpora, quę exiſtere prorſus adhuc ignorat. Hinc in illo plurimę ſucceſſivę *doloris ſenſationes*, quę dolore ipſo illum inſtruunt, atque erudiunt.

18. EXPLICATIO III. Suppono quoque horum motuum, quos voluntarios dicimus, in novo homine, ut in nobis, cauſam, aut occaſionem eſſe quoddam *internum incommodum*, quod iden-

identidem ſentit ſubſtantia intelligens, ac ſenſibilis, & quo ad mutationem invitatur, ſive determinatur (1095).

Hoc internum incommodum, pręcipua hęc ſcilicet actionum noſtrarum cauſa, ſive eę voluntarię ſint, ac liberę, ſive neceſſarię, intenſitate eſt infinite varia. Sępius ab exigua vi modo lentis, ac pene inſenſibilibus, modo rapidis, ac repentinis gradibus ad ſummam vehementiam effertur.

Incommodum hoc in ſuis primordiis imperceptibile primum creſcit, roboraturque, donec diſtincte ſentiatur: tunc vero *deſiderium* excitat modo magis, modo minus ardens rei illius, a qua auferri debet.

Aliquando modo lente, modo repentino impetu ad tantam vim, ac vehementiam evehitur, ut deſiderium, quod parit, fiat *effrenis paſſio*, quę nullis coercita retinaculis in objectum ruit, a quo excitatur; neque ulla humana ratione cohiberi poteſt, quin ſatisfieri, ac ſaturari nitatur.

19. EXPLICATIO IV. Suppono pręterea, novum hominem eas ſenſationes, eaſque *rerum imagines* habere, quas nos habemus: ſe, exempli cauſa, corpus ſuum videntem, caput, pectuſque tractantem in ſua ſubſtantia intelligente, atque ſenſibili horum objectorum viſus, & tactus occaſione ita intime affici, ut nos eoſdem ſenſus eiſdem objectis applicantes afficeremur; ſe de nocte ſerena cęlum aſpectantem eaſdem impreſſiones, eaſdemque imagines adipiſci, quas nos ſimili in caſu adipiſceremur; hoc tantum diſcrimine, nos nempe extra nos ipſos harum ſenſationum, atque imaginum objecta ſtatuere, quum illi hę imagines, ſenſationeſque adhuc objecto careant, neque aliud ſint, quam ſui diverſi exiſtendi modi. (8 & 17).

I. Quare in intellectuali imagine, quam ſui corporis habet, dextera cum ſiniſtra manu mini-

me confuſa eſt, neque caput cum pedibus; ceterum nullo pacto ſui corporis imaginem haberet. Ita quoque in intellectuali imagine, quam habet, celi, ſtella, que ad orientem lucet, nequaquam cum ea, que ad occaſum lucet, confuſa eſt, nec que ad boream cum ea, que ad auſtrum: ceterum nullo pacto firmamenti imaginem haberet.

Quoniam itaque hec *objectorum ſeparatio* habetur, & eſt in imagine materiali, que in novi hominis retina picta eſt, ut in noſtra, quare quoque non haberetur in *perceptione* intellectualis quam habet imaginis, ut reapſe habetur in noſtra intellectualis imaginis perceptione? Eadem organi ſtructura *eoſdem* in ipſo, & in nobis *naturales ſenſationis*, *& imaginis effectus* preſtare debet; licet fieri poſſit, ſua, ac noſtra de harum ſenſationum, atque imaginum natura judicia diverſa eſſe.

II. Hic porro non inquirimus quidnam ſit, aut qua ratione in anima noſtra exiſtat imago rei materialis, puta, edificii proſpectus. Exiſtit hec imago extenſa, an ſecus? prorſus neſcimus. (442.)

Quod autem experimentalis ſenſus teſtimonio apprime ſcimus, eſt, hanc imaginem percipi *punctis aliis extra alia ſitis*; neque nos abſque punctorum ita ſeparatorum perceptione ullo pacto hanc imaginem percipere. Frontis edificii, aut cujuſvis alterius materialis rei, quam ſeligere libuerit, imago fortaſſe in anima eſſe poteſt, quin ita puncta ibi habeat alia extra alia ſita; at ibi ab anima percipi nequit, niſi conſtans punctis aliis extra alia ſitis.

20. EXPLICATIO V. Suppono tandem, novum hominem eſſe *attentionis*, *& reflexionis capacem*; cumque nimium ſepius experientia deceptum, dum voluptatem querit in dolorem fere ſemper illapſum, (17) cito incipere ſe ipſum attente, atque accurate conſiderare, ut ſuos *di-*

verſos

verſos exiſtendi modos rite dignoſcat, quippe qui illi maximi momenti ſunt, quum ab his omnem aut voluptatem, aut moleſtiam capiat.

I. Attentio hæc, atque ad ſe ipſum reflexio paulatim illum docebunt, inter ſuos diverſos exiſtendi modos alios eſſe, quos ſemper voluptas, alios, quos ſemper dolor, & moleſtia comitatur; puta, quum ſimul eſt color, & ſapor ſacchari (quandoquidem eum adhuc cum intimis ſenſationibus ſeſe confundere ſupponimus) modum exiſtendi eſſe illi gratum ſemper, atque jucundum; contra vero color, & reſiſtentia prunę, hunc illi ſemper eſſe moleſtiſſimum, & non ferendum exiſtendi modum.

II. Hac attentione, & ad ſe reflexione percipiet, & ſentiet hos *diverſos exiſtendi modos*, quorum alii moleſti, a ſua dumtaxat voluntate minime pendere; neque ſe ſemper pro libito poſſe gratos, quoſque cupit, ſibi dare, neque moleſtos, quoſque metuit, effugere; illi enim experimentali ſenſu conſtat, inanibus deſideriis, conatibuſque ſępius ſe fruſtra niti, ut gratos ſibi comparet, tum etiam, ut moleſtos evitet, aut deponat.

III. Hęc attentio, & ad ſe reflexio eo tandem illum adducent, ut primum ſuſpicetur, ſubinde dignoſcat, *aliquid* extra ſe, extra ſuum illud *Ego intelligens*, *&* *ſenſibilis*, eſſe oportere, a quo pendeant hi diverſi exiſtendi modi, ſive qui voluptate jucundi, ſive qui dolore moleſti, tum quos reſiſtentiam vocat, quique a tactu ſunt, tum quos odorem, ſaporem, ſonum, colorem vocat, quique ſunt ab aliis ſenſibus; puta, extra ſe aliquid eſſe oportere, a quo magna cum voluptate eſt color, figura, & ſapor ſacchari, & ſine quo ita nequit eſſe: tum aliud quippiam, a quo magno cum dolore eſt color, figura, reſiſtentia prunę, & ſine quo ita non eſſet.

IV. Hinc *ſuſpicionis* idea: hinc *relatio ſuarum*

ſenſationum ad aliquid, quod eas in ſe excitet, detecta. Hinc principium, & fundamentum, cui inſiſtere pergit, ut a ſuarum intimarum perceptionum finibus egrediatur, a quibus hactenus minime ſeſe diſtinxerat. Hinc *punctum communicationis*, quo communicationem, atque commercium cum exteriori natura inire incipit, in eaque res videre, ut & nos videmus.

21. NOTA. Infans recens natus nobis univerſę, quam hactenus tradidimus, theorię ſpeciem oculis ſubjicere videtur.

I. Duodecimo, aut decimo quinto poſt natum infantem die ejus oculo bene formato, apertoque diverſa facie, varioque motu quidpiam lucens, & curioſitatem excitans admove: ejus oculus immobilis hęret, neque objecti motus ſequitur; puto, quia illi nondum hoc objectum quid eſt, quod extra ſe ipſe cenſeat, aut ſentiat.

II. Menſem unum, aut pluſculum infanti nato hęc eadem repete: ejus oculus, manuſque ad objectum ſibi jucundum dirigentur, ejuſque motus ſequentur: certe quia naturalis ille inſtinctus, qui ipſi ineſt, quique primum rationis exercitium, ſeu prima operatio eſt, illum docuit jam aliquid pręter intimas ſuas perceptiones dignoſcere; atque ſentire, illas ad externas res, a quibus oriantur neceſſario referri: demum extra ſe cauſas, & objecta ſtatuere.

22. PROBLEMA. *Qua ratione in novo homine ſubſtantia intelligens, atque ſenſibilis a ſuarum intimarum perceptionum cognitione ad externorum objectorum, a quibus excitantur, cognitionem tranſeat, explicare.*

SOLUTIO. Ad magnum hoc problema ſolvendum ſatis erit oſtendere, qua ratione, quove gradu novi hominis intelligens, ſenſibiliſque ſubſtantia ad diverſas intimas perceptiones ſuas, quibus ſucceſſive afficitur, quaſque pro diverſis ſuis exiſtendi modis adhuc habet, animadvertens,

tens, poſſit debeatque natura ſuſpicari primum, mox & dignoſcere, aliquid, quod ipſa non ſit, neceſſario illud eſſe debere, quod in ſe has diverſas perceptiones excitat. En itaque quo pacto natura poſſit, ac debeat *magna iſta cognitio* obtineri, ad quam comparandam præcipue adjumento erunt & organum viſus imagines, atque figuras continenter objiciens, (8. & 19) & organum tactus ferme infinitas reſiſtentiæ perceptiones ſufficiens. Ad autumni finem quum dies adhuc ſatis tepentes ſunt, noctesque jam frigidiores fiunt, novum hominem aut in vireto, aut in aperto prato ſtatuo, unde late viſus protendi poteſt: hic eum pleriſque diebus, noctibuſque ſolum relinquo, inviſens tantum identidem, ut quæ vitæ neceſſaria ſunt illi afferam. Quid inde eveniet?

I. Sedens ille, aut per herbas vagus ſolem cum voluptate ſentiet, quo illuſtratur, & calefit. Magna cum jucunditate dulci malo, aut ſapido piro, quod illi porrigam, os admovebit; uti & infans recens natus ſolo inſtinctu duce nutricis mammis os admovet: perceptiones gratas habebit: beatus erit.

Nox advenit tenebras, humiditatem, frigus, & gelu portans. Ille gelu tremens, ac dolens horis duodecim, ſeu quindecim ſatis abunde habet otii, quo hunc ſuum exiſtendi modum cum præcedente conferat. Hunc horret, ac deteſtatur, nec ipſum mutare poteſt; alterum cupit, invocat, amiſſum dolet, nec ſibi comparare valet. Beatus erat quum ſolis perceptio, & imago erat, quum dulcis mali, aut ſapidi piri perceptio, & imago erat; miſer eſt, poſtquam tenebricoſi cæli, ac humentis, gelidæque herbæ perceptio effectus eſt.

Ad ea, quæ patitur animadvertere coactus a ſe quæret quare perceptiones, aut exiſtendi modos, quos appetit, non habeat; quare contra illos habeat, quos habere omnino nollet;

 tunc

tunc vero ſuſpicari incipiet, perceptiones haſce diverſos hoſce exiſtendi modos, quos pro ſua voluntate non obtinet, & quibus modo beatus eſt, modo miſer, in ſe ſucceſſive ab aliquo produci poſſe, quod ipſe non eſſet. Suſpicionem hanc brevi ipſe in certitudinem mutabit.

II. Triſtibus tenebris, ingrato frigori, rigidoque noctis jejunio tandem nitens aurora, ſerena dies, gratus calor, ſapidique fructus, quos illi affero, ſuccedent: novus homo ſumma animi jucunditate is redit, qui fuit heri. Dies hic illi omnino fauſtus fuiſſet, niſi deteſtabile ſpinetum, in quo manum lacerat, domuſque angulus, in quem fronte impegit (17) infauſtum reddidiſſent. Spineti, quo manum læſit, angulique, quo frontem, imagines animæ ſuæ alte impreſſæ ſunt: his vero imaginibus, quas fortaſſe adhuc pro duobus ſuis exiſtendi modis habet, doloris, atque averſionis ſenſationem applicat.

Nox tenebricoſa jam redit; eique eaſdem incommodi, & moleſtiæ perceptiones adducens, quas ſuperiori nocte conceperat, ad eaſdem pariter eum trahit obſervationes, atque animadverſiones; atque hinc ad eaſdem ſuſpiciones, quas ſupra jam indicavimus: perceptiones ſcilicet, quibus gaudet, eaſque, quibus dolet, poſſe in ſe ab aliquo fieri, quod ipſe non eſſet, ab aliquo, quod impreſſionibus, quas in ſe ſentit, ſimile eſſet.

III. Noctis tædio, & incommodis iterum in novo homine diei lætitia, voluptaſque ſuccedunt: novæque obſervationes primam ſuſpicionem roborant, atque confirmant. Hodie, exempli cauſa, videt orgia vindemiantium; novumque hoc ſpectaculum ſibi pergratum, ac perjucundum, quodque diuturnum vellet, atque perpetuum, eo invito cito ceſſat. Videt pariter, quod nondum viderat, cælum pleriſque nubecularum globis diſtinctum, in quibus elegantiſ-

ſimi

ſimi colores enitent; hic vero jucundiſſimus cæli proſpectus, en illico ipſo invito, & ægre ferente, in obſcuritatem mutatur, quæ nimium ſibi inviſam, ingratamque noctem jam referre videtur.

Hinc iterum in eo ſuſpicio, imo jam perſuaſio, ſuos diverſos exiſtendi modos extra ſe cauſam, & originem habere; idque, quod in ſe has diverſas perceptiones efficit, eſſe, & eſſe debere extra ſe aliquid, quod veram ſimilitudinem, veramque analogiam habeat peculiari illi perceptionis ſpeciei, quam in ſe excitat. Puta, ſuſpicabitur primum, mox judicabit, id, quod *lucis*, & *caloris perceptionem* interdiu in ſe efficit, aliquid eſſe ſimile imagini, quam habet, ſolis (19): quod noctu *perceptionem frigoris*, eſſe aliquid ſimile imagini roris, pruinæ; atque ita porro.

IV. Dum temere graditur, atque vagatur novus homo (17 in domus angulum fronte impingit; & doloris ſenſatio hinc orta illum monet, docetque, ſimilem ſe jam antea ſenſationem expertum eſſe, quam eadem imago, ac reſiſtentia comitabatur: manibus alibi acutiſſimas ſpinas tractat, quæ punctionis ſenſationem pariunt; meminit tunc, ſimilem ſenſationem, imagine, & reſiſtentia omnino ſimili comitatam, illi jam antea acrem dolorem attuliſſe.

Hinc in eo iterum ſufficiens ratio, qua ſibi perſuadeat, extra ſe, extra illud ſuum ego intelligens, & ſenſibilis, aliquid eſſe imagini ſpineti ſimile, quod punctionis ſenſationem pariat; aliquid angularis parietis imagini ſimile, a quo contuſionis ſenſatio fiat; ita de reliquis.

Suas perceptiones augens, ac animadverſiones iterans novus homo magis magiſque in ſuſpicione firmabitur, quaſcumque ſenſationes ſuas in ſe fieri *ab aliquo, quod ipſe non eſt*, quodque illas in ſe efficit. Neque ad hoc admodum accurata, ac profunda philoſophia indigebit: ſatis

enim erit ea, quam infanti menſem unum, aut duos nato ſimplex naturalis inſtinctus impertitur. (21.)

V. Hac tam obvia cognitione *relationis realis* inter varias, quas experitur, ſenſationes, & externa objecta eas in ſe excitantia, facile novus homo in corporis, quod habet, & aliorum corporum, quibus circumſepitur cognitionem veniet: tum ad eorum motum, quietem, propinquitatem, diſtantiam, reſpectivam magnitudinem, aut parvitatem, aliaque hujuſmodi dignoſcenda progredietur: quæ modo exponere aggredimur.

Fruſtra dices, ad hanc ſimpliciſſimam, maximeque philoſophicam hypotheſim informandam, novum hominem æque Dei, ac diverſorum corporum actioni ſenſationes, quas habet, tribuere poſſe. Futilis ſane hæc, ineptaque cavillatio eſt. In his enim vitæ primordiis, aut ſatis explicitam Dei non habet ideam, aut ſi vere explicitam habet, in hac ipſa idea dignoſcet, Deum neque circulatoris, neque deceptoris perſonam agere poſſe; ut alibi demonſtrabimus. (497, & 502.)

23. EXPLICATIO I. Ignorans adhuc novus homo, extra ſe, extra nempe illud ſuum ego intelligens, atque ſenſibilis, corpus eſſe, quod ad ſe pertineat, & cum quo unum Totum efficiat, notat ipſe, ſe aſſidue, & conſtanter *perceptiones figuræ*, & *reſiſtentiæ* habere, quæ illi exhibent, ac referunt brachia, crura, caput, thoracem, pedes, manus: brevi, humanum corpus; haſce diverſas perceptiones in ſe perſeverare, quod aliæ figuræ, & reſiſtentiæ perceptiones non præſtiterunt, cujuſmodi fuere illæ ſolis, cæli, vindemiatorum, ſpineti, anguli parietis; aliæque innumeræ hujuſmodi.

Notabit præterea, manu una, puta, caput ſuum, altera meum tangens, duas haſce ſenſationes in ſe diverſas eſſe: caput enim ſuum tan-

tangens duplicem ſenſationem habet, a capite unam, a manu alteram; meum vero tengens ſimplicem a manu ſua tantum habet.

Ab his notatis facile inferet harum ſenſationum in ſe perſeverantium, maximeque ſibi opportunarum cauſam, & objectum, res eſſe ſibi continenter adhærentes, quæque a ſe neque recedunt, neque unquam ſejunguntur, quæ ſecum intimum reſpectum habent, quæ ſibi propriæ ſunt, ac ſui ipſius partem conſtituunt; hinc in ipſo *proprii corporis idea*.

24. EXPLICATIO II. Non ſecus novus homo, ignarus adhuc extra ſe res eſſe, quæ neque ipſe ſint, neque corpus, quod jam ſui partem eſſe cenſet, notat ipſe, modo ſe experiri, modo non, ſenſationes quaſdam coloris, ſeu figuræ, ſeu ſoni, ſeu ſaporis, ſive odoris, ſive reſiſtentiæ, harum alias a ſole, a quo illuſtratur, alias a vireto, in quo vagatur, ſive a floribus nares mulcentibus, a pomis, quibus alitur, atque nutritur, a pleriſque variis volatilibus, ac quadrupedibus, quorum aſpectu maxime recreatur.

Notat præterea ſenſationes haſce multo minus a ſuo arbitrio pendere, quam quas a corpore proprio habet, quodque ſui pars eſt; quocumque enim modo pergat, quocumque modo ſiſtat, ſibi ſemper ſui capitis, pectoris, cruris ſenſationem efficere poteſt; at non ita ſolis illuſtrantis, pomi nutrientis, floris ſuave olentis, luſciniæ dulciter canentis, nubis coloribus pulcherrimis diſtinctæ ſenſationes ſibi pro libito præbere poteſt.

Ab his obſervationibus facile colliget, inter ea, quæ ſibi ſenſationes pariunt ſive odoris, ſive ſaporis, ſive ſoni, ſive coloris, ſive reſiſtentiæ, plura eſſe, quæ ſibi non adhærent, quæ ad ſe neutiquam pertinent, quæ omnino ſuo illi *Ego intelligens, & ſenſibilis*, ſuo alteri *Ego figura, & reſiſtentia donatus*, externa ſunt.

Hinc in ipſo *idea diverſorum corporum externorum.*

25. EXPLICATIO III. Nulla fortaſſe hactenus notione motus corporum imbutus novus homo, ſive tranſitus ab uno ad aliud ſpatii punctum, per corpus, quod modo ſuum eſſe ſcit, quodque ipſi magis ceteris curæ eſt, manum ducens, notabit, judicabitque, continua figuræ, ac reſiſtentiæ ſenſatione id ſuadente, manum ſuam ſucceſſive a fronte ſua ad mentum, a mento ad pectus, a dextera papilla ad ſiniſtram tranſire; atque manus ſuæ in fronte exiſtentiam, non jam manus in pectore exiſtentiam eſſe. Hinc in ipſo *motus corporum idea.*

26. EXPLICATIO IV. Experientia tandem, & animadverſione eruditus, corpus exiſtere figura, & reſiſtentia donatum, ſibi perpetuo adhærens, ſuique ipſius partem; exiſtere præterea corpora alia innumera figura, ac reſiſtentia donata, ſibi neutiquam adhærentia, ac prorſus extranea, in quæ tamen magno ſuo incommodo, experientia, & cognitione deficiente, nimium ſæpius impingit, novus homo neceſſitate, voluptatis lenocinio, & doloris metu ductus corporum circum ambientium reſpectu ſui poſitionem dignoſcere nititur.

Notat, exempli cauſa, ad ceraſum attingendam, cujus diſtinctiſſimam imaginem habet, quamque arborem in ſuo oculo eſſe putabat, ſex paſſibus procedendum eſſe; ad attingendam pomum, cujus quoque imaginem nitidiſſimam habet, & in oculo item ſitam putabat, duodecim paſſibus progrediendum. Hinc in ipſo *idea diſtantiarum relativarum.*

27. EXPLICATIO V. Novus homo coram ſe, & ſub eodem angulo optico arbuſculam videt quinque pedes altam, grandiorem aliam altam triginta; atque ambas æque altas judicat. Ad utramque ſucceſſive accedens corpus ſuum

æque

æque altum, ac arbuſculam deprehendit; ſui vero corporis altitudinem exiguam proceræ arboris partem tantum æquare. Hinc in ipſo *idea magnitudinum relativarum*.

28. EXPLICATIO VI. Novus homo arbuſculam primum videns, nondum in ea partem ſummam, infimam, dexteram, aut ſiniſtram diſtinguit; neque enim arborem hanc, niſi ex imagine in oculo picta, dignoſcit; atque hæc imago, quam ceterum ipſe exiſtere ignorat, & in qua omnia inverſa ſunt, eum ante tactus experimentum erudire nequiret, quænam arboris pars capiti, quænam pedibus, quænam dexteræ, quænam ſiniſtræ manui reſpondeat. (*Phyſ.* 910.)

At ad arbuſculam accedens, & eam tactu duce propius conſiderans, partem capiti ſuo reſpondentem, in ejus idea, quam ſibi efformabit, ſuperius, pedibus inferius, dexteræ dexterius, ſiniſtræ ſiniſterius reſpondentem collocabit. Ita arboris imago in oculo inverſa, in idea, & in judicio, quod tactu duce efformat, erigetur, & arbor ſua naturali poſitione ab ipſo videbitur. Hinc in illo *poſitionum relativarum idea*.

29. EXPLICATIO VII. Diverſos ſenſus ſuos ſucceſſive applicans novus homo diverſis iis objectis, quorum facile poſſit experimentum facere, noſcet ipſe abſynthium illi ſemper amaroris ſenſationem efficere, ſaccharum dulcoris, ignem caloris, nivem frigoris, purpuram rubricoloris, prata viridis, odorum corpus talem odoris ſenſationem, ſonorum corpus in inſenſilibus ſuis partibus tremens talem ſoni ſenſationem, fluidum talem fluiditatis ſenſationem, durum talem reſiſtentiæ, & impenetrabilitatis; atque ita de reliquis.

Hiſce perceptis conſtantibus, & uniformibus ſenſationibus novus homo ſeductione ferme irreſiſtibili, a qua illum profundiſſimæ philoſophicæ cognitiones tantum tueri poſſent, facile ar-

bitrabitur, *diverſis corporum ſpeciebus ineſſe quidpiam iis diverſis ſenſationibus ſimile, quas ab his habet*; ſeu quidpiam, cujus diverſæ hæ ſenſationes imago ſint, & exemplum. Exempli cauſa, putabit; igni verum calorem ineſſe, cujus ſua ſenſatio imago ſit; nivi verum frigus, quod ſenſatio repræſentet; atque ita porro. Hinc in ipſo *idea diverſarum qualitatum ſenſibilium*, quas diverſis corporum ſpeciebus tribuit.

30. EXPLICATIO VIII. Novus homo primum cenſuerat, *ſenſibiles corporum qualitates* nihil eſſe, niſi diverſas ſubſtantiæ ſuæ intelligentis, atque ſenſibilis modificationes (5 & 9.). Modo cenſet, diverſas modificationes, quas ſentit in ſua intelligente, ſenſibilique ſubſtantia, qualitates re ipſa, & intrinſece iis corporibus inhærentes eſſe, quæ in ſe illas efficiunt.

Cenſuerat, exempli cauſa, quidquid dulcedinis ſenſerat ſacchari fruſtum guſtans, non niſi animæ ſuæ modificationem eſſe; quidquid rubri ſenſerat purpureum pallium aſpiciens, nil eſſe pariter niſi aliam animæ ſuæ modificationem; quidquid caloris, aut frigoris ſenſerat prunam, aut glaciem tractans, nihil eſſe præter duas animæ ſuæ ſenſationes; atque in hoc recte cenſuerat.

At modo cenſet, dulcedinem in ſaccharo, rubrum in purpura, frigus in glacie, calorem in accenſo titione, quod ipſum de ceteris dicas, cenſet, inquam, aliquid eſſe ſimile diverſis peculiaribus ſenſationibus, quas inde capit; atque in hoc falſo judicat; & accuratiſſimis philoſophicis animadverſionibus indigebit, ut ad priſtinum judicium redeat.

Atque hic ordo, nexuſque perceptionum, obſervationum, judiciorum ferme erit, quibus novus homo ſucceſſive, & paulatim ad evadendos ſuarum intimarum perceptionum fines perveniet; his facem ferentibus *realem relationem* inter per-

perceptiones haſce, & externa objecta, a quibus efficiuntur deteget; materialem naturam, ferme uti nos eam videmus, & ipſe videbit, atque uti nos, de rebus judicium feret (21).

CAPUT III.

DISTINCTIONES, ET ABSTRACTIONES PHILOSOPHICÆ.

Comperit jam novus homo, ferme infinitum extra ſe exiſtere diverſarum ſubſtantiarum numerum; earum tamen non niſi confuſas habet ideas. Pergit modo earum claras magis, diſtinctaſque ideas ſibi comparare.

DISTINCTIO, DIFFERENTIA, IDENTITAS.

31. NOTA. Univerſa philoſophia in diſtinctione, differentia, identitate rerum bene arripiendis continetur; quare maximi momenti eſt objectorum tribus hiſce philoſophicis vocibus indicatorum ab initio claram omnino, diſtinctamque ideam ſibi efformare.

I. Duo *unum ab alio diſtincta* dicuntur, quando unum non eſt aliud; quando unius exiſtentia, alterius exiſtentia non eſt, ſive ea natura ſimilia, ſive diſſimilia ſint.

Exempli cauſa, *vera diſtinctio* intercedit inter duo poma prorſus ſimilia, inter pomum, & ſaxum, inter meam heſternam, & hodiernam ſolis ideam.

II. Duo *unum ab alio differentia* ſunt, quum unius natura non eſt alterius natura, nec præterea naturæ hæ duæ ſunt inter ſe ſimiles.

Exempli cauſa, *vera differentia* ineſt taurum inter, & arietem, malum inter, & cancrum, ideam inter, & judicium; at vera differentia

non

non eſt inter duas aquæ guttas omni ex parte ſimiles. Differentia ſemper diſtinctionem, at vero non ſemper diſtinctio differentiam includit.

III. Duo *inter ſe* ſunt *identificata*, quum natura unius eſt alterius natura, & unius exiſtentia alterius eſt exiſtentia. Identitas eſt diſtinctioni contraria.

Duæ ideæ, duæ ſenſationes, ſeu duo judicia *eandem, atque unicam rem* objectum habere poſſunt, eodem, ſive diverſo modo conſideratum. Exempli gratia, ſolem heri vidi, ſolem eundem hodie video: vera eſt identitas inter harum binarum ſenſationum, ſive idearum objecta. Pari ratione in intellectu actu habeo ideam Entis infinite perfecti, & ideam Entis increati, & creantis: vera eſt identitas inter binarum harum idearum objecta.

32. NOTA. In novo homine, ut in nobis, plures ideæ, ſeu ſenſationes, quarum una non ſit alia, objectum habere poſſunt aut rem eandem, aut res ſimiles, aut differentes. Hinc aut identitas, aut diſtinctio, aut differentia inter harum idearum, ſeu ſenſationum objectum. Exempli cauſa.

I. Unum, atque unicum malum Aſſyrium homini novo offeratur. Idem hoc, & unicum malum in ipſo afficiet figura, & colore organum viſus, odore olfactus organum, reſiſtentia tactus, ſapore guſtus, exiguo ſtrepitu, quem corticem, & pulpam diſcerpendo edes, auditus organum.

En itaque in ipſo diverſas ſenſationes quinque, quæ omnes idem unicum aſſyrium malum, idem nempe objectum reſpiciunt. Harum quinque diverſarum ſenſationum objectum re ipſa idem eſt: atque hic inter viſus, & tactus objectum, inter tactus, & guſtus objectum, inter guſtus, & olfactus, vel auditus objectum veram eſſe identitatem dici poteſt.

III.

III. Tria, vel quatuor aſſyria mala omni ex parte ſimilia, ſeu quæ minime dignoſcendas diverſitates habeant, novi hominis oculis objiciantur. En jam in illo tres, quatuorve ſenſationes omnino ſimiles, quarum objecta nullam veram identitatem habent, quæque inter ſe diſtincta ſunt, quin differentia ſint. Non idem eſt harum trium, quatuorve ſive ſenſationum, ſive idearum objectum; & inter unius, atque alterius cujuſvis objectum *veram diſtinctionem* intercedere dici poteſt; neque enim malum A eſt malum B, quantumvis perfecta inter utrumque ſimilitudo ſopponatur.

III. Malum, uvæ racemus, nummus aureus, paſſer canarius oculis pariter novi hominis objiciantur. En in illo ſenſationes, ſive ideas objecta reſpicientes, quarum natura nec eadem eſt nec ſimilis. Harum quatuor ſenſationum objectum re ipſa diverſum eſt; atque hic dici poteſt, non modo veram diſtinctionem, at *veram* quoque *differentiam* haberi inter harum ſenſationum, ſive idearum objecta; neque enim paſſeris natura, exempli gratia, mali, aut nummi, aut uvæ naturæ ſimilis eſt.

ABSTRACTIO METAPHYSICA.

33. OBSERVATIO. Prima novi hominis cura, quum ſe objectis obſitum viderit voluptati, aut moleſtiæ creandæ idoneis, profecto erit entia hæc in manipulos veluti colligere, atque in plures claſſes partiri; atque hoc, ut animadverſio ad aliquam horum manipulorum, ſeu harum claſſium partem illi uno intuitu oſtendat quid boni ſperandum, quidve mali ab omni eo, quo talis manipulus, ſeu claſſis conſtat, ſibi metuendum ſit. Hinc in ipſo *idea generum*, *& ſpecierum*.

34. EXPLICATIO I. Novus homo genericis rerum ideis a principio caret, ideis nempe, quę origi-

gine, & per ſe ipſæ veluti univerſalia exemplaria ſint, genera, & ſpecies referentia: at ipſi haſce ideas, ſeu hæc exemplaria admittendi, aut ſibi efformandi *naturalis facultas* ineſt.

I. Ipſi, ut nobis, primæ rerum ideæ totidem *ideæ particulares* ſunt; atque hæc quo ad ſenſibilia ſunt tantum eorum imagines, quas diverſorum ſenſuum miniſterio ſibi comparat.

II. Ipſi, ut & nobis, particularis rei materialis cujuſcunque idea, quum actu res hæc ſuos ſenſus afficit, eſt *plurium qualitatum ſenſibilium collectio*, quæ ſimul occurrunt. Exempli gratia, idea particularis hujus mali aſſyrii eſt color, figura, ſapor, odor, ſoliditas, pondus, quo ab alia re quacumque diſtinguitur. Idea particularis hujus nummi aurei, vel argentei eſt color, figura, gravitas ſpecifica, impreſſio, notæ denique omnes, quibus a re quapiam alia diſtinguitur, quaſque intellectus arripit, & refert; atque ita de ceteris (29, & 30).

35. EXPLICATIO. II. Ut particularis idea in novo homine fiat *generalis* idea, quid opus erit? Id unice, ut poſtquam ſenſuum ſuorum auxilio peculiarem objecti alicujus ſenſibilis ideam bené conceperit, hujus fidele veſtigium, tamquam *primitivum exemplar* memoria, aut imaginatione teneat, & huic objecto ſenſus applicare deſinat. Imago hæc perſeverans, hoc fidele veſtigium, primitivum hoc exemplar a re ipſa, quam refert, menti impreſſum, atque inſculptum congruet æque & objecto, a quo effectum fuit, & objecto cuilibet iſti ſimile. Erit ergo hæc imago, ſive idea generalis.

I. Novo homini, exempli cauſa, aſſyrium malum trado, cujus nondum ullam habebat ideam. Hoc ille intuetur, tractat, omnium ſenſuum miniſterio illius accuratiſſimam particularem ideam ſibi efformat. Hæc *particularis idea* intellectui imprimitur, & alte infixa manet,

net, ibique eſt primitivum exemplar mali, quod ejus cauſa fuit, & objectum.

II. Malum hoc tollo, inſcio novo homine, & aliud huic omnino ſimile ſufficio. Is idem ipſum malum videre, olfacere, tractare putat; hoc enim cum primitivo exemplare confert a primo malo menti inſculpto, illique hoc alterum malum invenit prorſus congruere.

Hoc primitivum exemplar, in quo brevi *Abſtractionem metaphyſicam* oſtendemus, uti primo malo, ita tertio, centeſimo, milleſimo, omnibus, quæ haberi poſſint, malis congruit; omnia ad illud exemplar efformata videntur, etſi ipſum potius ab uno malo, aut ab aliquibus tantum effectum fuerit.

III. Eodem pacto quamcumque ſenſibilis objecti *particularem ideam* generalem reddere poſſumus; veluti hujus tauri, hujus paſſeris, hujus ceraſi, hujus caryophylli, hujus nummi; atque ita de ceteris.

Exempli cauſa, omni attentione Rhinocerotem, ſive Pardum, cujus nunquam antea exactam ideam habueras, intuere, & conſidera. Omnium ſenſibilium qualitatum congeries, quas in ipſo collectas detexeris, tibi ideam ejus particularem efficiet. Oculos claude: in memoria, aut in phantaſia, aut tantum in intellectu tibi remanebit *primitivum exemplar*, ad quod omnes ſive Rhinocerotes, ſive Pardi, qui haberi poſſint, efformati videbuntur. Hoc *primitivum exemplar* eſt abſtractio metaphyſica ſpeciei Rhinocerotum, ſive Pardorum, uti brevi explicabimus.

36. NOTA. Fruſtra dixeris, in materiali, & ſenſibili natura *duo individua perfecte ſimilia* nuſquam dari; propterea nunquam intellectum poſſe ſibi efficere ſenſuum miniſterio primitivum exemplar, quod pluribus individuis ſimile ſit, eaque repræſentet; puta, plura mala, plures paſſeres; cetera.

Inanis objectio. Siquidem perſpicuum eſt, exiguas quarumdam rerum, quas ſimiles dicimus, individuas diverſitates, aut minime imprimi, aut minime permanere in intellectu poſſe: hoc autem ſatis eſt, ut adhuc id, de quo ſermo, ſit primitivum, & commune exemplar. Si forte duo individua ſimilia, puta, duo leones, quos propius inſpicis, & conſideras, tibi ſatis perſpicuas diverſitates exhibent, ut eas adnotes; & menti committas; eos aliquanto procul adſpicito, & parvæ iſtæ diverſitates prorſus evaneſcent.

Ceterum intellectus non niſi præcipua rerum materialium, & ſenſibilium, quarum imagines recipit, lineamenta ſervat; exiguæ quædam varietates a memoria, aut phantaſia cito delentur, ſi primo leviter tantum impreſſæ fuerint; itaque primitivum exemplar, de quo ſermo, omni dubio procul haberi poteſt, quin imo quiſque in ſe ipſo illud re vera exiſtere facile ſentiet.

37. EXPLICATIO III. Primitivum exemplar, quod pluribus ſimilibus individuis æque congruat, puta, pluribus aſſyriis malis, pluribus Rhinocerotibus, *eandem rerum ſpeciem* exprimit & repræſentat. Quare plura primitiva exemplaria diverſa, quorum unumquodque uni individuorum ſpeciei ſeorſim convenit, plures rerum ſpecies exprimunt, & repræſentabunt.

Exempli cauſa, novus homo poſtquam attente urſum, equum, tigrim propius inſpexerit, oculos claudat; illi in intellectu tria remanebunt primitiva exemplaria, in quibus diſtincte pictæ, & inſculptæ erunt tres diverſæ *qualitatum ſenſibilium collectiones*, quæ tres diverſas, urſi nempe, equi, tigris, ſpecies efficiunt.

Individua eidem primitivo exemplari ſimilia, uti urſi, *ejuſdem ſpeciei* ſunt; quæ vero uni, & quæ non huic, ſed alii primitivo exemplari ſimilia ſunt, uti urſi & equi, mala aſſy-

ria & olivæ, nummus aureus & argenteus, *ſpecie diverſa* ſunt.

38. EXPLICATIO IV. Primitivum exemplar pluribus diverſis ſpeciebus æque conveniens, puta, malis aſſyriis, ceraſis, tauris, leonibus, muribus, columbis, *genus*, nempe diverſarum ſpecierum numerum quemdam, exprimit, ac repræſentat.

Exemplum ſit. Novus homo non prope, & diſtincte, at procul tantum, & confuſe urſum, tigrim, equum, de quibus agimus, ita videat, ut ex idea, quam acquiret, tantum colligat, tria hæc objecta entia eſſe viva, voluptatis & doloris capacia, & progrediendi facultate prædita: poſtquam tria hæc bruta ex ejus conſpectu abierint, adhuc illi in intellectu remanebit *primitivum exemplar genericum*, in quo *collectio proprietatum tribus hiſce ſpeciebus diverſis communium* impreſſa, & inſculpta erit.

Primitivum hoc exemplar, reſpectu trium harum animalium ſpecierum, genus eſt: cuique ſeorſim æque convenit, eaſque invicem confundit: dici enim de unoquoque harum ſpecierum individuo poteſt, id, totum eſſe, quod a primitivo generico exemplari exprimitur, & repræſentatur; illud nempe eſſe ens vivens, voluptatis & doloris capax, & progrediendi præditum facultate.

II. Si vero primitivum hoc exemplar genericum ita objectum late, & confuſe exhibeat, ut in eo nil niſi *vitam*, & *ſenſum* referat, nulla ex iis peculiaribus proprietatibus expreſſa, quibus una animalium ſpecies ab alia ſecernitur; hoc genus erit, non tantum ratione trium ſpecierum animalium, quæ modo attenduntur, verum ratione quoque omnium quarumcumque regni animalis ſpecierum; in hoc enim primitivo exemplari ita late generico, non niſi *collectio proprietatum quibuſcumque animalium ſpeciebus communium* exprimetur; nempe vitalis, & ſenſiti-

ſitiva proprietas; quæ ambæ æque lumbrico, ac elephanti, æque tineæ, & teredini, ac aquilæ & cete conveniunt. (34).

39. EXPLICATIO V. Primitivum exemplar genericum æque ſpecierum vegetabilium, ac animalium obtineri poteſt.

I. Exemplum ſit. Novus homo ceraſum, pomum, nucem ita procul videat, ut præcipuas proprietates, quibus tres hæ vegetabilium ſpecies invicem diſtinguuntur, nullo pacto dignoſcat. Clauſis jam, aut alio converſis oculis, intellectui inſculptum remanebit *primitivum exemplar genericum*, in quo *collectio proprietatum tribus hiſce ſpeciebus communium* continebitur. Primitivum hoc exemplar, ratione ad tres has ſpecies habita, genus eſt; cuique enim æque convenit, eaſque inter ſe confundit.

II. Si vero primitivum hoc exemplar genericum ita in objecto ſuo vagum, atque confuſum ſit, ut in eo nil niſi *principium vegetationis* referat, quin ullam ex præcipuis iis proprietatibus exhibeat, quibus una vegetabilium ſpecies ab alia ſecernitur; illud, ratione habita ad omnes vegetabilium ſpecies, genus erit: tantum enim in hoc primitivo exemplari inſculpta, atque impreſſa erit *proprietas vegetabilibus quibuſcumque communis*; ea nempe, qua vegetatione efformantur, & vivunt.

40. COROLLARIUM. Ab iis, quæ præcedenti obſervatione explicavimus, atque ſtatuimus, conſequitur: *Abſtractionem metaphyſicam in generica idea conſiſtere, cujus objectum convenit aut pluribus individuis ſimilibus, quæ ſpeciem efficiunt, aut pluribus diverſis ſpeciebus, quæ genus evadunt.*

EXPLICATIO. Abſtractio metaphyſica, & in ſubjecto ſuo, quod noſtra intelligens, ſenſibiliſque ſubſtantia eſt, & in objecto ſuo, quod id eſt, quod repræſentat, conſiderari poteſt.

I. Abſtractio metaphyſica in ſubjecto ſuo conſide-

ſiderata, ſive in noſtro intellectu, eſt *idea plus, minuſve generica*, quæ res plures per proprietates æque cuique communes, & modo, quo omnes ſimul confundit, repræſentat. Hic proſpectus ille primitivus eſt magis, minuſve dilatatus, de quo ſuperiori obſervatione egimus.

II. Abſtractio metaphyſica in objecto ſuo conſiderata eſt *collectio objectiva proprietatum*, quæ ab idea magis minuſve generica repræſentatur; quæque, ut ab hac generica idea repræſentatur, aut de pluribus individuis ſpeciem conſtituentibus, aut de pluribus ſpeciebus genus componentibus affirmari poteſt (190).

Abſtractione metaphyſica, aut idea genera efficiente, *natura individualis*, puta hujus hominis, veluti a ſe extrahitur, & veluti ab iis peculiaribus proprietatibus, quæ ſingularem naturam conſtituunt, ſeparatur: hinc evadit *natura generica* quum in ea id dumtaxat ſpectetur, quod ceteris omnibus ſibi ſimilibus naturis commune habet. Idea genera efficiens id eſt, quod abſtrahit, ſive abſtractionem facit: natura ad genus adducta id eſt, quod abſtrahitur; atque hic proprie abſtractionis metaphyſicæ effectus eſt. (a)

41. NOTA. Abſtractio metaphyſica ita mente concepta, ac definita, mentis operatio eſt, & intellectus noſtri, & rerum, & cognitionum noſtrarum naturæ apprime conveniens: *intellectus noſtri natura*; quum enim in individuc-

(a) *ETYMOLOGIA. Inde abſtractionis nomen, quod eſt rem a ſe ipſa extrahere, ſeu ſeparare; & abſtractionis metaphyſicæ, propterea quia hæc extractio, ſeu ſeparatio tantum per ideas habetur, & omnino extra rei, quæ ejus objectum eſt, phyſicam naturam.* Abſtractio extra phyſicam rerum naturam exiſtens. *De hac, quum de Diſtinctionibus, & Univerſalibus differemus, fuſius agemus* (318, 330, 335).

duorum intima penetrare nequeat, neque ea, quibus intrinſece invicem diſtinguuntur, dignocere, quum eodem veluti aſpectu ſeſe offerunt, eorum ideam neceſſario ſibi effingere debet, qua illa in ſpecies, & genera confundat: *rerum natura*; in his enim & peculiares proprietates dignoſcimus, quibus invicem diſtinguuntur, & communes proprietates, quibus invicem confunduntur: ſiquidem id omne, totumque, quod ſunt, ab harum tum peculiarium, tum communium proprietatum congerie *indiviſibiliter* conſtituitur: *cognitionum noſtrarum natura*, quæ utiles, atque opportunæ eſſe nequeunt, niſi quum genericæ evadunt; neque genericæ fieri queunt, niſi quibuſdam *primitivis exemplaribus* animæ impreſſis, in quibus ſpecificæ, aut genericæ ſuorum objectorum proprietates deſcriptæ ſint; & in quibus mens noſtra uno intuitu videre poſſit quid de individuis in genere tuto judicare, & ſtatuere poſſit; quum enim hæc quavis in ſpecie pene infinita ſint, non omnia ſingillatim conſiderari, & dignoſci poſſunt.

42. NOTA II. Toto hoc primo paragrapho ſenſationes, & ideas *unico* veluti *proſpectu* conſideravimus, eo ſcilicet, qui quem inter ſe nexum habeant, quaque ratione aliæ ab aliis pendeant, oſtendit. Hujus fines in ſua de Senſationibus tractatione attigit tantum, nec exceſſit magno ingenio vir Abbas Condilliacus, cujus fucum facientes ſpeculationes magna ex parte hactenus confutavimus. (5, 10, 15, 22).

Has eaſdem ſenſationes, atque ideas *utiliore adhuc*, *atque jucundiore proſpectu* ſequentibus tractatibus intuebimur, & conſiderabimus. In iis quænam earum in nobis ſit cauſa efficiens, quam faciant certitudinem, qua ratione ad diverſas animæ noſtræ facultates, ſeu *potentias* ſpectent, diſcutiendi locus erit.

§. II.

§. II.

GENERALIA COGNITIONUM NOSTRARUM FUNDAMENTA.

PLeraque philoſophica axiomata, varia demonſtrationum genera, quæ his axiomatis innituntur, alterius hujus paragraphi argumentum erunt. Hic nonnullarum vocum minus communium, quarum frequentior, magiſque in ſcholis receptus uſus, quibuſque maxime in fere omnibus metaphyſicis ideis enunciandis indigemus, incidenter ſignificationem inſeremus.

RERUM PRINCIPIA.

43. DEFINITIO. Tria in philoſophicis omnibus diſciplinis principiorum genera admittuntur, & diſtinguuntur; principia ſcilicet productionis, principia compoſitionis, principia cognitionis.

I. *Productionis principia* dicuntur cauſæ, quibus res producuntur, cauſæ, inquam, quæ entibus quibuſcumque exiſtentiam dant, aut habere faciunt. Hac ſignificatione dicimus, Deum eſſe primum rerum omnium principium; ignem eſſe caloris principium; cor eſſe motus vitalis principium.

II. *Principia compoſitionis* dicuntur conſtitutiva intrinſeca, quibus entia quædam formata, atque compoſita ſunt. Hác ſignificatione in phyſica dicimus aerem, terram, aquam, ignem eſſe corporum principia: mixtum aliquod ſalinis principiis, aliud principiis oleoſis abundare.

III. *Principia cognitionis* (eaque ſunt, de quibus hic potiſſimum ſermo) dicuntur veritates quædam generales per ſe evidentes, quibus innu-

numeræ aliæ minus apertæ veritates demonſtrantur, quas implicite continent, quibuſque propriam certitudinem impertiuntur.

Quare ut veritas principium cognitionis ſit, aut *principium* duntaxat, non jam ſatis eſt, per ſe certam illam, & evidentem eſſe: fons veluti præterea ſit oportet late fluens, unde veritates aliæ emergere poſſint, ac derivari; ſeu quaſi fœcundum germen, quod aliarum veritatem fructus edere poſſit.

CAPUT PRIMUM.

AXIOMATA PHILOSOPHICA.

44. DEFINITIO. QUÆ nos cognitionis principia diximus, ea *axiomata philoſophica*, aut *axiomata* tantum vocantur; veritates nempe quædam generales certitudine, & evidentia de ſe elucentes, quæque propterea nullo alieno adjumento indigent, nulla præcedente, aut ſubſequente probatione, ut ſtent; imo iis utimur ad alias veritates ipſis implicite incluſas, aut ipſis neceſſario connexas, atque conjunctas demonſtrandas.

45. OBSERVATIO. Recentiores philoſophi nonnulli, quibuſdam Lockii ſophiſmatis illuſi, in axiomata philoſophica conclamaverunt, intonuerunt, fulmina jaculati ſunt. Contenderunt hi, & aliis ſuadere conati ſunt, hæc axiomata in nullius utilis veritatis cognitionem humanas mentes inducere poſſe; oleumque, & operam perdere qui in ſcientiis addiſcendis iis utuntur.

In inquirenda veritate, ajunt hi oraculum ſuum ſecuti, rei ſumma eſt *ideas medias* inter notas, & ignotas veritates invenire. At hac in re axiomata philoſophica nullius momenti ſunt; quid enim iſta ſunt, niſi veritates quædam

dam vagæ, quæ adeo non ſunt veritatum omnium principia, ut a maxima hominum parte aut nunquam, aut ſero admodum cognoſcantur.

Exempli cauſa, procedunt illi, nos corpus noſtrum brachio majus eſſe novimus antequam *totum ſua parte majus eſſe* cognoverimus; neque, niſi pluribus peculiaribus exemplis prius edocti, rem integram quavis ſua parte ſemper majorem eſſe, mente nos cognitionem hanc generalem efficimus; atque hac habita, ac prælucente tunc ſane judicamus, rem quamque unicam veris partibus ſive conjunctis, ſive ſeparatis conſtantem, cujuſcumque tandem naturæ ſit, ſemper neceſſario quavis ſua parte majorem eſſe. En objectionem; habe jam quid reponas.

46. CONFUTATIO. Facile mihi ſane videtur dignoſcere qua ratione vitioſus, quamque abſurdus ſit hic contra philoſophica axiomata philoſophandi modus.

I. Philoſophica axiomata ita oppugnare, idem mihi videtur eſſe, ac velle rerum naturam mutare, ut inanis capiatur voluptas ea peſſum dandi, & criminandi.

Qui in ſcientiis axiomata philoſophica adhibenda, & retinenda cenſent nunquam ſane contenderunt, ea eſſe primas notas veritates, a quibus omnium peculiarium veritatum cognitio manare deberet; neque humanam mentem ab idearum inter notas, & ignotas veritates inquirendarum cura liberandam.

Quid itaque contenderunt? contenderunt hi, uniceque contendunt, in immenſo ſcientiarum pelago maxime opportunum eſſe, a ſtatuendis quibuſdam *punctis fixis*, & *inconcuſſis* initium facere, quibus humana mens tuto inſiſtere poſſit, ut inde in veritatem inquirendam feratur; magnumque hoc opus aggredi nonnulla axiomata veluti baſes a principio ſtatuendo, quæ prius vera, & indubitata cognita fuerint, quibuſcum

humana mens poſſit, ut neceſſitas tulerit, conferre quidquid novæ veritatis quærit, aut detegit; in quibus præterea uno intuitu innumeras videre poſſit veritates incidentes, & acceſſorias, quas infinitum, laborioſum, inutile eſſet ſingillatim comprobare.

II. Philoſophica axiomata proſcribere, generales veritates amandare idem profecto eſt, ac humanas cognitiones peculiarium, & ſolitariarum veritatum ſeptis coarctare: atque hoc ipſum eſt ſcientias humanas omnes deſtruere, quæ in generalibus veritatibus re ipſa conſiſtunt.

Si Lockio, ejuſque aſſeclis auſcultantes philoſophica axiomata profligemus, perſpicuum eſt omnia ad peculiares, & ſolitarias veritates adductum iri. Tunc vero demonſtrationem geometricam, exempli cauſa, non faciemus, niſi aſſidue omnibus *veritatibus mediis* improbo labore inſiſtendo, quæ demonſtrationis nexus efficere, & primam poſtremæ propoſitioni alligare debent. Atque ita profecto Euclidis theorema, quod philoſophicorum axiomatum ſemel ſtatutorum, atque admiſſorum ope, brevi pagina inviciſſime, & pleniſſime demonſtratur, his rejectis, ne integro quidem volumine demonſtraretur.

III. Nos itaque veterum omnium philoſophorum exemplum ſecuti, tum experientiæ, & rationis auctoritate compulſi utilitatem, neceſſitatemque axiomatum philoſophicorum in ſcientiis quibuſcumque prorſus admittimus.

Neque jam ſunt hæc axiomata primæ illæ veritates, quas infans recens natus, aut uti ratione incipiens primum percipit; at primæ veritates iſtæ ſunt, quibus ad ſcientias aditum ſibi aperire debet, in quibus cito, & tuto progredi nequit, quin veritatibus quibuſdam generalibus inſiſtat, quæ illi ſint baſis, fundamentum, *puncta fixa*, unde procedat, quum ab arctis cognitionum experientia comparatarum finibus pergit erumpere.

HO-

HORUM AXIOMATUM EXPLICATIO.

Præviam hic notionem, atque explicationem plurium *cognitionis principiorum*, pluriumque philoſophicorum axiomatum tradere aggredimur, quibus mataphyſica utitur, quæque a metaphyſica Matheſis pura, & mixta, tum omnes divinæ, humanæque ſcientiæ mutuantur.

47. AXIOMA I. *Idem eodem tempore nequit eſſe, & non eſſe*.

EXPLICATIO. Primum hoc axioma id continet, quod philoſophi, & geometræ *principium contradictionis* appellant. Hoc ſtante, *eſſe & non eſſe ejuſdem denominationis* in eodem ſubjecto, atque in iiſdem circumſtantiis loci, & temporis re ipſa nunquam omnino haberi poſſunt; ita ut eſſe ſemper, & neceſſario oppoſitum non eſſe excludat; & pari ratione non eſſe ſemper, & neceſſario oppoſitum eſſe excludat.

Hoc evidenti axiomate fieri omnino nequit, ut eadem quæcumque res ſimul, & eodem momento temporis ſit, & non ſit id quod de illa affirmatur, & quod negatur; eſſe enim, & non eſſe ejuſdem denominationis evidenter ſimul componi nequeunt in eodem objecto, in eodem ſubjecto, in iiſdem temporis, loci, ac rerum circumſtantiis.

Exemplum. Fieri nequit, Ariſtum eodem temporis momento exiſtere, & non exiſtere; eodem temporis momento, & ratione ejuſdem objecti Ariſtum æquum eſſe, & æquum non eſſe; eodem temporis momento ipſum Ariſtum gratum eſſe, & gratum non eſſe eadem ratione, iiſdem ſuis proprietatibus, eodem aſpectu.

48. NOTA. Perſpicuum eſt, facileque intelligimus, hoc axioma ſemper ſupponere, ac neceſſario exigere idem ſubjectum, idem objectum, eaſdem loci, temporis, actionis conditiones,

quibus applicetur: ſecus non amplius eſſe, & non eſſe ejuſdem denominationis haberemus.

I. Fieri nequit, exempli cauſa, idem ſaxum eſſe materialitatis, & non eſſe materialitatis ſimul habere: hoc enim manifeſtam contradictionem involveret; at fieri poteſt, hoc ſaxum ipſum *eſſe materialitatis, & non eſſe ſpiritualitatis ſimul* habere: nullam enim hoc contradictionem dicit.

II. Ita quoque fieri nequit, Ariſtum actu juſtum eſſe, & non eſſe cum Clitandro; at fieri poteſt, actu juſtum eſſe cum Clitandro, & injuſtum cum Sylvio; actu juſtum eſſe cum Clitandro, paullo vero poſt cum eodem Clitandro injuſtum eſſe.

49. AXIOMA II. *Totum æquale eſt ſuis partibus omnibus ſimul ſumptis: pars totius minor eſt toto.*

EXPLICATIO. Hoc alterum axioma, cujus in omnibus matheſis partibus tantus eſt uſus, in ſe, & per ſe evidens eſt: & ut ejus evidentia ſentiatur, ſatis eſt ejus ſignificationem & objectum apte dignoſcere.

I. Evidens eſt, partes omnes totius ſimul ſumptas eſſe totum ipſum; ſunt ergo neceſſario toti ipſi æquales, quod nunquam ſe ipſo majus, aut minus eſſe poteſt.

II. Evidens quoque eſt, totius alicujus portionem, ſive parva illa ſit, ſive magna, nunquam toti æqualem eſſe poſſe; neque enim tunc eſſet amplius totius portio, ſeu pars, ſed totum ipſum. Sane ea indefinite major, aut minor eſſe poteſt totius reliquo: at quantumvis minima ſupponatur, illa ſemper eſt aliquid; ſecus non jam totius pars eſſet: & quantumvis magna ſupponatur, nunquam toti æqualis eſſe poteſt; ad hoc enim ſe major eſſet ipſa oporteret, ac totum eſſet, quin totum eſſet.

50. NOTA. Rerum, aut proprietatum congeries, quæ unicum idem ens conſtituunt, aut

quæ

quæ tanquam idem ens unicum conſtituentes conſiderantur, *Totum* vocantur: nos vero Totius, diverſarumque ejus ſpecierum notionem ampliorem quamprimum dabimus (86 & 87).

Totius pars dicitur, totius hujus portio, parva ea ſit, aut magna, quæ tamen non eſt integrum totum; puta, dimidium, quarta, milleſima, millies milleſima terræ pars, terreſtris globi partes ſunt: rupes, argillæ cumulus, arenæ particula ejuſdem globi quoque partes ſunt. Item unitas, centeſima, milleſima unitatis pars numeri cujuſcumque partes ſunt.

51. AXIOMA III. *Nihilum proprietatem ullam realem, & poſitivam habere nequit.*

EXPLICATIO. *Realis, & poſitiva proprietas* neceſſario ſubjectum, in quo recipiatur, naturam, a qua conſtituatur, ens, quod aliquid ſit, ſupponit: quæ quidem *nihilo* nullo modo convenire poſſunt; quod neceſſario, & de ſe ſubjectum omne, naturam omnem, ens omne, quidquid denique aut aliquid eſt, aut aliquid habere poteſt, excludit.

Quamobrem abſurdum eſſet dicere, nihilum duobus angulis rectis eſſe æquale; nihilum aliquid facere, aut ne fiat vetare; nihilum ente prius, aut poſterius eſſe; atque ita de ceteris. Nihilum enim nihil ſemper erit, nempe negatio ipſa cujuſcumque realis, & poſitivæ proprietatis.

52. AXIOMA IV. *Duo ſunt inter ſe identificata, quando cum tertio ſunt identificata. Duo inter ſe non ſunt identificata, quando horum unum cum tertio identificatum eſt, alterum non eſt.*

EXPLICATIO. Axioma hoc, ſive principium Dialecticæ, ſive ſcientiæ ratiocinandi baſis, ac fundamentum eſt; in illa enim ars tota in eo ſita eſt, ut duarum idearum objecta *cum tertiæ alicujus idea objecto*, qui terminus comparationis eſt, conferamus. Ut hujus axiomatis,

quam de ſe, & per ſe habet evidentiam dignoſcamus, veram ejus ſignificationem aperire ſatis eſt.

I. Quid ſibi vult hoc *identificari*? quidve ſignificat? hoc eſt non naturam, atque *eſſentiam* ſimilem habere, ſed unam unicam, eamdemque naturam, unam unicam, eamdemque eſſentiam.

Aquæ gutta A, & altera aquæ gutta B ejuſdem formæ, magnitudinis, ſpeciei, in omnibus omnino ſimiles, duas habent naturas, duaſque eſſentias ſimiles quidem, non vero unam; eamdemque naturam, atque eſſentiam: duæ iſtæ guttæ ſimul identificatæ non ſunt; una enim non eſt alia (31).

Deus, & mundi Creator eandem, unicamque eſſentiam, eandem, unicamque naturam habent. Deus cum Creatore mundi *identificatus* eſt; verum eſt enim dicere, Deum eſſe Creatorem mundi, & Creatorem mundi eſſe Deum.

II. Perſpicuum eſt, ut ſupra adnotavimus, tres ſenſationes, ſive ideas idem objectum habere, aut non habere poſſe (32: quapropter in vera quarti hujus philoſophici axiomatis ſignificatione ambiguitas, aut error occurrere non poteſt.

EXPLICATIO II. Itaque Axioma, ſeu principium, de quo ſermo, importat, quum duæ ideæ *idem identicum objectum* habent cum tertia, tunc duarum primarum idearum objectum re ipſa idem eſſe: & quum primæ ideæ objectum idem eſt *ac objectum tertiæ*, ſecundæ vero objectum non idem eſt, ac tertiæ; primæ, ac ſecundæ objectum non idem eſſe.

Hujus principii, ſive axiomatis evidentia cuicumque intellectui vel paullum ratione utenti de ſe elucet: quin hebetis, tardique ingenii quiſpiam, natura duce, nullaque animi contentione in iis, quæ alicujus momenti ſunt, illo ſæpius uti conſuevit. Ipſum vero diſciplinis omnibus ſequenti declaratione commune reddere poſſumus; quandoquidem cujuſque ferme ratiocinii,

cinii, quo ipſæ demonſtrationes conficiuntur, ipſum baſis eſt, ac fundamentum.

I. Si ens A primæ alicujus ideæ objectum identificatum eſt, ens vero B alterius ideæ objectum identificatum non eſt cum ente M *tertiæ* alicujus *ideæ* objecto: ens A cum ente B minime identificatum eſt.

Sive ſimplicius.

Si A eſt M	Si A eſt M
Si B eſt M (quod eſt A)	Si B non eſt M (quod eſt A)
A eſt B.	A non eſt B.

53. AXIOMA V. *Id de aliquo affirmandum, aut negandum eſt, quod evidenter ejus idea aut eſſentialiter incluſum, aut ab ejus idea eſſentialiter excluſum apparet.*

EXPLICATIO. Quintum hoc axioma, cui omnes metaphyſicæ, geometriæ, & algebræ meditationes innituntur, omnium divinarum, humanarumque ſcientiarum re ipſa *primum principium* eſt. Ad hoc enim, ut infra oſtendemus, illud amplius, ut par eſt, enucleantes, omnia cognitionis principia poſtrema analyſi tandem adducuntur (417).

Experientia ſentimus, atque docemur, *mentem noſtram res extra eam ſitas neque cognoſcere, neque cognoſcere poſſe, niſi per ideas, quas harum rerum habet;* exempli cauſa, trianguli, aut quadrati proprietates, quæ re ipſa in ea non ſunt, niſi per ideas, quas trianguli, aut quadrati habet, dignoſcere poſſe; & ſi quam habet certam horum objectorum cognitionem, hanc niſi primarii hujus principii adjumento habere: quo fit, ut de re quavis affirmari poſſit, ac debeat, quod in hujus rei idea *eſſentialiter* incluſum apparet; id vero negari de re quavis, quod ab hujus rei idea *eſſentialiter* quoque excluſum apparet. Sit exemplum.

I. Ab hoc principio, ab eoque unice firmiſſime, nulloque erroris metu judico, atque aſſirmo, duo, & duo efficere quatuor in Aſia,

in America, ut in Gallia: totius partem toto minorem eſſe in Saturno, in Jove æque ac in globo hoc, quem incolo: triangulum rectilineum has, ac illas eſſentiales habere proprietates Londini æque ac Pariſiis; idem de ceteris dicito. Ratio, qua trahor ad ita judicandum, atque affirmandum, eſt, quia in idea duorum bis ſumptorum *eſſentialiter* incluſam video quatuor æqualitatem; quia in totius idea exceſſum ſupra ejus partem *eſſentialiter* incluſam video; quia in idea trianguli rectilinei has, & has proprietates *eſſentialiter* incluſas video.

II. Ab hoc principio, ab eoque unice firmiſſime, nulloque erroris metu nego, fieri unquam poſſe, triangulum quadratum eſſe, duo & duo efficere quinque, totius partem toti ſuo æqualem eſſe, ens infinite perfectum injuſtum, aut deceptorem eſſe; atque ita de ceteris. Ratio movens ad hæc neganda eſt, quia plena, perfectaque evidentia video, trianguli ideam *eſſentialiter* quadratum excludere; ideam duorum bis ſumptorum *eſſentialiter* quinque æqualitatem excludere; ideam partis *eſſentialiter* æqualitatem ſuo toti excludere; Entis infinite perfecti *eſſentialiter* injuſtitiam, & dolum excludere, quæ vitia ſunt, adeoque perfectionis defectus.

54. NOTA. Quintum hoc axioma, de quo in tractatu de certitudine fuſius agemus, omnium humanarum cognitionum fundamentum eſt, quarum objectum ſunt *proprietates eſſentiales rerum* in earum ordine, ſive ſtatu metaphyſico; atque hoc propterea quia quidquid proprietatum eſſentialium, ſive eæ poſitivæ ſint, ſive negativæ, in rebus agnoſcimus, id eſt, quod aut earum ideis *eſſentialiter* incluſum, aut ab earum ideis *eſſentialiter* excluſum concipimus.

At vero hoc axioma non ita humanarum cognitionum fundamentum eſt, quarum objectum ſunt *accidentales* rerum *proprietates* in earum ordine, ſeu ſtatu phyſico; atque hoc ideo, quia

acci-

accidentales rerum *proprietates* neque *eſſentialiter* earum ideis incluſæ ſunt, neque ab his *eſſentialiter* excluduntur: quod alibi fuſius explicabitur (413 & 417).

55. AXIOMA VI. *Qui nimis probat nihil probat.*

EXPLICATIO I. Non ſane raro accidit, in polemicis quæſtionibus, in contentioſis, ſive quæ ad politicam, ſive quæ ad philoſophiam, & theologiam pertinent, audiri prolata, veluti inconcuſſa principia, *Effata quædam falſa*, quibus illuſio, aut præjudicium veritatis ſpeciem appingunt; ex quibus deinde ſententiæ, quam quis aut jam amplexus eſt, aut ſtatuere contendit, conſequentiæ faventes deducuntur.

Huic rationis abuſui opponitur axioma hoc ſextum illique ſecurim ad radicem ponit: præbet enim veluti *falſorum principiorum Lydium lapidem*; enunciat principium quodvis, quod pro vero venditetur, quemvis argumentandi modum, quem ſolidum, rectumque eſſe quis velit, nil amplius probare, ſi nimis probet; tunc nempe, quum aliquid inde evidenter abſurdum, aut evidenter falſum conſequatur.

EXPLICATIO II. Axiomatis hujus, ſive principii evidentiam ſentire, & in aperto ponere facile eſt. Evidens etenim eſt, principium verum nihil falſi, aut abſurdi continere poſſe; ac proinde ex eo nihil falſi, aut abſurdi exoriri, aut derivari poſſe. Perſpicuum itaque fit, nullo pacto verum principium eſſe, quod tamquam principium profertur; illud nulla vi, aut auctoritate pollere; tandem hujus notæ principium nihil probare, aut probare poſſe.

56. AXIOMA VII. *Quod clare, certeque rei alicui ineſſe apparet, non ideo reiſciendum, quod in eadem re aliquid obſcurum, incertumque ſit.*

EXPLICATIO I. Axiomatis hujus philoſophici, cujus ad evertenda inepta veterum, recentiorumque Pyrrhonicorum ſophiſmata incredi-

bilis, ac frequens uſus, evidentiam facile noſces, ac palam facies.

I. Evidens eſt, *veritatem in aliquo objecto cognitam a veritate in eodem objecto cognita deſtrui non poſſe;* ad hoc enim fieri deberet, ut hoc idem objectum eodem tempore eſſet, & non eſſet id, quod in eodem eſſe dignoſcitur; quod evidenter abſurdum, & ἀδυνατον eſt (47).

II. Quare quoties veritatem re ipſa in objecto quovis agnoſco, certiſſimus ſum nihil huic *cognitæ veritati* oppoſitum in objecto hoc eſſe; meque nullo erroris metu veritati huic cognitæ adhærere poſſe; etſi veritates alias, quæ in hoc objecto non diſcerno, plane ignorem.

Exempli cauſa, me exiſtere indubitanter ſcio, licet fortaſſe ignorem quid ſit hoc *Ego exiſtens:* meæ exiſtentiæ cognitio a meæ naturæ cognitione minime pendet.

Pari modo indubitanter ſcio, angulum bifariam geometrice ſecari poſſe, licet fortaſſe ignorem an hic angulus trifariam geometrice ſecari poſſit: mea de anguli triſectione ignorantia cognitionem de biſectione nullo pacto infirmat, aut vitiat.

Pari item modo, ſolem eſſe, a quo illuſtror, & calefio, indubitanter ſcio; quamvis quid ſit ſol fortaſſe neſciam; quieſcat ne, an moveatur: lucem ne, caloremque gignet preſſione, an emiſſione; & ſic de reliquis: horum ratio eſt, quia mearum cognitionum obſcuritas, & incertitudo in iis omnibus, quæ ad ſolis naturam attinent, nihil agunt in exiſtentiæ, & actionis ſuæ certitudine, & evidentia.

EXPLICATIO II. Volumen ut lubet ingens, coram me ſtatue, in quo ducentæ, aut trecentæ propoſitiones Geometricæ, Politicæ, Morales deſcriptæ, & demonſtratæ ſint, aliæ Sinico ſermone, aliæ Malabarico, aliæ Latino, aut Gallico, aliæ Peruviano, aut Mexicano.

Evidens eſt, *in hoc volumine veritates aliquas ſo-*

fore, quas intelligam, & mente percipiam; pleráſque alias fore, imo multo plures, quas ne minimum quidem attingam. At quæſo eæ, quarum evidentiam bene percepero, ac ſenſero, mihi evidentes ne eſſe deſierint, quod in hoc volumine aliæ fuerint, e quibus nihil omnino delibaverim? Abſit profecto.

Ita nobis natura comparata eſt; non omnia in ea lux, non omnia tenebræ. Rerum univerſitas ingens veluti volumen eſt, in quo innumeræ veritates deſcriptæ, quarum aliquæ litteris, quas legere poſſumus, conſignatæ ſunt, aliæ notis, quas explicare minime ſcimus.

Neque humanæ menti omnia noſcere, omnia comprehendere in magno hoc naturæ volumine datum eſt; in hoc enim tota elucet mentis illius increatæ, & creatricis, a qua confectum fuit, infinita ſapientia. At vero *certa, & elucens natura pars* ne minimum quidem ſuæ certitudinis, & lucis amittit ab ambiguitate, & tenebris, quibus ſæpius proxima eſt; certum etenim ab incerto non dependet, & evidens ab obſcuro diſtinctum, atque ſejunctum eſt.

EXPLICATIO III. Evidens quoque eſt, *ad cognoſcendam veritatem aut quæ in intellectu, aut quæ in re ſit, minime neceſſe eſſe omnes veritates quæ ſint, aut eſſe poſſint cognoſcere*; & ſane ſtultum eſſet de omnium noſtrarum cognitionum veritate ambigere, propterea quia veritates nonnullæ ſint, quas aſſequi nequeamus.

Quare philoſophus, veritatis amator, iis nulla animi perturbatione veritatibus adhæret certis, atque evidentibus, quas in natura detegit; quin abſurde credat, quod obſcuri, ignoti, incerti in rebus eſt, id poſſit deſtruere, aut dubium reddere, quod in iis certum, atque perſpicuum deprehendit.

57. COROLLARIUM. Ex his ſequitur; *ſi quando firme, & ſolida probatione ſive ratiocinii, ſive experientiæ ope veritas aliqua ſtatuta*

 ſit,

ſit, tunc illi nulla animi haſitatione adhærendum; quæcumque ceterum tenebræ ſint, quibus involvitur, aut contrariæ rationes, quibus oppugnatur.

I. Exempli gratia: *Geometra* ſcit, ſummaque, & inconcuſſa certitudine affirmat, infinitas diverſas curvas inter peripheriam, & tangentem circuli tranſire poſſe: etſi minime comprehendat, quomodo datum ſpatium, veluti pollicis unius, aut lineæ, in infinitas partes alias ab aliis diſtinctas dividi poſſit, per quas infinitæ hæ lineæ diverſæ traiici deberent (*Math.* 375).

II. Pari modo *Phyſicus* nullo erroris metu tenet, atque pronunciat, in eodem medio, puta aere, aut aqua, radios lucis actionem ſuam per rectas lineas tranſmittere, quin aut in directionibus, aut in propriis cujuſcumque muneribus perturbentur, dum innumeris modis invicem decuſſantur: etſi nullo pacto percipiat qua ratione, quove phyſico artificio mirum iſtud phœnomenon, cujus infinita experimenta veritatem, ac certitudinem conteſtantur, eveniat (*Phyſ.* 901).

III. Nec ſecus etiam *Metaphyſicus* alicujus æternam exiſtentiam certam admittit, etſi quomodo quidpiam tota jam æternitate extitiſſe potuerit minime comprehendat; certum tenet, eſſe inviſibile aliquod in viſibili natura principium motus, etſi minime intelligat a qua cauſa, quave ratione in viſibili natura motus produci poſſit; certam tenet veritatem primarii hujus axiomatis, *id de rebus affirmandum eſſe, quod in earum ideis eſſentialiter incluſum apparet*, etſi nullam hujus axiomatis directam probationem habere poſſit, neque hujus judicii ſui ſolidam ullam *a priori* rationem afferre.

IV. Pari modo tandem *Homo prudens* ſive philoſophus ille ſit, ſive non, nullatenus, exiſtere materiam, animam, cogitationes ſuas, ens increatum & omnia creans, in dubium revocat,

cat, etſi neutiquam apte comprehendere poſſit, quænam ſit eſſentia, & natura ſeu materiæ, ſive animæ; quid ſint, aut quomodo fiant ſuæ cogitationes, & ſenſationes; quænam ſit Entis increati, & creantis natura, cujus attributum inſigne eſt, eſſe aliqua ratione incomprehenſibile eſſentia, actione, finibus.

CAPUT II.

VARIÆ DEMONSTRATIONUM SPECIES.

58. DEFINITIO. D*emonſtratio* dicitur ratiocinatio, ſeu ratiocinationum collectio invicem connexarum, propoſitionem aliquam invicta ratione probans; ſeu quæ plena, perfectaque certitudine propoſitionem eam veram eſſe oſtendit: quodcumque tandem ſit ejus propoſitionis objectum, quod æque veritas facti, ac veritas theoriæ eſſe poteſt.

Propoſitio convincenti ratiocinatione, aut convincentium ratiocinationum ſerie probata, atque ſtatuta, *propoſitio demonſtrata* dicitur; propoſitio vero a demonſtrata propoſitione deducta, & ab ipſa deſcendens, ea quoque vera eſt, & certa, cui *Corollarii* nomen damus.

Veritas aliqua aut directe, aut indirecte ſtatui, ac demonſtrari poteſt: hinc demonſtrationes directæ, & indirectæ, de quibus quamprimum agemus.

59. NOTA I. In quavis demonſtratione illud quæritur, ut notam, receptamque veritatem cum alia veritate, quam notam, aut certam, & inconcuſſam reddere volumus, connectamus; hoc aſſequimur *veritates medias* inter utramque illam veritatem inveſtigando, & inveniendo, inter notam ſcilicet, & eam, quam notam reddere volumus.

Mens noſtra, quæ veritates has medias veluti per-

percurrit, quæ eas ſucceſſive invicem confert, quæ quantum opus eſt unamquamque perpendit, ut mutuam earum relationem deprehendat, & prodat, quæ primæ cum ſequenti, hujus cum tertia, & ſic deinceps nexum adnotat, eo tandem pervenit, ut ex iis quandam veluti *perpetuam catenam* conficiat, quæ primam veritatem cum poſtrema nectat; tunc vero demonſtratio confecta eſt.

De veritatibus hiſce mediis, deque earum perpetuo nexu fuſius agemus in Tractatu de Dialectica (516 & 522).

60. NOTA II. Demonſtratio, ut notat Ariſtoteles, & ut videre facile eſt, ſemper neceſſario intellectus, cujuſvis illam percipientis *intimum aſſenſum* trahit.

At non item externum aſſenſum neceſſario trahit; nihil enim eſt ita firmiter ſtatutum, atque aperte demonſtratum, quod a pertinaci animo, & ea quoque impugnare parato, de quibus intime convictus, & perſuaſus eſt, impudenter negari nequeat. Teſtis eſto Pyrrhonicorum ſecta, quæ veritates omnes morales, phyſicas, geometricas in dubium revocare affectavit. Teſtis Carneades philoſophus, qui principium, Dialecticæ fundamentum, idemque unum ex Geometriæ fundamentis, dubium, atque ſuſpectum reddere conatus eſt, pronuncians, atque contendens, nullatenus certum eſſe, duo æqualia uni tertio inter ſe æqualia eſſe. Teſtis Zeno Eleenſis, qui omni niſu motum nec haberi, nec haberi poſſe propugnavit; quique dicitur ſcepticiſmum eo uſque produxiſſe, ut aſſerere auſus fuerit, nihil omnino ullibi re vera exiſtere.

I. Sæpius dictum eſt, *geometriam unicam eſſe ſcientiam veris demonſtrationibus innixam*; & qui hoc protulerunt, plane decepti ſunt.

Dialectica demonſtrationibus æque firmis, æque perſpicuis, æque convincentibus, ac Euclideæ ſint, innititur.

Dei

Dei Theoria in iis, quæ adorandi hujus entis exiſtentiam reſpiciunt, demonſtrationibus innixa, atque ſtatuta eſt, ita rigidis, ita aſſenſum trahentibus, ac quælibet geometrica eſſe poſſit.

Idem de phyſica, de morali philoſophia, de pleriſque aliis diſciplinis dici poteſt, quæ omnes qua parte ad ſcientiam pertinent, demonſtrationibus innituntur.

II. Hoc unicum hac in re inter geometriam, aliaſque ſcientias diſcrimen eſt, quod *in Geometria objectis omnia demonſtratione collucent; & in aliarum ſcientiarum objectis non item;* in his enim cum dubitatione, & obſcuritate certitudinis, & evidentiæ imperium diviſum eſt.

In Geometria quidquid eſt ab intellectu eſt; quare id tantum in ea eſt, quod intellectus optime novit. Nil mirum itaque, nihil illi in objecto pure ideali hujus ſcientiæ obſcurum, atque incertum occurrere.

Non ita res habet in Dialectica, in Philoſophia morum, in Theoria Dei, in Phyſica. Harum facultatum objectum ſtatutum jam, ac determinatum neutiquam a modo pendet, quo illud nobis libeat conſiderare: ſuam habet illud naturam propriam, quam, ut in ſe ipſa eſt, inveſtigare debemus; atque hæc *natura cognoſcenda* partim obſcura, partim elucens, parte aliqua certitudini, evidentiæ, demonſtrationi locum dare, alia negare poteſt.

DEMONSTRATIONES DIRECTÆ, ET INDIRECTÆ.

61. DEFINITIO I. *Directa demonſtratio* quæcumque dicitur, in qua veritas quædam ſive ſpeculativa, ſive facti ſtatuitur, oſtendendo, propoſitionum apte deductarum, apteque invicem colligatarum ſerie, veritatem illam inſolubili vinculo huic aut illi vero, inconcuſſoque principio connexam eſſe, quod veritatem prolatam,

tam, ſive ut veram propoſitam ſupponit, aut neceſſario trahit.

Demonſtratio directa veluti genus eſt; tres enim demonſtrationum ſpecies amplectitur, de quibus paulo infra (70); atque hæ ſunt illæ, in quibus exiſtentia cauſæ probatur *ab effectu neceſſario, aut contingente*; illæ, in quibus *a cauſa neceſſaria* probatur exiſtentia effectus; illæ, in quibus *ab ipſa idea rei* eſſentialis aliqua ipſius rei proprietas probatur; veluti quum ab idea trianguli tres ejus anguli duobus rectis æquales probantur.

62. DEFINITIO II. *Demonſtratio indirecta* quæcumque dicitur, in qua, veritas aliqua ſpeculativa aut facti probatur, quin ullam directam, propriamque hujus veritatis probationem proferamus, & unice oſtendentes aliquam contradictionem, aut abſurdum aliquod fore, niſi res ita eſſet, uti eam eſſe contendimus.

Exemplum ſit. Materiam eſſe cœpiſſe, aut materiam re ipſa creatam, & ex nihilo eductam indirecte oſtendemus, in apertam lucem proferentes manifeſtas contradictiones, & abſurda patentia, quæ occurrerent, quoties æterna ſupponeretur.

Pari modo geometrica quantitas A geometricæ quantitati B æqualis oſtendetur, aliquam ineſſe contradictionem, ſive abſurdum aliquod oſtendendo, ſi alteram altera majorem, minoremve ſupponas.

63. NOTA I. Evidens eſt, ut alibi oſtendemus (625), duas *propoſitiones contradictorias* ambas eodem tempore falſas eſſe non poſſe; *ac unius falſitatem alterius veritatem neceſſario trahere.*

Quamobrem quum duarum contradictoriarum propoſitionum unam, eam ſcilicet, quam impugnamus, falſam eſſe apte demonſtraverimus, abſurda, quæ inde conſequuntur, & contradictiones, quas trahit, palam facientes; jam hoc ipſo demonſtraverimus, alteram, ſcilicet quam tuemur,

mur, veram eſſe: licet fortaſſe veritas ita indirecte ſtatutæ, ac demonſtratæ propoſitionis in ſe ipſa non percipiatur, neque ſentiatur.

Exemplum. Si oſtenderis, abſurdum eſſe tamquam veram propugnare propoſitionem hanc: *materia nunquam eſſe cœpit*; hoc ipſo oſtenderis, veram, & inconcuſſam hanc aliam eſſe: *materia aliquando eſſe cœpit*; propoſitiones enim hæ contradictorie oppoſitæ ſunt, & primæ falſitas neceſſario alterius veritatem trahit. (626)

64. NOTA II. Demonſtratio indirecta tandem ea ferme eſt, quam in ſcholis vocant *Demonſtrationem ab impoſſibili*: habetur autem hæc, quum oſtenderis fieri non poſſe, rem, quam impugnas, ita ſe habere, ut ſupponit, aut contendit adverſarius, propterea quod, ea poſita, contradictiones, & quæ eſſe nequeunt conſequerentur.

Tunc quidpiam falſum eſſe demonſtratum eſt, quando ex eo quæ eſſe nequeant, & quę contradictoria ſint effluere demonſtratum ſit. Certum eſt enim, id, quod re ipſa ſit, nihil trahere, quod eſſe nequeat; a vero nihil contradictorium, nihil abſurdum, nihil falſum enaſci poſſe.

Quum vero quid falſum eſſe oſtenderis, hoc ipſo oppoſitum re ipſa verum eſſe oſtendiſti: ceterum idem eodem tempore eſſe ſimul, & non eſſe oporteret, ut patet; quod plane, ἀδύνατον, & abſurdum eſt (47 & 625).

65. NOTA III. *Demonſtrationes* hæ *indirectæ*, apud veteres, nonnulloſque recentiores geometras nimium fortaſſe frequentes, non niſi, deficientibus directis, uſurpandæ ſunt. Etſi enim pateat, eas intellectum convincere, atque aſſenſum trahere poſſe, nil minus patet, parum eas mentem illuſtrare, & præcipuo ſcientię fructu fraudare, qui in intuitiva veritatis cognitione ſitus eſt.

Neque vero mens noſtra plane quieſcit ſi quan-

quando rem quampiam ita eſſe, aut eſſe debere intelligens, quare etiam, & qua ratione ita ſit non percipiat. Illi itaque non niſi imperfecte ſatisfacit *demonſtratio indirecta*, quæ unice abſurda, & *τα ἄτοπα* in re illi cujus veritatem evincit, oppoſita oſtendit; neque majori claritate mentem illuſtrat ad id cognoſcendum, quod evincit.

IMPOSSIBILITATES, ABSURDITATES, SENSUS COMMUNIS.

66. OBSERVATIO. Quam dedimus, demonſtrationis indirectæ notio nitidam, atque præciſam harum vocum, *impoſſibilitatum*, ſcilicet, *contradictionum*, *abſurditatum*, *ſenſus communis* ſignificationem, atque explicationem a nobis poſtulare videtur: poſtrema hæc natura ſua tres primas excludit.

67. DEFINITIO I. *Rei alicujus impoſſibilitates* ea omnia dicuntur, quæ in ipſa eſſe, & non eſſe ejuſdem denominationis ſupponunt; puta, exiſtentiam, & non exiſtentiam, actionem, & non actionem, materialitatem, & immaterialitatem, intelligentiam, & non intelligentiam: uno verbo, quidquid in ea aut cauſas, aut effectus, aut proprietates quæ abſolute, & natura ipſa ſimul eſſe nequeant, ſupponit (47).

Impoſſibilitates in rebus admittere idem eſt, ac in iis *contradictiones*, & *abſurditates* admittere; & in iis contradictiones admittere idem eſt, ac in iis impoſſibilitates admittere: tres hæ voces ſive ad res, ſive ad humanarum idearum objecta relatæ omnino ſynonimæ ſunt.

68. DEFINITIO II. *Abſurditates in humanis ideis* illa dicuntur, quæ aut ſibi contradictoria ſunt, aut *Senſui communi* oppoſita. Exempli cauſa: opinio aliqua abſurda eſt, quum aut contradictionem involvit, aut veritatibus paſſim receptis, atque admiſſis opponitur.

Ab-

Abſurditas id eſt, quod proprie, &, ut in ſcholis ajunt, *formaliter* rem quampiam abſurdam eſſe facit. Hujuſmodi ſunt, exempli gratia, in quopiam ſyſtemate cauſarum, aut effectuum oppoſitio; principiorum, & conſequentiarum oppoſitio in affirmatione quavis, ſententia, ſpeculatione, in rerum agendarum diſpoſitione, in iis omnibus demum, quæ humanæ mentis opera nuncupantur.

69 DEFINITIO III. *Senſus communis* vocantur principia, & cognitiones, quę communis in hominibus cogitandi, & de rebus judicandi modi fundamentum, & regula ſunt; ſive horum principiorum, & harum cognitionum in communi hominum agendi modo uſus, & applicatio.

Exempli cauſa. Is dicitur ſenſu communi carere, qui ſive opinando, ſive agendo ab iis agendi, aut de rebus ſentiendi principiis recedit, quæ paſſim admiſſa ſunt, quæque homines paſſim ſequuntur: carere nempe is cenſetur *ſano illo rationis lumine*, quo paſſim homines in iis, quæ agunt, aut approbant, ducuntur, ac diriguntur.

DEMONSTRATIONES A PRIORI, A POSTERIORI, A SIMULTANEO.

70. OBSERVATIO. Tres ſunt veritatem aliquam ſpeculativam, aut practicam demonſtrandi modi, quos modo indicare, & explicare pergimus. Hinc tria diverſa demonſtrationum genera, quæ æque omnia plenam, perfectamque pariunt certitudinem; quæ tamen inter ſe differunt & ratione methodi, qua ad eam procedunt, & ratione *medii*, quod eas fundat, & ſtatuit (61).

71. DEFINITIO I. *Demonſtrationes a priori* illæ dicuntur, in quibus a cauſa nota ad effectum ignotum, quem ea parere debet, deſcendimus:

mus: illæ ſcilicet, in quibus exiſtentia, & natura effectus cognoſcendi, ac determinandi probatur, atque ſtatuitur per certum, & indubium nexum, quem habet hic effectus cum cauſa, a qua producendus eſt, & cujus actio ut re ipſa exiſtens, aut futura, & neceſſaria cognoſcitur.

Sit exemplum. Demonſtratione *a priori* oſtendetur, corpus libere in vacuo deſcendens duorum minutorum ſecundorum tempore, hoc elapſo, ad ſexaginta pedum ſpatium percurriſſe: plena enim certitudine ſcimus, legem gravitationis, quæ *cauſa eſt neceſſaria*, *& nota*, tali tempore talem effectum producere debere.

Oſtendetur pariter, tali ipſo tempore, ſolis, aut lunæ defectum habitum iri; ordinatus enim aſtrorum curſus cauſa eſt neceſſaria, ac cognita, a qua omni dubio procul iſte defectus pari debet.

72. NOTA. Omnes naturæ leges *demonſtrationum a priori* baſes, & fundamenta eſſe poſſunt: earum enim effectus, qui hujuſmodi demonſtrationum objecta ſunt, neceſſario ex earum influxu, & actione prodire debent (138).

At hæ ipſę naturæ leges demonſtrationibus a priori probari ipſæ, & oſtendi nequeunt; neque enim ipſæ *cauſa alicujus neceſſaria*, *& nota* effectus ſunt, in qua, dubitatione omni remota, earum exiſtentia, & actio videri, & determinari poſſit.

I. *Præſentes naturæ leges* unice infinite libera Entis increati, & omnia Creantis voluntate exiſtunt, & agunt; ipſum enim libere has, illaſque leges condens, alias omnino diverſas condere potuiſſet; neque his ipſis legibus, quas conſtanter perſeverantes, & agentes videmus, naturam ſubjecit, niſi *quia præſentem rerum ordinem* a pręſentibus legibus emanantem ſtatuere perpetuum voluit, præ alio quovis rerum ordine, quem leges omnino diverſæ protuliſſent, perpetuumque ſervaſſent.

II. *Præ-*

II. *Præſentes* itaque *naturæ leges* in ſe ipſis probari, & oſtendi nequent; in iis nempe, quæ earum exiſtentiam, & actionem reſpiciunt, niſi demonſtrationibus *a poſteriori*, de quibus agere pergimus, & in quibus effectus notus ad cauſæ ignotæ cognitionem adducit.

73. DEFINITIO II. Eæ *Demonſtrationes a poſteriori* dicuntur, in quibus ab effectu noto ad cauſam ignotam, a qua eſt, aſcendimus; eæ ſcilicet in quibus exiſtentia, & natura cauſæ antea ignotæ demonſtratur a nexu neceſſario, quem cum illa habent hi, vel illi *effectus noti* ex ea emanantes, & producti.

Exemplum. Demonſtratione *a poſteriori* oſtendetur; *ab Intelligentia infinita* viſibilem naturam regi, & gubernari; in viſibili enim natura *mirum ordinem* videmus, qui niſi a cauſa infinite activa, & infinite intelligente & eſſe, & perpetuo idem perſeverare nequit.

Pari modo oſtendetur in viſibili natura *Vim realem* haberi, quæ, (quocumque tandem nomine ſive Attractionis, ſive Impulſionis, ſive alio quo magis libuerit, vocetur) corpora continenter, ac perpetuo premit centra quædam communia verſus; propterea quia terreſtria corpora videmus ad centrum terræ tendere omnia, & gravitare, quin & planetas omnes ad ſolis centrum perpetuo tendere, & gravitare.

74. DEFINITIO III. *Demonſtrationes a ſimultaneo*, ſeu potius paſſim *demonſtrationes per ideam* dicuntur illæ, in quibus rerum proprietates per ideam ipſam, quam de illis nobis efformamus, demonſtrantur; illæ, exempli cauſa, in quibus trianguli proprietates per ideam ipſam, quam trianguli habemus, demonſtrantur.

I. Tertium hoc demonſtrationum genus, in quibus de rebus affirmamus, quæ penitus in earum idea incluſa videmus, omnes geometricas demonſtrationes fundat, eſt ſtatuit. Nullam aliam rationem habet geometra, aliud funda-

mea-

mentum nullum, nullumve medium aliud demonſtrationis, ut has, atque illas proprietates triangulo, circulo, quadrato, ellipſi, parabolæ, priſmati, cylindro, ſphæræ tribuat, præter harum figurarum *intrinſecam exigentiam*; neque hæc earum intrinſeca exigentia illi aliunde demonſtratur, & manifeſta fit, quam ex idea ipſa, quam illarum habet.

II. In poſtremo hoc demonſtrandi modo *medium demonſtrationis*, & demonſtratio inde enaſcens in intellectu ſimul exiſtunt; hinc primum orta denominatio, qua illas cum Leibnitio, Lockio, præclariſque aliis metaphyſicis compluribus appellamus.

75. NOTA. Patet, *Demonſtrationem per ideam*, cujus tanta vis, tantuſque uſus in *ideali* rerum *ſtatu*, in quo nullas alias hæ proprietates habent, niſi quas ideæ abſtractæ a nobis mente conceptæ illis tribuunt, neque vim ullam habere, neque habere poſſe in *phyſico* rerum *ſtatu*, in quo earum natura non ſane id tantum eſt, quod menti noſtræ libeat eam eſſe (60).

Quamobrem in ſtatu phyſico prima duo tantum demonſtrationum genera res admittunt; illud nempe, in quo effectus ad cauſæ cognitionem, & alterum, in quo cauſa neceſſaria ad effectus ſui cognitionem perducit,

MEDIUM DEMONSTRATIONIS.

76. DEFINITIO. *Medium demonſtrationis* dicitur veritas nota, & admiſſa ſive ſpeculativa ea ſit, ſive facti, qua utimur, & in qua ſiſtimus ad ſtatuendam, & demonſtrandam ignotam aliquam, & controverſam veritatem. Exempli cauſa: Exiſtentia legis naturalis in homine, & exiſtentia miri ordinis in natura, *duo media* ſunt, alterum quidem ab ordine mo-

morali, alterum a phyſico deſumpta, quibus Dei exiſtentia ſolide demonſtratur.

I. In demonſtratione a priori, & in demonſtratione a poſteriori *medium demonſtrationis cognitione prius eſſe debet re demonſtrata*: hoc eſt, a ſtatuenda, & comprobanda medii veritate, & exiſtentia initium fieri; atque ex hac cognitione ad rei ſtatuendæ, ac demonſtrandæ cognitionem deinde nos progredi.

II. Non ita res habet in demonſtratione per ideam: in hac cognitio medii, & cognitio rei demonſtrandæ *in intellectu ſimultanee* ſunt; ſiquidem medium demonſtrationis nihil eſt præter ideam ipſam rei demonſtratæ.

III. Logicorum ſermone *medium argumentationis* dicitur ratio quævis ſolida, aut futilis, qua utimur ad ea, quę ſtatuere volumus, comprobanda, aut quæ impugnamus evertenda.

Sermone Juris *media in genere* dicuntur rationes, probationeſque quæcumque allatæ aut ad propria jura tuenda, aut ad adverſariorum rationes proterendas.

CAPUT III.

NOTIONES GENERICÆ, ET PRIMARIÆ.

Poſt jam datam & axiomatum, quæ cognitionum noſtrarum fundamenta ſunt, & diverſarum demonſtrationum, quæ illas certas faciunt, genericam notionem, opportunum hic erit quaſdam magis uſitatas voces explicare, quæ principiorum omnium, & metaphyſicarum meditationum veluti neceſſaria quædam mantiſſa ſunt.

SUB-

SUBJECTUM, ET OBJECTUM.

77. DEFINITIO. *Subjectum*, ſtylo metaphyſico eſt, quod proprietatem aliquam, aut modificationem in ſe continet. *Objectum* eſt, ad quod aliqua ex facultatibus, aut potentiis noſtris dirigitur. Subjectum accipit; objectum terminat. Exempli cauſa:

Anima *ſubjectum* eſt ſuarum cogitationum, ſuarum ſenſationum, ſuorum judiciorum, ſuarum determinationum, diverſarum ſuarum facultatum: materia modificationum, & proprietatum ſibi congruentium ſubjectum eſt.

Bonum eſt *objectum* potentiarum noſtrarum affectivarum; verum potentiarum intellectivarum.

Subjectum in phyſicum, & metaphyſicum dividitur; quorum notionem modo ſubjiciemus (*a*).

78. DIVISIO I. *Subjectum phyſicum* dicitur, quod aliquam proprietatem, ſeu modificationem ſibi accidentalem recipit, aut in ſe continet.

Exemplum.. Homo eſt ſubjectum phyſicum ſuarum virtutum, ſuorum vitiorum, ſuarum voluptatum, ſuorum dolorum, coloris ſui ſive Europæi, ſive Affricani, & ſic de ceteris; atque hoc propterea quia nullum horum hominis eſſentiam ingreditur, quum omnia hæc hominis eſſentiæ accidentalia, ac veluti acceſſoria ſint.

79. DIVISIO II. Illud dicitur *ſubjectum metaphyſicum*, quod aliquam intrinſecam proprietatem in ſe continet ſibi eſſentialem, quamque omittere nequit quin ceſſet eſſe.

Exemplum. Deus ſapientiæ, & potentiæ ſuæ *ſub-*

(a) *ETYMOLOGIA*. *Subjectum*, quod jacet, aut jacitur ſub alio. *Objectum*, quod jacet, aut jacitur ob aliud, ſeu ante aliud.

ſubjectum metaphyſicum eſt, quæ in ipſo cum ejus natura identificatæ ſunt: homo animalitatis, & rationalitatis ſuæ ſubjectum metaphyſicum eſt, quæ in homine ſunt homo ipſe diverſis modis acceptus.

Subjectum metaphyſicum idem ferme eſt, atque Totum, & Concretum metaphyſicum de quo ſtatim (84 & 89).

ABSTRACTUM, ET CONCRETUM.

80. DEFINITIO. Ideæ noſtræ objectum habere poſſunt, ſive *ſubjectum cum forma, quæ illud tale ſubjectum eſſe facit*, ſive *formam hanc ſubjectum ita ab aliis diſtinguentem*, ſejunctam, & veluti a ſubjecto ſuo abſtractione metaphyſica avulſam. Primo caſu ideæ objectum Concretum eſt, altero Abſtractum (a).

Quare *Concretum* eſt ſubjectum conjunctum formæ, ſeu qualitati, quæ illud tale eſſe facit. *Abſtractum* eſt forma, aut qualitas determinans, quæ veluti extra ſubjectum ſuum conſideratur, ſeu quam, abſtractione a ſubjecto facta, conſideramus.

Exemplum. Idea *juſti* Concretum objectum habet: exprimit quippe quempiam juſtitia præditum. Idea *juſtitiæ* Abſtractum objectum habet: exprimit ſiquidem formam, ſeu qualitatem, quæ juſtum efficit ſubjectum, cui inhæret, & a quo abſtractione metaphyſica ſeparatur (35 & 336).

Concretum in phyſicum, logicum, & metaphyſicum dividitur.

81. DI-

(a) *ETYMOLOGIA.* Concretum *a concreſco: quaſi ens, quod concrevit, & conflatum eſt ex ſubjecto, & forma.* Abſtractum *ab abſtraho: quaſi ens, quod a ſubjecto per mentem abſtractum eſt, ſeu quaſi forma a ſubjecto abſtracta.*

81. DIVISIO I. *Concretum phyſicum* eſt ſubjectum formæ ſibi intrinſecæ, & accidentali conjunctum. Exempli cauſa; objectum hujus ideæ *Sapiens*, ſeu quiſpiam ſapientia præditus, quæ ipſi intrinſeca eſt, & a quo ſeparari poteſt, eſt concretum phyſicum.

Ita quoque objectum hujus ideæ *ferrum candens*, ſeu *pannus ruber*, eſt concretum phyſicum; eſt enim ſubjectum conſideratum ut formæ, ſeu qualitati ſibi intrinſecæ, & accidentali conjunctum.

82. DIVISIO II. *Concretum logicum* eſt ſubjectum formæ ſibi extrinſecæ, ac propterea accidentali conjunctum. Exempli gratia, objectum harum vocum *viſus* & *commendatus*, ſive ſubjectum, quod reſpiciunt Viſio, & Commendatio, quę illi ſunt extrinſecæ, eſt concretum logicum.

Ita quoque objectum hujus ideæ *homo*, ſive, *Leo*, &c. conſideratum tamquam natura unica, tamquam *natura, qua de pluribus affirmari poteſt*, eſt ipſum quoque ſubjectum logicum.

83. NOTA. In poſtremo hoc exemplo concretum logicum *ſubjectum* habet, quod eſt *talis natura ſpecies*. Habet quoque *formam extrinſecam*, quę illud unum efficit, & aptum, ut de pluribus affirmetur, puta, de pluribus ſpeciebus, aut de pluribus individuis; atque hæc forma eſt idea præciſiva, qua fit pluribus commune, qua fit de pluribus aptum affirmari, qua objective eſt unum, & multiplex (318 & 336).

Concretum logicum hoc poſtremo modo conſideratum, eſt ferme idem ac Totum logicum, de quo paulo infra. (91.).

84. DIVISIO III. *Concretum metaphyſicum* eſt concretum conjunctum formæ ſibi eſſentiali, & ſecum identificatę. Exempli cauſa, objecta harum idearum: *homo*, ſive ſubjectum habens humanitatem, *animal*, ſive ſubjectum habens anima.

malitatem, *Deus*, ſive ſubjectum habens divinitatem, *ſpiritus*, ſive ſubjectum habens ſpiritualitatem, ſunt concreta metaphyſica.

In omnibus concretis metaphyſicis ſubjectum, & forma re ipſa ſunt *una*, *eademque res in ſe ipſa indiviſibilis*, quam abſtractio metaphyſica extrinſece dividit. Mens noſtra, quæ rem hanc unicam, atque individuam ſibi repræſentat tamquam *concretum*, concipit primo per ideam præciſivam *ſubjectum vagum*, & *indeterminatum*, cui poſtea *formam conjungit*, quæ illud debet determinare, ut ſit aut habens humanitatem, aut animalitatem, aut ſpiritualitatem, aut divinitatem; atque ita de ce eris.

85. NOTA. In ſcientia quaque numerorum abſtracti, & concreti mentio fit. *Numeri abſtracti* dicuntur, qui nulli ſpecificæ quantitati ſunt adſcripti; *numeri* vero *concreti*, qui ſpecificis quantitatibus applicantur.

Exemplum. Hæ ideæ: *tria*, *viginti*, *mille*, *millies mille*, numeros abſtractos objectum habent; qui neque homines, neque hexapedas, neque libras exprimunt, neque magnitudinem ullam, cujus natura aſſignata, & diſtincta ſit.

Contra vero hæ ideæ: *tres hexapedæ*, *centum libræ*, *mille homines*, *millies mille leucæ* numeros concretos objectum habent; ſeu numeros peculiaribus magnitudinibus, quarum natura aſſignata, & diſtincta eſt, adſcriptos, atque appoſitos.

TOTUM, ET PARS.

86. OBSERVATIO. Compoſitum ex rebus pluribus ſimul conjunctis, aut quæ ut ſimul conjunctæ conſiderantur, *Totum* dicitur: res conjunctæ, aut quæ tamquam conjunctæ conſiderantur, ejus *partes* ſunt (49).

Totum in phyſicum, metaphyſicum, & logicum dividitur,

87. DEFINITIO I. *Totum phyſicum* eſt totum compoſitum partibus re ipſa invicem diſtinctis. Exempli cauſa, homo conſideratus ut anima, & corpore compoſitus eſt totum phyſicum. Ita arbor, mons, domus, regio, pecudum grex, aquæ amphora, ſunt totidem Tota phyſica.

88. NOTA. *Totum phyſicum* dividi poteſt in totum naturale, in totum factitium, & in totum conventionis.

I. *Totum naturale* eſt compoſitum pluribus diſtinctis rebus ſive ſimilibus, ſive diſſimilibus, quas natura invicem coadunavit, atque conjunxit, & quarum collectio ens unum efficit, naturæ, non artis opus. Hujuſmodi eſt brutum, planta, planeta, ſidus, &c.

II. *Totum factitium* eſt compoſitum pluribus rebus, quæ potiori parte ſunt totidem tota naturalia diverſa; quæque non evadunt ens unicum, opus artis, niſi earum conjunctione, & collectione, unde quiddam emergit ad finem partibus omnibus communem deſtinatum. Hujuſmodi eſt domus, tabula, liber, enſis, horologium, currus, &c.

III. *Totum conventionis* eſt plurium rerum ſocietas, ſive eæ ſimiles ſint, ſive diſſimiles, e quibus nunquam natura, aut ars ens unicum effecerunt, quæque *unitatem extrinſecam* acquirunt tantum a relationibus quibuſdam naturalibus ex earum conſtitutione enaſcentibus; ſive a relationibus factitiis, quas ex divina, aut humana inſtitutione aſſequuntur; ſive ab imaginariis relationibus, quas mens noſtra illis appingit proprias ideas veluti in varios manipulos diſtribuens, ut objecta melius percipiat, & retineat.

Hujuſmodi ſunt familia, natio, religioſa ſocietas, exercitus. Hujuſmodi eſt claſſis pluribus navibus compoſita; ſignum cæleſte pluribus ſideribus, prædium pluribus jugeribus conſtans; provincia his, atque hiſce finibus circumſcri-

pta,

pta; una ex quatuor mundi partibus, quæ eſt portio veluti arbitraria terreſtris ſuperficiei; Zodiacus, qui Zona eſt arbitrio tantum in cœli cavitate poſita, & deſignata.

89. DEFINITIO II. *Totum metaphyſicum* eſt totum pluribus partibus compoſitum, quæ invicem diſtinctæ non ſunt, niſi per ideas præciſivas, a quibus repræſentantur.

Exemplum. Homo conſideratus ut *animal rationale*, ſive ut totum a facultate ſentiendi, & a facultate ratiocinandi reſultans, eſt totum metaphyſicum; ſiquidem homo, animal, & rationale, ſeu facultas ſentiendi, & facultas ratiocinandi eadem una, & individua res ſunt; natura humana ſcilicet, tum reſpectu ſenſationum ſuarum, tum ſuarum ratiocinationum reſpectu conſiderata.

Exemplum alterum. Deus conſideratus ut *omnium infinitarum perfectionum cumulus* eſt totum metaphyſicum; diverſæ enim perfectiones, quas in hoc Ente ſumme colendo mens noſtra detegit, & contemplatur, in eo non ſunt, niſi una, & eadem res in ſe infinite ſimplex; natura nempe divina conſiderata reſpectu effectuum potentiæ, ſapientię, beneficentię, juſtitiæ, ceterorumque ex illa emanantium, quique nobis aut ſimul, aut ſucceſſive pateſiunt.

90. NOTA. *Totum metaphyſicum* evidenter eſſe poteſt *res phyſice exiſtens*, ut facile ex dictis videre eſt; neque enim naturam ſimplicem, & in ſe individuam exiſtere repugnat.

At vero, ſi res phyſice exiſtens partes non habeat invicem re ipſa diſtinctas, perſpicuum eſt eam non niſi totum metaphyſicum eſſe poſſe; in ſua enim exiſtentia phyſica eo caret, quod *totius phyſici eſſentiam* conſtituere debet, ſeu totum partibus conſtans re ipſa invicem diſtinctis.

Quare Deus, angelus, anima humana ſunt *entia phyſica*, non vero *tota phyſica*; atque hæc

entia phyſica ratione modi, quo ea conſideramus per diverſas earum proprietates, tota metaphyſica evadunt.

91. DEFINITIO III. *Totum logicum* eſt objectum ideæ precisivę, quod in ſtatu precisionis, aut abſtractionis de pluribus affirmari poteſt, quorum unum non eſt aliud, ſeu quę invicem re ipſa diſtincta ſunt. Totum hoc eſt aut genus, cui plures ſpecies ſubijciuntur, aut ſpecies eſt, in qua plura individua continentur.

Exemplum. Objectum idee hujus precisivę: *animal* eſt totum logicum, quod hominem, & brutum complectitur: hęc duo binæ ejus partes ſunt.

Objectum pariter ideæ hujus precisivæ *homo* eſt totum logicum, quod humanę ſpeciei individua complectitur: quodvis hujus ſpeciei individuum, ſive ſinguli homines Totius hujus logici partes ſunt (*a*).

§. III.

RERUM EVIDENTIA, ET VERITAS.

Tertio hoc paragrapho eorum omnium, quæ ad evidentiæ, & veritatis naturam generatim ſpectant, accuratam, & precisam notionem trademus: utramque in earum objecto, & ſubjecto conſiderantes.

CA-

(a) *ETYMOLOGIA. Totum logicum: totum prædicabile affirmabile, a* λογος, *ſermo, enunciatio, & a* λογικος, *affirmabilis, prædicabilis.*

CAPUT PRIMUM.

RERUM EVIDENTIA.

92. DEFINITIO I. R*Erum evidentia* aut in ſubjecto ſuo, aut in objecto conſiderari poteſt (77).

I. Rerum evidentia *in ſuo ſubjecto* conſiderata, ſive in mente noſtra, eſt clara, & certa objecti cognitio: ea eſt in anima lux quędam certa, quam ſentire facilius eſt, quam definire, qua veluti intuitive proprietates objecti, quod attingit, *caracteriſtica* conſpiciuntur. Hæc evidentia plenam, perfectamque de objecto certitudinem animę impertitur.

II. Rerum evidentia *in objecto ſuo* conſiderata, eſt clara, & nitida objecti hujus intelligibilitas: modus nempę quidam in objecto exiſtendi, & apparendi, qui illud intellectui ſubjicit, & cujus ope percipi, ut eſt, & dignoſci poteſt tanta certitudine, & firmitate, ut nullam in anima illud percipiente, & perpendente dubitationem relinquat.

Rerum evidentia, qualem definivimus, omnibus geometrię objectis convenit; at non his tantum (60).

93. DEFINITIO II. Evidentia rerum in objecto conſiderata aut intrinſeca eſt, aut extrinſeca.

I. *Evidentia eſt intrinſeca*, quum ab ipſa objecti natura emanat, quod plena claritate, ac animi firmitate ita neceſſario eſſe debere, nec ullo pacto diverſum eſſe poſſe cognoſcitur.

II. *Evidentia extrinſeca eſt*, quum a claritate, & a ratione objecto extranea proficiſcitur, quæ tamen evidenter, & certiſſime cum veritate objecti connexæ ſint.

Evidens eſt evidentia intrinſeca, totius partem toto minorem eſſe; evidens eſt evidentia extrinſeca, mortuos omnes ſurrecturos, ſi Deus infallibilis veritas eos ſurrecturos dixit, ac revelavit.

III. Quandoquidem *evidentia extrinſeca* mentem tantum de veritate convincit ratione objecto veritatis hujus extrinſeca, quin eam de intima rei natura clarius erudiat, ſeu quin oſtendat quomodo, & quare talis ſit, rectius fortaſſe evidentiam hanc certitudinem tantum appellaremus; idea ſiquidem certitudinis ab objectiva intelligibilitate pręſcindit: at idea evidentię illam includere, & trahere videtur.

At parum intereſt quo nomine rem voces, modo ejus idea clare, nitide, firmiter ſtatuta ſit. Quare quum in rebus metaphyſicis denominatio hæc jam admiſſa ſit, eam proſcribere, aut immutare nihil cogit.

94. NOTA. Effectus proprius evidentiæ, & eam diſtinguens, eſt *convictio*: quę nihil aliud eſt, niſi firmiſſimus, & immobilis mentis aſſenſus optime perceptę, & cognitę veritati, innixus ipſa evidentia rei, quę ejus objectum eſt.

I. Convictio tum ab evidentia intrinſeca, quę interius, & immediate objectum ſuum irradiat, provenire poteſt; tum ab evidentia extrinſeca, quæ quamvis interius, & immediate objectum ſuum non irradiet, illud tamen oſtendit tamquam quid neceſſario, & indubitate dependens a veritatibus quibuſdam in ſe, & a ſe evidentibus.

II. Convictio cum *perſuaſione* nonnunquam confunditur; aliquando etiam ab ea diſtinguitur. Sępius enim mendacium, & error perſuaſionis objectum ſunt; at convictionis eſſe unquam nequeunt. Semper convictio clara, & tuta lux eſt: perſuaſio nonnunquam cæca quædam, & incerta animi affectio eſt.

III. Speculative convictio ſemper perſuaſionem

nem trahit; perſpicuum eſt enim, nunquam te de aliqua veritate plane convictum eſſe poſſe, quin intime de illa ſis perſuaſus.

At practice non ſemper convictio perſuaſionem trahit, cum ſępius magis ad ſenſibilem, quam ad intelligentem animæ partem attinet. Nimium ſæpius enim contingit, nos de rei alicujus faciendæ obligatione plane convictos eſſe, quin nos ipſos ad id, quod debemus, exequendum efficaciter motos, ac determinatos eſſe ſentiamus.

COGNITIONES INTUITIVÆ, DEMONSTRATIVÆ, DERIVATIVÆ.

95. DEFINITIO. *Cognitionum* noſtrarum *evidentium* aliæ intuitivę ſunt, aliæ demonſtrativæ, alię derivativæ.

I. *Cognitiones intuitivæ* dicuntur illæ, quibus mens noſtra dilucide, & immediate res videt in ideis ipſis, quas rerum habet: in quibus nulla interveniente idea media, quæ menti ſit veluti terminus comparationis, ipſa, ſimplici attentione ad ideas, quas rerum habet, percipit, ac dignoſcit earum naturam, proprietates, relationes, identitatem, aut non identitatem, convenientiam, aut non convenientiam, & reliqua.

Exemplum. Mente conceptam habeam ideam trianguli, & ideam quadrati: ſimplici mentis meæ attentione ad has duas ideas *cognitionem intuitivam* habebo, qua videbo, objectum primæ non eſſe alterius objectum: primæ objectum, ſi in natura exiſtit, neceſſario tres angulos, & tria latera habere aut ęqualia, aut inæqualia; objectum alterius ideæ, ſi in natura exiſtit, neceſſario quatuor æquales angulos, & quatuor æqualia latera habiturum.

Inter intuitivas cognitiones eæ omnes recenſeri poſſunt, quarum objecta ſunt axiomata me-

SUBJECTUM, ET OBJECTUM.

77. DEFINITIO. *Subjectum*, ſtylo metaphyſico eſt, quod proprietatem aliquam, aut modificationem in ſe continet. *Objectum* eſt, ad quod aliqua ex facultatibus, aut potentiis noſtris dirigitur. Subjectum accipit; objectum terminat. Exempli cauſa:

Anima *ſubjectum* eſt ſuarum cogitationum, ſuarum ſenſationum, ſuorum judiciorum, ſuarum determinationum, diverſarum ſuarum facultatum: materia modificationum, & proprietatum ſibi congruentium ſubjectum eſt.

Bonum eſt *objectum* potentiarum noſtrarum affectivarum; verum potentiarum intellectivarum.

Subjectum in phyſicum, & metaphyſicum dividitur; quorum notionem modo ſubjiciemus (*a*).

78. DIVISIO I. *Subjectum phyſicum* dicitur, quod aliquam proprietatem, ſeu modificationem ſibi accidentalem recipit, aut in ſe continet.

Exemplum. Homo eſt ſubjectum phyſicum ſuarum virtutum, ſuorum vitiorum, ſuarum voluptatum, ſuorum dolorum, coloris ſui ſive Europæi, ſive Affricani, & ſic de ceteris; atque hoc propterea quia nullum horum hominis eſſentiam ingreditur, quum omnia hæc hominis eſſentiæ accidentalia, ac veluti acceſſoria ſint.

79. DIVISIO II. Illud dicitur *Subjectum metaphyſicum*, quod aliquam intrinſecam proprietatem in ſe continet ſibi eſſentialem, quamque omittere nequit quin ceſſet eſſe.

Exemplum. Deus ſapientiæ, & potentiæ ſuæ *ſub-*

(a) *ETYMOLOGIA*. *Subjectum*, quod jacet, aut jacitur ſub alio. *Objectum*, quod jacet, aut jacitur ob aliud, ſeu ante aliud.

ſubjectum metaphyſicum eſt , quæ in ipſo cum ejus natura identificatæ ſunt : homo animalitatis , & rationalitatis ſuæ ſubjectum metaphyſicum eſt , quæ in homine ſunt homo ipſe diverſis modis acceptus .

Subjectum metaphyſicum idem ferme eſt, atque Totum , & Concretum metaphyſicum de quo ſtatim (84 *&* 89).

ABSTRACTUM, ET CONCRETUM.

80. DEFINITIO . Ideæ noſtræ objectum habere poſſunt, ſive *ſubjectum cum forma , quæ illud tale ſubjectum eſſe facit* , ſive *formam hanc ſubjectum ita ab aliis diſtinguentem*, ſejunctam , & veluti a ſubjecto ſuo abſtractione metaphyſica avulſam . Primo caſu ideæ objectum Concretum eſt, altero Abſtractum (*a*).

Quare *Concretum* eſt ſubjectum conjunctum formæ , ſeu qualitati , quæ illud tale eſſe facit. *Abſtractum* eſt forma, aut qualitas determinans, quæ veluti extra ſubjectum ſuum conſideratur, ſeu quam, abſtractione a ſubjecto facta, conſideramus .

Exemplum . Idea *juſti* Concretum objectum habet : exprimit quippe quempiam juſtitia præditum . Idea *juſtitiæ* Abſtractum objectum habet: exprimit ſiquidem formam , ſeu qualitatem , quæ juſtum efficit ſubjectum , cui inhæret , & a quo abſtractione metaphyſica ſeparatur (35 *&* 336).

Concretum in phyſicum, logicum, & metaphyſicum dividitur .

81. DI-

(a) *ETYMOLOGIA* . Concretum *a concreſco : quaſi ens , quod concrevit , & conflatum eſt ex ſubjecto , & forma* . Abſtractum *ab abſtraho : quaſi ens , quod a ſubjecto per mentem abſtractum eſt , ſeu quaſi forma a ſubjecto abſtracta* .

81. DIVISIO I. *Concretum phyſicum* eſt ſubjectum formæ ſibi intrinſecæ, & accidentali conjunctum. Exempli cauſa; objectum hujus ideæ *Sapiens*, ſeu quiſpiam ſapientia præditus, quæ ipſi intrinſeca eſt, & a quo ſeparari poteſt, eſt concretum phyſicum.

Ita quoque objectum hujus ideæ *ferrum candens*, ſeu *pannus ruber*, eſt concretum phyſicum; eſt enim ſubjectum conſideratum ut formæ, ſeu qualitati ſibi intrinſecæ, & accidentali conjunctum.

82. DIVISIO II. *Concretum logicum* eſt ſubjectum formæ ſibi extrinſecæ, ac propterea accidentali conjunctum. Exempli gratia, objectum harum vocum *viſus* & *commendatus*, ſive ſubjectum, quod reſpiciunt Viſio, & Commendatio, quę illi ſunt extrinſecæ, eſt concretum logicum.

Ita quoque objectum hujus ideæ *homo*, ſive, *Leo*, &c. conſideratum tamquam natura unica, tamquam *natura, qua de pluribus affirmari poteſt*, eſt ipſum quoque ſubjectum logicum.

83. NOTA. In poſtremo hoc exemplo concretum logicum *ſubjectum* habet, quod eſt *talis natura ſpecies*. Habet quoque *formam extrinſecam*, quę illud unum efficit, & aptum, ut de pluribus affirmetur, puta, de pluribus ſpeciebus, aut de pluribus individuis; atque hæc forma eſt idea præciſiva, qua fit pluribus commune, qua fit de pluribus aptum affirmari, qua objective eſt unum, & multiplex (318 & 336).

Concretum logicum hoc poſtremo modo conſideratum, eſt ferme idem ac Totum logicum, de quo paulo infra. (91.).

84. DIVISIO III. *Concretum metaphyſicum* eſt concretum conjunctum formæ ſibi eſſentiali, & ſecum identificatę. Exempli cauſa, objecta harum idearum: *homo*, ſive ſubjectum habens humanitatęm, *animal*, ſive ſubjectum habens ani-

ma,

malitatem, *Deus*, ſive ſubjectum habens divinitatem, *ſpiritus*, ſive ſubjectum habens ſpiritualitatem, ſunt concreta metaphyſica.

In omnibus concretis metaphyſicis ſubjectum, & forma re ipſa ſunt *una, eademque res in ſe ipſa indiviſibilis*, quam abſtractio metaphyſica extrinſece dividit. Mens noſtra, quæ rem hanc unicam, atque individuam ſibi repræſentat tamquam *concretum*, concipit primo per ideam præciſivam *ſubjectum vagum, & indeterminatum*, cui poſtea *formam conjungit*, quæ illud debet determinare, ut ſit aut habens humanitatem, aut animalitatem, aut ſpiritualitatem, aut divinitatem; atque ita de ce eris.

85. NOTA. In ſcientia quaque numerorum abſtracti, & concreti mentio fit. *Numeri abſtracti* dicuntur, qui nulli ſpecificæ quantitati ſunt adſcripti; *numeri* vero *concreti*, qui ſpecificis quantitatibus applicantur.

Exemplum. Hæ ideæ: *tria, viginti, mille, millies mille*, numeros abſtractos objectum habent; qui neque homines, neque hexapedas, neque libras exprimunt, neque magnitudinem ullam, cujus natura aſſignata, & diſtincta ſit.

Contra vero hæ ideæ: *tres hexapedæ, centum libræ, mille homines, millies mille leucæ* numeros concretos objectum habent; ſeu numeros peculiaribus magnitudinibus, quarum natura aſſignata, & diſtincta eſt, adſcriptos, atque appoſitos.

TOTUM, ET PARS.

86. OBSERVATIO. Compoſitum ex rebus pluribus ſimul conjunctis, aut quæ ut ſimul conjunctæ conſiderantur, *Totum* dicitur: res conjunctæ, aut quæ tamquam conjunctæ conſiderantur, ejus *partes* ſunt (49).

Totum in phyſicum, metaphyſicum, & logicum dividitur.

87. DEFINITIO I. *Totum phyſicum* eſt totum compoſitum partibus re ipſa invicem diſtinctis. Exempli cauſa, homo conſideratus ut anima, & corpore compoſitus eſt totum phyſicum. Ita arbor, mons, domus, regio, pecudum grex, aquæ amphora, ſunt totidem Tota phyſica.

88. NOTA. *Totum phyſicum* dividi poteſt in totum naturale, in totum factitium, & in totum conventionis.

I. *Totum naturale* eſt compoſitum pluribus diſtinctis rebus ſive ſimilibus, ſive diſſimilibus, quas natura invicem coadunavit, atque conjunxit, & quarum collectio ens unum efficit, naturæ, non artis opus. Hujuſmodi eſt brutum, planta, planeta, ſidus, &c.

II. *Totum factitium* eſt compoſitum pluribus rebus, quæ potiori parte ſunt totidem tota naturalia diverſa; quæque non evadunt ens unicum, opus artis, niſi earum conjunctione, & collectione, unde quiddam emergit ad finem partibus omnibus communem deſtinatum. Hujuſmodi eſt domus, tabula, liber, enſis, horologium, currus, &c.

III. *Totum conventionis* eſt plurium rerum ſocietas, ſive eæ ſimiles ſint, ſive diſſimiles, e quibus nunquam natura, aut ars ens unicum effecerunt, quæque *unitatem extrinſecam* acquirunt tantum a relationibus quibuſdam naturalibus ex earum conſtitutione enaſcentibus; ſive a relationibus factitiis, quas ex divina, aut humana inſtitutione aſſequuntur; ſive ab imaginariis relationibus, quas mens noſtra illis appingit proprias ideas veluti in varios manipulos diſtribuens, ut objecta melius percipiat, & retineat.

Hujuſmodi ſunt familia, natio, religioſa ſocietas, exercitus. Hujuſmodi eſt claſſis pluribus navibus compoſita; ſignum cæleſte pluribus ſideribus, prædium pluribus jugeribus conſtans; provincia his, atque hiſce finibus circumſcri-

pta,

pta; una ex quatuor mundi partibus, quæ eſt portio veluti arbitraria terreſtris ſuperficiei; Zodiacus, qui Zona eſt arbitrio tantum in cœli cavitate poſita, & deſignata.

89. DEFINITIO II. *Totum metaphyſicum* eſt totum pluribus partibus compoſitum, quæ invicem diſtinctæ non ſunt, niſi per ideas præciſivas, a quibus repræſentantur.

Exemplum. Homo conſideratus ut *animal rationale*, ſive ut totum a facultate ſentiendi, & a facultate ratiocinandi reſultans, eſt totum metaphyſicum; ſiquidem homo, animal, & rationale, ſeu facultas ſentiendi, & facultas ratiocinandi eadem una, & individua res ſunt; natura humana ſcilicet, tum reſpectu ſenſationum ſuarum, tum ſuarum ratiocinationum reſpectu conſiderata.

Exemplum alterum. Deus conſideratus ut *omnium infinitarum perfectionum cumulus* eſt totum metaphyſicum; diverſæ enim perfectiones, quas in hoc Ente ſumme colendo mens noſtra detegit, & contemplatur, in eo non ſunt, niſi una, & eadem res in ſe infinite ſimplex; natura nempe divina conſiderata reſpectu effectuum potentiæ, ſapientiç, beneficentiç, juſtitiæ, ceterorumque ex illa emanantium, quique nobis aut ſimul, aut ſucceſſive pateſiunt.

90. NOTA. *Totum metaphyſicum* evidenter eſſe poteſt *res phyſice exiſtens*, ut facile ex dictis videre eſt; neque enim naturam ſimplicem, & in ſe individuam exiſtere repugnat.

At vero, ſi res phyſice exiſtens partes non habeat invicem re ipſa diſtinctas, perſpicuum eſt eam non niſi totum metaphyſicum eſſe poſſe; in ſua enim exiſtentia phyſica eo caret, quod *totius phyſici eſſentiam* conſtituere debet, ſeu totum partibus conſtans re ipſa invicem diſtinctis.

Quare Deus, angelus, anima humana ſunt *entia phyſica*, non vero *tota phyſica*; atque hæc

entia phyſica ratione modi, quo ea conſideramus per diverſas earum proprietates, tota metaphyſica evadunt.

91. DEFINITIO III. *Totum logicum* eſt objectum ideæ precifivę, quod in ſtatu precifionis, aut abſtractionis de pluribus affirmari poteſt, quorum unum non eſt aliud, ſeu quę invicem re ipſa diſtincta ſunt. Totum hoc eſt aut genus, cui plures ſpecies ſubijciuntur, aut ſpecies eſt, in qua plura individua continentur.

Exemplum. Objectum ideę hujus prę ciſivę: *animal* eſt totum logicum, quod hominem, & brutum complectitur: hęc duo binæ ejus partes ſunt.

Objectum pariter ideæ hujus prę ciſivæ *homo* eſt totum logicum, quod humanę ſpeciei individua complectitur: quodvis hujus ſpeciei individuum, ſive ſinguli homines Totius hujus logici partes ſunt (*a*).

§. III.

RERUM EVIDENTIA, ET VERITAS.

TErtio hoc paragrapho eorum omnium, quæ ad evidentiæ, & veritatis naturam generatim ſpectant, accuratam, & prę ciſam notionem trademus: utramque in earum objecto, & ſubjecto conſiderantes.

CA-

(a) *ETYMOLOGIA. Totum logicum: totum prædicabile affirmabile, a* λογος, *ſermo, enunciatio, & a* λογικος, *affirmabilis, prædicabilis.*

CAPUT PRIMUM.

RERUM EVIDENTIA.

92. DEFINITIO I. Rerum *evidentia* aut in ſubjecto ſuo, aut in objecto conſiderari poteſt (77).

I. Rerum evidentia *in ſuo ſubjecto* conſiderata, ſive in mente noſtra, eſt clara, & certa objecti cognitio: ea eſt in anima lux quędam certa, quam ſentire facilius eſt, quam definire, qua veluti intuitive proprietates objecti, quod attingit, *caracteriſtica* conſpiciuntur. Hæc evidentia plenam, perfectamque de objecto certitudinem animę impertitur.

II. Rerum evidentia *in objecto ſuo* conſiderata, eſt clara, & nitida objecti hujus intelligibilitas: modus nempe quidam in objecto exiſtendi, & apparendi, qui illud intellectui ſubijcit, & cujus ope percipi, ut eſt, & dignoſci poteſt tanta certitudine, & firmitate, ut nullam in anima illud percipiente, & perpendente dubitationem relinquat.

Rerum evidentia, qualem definivimus, omnibus geometrię objectis convenit; at non his tantum (60).

93. DEFINITIO II. Evidentia rerum in objecto conſiderata aut intrinſeca eſt, aut extrinſeca.

I. *Evidentia eſt intrinſeca*, quum ab ipſa objecti natura emanat, quod plena claritate, ac animi firmitate ita neceſſario eſſe debere, nec ullo pacto diverſum eſſe poſſe cognoſcitur.

II. *Evidentia extrinſeca eſt*, quum a claritate, & a ratione objecto extranea proficiſcitur, quæ tamen evidenter, & certiſſime cum veritate objecti connexæ ſint.

nem trahit; perſpicuum eſt enim, nunquam te de aliqua veritate plane convictum eſſe poſſe, quin intime de illa ſis perſuaſus.

At practice non ſemper convictio perſuaſionem trahit, cuæ ſępius magis ad ſenſibilem, quam ad intelligentem animæ partem attinet. Nimium ſæpius enim contingit, nos de rei alicujus faciendæ obligatione plane convictos eſſe, quin nos ipſos ad id, quod debemus, exequendum efficaciter motos, ac determinatos eſſe ſentiamus.

COGNITIONES INTUITIVÆ, DEMONSTRATIVÆ, DERIVATIVÆ.

95. DEFINITIO. *Cognitionum* noſtrarum *evidentium* aliæ intuitivę ſunt, aliæ demonſtrativæ, alię derivativæ.

I. *Cognitiones intuitivæ* dicuntur illæ, quibus mens noſtra dilucide, & immediate res videt in ideis ipſis, quas rerum habet: in quibus nulla interveniente idea media, quæ menti ſit veluti terminus comparationis, ipſa, ſimplici attentione ad ideas, quas rerum habet, percipit, ac dignoſcit earum naturam, proprietates, relationes, identitatem, aut non identitatem, convenientiam; aut non convenientiam, & reliqua.

Exemplum. Mente conceptam habeam ideam trianguli, & ideam quadrati: ſimplici mentis meæ attentione ad has duas ideas *cognitionem intuitivam* habebo, qua videbo, objectum primæ non eſſe alterius objectum: primæ objectum, ſi in natura exiſtit, neceſſario tres angulos, & tria latera habere aut ęqualia, aut inæqualia; objectum alterius ideæ, ſi in natura exiſtit, neceſſario quatuor æquales angulos, & quatuor æqualia latera habiturum.

Inter intuitivas cognitiones eæ omnes recenſeri poſſunt, quarum objecta ſunt axiomata me-

taphyſica, ſeu mathematica; eę omnes quoque, quarum objecta ſunt veritates illæ quæcumque ſive hypotheticæ, ſive abſolutæ, quibus evidentia intrinſece inhęret, neque ulla extranea probatione indigent, ut paſſim tamquam certæ, & indubitatæ admittantur; cujuſmodi ſunt, exempli gratia: duo, & duo efficiunt quatuor: ſi exiſtit Ens infinite perfectum, in eo infinita ſapientia, atque infinita potentia exiſtit.

II. *Cognitiones demonſtrativæ* vocantur, in quibus rerum naturam, proprietates, relationes mens noſtra videt non in ipſa idea, quam rerum habet, at prælucente, & adjuvante *idea* aliqua *media*, cum qua confert, & comparat rerum cognoſcendarum ideam, quarum nempe cognoſcere ſtudet æqualitatem, aut inæqualitatem, identitatem, aut diſtinctionem, convenientiam, aut non convenientiam, veritatem, aut falſitatem, & ſimilia: quod fuſius in Dialectica explicabimus (672 & 678).

Exemplum. Sint triangulum, & quadratum ejuſdem baſis, & altitudinis: quæro quamnam inter ſe horum ſuperficies rationem habeant; at hoc in ſimplici figurarum idea immediate dignoſcere nequeo. Ut id aſſequar, triangulum in parallelogrammum per ideam immuto; & jam veluti intuitive video, me illud duplicare, illudque ita duplicando æquale quadrato reddere. Hinc evidenter video, quadrati ſuperficiem ſuperficiei trianguli duplam eſſe. In hac mentis operatione *parallelogrammum ideale* mihi fuit idea media, ſeu terminus comparationis ad detegendam in quadrato, & triangulo ejuſdem baſis, & altitudinis ſuperficierum rationem.

Inter cognitiones demonſtrativas recenſeri poſſunt eæ omnes, quæ licet in ſe, & per ſe minime evidentes, tales tamen nobis evadunt ope idearum quarumdam mediarum, ſeu probationum quarumdam plane convincentium, ac perſua-

ſuadentium, ſpeculationis, aut facti, quæ nos indubitate, perfecteque certos faciunt de ſui objecti veritate. Hujuſmodi nobis ſunt, aut eſſe poſſunt, non tantum Geometrica lemmata, atque theoremata omnia, verum etiam innumeræ aliæ veritates, quæ metaphyſicam, quæ phyſicam, imo & quæ mores ſpectant (60 & 1209).

III. *Cognitiones derivativæ* dicuntur, quæ a propoſitione ſolide ſtatuta, ac rigide demonſtrata evidenter fluunt. Exemplum. Quum ſumma firmitate probatum, ac demonſtratum ſit, ſphæræ cujuſpiam ſuperficiem ſuperficiei laterali cylindri circumſcripti æqualem eſſe; hinc evidenter conſequitur, milleſimam ſuperficiei hujus ſphæræ partem milleſimæ lateralis ſuperficiei hujus cylindri parti æqualem eſſe; & ſic de ceteris.

Cognitio hæc derivativa, quæ a propoſitione demonſtrata evidenter fluit, & conſequitur, *corollarium* dicitur; atque inter derivativas cognitiones cenſeri poſſunt eæ omnes, quarum objectum ſunt veritates nonnullæ aut obſcuræ, aut a ſe elucentes, quas evidenter ab aliqua alia veritate invicte ſtatuta, ac demonſtrata emanare videmus.

COGNITIONES ACTUALES, ET HABITUALES.

96. DEFINITIO. Ex cognitionibus noſtris evidentibus aliæ actuales ſunt, aliæ habituales.

I. *Cognitio actualis*, eſt perceptio præſens relationis inter res duas intercedentis. Exempli cauſa: hoc momento temporis cognitione intuitiva, & immediata, nulliuſque ideæ mediæ ope, video, totum ſua parte majus eſſe: *cognitio* hæc *intuitiva* eſt cognitio actualis.

Pari modo: ideam habeo trianguli, & quadrati ejuſdem baſis, & altitudinis: & idea me-

dia interveniente, qua triangulum in parallelogrammum mente converto, actu video ſuperficiem trianguli dimidiæ quadrati ſuperficiei æqualem eſſe: hæc *cognitio demonſtrativa* & ipſa actualis eſt.

Item tertio: ſi hanc, vel illam veritatem a propoſitione prius demonſtrata fluentem attendas: hæc *cognitio derivativa* ipſa quoque erit actualis cognitio.

II. *Cognitio habitualis*, eſt veritatis alicujus jam demonſtratione perceptæ conſtans, & certa recordatio; etſi jam hujus demonſtrationis media, & rationes mente exciderint. Exempli gratia: memini, me decem aut duodecim jam ante annos rationem ſuperficierum ſphæræ, & cylindri circumſcripti inveſtigaſſe; tunc vero omni evidentia deprehendiſſe, atque hoc accurata, & rigida demonſtratione, ſphæræ ſuperficiem laterali hujus cylindri ſuperficiei prorſus æqualem eſſe: hæc recordatio eſt cognitio habitualis.

Hæc habitualis cognitio nunc temporis mihi æque certa eſt, ac fuerit quum actualis erat. Omnino enim, & indubitanter certus memoria ſum, alias rei hujus plenam me, accuratiſſimamque demonſtrationem habuiſſe; ratione vero certiſſimus ſum eaſdem, quæ tunc, nunc etiam ſphæræ, & cylindri relationes eſſe. *Earundem relationum immutabilitas* inter res eaſdem immutabiles eſt idea media, qua actu convincor, & perſuadeor, ſi ſphæra, & cylindrus hic aliquando fuerunt ſuperficie æquales, nunc etiam eſſe, ſemperque fore.

Ditiſſimus cognitionum noſtrarum theſaurus ſunt quas nunc dicimus *cognitiones habituales*. Quoniam non niſi in rem unicam, & ſingillatim clara, nitidaque idea intendere mens noſtra poteſt; ſi tantum actualis objecti cognitionum noſtrarum ſcientiam haberemus, ſcientia noſtra nihilo æqualis eſſet; & hominum doctiſſimus unam ad ſummum veritatem ſciret.

CRI-

CRITERIUM EVIDENTIÆ.

97. DEFINITIO. *Criterium evidentiæ* id dicitur, quod eam exiſtere nobis ineluctabiliter conteſtatur, quod eam nobis indubitanter cognoſcere, & ſentire facit; id demum, quo ipſa veritas apertiſſime a falſa veritatis ſpecie differt.

I. In cognitionibus noſtris intuitivis evidentiæ criterium eſt viſio ipſa immediata, & elucens objectorum, quæ a claris, atque diſtinctis ideis repræſentantur. Exempli cauſa: habeo ideam trianguli, & ideam quadrati; atque intuitive video, ſi in natura duo objecta ſint iis, quorum ideam, atque imaginem habeo, plane ſimilia, hæc duo objecta has, & has proprietates habitura.

Viſio hæc intuitiva, & immediata rerum in earum ideis claris, atque diſtinctis eſt ipſiſſimum evidentiæ criterium in noſtris cognitionibus intuitivis.

II. In *cognitionibus* noſtris *demonſtrativis* evidentiæ criterium eſt evidens identitatis, aut æqualitatis relatio, quam mens percipit, ac videt inter ideas medias, quæ termini comparationis munus præſtant, & ideas extremas, quas idearum mediarum ope inter ſe comparamus. Exemplum ſit: habeo ideam trianguli, & quadrati ejuſdem baſis, & altitudinis, quæ invicem immediate comparare nequeo. *Ideam* itaque *mediam* creo, quæ mihi ſit terminus comparationis inter ideam trianguli, & ideam quadrati; quod aſſequor triangulum in parallelogrammum convertens. Hac idea media interveniente, parallelogrammum cum triangulo, & quadrato ſucceſſive comparans, clare video, parallelogrammum neceſſario, & eſſentia ſua eſſe æquale quadrato, & duplum trianguli; adeoque quadratum evidenter trianguli duplum eſſe.

Relatio hæc *ſenſibilis*, *& evidens* ideæ mediæ cum duabus extremis eſt ipſiſſimum evidentiæ criterium in cognitionibus noſtris demonſtrativis.

III. In *cognitionibus* noſtris *derivativis* evidentiæ criterium eſt ipſe evidens nexus inter veritatem ſolide ſtatutam, ac demonſtratam, & aliam veritatem ab hac ita ſtatuta, ac demonſtrata effluentem intercedens. Exempli gratia: poſita demonſtratione æqualitatis angulorum cujuſcumque trianguli duobus rectis; ex hac veritate demonſtrata evidenter fluere video, triangulum angulum unicum habere poſſe aut rectum, aut obtuſum.

Nexus hic *evidens* inter veritatem demonſtratam, & veritatem ex ea fluentem eſt ipſiſſimum evidentiæ criterium in cognitionibus noſtris derivativis.

98. NOTA. Ita anima noſtra apta eſt *exiſtentiam evidentiæ* ſentire in ſuis cognitionibus intuitivis, ſeu demonſtrativis, ſive derivativis, ut ſuarum ipſarum idearum exiſtentiam ſentire apta eſt. Quum vero evidentiæ ſenſum habet, ſenſum eum, inquam, firmum, tutumque, a claritate emanantem, qui attentione, & animadverſione roboratur, quod nulla obſcuritate, aut dubitatione incertum redditur, aut vacillans, jam de rerum, quas certas, atque evidentes judicat, veritate, æque certa eſt, ac de ipſa ſuarum idearum, & cogitationum exiſtentia eſſe poſſit.

I. Exemplum. Quum *trianguli æquilateri* ideam, aut imaginem in mente habeo, æque certus ſum, ſi in natura exiſteret objectum illi omnino ſimile, quod mente concepi, illud tres æquales angulos, & tria æqualia latera habiturum, ac certus ſum, me trianguli æqualibus lateribus, atque angulis compoſiti ideam in mente habere.

II. Rerum evidentia extra nos conſiderata potius hypothetica eſt, ut patet, quam abſoluta.

Mens

Mens noſtra judicat ſumma certitudine, ſummaque evidentia, ſi res, quarum eſſentiam percipit, ſeu quibus hanc, vel hanc eſſentiam tribuit, ita re ipſa eſſent, ut in idea perceptæ ſunt, eas neceſſario, & omnino eamdem naturam, eaſdemque proprietates habituras; atque in hoc fieri nequit, ut decipiatur.

CAPUT II.

RERUM VERITAS.

99. DEFINITIO. V*Eritas* ſemper eſt conformitas inter duo. Hæc aut expreſſiva eſt, aut objectiva.

Veritas expreſſiva eſt conformitas ideæ, aut judicii, aut propoſitionis, aut picturæ, aut ſigni cum objecto expreſſo. *Veritas objectiva* eſt in objecto expreſſo exiſtendi modus expreſſioni conformis.

Veritas ideæ eſt veritas repræſentationis. Veritas judicii eſt veritas aſſertionis mentalis. Veritas propoſitionis eſt veritas enunciationis. Veritas tabulæ eſt veritas imitationis. Veritas ſigni eſt veritas ſignificationis.

Idea vera eſt, quum ejus objectum eſt ut ab idea repræſentatur. Judicium verum eſt, quum ejus objectum eſt ut mens illud eſſe judicat, ſeu quum mentis expreſſioni conforme eſt. Propoſitio vera eſt, quum ejus objectum eſt ut ab illa enunciatur. Tabula vera eſt, quum ejus objectum eſt ut in tabula coloribus expreſſum eſt. Signum verum eſt, quum ejus objectum eſt, ut ſignum, ſive natura ſua, ſive hominum inſtitutione, illud ſignificat. Homo verus eſt, quum quod in illo re ipſa eſt, iis quæ apparent, conforme eſt.

PROPOSITIONUM VERITAS, ET FALSITAS.

Veritas, & falſitas propoſitionum peculiari ſtudio tractandæ ſunt, & dilucide quid de his ſentiendum ſit explicandum, ut innumeræ cavillationes, quibus anſam præbere poſſunt, radicitus extirpentur.

100. EXPLICATIO I. *Veritas propoſitionis* in conformitate cum objecto ſuo ſita eſt, quod ita ſit, ut a propoſitione enunciatur. Hæc conformitas inter propoſitionem, & ejus objectum eſt *conformitas enunciationis* non vero conformitas naturæ, & exiſtentiæ.

I. Perſpicuum eſt, objectum enunciatum non eſſe unum ex intrinſecis conſtitutivis expreſſivæ veritatis, quæ tota conſiſtit in *relatione conformitatis* inter propoſitionem, & objectum intercedente; cujus relationis propoſitio ſubjectum eſt, objectum vero terminus.

Exiſtente igitur hac relatione conformitatis, propoſitio actu, & re ipſa veritatem habet, quæcumque ſit, aut eſſe poſſit ſui objecti natura; ſive propoſitionis objectum exiſtat, ſive non, ſive objectum re ipſa aliquid ſit, ſive tantum ſit entis negatio, & in ſe nihil ſit.

II. Evidens eſt, propoſitionem habere poſſe cum objecto non exiſtente, cum negatione entis, cum nihilo *realem* conformitatem expreſſionis, aut enunciationis. Exempli cauſa: hæc propoſitio: *ante creationem mundus non exiſtebat*, eſt actu vera, ratione conformitatis cum objecto ſuo, quod eſt non exiſtentia mundi ante creationem.

Hæc quoque propoſitio: *Antichriſtus peccabit*, eſt actu vera, ratione conformitatis cum objecto ſuo, quod eſt peccatum futurum Antichriſti; quod peccatum actu exiſtentiam non habet, at habebit ſtatuto tempore exiſtentiam a propoſitione enunciatam.

101. EXPLICATIO II. *Falſitas propoſitionis* in defectu conformitatis cum objecto ſuo ſita eſt, quod aliud eſt, ac a propoſitione enunciatur.

Poſito hoc *conformitatis defectu*, propoſitio actu falſitatem habet, quæcumque ſui objecti natura ſit, quod æque ens *reale*, & poſitivum eſſe poteſt, ac pura entis negatio.

102. NOTA I. *Actio præſens quæcumque*, puta præſens Ariſti deambulatio, tres propoſitiones veras reddit, quarum objectum erit præſens, præteritum, & futurum.

I. Hęc actio pręſens primo veram reddit hanc propoſitionem, quam actu elicio: *Ariſtus ambulat*. Pręterea veram efficit hanc aliam, quam heri elicui: *cras Ariſtus ambulabit*. Tandem hanc tertiam veram faciet, quam cras proferam: *Ariſtus heri ambulavit*.

II. Defectus, ſeu non exiſtentia hujus ejuſdem actionis has eaſdem tres propoſitiones falſas redderet; quippe quę non amplius cum ſuo objecto eandem *relationem conformitatis* quoad enunciationem haberent.

103. NOTA II. *Propoſitio vera* nunquam falſa evadere poteſt: ſemper enim *eſſentialiter* relationem dicit & ad circumſtantias, in quibus effecta fuit; & ad circumſtantias, propter quas effecta fuit; & fieri nequit, ſuum objectum ſimul, & in iiſdem circumſtantiis eſſe, & non eſſe ut a propoſitione enunciatur.

Atque hæc ratio eſt, quare *propoſitiones propheticæ*, quę Salvatoris noſtri futurum adventum enunciabant, nunc quoque eandem habeant veritatem, quam ante Salvatoris adventum habebant.

104. NOTA III. Inter propoſitiones veras, alię ęterna veritate, alię veritate contingente verę ſunt.

I. *Propoſitiones æternæ veritatis* eę dicuntur, quarum objectum nunquam aliter eſſe potuit, ac

ac a propoſitione enunciatur: eę, inquam, quę in nulla *hypotheſi poſſibili* falſę eſſe poſſunt.

Exemplum. Hę propoſitiones: *Totum omnibus ſui partibus ſimul ſumptis æquale eſt. Deus potens, & ſapiens eſt. Quadratum quatuor latera æqualia, & quatuor angulos æquales habet*; ſunt propoſitiones ęternę veritatis; nulla enim fieri poteſt ſuppoſitio, hypotheſis nulla effingi, in qua falſę ſint.

II. *Propoſitiones veritatis contingentis* eę ſunt, quarum objectum eſt, ut a propoſitione enunciatur; át quarum objectum aliter eſſe potuiſſet, ac a propoſitione enunciatur.

Exemplum. Hę propoſitiones: *terreſtria corpora ad centrum terræ gravitant. Homo & mortalis, & peccator eſt. Alia vita erit aliquibus beata, aliquibus miſera*; propoſitiones quidem verę ſunt, ſunt enim objecto ſuo conformes; at non niſi contingente veritate verę ſunt. Si enim Deus mundum non creaſſet, aut ſi in mundo, quem creavit, alium rerum ordinem ſtatuiſſet, propoſitiones hę modo verę, falſę fuiſſent.

§. IV.

RERUM POSSIBILITAS, ET EXISTENTIA.

QUarto hoc paragrapho de *Rerum eſſentia* agemus tum in earum ſtatu poſſibilitatis, tum in earum ſtatu exiſtentię.

CA-

CAPUT PRIMUM.

RERUM ESSENTIÆ.

105. DEFINITIO. Eſſentia *rei* in genere ea dicuntur conſtitutiva intrinſeca, quę neceſſario ſuum eſſe efficiunt, ſine quibus prorſus exiſtere nequit, & ſine quibus mente concipi non poteſt.

Ex hac definitione ſequitur, *entis cujuſque eſſentiam ſive notam, ſive ignotam nihil eſſe ab hoc ente diſtinctum*: hęc eſt pars hujus entis diſtinctiva, ab eoque inſeparabilis, niſi etiam totum hoc ens ipſa ſit (*).

ESSENTIA ENTIUM PHYSICORUM, ET ENTIUM ABSTRACTORUM.

106. EXPLICATIO. Res, quarum eſſentia inveſtigatur, atque perpenditur, aut *Entia phyſica* ſunt, quę eſſentiam ab ideis noſtris minime dependentem habent; aut *Entia abſtracta*, quę nullam aliam eſſentiam habent, niſi quam illis tribuit, aut aſſignat mens noſtra per ideas, quas de iis ſibi efformat.

I. *Eſſentia entium phyſicorum*, ſive materia conſtent, ſive non, nihil eſt aliud, niſi conſtitutivorum intrinſecorum collectio illis a natura datorum, unde proprietates, quas in iis deprehendimus, emanant.

Exemplum. *Leonis eſſentia* eſt hęc intrinſecorum conſtitutivorum collectio, quę illi has peculiares qualitates, has proprietates, hunc peculia-rem

(*) *ETYMOLOGIA. Eſſentia*: *brevi*: *Eſſentia entium eſt id, quod intrinſece facit* eſſe entia.

rem exiſtendi, & agendi modum impertiuntur.

Pari modo, *eſſentia auri* eſt intrinſecorum conſtitutivorum collectio, quę efficiunt, ut quęlibet hu'us metalli portio hanc peculiarem habeat duritiem, gravitatem, ductibilitatem, fuſibilitatem, denſitatem, hunc peculiarem colorem, hunc in ſe, & reſpectu noſtrum exiſtendi modum.

II. *Eſſentia entium abſtractorum* eſt collectio conſtitutivorum intrinſecorum, quę mens noſtra in ſuarum idearum abſtractarum objectis percipit, aut iis affingit.

Exemplum. Trianguli rectilinei mihi ideam efformo; & noto quęnam proprietates eſſentiales, & minime ſeparabiles ab hoc ideę meę objecto emanent, aut enaſcantur, ſive hoc objectum exiſtat, ſive non extra mentem meam exiſtat. Hęc *conſtitutivorum intrinſecorum collectio*, quam in hoc *ideali* triangulo noto, aut illi affingo, eſt hujus objecti metaphyſici, trianguli hujus ſcilicet in idea mea abſtracta repręſentati, eſſentia.

107. NOTA I. Mens noſtra entium abſtractorum eſſentias optime percipit; at non niſi imperfecte admodum entium phyſicorum eſſentias dignoſcit. Unde nam in duabus hiſce cognitionum ſpeciebus tanta diverſitas?

I. Ideo mens noſtra *eſſentias entium abſtractorum*, cujuſmodi ſunt objecta Geometrię, & moralis philoſophię, tanta perſpicuitate dignoſcit, quia hęc entia nil aliud ſunt, pręter ſuarum idearum objecta; neque hęc aut ſunt, aut quidpiam in ſe habent, niſi quod illis mens ipſa tribuit, quodque intuitive percipit.

Exemplum. Habeo ideam circuli, ſeu figurę planę, cujus omnia peripherię puncta a quodam puncto, quod centrum eſt, ęque diſtant: hoc ideę meę objectum eſt ens abſtractum, ac metaphyſicum, quod a natura nihil habet, neque alia habet conſtitutiva, pręterea, quę ego illi ap-

appono, aut in eo adnoto, & ſumma perſpicuitate percipio. Summa igitur, perfectaque evidentia video, ſi extra me circulus exiſteret illi, cujus ideam habeo, omnino ſimilis, circulum hunc neceſſario hanc determinatam eſſentiam, has ipſas peculiares proprietates habiturum: atque hoc tantum, nec ultra quidquam, de illo mente affirmo, prçſcindendo ab iis omnibus, quç prçterea extra mentem in ſtatu phyſico habere poſſet (60).

II. Ideo *entium phyſicorum eſſentias* tantum imperfecte admodum mens noſtra dignoſcit, uti Deum, materiam, animam hominis, aut brutorum (90); quia entia hçc eſſentiam habent ab ideis noſtris minime pendentem, quamque, non niſi ſumma difficultate, obſervationes, meditationeſque noſtrç attingere poſſunt.

Exemplum. Perſpicuum eſt, eſſentiam materię, ſpiritus, auri, æris, hominis, leonis, aquç, aeris, aliorumque nec eſſe, nec eſſe poſſe niſi horum diverſorum entium intrinſeca conſtitutiva; quç quidem mens noſtra ſcrutari poteſt, at quç mens ipſa iis non affingit; quç in iis ab eorum ſenſibilibus effectibus, aut a ſenſibilibus eorum qualitatibus nos quidem dignoſcere, aut arguere poſſumus: at quç in ſe ipſis intueri, & clare inſpicere nequaquam poſſumus; mentis enim aciem, qua intuitu immediato deprehendantur, effugiunt.

108. NOTA II. *Eſſentia entium abſtractorum*, cujuſmodi ſunt Geometrię objecta omnia, dialecticę ferme omnia, moralis philoſophię nonnulla, paſſim eſt *objectum cognitionis intuitivç*, quç immediate videt conſtitutiva rerum intrinſeca, in ideis ipſis, quas rerum habemus (95).

Eſſentia entium phyſicorum, cujuſmodi ea omnia ſunt, quç extra ideas noſtras exiſtunt, eſt, aut eſſe poteſt *objectum cognitionis demonſtrativç*, quç ex effectibus notis ad cauſas ignotas aſcendit, quçque modo majori, modo minori

ri claritate ignotam rerum eſſentiam detegit a ſenſibilibus proprietatibus, quas ex iis enaſci, aut iis adherere videt.

ESSENTIA PHYSICA, ET ESSENTIA METAPHYSICA UNIUS, EJUSDEMQUE REI.

109. EXPLICATIO. Rerum eſſentia ſive nota, ſive ignota ea ſit, in phyſicam, & metaphyſicam dividitur; & hoc ratione diverſi ſtatus, in quo conſiderari poſſunt intrinſeca, & eſſentialia conſtitutiva ejuſdem entis aut exiſtentis, aut pure poſſibilis.

I. Eſſentia entis dicitur *eſſentia phyſica*, quum entis hujus eſſentialia conſtitutiva, nulla abſtractione, ut in ſe ipſa ſunt conſiderantur. Exempli cauſa: corpus organicum, & anima ſpiritualis eſſentiam phyſicam hominis ſive exiſtentis, ſive poſſibilis mutua unione conſtituunt. Ita, tres anguli, & tria latera trianguli ſive exiſtentis, ſive poſſibilis phyſicam eſſentiam conſtituunt.

II. Entis eſſentia dicitur *eſſentia metaphyſica*, quum hujus entis conſtitutiva eſſentialia in abſtractionis ſtatu conſiderantur per ideas proprietatum genericarum, & differentialium. Exempli cauſa: ſentiendi facultas per organa, qua cum brutis confunditur, & ratiocinandi facultas, qua a brutis diſtinguitur, metaphyſicam hominis ſive exiſtentis, ſive poſſibilis eſſentiam conſtituunt.

110. NOTA I. *Phyſica entis cujuſcumque eſſentia, non eſt ab ejus eſſentia metaphyſica re ipſa diſtincta*: non enim eſt niſi una eademque res diverſo modo conſiderata; neque intrinſeca rei hujus conſtitutiva naturam mutant propterea quia diverſo modo conſiderentur; modo ſcilicet in abſtractionis ſtatu, modo extra hunc abſtractionis ſtatum.

111. NOTA II. *In ente quocumque eſſentia*

poſt

poſſibilis a poſſibili exiſtentia non eſt diſtincta; neque eſſentia creata, ſeu producta, ab exiſtentia phyſica. Eſſentia enim, & exiſtentia cujuſcumque entis nihil ſunt præter eadem conſtitutiva modo conſiderata ut pure poſſibilia, modo ut re ipſa exiſtentia.

ESSENTIARUM PHYSICARUM COGNITIO.

112. PROBLEMA. *Quomodo mens humana ad entium phyſicorum, ſive entium extra ejus ideas exiſtentium eſſentiam dignoſcendam, uti ſpirituum, corporum, diverſarum brutorum, aut plantarum ſpecierum, pervenire poſſit, explicare.*

SOLUTIO. Facile ſane eſt generalia principia, quæ præclaro huic problemati ſolvendo inſervire poſſunt, indicare. At non ita facile eſt oſtendere, generalia hæc principia apte ad perfectam ducere problematis ſolutionem (90 & 106).

Nobis minime datum eſt *entium phyſicorum eſſentias* in ſe ipſis intuitive conſpicere; reliquum itaque nobis eſt, ut has entium phyſicorum eſſentias percipiamus, ſi fieri poteſt, ac detegamus vel per *ſenſibiles qualitates*, quas illis conſtanter adhærere videmus, vel per *ſenſibiles effectus*, quos ex iis produci conſtanter videmus. Unicum hoc fundamentum eſt cognitionum quarumcumque magis, minuſve certarum, quibus eſſentias, ſive intrinſeca, & inſeparabilia entium phyſicorum conſtitutiva attingere poſſimus.

I. Rebus nos circumſepi videmus, quas corpora vocamus; quæque nobis ſenſibiles fiunt diverſa reſiſtentia, diverſa figura, diverſa gravitate, aliiſque hujuſmodi (107).

Hinc idea, quam nobis *eſſentia corporum* efformamus; quam eſſentiam concipimus ſive ut ſubjectum phyſicum, cui diverſæ hæ qualitates ſenſibi-

ſibiles inhærent, ſive ut cauſam phyſicam, a qua diverſi hi ſenſibiles effectus producuntur.

II. In nobis vero notamus eſſe & cogitationes invicem colligatas, & opiniones quas animadvertimus, & ratiocinia continenter producta, quæ nobis *experimentali ſenſu* ſenſibilia fiunt, quæque neque pure materialis ſubſtantiæ ſenſibilem effectum, neque ſenſibilem proprietatem eſſe ineluctabiliter judicamus.

Hinc *eſſentia ſpirituum*, quam nobis efformamus, idea; quam eſſentiam concipimus tamquam ſubjectum phyſicum, & immateriale, cui hæ cogitationes, hæ opiniones, hæc ratiocinia adhærent, ſive ut cauſam phyſicam, a qua proveniant.

III. In nobis, & in noſtrum ſimilibus ſenſibiles qualitates, effectuſque ſenſibiles obſervamus, quæ omnia ſubſtantias duas, corpoream unam, ſpiritualem alteram enunciant.

Hinc idea, quam nobis efformamus, *eſſentia hominis*; quam eſſentiam concipimus ut ſubjectum mixtum, atque compoſitum, cui adhæret, aut tamquam cauſa mixta, atque compoſita, unde fluit quidquid proprietatum ſive materialium, ſive ſpiritualium in homine detegimus.

IV. In brutis obſervamus voluptatis quoſdam, ac doloris ſenſus, qui a corporea ſubſtantia proficiſci nequeunt; non ita tamen in iis deprehendimus cogitationes reflexas, quæ ſpiritualis ſubſtantiæ miniſterio fieri deberent.

Hinc idea, quam *eſſentiæ animæ brutorum* nobis effingimus, quam eſſentiam concipimus ut ſubjectum phyſicum, ſive ut cauſam phyſicam ſenſus; non vero quoque ut ſubjectum phyſicum, aut ut cauſam phyſicam cogitationis.

Hinc idea eſſentiæ mediæ inter ſpiritus, & corporis eſſentiam; *eſſentia ſenſibilis, & non intelligentis*, quæ neque corpus, neque ſpiritus eſt.

V. In magna naturæ viſibilis univerſitate mi-

miram harmoniam obſervamus, quæ Principium infinite activum, & infinite intelligens ſupponit, a quo partes omnes effectæ, ac coordinatæ fuerint, quodque neceſſario, & a ſe æternum extiterit.

Hinc idea, quam nobis efformamus *eſſentiæ entis increati, & creantis*; quam eſſentiam concipimus ſive ut ſubjectum æternum omnium infinitarum perfectionum, quæ a viſibilis naturæ productione, & conſervatione enunciantur, & ſupponuntur; ſive ut cauſam æternam mirabilium ſapientiæ, & potentiæ effectuum, qui aliquando ex infinitis hiſce perfectionibus prodierunt.

VI. Nos ubique videmus diverſas brutorum, ſtirpium, foſſilium ſpecies, quæ nos diverſis modis afficiunt reſiſtentia, figura, colore, ſono, ſapore, aliiſque, atque aliis naſcendi, vegetandi, ſibi ſimilia producendi, putreſcendi, pereundi modis.

Hinc idea, quam nobis effingimus *eſſentiæ diverſarum ſpecierum*, animalium ſcilicet, vegetabilium, foſſilium; quam eſſentiam concipimus ſive ut ſubjectum phyſicum, ſive ut cauſam phyſicam collectionis hujus qualitatum ſenſibilium, ſive effectuum ſenſibilium, quibus ſpecies quæque diſtinguitur.

Exempli cauſa, leonem videmus eaſdem conſtanter qualitates habere, eandem figuram, eaſdem proprietates, eundem exiſtendi, & agendi modum; noſque id vocamus *leonis eſſentiam*, unde venit, aut in quo reſidet id omne, quo ſpecies iſta animalis ab aliis diſtinguitur.

Non ſecus aurum videmus conſtanter eadem duritie, ductibilitate, ſpecifica gravitate, in igne denſitate, aquæ regiæ affinitate præditum; & *eſſentiam auri* dicimus id in quo reſidet, aut a quo enaſcitur id omne, quo hanc metalli ſpeciem ab aliis diſtingui videmus.

113. NOTA. Cognitiones noſtræ *rerum eſ-*

ſentias reſpicientes magis, magiſque perfici poſſunt; ſemper enim in rebus aut alias ſenſibiles qualitates, aut alios, atque alios ſenſibiles effectus detegere poſſumus, qui earum eſſentias indicent, nobiſque magis, magiſque patefaciant. At nova, ac nova hæc ad eſſentias rerum dignoſcendas adjumenta comparando, non propterea *novas* in iis *eſſentias* detegimus: tantum jam notas eſſentias aptius cognoſcimus; neque enim quod ignotum in rebus erat deſtruit quod notum erat. Exempli gratia: teleſcopia, & microſcopia ſerius inventa novis innumeris cognitionibus hominum mentes ditaverunt; non tamen ullam ex antiquis cognitionibus deſtruxerunt.

I. Pari modo, ſi planetas incolunt, ut tam ſæpe obijcitur, creata intelligentia, quæ *majorem ſenſuum numerum*, quam nos habeant, minime dubium eſt, ea naturam modis nobis omnino ignotis dignoſcere; non tamen profecto in ea quidpiam vident cognitionibus oppoſitum, quas nos habemus, quaſque nobis quinque noſtri ſenſus impertiuntur (14).

II. Item, quaſcumque viciſſitudines humanæ cognitiones ſubituræ ſint, certi tamen ſumus, novas in rebus eſſentias minime detectum iri, neque in natura *novam naturam*; nam cognita, in eo, quod ſunt, cognita ſunt; licet non in iis omnibus, quæ ſunt, cognita ſint.

III. Tandem, quidquid tam acute excogitatum, tanta verborum pompa prolatum, tandiu repetitum ac recuſum eſt a Lockio, ut probaret, rerum eſſentias nihil eſſe, niſi *ideas conventionis*, quarum ope in ſpecies diſtribuuntur; nihil in ullo individuo eſſe illi eſſentiale; ſi intimam hominis conſtitutionem perfecte dignoſceremus, nos ejus eſſentiæ ideam habituros omnino ab ea diverſam, quam nunc habemus: hæc omnia, inquam, nil ſunt omnino, niſi pura puta idearum paradoxa, in quibus omnia

nia præpoſtere viſa ſunt, omnia falſo innituntur.

114. ASSERTIO. *Individuales rerum eſſentiæ ſive notæ ſint, ſive ignotæ, ſunt reales, diſtinctæ, neceſſariæ, immutabiles, æternæ.*

EXPLICATIO. *Individuales rerum eſſentiæ* ſunt ea conſtitutiva intrinſeca, & inſeparabilia, ſine quibus eæ exiſtere nequeunt, neque concipi poſſunt. Hic tantum oſtendendum eſt quo ſenſu illis conveniant eæ proprietates, quas in aſſertione noſtra indicavimus.

I. *Individuales rerum eſſentiæ ſunt reales*; hoc eſt, non ſunt hæ tantum *ideæ conventionis*, quarum ope in ſpecies referantur; neque puræ rerum denominationes, ſeu, ut eas vocat Lockius, *eſſentiæ nominales*; imo ſunt vere, & re ipſa exiſtentes, ſunt rerum conſtitutio intrinſeca, & ab iis inſeparabilis, a qua emanant, aut cui adhærent proprietates, quas in ipſis detegimus (112).

Hæ reales rerum eſſentiæ ſæpius parum, aut male admodum a nobis dignoſcuntur; neque enim intimam hanc conſtitutionem, in qua ſitæ ſunt, dignoſcere poſſumus, niſi quorundam indiciorum ope, a quibus ſæpe non niſi ſumma obſcuritate, & admodum imperfecte enunciantur. At ſive notæ ſint, ſive ignotæ, non propterea quid reale in rebus eſſe deſinunt; quandoquidem nihil ipſæ ſunt, niſi hæc conſtitutiva intrinſeca, & inſeparabilia, per quæ res exiſtunt, aut exiſtere poſſunt.

II. *Individuales rerum eſſentiæ ſunt diſtinctæ*; una eſſentia ſcilicet nullo pacto eſt alia eſſentia: hominis eſſentia, exempli cauſa, nullo pacto aut alterius hominis, aut leonis eſſentia eſt; neque *eſſentiæ communes* habentur, quas participent aut ſpecies diverſæ, aut diverſarum ſpecierum individua (331 & 341).

In una, eademque ſpecie individuorum eſſentiæ ſimiles ſunt reſpectu noſtrum, nobiſque ſe-

ſe offerunt tanquam unum, idemque objectum; nihil enim earum *alteritatem*, aut differentiam nobis indicat. At re ipſa non ideo eſſentiæ hæ ſimiles minus invicem perfecte diſtinctæ ſunt aut ſimplici alteritate, aut imperceptibili differentia; & eſſentia hominis A non magis eſt eſſentia hominis B, quam primus alter ſit.

III. *Individuales rerum eſſentiæ ſunt neceſſariæ.* Non ſane hoc ſenſu, ut ſint nempe neceſſario exiſtentes; & hoc alio, ut ſcilicet, ſi reapſe exiſtant, illæ hæc, & hæc determinata conſtitutiva habere debeant, ſine quibus fieri nequit, ut exiſtant.

Exempli gratia: non ſane neceſſe eſt triangulum exiſtere; at ſi exiſtat, neceſſario tres angulos, & tria latera habere debet; ſecus eſſet triangulum ſuppoſitione, & re ipſa triangulum non eſſet.

Pari modo, minime neceſſe eſt hominem exiſtere; at ſi exiſtit, neceſſario & corpus organicum, & animam ſpiritualem habere debet; alioqui homo eſſet, & non homo.

IV. *Individuales rerum eſſentiæ ſunt immutabiles.* Intellige, rei alicujus eſſentiam in alterius eſſentiam mutari non poſſe; ſecus res eſſet quod eſt, & non eſſet quod eſt.

Exemplum. Deus hominem actu exiſtentem ad nihilum redigere poteſt, & ejus loco leonem, qui adhuc non exiſtit, creare; at eſſentiam hominis in leonis eſſentiam mutare nequit, ſeu facere ut eſſentia hominis evadat eſſentia leonis; eſſentia enim hominis natura ſua eſſentiam leonis neceſſario excludit, uti leonis eſſentia natura ipſa ſua eſſentiam hominis neceſſario excludit.

Ita loco trianguli, quod deleo, quadratum deſcribere poſſum; at efficere nequeo, ut triangulum ſit quadratum, aut quadratum triangulum; res enim hæ ſunt, quarum una alteram natura ſua, & neceſſario excludit.

V.

V. *Individuales rerum eſſentiæ ſunt æternæ.* Ne intelligas eas æternum fuiſſe quid phyſicum, & exiſtens: verum intellige, eas nunquam eſſe poſſe cœpiſſe: eas ſemper objectum intelligibile fuiſſe, objectum verum, objectum idearum divinarum: eas omni tempore, & in omni hypotheſi tales eſſe debuiſſe, quales concipiuntur, ſi eas Creator exiſtere feciſſet.

Quidnam erat mille ante annos, millies mille ante annos individualis eſſentia mea? Nihil phyſicum, aut exiſtens; at ea erat mea ipſa conſtitutiva intelligibilia; erat talis corporis, & talis animæ conjungibilitas; erat tale objectum idearum, & finium creatoris ante omnia tempora exiſtentia, ante omnia tempora intelligibilia. Hæc eadem eſſentia intelligibilis, a tota æternitate poſſibilis, ſtatuto tempore exiſtens effecta eſt. En unum idemque ens intelligibile in duplici diverſo ſtatu: *in ſtatu* ſcilicet *exiſtentiæ*, *& in ſtatu puræ poſſibilitatis*, quæ duo paulo infra explicabimus.

QUÆ ESSENTIARUM IMMUTABILITATI OPPONUNTUR.

115. OBJECTIO. Pleræque diverſę ſubſtantiarum ſpecies, quę obſervationum, atque inveſtigationum noſtrarum objecta ſunt, perpetuis mutationibus ſunt obnoxię, quę in iis perpetuam *eſſentiæ mutationem* neceſſario trahere videntur; ſubſtantiarum enim harum eſſentia nequit eſſe ab earum intrinſecis conſtitutivis re ipſa diſtincta; non igitur rerum eſſentię ſunt immutabiles.

Exempla. Glans, ſeu fructus quercus primum in arbuſculam mutatur, deinde in ingentem ejuſdem naturæ arborem. Ovi ſive gallinæ, ſive columbæ germen fœcundatum fit animal illius ſpeciei. Aer, aqua, ſales, terreſtres ſucci in diverſas regni tum animalis, quum vegeta-

bilis ſubſtantias traſformantur; atque hæ utriuſque regni ſubſtantiæ quum diſſolvuntur, & in partes minimas abeunt, aeri, aquæ, terræ immiſcentur, ubi ad novas metamorphoſes aptantur, & diſponuntur. Quomodo inter tot, tantaque phœnomena individualium eſſentiarum immutabilitatem in natura admittas?

RESPONSIO. Ut omnibus, quæ contra *eſſentiarum immutabilitatem*, quæ humanarum cognitionum baſis, & fundamentum eſt, ad radicem ſecurim ponamus, nonnulla generatim adnotemus oportet, quæ ad ejus ideam apte ſtatuendam plurimum valent.

I. *Immutabilitas eſſentiæ* in eodem ente individuo eſt tantum *immutabilis permanſio conſtitutivorum eſſentialium hujus entis*, quamdiu hoc ens exiſtit, & perſeverat: ſive conſtitutiva hæc ſint ſubſtantia quædam ſimplex, atque individua, quæ nullius intrinſecæ alterationis, aut partium additionis, & deperditionis capax ſit; ſive ex determinata quadam diverſarum ſubſtantiarum collectione fiant, quæ invicem ſejunctæ eſſe poſſint.

Qua ratione ad rerum eſſentias cognoſcendas perveniamus, quantaque, & quænam ſit noſtra hujuſmodi cognitio, jam ſupra oſtendimus (112 & 36).

In quo ſita ſit, & quomodo ſubſiſtat *identitas eſſentiæ*, *ſeu naturæ individualis* in eodem, & unico individuo, alibi explicabimus: puta, in eodem ſpiritu, in eodem homine, in eadem planta, & ſic de ceteris; quomodo quoque ab uno in aliud individuum *identitas eſſentiæ*, *ſeu naturæ ſpecificæ* tranſmittatur, & propagetur, in rebus ejuſdem ſpeciei, quæ per ſe ipſas iterum producuntur: exempli gratia, a patre in filium, a gallina ad pullum, a planta ad germen, quod ab ea aſſurgit, & ejus exiſtentiam multiplicare, ac veluti æternam reddere videtur (135 & 334).

II. Na-

II. Naturæ, & eſſentiæ immutabilitas nulli oppoſito obnoxia eſſe poteſt in ſubſtantiis ſimplicibus, & indiviſibilibus, ac propterea ab omni alteratione, & corruptione immunibus; cujuſmodi ſpiritus quoſcumque eſſe ſupponemus.

Perſpicuum eſt, *eſſentiam individualem*, quæ in ſimplici, indiviſibilique natura conſiſtit, quæ nulla elementarium partium conjunctione componitur, nulli intrinſecæ mutationi obnoxiam eſſe poſſe, qua naturam mutet; patet etiam, ſi hujuſmodi eſſentia ita exiſtit, ut eſſentialem, & inamiſſibilem exiſtentiam non habeat, eam ad nihilum redigi poſſe, & eſſe deſinere, non vero cum natura a ſua diverſa exiſtere unquam poſſe.

III. Eſſentiæ, & naturæ immutabilitas in *rebus* quoque *compoſitis* perſiſtit, in iis ſcilicet, quæ ex determinata partium conſtituentium conjunctione habentur; exempli gratia, in triangulo, in vitis palmite, in æris, aut ferri maſſa, in aeris, aut aquæ portione quapiam; ex ipſa etenim rerum idea repugnat, eſſentiam individualem eſſe unquam, aut fieri id, quod ipſa a ſe neceſſario excludit; & quævis individualis eſſentia quamlibet aliam diverſam eſſentiam a ſe neceſſario excludit.

Exemplum. Fieri quidem poteſt, tres lineas triangulum componentes, quæ trianguli eſſentiam conſtituunt, tres evadere ex iis, quæ parallelogrammum, ſive trapezium efficiant; at non propterea minus verum eſt, *repugnare triangulum fieri unquam aut parallelogrammum, aut trapezium*; idea enim trianguli non tantum tres lineas includit, at talem trium linearum quoque diſpoſitionem; repugnat vero talem trium linearum diſpoſitionem eſſe unquam aliam quatuor linearum diſpoſitionem.

Pari modo, facta hypotheſi, materiam & homogeneam, & indefinite diviſibilem eſſe, diverſitatem vero corporum a diverſa figura, di-

verſaque ſuarum partium elementarium mixtione, & conjunctione duntaxat enaſci (*Phyſ.* 144, 189, 192); fieri omnino poteſt, aereæ ſubſtantiæ portionem in aqueam ſubſtantiam transformari; marmoris fruſtum in ferri, aut argenti maſſam immutari: idem de aliis dicas; at vero non propterea minus repugnat, *aeris eſſentiam* eſſe, aut fieri unquam eſſentiam aquæ; *marmoris eſſentiam* eſſe, aut fieri unquam ferri, aut argenti eſſentiam; idea ſiquidem portionis aeris, aquæ, marmoris, ferri, argenti ſemper neceſſario includit, aut ſupponit non modo ſubſtantiam extenſam, at quoque talem determinatam figuram, talem determinatam mixtionem, & conjunctionem partium elementarium ſubſtantiæ aeris, aquæ, marmoris, ferri, argenti; repugnat vero, talem determinatam figuram, conjunctionemque partium elementarium determinatam ſubſtantiarum ſpeciem conſtituentium eſſe unquam aliam figuram, aliamque harum ipſarum partium elementarium conjunctionem.

116. NOTA. I. In eadem individuali ſubſtantia, quæ a plurium ſubſtantiarum materialium congregatione componitur, *conſtitutiva* alia *eſſentialia* ſunt, quæ amittere nequit, quin id, quod eſt, eſſe deſinat; alia *accidentalia conſtitutiva* ſunt, quæ amittere poteſt, quin eſſe deſinat id, quod eſt.

Exemplum. Patet hominem firma ætate valentem unam, aut alteram ſanguinis libram, ſeu pinguedinis portionem aliquam, quin & virium partem amittere poſſe, quin *humanæ eſſentiæ* ſuæ quidpiam amittat; hæc enim amiſſio ab eo tantum aufert conſtitutiva quædam naturę ſuæ accidentalia; iis quippe amiſſis, quidquid humanam naturam eſſentialiter conſtituit, atque diſtinguit, omnino ſervat, ac retinet (105).

Nec ſecus, marmoris fruſtum recens e lapidi-

dicina eductum partem humidæ ſubſtantię ſuę amittere poteſt in aperto aere durefcens, quin *natura*, & *eſsentia lapidis* quidquam amittat. Hæc enim ſuperabundans humidis pars ejus naturæ accidentalis eſt.

Idem dicas de aquæ phiala., quæ non propterea naturam aut *eſsentiam aquæ* amittit, quod ſibi immiſceat quandam heterogenearum ſubſtantiarum portionem, quas diſſolvit ſive a majori caloris gradu, quo liquida eſt, ad minorem caloris, ſive ad majorem frigoris gradum tranſeundo, quo concreſcit, & in glaciem vertitur: diverſæ enim hę partes heterogeneę, quę integrantibus aquę partibus immiſcentur, intrinſeca conſtitutiva non immutant, quæ ejus naturam, atque eſſentiam efficiunt.

117. Nota II. Non ita res haberet, ſi marmor hoc, & hæc aquæ phiala ita in *partibus conſtituentibus* immutarentur, ut ratione homogeneitatis, & indefinitæ materiæ diviſibilitatis, molecularum congeries aquea elementa in aqua conſtituens, & molecularum congeries marmorea elementa efficiens in marmore in aliam molecularum congeriem immutaretur, atque transformaretur aptam efficere elementa aerea, aut ignea, aut metallica, aut alia alius ſpeciei elementa.

In hac enim hypotheſi *individualis* aquæ, aut marmoris *eſſentia* jam deſtructa eſſet, ejusque loco alia individualis eſſentia producta: quod profecto non eſt eſſentiam in eſſentiam alteram mutare; at eſſentiæ, quæ deſtrui poteſt, aliam eſſentiam, quæ produci poteſt, ſubrogare.

118. NOTA III. In ſubſtantiis quibuſcumque vitalem organorum ſtructuram habentibus, quæque aliquandiu creſcunt, aliquando depereunt, *eſſentia individualis ejuſdem entis*, majorem, minoremve vigorem, extenſionem, perfectionem adipiſci poteſt; at re, & natura ſemper eadem

perſeverat, donec eadem eſſentialia conſtitutiva, & eadem vitalia organa perſeverant.

In materialium ſubſtantiarum ſpeciebus *eſſentia individuales* modo lentius, modo celerius deſtruuntur; ac fere ſemper fruſtatim, & per partes pereunt antequam penitus deſtruantur.

Paſſim quoque eſſentiæ individualis deſtructio alterius individualis eſſentiæ formationi, ſive conſervationi locum parat; quod minime ſane probat, eſſentiam unam in aliam converti, & commutari: at unice tantum, naturam ſive eſſentiam depereuntem id præſtare, quo alia ſive eſſentia, ſive natura exoriatur, aut conſervetur.

NATURA, ET TRANSFORMATIO CORPORUM.

119. OBSERVATIO I. Norunt naturæ ſtudioſi in magna materialis naturæ officina *novas transformationes* continenter fieri: exempli cauſa, hic terram lapideſcere, illic lapidem in terram verti; in univerſa trium terreſtrium regnorum ditione plurimas materiales ſpecies in alias materiales ſpecies aſſidue immutari. Quid ad hoc opus eſt, poſita materia eas conſtituente homogenea? pura ad hoc partium integrantium, & partium conſtituentium diſſolutio ſufficit.

I. Exemplum. Pone *alicujus ſalis eſſentiam* a tali alkalicarum, & acidarum partium quantitate conſtitui. Ope chemiæ acidas ab alkalicis ſepara. Non jam priorem ſalis ſpeciem habebis; tunc enim hæc eſſe deſiit, quum acidæ alkalicis particulis alligatæ eſſe deſierunt; & prioris hujus ſpeciei ſalis loco duas alias habebis, quæ ex partium integrantium, & priorem conſtituentium ſeparatione prodierunt (*Phyſ.* 7, 173, 174).

II. Exemplum alterum, Corpus quodcumque men-

mente concipiamus primo, ſive illud re ipſa, ſive tantum in idea ſit, elementis tantum cubicis, & naturali affinitate intime invicem colligatis compoſitum. Corpus hoc *propriam*, *& determinatam eſſentiam* habebit, quæ ex figura, & conjunctione ſuarum partium elementarium exorietur.

Concipiamus inde, naturam, ſive ejus Auctorem, omnia hujus ejuſdem corporis cubica elementa in innumera ſphærica elementa mutare, iis eam omnem contiguitatem concedendo, quam nova hæc eorum forma habere poteſt. Hac mutatione novam habebimus corporis ſpeciem, quod *aliam propriam*, *ac determinatam eſſentiam* habebit a nova partium elementarium figura, ac diſpoſitione procedentem (*Phyſ.* 189, 192).

120. OBSERVATIO II. Ut hanc *naturæ diverſitatem* ſimplici admodum, obviaque idea percipiamus, quam porro diverſitatem nos in materialibus ſubſtantiis paſſim videmus, & ſive diverſæ figuræ, ſive diverſæ mixtioni, & conjunctioni partium elementarium, ſive ambabus ſimul hiſce cauſis tribuimus; concipiamus, quos caſus offeret, quatuor literarum typos, puta hos: *a*, *m*, *o*, *r*; qui & atomos diverſa ſingulas figura donatas, & atomos ſimul diverſis modis conjungi aptas referre poſſunt.

I. Patet primo, quatuor hos typos diverſa ſingulos figura donatos, diverſa in rectum poſitione juxta collocatos, hanc primam ſeriem exhibere *amor*, aut hanc alteram *roma*, aut tertiam hanc *maro*, aut quartam *mora*, aut quintam *oram*, aliaſque; patet inſuper, unamquamque ex his collectionibus aptam eſſe diverſo modo in me afficere tum viſus, tum tactus organum; & in me, in mea nempe intelligente, ſenſibilique ſubſtantia, diverſam figuræ, & reſiſtentiæ perceptionem excitare.

Vides jam qua ratione naturæ Auctor, in

materiæ homogeneæ hypotheſi, ex dato diverſæ figuræ elementorum numero innumera diverſa corpora effingere potuerit, quorum diverſitatem diverſæ, quibus organa noſtra afficient, impreſſiones, diverſæ, quas in anima excitabunt, perceptiones, prodent, & enunciabunt; ſive id ut cauſæ efficientes, ſive ut cauſæ occaſionales præſtituræ ſint.

II. Patet præterea, data quavis peculiari quatuor horum typorum compoſitione, puta hac: *amor*, huic appoſitam fore determinatam naturam, *peculiarem eſſentiam*, quæ in hoc ſita erit, ut apta ſit definito quodam modo ſenſus noſtros afficere, & definitas quaſdam ideas in anima excitare.

Vides hinc iterum qua ratione, a determinata quorumdam elementorum conjunctione emerget *peculiaris cujuſque corporum ſpeciei eſſentia*; quæ in unaquaque hujuſmodi collectione nihil eſt aliud, niſi peculiaris, & permanens diſpoſitio ad excitandas in nobis definitas quaſdam organicas affectiones, & definitas quaſdam mentis ſenſationes; quæ omnia præſtat figura, elementarium partium conjunctione, aptaque mixtione, quin & naturæ Auctoris ita ab initio generatim ſtatuentis, & perpetuo eſſe volentis decreto.

III. Neque minus perſpicuum eſt, typos quatuor hanc peculiarem, ac determinatam ſeriem *amor*, componentes, aut calore dilatari, aut frigore conſtringi, aut humiditate invicem removeri, aut a tempore omnia conterente ſenſim corrodi poſſe, quin *peculiaris* determinatæ hujus collectionis *eſſentia* re ipſa immutata ſit: & ſi quatuor hi typi, ut actu ſunt diſpoſiti, vitalia organa haberent, quæ, ut plantis, ac brutis, & augmentum omnibus partibus conſentaneum conſequenter præberent, & decremento, ac diſſolutione pariter partium omnium tandem perirent; in his ſuccedentibus ſtatus vi-

viciſſitudinibus peculiaris hæc eſſentia naturam prorſus non immutaret, imo re ipſa *eandem* ſemper *moralem identitatem* ſervaret, quin illi accidentales hæ mutationes officerent; ſemper enim ab eadem determinata partium conjunctione, & mixtione emanaret, & eandem ſemper intrinſecarum proprietatum ſpeciem retineret, eandemque vim ad determinatas organicas impreſſiones, eaſdemque in mentem perceptiones excitandas.

Vides preterea qua ratione mutationes quędam accidentales in pluribus materialibus ſubſtantiis evenire poſſint, præcipue vero in animalibus, & vegetabilibus ſubſtantiis, quin harum naturam, & eſſentiam reapſe immutent; hæ quippe ſemper *moraliter* eædem perſeverant, quamdiu ſive ſub majori, ſive ſub minori partium integrantium, & conſtituentium maſſa eaſdem elementorum ſpecies ſervant, eandemque harum elementorum diſpoſitionem.

IV. Neque vero minus in aperto eſt, in hac determinata typorum diſpoſitione, *amor*, peculiarem in expreſſionis, & ſignificationis genere eſſentiam conſtituente, me cuilibet ex his typis alium ejuſdem materiæ, & formæ typum poſſe ſufficere, quin eſſentia hujus typorum collectionis re ipſa immutata ſit; quandoquidem poſt hanc etiam mutationem eadem etiam apparebit, & pari ratione idem ſignificabit, & eadem prorſus munera præſtabit.

Hinc collige, in quibuſdam corporum ſpeciebus, quorum natura perpetuo quodam moleculatum nutrientium acceſſu, fluxuque perſeverat, *eſſentiæ identitatem*, perpetua additione, ac emiſſione ſubſtantiarum naturę ſuæ analogarum nequaquam deſtrui.

V. Patet tandem, ſi in eadem determinata typorum diſpoſitione eos ita loco mutem, ut hac alia omnino diverſa componantur, *roma*; me primum exiſtendi modum, atque hoc ipſo

pri-

primam eorum *eſſentiam* radicitus deſtructurum; primam enim diſpoſitionem amittentes, novaque collocati, non amplius eaſdem in organis impreſſiones efficere, nec eaſdem in anima perceptiones excitare apti erunt; noſti ſiquidem, in hac intrinſeca proprietate, qua ita ſenſus noſtros afficere poterant, eorum peculiarem eſſentiam in genere collectionis ſitam eſſe.

Eadem quoque haberetur *eſſentia deſtructio*, imo potiori jure, ſi huic quatuor typorum collectioni novus aliquis typus, aut plures adderentur. Tunc enim ex præcedenti collectione *amor*, efficere poſſem, *romam*, *normam*, & alia hujuſmodi, quę multo longius a prima diſtarent. Idem contingeret, eademque eſſentiæ deſtructio haberetur, ſimplici unius ex his typis ſubductione, puta, ſecundi; tunc enim e voce *amor* efficere poſſem *ora*, quę vox neque oculo, neque menti eandem imaginem, eandemque ideam exhiberet.

Vides jam qua ratione in his materialibus ſubſtantiis, quas natura aſſidue componit, diſſolvitque *primitiva eſſentia* alia eſſentia ſuccedat exiſtere incipiens. Ad hoc eſſentialis in primitiva compoſitione mutatio ſatis eſt, ſive mutatio iſta fiat primorum conſtitutivorum, quibus ſubjectum diſtinguebatur, amiſſione, quin nova his ſimilia, quæque his ſuffici poſſint, adipiſcatur; ſive primis diſtinguentibus conſtitutivis adhuc perſeverantibus, nova, & diverſæ ſpeciei conſtitutiva obtineat, quæ in illo *novum aggregatum* efficiant, & a prima diverſam compoſitionem, quæ ad primas affectiones organorum excitandas inepta, novas & omnino diverſas in iis excitare apta ſit. In utroque caſu prima compoſitio, prima conſtitutio, eſſentia prima jam periit; atque his nova compoſitio, nova conſtitutio, novum aggregatum, eſſentia nova ſucceſſit.

CA-

CAPUT II.

RERUM POSSIBILITAS.

121. DEFINITIO. Id omne *Poſſibile* dicitur, quod eſt exiſtentię capax. Exempli gratia: Deus eſt poſſibilis; habet enim, ac proinde habere poteſt æternam, & eſſentialem exiſtentiam. Entia omnia creata poſſibilia ſunt; habent enim, ac proinde habere poſſunt contingentem, & accidentalem exiſtentiam. Omnes homines intelligibiles, qui aliquando exiſtent, aut exiſterent ſi Creatori liberet eos exiſtentes reddere, poſſibiles ſunt; capaces enim ſunt exiſtentię, quam non habent, ab Omnipotentis actione creatrice ſuſcipiendæ. Hinc colliges quid *impoſſibile* dici debeat, id nempe omne, quod exiſtentię incapax eſt.

I. *Entis* cujuſcumque *poſſibilitas* id eſt, quod illud efficit intrinſece, & formaliter poſſibile, ſeu exiſtentiæ capax; pari ratione *Entis* cujuſcumque impoſſibilitas id eſt, quod illud reddit intrinſece, & formaliter impoſſibile, ſive exiſtentiæ incapax.

II. At vero hic caute diſtinguas oportet *poſſibilitatem extrinſecam, & cauſalem* a *poſſibilitate intrinſeca, & formali.*

Prima potentiam cauſę exiſtentiam tribuendi, directe exprimit; altera facultatem, quam ſubjectum habet exiſtentiæ recipiendæ, directe exprimit. Porro *facultas* hęc *exiſtentia recipienda* eſt poſſibilitas formalis entium omnium contingentium, ſeu veluti forma intrinſeca, quæ ea reddit poſſibilia in ſe ipſis.

Carteſius, & Leibnitius rerum poſſibilitatem in *Dei omnipotentia* ſtatuentes, poſſibilitatem cauſalem pro formali poſſibilitate evidenter poſue-

fuerunt (*a*). Hinc in eorum principiis, horumque uſu ambiguitates innumeræ, erroreſque quamplurimi deprehenduntur, quibus fieri nequit, quin tenebræ affundantur objecto metaphyſico, quod neceſſario ſummam claritatem, verborumque proprietatem poſtulat.

122. NOTA. Ut rerum poſſibilitatis & impoſſibilitatis ideas aptius habeamus, non inutile arbitror hæc duo objecta metaphyſica peculiaribus quibuſdam exemplis proponere, quæ deinde facile quiſquam ad alia extendet.

I. Triangulum eſt *intrinſece poſſibile*; neque enim trium linearum, ac trium angulorum conjunctio in ſe repugnat.

Triangulum eſt *extrinſece poſſibile*; illud enim manus mea, aut alius cujuſpiam poteſt deſcribere.

Si nulla adeſſet cauſa apta hoc triangulum efficere, illud poſſibilitatem extrinſecam habere deſineret, quę ejus poſſibilitas cauſalis eſt; poſſibilitatem tamen intrinſecam haberet adhuc, quę ejus poſſibilitas formalis eſt.

Hanc diſtinctionem omiſeris, aut neglexeris? omnia facile perturbabis, & in paralogiſmos iſta pertractans facile incides.

II. Aliquid *poſſibile concipitur*, per hoc quod ejus conſtitutiva intrinſeca, aut ejus attributa nihil exhibent quod ſtare nequeat, aut repugnet, neque ulla, quę ſe invicem excludant, & deſtruant.

Exempli cauſa, alter ſol concipitur, & cenſetur poſſibilis: in intelligibilibus enim *globi* hujus *lucidi* conſtitutivis nihil eſt, quod abſolute exiſtentiam excludat, qua illum Creator do-

(a) Deus, *inquit* Leibnitius, eſſentia ſua eſt fons poſſibilitatum; voluntate ſua eſſentiarum. *Eadem ferme de rerum poſſibilitate Carteſii ſententia eſt.*

donare poteſt; ſeu quia idea globi nihil exhibet, quod cum idea luminoſi ſtare nequeat. Duorum horum objectorum *compatibilitas* eſt eorum intrinſeca poſſibilitas.

III. Aliquid *impoſſibile concipitur* per hoc, quod ejus attributa intelligibilia apparent *incompatibilia*.

Exemplum. *Circulus quadratus* concipitur, & cenſetur impoſſibilis; conſtitutiva enim intrinſeca figuræ quadratę eſſentia ſua rotunditatem excludunt; & intrinſeca circularis figurę conſtitutiva cum iis figurę quadratę eſſentia ipſa incompatibilia ſunt.

Alterum. *Homo leo*, ſive Totum unicum, quod ſimul ſit id, quod hominem, & id, quod leonem dicimus, eſt quid impoſſibile; idea quippe hominis neceſſario continet, & pręſe fert & aliquid poſitivum, naturam humanam ſcilicet, & aliquid negativum, excluſionem nempe alius cujuſcumque naturę; quare & naturæ leonis: ita quoque & idea leonis aliquid poſitivum continet, nempe leonis naturam, & aliquid negativum, nempe cujuſcumque alius naturę, & propterea etiam humanæ excluſionem.

A pręcedenti definitione, ejuſque hactenus data explicatione ſequens poſſibilitatis rerum theoria evidenter fluit.

123. COROLLARIUM I. *Intrinſeca rerum poſſibilitas in convenientia, ſeu compatibilitate ſuorum intrinſecorum conſtitutivorum, ſeu intelligibilium attributorum conſtituenda eſt.*

EXPLICATIO. Exempli cauſa: intrinſeca *plani circularis* poſſibilitas in intrinſeca horum duorum, figurę planę ſcilicet, & figurę circularis compatibilitate ſita eſt. Ita intrinſeca *Animalis rationalis* poſſibilitas in intrinſeca horum duorum compatibilitate, nempe ſubjecti ſentiendi capacis, & ſubjecti ratiocinandi capacis ſita eſt.

124. COROLLARIUM II. *Intrinſeca rerum im-*

impoſſibilitas in ſuorum intrinſecorum conſtitutivorum, ſive intelligibilium attributorum repugnantia, ſive incompatibilitate eſt ſtatuenda.

EXPLICATIO. Exempli cauſa: intrinſeca *cubi ſpharici* impoſſibilitas in horum duorum, ſolidi cubici, & ſolidi ſphærici incompatibilitate conſiſtit. Ita quoque intrinſeca *Dei injuſti* impoſſibilitas in intrinſeca horum duorum incompatibilitate conſiſtit; ſubjecti omnes perfectiones habentis, & ſubjecti juſtitiam, quæ perfectio eſt, non habentis (47).

125. COROLLARIUM III. *Intrinſeca entium nondum exiſtentium poſſibilitas, non eſt quid exiſtens, ſed tantum quid intelligibile.*

EXPLICATIO. Exempli cauſa: intrinſeca pueri poſt annos decem naſcituri poſſibilitas nihil eſt modo exiſtens: eſt tamen quid intelligibile; neque enim ſolis exiſtentibus intelligibilitas eſt alligata.

126. COROLLARIUM IV. *Subjecti poſſibilitas a ſubjecto poſſibili non diſtinguitur.*

EXPLICATIO. Ex eo ipſo, quo ſubjectum poſſibile concipio, ſuam poſſibilitatem, ſive ſuorum attributorum compatibilitatem concipio; & per id ipſum, per quod hanc poſſibilitatem, ſeu attributorum compatibilitatem concipio, ſubjectum poſſibile concipio.

Inter duas has ideas objectivas, quarum una ſine altera haberi nequit, diſtinctio realis non intercedit: quare poſſibile reſpectu ſuæ poſſibilitatis eſt ſubjectum metaphyſicum (81).

CAPUT III.

EXISTENTIA RERUM.

127. DEFINITIO I. **I**D omne *exiſtens* dicitur, quod extra puræ poſſibilitatis ſtatum eſt. Exempli gratia, mundus iſte viſibilis priuſquam a creatrice Omnipotentis Dei actione e nihilo educeretur erat pure poſſibilis: actio hęc creatrix illum exiſtentem effecit. Ita quoque idea, ſeu ſenſatio, quam hodie primum habeo, non niſi pure poſſibilis erat, ſive in ſtatu puræ poſſibilitatis erat nudius tertius, aut decem ante annos: cauſa, quæ in me hanc ideam, ſeu ſenſationem excitavit, eam exiſtentem effecit.

Quod exiſtens eſt, poſſibile eſſe non deſinit; neque enim exiſtentia repugnantiam ullam conſtitutivorum, ſive attributorum incompatibilitatem in ſubjectum inducit; at quod exiſtens eſt pure poſſibile eſſe deſinit; non enim amplius in eo ſtatu eſt, in quo exiſtentia carebat.

128. DEFINITIO II. *Rei exiſtentia* id eſt, quod rem facit formaliter exiſtentem; propterea eſt natura rei exiſtentis, & nihil prætcrea. Etenim per id ipſum, quo rei alicujus naturam, puta Ariſti, extra puræ poſſibilitatis ſtatum concipio, ejus exiſtentiam concipio; & per id ipſum, quo rei exiſtentiam, ut Ariſti, concipio, eius naturam extra puræ poſſibilitatis ſtatum concipio.

Nulla igitur inter exiſtentiam, & ſubjectum exiſtens realis diſtinctio eſt admittenda; res exiſtens reſpectu exiſtentiæ ſuæ eſt ſubjectum metaphyſicum (70 & 111).

129. NOTA I. Nonnulli philoſophi *rerum exiſtentiam* putaverunt, veluti perfectionem ab earum

rum natura diſtinctam, ſive ut *realitatem* ipſarum naturæ additam; & ſane a veritate receſſerunt. „ Liceat mihi, ait Illuſtris Clarkius, „ in celebri illa philoſophica cum Leibnitio controverſia, nonnulla fortaſſe non inutilia de „ exiſtentia animadvertere. *Exiſtentia perfectio* „ *eſſe* dicitur, *realitas* nempe; eaque inter pro„ prietates, ſive attributa rei eſſentiam, ſive „ naturam conſtituentia adnumeratur. At vero „ quum de exiſtentia ſermo eſt, aut de re agi„ tur re ipſa exiſtente, aut de re pure poſſi„ bili.

„ Si de re agatur pure poſſibili, evidens eſt, „ rei hujus exiſtentiam nihil eſſe reale, aut po„ ſitivum: hoc eſt purum ens rationis, pura „ aliquando exiſtendi poſſibilitas.

„ Si vero de rei re ipſa exiſtentis exiſtentia „ ſermo ſit, hæc exiſtentia ſive ut a re exi„ ſtente diſtincta, & ſeparata conſiderari po„ teſt; & tunc nihil eſt niſi idea abſtracta, „ chimæra nullibi exiſtens; ſive ut a re exi„ ſtente minime diſtincta; tunc vero *exiſtentia* „ *eſt res ipſa exiſtens* cum omnibus ſuis attri„ butis, qualitatibus, & proprietatibus.

„ Quamobrem quovis modo exiſtentia conſi„ deretur, non ea eſt perfectio, ſive realitas. „ Neque inter perfectiones, attributa nempe, „ qualitates, proprietates, quæ rei eſſentiam „ conſtituunt, eamque in genere ſuo perficiunt, „ cenſeri poteſt “.

130. NOTA II. Quid igitur Auctor naturæ præſtitit mundum a puræ poſſibilitatis ſtatu educens? An ne ſubjecto, quod jam aliquid in ſe eſſet, perfectionem ullam, aut realitatem adjecit, quæ ſubjectum hoc ad exiſtendum determinaret? Abſit. At voluit ſubjectum, quod nihil reale erat, aliquid reale fieri, quod nihil exiſtens erat, exiſtens fieri.

Ante rerum creationem non erant ipſæ quaſi ſubjectum reale, quod exiſtentiam præſtolaretur:

tur: tantum erant divinarum idearum objectum intelligibile. Hoc exiſtens effectum eſt, quum fœcunda Entis increati, & creantis vox illud exiſtere præcepit; non erat, & eſſe cœpit; at nihil a ſe diſtinctum acquiſivit exiſtentiam acquirendo.

131. NOTA III. *Materiam æternam non eſſe* alibi demonſtrabimus; eamque a nihilo, ſive a ſtatu puræ poſſibilitatis ad ſtatum exiſtentiæ vera creatione tranſiiſſe. Axioma igitur Epicuri, & Lucretii, *nihil ex nihilo fieri* (*), falſum eſt ea ſignificatione, qua a cæco Atheiſmo accipitur.

I. Quid igitur ſibi vult hoc axioma, ſive principium, quod ſignificationem aliquam veram habet, atque certiſſimam? ſignificat, nihilum *neque productionis, neque compoſitionis principium* alicujus entis eſſe poſſe.

At nullo pacto ſignificat, ens poſſibile, & adhuc exiſtentia carens nequire omnipotenti Entis increati, & creantis actione exiſtens fieri.

II. Tranſitum hunc, exempli cauſa, a ſtatu puræ poſſibilitatis ad ſtatum exiſtentiæ in materia mens noſtra clara idea non concipit; at vero clarius ne in materia concipit *non initium exiſtentiæ*, ſive exiſtentiam æternam?

Et ſi jam demonſtratum eſt *materiam æternam repugnare*; ſi hoc ipſo demonſtratum eſt, materiam modo exiſtentem non niſi vera creatione exiſtere potuiſſe; nonne quid abſurdo pejus eſt veritatem hanc demonſtratam inficiari puerili hac, futilique ratione, propterea quod ſcilicet tranſitus hic a nihilo ad exiſtentiam non percipiatur? (56,63,883,900).

ACCI-

(*) *Rem nullam ex nihilo gigni divinitus unquam.*

ACCIDENTALE, ESSENTIALE, CONTINGENS, NECESSARIUM.

132. DEFINITIO I. Id omne in ſubjecto quopiam *accidentale* dicitur, quod illi ineſſe, & non ineſſe poteſt, quin ejus natura deſtruatur. *Eſſentiale* dicitur, quod, incolumi ejus natura, auferri nequit.

Quidquid eſſentiam conſtituit accidentale non eſt; & quidquid accidentale eſt eſſentiam non conſtituit. Anima intelligens corpori organico conjuncta, facultas ſaltem radicalis ſentiendi, & ratiocinandi homini eſſentialia ſunt; neque enim uno horum deficiente hominem amplius intelliges. Acre ingenium, præclara indoles, proceritas, recti & virtutis amor, figura, color, omnia hæc homini accidentalia ſunt; deſint enim hæc omnia: homo adhuc exiſtere poteſt.

133. DEFINITIO II. Id omne *contingens* dicitur, quod non neceſſariam exiſtentiam habet, ſeu quod ita exiſtit, ut non exiſtere potuerit. *Neceſſarium*, quod exigentia ſua naturali eſſentialiter tale eſt. Omnia entia creata contingentia ſunt. Unicum ens neceſſarium Deus eſt.

Quum de exiſtentia ſermo eſt, neceſſitas aut abſoluta eſt, aut hypothetica. Neceſſitas abſoluta a nulla pendet hypotheſi: talis eſſentialiter eſt naturali rerum exigentia in quacumque hypotheſi conſiderentur. *Neceſſitas hypothetica* ab hypotheſi pendet, qua non facta, amplius non exiſtit.

Exemplum. Neceſſarium eſt neceſſitate abſoluta, Deum exiſtere, ſapientem, juſtum eſſe. Neceſſarium eſt neceſſitate hypothetica hunc hominem exiſtere, ſi Creatori libet illi exiſtentiam impertiri; hunc hominem, ſi exiſtit, eſſe totum quid corpore organico, & anima ſpirituali compoſitum.

§. V.

§. V.

PLERÆQUE DEFINITIONES GENERALES.

QUinto hoc paragrapho quorundam genericorum objectorum notiones ſatis explicatas proferemus, quorum cognitio in omnibus, aut ferme omnibus philoſophiæ partibus maxime opportuna eſt; quare illorum exactas, atque diſtinctas ideas efformare plurimum proderit.

Harum definitionum nonnullæ res ſpectant, quæ noſtrarum perceptionum objecta ſunt, aliæ noſtras ipſas perceptiones peculiari modo reſpiciunt; etſi etiam nonnullæ ſint, quæ & perceptiones noſtras, & ipſarum objecta ſimul, & indiviſim reſpiciant.

CAPUT PRIMUM.

Definitiones ad noſtrarum perceptionum objecta peculiari modo ſpectantes.

NATURA: HUJUS VOCIS SIGNIFICATIO.

134. DEFINITIO. VOx hæc *Natura* diverſas obtinet ſignificationes, quas bene noſſe maxime opportunum.

I. *Collectionem entium omnium creatorum* paſſim ſignificat, quibus hæc rerum univerſitas componitur. Hac ſignificatione dicimus: ordo naturæ, ſive naturæ ſpectaculum eſt admirabile.

II. Sæpius *Actionem generalem, & permanentem Creatoris* indicat, omnes entium ſenſibilium ſpecies legibus immutabilibus, ſuaque infinita ſapientia, ac potentia moventis, animantis, conſer-

ſervantis, iterum producentis, ac perpetuas reddentis. Hac ſignificatione dicimus: natura vires, & facultates habet nobis nunquam cognoſcendas.

III. Aliquando *facultates communes* exprimit, quas Auctor naturę quibuſdam entium ſpeciebus impertitus eſt. Hac ſignificatione dicimus: canis naturę eſt latrare, naturę hominis ratiocinari; naturę voce nobis Dei exiſtentiam, & religionis neceſſitatem prędicari.

IV. Sępius etiam *propriam, ac peculiarem indolem* denotat, quam a creatore accepimus, vel habitu nobis effinximus. Hac ſignificatione dicimus, hunc natura iracundum, illum ambitioſum, Gallos facetos, & leves, Italos callidos, & in vindictam pronos, Hiſpanos ſuperbos, & graves, Anglos cogitabundos.

V. Nonnunquam indicat *conſtitutiva intrinſeca, & eſſentialia* rei, de qua quęſtio; tunc vero idem prorſus, ac vox hęc alia: *eſſentia*, ſignificat. Hac ſignificatione dicimus, Dei naturam eſſe omnium perfectionum cumulum; hominis naturam eſſe potentiam ſentiendi, percipiendi, judicandi, ratiocinandi.

IDENTITAS NATURÆ IN ENTIBUS.

135. DEFINITIO. *Identitas naturæ* eſt ejuſdem individualis naturę diverſis temporibus, & in diverſis locis perſeverantia; tunc vero individualis natura eadem diverſis temporibus, diverſiſque in locis perſeverat, quum nullam tanti momenti mutationem patitur, quę immutare, atque evertere poſſit intrinſeca ejus, atque eſſentialia conſtitutiva.

Exemplum. Hic homo, hic leo, hęc ſilex, hęc arbor hodie eadem habent conſtitutiva intrinſeca, quę habebant decem ante annos; eandem itaque naturam habent; & ſi ſilex in calcem abeat, arbor in cinerem, homo vero, & leo pu-

putreſcant, horum entium natura non amplius eadem erit; atque hoc ideo, quia eorum conſtitutiva intrinſeca, quibus illa conſtabat, omnino everſa, & immutata ſunt. Nunc vero quærendum, ac diſcutiendum *in quo conſiſtat*, *ſive ſubſiſtat* in diverſis entium ſpeciebus *individualis naturæ identitas*.

I. In *ſubſtantiis ſpiritualibus*, cujuſmodi ſunt Deus, angelus, anima hominis, identitas naturæ eſt ejuſdem individualis naturæ perſeverantia, nulla habita ſubſtantiali mutatione, nulla nova ſubſtantiæ additione, aut ſubductione (115 & 120).

II. In *modis permanentibus*, cujuſmodi eſt figura, identitas naturæ eſt ejuſdem figuræ perſeverantia, quęcumque illa ſit, ſive quadrata, ſive rotunda, circularis, triangularis, pyramidalis, ſphærica, cubica, diverſis temporibus, ſive locis.

III. In *modis ſucceſſivis*, cujuſmodi ſunt motus, & cogitatio, nunquam habetur naturæ identitas; modi enim iſti in perpetua ſucceſſione eſſentialiter conſiſtunt. Motus, quo modo procedit hic currus, non idem eſt, quo hora elapſa movebatur; quam habeo nunc ſolis idea, non eadem eſt, quam habui heſterna die.

IV. In *rudis materiæ maſſis*, cujuſmodi ſunt arenæ granum, aut marmoris fruſtum, naturæ identitas conſiſtit in perſeverantia ejuſdem numeri, ejuſdemque naturæ elementorum, quæ illas conſtituunt. Rudis materiæ maſſa aucta, ſive imminuta, aut immutata non amplius eſt eadem maſſa.

V. In *ſubſtantiis vegetabilibus* naturæ identitas non jam in eadem maſſa iiſdem individuis particulis conſtante ſita eſt; quandoquidem parva quercus, quæ hodie arbuſcula eſt, adhuc quinquaginta ab hinc annis *eadem quercus* erit, quum jam potiorem partem ſubſtantiæ amiſerit, qua hodie conſtat; quin & ſubſtantiam adepta

erit millies, imo millies quingenties illa majorem, quæ modo ejus naturam conſtituit (120).

Quamobrem in quercu, & in vegetabili quovis alio identitas naturæ ſita eſt in perſeverantia ejuſdem *organizationis vitalis* ad opportunos ſuccos a terra ebibendos inſtitutæ, ad eoſque per tubulos ſuos traducendos, ac in innumeris internis receptaculis elaborandos; quin & ad eos ſucceſſive in omnes arboris partes transformandos, in truncum, in corticem, in frondes, in fructus, in germina ipſa, a quibus iterum producitur; atque hoc illa ſeu longiori, ſeu breviori temporis periodo, quam natura ejus incremento, & interitui convenire ſtatuit.

VI. In *ſubſtantiis animalibus* identitas naturæ quoque in ejuſdem *vitalis organizationis* perſeverantia ſita eſt, quæ illi animæ ſive intelligenti, ſive non intelligenti conveniens, tale animal conſtituit, & tale animal perſeveranter eſſe facit.

In homine, exempli gratia, eum a nativitate ad ſenectutem uſque per omnes incrementi, & decrementi, bonæ, & adverſæ veletudinis viciſſitudines conſiderando, *identitas natura* in hoc tantum ſita eſt, quod ab eodem ſenſibili, & intelligente principio animatus, eandem vitam in eodem corpore organico ope ejuſdem organorum ſtructuræ ſemper ſubſiſtentis, ſemperque agentis, vivere perſeveret.

VII. In *arte factis*, cujuſmodi ſunt domus, navis, enſis, nummus, identitas naturæ ſita eſt in ejuſdem conſtituentis materiæ, partium diſpoſitionis, ejuſdemque rerum collectionis perſeverantia, unde id[illegible] totum conſtituitur, ac ad finem, quo elab[illegible]um fuit, aſſequendum eſt opportunum.

VIII. In *quibuſdam materialibus ſubſtantiis* aliquando non levis fieri poteſt in toto, & in omnibus integrantibus partibus mutatio, quin ſemper identitas naturæ deſtruatur.

Exem-

Exempli cauſa, aquæ phiala, quam modo liquidam, modo gelu concretam videmus, non propterea naturæ identitatem mutaſſe cenſetur: Auri maſſa, quam in vaſe fuſorio a ſoliditatis ad fluiditatis ſtatum tranſire videmus, non propterea naturam mutaſſe cenſetur. Jure enim judicamus ſubſtantiam natura non immutatam, imo eandem re ipſa perſeverare, quoties eam ad libitum priſtino ſtatui reſtituere poſſumus.

At non idem dicas de pomo quod putruit, de vino in acetum verſo. Jure enim cenſemus, ſubſtantias haſce non amplius eaſdem eſſe; neque enim pro libito eas priſtinæ naturæ reſtituere, nec priſtinum tum in ſe, tum reſpectu noſtrum, illis exiſtendi modum iterum tribuere poſſumus.

ORDO NATURÆ, LEX NATURÆ.

136. DEFINITIO I. *Ordo rerum* dicitur rerum delectus, & diſpoſitio alicui fini deſtinata.

I. Certus & conſtans ordo eſt in natura ſive animata, ſive inanimata; ſive ut ejus curſus, & actio dirigatur, ſive ut ejus conſervatio, & perſeverantia obtineatur: hic eſt *ordo naturæ*.

II. Ordo iſte, qui actu eſt in natura, quemque Deus creator libere decrevit, & ſtatuit, melior, aut pejor eſſe potuiſſet. Ejus exiſtentia, ejuſque perfectio ſunt liberæ Divinæ voluntatis effectus, cui nihil aut neceſſitatem infert, aut limites ponit.

137. DEFINITIO II. Pro homine habetur ordo naturalis, ordo ſupernaturalis, ordo moralis, ordo politicus.

Ordo naturalis conſiſtit in nexu mediorum naturalium, quæ ad eum ad finem ſuum naturalem perducendum ſunt deſtinata; *Ordo ſupernaturalis* in nexu mediorum, quæ ad eum ad finem ſuum ſupernaturalem perducendum ſunt de-

deſtinata; *Ordo moralis* in nexu divinarum, & humanarum legum, quæ ad ejus mores dirigendos ſunt ſtatutæ; *ordo politicus* in nexu legum, & diſpoſitionum politicarum, quæ ad ejus actiones dirigendas, & jura tuenda cum ceteris hominibus & civibus ſunt inſtitutæ.

138. DEFINITIO III. *Lex Naturæ* dicitur permanens, & conſtans rerum ordo, qui in terreſtribus, & cœleſtibus corporibus obſervatur, ſive in eorum motibus, ſive in eorum perſeverantia, ſive in eorum actione quacumque, ſive in modo, quo efformantur, & deſtruuntur ea, quæ non niſi brevem, & pereuntem exiſtentiam habent.

Exempla. Lex naturæ eſt, corpora ad terræ centrum tendere, ſolem horis vinginti quatuor perpetuo, & continenti motu circa terram volvi, aut volvi videri, ęgrotum diuturno morbo extenuatum non illico priſtinę valetudini, nec mortuum vitę reſtitui.

I. Inter leges naturę *alia generales ſunt*, quę corpora omnia afficiunt: hujuſmodi ſunt leges attractionis, & impulſionis. Omne corpus in aliud impingens in corpus illud actionem exercet. Omne corpus ad aliquod centrum gravitate tendit, puta ad terrę, vel ſolis centrum.

II. *Aliæ ex his legibus peculiares ſunt*, quę tantum ſpeciem, aut aliquot tantum corporum ſpecies afficiunt. Hujuſmodi ſunt leges hydroſtaticę, quę ad liquida tantum ſpectant; leges, quas ſervant vegetabilia in eorum vegetatione, & propagatione, quę leges ab iis diverſę ſunt, quę animalium vitam, & ſpeciei propagationem dirigunt.

MIRACULA, SIVE ORDINIS, ET LEGUM NATURÆ INTERRUPTIO.

139. DEFINITIO. *Miraculum* eſt ſenſibilis, & manifeſta alicujus naturæ legis interruptio ve-

veritati, aut virtuti teſtimonium facere deſtinata. Juxta hanc definitionem igitur miraculum eſt *factum ſupernaturale*, cujus cauſa nec eſt, nec eſſe poteſt niſi actio Entis naturę viſibilis domini, & potentis arbitrio ſuo ejus leges interrumpere, & continere.

Inter facta miraculoſa alia natura ſua miraculoſa ſunt, & primi ordinis, ſive *primæ claſſis* miracula dicuntur; alia, quæ non niſi in modo quo fiunt, & in circumſtantiis miraculoſa ſunt, atque hæc miracula dicuntur ſecundi ordinis, ſive *ſecundæ claſſis*.

I. *Miraculum primæ claſſis* ſeu miraculum natura ſua eſſentialiter tale eſt quilibet eventus, qui in ſe ſit manifeſta alicujus naturæ legis derogatio; quique a nulla prorſus cauſa phyſica produci poſſit; qui propterea a nulla cauſa phyſica prorſus exiſtere poteſt, ſed neceſſario ſupernaturalem Creatoris actionem exigit, qua cauſarum phyſicarum actio oppoſita deſtruatur. Hujuſmodi eſſet, mortuum ad vitam revocare, diurnum terræ motum circa ſolem ſiſtere.

II. *Miraculum ſecundæ claſſis* illud dicitur, quod tale eſt unice ratione modi, & circumſtantiarum; eventus ſcilicet, qui abſolute a cauſis phyſicis evenire poſſet, at qui ab his produci nequit modo, quo fit, & in circumſtantiis, in quibus habetur.

Exempli cauſa, ſupponamus hominem omnino cæcum, in quo vitium hoc perſeverans a denſis oculos obtegentibus ſuffuſionibus, ſeu, ut ajunt, cataractis oriatur, quibus omnis omnino aditus luci aut ab objectis lucentibus emiſſę, aut ab opacis reflexę ad retinam præcluditur.

Thaumaturgus nullo naturæ, aut artis auxilio, ſed aut precibus, aut digito admoto, momento temporis cæco huic viſum reſtituat: en tibi phœnomenon, quod *verum miraculum* eſt, & vera naturæ legum interruptio.

At ratione modi miraculum erit ſanatio iſta;

 evi-

evidens enim eſt nullam hic inter cauſam, & effectum proportionem naturalem intercedere; non tamen natura ſua miraculum erit, ita nempe, ut nulla naturali cauſa agente ſanatio iſta obtineri poſſit; quandoquidem periti chirurgi manu cataractæ aut deprimi, aut educi poſſunt (14).

140. NOTA. Eventum liberum, & in impermeabili futurorum eventuum abyſſo demerſum certiſſima ſcientia noſcere, & prædicere, eſt *verum miraculum* facere: omnes enim humanæ naturæ vires excedit iſta cognitio, neque ab homine haberi poteſt niſi ſupernaturali, ac miraculoſa ſibi a ſummo Deo facta revelatione, cui futura omnia ſive libera, ſeu neceſſaria, æque ac præſentia, manifeſta ſunt.

Miraculoſa hæc prædictio *Prophetica* eſt; quum vero eventus liber, quem nulla humana mens prævidere, aut prædicere potuit, re ipſa evenit, uti prædictus fuerat, tunc prædictio, ſive multo, ſive paullo ante facta, *Prophetia completa* dicitur.

PHOENOMENON, HYPOTHESIS, SYSTEMA.

141. DEFINITIO I. *Phœnomenon* dicitur effectus ſenſibilis, cujus cauſa non apparet: currus equo tracti motus phœnomenon non eſt; ejus enim cauſa in aperto eſt. Equi currum trahentis motus phœnomenon eſt; latet enim ejus cauſa, & mentis ſtudio inveſtiganda eſt.

Ita quoque curvilineus planetarum, & cometarum motus circa ſolem, periodicus maris æſtus phœnomena ſunt, quorum nemo ante Nevvtonum veram cauſam detexerat.

142. DEFINITIO II. *Hypotheſis* eſt ſuppoſitio, quæ fit aut ad phœnomenon aliquod explicandum, aut ad aliquod problema ſolvendum.

Tunc hypotheſis admitti poteſt, quum nullam involvit contradictionem, & principiis, quæ

illi

illi attribuuntur, tum & effectibus ex ea deducendis conſentanea eſt.

Ars phœnomenorum cauſas hypotheſium ope detegendi a Leibnitio arti ſteganographicas notas legendi comparatur. Utrobique perſpicax conjectura ſæpius non parum viam breviat.

143. DEFINITIO III. *Syſtema* eſt methodica diſtributio ſive cauſarum a quibus effectus quidam expectantur, ſive effectuum quos ab eadem, ſive a pluribus cauſis expectamus.

Exempli gratia, *Syſtema Copernicanum* eſt corporum cœleſtium diſpoſitio ad hoc ſtatuta, ut inde quomodo phœnomena omnia, quæ in cœlo obſervamus, conſequantur, percipiamus.

Syſtema de Gratia eſt philoſophica principiorum, & conſequentiarum collectio ad hoc ordinata, ut ea omnia explicentur, & comprobentur, quæ in hac doctrina ſimul ſtare non poſſe videntur; ad hoc enim ſyſtema de gratia ſtatuitur, ut libertas, & meritum creaturæ gratiam accipientis cum ſapientia, & juſtitia Dei illam conferentis, & gratia bene utentes præmio donantis, abutentes pœna afficientis, concilietur.

Tunc ſyſtema admitti poteſt, quum & principiis, & effectibus illi attributis conſentaneum eſt, quin veritati ulli notæ opponatur.

RATIO: EJUS NATURA, ET OBJECTUM.

144. DEFINITIO. *Ratio*, pretioſa hæc increatæ intelligentiæ emanatio, ſublime hoc rationalis ſpeciei diſtinctivum, duplex hæc facultas percipiens & judicans eſt, ut jam vides, intelligentia judicio conjuncta.

I. Ratio eſt *naturale lumen*, quo verum a falſo diſtinguimus, quod ab aliquo principio conſequatur, quod non; quod ad finem aliquem aſſequendum eſt opportunum, quod ad illum aſſequendum ineptum ſit; quid liceat, quid nequaquam; quid honeſtum, quid inhoneſtum,

quid virtus, quid vitium, aut crimen, quid magis minuſque perfectum, quid magis minuſque vitioſum, quid deceat ſive in ordine phyſico, ſive in morali, ſive in politico, quid ordinem everteret, & perfectionem imminueret, aut tolleret.

Certum eſt, lumen hoc humanæ ſpeciei tantum, licet non eadem copia cuique individuo, communicari; neque unquam ulli brutorum ſpeciei concedi: quod in animæ Theoria demonſtrabimus.

II. Rationis objectum eſt quidquid homo ſolo naturali lumine, & nullo ſupernaturalis revelationis adjumento cognoſcere poteſt.

REVELATIO DIVINA: EJUS NATURA, ET OBJECTUM.

145. DEFINITIO. *Revelatio divina* eſt veritatum ſpeculativarum, & practicarum collectio, quæ ab ipſo Divinitatis ſinu emanarunt, quibuſque Deus homini manifeſtari dignatus eſt, illum alloqui, & docere modo a puro rationis lumine diverſo.

Divina revelatio continet & *certiorem, clarioremque Religionis naturalis explicationem*, ſive earum veritatum moralium, ſpeculativarum, & practicarum, quæ nobis ſolo rationis lumine innoteſcunt; & *peculiarem veritatum, & legum ſupernaturalium collectionem*, quas ratio ſibi relicta nunquam aſſequi potuiſſet, niſi Deus ipſe eam docere dignatus fuiſſet extraordinariis, & miraculoſis modis, quibus obtinendis humana natura jus nullum habet.

I. Evidens eſt, Deum ſe hominibus ſupernaturali modo manifeſtare potuiſſe; ipſumque innumeris ſupernaturalibus modis, quibus omnipotentia ſua uti poteſt, innumeras ſublimes veritates ſive ad dogma, ſive ad cultum, ſive ad mores ſpectantes hominibus aperire potuiſſe,

quas

quas nunquam humana ratio ſolo ſuo lumine, ſoliſque ſuis viribus aſſequi potuiſſet.

II. *Probationes inconcuſſæ* innumeræ, quas in noſtra Philoſophia Religionis ſatis jam evolvimus, atque ſtatuimus, nobis teſtantur, atque demonſtrant, ita Deum tum in veteri, tum in novo fœdere ſe homini ſupernaturali modo manifeſtaſſe. Nihil igitur habet Revelationis divinæ effectæ jam, & nunc exiſtentis idea, quod humana mens tamquam portentoſum quid, aut abſonum admittere perhorreſcat.

146. NOTA I. Duplici diverſo, & æque ſupernaturali modo Deus hominibus manifeſtari poteſt; aut *revelatione communi* alicui præ ceteris dilecto homini facta, cui ipſe munus tradit ceteros revelata docendi, quemque propterea omnipotentiæ ſuæ ſplendore conveſtit, ut certiſſimis miraculis doctrinæ, ac miſſionis ſuæ divinitatem comprobet; aut innumeris *peculiaribus revelationibus*, quas cuique ſingillatim homini in intima anima fecerit, unice ad peculiarem cujuſcumque inſtructionem ordinatis.

Modus hic poſtremus facile nimium homines, enthuſiaſtas, atque fanaticos effeciſſet; quamplurimi enim mentis deliria, & effrænes animi motus pro oraculis, ac cœleſtibus vocibus habuiſſent. Sapientiſſime igitur Deus primum alteri modum prætulit.

147. NOTA II. Duo igitur importat divina revelatio ut nunc habetur: *Revelationem* hanc nempe *primam*, *& immediatam*, quæ initio a Deo ipſo viris prælectis facta fuit, quos ita inſpirare dignatus eſt; & hanc *revelationem mediatam*, *& traditam*, quæ ſucceſſive ad homines ceteros a viris hiſce tranſmiſſa eſt, quorum ſupernaturalem inſpirationem confirmabat Deus operibus evidenter miraculoſis; quandoquidem hæc ſigna certa ſunt, & indubitata teſtimonia, ac fortaſſe unica revelationis vere divinæ, ſive ea *originalis* ſit, ſive *traditionalis*.

I. Objectum revelationis divinæ, ſeu veritatum revelatarum collectio duobus æque ſacris depoſitis continetur, & cuſtoditur, de quibus ſatis fuſe, & luculenter egimus in noſtra religionis philoſophia; atque hæc ſunt Scripturæ, & Traditio.

II. Veritates revelatæ ſupernaturaliter ſunt objectum noſtræ fidei, *fidei* illius, inquam, *divinæ*, quæ eſt verus, & ſincerus mentis aſſenſus iis omnibus, quæ Deus revelare dignatus eſt ſive per ſe, ſive per legatos ſuos: atque hic aſſenſus Dei ipſius teſtimonio, & auctoritate innititur, quam eſſentia ipſa nec falli, nec fallere poſſe neceſſario percipimus (425).

RELIGIO: DUPLEX HUJUS VOCIS SIGNIFICATIO.

148. DEFINITIO. *Religio* conſiderari poteſt ſive ut *veritatum ſpeculativarum, & practicarum collectio*, quarum finis eſt fidem, cultum, & mores hominum dirigere; ſive ut *intimus animæ habitus* ſalutaribus veritatibus hominem illuſtrans, ac dirigens. Duplicem hanc ſignificationem tradidimus, & omnium fortaſſe primi explicite tradidimus octava ſectione philoſophiæ religionis.

I. Religio *prima ſignificatione* conſiderata eſt hæc veritatum dogmaticarum collectio, quas & recta ratio, & divina revelatio nos docent ad cultum, & mores dirigendos; religio nempe naturalis, & revelata.

II. Religio *altera ſignificatione* conſiderata eſt habitus venerationis, timoris, & amoris erga Ens ſupremum; tum & aſſenſus, & adhæſionis iis omnibus, quæ docet, & obedientiæ, ac fidelitatis iis omnibus, quæ præcipit.

Religio practica duo eſſentialiter importat, *cultus* nempe *religioſi exercitium*, & *divinæ legi* obe-

obedientiam. Sine cultu, & ſine lege nulla religio practica.

RATIO, ET REVELATIO: EARUM DISTINCTIVÆ PROPRIETATES, ET AMBARUM LIMITES.

149. OBSERVATIO. *Ratio*, & *revelatio* ſunt duo illi, quos tantum habemus, cognitionum noſtrarum fontes: non itaque inopportunum erit de earum natura, objecto, fundamento, & proprietatibus nonnulla hic generatim adnotare.

150. ASSERTIO I. *Ratio, & Revelatio duo diverſi cognitionum, & certitudinis fontes nobis ſunt, qui ab eodem communi fonte derivantur, nempe a Deo ipſo.*

EXPLICATIO. Certum eſt, rationem, & revelationem duos nobis cognitionum fontes eſſe, hoſque eandem auctoritatis radicem nobis indicare; utraque enim a Deo, qui lux, & veritas eſt, emanat, a quo modo ratione tantum, modo revelatione, modo utraque ſimul illuſtramur, & erudimur.

I. Ratio eſt *revelatio naturalis*, qua Æternus omnium cognitionum fons homini impertitur eam veritatis portionem, quæ ſuis naturalibus facultatibus proportionalis eſt.

II. Revelatio eſt *ipſa ratio naturalis* extenſa, & aucta nova cognitionum copia, quæ immediate a Deo emanarunt.

Perſpicuum eſt, hanc ſupernaturalium cognitionum copiam non eſſe omnino rationi extraneam; eſt enim ratio ipſa, quæ earum veritatem ſtatuit, atque comprobat diverſis probationibus ſive ſpeculativis, ſive auctoritatis teſtium, quibus utitur, ut certior fiat, & convincatur eas cognitiones re ipſa a Deo procedere.

151. ASSERTIO II. *Ratio, & fides non ſunt oppoſita, & ſimul ſtare poſſunt in hominis mente:*

te: neque enim ſunt niſi diverſa mentis humanæ applicatio cognitionibus, quarum capax eſt.

EXPLICATIO. Rationem proſcribere ut fidei locus detur, aut fidem ut ratio admittatur, eſt ambas has ſaluberrimas faces ſimul extinguere: neque enim minus eſt rationi oppoſitum, revelationi, quam ratio videt immediate a Deo emanare, aſſenſum denegare, quam ut a Deo profectam revelationem admittere, quam ratio ab hoc divino fonte certo emanantem non videret.

I. Ratio non omnes cognitiones ſive ſpeculativas, ſive facti, quarum mens noſtra capax eſt, nobis impertitur; ſive quia in pluribus *ſpeculativis veritatibus* ideis caret, quæ earum objecta illi poſſint referre, ſive quia in pluribus *veritatibus facti* neceſſariis probationibus caret, quæ eas re ipſa exiſtere confirment.

In utroque caſu fieri evidenter poteſt, Deum ſupernaturali revelatione nobis cognitiones impertiri ſive ſpeculativas, ſive facti, quibus caremus, quaſque ipſe nobis ſive neceſſarias, ſive opportunas videt ad fines attingendos, ad quos nos deſtinavit.

Sola ratio ſolo naturali lumine nos plena, perfectaque evidentia certos reddere poteſt, Deum exiſtere, Deum ſapientem eſſe, omnipotentem, Deum ab homine cultum exigere, & hominem legi immutabili, & æternæ ſubjeciſſe.

At ſola ratio ſolo naturali lumine nos minime docere poterat, quomodo Deus iſte ſapiens, & juſtus intrinſece exiſtat, quid a ſua miſericordia, & juſtitia expectare debeamus, qua peculiari via nos ad ſe adducere velit, a quibus determinatis conditionibus auxilia gratiæ, & beneſacta ſua pendere faciat, quibus eventibus miſericordiam, atque juſtitiam ſuam exaltaverit elapſis jam ante ſæculis, quorum memoria prorſus interiit; pluraque his ſimilia.

II. Si Deus voluit, ut velle potuiſſe certiſſimum

ſimum eſt, nos de his diverſis objectis inſtructos eſſe, quæ ſola ratio aſſequi nequit, evidenter neceſſe fuit, Deum aliis uti mediis a ratione pura diverſis, quibus hæc nobis patefaceret: medium autem, quo uſus eſt, eſt *revelatio ſupernaturalis*, quæ hac ſive idearum, ſive probationum ſupellectile rationem ditat, quam ſuis viribus adipiſci nequibat.

152. ASSERTIO III. *Objectum rationis, & objectum revelationis poteſt eſſe una, eademque veritas ſive ſpeculativa, ſive facti.*

EXPLICATIO. Exempli gratia: Deus homini in geometria prorſus rudi abſolute revelare poſſet, ſuperficiem ſphæræ ſuperficiei laterali cylindri circumſcripti æqualem eſſe: homini naturalis hiſtoriæ prorſus ignaro, globum noſtrum elapſis ſæculis quodam veluti oceano magis, minuſve diuturno tempore obrutum fuiſſe; etſi utraque hæc veritas, altera ſpeculativa, altera facti, ſola ratione evinci poſſint.

Idem dicas de veritatibus, quæ ad cultum, ſeu mores attinent. Deus nobis revelare poteſt; imo re ipſa revelavit nonnulla, quæ ratio ipſa majori alia, alia minori claritate ſatis indicat. Exempli gratia: revelavit Deus, ſe æternum extitiſſe, ſe rerum omnium primum principium eſſe & finem ultimum, ſe ab hominibus cultum, & obſequia exigere, ſe homineni ſacræ, & inviolabili vitæ, & morum directioni ſubjeciſſe, ſe impios puniturum, probos vero præmiis cumulaturum, atque alia hujuſmodi; attamen ratio ipſa hæc eadem per ſe aliquo pacto dignoſcere poteſt.

153. ASSERTIO IV. *Objectum rationis, & objectum revelationis plerumque ſunt aut omnino, aut parte aliqua inter ſe diſtincta.*

EXPLICATIO. Peculiare rationis objectum eſt illa veritatis portio, quam humana mens ſolis ſuis viribus naturalibus aſſequi poteſt; ſuis nempe ideis, obſervationibus, meditationibus.

Pe-

Peculiare revelationis objectum eſt illa tota veritatis portio, quam aut nullatenus, aut non ſatis mens noſtra ſuis viribus naturalibus aſſequi poteſt, quamque humanæ menti Deus luminum pater ipſe immediate detexit, & certam reddidit.

Inter veritates ſupernaturaliter revelatas aliæ ſunt, quæ partim revelationis, partim rationis objectum ſunt; partim enim claræ, partim obſcuræ ſunt, partim humani intellectus viribus acceſſibiles, partim inacceſſibiles, quaſque ſi quando ratio aliquantulum detegere poteſt, eas revelatio in apertam lucem profert, atque certas reddit.

A ratione, & revelatione ſimul conſpirantibus in mente enaſcitur pro veritatibus hiſce partim claris, partim obſcuris ille claritatis, certitudinis, convictionis, & perſuaſionis gradus, quem in ordine morali venerandi Dei creatoris fines poſtulant.

154. ASSERTIO V. *Rationis, & fidei fundamenta ſunt omnino diverſa.*

EXPLICATIO. Rationis fundamenta ſunt aut rerum evidentia, aut veriſimilitudo. Fidei fundamenta ſunt *auctoritas divina*, ſive infallibile Dei ipſius hæc vel illa aſſerentis teſtimonium.

Una eademque veritas & rationis, & fidei motivis ſimul inniti poteſt. Exempli cauſa, hanc veritatem, *res creatæ fuerunt*, admitto & rationis vi motus, quæ ita eſſe mihi oſtendit, & revelationis auctoritate, quæ ita fuiſſe mihi infallibiliter teſtatur.

155. ASSERTIO VI. *Ratio, & fides limites ſuos ſtatutos, atque diſtinctos habent.*

EXPLICATIO. Ratio ibi limites ſuos invenit, ubi ideæ, ſeu probationes illi deſunt. Fides ibi limites invenit, ubi ratio probationes non habet ſatis firmas, ſatiſque ſuadentes Deum locutum fuiſſe, aut ea dixiſſe, quę quis eum dixiſſe contendit.

I. Ra-

I. Ratio ad ea uſque pergit, quæ ſive ideis ſuis intuitivis, ſive experimentalibus obſervationibus dignoſcere poteſt: hæc ejus amplitudo, hi ejus limites.

II. Fides ea omnia amplectitur, quæ Deus revelat, atque teſtatur, quum certi ſumus Deum loqui, & quum vera ſignificatione Dei verba accipimus: en hujus quoque limites, & amplitudinem.

Rationi fidere in iis, quæ ratio ipſa non probat, revelationi credere in iis, quæ revelatio non protulit, hoc eſt propriæ imaginationis inanibus inventis fidere, hoc eſt præjudiciis, effrænibus animi motibus obſequi, non vero rationis, & revelationis voci auſcultare. Evidens enim eſt, fieri non poſſe, rationis momenta me adducere ut admittam, quæ ipſa non ſtatuit, & revelationis auctoritatem ad ea credenda me determinare, quæ non proponit.

156. ASSERTIO VII. *Veritas revelata, ut aſſenſum obtineat, intrinſeca evidentia non indiget, qua ejus objectum menti percipiendum præbeat*; revelantis enim infallibilis auctoritas veritatem objecti ita confirmat, ut ipſa evidentia poſſet confirmare.

At *veritas revelata, ut aſſenſum obtineat, manifeſte oppoſita non ſit oportet intrinſecæ evidentiæ*; fieri enim nequit, ut extrinſeca revelationis auctoritas intrinſecæ evidentiæ auctoritatem deſtruat.

Si fieri poſſet, exempli gratia, me intime perſuaſum eſſe, Deum hanc propoſitionem revelaſſe: *duo, & duo efficiunt quinque*, huic propoſitioni aſſenſum dare nequirem; quamcunque enim perſuaſionem haberem intimam, & me non falli dum Deo hanc revelationem attribuo, & verum ſenſum propoſitionis me aſſecutum eſſe, non tamen illa unquam oppoſitam perſuaſionem vincere, & delere poſſet in me ab intrinſeca rerum evidentia productam,

qua-

quaque intime ſentio, hac ipſa id evincente intima evidentia, duo, & duo minime quinque efficere.

157. ASSERTIO VIII. *Fidei objectum eſſe poſſunt ea, quæ omnino ſupra rationem ſint, nunquam ea, quæ manifeſte rationi oppoſita ſint.*

EXPLICATIO. Intelligo ea, quæ rationis meæ vim omnino excedunt, in ſe ipſis vera eſſe poſſe; at ea, quæ rationi meæ ſunt manifeſte oppoſita, nunquam hac veritate gaudere poſſe; prima itaque credere poſſum, ſi quando infallibilis auctoritas ea vera eſſe teſtabitur; at nunquam altera ut vera admittere, quacunque auctoritate munita ſint.

Exemplum. Credere poſſum auctoritate Dei revelantis innixus, in Deo unicam, ſimplicemque naturam a me non niſi imperfecte cognitam, tribus diſtinctis relationibus, quarum nullam ideam habeo, intrinſece conſtitui; nihil enim manifeſte repugnans deprehendo inter naturæ unitatem, & relationum, ſeu perſonarum multiplicitatem.

At credere nequirem, neque divina auctoritate teſtante, (ſi tamen hujuſmodi hypotheſis fieri poſſit) tres diſtinctas relationes unam, & unicam eſſe relationem; manifeſtam enim inter unitatem, & multiplicitatem relationum video repugnantiam, quæcumque tandem trium harum relationum ignota natura ſit.

ENTHUSIASMUS, ET FANATISMUS.

158. DEFINITIO. *Enthuſiaſmus*, ſeu *fanatiſmus* dicitur quędam animæ efferveſcentia, unde cæca quædam & falſa exoriturperſuaſio, ſe intime ſive in credendis, ſive in agendis a Deo inſpirari.

Quum hæc animę efferveſcentia hoc præſtat tantummodo, ut quis intime vanis illuſionibus

ad-

adhereat, eaſque omnino perturbata mentis ratione veras eſſe velit, *enthuſiaſmus* eſt.

Quum vero eadem hæc mentis effervescentia ſuperbiæ ferocientis impetu exaltata, ac atræ bilis fermento turgens excandeſcit, & iraſcitur, quod ſomniis ſuis, verbiſque fides non adhibeatur; quum furenti quodam æſtro percita per vim, & fraudes iis aſſenſum obtinere nititur, quæ nulla ratione probabili ſuffulta, tamen ut vera prædicat, quaſi vero oracula eſſent, aut voces de cœlo auditæ; jam *fanatiſmus* eſt. Enthuſiaſmus ad fanatiſmum eſt quod inſania ad phreneſim.

159. OBSERVATIO. Falſa, quæ poſtremis hiſce temporibus de enthuſiaſmo, & fanatiſmo judicia habita ſunt, a nobis poſtulant, ut amborum horum vitiorum, quibus hominum mens pervertitur, nitidam, accuratamque notionem exhibeamus.

160. ASSERTIO I. *Certum eſt, Deum homines allocutum ſupernaturalibus revelationibus tum in veteri, quum in novo fœdere, veramque, & indubitatam Dei loquelam, non modo hominum mentes non excacaſſe, aut pervertiſſe, neque in enthuſiaſmum, aut fanatiſmum extuliſſe, imo potius hoc effeciſſe, ut ipſorum mentes illuſtraret, eoſque ad virtutem incitaret, & beatos redderet.*

EXPLICATIO. Omnibus, quæ excogitari poſſint, ſpeculativis probationibus conſtat, Deum olim potuiſſe, & nunc quoque poſſe ſe hominibus communicare ſupernaturalibus inſpirationibus, & revelationibus. Conſtat quoque innumeris a facto ſumptis probationibus, Deum ſe ita tum in veteri, tum in novo fœdere hominibus communicaſſe (145). Quare certum eſt olim fuiſſe, & nunc temporis quoque eſſe poſſe *homines vere inſpiratos*.

At hominibus vere inſpiratis nihil cum enthuſiaſtis, & fanaticis commune eſt, aut eſſe poteſt,

teſt, quorum peculiare, & diſtinctivum vitium eſt, illuſos, atque deceptos eſſe *inſpirationibus imaginariis*, quæ nullo pacto divinæ ſunt.

I. Si quis *ſupernaturales revelationes*, *aut inſpirationes dari poſſe* in dubium revocaret, hic temere, & abſurde contra prima tum fidei, tum rationis principia pugnaret: neque enim eſt abbreviata manus Domini; & qui Dei ſpiritus elapſis ſæculis ſe ſupernaturali modo patriarchis, prophetis, apoſtolis internis inſpirationibus, & immediatis revelationibus communicavit, hic idem ſpiritus eodem modo hujus ætatis hominibus ſe poteſt, ſi ita libet, communicare.

II. At vero nequaquam aut rationi, aut fidei injurioſus eris, ſi quæ *peculiaris homo*, quacunque ille ſive dignitate, ſive virtute præfulgeat, nulla probatione tenet, aut profert ut illi a Deo immediate revelata, aut inſpirata, in dubium revoces: etſi enim certum ſit, Deum ſemper ſe hominibus communicare poſſe revelationibus, aut inſpirationibus immediatis, ut olim prophetis, & apoſtolis, æque certum eſt, non eſſe hanc ordinariam Providentiæ viam; neque *hiſce extraordinariis donis cæleſtibus* fidem adhibendam, niſi omnino firmis, deciſivis, convincentibus, omnino certiſſimis probationibus confirmentur.

161. ASSERTIO II. *Certum eſt diverſis temporibus, diverſiſque locis improbos veteratores fuiſſe, qui ut ſuas opiniones ſtatuerunt, ut ambitioni ſervirent, ut populis dominarentur, ſe ſupernaturalia cum Deo colloquia habere commenti ſunt, a quo oracula, & leges haberent, quas fraudulenter Deo adſcribebant, ſciebant tamen nullo pacto a divino hoc fonte emanare.*

EXPLICATIO. Hujuſmodi fuiſſe videntur idolorum ſacerdotes apud Grecos, & Romanos, Mahumetes apud Arabas, Cromvelus apud Anglos, & ſceleſti, ac nequam homines nonnulli cujuſque conditionis in pleriſque ſectis.

Ini-

Iniqui hi veteratores alios decipere, *falſa videntes* & *fanaticos* efficere potuerunt, incautos vanis hiſce, mentitiſque inſpirationibus imbuendo; at nunquam ipſi tales fuerunt, nunquam enim propria fraude, propriiſque mendaciis aut decepti ſunt, aut decipi potuerunt.

162. ASSERTIO III. *Certum quoque, diverſis temporibus, diverſiſque locis fuiſſe veros enthuſiaſtas, veroſque fanaticos; homines nempe indocili imaginandi vi a recta ſemita abductos, qui propria deliria, & ſomnia, ſeu veteratorum, quibus fidem adhibebant, & a quibus dirigebantur, deliria, & ſomnia pro intimis Dei vocibus habuerunt, ac pro oraculis, & mandatis immediate, & ſupernaturaliter a Deo venientibus.*

EXPLICATIO. Hujuſmodi fuiſſe videntur proxime ſuperiori ſæculo nonnulli falſa videntes in Cebennis, nonnulli ex his ſicariis, quibus ſenex Montanus tempore belli cruce ſignatorum ſtipendia dabat, plurimi ex Mahumetis ſectatoribus in primis præſertim ſectæ hujus incunabulis, fortaſſe etiam nonnulli idolorum ſacerdotes in Grecia, in Tauride, in Paleſtina, & apud veteres Gallos.

I. Homines recta ratione utentes nunquam in enthuſiaſmum, aut fanatiſmum labi poſſunt, ſi catholicorum principiis ſtare velint: apud catholicos enim credendi, atque agendi regula *in publico*, *communique doctrinæ depoſito* deſcripta, atque ſtatuta eſt, quæ a ratione, & a revelatione emanavit; non vero ex dubia, atque incerta revelationum, & inſpirationum congerie conflata, quæ ſingulis individuis in animæ intimo factæ fuerint (146).

Apud catholicos quævis intima inſpiratio, *qua* aut rationis, aut revelationis principiis *adverſetur*, nemine diſcrepante falſa cenſetur. Nulla intima inſpiratio rationis, aut revelationis principiis *extranea* ut divina haberi nec po-

poteſt, nec debet, niſi ſi miraculi alicujus teſtimonio a Deo re ipſa profecta probetur. Quævis inſpiratio rationis, & revelationis principiis *conſentanea* admitti poteſt, & debet, non ſane tanquam certo, & immediate in ſe divina; ſed tanquam a recta ratione, & a vera revelatione pendens, atque procedens.

Perſpicuum eſt, nihil in his omnibus eſſe, quod ſive directe, ſive indirecte in enthuſiaſmum, aut fanatiſmum trahat; & ſi quando in catholicis enthuſiaſmus, aut fanatiſmus datur, tunc tantum pullulat, quum vera rerum principia ſequi non amplius libet.

At non ita res habet in heterodoxis, quos proteſtantes vocant, in eorum enim principiis regula fidei, & morum non ſolum pendet a generali revelatione ſacris codicibus conſignata, verum etiam ab innumeris *peculiaribus revelationibus*, quæ, ſi ipſos audias, cuique individuo in animæ intimo fiunt, quibuſque Deus ipſe per ſe immediate quemque docet quid agendum, quidve credendum non ſecus ac prophetas, & apoſtolos olim docebat.

Perſpicuum eſt, hiſce principiis admodum pronum eſſe in enthuſiaſmi, aut fanatiſmi deliria labi: quiſquis enim phantaſiæ ſomnia pro oraculis, ſive Dei vocibus, quas in animæ intimo immediate audiat, habere poteſt, aut venditare. Hinc profecto enthuſiaſtę, ac fanatici tam multi apud proteſtantes, tam pauci vero apud catholicos.

163. NOTA. Fanatiſmi nomine inſignita ſunt bella omnia, quæ religionis ſpecie exarſerunt a Conſtantino ad hęc uſque tempora. Hoc mihi videtur nimis ideam, quam fanatiſmi habere debemus, immutare: hæc enim ſemper & illuſionem, & animi efferveſcentiam neceſſario importat, cujus origo, & cauſa ſemper eſt aliqua ſive mediata, ſive immediata, *mentita tamen, cœleſtis inſpiratio*.

I. Bel-

I. Bella religionis ſpecie excitata, ut plurimum re ipſa ab avaritia, a ſimultatibus, a politicis cauſis, ab indomitis animorum cupiditatibus, ut cetera omnia, excitata fuerunt; horum quidem religio cauſa fingebatur, at neque verum objectum, neque vera illorum cauſa erat.

Qui in his bellis militiæ nomen dabant, putantes a Deo ad militiam vocari, ut homines ſui ſimiles enecarent, quod non eam, quam ipſi, fidem profiterentur, procul dubio *veri fanatici* erant; at ſane minima hæc erat militantium pars.

Qui vero militiæ nomen dabant, ut aut dignitatem, aut famam ſibi compararent, ſeu ut ad divitias ſibi viam ſternerent, ſive ut ingenio ad arma nato obſecundarent, qui ſane potiſſima exercitus pars erant; hi gregarii milites erant, non fanatici.

Horrore, & abominatione ſumma dignus ſane eſt, eritque ſemper fanatiſmus; at re ipſa minor ab ipſo, quam paſſim credatur, ſanguinis effuſio facta eſt. Si in Gallia, exempli gratia, tempore fœderis ſe cives barbarorum more jugulabant, iis re ipſa impulſi cauſis ita ſæviebant, quibus Romani temporibus Marii, & Syllæ, Octavii, & Marci Antonii; nempe furiis acti diſcordiæ, æmulationis, ambitionis, privatæ inimicitiæ. Si quæ ſimilia in natura quæris, nihil fortaſſe ſimilius invenies re ipſa bellis civilibus chriſtianorum, & bellis quoque civilibus ethnicorum. Fac bellorum, quæ religionis ſpecie exarſerunt, duces aut Atheos fuiſſe, aut Deiſtas, aut idololatras, iiſdem tamen aut avaritiæ, aut aliarum cupiditatum ſtimulis impulſos fuiſſe; eoſdem ſanguinis rivos decurrere, atque eadem facinora perpetrari videbis, & perhorreſces.

164. ASSERTIO IV. *Certum tandem eſt, Enthuſiaſmum, & Fanatiſmum, etſi non tot*

ſce-

ſcelera perpetrarint, totque horrenda facinora, quot paſſim ab iis perpetrata putantur; eſſe tamen duo humanæ mentis vitia maxime funeſta, & periculoſa; optimamque illa aut praoccupandi, aut extirpandi rationem eſſe, eorum illuſionem, atque dementiam ita oſtendere, ut a nemine non cognoſci, ac veluti manu ipſa, ſi ita loqui fas eſt, non tangi poſſit.

EXPLICATIO. O qui *te cœlitus immediate inſpiratum* dicis; accede paullulum, ut de tua hac inſpiratione colloquamur.

Pono primum, te non eſſe ex iis *perditis* unum, qui ſe a Deo inſpiratos ſimulant, ut iniquiſſimo dolo ceteros decipiant, nihil ipſi eorum credentes, quæ aſſeclis ſuis tanquam oracula, & Dei juſſa proponunt. Si talis eſſes, profecto homo eſſes ſceleſtiſſimus, dignus de cœlo tangi, & a terra exterminari, non vero enthuſiaſtes, aut fanaticus, qui miſeratione dignus eſt, & erudiendus, ut errorem deponat.

Pono etiam, te ex iis *imbecillibus* non eſſe, qui non ſe inſpiratos quidem putant, neque de ſe enthuſiaſtæ ſunt, aut fanatici: attamen quibuſque veteratorum ſomniis fidem adhibent, & inſtar automatum, impulſus cujuſcunque ſe cœlitus inſpiratum credentis, aut dicentis, ſequuntur. Si talis ſis, tu aut automa, aut enthuſiaſtes, aut fanatice, non jam ad rectæ rationis uſum revocandus eſſes; nihil enim ratio tecum poteſt: ſed catena ligandus, & ſtultorum domicilio includendus; nullo enim te viliori, at neque periculoſiori inſtrumento uti poſſunt enthuſiaſmus, fanatiſmus, verſutia, ſcelus.

Pono itaque tandem, te neque veteratorem eſſe, neque alicujus improbi falſis illuſionibus imbutum, atque impulſum; at vere, & ſincero animo putare te eſſe *ſubjectum immediatum operationum ſupernaturalium Dei*, te oraculorum, & mandatorum Dei cuſtodem effectum. Hac

ita-

itaque in hypotheſi tibi animi mei ſenſa aperire pergo; tu tua mihi patefacies: præbe modo aurem mihi; te etiam audire paratus ſum.

I. Certum eſt, atque hoc, ut tu credis, & ipſe credo, *Deum ſe poſſe immediate per revelationes, & inſpirationes ſupernaturales hominibus communicare* (145,146).

Credo quoque, ut tu credis, *quidquid a Deo revelatur verum eſſe, quidquid a Deo inſpiratur bonum eſſe*; teque tuta conſcientia poſſe Deo credere, & in omnibus Deo obtemperare, atque ita facientem ſapienter agere; modo vere certus ſis Deum eſſe, qui te alloquitur.

At enimvero undenam ſcis, aut quanam certa, & tuta ratione noſti eam, quam immediatam Dei revelationem, aut inſpirationem dicis, vere, & re ipſa a Deo eſſe, non vero a mendaci cacodæmone, aut a tuæ mentis illuſione procedere? Paulus perſecutor ſe, ut tu modo, a Deo intime inſpiratum putabat; & tamen Paulus hallucinabatur. Undenam noſti, te in iis, quas revelationes & ſupernas inſpirationes dicis, uti Paulum, non decipi, & hallucinari?

II. Certum eſt, & ratio tua ipſa hoc tibi ſuadere poteſt, in divina revelatione, aut immediata inſpiratione te plena, ſummaque certitudine noſcere debere, *Deum ipſum eſſe, qui te alloquitur, atque inſpirat*, teque, ſi hæc non vides, nihil videre, & cæcum eſſe. Qua itaque ratione, & in quonam vides, hanc, quam inſpirationem, aut revelationem a Deo eſſe dicis, vere a Deo eſſe?

Hoc video, inquies, [illegible] *ge quod mihi Deus impertitur, in* [illegible] *ihi Deus inſpirat, in firma* [illegible] *aſione* [illegible] *qu*[illegible] ſum, & quam ſentio. At, quæſo, unde noſti, Chalcantem dum Iphigeniam jugulari mandabat, Paulum dum Chriſtianos perſequebatur, idem lumen, eundem ſenſum, eandem perſuaſionem non ha-

habuiſſe, aut ſe habere non putaviſſe? Qua ratione, & unde noſti, lumen hoc, ſenſum hunc, perſuaſionem hanc, quam a Deo habere dicis, vere a Deo eſſe, non vero a mente tua excæcata, & illuſa? ſiquidem hoc ipſum eſt, quod tu certo noſſe debes; quod ſi non videas, nihil vides, neque meliori ratione, quam Brachmanes, aut Turca id putarent, te cœlitus inſpiratum putas.

Itaque aliquo alio indiges, quam hoc tuo divino lumine quo illuſtraris, quam hoc tuo ſenſu divino quo afficeris, quam hoc tuo divino impulſu quo traheris, quam hac divina tua perſuaſione cui reſiſtere nequis, aliquo, inquam, alio indiges, ut certus ſis, Deum ipſum eſſe a quo id procedat, quod tu immediatam ejus inſpirationem, aut revelationem prædicas. Quid vero iſtud erit? *ſignum miraculoſum*, quod tibi teſtetur, & comprobet Dei & actionem, & communicationem, & vocem.

III. Certum eſt, atque hoc tibi ſacræ literæ teſtantur, hoc tantum modo veros prophetas, viroſque a Deo vere inſpiratos propriis revelationibus, atque inſpirationibus crediſſe.

Moyſem attende: ſe a Deo vocari audit, ut populum ſuum a ſervitute, qua premebatur, liberaret; neque ſe cœlitus ad hæc vocatum certo tenet, niſi poſtquam miraculoſam vocem audierit, qua illi Dei juſſa edicuntur; niſi poſtquam rubum miraculoſe ardentem, & incombuſtum viderit; niſi poſtquam virgam ſuam in vivum ſerpentem miraculo mutatam vocationis ſuæ teſtem habuerit.

Attende Jeremiam: ſe a Deo inſpiratum ſentit, ut genti ſuæ calamitates, & infortunia pergat annunciare; non tamen divinæ huic inſpirationi obtemperat, niſi poſtquam Dei manum ſenſerit, quæ illi linguam blęſam, & balbutientem miraculo ſolverit; niſi poſtquam ramum miraculoſum oculis clare videntibus refertum

aſpexe-

aſpexerit, ſymbolum divinę Providentię mundum inſpicientis, & cuſtodientis.

Ezechielem attende: ſentit ſe pene invincibiliter a Deo vocatum, ut nationi ſuę omnia adverſa, omniaque graviora, quę ferri poſſint, infortunia prędicat; nec tamen id exequitur, niſi prius innumeris prodigiis, ac miraculis certior factus fuerit, Deum eſſe, a quo illuminatur, excitatur, inſpiratur.

Jonam attende: internę voci illum ad Ninivem mittenti non obſequitur, quin prius a mari, & a ventre ceti miraculo eductus fuerit.

Iſaiam attende: regi extremam animam agenti quindecim adhuc vitę annos prophetizat; & quamvis notiſſimę ſanctitatis vir eſſet, non tamen verbis ſuis fidem adhiberi poſtulat, niſi prius ſolis umbram decem gradibus miraculo regredi fecerit in horologio, in quo horas indicabat.

IV. Certum eſt, atque hoc tu ipſe per te percipere, & ſentire potes, Deum dum prophetam facit, hominem non deſtruere, dumque eum ad cognitiones ſupernaturalis ordinis elevat, omnes naturales facultates ſuas, intellectum, rationemque illi relinquere. Hoc igitur intellectu utere, hac ratione, naturalibus his tuis facultatibus, ut certus, tutuſque fias, in iis, quas tu revelationes, aut inſpirationes cœlitus tibi datas dicis, vere Deum ipſum eſſe, qui te alloquitur, & inſpirat.

Non ſane jus habes facultatibus tuis naturalibus utendi, ut perpendas an vera ſint, quę Deus reapſe revelat, aut inſpirat, quaſi vero falſa hęc eſſe poſſent; at iis facultatibus uti potes, imo debes, ut certior fias, reapſe Deum aliquid revelatione, aut inſpiratione docuiſſe.

Quid ergo naturales tuę facultates te docebunt? docebunt ſane, ut vere certus ſis, quod tu pro divina revelatione, aut inſpiratione habes, vere tale eſſe, neceſſarium tibi eſſe *ſignum miraculoſum*, tibi ſaltem indubitanter notum;

atque, ut ab aliis tamquam divinam hanc ſive revelationem, ſive inſpirationem admittere facias, tibi opus eſſe *ſignum miraculoſum* iis omnibus indubitanter notum, quibus hanc ipſam revelationem, ſive inſpirationem tuam ut divinam annuncias.

Hiſce principiis tu jam rationis, ac religionis auditor omnes enthuſiaſmi & fanatiſmi errores vitabis: hiſce rejectis, ſtultus tu, atque phreneticus in omnes inſanias, furoreſque temere delaberis.

165. NOTA I. Ex iis, quę in hoc enthuſiaſmi, & fanatiſmi proſpectu hactenus tradidimus, patet jam *veram religionem* nihil commune habere, aut habere poſſe duobus hiſce horrendis humanę mentis erroribus.

Si inter verę religionis cultores enthuſiaſtę, & fanatici aliquando fuerunt, reponam, inter hos etiam calumniatores, falſarios, prędones extitiſſe. Quid inde? Non ſane magis illorum, quam horum crimina verę religioni tribuenda; omnia hęc ſiquidem vera religio ęque proſcribit, ac deteſtatur.

166. NOTA II. Noſtrę ętatis increduli, ipſi quidem fanatico enthuſiaſmo in enthuſiaſmi, & fanatiſmi errores inſurgentens, quidquid in duobus hiſce humanę mentis vitiis odioſum eſt, ac deteſtandum Moyſis, & Jeſu Chriſti religioni, religioni ipſi chriſtianę catholicę tribuere ſtudent. In hac tenebroſa conjuratione duę ſunt calumnię apertiſſime patentes; prima quidem, veram religionem cauſari de phreneſis, & dementię hujus vitio, quod ipſa damnat, ac deteſtatur, altera vero, hujuſmodi phreneſim, ac dementiam, quę per omnes falſas religiones graſſatę ſunt, contendere, non niſi inter verę religionis aſſeclas extitiſſe.

I. Primo evidenter falſum eſt, veram religionem unquam per ſe enthuſiaſmi deliramentis, & fanatiſmi furoribus anſam prębere potuiſſe;

per-

perſpicuum enim eſt, verę religionis aſſeclas, in hos execrandos errores ruere non potuiſſe, niſi ſuæ religionis principia abjecerint.

II. Evidenter falſum eſt inſuper, enthuſiaſmum, & fanatiſmum tantum inter veræ religionis aſſeclas exarſiſſe; idololatria enim, Mahumetiſmus, omnes ſectæ anticatholicæ, ipſa per ſe incredulitas atrox ubique enthuſiaſmi, & fanatiſmi ſpectaculum nobis offerunt.

Quid enim quæſo tribus primis, quatuorve ſæculis chriſtianæ fidei fieri videmus? *Ethnicorum enthuſiaſmum, ac fanatiſmum* pro idolorum cultu arma capere, chriſtiani ſanguinis ubique torrentes effundere, univerſum orbem terrore, & cædibus contriſtare; ut & vita tolleretur quicunque aut inceſtum Jovem, aut impudicam Venerem adorare recuſaret.

Quid nobis offerunt ſeptem, aut octo prima Mahumetiſmi ſæcula? *Enthuſiamum, ac fanatiſmum Turcicum* horrendo modo in humanum genus ſævire, terram ſanguine, & ſtragibus inundare, ut tamquam veritates de cælo delapſæ Alcorani deliramenta admitterentur.

Quid primis Arrianiſmi, Calviniſmi, Lutheraniſmi ſæculis intuemur? *Enthuſiaſmum, & fanatiſmum hæreticum* omni effrænatæ libidinis, furoris, ſeditionis, ſævitiæ genere furentem, ut nova dogmata ſtatueret, ac propagaret.

Quid tandem poſtremis hiſce triginta, aut quadraginta annis cernimus, meterialiſmo, atque incredulitate renatis? *Enthuſiaſmum, ac fanatiſmum incredulitatis*, omnem lapidem mendaciis, calumniis, improbis artificiis movere, ut Religio, ejuſque miniſtri peſſumdentur, ut incredulitas, ejuſque coryphæi exaltentur, ut perturbata, & illuſa ratio unicum divinitatis oraculum, atque organum eſſe credatur. Quonam pejori, magiſque execrando fanatiſmo humana mens unquam corripi poteſt?

167. NOTA III. Quidquid apud homines meriti,

riti, aut virtutis, aut perfectionis ſpeciem habet, enthuſiaſtas ſuos habuit, ſuoſque fanaticos.

Exempli gratia, apud Romanos, & Græcos enthuſiaſmus, & quandoque amoris patriæ fanatiſmus invaluit. Apud Anglos viget enthuſiaſmus, quandoque etiam fanatiſmus anarchicæ libertatis. Temporibus errantium equitum enthuſiaſmus, & fanatiſmus honoris fœminarum invaluerat. Strenuus quiſque miles ſe fœminæ, quam ſibi amaſiam elegerat, amore ferme inſanire gloriabatur, eam omnium pulcherrimam, præque omnibus virtute, dotibuſque egregiis præditam volebat, paratus honoris cauſa quemque diſſentientem jugulare.

168. NOTA IV. In eloquentia quoque, ac Poeſi enthuſiaſmus vocatur quædam animæ efferveſcentia, quæ illam objecto ſuo firmiter adhærere facit, ſive ut illud bene percipiat, ſive ut enitentibus coloribus illud pingat. Hic eſt *enthuſiaſmus ingenii*, a quo magni eloquentiæ motus, præclaræque poeticæ imagines enaſcuntur, qui claros oratores, atque poetas ſupra ceteros homines veluti extollit.

Hic unicus ille enthuſiaſmus eſt, quem ratio, a quo regitur, probare poſſit tunc quoque, quum fervore, atque œſtro veluti abſorpta, atque elata videtur. Summa *eloquentiæ chriſtianæ*, exempli gratia, laus eſt, nobili enthuſiaſmo victrices rationes mentibus hominum inculcare, ſacrumque terrorem cordibus incutere. Ab hiſce duabus cauſis, quarum altera docet, altera movet, morum reformatio exorietur, quod unicum objectum, illudque maximum eſt, in quod ferri debet (94).

CREDULITAS, INCREDULITAS, IMPIETAS, HÆRESIS, SUPERSTITIO.

169. DEFINITIO I. Credulitas & incredulitas duo humanæ mentis vitia ſunt,

I. *Cre-*

I. *Credulitas* eſt quædam mentis imbecillitas, qua aſſenſum præbet ſive propoſitionibus, ſive factis, quin ſatis agnoſcat rationes, quibus innituntur.

II. *Incredulitas* eſt irreligioſa mentis aberratio, qua pervicaciter, & temere certitudine omni, ac veritatis luce poſthabita, aut impugnat aut in dubium revocat, aut Deum eſſe, aut ejus Providentiam, aut futuram vitam, aut ſupernaturalem revelationem dari; præcipue vero pervicaciter aſſenſum, atque adhæſionem negat iis omnibus, quæ in lege Moyſis, & Jeſu Chriſti myſterium continent, aut miraculum. Incredulorum grex Materialiſtas, Deiſtas, & Scepticos includit.

Æque ſtultum, æque inſanum eſt, æque rationi oppoſitum omnia credere, & nihil credere. Sine motivo, & ſine ratione credere imbecillitas eſt: graviſſimis rationibus, auctoritatique ineluctabili fidem negare, inſania eſt.

170. DEFINITIO II. *Impietas* & ut actus, & ut habitus animæ conſiderari poteſt.

I. Impietas *ut actus conſiderata* eſt injuria aut vero Deo, aut veræ religioni illata : *formalis* eſt, ſi ab homine ſit in verum Deum, veramque religionem credente, & libere, plenaque animadverſione, & rei cognitione agente. *Materialis* tantum eſt, quum ab homine eſt, qui aut verum Deum, aut veram religionem ignorat, & qui aut apta cognitione, aut libertate caret.

II. Impietas *ut habitus conſiderata* eſt permanens religionis defectus, eſt ſyſtema quoddam indifferentiæ, & contemptus eorum omnium, quæ religio proponit, aut veneratur.

171. DEFINITIO III. *Hæreſis* eſt pertinax adhæſio alicui opinioni dogmatibus religionis, & Eccleſiæ, quæ ejus infallibile organum eſt, deciſionibus oppoſitæ.

172. DEFINITIO IV. *Superſtitio* eſt exceſſus,

 aut

aut abuſus ſpiritus religionis. Ejus fontes ſunt luminis defectus in mente; peculiaris ad inuſitatam, & non communem vivendi rationem propenſio; indocile, & inordinatum chimæricæ, & abſurdæ perfectionis ſtudium.

I. Religio eſt juſtus Deo diſplicendi timor, & recta illi placendi ſollicitudo: Superſtitio horum omnium exceſſus, aut abuſus eſt. Ipſa eſt ineptus ipſi diſplicendi timor in iis, quæ licent, quæque Deus non improbat; & inſana quoque illi placendi ſollicitudo futilibus, aut abſurdis obſequiis, quæ Deus nequaquam probat.

II. Superſtitio, ut patet, ab ipſa religione enaſci poteſt, cujus exceſſus eſt, aut abuſus. At ubi ſuperſtitio incipit, religio eſſe deſinit; ſemper enim religio ſancta, & ſapiens eſt; ſuperſtitio ſemper inſana, nonnunquam etiam criminis rea.

POTENTIA, ET ACTUS.

173. DEFINITIO I. In quovis ente *potentia dicitur* facultas aliquid agendi, aut in ſe recipiendi. Hujus facultatis exercitium dicitur *actus*.

Exempli gratia: modo triangulum cogito: hic eſt *actus mentis meæ*. Mens mea facultatem habebat triangulum cogitandi priuſquam triangulum cogitaret: hæc eſt *potentia mentis meæ*.

Pari modo, nunc pedem quieſcentem movendi facultatem habeo: en potentiam. Motum pedi imprimo: en hujus potentiæ actum.

174. DEFINITIO II. *Potentia activa* ea dicitur, quæ actionem aut producit, aut producere poteſt; & *potentia paſſiva*, quæ actionem producere inepta eam tantum recipit.

Anima aut ideam, aut volitionem, aut judicium, aut forte motum aliquem producit; in his potentia activa eſt; Anima aut dolorem ſentit,

tit, aut tædium, cui fruſtra ſe ſubducere nititur; in hoc anima, potentia paſſiva eſt.

Tres tantum actionum ſpecies ſunt, quarum ideam habeamus; atque hæ ſunt, *cogitare*, *velle*, *movere*. Hinc ſequitur, potentiam activam, eam ſane, cui potentiæ nomen aptius congruit, ſemper aut ad aliquam cogitationem, aut ad aliquam volitionem, aut ad aliquem motum referri, qui effectus ex ipſa haberi poſſunt, aut debent.

POTENTIÆ ENTIUM PASSIVÆ, ET ACTIVÆ.

175. OBSERVATIO. *Potentia activa, & paſſiva entium* maximum ſunt diſquiſitionum metaphyſici, phyſici, naturæ ſtudioſi, uno verbo philoſophi objectum. Quamobrem peculiari diligentia, ut recte earum ideas percipiamus, explicandæ ſunt.

I. *Potentiæ naturales Entium ſive activæ, ſive paſſivæ non tamquam aliquid ab his entibus diſtinctum cenſendæ ſunt.* Neque enim ſunt, niſi ipſa horum entium ſubſtantia, ipſa eorum conſtitutiva phyſica, & intrinſeca. Exempli cauſa:

Quum ceræ mollis maſſam conſidero, in hac materiali maſſa *potentiam* concipio figuram ſeu ſphæricam, ſeu cubicam admittendi; *aliam* quoque *potentiam* motum, & vim motricem acquirendi. At vero ut potentiæ hæ duæ in hac molli cera ſint, quid requiritur? ſola requiritur hujus ceræ mollis ſubſtantia, & nihil præterea.

Pari modo, quum ad hanc ſubſtantiam intelligentem, atque ſenſibilem, qua animor, animadverto, in ipſa *potentiam* concipio ſenſationes ſive gratas, ſive ingratas habendi; *aliam* quoque *potentiam* innumerarum rerum ſive ſenſibilium, ſive inſenſibilium ideas obtinendi; *aliam* adhuc *potentiam* judicia, & ratiocinia efforman-

di; quin & *aliam potentiam* nonnulla libere, & cum animadverſione volendi; & alia hujuſmodi. At vero, ut potentiæ hæ quatuor animæ meæ inſint quid requiritur? animæ meæ ſubſtantia dumtaxat, & nihil ultra.

Juxta ergo philoſophicum axioma, quod ait, *entia ſine neceſſitate non multiplicanda*, diverſæ ejuſdem entis naturales potentiæ activæ, aut paſſivæ non ſunt tamquam res a ſubſtantia, in qua exiſtunt, realiter diſtinctæ conſiderandæ.

Quin imo ſi diverſæ hæ potentiæ a re, in qua ſunt, re ipſa diſtinctæ non ſunt, *neque inter ſe erunt realiter diſtinctæ*; quum enim eidem rei identificatæ ſint, inter ſe diſtinctæ eſſe nequeunt.

II. *Quanam igitur inter diverſas ejuſdem entis naturales potentias diſtinctio habetur?* exempli gratia, inter potentiam ſphæricam figuram admittendi, & potentiam motum concipiendi, quæ in eadem ceræ mollis maſſa ſunt; ſive inter potentiam ſenſationes habendi, & potentiam volitiones efficiendi, quæ eidem animæ inſunt: nulla alia inter has diverſas potentias ſive activas, ſive paſſivas naturales in eodem ente exiſtentes diſtinctio intercedit, niſi *diſtinctio rationis*, de qua fuſius alibi (303 & 316).

In eodem ente potentiæ duæ duabus diverſis ideis nobis ſeſe offerunt: idea enim potentiæ eſt *idea complexa*, quæ neceſſario & rem dicit, in qua potentia eſt, & rem, ad quam potentia refertur. Duæ igitur ejuſdem entis potentiæ & diverſæ concipiuntur, non ratione ſubjecti, in quo exiſtunt, ſed ratione termini, ad quem referuntur: terminorum diſtinctio totam potentiarum diſtinctionem facit.

Exemplum. In ceræ mollis maſſa potentia figuram cubicam, aut ſphæricam admittendi, & potentia motum concipiendi ſunt inter ſe diverſæ: non ratione ſubjecti, quod ſemper eſt eadem mollis ceræ ſubſtantia, at ratione termini,

ni, ſive earum objecti, quod hinc eſt figura cubica admittenda, illinc motus concipiendus.

Ita quoque in anima potentia jucundam, ſive moleſtam ſenſationem obtinendi, & potentia liberam & ratione propoſitam volitionem eliciendi, inter ſe differunt: non ratione ſubjecti, quod ſemper eſt animæ ſubſtantia, ſed ratione termini, ſive objecti, quod unius eſt ſenſatio obtinenda, alterius volitio elicienda.

176. NOTA. Ariſtoteles, & Leibnitius aliquid in *potentiis activis* admittunt medium inter potentiam, & actum; hoc vero medium, ſi ipſos audias, eſt *vis activa* potentiæ, quæ vis activa neque potentia, neque actus eſt.

I. Hæc vis activa, hoc medium quid inter potentiam, & actum id eſt, quod uterque *Entelechiam* vocat: vox hæc ſignificat *niſum permanentem* in potentia, quo aſſidue intrinſece ſollicitatur ad actum, ſive effectum ſuum producendum quamdiu ab aliquo inſuperabili obſtaculo non impediatur.

En tibi quam harum Entelechiarum ideam præbeat ipſe Leibnitius dum ſuarum Monadum ſyſtema explicat. „ Sed vis activa actum quemdam, ſive *entelechiam* continet; atque inter „ *facultatem actionemque ipſam* media eſt, & „ conatum involvit: atque ita per ſe ipſam in „ operationem fertur, nec anxiliis indiget, ſed „ ſola ſublatione impedimenti “.

II. At vero hæ entelechiæ, ſeu vires activę Ariſtotelis, & Leibnitii hac ętate non ita facile ſectatores invenient; ſive quod & in quibuſdam ſubſtantiis admittuntur, cujuſmodi ſunt terra, & aqua, quę ut pure paſſivas tantum ſeſe oſtendunt, quaſque patet nullam hujuſmodi *vim activam* continere poſſe; ſive quod in ſubſtantiis re ipſa activis, ut in anima humana quo ad aliquas ideas, & ad omnes liberas determinationes, nil opus eſt entelechiis a potentia, & ab actu diſtinctis; quandoquidem ipſa activa

potentia, per hoc ipſum, quod activa ſupponatur, *veram facultatem* habet actum eliciendi. Itaque entelechiam inter potentiam, & actum admittere eſt entia ſine neceſſitate multiplicare.

ENTELECHIÆ, ET QUALITATES OCCULTÆ PERIPATETICORUM.

177. OBSERVATIO. Quam dedimus potentię, & actus, activarum, & paſſivarum potentiarum in diverſis ſubſtantiarum ſpeciebus idea poſtulat, ut *entelechiarum*, & *qualitatum occultarum* veteris philoſophię originem, & naturam demonſtremus.

I. Ariſtoteles naturam contemplans vidit primo *gravia* veluti de ſe ad terrę centrum tendere; atque hanc ad centrum terrę tendentiam in gravibus eſſe etiam quum aut funibus appenſa, aut immobili fulcro impoſita ſunt. Hinc intulit ipſe in gravium natura abditam, & intimam activitatem eſſe, ſeu occultam virtutem, veram tamen, & natura inſitam, qua ex ſe, & per ſe tendant ad terrę centrum; hanc vero naturalem tendentiam, occultam hanc virtutem, hanc vim activam *entelechiam* generatim nuncupavit; & peculiariter *entelechiam propriam gravium*.

Hęc entelechia, hęc vis activa, niſus hic permanens non ſine cauſa gravibus ineſt. Illi igitur veram cauſam in gravibus, licet inviſibilem, & ignotam ſupponere, & tribuere oportuit. Hinc ſi Ariſtoteli auſcultes, gravibus, puta ſaxo, luto, aquę, ligno *qualitas occulta gravitans* ineſt, illis intrinſeca, & naturalis, unde vis iſta, ac niſus, quo ad terrę centrum tendunt, emanat. Quoniam vero corpora in gravia, & levia partiebatur, gravitationis univerſalis adhuc ignarus; iis gravitantem qualitatem occultam attribuit, quę ea deorſum impelleret,

his vero occultam qualitatem antigravitantem, quę ipſa ſurſum propelleret.

II. Vidit etiam Ariſtoteles naturam contemplatus nonnulla corpora permanentem tendentiam habere ad invicem fermentandum, confligendum, pugnandum; alia vero nonnulla corpora tendentiam habere ſympaticam, qua invicem copulantur, & invicem adhęrent. Hinc cenſuit in diverſis corporum ſpeciebus eſſe vires activas, occultas virtutes, *abditas entelechias*; quibus natura ipſa per ſe tendunt tum invicem ſejuncta, tum conjuncta, alia quidem ad ſimul confligendum, alia ad ſe invicem copulandum.

Diverſę hę entelechię, vires hę diverſę ſive ſympaticę, ſive antipaticę, diverſi hi niſus permanentes, profecto non ſine cauſa exiſtunt: iis ergo in iis corporibus veras cauſas, etſi inviſibiles ſupponere oportuit, ac proinde *occultas qualitates*, a quibus continenter vires hę ſympaticę, ſive antipaticę, quę in iis conſtanter obſervantur, emanarent.

III. Naturam contemplans Ariſtoteles alias quoque vidit corporum ſpecies, quarum proprium eſt frigefacere, alias vero, quarum proprium eſt calefacere; vegetabilia omnia natura tendere ad eos e terra ſuccos eligendos, atque attrahendos, qui magis peculiaribus eorum organis conſentanei ſint; foſſilia omnia veluti ex ſe analogis ſpecificę naturę ſuę ſubſtantiis componi; atque ita de ceteris. Hinc intulit cujuſvis corporum ſpeciei ineſſe *qualitatem occultam ſpecificam*, a qua diverſę virtutes, diverſę entelechię, diverſę vires activę cujuſque ſpeciei proprię enaſcuntur, atque proveniunt.

Hinc juxta Ariſtotelem, & univerſam Peripateticorum ſcholam in viſibili natura innumerę *qualitates occultæ diverſæ* habentur, quarum quęlibet peculiari ſubſtantię ſpeciei inhęret, & quarum quęlibet eſt quid re ipſa diſtinctum a ſubſtantia, cui inhęret.

Hinc, exempli gratia, ſtomacho ineſt *qualitas occulta digeſtiva*, quę illi virtutem cibos digerendi impertitur; in manna *qualitas occulta purgativa*, unde illi virtus bilem invadendi, & expellendi; in opio *qualitas occulta ſoporativa*, unde illi virtus ſoporem conciliandi; in diverſis plantarum ſpeciebus *qualitas occulta electiva*, qua ſpecies quęvis ſibi conſentaneos ſuccos attrahit, eoſque reſpuit, qui illi non conveniunt; & ita porro.

REFUTATIO. Ut omnino futile hoc *qualitatum occultarum* commentum profligetur, ſatis erit paucis oſtendere, nulla ejus idea percepta admiſſum, nulla firma, qua comprobetur ratione, ſuppoſitum fuiſſe.

I. Primum qualitatum occultarum peripateticarum vitium eſt, illas eſſe *neſcio quid*, quod nunquam aut mente concipi, aut definiri, aut deſcribi potuit; quod ipſum hujus effœti commenti aſſertores faſſi ſunt, quibus nemo jam inter philoſophos nunc aſſentitur.

Quid enim quęſo ſibi vult hęc *qualitas occulta gravium ſublunarium*, eorum naturę inhęrens, eorum naturę intrinſeca, quin quid eorum ſubſtantię ſit, ſeu figurę, ſive modificationum? quę naturam eorum ipſam perſeveranter ſollicitat, atque efficaciter determinat, ut tendat ad centrum terrę, & vi ſemper eorum maſſę proportionali, quin & ſemper in duplicata inverſa ratione diſtantię ab ipſo centro? Hoc ipſum eſt, quod nemo hominum unquam aut deſcribere potuit, aut mente concipere, aut definire.

II. Alterum qualitatum occultarum peripateticarum vitium eſt, nullo eas inniti ſolido fundamento, quo ſtare poſſint. Unicum enim harum fundamentum ſunt diverſę proprietates, diverſęque virtutes, quę in diverſis materialibus ſubſtantiis deprehenduntur. Harum vero proprietatum, atque virtutum facile ratio reddi poteſt, quin occultas peripateticas qualitates ſupponamus;

mus; quin imo his ſuppoſitis nulla omnino harum proprietatum, atque virtutum affertur ratio ſufficiens.

Certum eſt primo, *in viſibili natura dari leges quaſdam generales impulſionis, attractionis, affinitatis*, atque ex his legibus omnia magna viſibilis naturæ phœnomena emanare, imo emanare debere, ut in phyſica noſtra ſpeculativa, & experimentali ſatis oſtendimus. Quid vero opus eſt, poſitis hiſce generalibus viſibilis naturæ legibus, ut omnia habeantur phœnomena, quæ in diverſis corporum ſpeciebus obſervamus? ſatis ad hæc eſt eorum ſubſtantia materialis cum tali figura, ac tali partium mixtione, & conjunctione; & nihil præterea (120). Qualitates ergo occultæ peripateticorum hac ratione omnino inutiles ſunt.

Certum eſt præterea, admiſſo harum qualitatum commento in diverſis corporum ſpeciebus, nunquam nos, ſi vere philoſophos agere velimus, ex iis proprietates, & virtutes diverſorum corporum, quas in natura viſibili obſervamus, deducturos. Quare enim grave ratione occultæ qualitatis, qua in centrum terræ gravitat, majori niſu, aut vi gravitaret ſub circulo polari, quam ſub æquatore? Quare ratione qualitatis occultæ, qua ad impenetrabilis corporis occurſum reflectitur radius lucis, reflecteretur omnino ſub angulo æquali angulo incidentiæ, quam ſub alio majori, vel minori? Perſpicuum eſt ad horum, infinitorumque aliorum phœnomenorum rationem reddendam aliquid requiri præter inertem materiam, & præter id omne, quod ad inertem, cæcamque materiam poteſt pertinere; & occultarum qualitatum loco neceſſario in natura materiali leges quaſdam genericas eſſe admittendas ab aliqua inviſibili ſubſtantia, nihilque cum ſubſtantiis materialibus commune habente libere ſtatutas, & libere perpetuo ſervatas;

tas; quæ eſſentia ſua & infinite intelligens, & infinite activa ſit (121).

CAPUT II.

Definitiones ad perceptiones noſtras propius ſpectantes.

JUDICIUM, JUDICIUM ANALOGIÆ.

178. DEFINITIO I. J*Udicium* eſt aut animæ potentia, aut hujus potentiæ actus.

I. *Judicium ut animæ potentia conſideratum* eſt facultas animæ res concipiendi, & perpendendi in genere veritatis, juſtitiæ, honeſtatis, utilitatis, meriti, perfectionis: ipſum omnino id eſt, quod alibi *rationem* nuncupavimus (136).

Hujus animæ potentiæ perfectio, ſive imperfectio, ab *amplitudine*, & *ſtabilitate* majori, vel minori ſuarum cognitionum pendere videtur. Eo perfectius judicium eſt, quo anima cognitionibus magis abundat, & quo firmiores hæ ſunt; eo vero imperfectius judicium eſt, quo minus anima cognitionibus abundat, minorique hæ gaudent firmitate.

II. *Judicium ut actus animæ conſideratum* eſt exercitium, ſeu actio potentiç hujus, quæ res percipere, & perpendere debet. Eſt illud ſimplex mentis actus, intima affirmatio, ſive negatio, quo ſtatuit, atque pronunciat modo majori, modo minori ponderatione, de rerum veritate, vel falſitate, honeſtate, vel inhoneſtate, convenientia, vel non convenientia, perfectione, & imperfectione.

179. DEFINITIO II. Præter judicium experimentale, quod ferme continenter ferimus de modificationibus animam noſtram afficientibus, quod-

quodque ſenſu intimo innititur; *alia plurima judicia* ferimus de rebus animæ noſtræ extrinſecis, quæ aut idearum, aut ſenſuum, aut hominum teſtimonio innituntur.

J. Judicia noſtra de rebus animæ noſtræ extrinſecis, quas cognoſcimus, in his rebus objectum habent aut proprietates *neceſſarias*, & *eſſentiales*, quas ſemper habent, quæque ab ipſis ſeparari nequeunt; aut *proprietates accidentales*, & *variabiles*, quas habere poſſunt, & non habere, quas hic, & modo habent, alibi, & alio tempore non habent; aut *proprietates conſtantes*, & *immutabiles*, quas ſemper, & ubique habent, licet ad earum eſſentiam non videantur pertinere.

I. Judicium generale de rerum *neceſſariis*, & *eſſentialibus proprietatibus* ab ipſa tantum ſpeciei idea pendet. Judico, triangula omnia tres angulos, & tria latera habere; idea enim generalis trianguli eſſentialiter tres angulos, & tria latera infert, aut includit. Judico, quemvis hominem anima, & corpore conſtare; propterea quia idea generalis hominis animam, & corpus ſimul juncta eſſentialiter infert, aut includit. Judicium hoc idearum teſtimonio innititur.

II. Judicium generale de rerum *proprietatibus accidentalibus*, & *variabilibus* ab omnium individuorum, nemine excepto, obſervatione pendet. Nequeo de figura, dotibus, virtutibus, vitiis, bona, aut prava indole civium alicujus urbis judicium ferre, quin ſingulos ſingillatim noverim, atque perpenderim, ſive a me ipſe, ſive per alios, quibus fidem adhibere poſſim. Judicium hoc aut ſenſuum, aut hominum teſtimonio innititur.

III. Judicium generale de rerum *immutabilibus*, & *conſtantibus proprietatibus* experimentis, & obſervationibus innititur, quæ iterato in aliqua rerum ſpeciei parte factæ fuerint. Judico, in globo, quem incolo, ſaxa omnia, exempli gra-

gratia, tendere ad centrum terræ directione horizonti perpendiculari; innumera enim experimenta, innumeræque obſervationes ſummo ſtudio peractæ hunc in ſaxis gravitandi modum detexerunt. Judico, univerſam aeris maſſam gravem eſſe, & elaſticam; propterea quia omnes hu:us maſſæ portiones, in quibus experimenta, & obſervationes factæ fuerunt in Gallia, in Italia, in Anglia, in Aſia, in Africa, in America, elaſticæ, & graves inventæ fuerunt. Judico, totam lucis maſſam ſeptem primigenios colores ſemper continere; totam hanc lucis maſſam ſi quando in corpus particulis ſuis impermeabile incidat, ſemper reflecti ſub angulo illi incidentiæ æquali; propterea quia infinitus experimentorum, & obſervationum numerus diverſis in regionibus, & in diverſis lucis portionibus has nobis lucis proprietates detexerunt. Hoc judicium aut ſenſuum, aut hominum teſtimonio innititur, atque hoc illud eſt, quod *judicium analogiæ* nuncupatur, in quo ex parte de toto judicatur, & cui univerſa ferme phyſica innititur.

Quamobrem *judicium analogiæ* eſt judicium de re aliqua ratione plenæ, perfectæque ſimilitudinis, cum re alia ejuſdem naturæ, & ſpeciei, & bene nota.

DUBIUM, VERISIMILITUDO, PROBABILITAS, OPINIO.

180. DEFINITIO I. *Dubium* eſt ſuſpenſio reflexa mentis inter utrumque hærentis in judicio ferendo, aut in re agenda.

Dubium eſt *poſitivum* ſi ab æqualibus hinc, atque inde rationibus oriatur; *negativum* ſi ex defectu æquali rationum ex utraque parte oriatur.

Non ſane parva laus eſt ſive in ſcientiæ ſtudio, ſive in rebus agendis ſcire oportune dubitare.

bitare. Ignorantia, & imprudentia de nulla re dubitant; cognitione enim, & animadverſione carent. Scepticus, aut Pyrrhonicus de omnibus dubitat; ſtulte enim luci omni oculos claudere vult.

Dubium methodicum Carteſii importabat, quod non antea aſſenſus rebus tamquam certis paſſim receptis, & cognitis præberetur, quam rationibus in ſuo genere demonſtrativis, & convincentibus veræ evincerentur. Non ſane Pyrrhonicum eſt ita dubitare: imo vero philoſophicum; neque hoc eſt certitudinem infirmare: at confirmare

Dubio oppoſita Certitudo eſt, cujus naturam, fontes, eſt fundamenta toto ſequenti tractatu demonſtrabimus.

181. DEFINITIO II. Veriſimilitudo, & probabilitas nimium proximæ, & affines ſunt, quæ ſejungi poſſint.

I. *Veriſimilitudo* eſt magna veritatis apparentia, quæ tamen non omnimodam certitudinem parit, neque dubitationem omnem prorſus excludit. Quare judicium, aut ſyſtema quodpiam veriſimile eſt, quum multo magis vera, quam falſa apparent, licet abſolute falſa eſſe poſſint.

II. *Probabilitas* eſt ipſa quoque veritatis apparentia; minor tamen quam quæ veriſimilitudinem parit, aut conſtituit. Ea eſt ratio gravis, ſive commendabile motivum, cui aſſentire poteſt doctus, & prudens homo, & ab eo ſuffragium obtinere, ſive in judicio ferendo, ſive in re agenda, quod tamen omnem erroris metum non excludit.

182. NOTA. Veriſimilitudo, & Probabilitas falſitatem abſolute non excludunt; at ſane ſemper abſurditatem. Utraque *opinionem* fundat, judicium nempe majorem, minoremve veritatis apparentiam præſeferens; non tamen plena innixum certitudine. Probabilitas aliquid minus dicit veriſimilitudine.

In-

In innumeris vitæ caſibus non niſi veriſimilitudine, aut probabilitate homo dirigi poteſt; qui melius eos novit dignoſcere ſapientior eſt, ille vero, cui hæc cognitio meliorem effectum parit, felicior. Fere ſemper enim caſus in exitu tum quorundam judiciorum, tum quorundam eventuum aliquid habet.

Exempli cauſa: Hebrææ mulieres duæ ad Salomonis ſolium infantem ſibi poſtulant, cujus utraque ſe matrem dicit. Rex ſapiens altera manu infantem, altera gladium arripit, & ſe nodum ſoluturum pronunciat dimidium puerum utrique dando; prævidens jam ex hac ſententia veritatem emerſuram diverſis in vera, ac ficta matre animi motibus excitatis. Ita res accidit.

At vero paullo lenior in vera matre ſenſus, paullo artificioſior in ficta ſimulatio regis ſapientiam eludere potuiſſent; atque huic judicio laudem, & celebritatem adimere, quas illi exitus comparavit.

183. DEFINITIO III. *Opinio* duplici ſignificatione accipi poteſt admodum diverſa, quam propterea accurate diſtinguere magni momenti eſt.

I. Quod *opinio* dicitur, judicium eſt rerum probabilitate, aut veriſimilitudine innixum; quod propterea magnam habet veritatis apparentiam, non tamen plenam certitudinem.

Opinio temporis lapſu naturam mutare poteſt ſive novis veritatis probationibus, quæ illam ab opinionis ſtatu ad certitudinis ſtatum evehant; ſive plenis falſitatis probationibus, quæ illi omnem veritatis ſpeciem adimant, & inter effœtas inanitates, vetereſque errores illam reijciant. Syſtema Copernicanum opinionis tantum objectum initio fuit; modo vero eſt veritas demonſtrata. Syſtema Ptolemaicum initio opinionis objectum fuit; nunc inter abſurda manifeſta adnumeratur.

II. Quod ſimpliciter *Opinio* dicitur, eſt judicium ſive verum ſive falſum, quod de rebus ſive in aliqua natione, ſive in ejus parte aliqua paſſim viget. Hoc eſt idearum congeries, quas educatio, religio, leges, animadverſio tranſmiſerunt, ac veluti per traducem ſtatuerunt, exemplum vero, & conſuetudo confirmarunt.

Opinio æque vera, aut falſa eſſe poteſt. *Opinio vera* eſt quæ experientia, ratione, religione ſive naturali, ſive revelata innititur. *Opinio falſa* eſt quæ aut experientiæ, aut rationi, aut religioni ſive naturali, ſive revelatæ adverſatur, & cujus non niſi ignorantia, aut præjudicium baſis eſt.

ERROR, ET PRÆJUDICIUM: EORUM NATURA, AC FONTES.

184. DEFINITIO I. *Error* eſt judicium falſum ratione veritatis ſpeciem habente innixum: eſt falſa conſequentia a vero principio deducta; ſive recta conſequentia a principio falſo, quod verum putatur, deducta.

At quoſnam hæc errorum illuvies, quæ orbem univerſum invaſit, fontes ſortita eſt, quamque latum erroris imperium? Quæſtiones, ſive diſquiſitiones duæ, quæ ſane philoſopho dignæ ſunt.

185. EXPLICATIO I. Errorum noſtrorum fontes communes omni ætate fuerunt, aut *intelligibilitatis defectus* in rebus ſpeculativis, aut *probationum defectus* in factis, aut *cognitionis, & rectitudinis defectus* in diverſis hominum ingeniis.

I. *Res quædam ſpeculativæ* ſunt, quæ claris, atque diſtinctis ideis percipi nequeunt; & de quibus ſine his ideis judicatum eſt. Hinc errorum diluvies in opinionibus theologicis, & in diſquiſitionibus nimis metaphyſicis.

II. *Res* quædam *facti* ſunt, quæ convincenti-

tibus, & admittendis probationibus omnino carent, & de quibus nullo probationum adminiculo judicatum eſt. Hinc innumeri errores in ſtatuendis cauſis, & effectibus, in hypotheſibus, in ſyſtematibus, & in factis hiſtoricis.

III. Quidam *homines tam hebetis*, *tenuiſque ingenii* ſunt, ut ſimplicioribus tantum veritatibus nati videantur, quibuſque quævis paullo implicatior veritatis inquiſitio abyſſus eſt tenebris obſita, in qua omnes eorum ideæ demerguntur. Hi unius ſyllogiſmi homines, de iis judicare auſi ſunt, quæ tres, quatuorve poſtulabant: alii ad tres vel quatuor colligendos idonei de iis judicium tulerunt, quæ prolixam ratiocinationum ſeriem requirebant. Hinc in ipſis omnigenorum errorum immenſus cumulus.

IV. *Alia ingenia* ſunt, quæ quidem ad veritatem inquirendam, & aſſequendam aptiora eſſent; at inertes, ipſi nihilque veritatis ſtudioſi temere doctrinam quamcumque arripiunt: hi automatum more opinioni cuicumque adhærent, quam aut in eorum ſecta, aut in natione vigere noverint, ſeu quam propriis cupidinibus, aut negotiis magis conſentaneam deprehenderunt; neque de rebus judicium ferunt, niſi aut ineptis præjudiciis ducti, quibus decipi poſſunt, aut ſuſpectis auctoritatibus, quas ſequentes aberrare poſſunt, aut effrenatis cupiditatibus impulſi, quæ eos excæcare, & pervertere velent. Hinc in his quoque omnigenorum errorum incredibilis copia.

186. EXPLICATIO II. Etſi errori obnoxia ſit *humana mens*, tamen ad veritatem aſſequendam creata eſt. Licet autem paucioribus veritatibus, quam erroribus fortaſſe adhæſerit, hoc ſaltem certum eſt, adhæſionem errori, quæ ſemper incerta, dubia, tenebroſa, infirma eſt (94, & 439), non tam firmum in ipſa imperium exercere, ac probe notam veritatem. Illa ex na-

naturæ defectu, hæc ex naturę præclara dote proficiſcitur.

,, Licet tantis vocibus paſſim clamitetur in
,, errores, & varias hominum opiniones (re-
,, centioris philoſophi verba ſunt (*a*); ut ho-
,, mines ab hac criminatione liberem, æquum
,, cenſeo dicere: *non tot eſſe erroribus captos*,
,, *neque falſarum opinionum tenaces*, *quot paſſim*
,, *creduntur*; non ſane, quod hos putem veri-
,, tatem ſequi: at quod in his doctrinis, quę
,, tot rumores excitarunt, nullam illi opinio-
,, nem, aut ſententiam vere amplectuntur.

,, Si enim *pleroſque cujuſcumque ſectæ aſſeclas*
,, interrogares, profecto minime deprehenderes,
,, hos de dogmatibus, quæ tanta contentione
,, tuentur, quidpiam abſolute ſentire; quin mi-
,, norem tibi rationem præberent judicandi,
,, ſe in hanc, vel illam ſententiam deſcendiſ-
,, ſe, diſcuſſis probationibus, atque ea verita-
,, tis ſpecie, cui innitatur. Illis partibus fave-
,, re ſtatuerunt, quibus initio aut educatione,
,, aut lucri ſpe adhæſerunt; atque in his, uti
,, *gregarii exercitus milites* audacter pro viri-
,, bus pugnant ducum ſuorum imperio obſequen-
,, tes, quin quam cauſam pugnantes tueantur
,, norint, aut inquirant.

,, Si hominum mores ſatis probant, nihili
,, ex iis plures religionem facere; qua ratione
,, putabimus, hos multum inſudare, ut ſectæ
,, ſuæ dogmata, & ſententias apprime addi-
,, ſcant? his ſatis eſt ducibus ſuis auſcultare,
,, ac *manu & lingua* communem cauſam tueri
,, paratos eſſe; atque ita famam, bona, patro-
,, cinia ſibi comparare.

,, En porro qua ratione homines earum opi-
,, nionum fautores ac defenſores evadant, qui-
,, bus

(a) *Lockius, De humano intellectu. L. IV. cap. 20.*

„ bus nunquam probe imbuti fuerunt, & qua-
„ rum vix notionem ullam unquam habuerunt.
„ Quamobrem licet dici nequeat, minorem in-
„ ter homines graſſari erronearum, atque ab-
„ ſurdarum opinionum numerum, quam re ip-
„ ſa graſſetur; verum tamen eſt, pauciores eos
„ eſſe, qui his re ipſa aſſentiantur, & qui er-
„ rore illuſi eas veras putent, quam paſſim eſſe
„ arbitramur. “

187. NOTA. Error, ſtylo dogmatico, ab hæreſi differt; error enim rectum, ſincerumque animum ſupponit, quem hęreſis paſſim excludit.

Doctrinam erroneam ſequimur, quum inſcii opinioni adhęremus revelationi oppoſitæ.

Doctrinam hæreticam ſequimur, quum doctrinam hanc ſcientes eſſe revelationi oppoſitam, aut ab eccleſia Chriſti damnatam, eam tamen pertinaciter ut veram, aut veriſimilem, tenemus.

188. DEFINITIO II. *Præjudicium* eſt judicium latum aut ſine ratione, aut ſive ſufficienti ad rationem attentione. Hinc inferes præjudicium eſſe æque poſſe judicium verum, aut falſum. Attamen præjudicii nomine judicium falſum paſſim intelligimus.

I. Puer ingenuo loco natus, atque educatus, qui jam & aliqua ratione ducitur, & fidei rudimenta addiſcere cœpit, judicat, hominem honeſtum, rectum, beneficum, veracem, religioſum eſſe debere, quin quibus rationibus ad hæc quiſque teneatur, bene adhuc fortaſſe norit. En judicium fortaſſe ab illo ſine ratione latum, quod tamen in illo firmior, & magis exculta ratio altius animo infiget, confirmabitque. Hoc præjudicium eſt, at *præjudicium verum*.

Plebs omnium ignara judicat lunam in plantas, & homines modo ſalubres, modo noxios influxus emittere. En judicium ſine ratione latum, imo rationi oppoſitum, cujus experientia,

&

& ſana philoſophia inanitatem jam oſtendit. Hoc eſt *præjudicium falſum*.

II. Pari modo in infantia, quum nondum ratio ſatis evoluta, ac firmata eſt, ex magiſtrorum documentis judicamus Deum creatorem exiſtere, Chriſti religionem divinam eſſe, obiecta, quæ ſenſus noſtros afficiunt, re ipſa exiſtere, totum majus eſſe ſua parte, Cæſarem, & Alexandrum magnos bellatores fuiſſe, Moyſem, & Jeſum Chriſtum magna miracula feciſſe. Omnia hęc præjudicia ſunt, at *præjudicia vera*, quę ratio noſtra firmiori ætate maturior, atque hiſtorię, & philoſophiæ ſtudiis erudita, amplectitur; atque confirmat.

In infantia quoque ſenſibus ducibus, quos ratio nondum dirigit, judicamus, terram immotam eſſe, cœlum quotidie circa terram converti, innumeras facula s, quas ſtellas vocamus, cuidam veluti ſolido, & cæruleo fornici infixas eſſe. *Præjudicia* hæc ſunt, & *falſa* quæ ratio aſtronomiæ ſtudiis exculta procul ablegat.

III. Præcipui duo *falſorum præjudiciorum fontes* ſunt, aut *habitus magis, minuſve inveteratus quarundam idearum*, quas nulla indagine mens noſtra amplexa eſt, quibuſque temere in præjudicia trahitur; ſeu aliqua *cæca, & immoderata cupiditas*, quæ quędam fallaci ſpecie objecta nobis exhibens, & aſpectu quodam mendaci modo grato, modo inviſo, quem illis affingit, nobis ſufficit, aut a nobis carpit innumera judicia, quę ratio noſtra clarius illuſtrata, minuſque perturbata abijceret, atque ejuraret.

§. VI.

§. VI.

RERUM IN GENERA, ET SPECIES DIVISIO.

189. OBSERVATIO. Perſpicuum eſt, eandem individuam naturam conſiderari poſſe aut tamquam proprietatum collectionem illi tantum convenientem: & tunc *individuum* concipimus; aut tamquam proprietatum collectionem pluribus ſimilibus individuis tantum convenientem: & tunc *ſpeciem* concipimus; aut tamquam collectionem pluribus diſſimilibus individuis convenientem, ſive pluribus *diverſis* individuorum *ſpeciebus*: & tunc *genus* concipitur.

Exempli cauſa, ſi *malum aſſyrium* ut hoc malum conſidero, individuum concipio; ſi illud ut malum aſſyrium in genere conſidero, ſpeciem concipio; ſi illud adhuc magis late ut ſubſtantiam, ut corpus, ut mixtum, ut fructum conſidero, genus concipio.

Pari modo, ſi *hominem* ut hunc hominem, puta ut Ariſtum concipio, individui ideam habeo; ſi illum tantum ut hominem concipio, ſpeciei ideam habeo; ſi ut ſubſtantiam in genere, aut ut ſubſtantiam vitę & ſenſus principio donatam concipio, generis ideam habeo (35, & 38).

190. DEFINITIO. Hac generica obſervatione poſita facile eſt veram ideam, veramque ſignificationem percipere quatuor harum philoſophicarum vocum, genus, differentia, ſpecies, individuum.

I. *Genus* eſt eſſentialis proprietas pluribus diverſis ſpeciebus communis, qua inter ſe confunduntur. Hujuſmodi eſt qualitas *animal* in homine, & brutis.

II. *Differentia* eſt eſſentialis proprietas unius tan-

tantum ſpeciei propria, qua a ceteris omnibus diſtinguitur; hujuſmodi eſt qualitas *rationale* in homine.

III. *Species* eſt natura ſimilis in pluribus individuis, cognita ſub proprietatibus genericis, & differentialibus, quæ illam conſtituunt, atque diſtinguunt, ab iiſque proprietatibus per abſtractionem præciſa, quæ, ut individuales, unum ab altero individuum diſtinguunt. Hujuſmodi eſt natura humana conſiderata in genere ut ſubſtantia ſenſibilis, & intelligens.

Idea præciſiva illa eſt, quę facit, hanc *naturam ita genericam* affirmari poſſe de individuis omnibus, quæ continet, aut in quibus continetur, quibuſque in hoc abſtractionis ſtatu convenit; ut alibi de philoſophicis diſtinctionibus agentes fuſius explicabimus (319 & 336).

IV. *Individuum* eſt natura unica, & ſolitaria in ſe ipſa conſiderata, & veluti ſe ipſa circumſcripta. Hujuſmodi eſt Ariſtus, hujuſmodi Æmilius in humana ſpecie; hujuſmodi Buccephalus, aut *Roncinans* in equorum ſpecie; hujuſmodi ſunt in ſua quiſque ſpecie hæc arbor, hoc pomum, hoc brutum, hæc herba, hæc foſſilis maſſa; & ſic de reliquis (*a*).

Perſpicuum eſt unius individui naturam nulla ratione alius individui naturam eſſe; unum enim non eſt aliud; atque unum ſine alio exiſtere poteſt. Si duo individua diſſimilia ſunt, duæ ſunt naturæ diverſæ ſpeciei. Si duo hæc individua ſimilia ſunt, duæ ejuſdem ſpeciei naturæ ſunt.

191. NOTA. In eadem individuorum ſpecie unum individuum nihil alii commune habet præter *quamdam naturæ ſimilitudinem*, quæ menti noſtræ occaſionem præbet innumera ſimilia in-

(a) *ETYMOLOGIA*, *Individuum*: *Ens in natura ſua indiviſum*.

dividua ſub una tantum idea concipiendi, quę illa ſimul confundit.

Hæc naturæ ſimilitudo in innumeris individuis ſimilibus id eſt, quod aliquando dicitur *ſpecies fundamentalis*; id nempe, quod menti fundamentum præbet uno veluti intuitu hanc univerſam individuorum multitudinem concipiendi, ita ut objectum *ideæ ita genericæ* vera ſpecies evadat, qualem definivimus, aut natura pluribus individuis communis.

PROPRIETATES GENERICÆ, ET DIFFERENTIALES,

192. OBSERVATIO. *Proprietates genericæ, & proprietates differentiales* entium neceſſario baſis ſunt definitionum omnium, ſeu deſcriptionum, quæ illorum fiant. Maximi itaque momenti eſt harum proprietatum rectas, atque diſtinctas ideas habere.

I. *Proprietates genericæ* magis minuſve vagæ, & extenſæ eſſe poſſunt; & hujuſmodi ſunt, quo magis minuſve rem definiendam, ſeu deſcribendam cum pluribus, aut paucioribus objectis diverſis confundunt.

Inter rei proprietates magis minuſve genericas dicitur *genus proximum* proprietas illa, quæ minus rem confundit; & *genera remota* dicuntur proprietates, quæ magis confundunt.

Exempli cauſa: ideæ horum objectorum, *ens, ſubſtantia, vivens, animal* totidem hominis genera ſunt; objectum hujus ideæ, *animal*, ejus genus proximum eſt. Tres primæ ideæ cum nimiis rebus hominem confundunt; poſtrema unice tantum confundit, quantum opus eſt, ut apte cognoſcatur, quid cum ceteris entibus commune habeat.

II. Idem ens plures habere poteſt proprietates differentiales, plures proprietates ſcilicet, quarum quælibet illud a quavis alia ſpecie ſecernit. Exem-

Exempli cauſa: Deus a quovis alio ente exiſtente diſtinguitur qualitatibus entis increati, ſubſtantiæ in omni perfectionum genere infinitæ, ſpiritus infinite intelligentis, cauſæ infinite activæ, & efficacis; & ſic de reliquis.

Pari modo homo diſtinguitur ab aliis entibus omnibus principium vitæ, & ſenſus habentibus, ut ipſe habet, facultate, quam habet, æſtimanda æſtimandi, alia, quam habet, facultate de ridiculis ridendi, alia item, qua moralitatis eſt capax, qua ſcilicet in ſuis actibus dirigi poteſt quarundam legum, & quarundam obligationum cognitione; atque ita de ceteris.

III. Inter differentiales ejuſdem entis proprietates ea dicitur *differentia ultima*, cujus idea magis explicite ceteras omnes continet; illa a qua ceteræ omnes emanant, quæque a nulla alia emanat.

Exempli gratia: inter hominis differentiales qualitates, ſeu proprietates differentia ultima cenſeri poteſt qualitas, *rationale*; ab hac enim ceteræ omnes fluunt, ipſa vero, tota ſua amplitudine ſumpta, a nulla alia procedit.

193. NOTA I. In eodem ente *genus*, & *differentia* non ſunt re ipſa, niſi una, eademque natura diverſis modis conſiderata.

Exemplum. In homine conſiderato ut *animal rationale*, ſive ut ſubjectum ſentiendi & ratiocinandi capax, idea generica, & idea differentialis non niſi *eandem humanam naturam* objectum habent, abſtractione metaphyſica inſpectam modo reſpectu ſuarum ſenſationum, quibus cum omnibus animalium ſpeciebus confunditur, modo reſpectu ſuarum ratiocinationum, quibus ab omnibus animalium ſpeciebus diſtinguitur (40).

194. NOTA II. Ex genere, & differentia fit *ſpecies*, quæ eſt compoſitum.

I. Genus ſpeciem non continet; ſpecies genus continet.

Exemplum. Idea animalis neque hominis, neque bruti qualitatem continet; at ab utroque præſcindit.

Idea hominis, leonis, accipitris, & ceterorum, a qualitate animalis non præſcindit; imo eam ſupponit, aut includit.

II. Genus ſpecie magis late patet: ſpecies genere ditior eſt. Illud plura objecta attingit: hæc plures qualitates, ac proprietates continet.

Exemplum. Idea animalis principium vitę, & ſenſus omnibus animalium ſpeciebus commune tantum exhibet. Idea hominis vagam hanc ideam ditat omnibus proprietatibus hominem diſtinguentibus. Idea leonis hanc eandem ideam vagam ditat omnibus proprietatibus leonem diſtinguentibus.

195. NOTA III. Genus ſemper magis, aut minus vagum eſſe poteſt; ſpecies magis, aut minus aliquando coarctari poteſt.

I. Sicuti genera remota ſunt, & genus proximum; ita ſpecies ſuperiores ſunt, & ſpecies ultimę. *Species ſuperior* plures ſubalternas ſpecies ſub ſe continet; ſpecies ultima tantum individua ſimilia ſub ſe continet.

II. Species ſuperior reſpectu ſpecierum ſubalternarum uſque ad ſpeciem ultimam genus eſſe poteſt.

Exemplum. Malum eſt ſpecies reſpectu piri, aut pruni. Malum eſt ſpecies reſpectu mali Apii, aut Parmenſis. Ita Pirum eſt genus reſpectu cruſtumii, & Syri, quæ ſunt duæ *ſpecies ultimæ*, nihil ſub ſe niſi individua ſimilia continentes.

ENTIA IN DIVERSAS CLASSES DIVISA.

196. OBSERVATIO I. Humana mens ut diverſa objecta quæ noſcit, aut noſcere ſtudet aptius percipiat, ac memoria teneat, inſtinctu, ac ratione ducta illud pręcipue curat, ut ea ve-

veluti *in diverſos, & ſejunctos manipulos* colligat, in plures diſtinctas claſſes dividat, ac in plures diverſas ſpecies diſtinguat; quin & in eadem entium claſſe, ſeu ſpecie ea omnia recenſere conſuevit, quæ paſſim ſimilia cenſet, in quibus nempe eandem proprietatum peculiarium, & diſtinctivarum collectionem deprehendit.

His peractis, judicio analogiæ (179) notam cenſet totam claſſem, ſeu totam *rerum ſpeciem*, cujus pleraque individua ſatis obſervavit: atque hoc pacto cognitiones ſuas auget, atque coordinat.

197. OBSERVATIO II. Accurata, & methodica rerum diviſio in diverſas claſſes, in diverſa genera, in diverſas ſpecies magnum ſemper cuique vel peritiſſimo, & doctiſſimo cuique naturæ ſtudioſo negotium faceſſet. Infinitas enim ambiguitates in innumeris caſibus neceſſario parient quæ ſimilia, quæque diſſimilia in objectis diſtribuendis in claſſes deprehenduntur ſive in regno animali, ſive in vegetabili, ſive in foſſili. At hominibus paſſim nihil hoc difficultatis affert. Id enim tantum interim, & jure curant, ut ejuſdem claſſis faciant entia omnia, in quibus *earundem paſſim proprietatum collectionem* deprehendunt; neque ſolliciti ſunt eidem ne claſſi adnumeranda, an ab ea excludenda ſint alia entia, in quibus aliquæ ſimiles, aliæ diſſimiles proprietates invenirentur.

I. Exempli cauſa: *ſpeciem humanam* vocant entia omnia, in quibus ſentiendi proprietatem ratiocinandi proprietati conjunctam vident; nec ultra quærunt, exiſtere ne poſſint entia ſenſibilia, & intelligentia ab homine diverſa.

Idea ſpecifica, quam hominis ſibi efformant illum concipientes ut ens ſenſu, & ratione præditum, ſive ut *animal rationale*, ipſis diſtinctivarum proprietatum collectionem exhibet, quæ ipſis abunde ſufficit; ut ex homine entium

claſſem conſtituant ab omnibus ſibi notis diverſam; ſive quod idea hæc ſpecifica homini tantum conveniat, aut convenire poſſit; ſive quod entibus etiam ab homine diverſis conveniat, cum quibus tamen nullum adhuc commercium habent. Primo caſu idea hæc hominis ſpecifica abſoluta erit: altero tantum *interina*; & quum opus fuerit, eam extendere, aut coercere curabunt, ut ab ea quidquid aut deficientis, aut æquivoci tunc haberet, quod modo non habet, auferatur.

II. Pari modo inter varias animalium cicurum ſpecies *canis* nomine appellant animalia omnia, in quibus *communem latrandi proprietatem* norunt; quin ſolliciti ſint quærere, ſint ne alia latrantia ſpecie diverſa; aut ſi audax moloſſus, quem vident aut ſepta, aut muros tranſilire, ut lupos vicina in ſilva noctu ululantes aggrediatur, & dilaniet, ejuſdem ſpeciei ſit, ac pavidus catellus hiſpanus, qui nec latrare, nec iraſci audet, niſi in heræ brachiis, aut gremio ſe tutum videat.

Itaque interim moloſſi, & hiſpani duas ſibi ideas efformant partim ſimiles, partim diverſas; quum vero opportuna obſervationum ſerie deprehenderint, hiſpanum eſſe tantum moloſſum degenerem, ſeu ſpurium, & in omnibus ſuis naturalibus facultatibus imminutum, tunc ipſi nova hac cognitione illum ad communem originem, & ad eandem primitivam ſpeciem referent. Eorum ideæ protendentur, & perficientur, naturam vero non mutabunt.

III. Pari item modo inter diverſa mala, quæ a ſuis arboribus gigni vident, unum eſt, quod pelle rubrum, pulpæ colore albo, & rubro varium eſt: hoc, ut ab aliis ſpeciebus ſecernatur, *roſeum* appellant.

Quum ſubinde malum aliud invenerint pellis, & pulpæ tantum candore diverſum, tunc ne nominum multiplicitate confuſionem pariant,

pri-

primum malum roſeum, alterum album nuncupabunt. Hic quoque vides, eorum ideas extendi, ac perfici, non tamen natura mutari.

IV. Pari tandem modo inter ſubſtantias metallicas, quas aut fortuito offendunt, aut quas cupiditate, & luxu impulſi perquirunt, unam deprehendunt, cujus ſpecificæ proprietates ſunt color flavus, ſumma ductibilitas, & reſpectiva gravitas maxima; hanc vocant *aurum*.

Si aliquando noſcerent exiſtere metallum album, quod omnes auri jam noti ſpecificas proprietates haberet, colore excepto, primum vocarent aurum flavum, alterum aurum album. *Idea ſpecifica*, quam interim auri noti ſibi efformaverant, hac additione non immutata, aut natura diverſa eſſet; at tantum clarior, atque perfectior.

198. NOTA. Hinc colliges novas cognitiones, quas in dies de natura adipiſcimur, non eo tendere ut *novam* rerum *naturam* detegamus, ut jam monuimus; at eo tantum tendunt, atque hoc unum aſſequi poſſunt, ut ſcilicet naturam jam notam clarius, diſtinctius, novis relationibus, noviſque proprietatibus cognoſcendam exhibeant (14).

199. OBSERVATIO III. Facile intelliges, quot *ſimplici*, & *accurata entium in genera*, & *ſpecies diſtributione* hominum mens in veritate inquirenda, ac præſertim in naturæ ſtudio moleſtias evitaret.

I. Hoc pacto videremus primo diverſa cognitionum noſtrarum objecta veluti in paucos *ſolitarios faſciculos* collecta, quorum quilibet a reliquis ſecerneretur proprietate aliqua omnibus in illo coadunatis conveniente, nullatenus vero rebus, quæ in aliis faſciculis continerentur.

II. Hoc pacto unico veluti intuitu *relationem* & *nexum* generum cum ſpeciebus, & ſpecierum cum generibus dignoſceremus.

Genera ampliora tunc nobis eſſent veluti regio-

gionum excurrendarum univerſa Chorographia: ibi res late, & paullum confuſe videremus; *Species* rebus ditiores, eſſent veluti peculiaris eorum omnium deſcriptio, quæ dignoſcere magis intereſt: ibi res ſingillatim, & accurate deſcriptas intueremur (194).

Genera nobis proprietates rerum communes, mutuas relationes, claſſes ad quas ſpectant, progeniem, & compoſitionem indicarent. Species ob oculos ponerent res ſingulas ſuis diſtinctivis proprietatibus inſtructas, & unamquamque eo ordine, & loco poſitam, quam proprietates earum communes poſtularent.

III. En tibi quæ accurata, & nitida, ac ſimplex rerum diſtributio, ſi fieri poſſet, commoda compararet.

At vero, ſi certum eſt maxime utilem hujuſmodi partitionem fore, æque certum eſt, difficultatis plurimum in ea omni amplitudine facienda inventum iri; neque metaphyſicorum omnium, phyſicorumque ſolertiam eo adhuc deveniſſe, ut difficultates has ſuperaverit, in iis preſertim, quæ ad regnum animale, & foſſile ſpectant; in quibus ſæpius *principia* deſunt, a quibus *ad ſpecies in claſſes diſtribuendas* progrediamur, ita ut & invicem diſtinguantur, & ad genera cuique convenientia referantur.

ENTIS DIVISIO.

200. OBSERVATIO. Omnium maxime generica entium, ſive rerum diviſio ea eſt, quæ in duos veluti *immenſos faſces* omnia partitur, in ſubſtantias ſcilicet, & modificationes.

Quidquid exiſtit, aut exiſtere poteſt *Ens* eſt. Nullam latiori ſignificatione vocem aut creare, aut uſurpare mens poteſt. Hæc omnibus convenit nunc exiſtentibus, ſeu iis quæ mille ante annos extiterunt, iis quæ poſt decem, aut viginti ſæcula extitura ſunt, iis quæ, quia nunquam

quam extitura ſint, tamen re ipſa exiſtere poſſent. Nomen hoc cuique ſive ſubſtantiæ, ſive modificationi aut exiſtenti, aut quæ exiſtere poſſit, aptatur; iis præterea omnibus, quæ ſenſus ſentire, aut mens percipere poteſt; quin & infinitis aliis, quæ ſenſus, & mentem effugiunt.

Ens genus eſt generum omnium maxime univerſale: in ſubſtantiam, & modificationem dividitur: hac duæ ejus ſpecies ſunt.

201. DIVISIO I. *Subſtantia* dicitur ens quodcumque, quod in ſe, & a ſe concipi poteſt: ens quodcumque, cujus natura ipſum dumtaxat exigit, ut exiſtentiæ ſuæ ſubjectum: ens quodcumque, cujus exiſtentia nullius alterius, præter Entis æterni, indeſtructibilis, increati, & creantis exiſtentiam aut ſupponit, aut exigit.

Hujuſmodi Deus eſt, quem in ſe, & a ſe concipio ut ens infinitum, increatum, primam omnium cauſam; at ab omnibus eſſentia diſtinctum, & independens.

Hujuſmodi eſt anima hominis, quam in ſe, & a ſe concipio ut ens intelligens, ſenſibile, potens ſolitarium exiſtere, a corpore ſejunctum, ſolum cum ſolo Deo, in mundo intelligibili.

Hujuſmodi eſt quævis materiæ portio, quæ exiſtit, & in ſe ipſa ſubſiſtit, quin alio indigeat ſubjecto ab ipſa diſtincto, ut exiſtat, aut concipiatur. Subſtantia a modificatione differt eſſentia ipſa; una nunquam altera eſſe poteſt.

Qua ratione ſubſtantiæ idea in nobis fiat, quodnam hujus ideæ objectum ſit, quænam etymologia ſit vocis & hanc ideam, & hoc objectum ſignificantis quamprimum indicabimus 113).

202. DIVISIO II *Modificatio* dicitur eſſendi modus ſubſtantię; qui eſſendi modus non niſi in ſubſtantia exiſtere, neque mente concipi niſi in ſubſtantia, & cum ſubſtantia poteſt.

Exemplum. Globus marmoreus ſubſtantia eſt. Marmoris hujus figura, motus, quies modifica-

tiones ſunt, quarum exiſtentia marmoris hujus exiſtentiam neceſſario ſupponit; quarum ea natura eſt, ut nullo pacto ab hoc marmore ſejunctę exiſtere poſſint, ac ne ab hoc quidem marmore ſejunctæ concipi.

Pari modo anima mea ſubſtantia eſt: ideæ, ſenſationes, opiniones, judicia, ratiocinia, animæ modificationes ſunt, quę non niſi in anima hac exiſtere, aut concipi poſſunt.

203. NOTA. Intimi ſenſus teſtimonio nobis conſtat, modificationem ullam nos neque concipere, neque concipere poſſe, quin ſubſtantiam modificatam, aut ſubſtantiam in qua modificatio iſta exiſtat, atque ſubſiſtat concipiamus.

Nequeo, exempli cauſa, ſilicis motum, digiti mei inflexionem, animæ meæ gaudium, aut mœrorem concipere, quin hanc ſilicem, hunc digitum, hanc animam concipiam.

Quum motum in genere, exempli cauſa, concipio, non jam ſolitariam, & ab omni ſubſtantia ſejunctam motus modificationem concipio: at hanc motus modificationem concipio in aliqua ſubſtantia, indeterminata quidem, & in genere; & hoc abſtractione metaphyſica.

SUBSTANTIÆ DIVISIO.

204. OBSERVATIO. Subſtantię diviſio maxime generica ea eſt, quæ illam in *tres veluti ingentes faſces* diſtribuit, in ſubſtantias nempe ſpirituales, in ſubſtantias materiales, & in ſubſtantias medias, quę medium inter ſpirituales, & materiales ſubſtantias locum tenent, quin aliquid alterutri commune habeat.

205. *Subſtantia ſpiritualis*, aut *ſpiritus* tantum dicitur quævis ſubſtantia immaterialis, & intelligens apta res cognoſcere, atque perpendere tum in ordine phyſico, tum in ordine morali, tum in ordine pure intelligibili. Hujuſmodi eſt Deus, anima hominis, & ſubſtantiæ

illæ

illæ immateriales, & intelligentes, quas angelos vocamus: quas ſubſtantias exiſtere poſſe nos ratio docet; exiſtere eas vero, & cur a Deo creatæ fuerint revelatione certo ſcimus.

Subſtantia ſpiritualis in tres diverſas ſpecies iterum dividi poteſt; atque hæ erunt, Deus, angeli, animæ humanę.

I. Deus ipſe ſolus ſpeciem ſuam facit, quæ unicum individuum continet.

II. Fieri poteſt, Angelos ſuperiorem ſpeciem in alias inferiores diviſibilem efformare (195); de his ratio ſilet, revelatio non ſatis aperte loquitur.

III. Animæ humanæ unicam ſpeciem, eamque ultimam efformare videntur. Omnia hujus claſſis individua eſſe poſſunt intrinſece ſimilia, & ſi quas habent intrinſecas diverſitates, quod neque ἀδώνατον, neque probabilitate carens eſt, hæ diverſitates neque nobis revelatæ, neque demonſtratæ ſunt (1156)

206. DIVISIO II. *Subſtantia materialis*, ſeu tantum *materia* dicitur ſubſtantia quævis natura extenſa, & impenetrabilis; ſive ea ſolida appareat, ut marmor, ferrum, lignum; ſeu liquida ſit, ut aqua, vinum, oleum; ſive fluida, ut aer, ignis, lux, materia ſubtilis.

Materialis ſubſtantia *in duos* veluti *ingentes faſces* partiri poteſt; in corpora ſcilicet elementaria, & in corpora mixta.

I. Primus faſcis, *corporum* nempe *elementarium* in quatuor, vel quinque ſpecies ultimas adhuc tribuetur; atque hæ ſunt aer, ignis, terra, aqua, & fortaſſe materia quædam ſubtilis a quatuor prioribus principiis diverſa.

II. Faſcis alter, *corporum* nempe *mixtorum*, cujuſmodi ſunt corpora animalium, vegetabilium, foſſilium, planetarum, cometarum, &, ut veriſimile eſt, ſolis etiam, atque ſtellarum, diverſis modis dividetur juxta diverſa hominum ſtudia,

Exempli cauſa : aſtronomus mixta corpora in planetas, cometas, & ſoles dividet; opticus in luminoſa, quæ lucem jaculantur, in opaca, quæ illam reflectunt, & in diaphana, quæ illam tranſmittunt, partietur; naturæ ſtudioſus in corpora regni animalis, in corpora regni vegetabilis, & in corpora regni foſſilis; idem dicas de ceteris.

207. DIVISIO III. *Subſtantia intermedia* inter materiam & ſpiritum dicitur ſubſtantia quævis, quæ neutrum illorum eſt. Hujuſmodi, inter alias fortaſſe complures, brutorum animæ eſſe videntur: ſive hæ animæ eandem intrinſece naturam in omnibus brutorum ſpeciebus habeant, neque inter ſe eorum actionibus differant, niſi ratione diverſorum organorum, quibus eorum actio producitur: ſive quævis brutorum ſpecies & organa diverſa, & animam quoque ſpecie diverſam habeat.

Primo caſu brutorum animæ ſpeciem ultimam efficient nullius ulterioris diviſionis capacem; altero ſpeciem ſuperiorem efficient, quæ in totidem ſpecies ultimas tribuetur, quot brutorum ſpecies ultimæ ſunt (195).

208. NOTA. Certum, ac demonſtratum eſt, *duas* ſaltem *ſubſtantiarum* ſpecies exiſtere; ſubſtantiarum nempe materialium, & ſpiritualium.

Non ita vero certum eſt, has duas tantum ſubſtantiarum ſpecies exiſtere; veriſimillimum enim eſt, ut tractatus quinti parte altera videbimus, brutorum animam *ſubſtantiam mediam* eſſe inter materiam, & ſpiritum; neque ratio ulla ſolida probat, *ſubſtantias adhuc diverſas* & a materia, & a ſpiritu, & a brutorum anima dari non poſſe.

MO-

MODIFICATIONIS DIVISIO.

209. OBSERVATIO. Modificationis diviſio magis generica ea eſt, quæ eam *in tres veluti ingentes faſces* partitur; nempe in modificationes ſpirituales, in modificationes materiales, & in modificationes inter has medias. Totidem enim diverſæ modificationum ſpecies ſunt, quot ſubſtantiarum ſpecies diverſæ ſunt; juxta enim axioma philoſophicum, perſpicuum eſt, modificationem quamlibet naturæ ſubjecti, cui inhæret, & in quo inhæret, participare debere. *Quidquid recipitur ſe habet per modum recipientis.*

I. Modificationes omnes ſpiritibus quibuſcumque convenientes, uti cogitatio, volitio, ratiocinatio, reminiſcentia, amor, aut odium, ſpes, aut timor, voluptas, aut dolor, *modificationes ſpirituales* ſunt: hæ neceſſario ſubſtantiæ ab ipſis modificatæ participant.

II. Modificationes omnes corporibus quibuſcumque convenientes, uti motus, quies, figura, ſitus, *modificationes materiales* ſunt: hæ naturam ſubſtantiæ, cui inhærent, neceſſario ſequuntur.

III. Si ſubſtantiæ inter materiam, & ſpiritum mediæ exiſtunt, cujuſmodi diverſarum brutorum ſpecierum animæ videntur eſſe, modificationes omnes ſubſtantiis his convenientes *modificationes mediæ* ſunt inter materiales, & ſpirituales modificationes; earum enim natura ab ipſa ſubjecti natura determinatur, quæ nullo pacto neque materia, neque ſpiritus eſt.

TERRESTRIUM SUBSTANTIARUM DIVISIO.

210. OBSERVATIO. Diviſio magis generica diverſarum ſubſtantiarum, quæ globi hujus aut ſuperficiem, aut intimas partes occupant, quæque diverſas corporum ſpecies efficiunt, ea eſt, qua

qua in *tres* veluti *ingentes faſces* partiuntur; in ſubſtantias nempe animales, in ſubſtantias vegetabiles, & in ſubſtantias foſſiles. Hinc tres ſubſtantiarum claſſes genericæ.

I. *Claſſis animalis* homines, & bruta complectitur: homines, qui ſenſus, & rationis participes ſunt; bruta, quæ ſenſu prædita ſunt, & ratione carent.

Rationalis ſpecies, in duas aut tres veluti ſtirpes caſu quodam diviſa, unica eſt. Nullius veræ diviſionis capax eſt quo ad naturam, ut in noſtra philoſophia religionis fuſius explicavimus.

Irrationalis ſpecies varias admittit diviſiones generales, iterum aliis, atque aliis diviſionibus partiendas, donec ad ſpeciem ultimam devenies, quæ non niſi ſimilia individua complectatur. Exempli cauſa, primum dividitur in animalia vivipara, & in ovipara; ſive in animalia uniſexa, biſſexa, & aſexa, ſive in quadrupedia, piſces, aves, reptilia, inſecta, microſcopica. At vero harum diviſionum quælibet genus eſt, quod plures ſpecies ſub ſe continet.

II. *Claſſis vegetabilis* omnes ſubſtantias materiales complectitur organis vitalibus inſtructas, quin intimum ſenſationum principium habeant. Continet hæc innumeras diverſas ſpecies; quarum ad centum quinquaginta mille jam notæ ſunt (189).

III. *Claſſis foſſilis* omnes ſubſtantias amplectitur, quæ in terræ viſceribus efformantur, quæque nec ſenſus principio, ut animalia, nec vitalibus organis, ut vegetabilia, inſtructæ ſunt. Ipſa præterea pleraſque diverſas ſpecies continet, quarum nonnullæ genera ſunt, uti metalla, ſemimetalla, lapides, bitumina, ſalia, &c.

211. NOTA. In regnis tribus animali, vegetabili, & foſſili *ſpecies* dicitur collectio individuorum omnium ſimilem naturam habentium in iis omnibus, quæ naturæ hujus eſſentia, & fundamentum ſunt. At non ſemper facile eſt ter-

terminos identitatis, & alteritatis, ut ajunt, ſpecierum definire; neque enim facile eſt terminos identitatis, & alteritatis definire conſtitutivorum eſſentialium in duabus naturis, quæ invicem comparentur.

I. In regno animali *ejuſdem ſpeciei animalia* dicuntur illa, in quibus maſculi, & fœminæ congreſſus ſimile animal gignit aptum ſimile ſibi in eadem ſpecie producere; *diverſa* vero *ſpeciei animalia*, in quibus aut maſculi, & fœminæ congreſſus haberi nequit, aut nihil gignit, aut animal mixtum gignit, quod *mulum* appellamus, quod aliquid patris, & matris habet, quodque ſimili fœmellæ coiens ſui ſimile nunquam gignit.

II. In regno vegetabili *identitatem*, & *alteritatem ſpeciei* paſſim determinare multo difficilius eſt. Neque enim quid habemus ita a natura definitum, atque diſtinctum, quo, tamquam baſi, ac principio identitas iſta, aut alteritas generatim ſtatui, ac poni poſſit.

Illuſtris botanicus Gallus Pitto Turnefortius in ſuis *Inſtitutionibus rei herbariæ* regni vegetabilis productiones tribuit in claſſes, genera, & ſpecies. Ut eas ad claſſes referat, *florum ſimilitudine* præſertim innititur; ut ad genera, *florum, & fructuum ſimilitudine*; & ut ad ſpecies, *omnium partium, ac proprietatum ſimilitudinem* requirit.

At hac ratione in quem inextricabilem labyrinthum botanicos conjicit! ipſe tantum in hoc Dedalæum filum haberet. At fiat etiam, ſi lubet, nos extricari; quid quæſo commodi ex tam incerta in principiis methodo, tamque uſu difficili percipiemus? Simplex intuitus me jam docet, tulipam non eſſe ranunculum, quercum non eſſe ceraſum, plantam, quæ frumentum producit, non eam eſſe, quæ millium, aut fabam parit: nec quidpiam ultra botanici Galli me methodus docebit.

III. In

III. In regno foſſili multo facilius eſt *identitatem*, *& alteritatem ſpeciei* definire; ſive quia minor, quam in vegetabili regno, ſpecierum numerus eſt, ſive quia ſpeciei cujuſque termini certius definiti, & ſtatuti ſunt. Magnæ quercus ramuſculus, exempli cauſa, æquali ceſpitis ramuſculo admodum ſimilis eſt; at auri, aut argenti atomus ferme infinite diſtat a lapidis, ſulphuris, aut ſalis marini atomo. Idem de reliquis dicas.

Hoc in regno figuræ, coloris, proprietatum, ſpecificæ gravitatis, fixitatis, volatilitatis diverſitas facile admodum, ac plena certitudine ſpeciei identitatem definiunt.

§. VII.

SUBSTANTIÆ, AC MODIFICATIONIS NOTIO EXPLICATUR.

212. OBSERVATIO. Duabus, quas dedimus, ſubſtantiæ, & modificationis definitionibus, quaſque hauſimus ex ideis vagis, quas interim mens noſtra ſibi efficit (201 & 202), oſtendimus qua ratione duæ hæ ideæ objectivæ entium claſſes, quæ eſſe poſſunt, omnes attingant univerſim, & complectantur. At quot implicatis quæſtionibus, quot profundis meditationibus, quot fortaſſe nunquam ſolubilibus problematis argumentum præbebunt baſes hæ, ac fundamenta duo omnium humanarum cognitionum, idea ſcilicet ſubſtantiæ, & idea modificationis! Sint exempla.

I. Qua ratione diverſarum ſubſtantiarum ideæ in nobis efformantur? Quid ſubſtantiam concipientes concipimus? Quid ejuſdem ſubſtantiæ diverſa attributa, diverſaſque proprietates concipientes concipimus? In quo convenit, aut differt

fert rerum ſubſtantia ab earumdem rerum eſſentia?

II. Qua ratione diverſarum modificationum ideæ in nobis efformantur? Quid in quavis ſubſtantia modificationem quamcumque concipientes concipimus, puta figuram, aut motum? Quidpiam ne præter ſubſtantiam hanc, aut ſubſtantiam hanc ipſam tantum & præterea nihil concipimus?

III. Quare nam, & qua ratione ideæ, quas modificationum habemus, claræ paſſim, atque diſtinctæ ſunt, dum quas ſubſtantiarum paſſim habemus confuſæ admodum, & obſcuræ ſunt? Unuſquiſque enim nitidiſſime concipit quid ſphærica, aut cubica figura ſit, quid in materia quavis motus horizontalis, aut verticalis. At quinam, ſit ille etiam, ſi lubet, naturæ ſtudioſus, aut philoſophus, ejus, quam *ſubſtantiam* vocat, claram ſibi, diſtinctamque ideam efformavit unquam in iis ipſis rebus, quæ ſuis ſenſationibus, ac meditationibus magis obviæ ſunt? illius, exempli gratia, quod ſubſtantiam vocat in pane quo nutritur, in aqua qua ſitim extinguit, in panno quo induitur, in terra quam pedibus calcat? illius, quod ſubſtantiam vocat in ea extenſa, & organica ſubſtantia, quæ ſui ipſius pars eſt, quamque corpus ſuum dicit? in ea intelligente, ſenſibilique ſubſtantia, quæ quoque ſui ipſius pars eſt, quamque animam ſuam vocat?

Hinc ampliſſima diſquiſitionum magni momenti, ac meditationum ſupellex, quæ metaphyſicæ fundamenta ſunt, quæque intimam rationem habent ad humanas cognitiones omnes; quaſque ſeptimo hoc paragrapho proponemus.

QUA

QUA RATIONE SUBSTANTIAS CONCIPIAMUS.

213. ASSERTIO I. *Subſtantias, quæcumque earum natura ſit, neque concipimus, neque concipere poſſumus, niſi tamquam baſim, aut ſubjectum, aut ſuppoſitum diverſarum collectionum proprietatum, ſeu modificationum, quæ illas diſtinguunt, & quibus nos afficiunt.*

EXPLICATIO. I. Ut aſſertionis hujus, quæ maximi momenti eſt, veritatem apte percipiamus, ſatis eſt animadvertere quid in nobis fiat, quum ſubſtantiam quamcumque percipimus, puta corpus noſtrum, animam, Deum, aerem, lucem, ſaxum, uvam; cetera. Hoc animadvertentes intelligemus, ac dignoſcamus, nos res in ſe ipſis minime intueri, neque *rerum exiſtentium* aliam nos ideam, aut cognitionem habere præter eas, quas in nobis excitant impreſſiones diverſæ, quas illæ nobis faciunt. At enimvero qua ratione nos afficiunt res exiſtentes? duplici tantum modo, ac mediis duobus: diverſis nempe proprietatibus, quibus illas præditas deprehendimus, & diverſis modificationibus, quas illis inhærere dignoſcimus.

I. Certum eſt primo, diverſas ſubſtantias nos afficere *diverſis proprietatibus*, quas in iis deprehendimus, & quarum collectio, ſeu conjunctio eas diſtinguit, atque in data ſpecie conſtituit (*).

Exempli cauſa, ſacchari fruſtum mihi non fit ſenſibile, niſi diverſis, quas habet, proprietatibus,

(*) *ETYMOLOGIA*. Subſtantia, ſubſtratum, ſubjectum, ſuppoſitum; a vocibus *ſtans ſub*, *ſtratum ſub*, *poſitum ſub*. Subſtantia; quod ſub rerum proprietatibus, & modificationibus celatum eſt: quod ſtat ſub variis rerum proprietatibus, & modificationibus.

bus, nempe hanc lucis ſpeciem ad oculum meum reflectendi, hanc vibrationum ſpeciem in palati mei fibris excitandi, hanc reſiſtentiæ ſpeciem manui meæ objiciendi.

Ita nummus, puta aureus Ludovici, hoc dato modo me afficit non niſi diverſis, quas habet, proprietatibus hanc lucis ſpeciem in oculos reflectendi, hanc reſiſtentiæ ſpeciem manui meæ objiciendi, hanc ſenſationis ſonoræ ſpeciem in aure mea, dum in lapidem cadit, excitandi.

Porro quum hæ *collectiones diſtinctivæ proprietatum* nos afficere nequeant quin exiſtant, neque exiſtere poſſint niſi in re aliqua, ſive ſubjecto aliquo exiſtant; nos *ſubſtantiam* appellamus rem hanc inviſibilem, ſubjectum hoc perceptionibus noſtris inacceſſum, in quo reſident tum diverſæ proprietates, cum diverſæ modificationes, quas percipimus, atque ſentimus.

II. Certum præterea eſt, diverſas ſubſtantias nos afficere *diverſis modificationibus*, quas illis inhærere deprehendimus, quæque, licet ſucceſſivæ, eas tamen aliquo pacto non minus diſtingunt, atque ad datam ſpeciem referunt, ac magis ſtabiles, ac permanentes proprietates.

Ac primo quidem diſtinctivæ rerum proprietates non ubique ſunt: hoc itaque, aut illo, neque alio modo terminantur. Hinc in rebus *modificationes figuræ*, atque hæc potius, quam alia figuræ modificatio: hinc in nobis harum figuræ modificationum perceptio.

Deinde diſtinctivæ rerum proprietates ſunt modo in eodem loco, in quo ſiſtunt, modo in diverſorum locorum ſerie, quos aut latæ, aut a ſe procedentes ſucceſſive occupant. Hinc in rebus *modificationes motus*, & in nobis harum motus modificationum perceptio.

III. Tandem diverſæ modificationes, quæ nos afficiunt, exiſtunt; at exiſtere nequeunt, quin in re aliqua, ſive ſubjecto aliquo exiſtant: res hæc inviſibilis, hoc inviſibile ſubjectum id adhuc

hoc eſt, quod nos ſubſtantiam appellamus. Hinc idea confuſa *ſubſtantiæ materialis*, cui diverſæ motus, ac figuræ modificationes inhæreant. Hinc idea confuſa *ſubſtantiæ ſpiritualis*, cui diverſæ inhæreant modificationes cogitationis, & ſenſationis, quas quoque percipimus, quaſque nunquam ſubjecto attribuemus, in quo ſunt, & ſubſiſtunt figuræ, & motus modificationes.

EXPLICATIO II. Hoc alio etiam pacto explicari poteſt, qua ratione a diverſarum proprietatum, & modificationum ſubſtantiæ cognitione ea ipſa cognitio pendeat, quæcumque ſit, quam ipſius ſubſtantiæ nos habemus.

I. In ligno, aut ferro, quod præ manibus habeo, proprietatem noto, qua certa quadam vi ad centrum terræ tendit, aliam quoque, qua certa quadam vi partium ſuarum ſeparationi reſiſtit, aliam item, qua ſpatium, in quo eſt, & non aliud occupare tendit; quin & aliam, qua datam lucis ſpeciem reflectit: aliam adhuc, qua finitam quamdam reſiſtentiam manui meæ illud prementi, aut ſuſtinenti opponit. In hoc ſeu ferro, ſeu ligno determinatas quaſdam figuræ, motus, aut quietis, & poſitionis modificationes animadverto.

Quæ omnia conſiderans dico: diverſæ hæ proprietates, diverſæ hæ modificationes, quas ſentio, non jam ſe ſolis exiſtunt, aut ſubſiſtunt: at ut exiſtant, & ſubſiſtant aliquo ſubjecto indigent, quod illarum ſit veluti baſis, atque ſuppoſitum.

Subjectum hoc abditum, & ignotum, quod materialium tum proprietatum, tum modificationum baſis, & ſuppoſitum eſt, quas in hoc ferro, ſeu ligno deprehendo, id ipſum eſt, quod ego ferri, aut ligni ſubſtantiam dico, & in genere *ſubſtantiam materialem*.

II. Pari modo in ente meo intelligente, & ſenſibili, anima ſcilicet, adnoto proprietatem animadvertendi, proprietatem ratiocinandi, alias

quo-

quoque res abſtractas percipiendi, bonum cognoſcendi, & amandi tum in ordine phyſico, tum in morali. In hoc eodem ente intelligente, & ſenſibili, in hac, inquam, eadem anima deprehendo modo modificationem ideæ, modo modificationem ratiocinii, modo aliam plauſus, & gaudii, modo aliam mœroris, & pœnitentiæ.

Hæc meditatus dico: diverſæ hæ proprietates, & modificationes non ſane a ſe ipſis ſolitariæ exiſtunt, aut ſubſiſtunt; ut ergo exiſtant, & ſubſiſtant, ſubjecto aliquo tamquam baſi, aut ſuppoſito indigent.

Subjectum hoc abditum, & ignotum ſpiritualium proprietatum, & modificationum baſis, & ſuppoſitum, quas in ente meo intelligente, & ſenſibili, in anima, inquam, dignoſco; id eſt, quod animæ meæ ſubſtantiam, & in genere *ſubſtantiam ſpiritualem* appello.

214. ASSERTIO II. *Quas ſubſtantiarum habemus ideæ, confuſæ admodum, & obſcuræ ſemper eſſe debent; licet quas ſuarum modificationum habemus, paſſim claræ, & diſtinctæ ſint.*

EXPLICATIO. Horum ratio eſt, quia veluti immediate in ſe ipſis rerum modificationes dignoſcimus; at ipſam rerum ſubſtantiam non niſi mediate dignoſcimus. Exempla ſint.

I. *Modificationes figuræ, & motus*, quæ ad materialem ſubſtantiam pertinent, per ſe ipſas organa noſtra afficiunt, veramque & immediatam in illa actionem exercent his ipſis organis veluti impreſſam, & conſignatam. *Modificationes perceptionis, & ſenſus* ad ſpiritualem ſubſtantiam pertinentes, ipſæ immediate per ſe animam afficiunt, in qua exiſtunt, & cui veluti impreſſæ ſunt. Hinc ideæ claræ, & diſtinctæ, quas utrorumque habemus.

II. *Subſtantia ipſa* ſive materialis ea ſit, ſive a materia ſejuncta, cui diverſæ hæ modifica-

cationum ſpecies inhærent, nobis non enunciatur, aut indicatur, niſi per has ipſas modificationes, ſub quibus obtecta, & inviſibilis detinetur; hinc ideæ confuſæ, quas illius habemus.

215. ASSERTIO III. *Ut una ſubſtantia ab alia diſtinguatur non eſt neceſſe claram, atque diſtinctam illius, quod in utraque ſubſtantiam nuncupamus, ideam habere.*

EXPLICATIO. Quid opus eſt, ut una ſubſtantia ab alia diſtinguatur? ſcire dumtaxat plena certitudine unam non eſſe aliam. Atqui ut hoc plena certitudine ſciamus, puta ſacchari ſubſtantiam non eſſe ferri ſubſtantiam; non ſane neceſſe eſt veluti intuitive cognoſcere id, quod in ſaccharo, & ferro ſubſtantia nuncupatur, ſive claram atque diſtinctam habere ideam naturæ ſubjecti, cui ſacchari proprietates, & ſubjecti, cui ferri proprietates inhærent. Satis eſt tum ſacchari, tum ferri proprietates apte diſtinguere; plenaque, ac perfecta certitudine ſcire, ſacchari proprietates ferri ſubſtantiæ non adhærere, neque ſaccharo ferri proprietates.

Si tum ferri, tum ſacchari proprietates conſtanter diverſæ ſunt, & diverſæ perſeverant, certum eſt, non idem eſſe ſubjectum, cui diverſæ hæ proprietates adhærent, atque illarum ſubjectum ab harum ſubjecto diſtinctum, atque diverſum eſſe; patet enim, rerum proprietates emanare, & neceſſario emanare debere a natura, cui inhærent; & *proprietates diverſas* evidenter enunciare intrinſecorum conſtitutivorum diverſitatem in natura a qua emanant, in ſubjecto cui inhærent, in ſubſtantia ſive nota, ſive ignota ad quam ſpectant.

216. ASSERTIO IV. *Ut ſubſtantiæ tum materiales, tum ſpirituales, tum media inter materiam, & ſpiritum in natura admittantur; & ut tres hæ diverſæ ſubſtantiarum ſpecies diſtinguan-*

guantur, non eſt neceſſe cujuſcumque claram, ac diſtinctam ideam habere.

EXPLICATIO. Ut pleno jure a philoſopho de rebus recte ſentiente tres hæ, de quibus agimus, ſubſtantiarum ſpecies admittantur, evidens eſt, ſatis eſſe, ut in ſuperiori aſſertione ſtatuimus, apprime, & tuto ſcire, proprietates & modificationes eſſe, quæ non niſi ſubjecto extenſo, figura donato, reſiſtenti, cogitandi, & ſentiendi facultate carenti conveniunt, aut convenire poſſunt; alias eſſe proprietates, & modificationes, quæ non niſi ſubjecto idearum abſtractarum, ratiocinationum apte deductarum, operationum ratione peractarum, & ſenſationum, quas animadvertit, capaci conveniunt, aut convenire poſſunt; alias tandem eſſe proprietates, & modificationes, quæ neutri convenire poſſunt. His poſitis:

I. Primo certum eſt, proprietates, & modificationes exiſtere extenſionis, figuræ, ſoliditatis, impenetrabilitatis, motus mechanici, quæ non niſi ſubjecto extenſo, figura donato, reſiſtenti, intelligentia, & ſenſu carenti conveniunt, aut convenire poſſunt; corporibus, ſcilicet, illique, quod *materiam* nuncupamus. Hinc idea obſcura, & cognitio certa *ſubſtantiæ materialis*.

II. Certum præterea eſt, proprietates, & modificationes dari, quæ non niſi ſubjecto animadverſionis, abſtractionis, ratiocinii, moralitatis capaci conveniunt, aut convenire poſſunt; illi nempe, quod nos *ſpiritum* dicimus. Hinc idea obſcura, & cognitio certa *ſubſtantiæ ſpiritualis*.

III. Certum tandem videtur, proprietates, & modificationes haberi cognitionis, & ſenſus, quæ evidenter excedunt facultates, quas in ſubſtantiis pure materialibus dignoſcimus, quæque veluti infinitum dignitate, & præſtantia diſtant a facultatibus, quas in ſubſtantiis vere ſpiritualibus

libus deprehendimus. Hinc idea confuſa, & cognitio certa *ſubſtantiæ mediæ* inter materiam, & ſpiritum.

217. COROLLARIUM I. Ex iis, quæ de ſubſtantiis hactenus adnotavimus, atque ſtatuimus, ſequitur, *ideam ſubſtantiæ ſpiritualis in nobis fieri ea ipſa ratione, qua materialis ſubſtantiæ idea in nobis excitatur; Neque primam altera ullatenus imperfectiorem eſſe.*

EXPLICATIO. Qua ratione in nobis fit *idea ſubſtantiæ materialis*? impreſſione, quam ſuis proprietatibus, ac modificationibus in nobis facit ſubſtantia materialis, puta corpus noſtrum.

Quanam ratione in nobis fit *idea ſubſtantiæ ſpiritualis*? impreſſione, quam ſuis proprietatibus, ac modificationibus in nobis facit ſubſtantia ſpiritualis, puta anima noſtra.

I. Quocumque modo res inſpiciantur, certum eſt primam ideam alteri *origine* non præſtare, utriuſque enim omnino ſimilis origo; at *claritate* ne præſtat? non item.

Si, quam ſubſtantiæ ſpiritualis habemus, idea valde obſcura, & confuſa eſt, nihilo minus eſt & idea, quam ſubſtantiæ materialis habemus; ut enim jam expoſuimus, quod in materia ſubſtantiam appellamus æque intuitivis cognitionibus noſtris impervium eſt, ac illud, quod in ſpiritu ſubſtantiam appellamus.

Si harum idearum alterutra certitudine alteri præſtaret, poſtrema hæc præ illa hac dote prædita eſſe debere videretur; fieri enim debere videtur, ut perfectius, aut ſaltem minus imperfecte animæ noſtræ proprietates, ac modificationes cognoſcamus, quam quæ materialium ſubſtantiarum ſunt, ne corpore quidem hoc noſtro excepto; atque hoc, propterea quia noſtrum ens intelligens, atque ſenſibile magis immediate, & intimius a primis, quam a poſtremis afficitur.

II. Quocumque modo res inſpiciantur, certum eſt

eſt, *quam habemus ſpiritus cognitionem nihilo, neque claritate, neque certitudine cognitioni cedere, quam materiæ habemus*. Spirituum, ac corporum exiſtentia æque demonſtrata eſt ex amborum reſpectivis proprietatibus, & modificationibus, quas cognoſcimus, atque ſentimus. At quid horum ſpirituum, quid horum corporum ſubſtantia eſt? Hoc ipſum eſt, quod æque ignoramus.

218. COROLLARIUM I. Ex hactenus adnotatis, ac ſtatutis de ſubſtantiis ſequitur quoque, *ideam ſubſtantiæ mediæ inter ſpiritum, & materiam in nobis eadem ratione fieri, qua materialis, & ſpiritualis ſubſtantiæ ideæ in nobis oriuntur; ex perceptione ſcilicet proprietatum, & modificationum, quæ illam enunciare, & aſſignare videntur*. Hac tamen eſſentiali diverſitate, quod proprietates, & modificationes ſubſtantiæ tum materialis, tum ſpiritualis exiſtentiam enunciantes, plenam pariunt certitudinem, & perfectam fundant demonſtrationem; contra vero quæ proprietates, & modificationes mediam inter ſpiritum, & materiam enunciare videntur, quum minus notæ, minuſque certæ ſint, non niſi conjecturalem cognitionem præbent, ac tantum multo veriſimilem opinionem ſtatuunt.

Certum, ac demonſtratum eſt, materiales, & ſpirituales ſubſtantias omnino inter ſe diverſas exiſtere. Saltem veriſimillimum eſt ſubſtantias medias inter materiam, & ſpiritum exiſtere omnino ab utraque diverſas.

219. NOTA. Quacumque obſcuritate involutæ ſint ſubſtantiarum ideæ, certum eſt hac obſcuritate earum exiſtentiæ quam habere poſſumus certitudinem neutiquam infirmari, ut jam probavimus. „ Æque claram *ſubſtantiæ ſpiri-* „ *tus*, ait celebris Lockius, ac *ſubſtantiæ cor-* „ *poris* ideam habemus: quum hæc ſubſtantia „ cenſeatur ſuppoſitum idearum ſimplicium, quæ

,, exterius ad nos veniunt, quin ſciamus quid
,, hoc ſuppoſitum ſit; illa vero cenſeatur ſup-
,, poſitum operationum, quas in nobis ipſis ex-
,, perientia reperimus; & hoc quoque nobis
,, prorſus ignotum ſit. Quamobrem evidens eſt,
,, corporeæ ſubſtantiæ ideam in materia æque
,, a perceptionibus noſtris remotam eſſe, ac ſub-
,, ſtantiæ ſpiritualis, cu ſpiritus perceptio ſit.
,, Non igitur majori ratione ſpiritus exiſtere
,, negaremus, quod ſubſtantiæ ſpiritualis notio-
,, nem ullam non habeamus, ac corporum exi-
,, ſtentiam negaremus, quod pari notione carea-
,, mus. Neque enim magis rationi conſenta-
,, neum eſt corpora eſſe negare, quia nullam
,, materialis ſubſtantiæ ideam habemus, ac aſ-
,, ſerere, ſpiritus non eſſe, quod nullam ſpiri-
,, tualis ſubſtantiæ ideam habeamus.

,, Nonnullos eſſe ſcio, quorum cogitationes
,, ita materiæ immerſæ ſunt, ac ſpiritus ita
,, ſenſibus mancipatus, ut vix unquam cogita-
,, tiones ſuas a materia extollant, quique dice-
,, re non dubitent, ſe rem cogitantem perci-
,, pere nequire: quod fortaſſe verum eſt. At
,, affirmo, ſi probe animadverterint, deprehen-
,, ſuros nil clarius rem extenſam ſe poſſe men-
,, te concipere. Si quis ad hæc dicat, neſcire ſe
,, quid in ſe cogitet, hæc dicens intelligit,
,, neſcire ſe quænam *entis hujus cogitantis ſub-*
,, *ſtantia* ſit. At reponam, neque clarius novit
,, quænam *rei ſolidæ ſubſtantia* ſit. Si vero in-
,, ſtet, neſcire ſe qua ratione cogitet, dicam
,, ego, neque ſe melius noſſe qua ratione ex-
,, tenſus ſit: quave ratione partes ſolidæ cor-
,, poris ſimul connexæ, & conjunctæ ſint ut
,, Totum extenſum efficiant. "

SUBSTANTIA, ET ESSENTIA: EARUM RELATIONES.

220. EXPLICATIO. Qua ratione *eſſentiæ ideæ*

idea in nobis fiat, & in quo conſiſtat, alibi jam adnotavimus, & explicavimus (106, & 112). Hic vero qua ratione *ſubſtantiæ idea* in nobis fiat, & in quo conſiſtat modo tradidimus. Ex duplici hac explicatione facile inferes, duas has ideas re ipſa idem objectum habere, eamdem originem, eamdem objectivam certitudinem, quin eamdem undequaque extenſionem habeant.

I. Duæ hæ ideæ, ſubſtantiæ ſcilicet, & eſſentiæ, idem reipſa objectum habent; utraque enim in ſubſtantia quavis ſeu materiali, ſeu ſpirituali, ſeu media objectum habet rem ipſam, cui ineſt, & ad quam pertinet talis determinata proprietatum collectio.

II. Duæ hæ ideæ, ſubſtantiæ ſcilicet, & eſſentiæ, eamdem re ipſa originem ſortiuntur; utriuſque enim cauſa efficiens, aut occaſionalis eſt impreſſio in nobis facta a tali determinata proprietatum collectione.

III. Ideæ hæ ipſæ duæ eamdem re ipſa objectivam habent certitudinem, aut eamdem de objecto certitudinem re ipſa præbent; quæcumque enim ſit earum intrinſeca obſcuritas, utraque ſubjectum reſpicit, quod ſuſtineat, ad quem pertineat, cui inſit, a quo emanet hæc determinata proprietatum collectio, quæ eas excitat, & in nobis oriri facit.

IV. Ideæ tandem hæ ipſæ duæ non eamdem omnino objectivam extenſionem habent; idea enim ſubſtantiæ tum eſſentiales, tum accidentales objecti ſui proprietates amplectitur; at idea eſſentiæ ſolas eſſentiales proprietates reſpicit, & ejuſdem objecti accidentales proprietates præſcindit. Sit exemplum.

Quum *ferri ſubſtantiam* concipio, ſubjectum concipio, cui adhæret, & cui tota ea proprietatum collectio a me tribuitur, quas perſeveranter ferro adhærentes deprehendo; ſive ab eo ſeparabiles ſint, ſive ſeparari nequeant.

Quum *ferri eſſentiam* concipio, ſubjectum concipio, a quo mente eas omnes proprietates præſcindo, quas amittere poteſt, quin hæc ſubſtantia, hoc ſubjectum, uno verbo ferrum eſſe deſinat; & cui eam tantum proprietatum collectionem tribuo, quas a natura ſua inſeparabiles cenſeo ita, ut ſi iis careret, non amplius hæc ſubſtantia, hoc ſubjectum, ferrum eſſet (116 & 132).

SUBSTANTIARUM PROPRIETATES, ET ATTRIBUTA.

221. DEFINITIO. *Subſtantiarum proprietates, & attributa* vocantur proprii earum exiſtendi, & agendi modi, earum intrinſecæ aptitudines ad hos, vel illos effectus producendos, ſive ad illorum productioni occaſionem præbendam, diverſæ ipſis inhærentes qualitates, atque virtutes, quas ab ipſa earum natura obtinent; ſive per has qualitates, aptitudines, virtutes, perque hos exiſtendi, & agendi modos cum aliis ſpeciebus confundantur; ſive peculiari cujuſque ſpeciei iſta conveniant, eamque a ceteris diſtinguant. Proprietates, & attributa ſubſtantiarum diverſo nomine idem ſunt.

I. Proprietates hæ *attributorum* nomen aſſumunt, propterea quia mens noſtra eas permanenter videns in hac, vel illa ſubſtantiarum ſpecie, quin ab extrinſeca cauſa eas emanare dignoſcat, earum naturæ illas *attribuit*.

II. Attributa hæc *proprietates* dicuntur, propterea quia mens noſtra ea conſtanter, & perſeveranter in his, vel illis ſubſtantiis deprehendens, quin extraneum principium detegat, a quo proveniant, ea cenſet ipſis convenire tamquam quid ipſis *proprium*, & nullatenus earum naturæ extraneum. Quare attributi, & proprietatis voces omnino ſynonimæ ſunt.

222. OBSERVATIO. Inter varias ſubſtantia-

tiarum proprietates aliæ eſſentiales ſunt, aliæ accidentales, aliæ genericæ, aliæ ſpecificæ.

I. *Proprietates eſſentiales* rerum ſunt eæ qualitates, virtutes, aptitudines, ii exiſtendi, & agendi modi, quos amittere nequeunt, quin exiſtere deſinant.

Hujuſmodi in homine eſt primitiva, & radicalis facultas habendi ideas, ſenſationes, judicia, volitiones, ratiocinia. Ab homine hanc facultatem mente præſcinde; hominem amplius non concipies.

Hujuſmodi in Deo eſt, æternitas, juſtitia; bonitas, veracitas, ſapientia, potentia infinita. Aliquam ex his qualitatibus a Deo mente præſcinde: ideæ tuæ objectum Deus amplius non erit.

II. Rerum *proprietates accidentales* dicuntur qualitates, virtutes, aptitudines, exiſtendi, & agendi modi, quos aliquando habent, quibus aliquando carent; ſeu quos ſemper habent, & amittere poſſent quin exiſtere ceſſarent.

Hujuſmodi eſt, ut de proprietatibus accidentalibus tantum loquamur, quæ permanentes ſunt, gravitas in ſaxo, ſeu permanens ad centrum terræ niſus. A ſaxo niſum hunc mente præſcinde; ſive illi niſum inde e diametro oppoſitum: non proinde eſſentialem mutationem in hac materia concipies, quæ quidem ſine gravitate, ut cum gravitate exiſtit, exiſtere poſſet.

III. *Proprietates genericæ* rerum vocantur illæ qualitates, virtutes, aptitudines, illi exiſtendi, & agendi modi, qui ipſarum quidem proprii ſunt, at qui diverſarum etiam ſpecierum proprii ſunt.

Hujuſmodi in hominibus, & brutis eſt ſentiendi facultas; hujuſmodi in auro, argento, ferro ductibilitatis proprietas; hujuſmodi in Deo angelo, & anima humana ſubſtantiæ intelligentis proprietas.

IV. Rerum *proprietates ſpecificæ* dicuntur il-

læ qualitates, virtutes, proprietates, illi exiſtendi, & agendi modi, qui uni tantum ſpeciei conveniunt, eamque ubique, & ſemper ab omni alia ſpecie diſtinguunt.

Hujuſmodi in Deo eſt facultas creatrix, ſive facultas ſubſtantias ex nihilo educendi, quæ illum ab omnibus aliis ſive exiſtentibus, ſive poſſibilibus ſubſtantiis diſtinguit. Hujuſmodi in aeris elemento facultas tremendi, & ſimili modo ad tremorem auris noſtræ fibras incitandi, quæ illum ab aliis tribus elementaribus ſubſtantiis diſtinguit. Hujuſmodi eſt in homine facultas ſeu libera, ſeu neceſſaria ratiocinandi conjunctione, & concurſu ſubſtantiæ intelligentis, & ſubſtantiæ organicæ; quæ facultas eum, interim ſaltem (197), & a puris intelligentiis, & a ſubſtantiis omnibus ſive animatis, ſive inanimatis, quas in natura detegit, ſecernit.

223. NOTA. Ipſæ quoque *modificationes* proprietates ſuas habent, ſuaque attributa, quæ nihil aliud ſunt, niſi *earum proprii exiſtendi, & agendi modi*; quibus quoque eædem ferme notiones congruunt, quas ſubjecto proprietatum, & attributorum ſubſtantiarum tribuimus.

Hujuſmodi eſt in motu proprietas tendendi per lineam rectam; hujuſmodi eſt in quibuſdam ideis proprietas commovendi, & affectus in anima, cui inhærent, excitandi.

GRADUS METAPHYSICI EJUSDEM SUBSTANTIÆ.

224. OBSERVATIO. *Gradus metaphyſici* in una eademque re dicuntur diverſa hujuſce rei *attributa eſſentialia*; in quibus per quoſdam veluti gradus aſcendentes a magis peculiaribus ad magis univerſales tranſitum facimus. Nos duo tantum hic progreſſus iſtiùs metaphyſici exempla proponemus; ex his quotquot voluerit ſibi quiſque comparabit.

I. Mi-

I. Mihi deambulanti obviam fit quidam, cui Ariſto nomen eſt. Ego vero gradibus metaphyſicis ſic procedo: objectum, quod video, eſt *Ariſtus*; ergo eſt *homo*; ergo eſt *ſubjectum vivens*; ergo eſt *ſubſtantia*; ergo eſt *ens*.

II. In ranunculorum areola unicum ex illa pulcherrimorum ſpecie carpo, quos Carleerubram vocant. Ego vero per gradus metaphyſicos incedens dico: quod præ manibus habeo eſt *Carleerubra*; ergo eſt *ranunculus*; ergo eſt *flos*; ergo eſt *vegetabile*; ergo *corpus*; ergo *ſubſtantia*; ergo *ens*.

225. NOTA. *Diverſa attributa eſſentialia ejuſdem rei*, puta Ariſti, non jam ſunt res invicem *realiter* diſtinctæ; quæque ſint veluti plurium rerum congeries ſimul in Ariſto conglobatarum, & ad diverſas in illo proprietates producendas ordinatarum.

I. Res, quæ diverſa hæc attributa exprimunt, aut deſignant in ſuis gradibus aſcendentibus, re ipſa nil ſunt, niſi *indiviſibilis Ariſti natura* abſtractione metaphyſica diverſis modis inſpecta, & conſiderata; quorum unus eam ab omni alio diſtinguit, ceteri cum pluribus, aut paucioribus objectis illam confundunt.

Exemplum. Ariſtus conſideratus ut Ariſtus ab omni alio diſtinguitur; Ariſtus conſideratus ut homo cum omnibus hominibus confunditur; conſideratus ut animal, non jam cum hominibus tantum, at etiam cum omnibus brutis confunditur; conſideratus ut vivens, non cum omnibus animalibus tantum, at etiam cum vegetabilibus omnibus confunditur, conſideratus ut ſubſtantia cum omnibus tum animatis, tum inanimis ſubſtantiis confunditur; conſideratus tantum ut ens, non cum omnibus ſubſtantiis tantum, verum & cum modificationibus omnibus confunditur.

At quocumque modo Ariſtus conſideretur, nil aliud ſemper eſt, quam idem ipſe Ariſtus,

cujus indiviſibilis natura majori, vel minori confuſione inſpecta omnibus hiſce attributis reſpondet, & ſubeſt. Diverſa hæc attributa objective accepta in Ariſto efficiunt concretum non phyſicum, at metaphyſicum (84). Idem de ranunculo, & de alio quovis objecto dici poteſt.

II. In hac *attributorum eſſentialium ſerie* ideæ magis genericæ ab ideis magis coarctatis præſcindunt: has illæ non continent. Ideæ magis coarctatæ a magis genericis non præſcindunt; quia has continent, aut ſupponunt (137).

Exemplum. *Idea entis*, quæ omnium eſt maxime generica, *ideam ſubſtantiæ*, quæ magis coarctata eſt, non continet; patet enim, ens eſſe poſſe modificationem tantum; modificationem autem verum ens eſſe, quin ſubſtantia ſit; verum idea magis coarctata ſubſtantiæ ideam magis genericam entis continet; neque enim res aliqua ſubſtantia eſſe poteſt, quin etiam ens ſit.

Pari modo *idea animalis*, neque *rationalis*, neque *irrationalis* ideam continet, quæ duæ ideæ magis coarctatæ ſunt; homo enim, & leo qualitatem animalis habere poſſunt; ille ſine qualitate irrationalis, hic ſine qualitate rationalis; at vero hæc eadem animalis idea ideas *viventis*, *ſubſtantiæ*, *entis*, quæ magis genericæ ſunt, neceſſario includit; evidens enim eſt, quidpiam animalis qualitatem habere non poſſe, quin ſimul & viventis, & ſubſtantiæ, & entis qualitates habeat, quas omnes animalis qualitas ſecum trahit, aut ſupponit.

SUBSTANTIARUM MODIFICATIONES.

226. OBSERVATIO. In philoſophicis ſcholis diverſi exiſtendi modi, qui ſubſtantiis accidentales ſunt, *accidentia modalia*, aut *modificationes* promiſcue vocantur; in hiſce vero ſcholis ab annis jam bis mille, & ultra inſuda-

datur, atque confligitur, ut definiatur; *modificatio accidentalis ſubſtantia ſit ne aliquid præter ſubſtantiam hanc ipſam, an vero hæc ipſa ſubſtantia tantum ſit*. Exempli gratia: utrum digiti mei inflexi curvatura ſit aliquid plus quam digitus meus, nempe ens a digito meo re ipſa diſtinctum, an vero digitus meus tantum, & nihil præterea. Hinc diverſæ ſententiæ duæ, quarum notionem quandam exhibere pergimus (202 & 209).

227. SENTENTIA I. Schola peripatetica univerſa vetus, & recens tenet, *Accidentia modalia*, uti cogitationes, aut ſenſationes in mente, figura, aut motus in materia, eſſe totidem *entitatulas*, ſeu *parva entia*, re ipſa a ſubſtantia diſtincta, quam modificant, & cui inhærent.

EXPLICATIO. Unicum argumentum, *unicum dilemma*, cui nunquam adæquata reſponſio inveniri potuit, eſt inconcuſſum ſundamentum ſententiæ, quam de modificationibus tuentur peripatetici. En tibi celebre hoc dilemma binis exemplis accommodatum, quæ ſatis indicabunt, qua ratione in quibuſcumque modificationibus ſive materialibus, ſive immaterialibus illo uti poſſis 203).

I. Sit globus cereus, cujus rotunditas eſt modificatio, ſive accidens modale. Ceræ hujus rotunditas aut aliquid importat præter ceræ ſubſtantiam, aut nihil præterea.

Si nihil importat præter ceræ ſubſtantiam; jam quamdiu cera exiſtet, exiſtet etiam hæc rotunditas, etiam quum cera compreſſa, & complanata fuerit; quod evidenter falſum, & abſurdum eſt.

Si vero hæc rotunditas aliquid importat præter ceræ ſubſtantiam, jam *hoc ipſum, hoc aliquid-plus* non eſt nihil; ergo eſt ens; ſiquidem inter eſſe, & nihilum, ſeu non eſſe, non datur medium; eſt ergo ens re ipſa a ceræ ſub-

ſtantia diſtinctum; poteſt enim ſubſtantia hæc ſine hoc ente exiſtere.

II. Pari modo: mens mea actu habeat claram, & diſtinctam ideam trianguli: hæc idea evidenter eſt modificatio, ſeu accidens modale ſubſtantiæ animæ meæ. Jam vero hæc idea aut dicit aliquid plus, aut nihil plus dicit, quam animæ meæ ſubſtantiam.

Si hæc idea *nihil plus* dicit præter animæ meæ ſubſtantiam; jam quamdiu anima mea exiſtet habebit claram, & diſtinctam ideam trianguli; quod eſt manifeſte falſum.

Si hæc idea dicit aliquid plus præter animæ meæ ſubſtantiam, *hoc plus* jam non eſt nihil; ergo eſt ens; neque enim inter ens, & nihilum datur medium; ergo ens ab animæ meæ ſubſtantia re ipſa diſtinctum; quandoquidem ſine hoc ente anima mea poteſt exiſtere.

228. SENTENTIA II. Recens philoſophia omnem lapidem movit, totiſque ingenii viribus colluctata eſt, ut inviſam hanc *entitatularum* perpetuo pereuntium, ac renaſcentium diluviem e metaphyſica eijceret; utque probabilem, aut tenendam redderet ſententiam antiperipateticam, in qua ſubſtantiarum modificationes nihil eſſent præter ſubſtantias ipſas.

At omnes ejus conatus adhuc inanes, inutileſque fuerunt, eruntque etiam fortaſſe impoſterum. Quocumque enim modo ſubſtantiarum modificationes concipiat, aut intueatur, celebre peripateticum dilemma effugere nequit, quod eam quocumque inſequitur, atque urget eadem vi, quodque, nulla inventa ſolutione, invictum perſeverat.

Quidquid ingenioſius, aut ſolidius adhuc excogitavit, eo tandem recidit, ut dicat, accidentia modalia eſſe tantum *relationes entium* inter ſe, neque illa eſſe entia; puta, digiti mei inflexi curvaturam non eſſe ens a diverſis digiti mei partibus diſtinctum, at *relationem*

dum-

dumtaxat diverſarum digiti mei partium inter ſe; animæ meæ cogitationem non eſſe ens ab anima mea diſtinctum, ſed dumtaxat *relationem* animæ meæ ad hujus cogitationis objectum: brevi, ut cum ſcholis loquamur: *Modi non ſunt ens, ſed ſunt entis.*

REFUTATIO. At vero tenui hoc effugio vitabit ne recens philoſophia dilemmatis peripatetici adhuc obverſa cornua? Nequaquam ſane. Sit enim, exempli gratia, digitus meus inflexus: hæc inflexio, hæc digiti mei partium inter ſe relatio, *illud entis*, aut dicit aliquid plus, quam digitum meum, aut nihil præterea.

Si hæc digiti inflexio, aut ſuarum partium inter ſe relatio *nihil plus* dicit, quam digitum meum; jam quamdiu digitus meus exiſtet, inflexus erit, atque curvatus.

Si vero inflexio hæc, ſeu partium inter ſe relatio aliquid plus dicit, præter digitum meum, *hoc plus* non eſt nihilum; ergo eſt ens; ergo hæc digiti inflexio, ſeu partium inter ſe relatio re ipſa & ens eſt, & ens a ſubſtantia, quam modificat, diſtinctum. *Ergo illud entis, eſt verum ens.*

Patet, eodem ratiocinio peripateticum uti poſſe in quovis modificationum exemplo, quod poſſit excogitari; ſemperque evicturum, modificationem hanc, quoquo nomine eam voces, eſſe ens a ſubſtantia, cui accidentaliter inhæret, re ipſa diſtinctum.

QUÆ CONTRA PERIPATETICAM SENTENTIAM FACIANT.

229. OBJECTIO. Victrices rationes duæ *entitatulas peripateticas* proterere videntur; altera quidem ab earum productione deſumpta, quæ cauſæ ſuæ actionem videtur infinite excedere; altera vero ex earum infinita, imo infini-

nities infinita multitudine, quæ ideas noſtras omnes plane evertere, & lædere videtur.

I. Videtur primo ita entitatulæ modalis exiſtentiam ab ejus non exiſtentia diſtare, ac veræ ſubſtantiæ exiſtentia a non exiſtentia diſtet. At vero quemadmodum aperte repugnat, ens creatum non exiſtenti ſubſtantiæ exiſtentiam dare, eodem pacto repugnare debet, ens creatum entitatulæ modali non exiſtenti exiſtentiam impertiri.

II. Perſpicuum deinde eſt, ſi ſubſtantiarum modificationes ſunt *parva entia* a ſubſtantiis, quibus accidentaliter inhærent, diſtincta; me manum, puta, movere non poſſe, quin infinitum horum parvorum entium numerum producam, quæ quovis temporis inſtanti a non exiſtentia ad exiſtentiam tranſeunt, & ab hac ad nihilum redeunt. Quævis enim infinite parvæ manus meæ elementaris particula motum ſuum proprium habet; & cujuſvis infinite minimi inſtantis motus, non eſt inſtantis ſimilis aut præcedentis, aut ſubſequentis motus. Quum itaque quævis materiæ pars infinitis re ipſa elementis conſtat, ut in phyſica, & mathematica paſſim demonſtratur, ſequitur, me manum moventem quovis inſtanti infinite minimo infinita producere parva entia, quæ quum vix eſſe cœperint in nihilum redeunt; quod non fabuloſum modo, at abſurdum etiam apparet.

RESPONSIO. Alibi jam oſtendimus, *non ideo veritatem ſolide ſtatutam cadere, quod novis difficultatibus obnoxia fiat* (56 & 57). Si ergo ſolide demonſtratum ſit, ſubſtantiarum modificationes eſſe entia a ſubſtantiis, quibus inhærent, re ipſa diſtincta, patet jam quidquid in hanc demoſtrationem excogitetur, ruere, & evaneſcere, etſi qua parte lateat ſophiſma detegi nequeat. At præſens objectio non eſt hujuſmodi: huic enim apta reſponſio minime deeſt.

Omiſ-

Omiſſa modo metaphyſica quæſtione, quæ tandiu philoſophos in diverſa diſtulit, quin per hos dies etiam fortaſſe diſtrahit: utrum nempe res creatæ ſint cauſæ activæ, quæ per ſe ipſæ operationes ſuas efficiant, an vero tantum ſubjecta paſſiva ſint, in quibus omnia operetur Deus; ſive etiam ſint ne *modo cauſa activa, modo ſubjecta paſſiva tantum* reſpectu ſuarum diverſarum modificationum; his, inquam, omiſſis, ſupponamus, ut reapſe præſens objectio ſupponere videtur, imo ut re ipſa verum videtur, eas vere cauſas activas eſſe reſpectu quarumdam ſuarum modificationum. Hoc ſatis eſt, ut objectio intactis viribus urgeat, & vigeat.

230. ASSERTIO I. *Entitatum modalium productio nullam cum ſubſtantiarum creatione habet ſimilitudinem.*

EXPLICATIO I. Subſtantia non exiſtens, dum adhuc nihil eſt, nullum habet *præexiſtens ſubjectum*, quod facultatem habeat illi exiſtentiam tribuendi, ſeu quod illam cujuſvis cauſæ creatæ actioni ſubijciat, a qua exiſtentiam habere poſſit. At vero modificatio nondum exiſtens, adhuc dum nihil eſt habet jam *ſubjectum præexiſtens*, cui facultas ineſt illi exiſtentiam tribuendi, ſeu quod illam alicujus cauſæ creatæ actioni ſubijcit, a qua exiſtentiam poteſt obtinere.

II. *Subſtantia non exiſtens* quum nullum præexiſtens ſubjectum habeat, non niſi ab actione potentiæ infinitæ exiſtentiam habere poteſt; nullam enim ipſa a ſe actionem habet, neque quidpiam eſt, quod illam alicujus cauſæ finitæ actioni ſubjiciat.

Contra vero *Modificatio non exiſtens* quum ſubjectum præexiſtens habeat, exiſtentiam obtinere poteſt ſive a ſubjecti ſui actione, ſive a cauſæ finitæ actione, quæ in hoc ſubjectum agere poſſit; hoc enim præexiſtens ſubjectum aliquid re ipſa eſt, quod a ſe actionem habet, aut ſubditur actioni cauſæ finitæ.

III.

III. Utrinque exiſtentia, & non exiſtentia infinite inter ſe diſtant. At infinitam hanc diſtantiam nihil eſt, quod tollat, quum de ſubſtantia non exiſtente agatur; at vero aliquid eſt, quod hanc diſtantiam tollit, ſubjectum nempe præexiſtens, quum modificatio non exiſtens exiſtentia donanda eſt.

231. ASSERTIO II. *Infinitum partium phyſicarum, aut elementarium ſubſtantiarum in aliqua materia portione numerum non reijcit phyſicus, aut geometra; quare ergo infinitam entitatum modalium multitudinem reſpuat metaphyſicus?*

EXPLICATIO. Si jam demonſtratum eſt, ut ſupponimus, meæ manus ſubſtantiam, exempli gratia, infinitis elementis conſtare, quorum quodlibet infinitas partes continet; quare nam abſurdum, aut fabuloſum videbitur, manum meam dum movetur totidem motus modificationes habere, quot partes motas habet?

Et ſicuti quem uno temporis inſtante motum manus habet, non idem eſt, quem præcedente, aut ſubſequente inſtante habet; quare nam abſurdum, aut fabuloſum dicas, motum, qui non amplius eſt, jam ceſſaſſe, & motum, qui non erat, eſſe cœpiſſe?

Nihil horum abſurdum, aut fabuloſum videri poteſt, niſi iis, qui parum philoſophantur, quique inepte res concipientes, falſas tum ſubſtantiarum, tum modificationum ſibi ideas effingunt.

232. NOTA. Metaphyſici nonnulli acuto magis, quam dilucido ingenio præditi, & ad omnia potius perturbanda, quam apte dignoſcenda nati, cujuſcumque ſubſtantię ſive materialis, ſive immaterialis modificationes dividunt in accidentales, & eſſentiales.

I. *Modificationes accidentales* vocant exiſtendi modum ſubſtantię, ſive ſubjecto accidentalem, cujuſmodi eſt motus in pila, curvatura in di-

digito, trianguli, ſive quadrati imago in anima. Hactenus nihil quidem novi, at neque quid falſum dicunt.

II. *Modificationem eſſentialem* vocant exiſtendi modum ſubſtantię, ſive ſubjecto eſſentialem; cujuſmodi ſunt ſapientia in Deo, rationalitas in homine, irrationalitas in bruto. In hoc eos vana ſubtilitas a recto tramite abducit, eiſque fucum facit; quod enim ipſi *modificationes eſſentiales* vocant, nihil aliud eſt, ipſis fatentibus, quam ipſa ſubjecti ſubſtantia, & eſſentia; neque hę eſſentiales modificationes, quas oſtentant, exiſtendi modum ſuo ſubjecto inferunt ab ipſo ſubjecto re ipſa diſtinctum.

Quare diviſio hęc modificationum ejuſdem ſubſtantię in eſſentiales, & accidentales rejicienda eſt tamquam futilis, & falſa, ac philoſopho indigna; patet enim primam hujus diviſionis partem nullo ſolido fundamento in rerum natura inniti; & non niſi falſis & imaginariis commentis inſiſtere.

NEGATIO, ET PRIVATIO IN SUBSTANTIIS.

233. DEFINITIO. Non exiſtentia ſubſtantię, aut modificationis in ſubjecto aliquo Negatio, aut Privatio nuncupatur.

I. Si ſubjectum natura comparatum eſt ad hanc ſubſtantiam, vel modificationem habendam, harum a ſubjecto abſentia *Privatio* dicitur. Exempli cauſa, in marſupio vacuo abſentia, ſive non exiſtentia nummorum privatio eſt. In ſaxo quieſcente motus abſentia, ſive non exiſtentia quoque privatio eſt.

II. Si ſubjectum natura huic ſubſtantiæ, vel modificationi habendæ non eſt aptum, harum a ſubjecto abſentia *Negatio* dicitur. Exempli gratia, abſentia, aut non exiſtentia organi viſus privatio eſt in homine, in arbore vero, aut ſaxo negatio. Ita quoque abſentia, aut non exiſten-

ſtentia ideæ trianguli in ſpirituali ſubſtantia privatio eſt, in materiali ſubſtantia negatio.

234. NOTA I. Patet primo, *negationes & privationes non eſſe entia poſitiva*; juxta enim datam definitionem, tantum ſunt abſentia, ſeu non exiſtentia, ſive oppoſitum entium poſitivorum, quæ excludunt.

235. NOTA II. Patet quoque, *negationes, & privationes in ſe ipſis, & per ſe ipſas concipi non poſſe*; quiſque enim propria experientia ſentit, ſe negationes, & privationes mente non concipere, niſi per entia, quarum ipſę oppoſitum, & excluſio ſunt.

Exempla. Tenebrę non ſunt niſi abſentia, & non exiſtentia lucis: & quum alicubi tenebras mente concipimus, tunc non niſi datum locum, & lucem ab eo abſentem concipimus.

Pari modo vitium non eſt niſi abſentia, aut non exiſtentia virtutis in ſubjecto ad virtutem creato; & quum vitium concipitur in hoc ſubjecto, non niſi ipſum, & virtus, qua caret concipitur (*a*).

Pari modo tandem quum nihilum concipio, ens quodcumque concipio ut non exiſtens.

ENTIA CHIMÆRICA, ET ENTIA RATIONIS.

236. DEFINITIO. In quæſtionibus metaphyſicis entia chimærica cum entibus rationis ſæpenumero confunduntur, aliquando alia ab aliis di-

(a) *Non omnes ſane in hanc auctoris ſententiam deſcendent. Vitium ſiquidem non pura virtutis negatio videtur eſſe. Quum avaritiam concipio, non ſane ſolum liberalitatis defectum in avaro concipio; at præterea pravum, & inordinatum animi ad divitias in illo affectum; quod profecto quid poſitivum eſt*, Interpres.

diſtinguuntur. Utrorumque igitur notionem apte ſtatuere opportunum eſt, ut quandonam confundi poſſint, quando vero diſtingui debeant intelligamus.

I. *Entia chimarica* dicuntur, quorum exiſtentia omnino haberi non poteſt; & quorum natura, ut concipitur, ſimul pugnantia, & quæ ſimul eſſe nequeunt, importaret. Hujuſmodi eſt circulus quadratus, ſphæra plana, homo leo. (122, & 124).

Homo chimæras ſequi, aut loqui dicitur, quum ejus ideas, aut ea, quę facienda proponit, videmus objectum habere τα αδυνατα, ſive natura contradictoria.

Qua ratione mens noſtra, quave ſignificatione chimæras concipere valeat, ſeu ideas ſibi effingere entia chimærica objectum habentes, alibi explicabimus (451).

II. *Entia rationis* dicuntur entia, quæ mens noſtra concipit, ſeu quę imaginatio nobis exhibet, quæ tamen veram exiſtentiam re ipſa nec unquam habuerunt, nec habebunt unquam. Hujuſmodi ſunt lemures, Syrenes, fatę, muſæ, pegaſi, tauri volantes, & his ſimilia. Hujuſmodi etiam ſunt abſtractarum idearum objecta, puta, idearum, quæ nobis hominem in genere, brutum in genere, materiam, aut ſpiritum in genere repræſentant: quę objecta ita generice, aut in hoc abſtractionis ſtatu nuſquam exiſtunt.

Chimæra repugnat: nullam ipſa exiſtentiam nec habet, nec habere poteſt. Ens rationis non repugnat: ſane extra mentem exiſtentiam re ipſa non habet; at fieri poſſet, illud extra mentem noſtram veram re ipſa exiſtentiam habere. Fatæ, ſagæ nempe illæ, quas in fabulis ita vocant, nuſquam ſunt; at eſſe poſſunt. Nullum eſt in natura objectum, quod pure, & ſimpliciter id ſit, quod idea abſtracta animalis, nullo alio addito, vel dempto, repræſentat; at hujuſmodi objectum in natura non repugnat.

III.

III. Aliquando etiam *entia rationis* vocantur paſſim objecta omnia quæcumque ſint, quę nunquam extra ideas noſtras veram exiſtentiam habuerunt, nec habitura ſunt, ſive repugnent, ſive non. Hac ratione dicimus, *bovem volantem*, *circulum quadratum eſſe entia rationis*; etſi poſtremum in ſe repugnet, non item primum.

FINIS ET MEDIUM IN SUBSTANTIIS INTELLIGENTIBUS.

237. DEFINITIO. Præclarum potentiæ intelligentis diſtinctivum eſt ſibi in operationibus finem proponere, media ad propoſitum finem aſſequendum apta adhibere, mediorum, quibus utitur, ad finem, ad quem tendit, relationem dignoſcere.

I. *Finis* in potentię intelligentis operationibus res ea ipſa dicitur, quam precipue, & directe agendo intendimus: res ea, inquam, cujus intuitus potentiam ad agendum ſollicitat, atque determinat.

Exempla. Finis mercatoris eſt lucrum, ſeu commoda, quæ mercimonium parit. Finis aulici decus, honor, nomen eſt, quod a regis favore ſibi provenit. Finis litigantis eſt litem evincere, nempe certa rei, quam adverſarius ſibi poſtulat, atque adjudicata poſſeſſio; ſive rei, quam ſibi debitam in judicio petit, adjudicatio. Hominis literis dediti finis gloria eſt, ſeu fama, quam ſcientia parit. Chriſtiani hominis finis eſt in æterno regno plena, & perpetua beatitudo.

II. *Medium* in potentiæ intelligentis operationibus dicitur id omne, quod uſurpat, quod molitur, quidquid rationum, ſollicitudinum, libellorum ſupplicum, adhibet, ut ad finem ſibi propoſitum tandem perveniat.

Exempla. Medium, quo mercator utitur ad finem ſuum, lucrum ſcilicet aſſequendum, eſt com-

commercii peritia, & in negotiis diligentia. Medium, quod aulicum ad finem ſuum, favorem nempe regis, ducit, eſt ars ſe regi gratum, vel neceſſarium faciendi. Medium, quo ambitioſus ad finem ſuum, honores nempe, & majores dignitates, ducitur, ſæpe ſunt monopolia turpia, & iniqui ambitus, quæ omnia vera virtus, & ſpectata nobilitas refugit, & deteſtatur. Medium, quo literis addictus ad finem ſuum, gloriam ſcilicet pervenit; eſt ingenium ſtudio conjunctum. Medium, quo chriſtianus homo finem ſuum conſequitur, ſempiternam ſcilicet in nova vita beatitudinem, eſt vitiorum fuga & virtutum exercitium, ut præcipit evangelium.

238. NOTA. I. *Mutuus reciprocus influxus* inter finem, & media habetur. Finis media oriri facit: media finem addunt.

I. Exemplum. Idea magna bona lucrandi juvenem inſtitorem excitat, atque determinat ad omnem lapidem movendum, omneſque ingenii vires dirigendas ad divitias aſſequendas; en finem, qui non niſi in idea adhuc exiſtit, qui tamen vera media re ipſa oriri facit. Ingenium, & ſtudia, ac labores juvenis inſtitoris tandem magnam hanc bonorum copiam illi adipiſcuntur, quam expetebat; en media, quæ efficiunt, & re ipſa haberi faciunt finem, qui eorum originis occaſio fuit.

II. Finis mediis prior eſt *in intentione*; finis enim media oriri facit: media fine priora ſunt *in executione*; media enim ſunt, quæ efficiunt, & re ipſa finem adducunt.

239. NOTA II. Certum eſt, atque hoc nobis propria experientia aperte conſtat, *finis intuitum* re ipſa in potentiam intelligentem influere: honorum aſpectum, exempli gratia, omnes ambitioſi animi facultates erigere, & excitare; gloriç aſpectum ad præclara in bello facinora heroem incitare; hominem vero ſtudiis

de-

deditum ad immortales ingenii edendas productiones. At vero abſurdum eſſet hunc verum finis influxum in intelligentem potentiam conſiderare cum nonnullis recentioribus ſophiſtis tamquam *influxum mechanicum*, cujuſmodi eſſet influxus ponderis in altera bilancis lance gravitantis; patet enim finis in potentiam intelligentem influxum non niſi *moralem* eſſe, aut eſſe poſſe; qui nulla omnino ratione potentię mechanicæ influxui aſſimilandus eſt.

I. *Influxus finis* eſt influxus motivi, influxus illecebræ, influxus invitationis, fortaſſe etiam influxus rationis; non vero influxus actionis immediatæ, cauſæ efficientis, aut potentiæ mechanicæ.

Ex ipſis potentiæ intelligentis facultatibus emanant *diverſi interni motus*, quibus ad propoſiti finis aſpectum agitatur. At vero non eſt finis ipſe, qui ipſe, & per ſe in potentia intelligente hos diverſos motus excitet ad finis aſpectum. Exempli cauſa, Cæſaris anima, aut Alexandri ad glorię aſpectum agitatur, torquetur, exultat, rapitur: at non ſane hoc gloriæ phantaſma illud eſt, quod in Alexandri, aut Cæſaris anima hanc agitationem, elevationem, alioſque affectus producat, quibus illi ad hoc objectum aſſequendum incitantur. Brevi: finis in potentiam intelligentem influit *tamquam terminus, ſeu tamquam objectum ſuarum facultatum activarum*; non vero ut cauſa efficiens aut harum facultatum, aut effectuum ab his facultatibus emanantium.

II. Sub influxum potentiæ mechanicæ nunquam libertas datur; ſemper etenim potentia mechanica ſive impulſio ſit, ſive attractio, in ſubjecto, quod attingit, totum id neceſſario producit, quod a ſua activitate dependet.

Vera libertas ſæpius datur etiam ad aſpectum finis, qui maximi momenti ſit; hujus enim finis aſpectus nihil habet, quod in potentiam intel-

tel-

telligentem immediate agat, quod cauſæ efficientis munus gerat, quod aliquid libertati oppoſitum, & inſuperabile inducat; quidquid autem actionis aut parit, aut in ſe recipit potentia intelligens ad finis hujus aſpectum, ab ipſa, & a ſuis ipſis facultatibus emanat, ſæpius etiam ipſa ita eligente, & propriæ libertatis exercitio ita volente.

III. Finis in potentiam intelligentem non agit, niſi *per ſuam bonitatem cognitam*; hoc vero dicit tantum & *ideam rei repræſentativam*, quæ idea eſt potentiæ intelligenti intrinſeca, & in ipſam agere poteſt quin neceſſitatem inducat; & *rem repræſentatam* ab hac idea, quæ res eſt potentię intelligenti extrinſeca, neque ullam in ipſam actionem habet.

Si finis a potentia intelligentę ſibi propoſitus eſt malum vitandum; adhuc finis hujus medium eſt bonitas cognita; bonum enim eſt malum vitare.

MORALITAS, ENTIA MORALIA.

240. *Moralitatis capax* ille dicitur, qui in ſuis actionibus duci, ac regi poteſt *quorundam jurium, & quarundam obligationum* cognitione.

I. Omnium tum veterum, tum recentiorum naturę ſtudioſorum obſervationibus conſtat, bruta omnia conſtanter, & perſeveranter nullius moralitatis eſſe capacia.

II. Neque moralitas quid poteſt in puerulis ante rationis uſum; at vero non ita facile ſtatues qua ætate uſus hic in illis incipiat. Pueri fuerunt tres, vel quatuor annos nati, qui glorię, & virtutis intuitu agebant; atque hæ in illis agendi rationes animadverſione perceptę, non illis affictę, aut ab aliis ſuggeſtæ videbantur.

III. Adulti omnes, in quibus ratio admodum vitiata non eſt, veræ moralitatis capaces ſunt; at-

atque hoc in barbaris ęque, ac in nationibus excultis, & legibus ſubjectis.

IV. *Entia moralia* generatim dicuntur *qualificationes* quædam rebus appoſitę ſive eſſentialiter Creatoris voluntate, ſive accidentaliter aliqua humana vel inſtitutione, vel opinione; quarum cauſa res aliqua honeſta, aut inhoneſta, juſta, aut injuſta, licita, aut illicita reputatur; & ad quas attendendo nationum, & privatorum hominum mores judicantur.

§. VIII.

SCIENTIARUM, ET ARTIUM PROSPECTUS.

241. DEFINITIO I. S*Cientia* nomen exprimit aut *cognitionem ſolitariam* evidentia innixam; aut *cognitionum cumulum*, quæ omnes evidentia innitantur.

I. *Scientia prima ſignificatione* eſt lumen quoddam in intellectu, quo nobis exhibetur, & pateſit aut veritas principii alicujus certi, & evidentis, aut veritas aliqua, quę manifeſte, & indefectibili modo fluit a principio noto ut certo, & evidenti.

Scientia dubitationem neceſſario excludit; quum enim in evidentia fundata, & conſtituta ſit, mentis aſſenſum, & adhęſionem invincibiliter trahit (60).

II. *Scientia altera ſignificatione* dicitur ſeries, & nexus veritatum ſpeculativarum, ſeu practicarum, quæ omnes in evidentia fundatæ, & conſtitutæ ſunt, atque ab ineluctabilibus, perſpicuiſque principiis deductæ. Hujuſmodi ſunt Dialectica, Geometria, Arithmetica, Algebra, Mechanica, Hydroſtatica, & aliqua parte Moralis etiam, &c. (60).

242. NOTA I. Omni ferme ætate *vera ſcientia*

tiæ exiſtentia problema fuit; quæſitum nempe fuit, aut dubitatum, ſit ne quidpiam certi in hominum cognitionibus; & an illa, quæ vera, & re ipſa eſſe arbitramur, omnia mentis noſtræ tantum illuſiones ſint.

I. Secta Pyrrhonica aperte profitebatur, ac ſtatuerat nullam ſcientiam admittere; nullam cognitionem ut certam habere; de omnibus dubitare, ne ipſa quidem primorum principiorum veritate excepta, neque factorum quacumque vel maxima auctoritate comprobatorum; neque corporum, aut ſenſationum, aut idearum noſtrarum exiſtentiam. Sectæ hujus aſſeclæ ſibi nomen Philoſophorum Scepticorum (*) indiderunt: at ſapientes contemptui eos habuerunt, ut inſana eorum philoſophia merebatur.

Scepticus Sextus Empiricus hujus ſectæ ſententias, & ratiocinia ſervavit celebri illo ſuo opere *contra mathematicos*; hoc enim nomine quoſcumque nuncupat, qui alicui ſcientiæ addicti ſint. „ Quiſnam eſt homo rationis particeps, inquit Auctor *hiſtoriæ matheſeos*, qui „ ab-

---

(*) *ETYMOLOGIA*. Scepticus: Σκεπτικος *homo hærens*, & *incertus* in omnibus humanarum cognitionum objectis: a Σκεπτομαι, *circumſpicio*, *delibero*, *nihil judico*. Hujuſmodi hæſitatio aut ab idearum, & judicii defectu, aut ab idearum plurium tumultu ſine judicio exoriri poteſt. Qui ſe Scepticum prædicat, aut Pyrrhonicum non niſi impudenter mendax eſſe poteſt, qui nulla verecundia contra mentem loquatur; aut homo omnino imbecillis, cui cogitandi, & judicandi facultas interdicta ſit.

Accademicorum ſecta aliquantum a Sceptica diſſidebat. Hæc nihil certi eſſe, ac de omnibus dubitandum pronunciabat. Illa omnia dubitando proponebat, quin omnia dubia eſſe, nihilque certum eſſe definiret.

„ abſurdos Empirici conatus non rideat, quum „ contra geometras probare nititur, neque corpora dari, neque extenſum; contra arithmeticos, ne numerum quidem eſſe; contra muſicos, ſonum non dari? enunciatio vel ipſa ridiculorum horum paradoxorum ea ſatis confutat. “

Sophiſta Baylæus omnes acuti, futiliſque ingenii ſui vires contendit poſtremis hiſce temporibus, ut vetera hæc deliramenta iterum in ſcenam produceret, & promoveret; & ſane fatendum eſt, id tanta arte, tamque inſidioſis ſophiſmatis eum præſtare, ut a principio cuicumque vel in ſophiſticis cavillationibus refellendis peritiſſimo negotium faceſſere poſſit.

IV. Abſurdis ſententiis, & ſtolidis Pyrrhonicorum, & Scepticorum ineptiis ſemper inſtar æreî muri obſtitit *recta ratio*, quæ quando dubitandum ſit ſentiens, ſentit etiam ubi effulgeat certitudo (180).

Vera datur ſcientia, vera certitudo; atque ſcientia hæc, atque certitudo a quatuor certiſſimis fontibus emanat, quatuorque inconcuſſis baſibus innititur, quas toto ſequenti tractatu pleniſſime cognoſcendas exhibebimus.

243. NOTA II. Quæ proprio nomine ſcientiæ dicuntur, eæ in *ſcientias ſpeculativas*, & *practicas* dividuntur. Harum primæ objecta contemplantur, nec producunt; alteræ regulas tradunt dilucide demonſtratas, quibus ſuos effectus producere diſcamus.

I. Exempli cauſa: Geometria ſcientia eſt ſpeculativa; tantum enim diverſas extenſi proprietates contemplatur; & principiis evidentibus utens diverſas, quas extenſo proprietates tribuit, in iis objectis demonſtrat, in quibus illas concipit.

II. Arithmetica eſt ſcientia practica; docens enim numeros pluribus modis pertractare, principiis evidentibus demonſtrat, methodum, qua uti-

utitur, viam, quam ſequitur, canones, quos tradit, tuto, atque omni erroris periculo amoto adhiberi poſſe.

244. DEFINITIO II. *Artis* nomine vocatur, cæca omnis agendi ratio, methodus omnis experimentalis tantum, quæ aliquid facere docet, quin evidentibus principiis demonſtret, agendi rationem, qua utitur, canones, quos tradit, viam, quam ſequitur, tuto, ac nullo erroris periculo amplecti poſſe.

Ars itaque eſt *practicarum regularum collectio*, quas ſi ſequaris, ea, quæ facere ſuſceperis apte perficies, ac utilia, & grata efficies; non tamen regulæ illæ a principiis perſpicuis deductæ ſunt, quibus intimam earum efficacitatem, ac rectitudinem poſſis oſtendere.

I. Hujuſmodi *muſica* eſt, quæ ſonos edere ſuaves, atque jucundos docet, quin demonſtret qua ratione, & quare ſoni ad canones ab ipſa traditos editi ſint, aut eſſe debeant grati, ac ſuaves.

II. Hujuſmodi *ſaltatio* eſt, quæ decenter, molliter, eleganter, graviter incedere docet, quin demonſtret quare iſte inceſſus ad canones ab ipſa traditos compoſitus ita elegans eſſe debeat, uti ars hæc fore eum docet, & re ipſa facit.

III. Hujuſmodi *pictura* eſt, quæ animatas, & miras tabulas pingere docet, quin tamen oſtendat quare, & qua ratione tabulæ ad canones, quos ipſa ſequitur, pictæ, & animatæ videri debeant, & admirationem ſibi conciliare.

IV. Hujuſmodi ſunt *Eloquentia*, & *Poeſis*, quæ ad celebriorum auctorum exemplaria regulas tutas, certaſque ſtatuunt, quas qui ſequatur placebit, attentionem ſibi conciliabit, movebit, ſuadebit; non tamen demonſtratione docent, quare ſi regulas has ſequaris, tantos in hominum animis motus ſis excitaturus.

245. NOTA. Præclariſſimi tum veteris Græciæ, tum veteris Romæ viri glorioſum ſibi putabant, imo proprii muneris eſſe cenſebant elegantiores quaſdam artes excolere, in quibus ingenii vis magis emineret; cujuſmodi ſunt, Pictura, ſculptura, muſica, architectura, poeſis, eloquentia, ars militaris, aliæque: propterea *artes* hæ *liberales* appellatæ fuerunt; artes nempe, quas liberi homines, & aut dignitate, aut virtute illuſtres exercuerunt, & coluerunt.

Artes, quas paſſim ſervi, & plebeii exercebant, & in quibus perfectum opus ſolo labore aſſiduo, & diuturuo obtineri poteſt, exiguo aut nullo ingenii adjumento, *artes mechanicæ* nuncupatæ fuerunt: artes nempe, quæ diuturnum at cæcum ad artis canones in artifice laborem poſtulant.

SCIENTIARUM, ET ARTIUM OBJECTA TUM MATERIALIA, TUM FORMALIA.

Scientiæ, & artes *objectum materiale*, *& objectum formale* ſimul habent: hæc ambo apte dignoſcere, & diſtinguere opportunum.

246. OBSERVATIO I. *Scientiæ ſpeculativæ*, ſive quæ objectum ſuum contemplantur dumtaxat, *objectum materiale* habent rem ipſam, quam contemplantur; *objectum vero formale* proprietatem, quam hac ipſa in re dignoſcere ſtudent.

Exempli cauſa, Phyſica corporum proprietates dignoſcere ſtudet. Corpus eſt ejus objectum materiale: proprietates corporum, veluti gravitas, durities, fluiditas, elaſticitas, ejus objectum formale ſunt.

Scientiæ ſpeculativæ objectum ſuum ſive materiale, ſive formale, *exiſtens ſupponunt*, ſive ut exiſtens illud conſiderant. Exempli cauſa, Phyſicus in cognoſcendis corporum proprietatibus totus eſt, quin de producendis cogitet aut cor-

corporibus, aut proprietatibus, quas in corporibus inquirit. Geometra in triangulo, & circulo proprietates inquirit, quæ hiſce figuris continentur; quin proprias circuli, aut trianguli proprietates illis dare contendat: quum vero aut circulum, aut triangulum deſcribit, non id potiſſimum facit, ut hæc objecta exiſtere faciat, quæ ſatis jam in ejus idea exiſtunt; at vere, ac præcipue, ut eorum imaginem magis præſentem, ac conſtantem ſibi reddat.

247. OBSERVATIO II. *Scientiæ practicæ*, ſeu quæ aliquid in objecto ſuo facere, aut producere docent, *objectum materiale* rem illam habent, in qua operantur; *objectum* vero *formale* proprietatem, quam in re iſta producunt.

Exempli gratiâ, Medicina humani corporis bonæ valetudini operam navat. Humanum corpus ejus objectum materiale eſt. Bona valetudo, quam aut tueri, aut reſtituere hominibus curat, ejus objectum formale eſt.

Idem dicas de *liberalibus*, *ac mechanicis artibus*. Earum materiale objectum res eſt, in qua operantur; objectum vero formale proprietas, ſeu forma, quam rei huic inducunt. Exempli cauſa, muſicæ objectum eſt humanæ vocis modulatio. Humana vox ejus objectum materiale eſt; elegans humanæ vocis modulatio producenda ejus objectum formale eſt.

248. OBSERVATIO III. Inter *ſcientias practicas*, ut & inter *artes liberales* aliæ ſunt, quæ objectum ſuum materiale *exiſtens ſupponunt* ante objectum formale; aliæ quæ utrumque objectum ſimul producunt. Exempli gratia.

I. In artibus liberalibus *Sculptura* objectum materiale ſunt marmor, æs, argentum, cetera; quæ omnia nullam de ſe, & natura ſua formam a ſculptore ſibi dari poſtulant, & ante formam hanc exiſtunt.

II. *Muſica* e contra non modulatur ſonum jam exiſtentem, nec tonum gravem in acutum

mutare docet; at tonum aut gravem, aut acutum edere docet ea lege, quam in harmonia ſequi debet.

Primo caſu, quum ſcilicet materiale objectum formali præexiſtit, forma, quam ſcientia, aut ars tribuit, objecto materiali accidentalis eſt.

Altero caſu, quum ſcilicet tum materiale, tum formale objectum ſimul ab arte, ſeu ſcientia producuntur, forma materiali objecto eſſentialis eſt

Utroque caſu ſcientia, ſive ars in objecti ſui productione mentem ſemper dirigit. Primo quidem, illam docens accidentalem formam, quam marmor, puta, aut æs actu habet, in aliam æque accidentalem formam mutare. Altero vero docens inter ſonos innumeros, qui edi poſſunt, quinam tunc harmoniæ conveniat, mentem determinat ad ſonum edendum conſonum, & harmonicum, non vero inconditum, & diſcordem.

249. NOTA I. Iis poſitis, quæ de ſcientiis ſpeculativis, & practicis jam tradidimus, facile intelliges, *logicam*, & *moralem veras ſcientias practicas eſſe*: utraque enim evidentibus principiis innititur, & utraque objectum ſuum producere docet; illa intellectus, hæc voluntatis actus.

I. *Logica* objectum materiale ſunt tres generales intellectus operationes; objectum vero formale rectitudo, qua quævis harum operationum fieri debet.

Moralis objectum materiale ſunt diverſi voluntatis actus; objectum vero formale rectitudo horum actuum cuique conveniens.

Utraque non in objecto præexiſtente operatur, at in objecto materiali, quod ea producunt inſtructum forma, quam intendunt, cuique forma hæc eſſentialis eſt, non accidentalis.

II. Logica intellectum dirigit, eum docens apte definire, apte objecta ſuarum idearum ſejun-

jungere, apte propoſitiones perpendere, apte conſequentias deducere.

Moralis voluntatem dirigit illi veras ideas exhibens recti, & virtutis, eamque inclinans validis ſublimium harum idearum motivis ad producendos juxta diverſas humanæ vitæ circumſtantias actum hunc licitum, & virtuti conſentaneum potius, quam alium illicitum, & vitioſum, ac pœna dignum.

Ab idea vel ipſa, quam *objecti materialis*, & *formalis* plerarumque ſcientiarum exhibuimus, tres hæ ſequentes veritates fluunt.

250. COROLLARIUM I. *Objectum materiale ſcientia non ſemper eſt quid materiale*; objectum enim materiale ſcientiæ, juxta definitionem ipſam hujus objecti, eſt id, quod ſcientia iſta conſiderat, ſi ſpeculativa ſit, & in quo operatur, ſi practica ſit; ſcientia autem in re immateriali ſpeculari, & operari poteſt.

Ita Pneumatologiæ objectum materiale ſunt ſpiritus, qui ſane quid materiale non ſunt, imo ſpirituales ſubſtantiæ. Ita dialecticæ, ſeu logicæ objectum materiale ſunt tres humani intellectus operationes, ideæ ſcilicet, judicia, & ratiocinia, quæ non ſunt quid materiale, at animæ ſpirituales modificationes. Ita arithmeticæ objectum materiale ſunt numeri, qui æque quid materiale, & quid immateriale eſſe poſſunt.

251. COROLLARIUM II. *Eadem res diverſo modo accepta plurium ſcientiarum illam diverſo modo attingentium objectum materiale eſſe poteſt*.

EXPLICATIO. Exempli gratia, corpus humanum, ut corpus naturale eſt objectum phyſicæ; ut ſubjectum plurium morborum viciſſitudinibus obnoxium eſt objectum medicinæ; ut quantitas menſurabilis eſt objectum geometriæ.

Ita quoque tres humani intellectus operationes, ut modificationes ſpirituales ſunt, pneu-

matologiæ objectum ſunt, ſcientiæ nempe de ſpiritu agentis; ut modificationes perfectibiles, quæ majori, vel minori rectitudine haberi poſſunt, eas dirigentibus quibuſdam regulis ſolide demonſtratis, dialecticæ objectum ſunt.

252. COROLLARIUM III. *Non materiale, ſed formale objectum diverſas ſcientias ſpecificat*; quandoquidem plures diverſæ ſcientiæ, uti phyſica, & medicina, pneumatologia, & dialectica idem materiale objectum habere poſſunt; atque hæ ſcientiæ ſpecifice diverſæ fiunt a diverſo earum in ſuum materiale objectum tendendi modo, qui earum formale objectum conſtituit, ut explicavimus.

OBJECTUM ATTRIBUTIONIS IN SCIENTIIS.

253. OBSERVATIO. Quum una, eademque ſcientia plura habet materialia objecta, quorum unum ſit alteri ſubordinatum; objectum primarium, antonomaſticum, cui cetera omnia ſcientiæ hujus objecta referuntur, aut ſubordinata ſunt, *objectum attributionis* nuncupatur.

Exemplum. Dialecticæ objectum materiale ſunt & perceptiones, & propoſitiones, & diverſæ ſyllogiſmorum ſpecies, de his enim tribus objectis regulas tradit optime demonſtratas. At *objectum attributionis dialectica*, ejus objectum antonomaſticum eſt ſyllogiſmus; neque enim in perceptionibus, & propoſitionibus verſatur, niſi ut eas præparet, atque diſponat ad ſyllogiſmum, ſeu ratiocinationem perficiendam. Huic ferme ſimili ſignificatione in ſcholis theologicis dici ſolet, *Meſſias fuiſſe objectum attributionis myſteriorum, prophetiarum, ſacramentorum legis veteris*; ad ipſum enim præcipue referebantur in gente prædilecta, in qua naſciturus erat, oracula prophetica, quibus erudiebatur, figuræ ſymbolicæ, quas reverebatur, ſacrificia, holocauſta, ſacramenta, in quibus confide-

debat ; univerſa denique providentiæ œconomia, qua & in politicis, & in ſacris rebus regebatur.

SIGNUM NATURALE, SIGNUM INSTITUTIONIS.

254. DEFINITIO I. *Signum* eſt res ſenſibilis, quæ alius rei in ſe ipſa non cognitæ in cognitionem ducit.

I. Exemplum. Fumus, qui magnis vorticibus e camino, vel e ſubterraneo ſpecu erumpere videtur, ſignum eſt enuncians exiſtentiam, & actionem ignis eum producentis, & qui non videtur.

II. Pari pacto, verba apud homines ad hoc inſtituta ſunt, ut ſint idearum, opinionum, judiciorum ſuorum ſigna: quæ res in ſe ipſis dignoſci nequeunt.

Alia ſigna naturalia ſunt, alia ſunt inſtitutionis, & conventionis; quæ apte ſunt diſtinguenda.

255. DEFINITIO II. *Signum naturale* eſt natura ſua connexum, nulla divina inſtitutione, nulla humana conventione interveniente, cum re, quam ſignificat, detegit, cognoſcendam præbet. Hoc ſemper eſt, vel *effectus ſenſibilis*, qui exiſtentiam, aut actionem annunciat cauſæ aut non ſenſibilis, aut quæ non ſe præbet in ſe ipſa ſenſibilem; ſive eſt *cauſa ſenſibilis*, quæ exiſtentiam annunciat effectus, cum quo neceſſario connexa eſt, licet effectus hic non ſit actu in ſe, & per ſe ſenſibilis.

Ita brachii, aut cruris amputatio ſpectatoribus ſignum naturale eſt doloris inviſibilis, quo torquetur miſer ille, qui tam gravi artis chirurgicæ operationi ſubjicitur.

Ita ex lex arteriæ pulſatio perito medico ſignum eſt naturale vitii in animali corporis humani œconomia latentis.

Ita quoque nonnulli ſive oculorum, ſive faciei motus experto phyſiognomoni ſignum naturale ſunt ſpiritualium animæ affectionum.

Ita nonnullæ externæ notæ, ſeu nonnulla, quæ exterius apparent, ſunt pleriſque naturæ ſtudioſis, imò pleriſque etiam negotiatoribus ſigna naturalia, quibus ſatis dignoſcunt plurium naturalium productionum intrinſecas qualitates.

256. DEFINITIO III. *Signum inſtitutionis* cum re, quam annunciat, aut ſignificat, natura ſua connexum non eſt. Connexionem hanc habet vel ab aliqua *divina inſtitutione*, quæ rem aliquam ſignum eſſe voluit alius rei, quin inter utramque relatio ulla naturalis intercedat; ſive ab aliqua *hominum conventione*, qui ut cogitationes & voluntates ſuas patefacerent, communi conſenſu ſtatuerunt, ac decreverunt, hanc rem ſenſibilem hoc aliud ſignificaturam, quod latet, & cum quo nullam natura ſua relationem habet.

I. Exempla. Ita in lege veteri iris divina inſtitutione poſita fuit, ut ſignificaret, numquam amplius diluvio univerſum orbem obrutum iri. Ita in quibuſdam regionibus ignis excelſo loco accenſus ſignificat arma capienda, & patriæ incolumitati invigilandum. Ita in pagis & urbibus creber æris campani tinnitus incendium nunciat, & auxilium invocat. Ita in omnibus Europæ nationibus peculiaris veſtis color, & forma hominem indicat militiæ adſcriptum, aut in militia hac vel illa dignitate inſignitum.

II. Inter diverſa *humanæ inſtitutionis ſigna* magis communia, & utiliora ſunt *ſermo*, & *ſcriptura*, quæ ſunt ſenſibiles imagines eorum, quæ in intimo, & maxime abdito animorum penetrali celantur.

Exiguus ſonorum numerus, quos os, & lingua edit, exiguus linearum numerus, quos manus deſcribit, & charta retinet, nobis mira facili-

cilitate, & quodam veluti nunquam ſatis admirando præſtigio pingunt, ac retegunt ideas, ſenſationes, cogitationes, voluntates, quæ ſenſibile nihil habent; & quibuſcum nulla horum ſive ſonorum, ſive harum linearum relatio natura intercedit.

257. NOTA. In lege veteri plura habebantur ſigna tum divinæ, tum humanæ inſtitutionis ad plures myſticos eventus ſive præteritos, ſive futuros ſignificandos inſtituta.

In lege nova *Sacramenta* ſigna ſunt divinæ inſtitutionis ad inviſibilem gratiam, quam ſignificant, producendam inſtituta. Exempli gratia, in Sacramento Baptiſmatis videmus *ablutionem materialem*, quam naturæ, & religionis auctor erexit in ſignum ablutionis ſpiritualis. Huic materiali ablutioni divinæ voluntatis efficacitate, & propter divina Salvatoris noſtri merita interior peccatorum remiſſio adnexa eſt.

Patet, internam hanc peccatorum remiſſionem dari poſſe; divinumque naturæ, & religionis auctorem, cujus potentia nullis limitibus coercetur, poſſe illam cuicumque conditioni alligare, quam ad hoc illi libitum fuerit eligere, & aſſignare.

LINGUARUM ORIGO.

258. OBSERVATIO. Homines ſocietati nati, invicem proprias ideas, & quę ſentiunt, opus habent ſibi communicare; hinc in ipſis loquelæ uſus; hinc etiam in illis *linguarum origo*.

I. Supponamus primo, hominem unicum in natura exiſtere; nulla hic cum brutorum, & vegetabilium ſpeciebus, inter quas vivit, cogitationum, aut judiciorum communicatione indigebit; neque enim illę iſta percipere poſſent, aut ipſi reſpondere. Inutilis ergo illi erit lo-

quelæ uſus; ac propterea nullam conventionis linguam inſtituet, nihilque ei, quod nos *ſermonem* dicimus, ſimile procreabit.

II. Ponamus modo, hominem unum, & fœminam unam tantum in natura exiſtere, eoſque amœnam aliquam regionem incolere in zona temperata ſitam, cujuſmodi Meſopotamia eſt inter Tigrim, & Euphratem, ſive Idumæa ad Jordanis ripas. Cito neceſſitatem ſentient proprias ideas, & animi ſenſus ſibi invicem communicandi; neceſſarius proinde ipſis fiet loquelæ uſus; quare paulatim ſibi linguam efformabunt conventionis, cui mutuo conſenſu certas, atque determinatas ſignificationes appingent.

Quum vero a principio pauca ipſi cognoſcant, paucifque indigeant, eorum *lingua conventionis* paucis admodum articulatis ſonis conſtabit; facile autem intelligimus cuique articulato ſono ab ipſis adnecti poſſe objecti cujuſcumque ſignificationem, ſive illud ſubſtantia ſit, ſive modificatio. Exempli cauſa, ſtatuere poterunt, ac ſimul convenire, ſonum hunc articulatum *ſhemeſh* (ſol) ſignificare aſtrum illud, quo interdiu illuſtrantur; ſonum alium articulatum *Rakia* (firmamentum) ſignificare ſtellatum illum fornicem, quem noctu contemplantur; ſonum articulatum *Ghaun* (fons) ſignificare ſcaturiginem, quæ eorum domicilium irrigat; ſonos articulatos *Baith*, *lebouſh* (Domus, veſtis) ſignificare tugurium, ſeu caſam, in quam ſe recipiunt, & veſtem illam quamcumque, quæ ipſos ab aeris intemperie protegit; ſonos articulatos *eſhekhol*, *Thaphouakh* (racemus, pomum) ſignificare vineæ, & mali fructus; ſonos articulatos *Pharah*, *Khelab* (vacca, canis) ſignificare vaccam, cujus lacte nutriuntur, canem, qui eorum comes, & cuſtos eſt; ſonos articulatos *Roſh*, *iad*, *Reghel* (caput, manus, pedes) ſignificare eorum caput, manus, pedes; ſonos articulatos *Ahabah*, *Raab* (amor, fames)

mes) illum ſignificare tenerum illum affectum, quo ſe invicem proſequuntur, hunc ſenſationem, quam experiuntur quum eorum ſtomacus cibo indiget; ſonos articulatos *Keeb*, *eden* (dolor, voluptas) ſignificare doloris, & voluptatis perceptiones, quibus alternis eorum anima afficitur; ſonos articulatos *Tob*, *Ra* (bonus, malus) ſignificare attributa boni, & mali, quę rebus applicant; ſonum articulatum *iehoah* (Deus) ſignificare ens ſupremum, inviſibilem naturæ viſibilis Auctorem (*a*).

En jam ipſis linguam communem, qua ſatis apte indicare, & exprimere poterunt quidquid eorum ſenſus, & animam afficit. Hæc procul dubio linguæ Adami, & Evę origo in Aſia fuit; unde ſatis probabiliter vetus lingua Hebraica prima mundi ætate orta eſt.

Si homo hic, & fœmina plures gignunt liberos, hi quoque, ut patet, quum lingua in iis ſolvi, & ſonis articulandis apta fiet, rebus, a quibus aſſiciuntur, ea nomina indere paullatim aſſueſcent, quæ illis parentes indiderunt. Hinc *linguæ ejuſdem perſeverantia* in eadem familia, & ſubinde in eadem natione, quæ ex hac familia progigni poterit.

III. Ponamus adhuc duodecim aut quindecim ſęculorum decurſu primitivam hanc familiam ita

(a) Præclari duo linguæ hebraicæ Profeſſores in Collegio Regio (Abbas de Villefroy, & Abbas Lourdetus ejus ſucceſſor) pronunciationem ab ea, quam hic indicamus, paullo diverſam ſtatuerunt in quibuſdam literis, & vocibus Hebraicis. Etſi, quam viri iſti ſtatuerunt, pronunciatio communi pronunciationi anteferenda ſit, nos hanc ſecuti ſumus in vocibus, *firmamentum*, *pomum*, *voluptas*, *fames*, *bonum*, atque hoc propterea quia notis apud nos uſitatis facilius deſignatur, & ſcribitur.

ita ſubinde multiplicari, generationibus quavis ætate ſemper auctis, ut jam ingens natio effecta *duas magnas colonias* deducere poſſit, quæ coloniæ duæ paullatim regiones mille leucis a patrio ſolo diſſitas pergant incolere, altera ad auſtrum, ad boream altera; atque ita, ut cœlum mutantes, leges etiam, & mores ex parte ſaltem mutent.

Certum eſt, novos hoſce colonos, cœlo, legibus, moribuſque mutatis innumera nova objecta præ oculis habituros, quorum pleraque ab iis omnino diverſa erunt, quibus in patrio ſolo afficiebantur. En porro hinc ortam neceſſitatem nova nomina innumera excogitandi, & ſtatuendi in novo hoc domicilio; hinc etiam oblivio ſequetur plurium vocum, quibus uti in patria conſueverant; ecce jam in utraque colonia *linguas* duas, a materna lingua *derivatas*, cum qua quidem utraque analogiam habebit a principio ſatis ſenſibilem, quæ tamen temporis lapſu ſenſim ſine ſenſu evaneſcet, atque hoc eo magis, quo utraque lingua derivata dilatabitur, & perficietur. Quin harum linguarum quævis eo magis a materna lingua diſtare perget dato quodam tempore, quo plures colonia, in qua jam viget, viciſſitudines patietur, & quo majori numero, & frequentius coloni alio, atque alio, dato hoc eodem tempore tranſmigrabunt. Hinc procul dubio in Europa noſtra lingua Illyrica, & lingua Celtica originem ducunt, quæ veluti linguæ primitivæ, ſeu *linguæ matres* jam factæ ſunt: nulla enim in illis certa analogia dignoſcitur, cum linguis primitivis, a quibus ortum habuerunt.

Lingua coloniæ borealis formam aſſumens cœlo conſentaneam, ſub quo viget, ubi frigoris vis exiguum oris hiatum ſuadet, magis erit conciſa, & monoſyllabis abundans. Hujuſmodi, exempli cauſa, eſt lingua Sinica, quæ in gelidis Tauroſcytharum regionibus nata videtur, & in

& in qua tantum trecentæ ſupra triginta voces numerantur, eæque monoſyllabæ, aut ſaltem tam arcte pronunciatæ, ut in iis una tantum ſyllaba paſſim audiatur. Quælibet harum vocum Sinicarum, pro toni modo gravis, modo acuti, ſive accentuum diverſitate plurimas diverſas ſignificationes ſortitur: atque ita hiſce tantum tercentis ſupra triginta vocibus Sinenſes omnia omnino tum phyſicæ, tum moralis objecta exprimere poſſunt.

Lingua coloniæ auſtralis formam capiens ſuo cœlo conſentaneam, in quo caloris vis ad aperti oris hiatum invitat, magis gutturalis erit, magiſque emphatica, copioſa, atque ſonora. Hujuſmodi, exempli gratia, aliquo pacto eſt lingua Arabica.

Lingua primitivæ patriæ ſub cœlo magis temperato formata medium tenebit inter duo hæc extrema. Hujuſmodi fuit Hebræorum lingua; hujuſmodi fuerunt poſtea linguæ Græcorum, & Romanorum. Harum prima fuiſſe videtur lingua mater Syriacæ, Arabicæ, & Chaldaicæ; altera quoque veluti mater fuit Italicæ, Gallicæ, & Hiſpanicæ.

IV. Ponamus quoque in patria primitiva, ſive in aliqua ex ejus coloniis temporis lapſu naſci quatuor vel quinque homines ſublimi, raroque ingenio, puta, Homerum, Platonem, Thucididem, Demoſthenem, Ariſtotelem. Hujus regionis lingua, ab hiſce ingeniis ad nova creanda natis exculta brevi barbariem exuet, & elegantior, ac ditior fiet; natio vero, quæ eam loquitur, undequaque veluti electrico quodam vapore correpta, magno impetu ad quaſcumque ſcientias, arteſque tum utiles, tum jucundas addiſcendas incitabitur. Quo fiet, ut ad eam, veluti ad elegantiæ, & doctrinæ regiam nationes finitimæ convolent, ubi præclaris artibus, ac diſciplinis imbui poſſint.

Quamobrem falſum eſt, quod a recentioribus in-

incredulis ad aurium faſtidium indeſinenter repetitur, immenſam ſæculorum ſeriem requiri, ut lingua aliqua inſtituatur, & perficiatur, ut artes, ſcientiæ pulcri, & boni ſtudium vigeſcat.

V. Ponamus tandem vel a primitiva patria, vel ab aliqua colonia inſtitorum parvam claſſem ſolvere, quæ ventis acta miſere naufragium faciat aut ad novi Belgii deſerta litora in Aſia, aut ad æque inhoſpitas plagas ſive Braſilienſes, ſive Canadenſes in America. Fiat etiam navigantes omnes mergi, & perire, excepto juvenculo, & puella, quos fluctus ipſe diverſis locis ad litus projecit: hujus plagæ adhuc ſunt unici habitatores; & uterque ſe ſolum e naufragio ſalvum credet.

Si duo hæc humanæ ſpeciei individua tres, vel quatuor annos in terris his deſertis, ad quas illos tempeſtas conjecit, ita vivant, ut nunquam ſibi invicem occurrant; toto hoc tempore nullus ipſis erit loquelæ uſus: quare nativum ſermonem pene omnino obliviſcentur. Tantum de vitæ neceſſariis ſolliciti, & ſolo inſtinctu ducti, hebetes, & ferme ſtupidi evadent; quod quidem illi *Alexandro Selkirk* origine Scoto accidit, qui a navis præfecto Straling in deſerta inſula Ferdinandi barbare derelictus, quum illinc eductus fuit a Rogerio quoque navis præfecto anno 1709. poſt annos quatuor, & menſes item quatuor, quibus ea in inſula ſolus vixerat, ipſum quoque patriæ ſuæ nomen, quin & ſuum ipſum nomen oblitus erat.

Tandem duo hæc humanæ ſpeciei individua caſu ſibi occurrant poſt annos tres, vel quatuor, quibus brutorum more ſoli vixerunt. Eorum animæ vis iterum excitabitur: neceſſitas ea, quæ cogitant, vel ſentiunt ſecum invicem communicandi exorietur; ſibi veluti novam linguam creabunt, quæ cum materna eorum lin-

gua

gua vix quidquam commune habebit; quæque ſiet in regione, ubi ſunt ſine ſpe reditus, puta in novo Belgio in Aſia, ſive in Braſilia, aut Canadia in America, *alia lingua mater*; atque hæc ſuorum poſterorum lingua erit. Hinc *aliæ* emergere poterunt temporis lapſu *linguæ derivatæ*, in quibus plus, minuſve apparebit analogia cum poſtrema hac lingua matre, a qua prodierunt.

Huic ſimilis fortaſſe fuit in America, & in pleriſque inſulis adhuc barbaris inter veterem, novumque orbem interceptis, origo plurimarum *linguarum matrum*, a quarum nonnullis aliæ linguæ proceſſerunt, ab aliis nullæ; quæ linguæ omnes nullam ferme cum linguis notis ſive antiquis, ſive recentioribus Europæ, Africæ, atque Aſiæ habent analogiam.

SCRIPTURÆ ORIGO.

259. OBSERVATIO. A neceſſitate ſimul vivendi, atque hoc ipſo a neceſſitate legum, quibus permanenter homines regerentur, a neceſſitate quoque mutuas obligationes perpetuo certas reddendi, quin & perpetuo certa reddendi jura eorum, quæ quiſque ſua norat, *ars ſcribendi* orta eſt; ars nempe voces pingendi, oculis loquendi, & colorem veluti, & corpus cogitationibus & animæ ſenſibus tribuendi.

Perſpicuum eſt cuique ſigno ad arbitrium ſumpto tribui potuiſſe hominum conſenſu permanentem ideæ alicuius, ſeu ſententiæ, ſeu judicii, ſeu voluntatis, ſeu obligationis ſignificationem; quin & objecti cujuſcumque ſive in re phyſica, ſive in morali, ſive in metaphyſica; eo ferme pacto, quo ſono cuicumque ad arbitrium ſumpto pari hominum conſenſione eorumdem objectorum expreſſio tranſvolans appoſita fuit. Quare idem naturæ inſtinctus, qui loquelam peperit, potuit, imo debuit *ſcripturam*

ram parere; cujus quatuor diverſæ ſpecies pro diverſis ejus ætatibus, ſeu progreſſibus, diſtingui poſſunt: nempe ſcriptura ſignis rudibus, & confuſis conſtans; ſcriptura hieroglyphicis integris, & res pingentibus; ſcriptura hieroglyphicis mutilatis; ſcriptura notis linearibus.

I. Prima naſcentis ſocietatis ætate, homines ſigna diverſa, diverſaque monumenta ad arbitrium aſſumpta adhibuiſſe putandum eſt, quibus veluti perdurantes redderent cogitationes, mutuas obligationes, publicas, & privatas voluntates; tum memoriam ſervarent eventuum memoria dignorum, quos poſteris cognoſcendos relinquerent.

Exempli cauſa, *lapidum cumulus* in monumentum erectus *feſta* quædam *periodica* ſtatis temporibus celebranda, eſſe potuit expreſſio permanens legis alicujus ſive divinæ, ſive humanæ, facti alicujus memorabilis, cujus memoria religioſe ſervanda erat; tum vero & domeſticis documentis, & nationis traditione ſignificationem hiſce monumentis addictam ad poſteros tranſiſſe putandum eſt per ſuccedentes generationes. Hac ſcribendi ratione, teſtibus ſacris literis, primi humani generis Patriarchæ uſi ſunt.

Verſicolores item *funiculi* variis modis nexi, variiſque nodis eſſe potuerunt expreſſio permanens cujuſvis ideæ, ſententiæ, legis, pœnæ infligendæ, aut præmii donandi, facti cujuſque memoria digni, cujuſvis hiſtoricæ narrationis, quin & oratoriæ, ſeu poeticæ lucubrationis. Hæc fuit, quam *Quipos* in Peruvia vocabant, ſcribendi ratio, ſeu nulla alia in toto eo regno ſcriptura in uſu fuit uſque ad ea tempora, quibus in Hiſpanorum poteſtatem regiones illæ venerunt.

Tandem etiam *paxilli* materia, & forma diverſi, & diverſis modis diſpoſiti hominum conſenſu, idem præſtare potuerunt, quod *Quipos* *Pe-*

Peruvienſium, de quibus paulo ſupra. Hac ratione ſcribebant olim veteres Germaniæ, & Scandiæ populi; quod quidem ipſa nominis etymologia teſtatur, quo literæ Runnicæ, & Germanicæ appellantur. Germanicæ enim notæ alphabeticæ adhuc dicuntur *Bucſtaben*, quæ vox paxillos fagineos ſignificat; libri vero dicuntur *Bucher*; nempe paxillorum fagineorum congeries. Runnæ, ſeu literæ Runnicæ ipſæ quoque etymologiam trahunt a Scandiaca voce *Runne*, quæ ſorbum ſilveſtrem ſignificat, arborem borealium regionum indigenam, quo fortaſſe utebantur ad paxillos elaborandos, qui diverſis modis diſpoſiti integram ſententiam exprimebant, non ſecus ac literæ noſtræ alphabeticæ eam nobis exhibent.

II. In magis exculta, & compoſita ſocietate putandum eſt, homines alia ſigna inveſtigaſſe expedita magis, & apta natura ſua rem ſignificatam referre. Hinc ortum duxit *ſcriptura hieroglyphica*, quæ vera pictura erat, rudis ea quidem, rerum exprimendarum. Hæc olim communis Ægyptiorum, & Sinenſium ſcriptura fuit; ut & in Mexico quo tempore regnum illud Ferdinandus Corteſius occupavit; imo apud pleraſque parvas nationes barbaras in borealibus Americæ regionibus adhuc in uſu eſt.

Hac ſcribendi ratione objectum quodcumque exprimendum rudi veluti tabula pingebatur, quæ lineamenta illi ſoli convenientia referebat, quæque nulli alii objecto aptari poterant. Exempli cauſa, ut indicarent, ſe emiſſe equum, agrum, pallium, rudibus lineamentis ſive pluma, ſive penicillo aut in arborum corticibus, aut in belluinis pellibus rem pingebant, de qua agebatur; tum lineas aliquas intermiſcebant, quæ communi conſenſu inſtitutæ erant ad actus animæ ſignificandos, qui pictura referri nequibant.

III. In magis adhuc exulta ſocietate *hiero-*

glyphica mutilata integris ſuffecta fuerunt; quod multo breviorem ſcripturam reddidit. Exempli gratia, totius tauri loco, ſolum cornu pinxerunt; pro integra domo angulum tantum; atque ita in ceteris.

In utraque ſcriptura hieroglyphica totidem diverſæ notæ requirebantur, quot diverſæ res exprimendæ, & ſcribendæ fuiſſent, quod ſane maximum negotium faceſſebat. At hujuſmodi etiam per hos dies eſt *ſcriptura Sinica*, quæ & a ſcriptura funiculari, & ab integra hieroglyphica ſimul, & a mutilata provenire videtur.

IV. Tribus hiſce ſcribendi modis *ſcriptura notis linearibus* tandem ſucceſſit, cujus origo ad remotiſſimam antiquitatem referenda nos prorſus latet; hujus autem vetuſtiora monumenta, ex iis, quæ temporis falcem effugerunt, ſunt quinque Moyſis libri ſcripti literis Samaritanis.

Hac ſcribendi ratione exiguus literarum numerus, cujus figura, & ſignificatio arbitrio hominum eſt inſtituta, ſufficit, ut & menti, & imaginationi pingantur permanenter ea omnia, quæ humana mens concipere, & noſcere poteſt tum in phyſicis, tum in iis, quæ in ſola hominum mente exiſtere poſſunt.

Facile intelligemus in quacumque ſcribendi ratione poſſe ſcripturam, majori, vel minori ſcribentis commodo aut a ſiniſtra ad dexteram pregredi, quemadmodum omnes Europæ populi ſcribere conſueverunt; ſive a dextera ad ſiniſtram, ut Hebræi veteres, & noſtræ ætatis Judæi ſcribunt; aut a paginæ vertice ad calcem, ut Sinenſes ſcribunt; ſive a calce ad verticem, qui nonnullarum Indicarum nationum ſcribendi mos eſt.

§. IX.

§. IX.

CAUSARUM NOTIO GENERALIS.

260. DEFINITIO. Cauſæ, & effectus magna illa duo objecta ſunt, quæ philoſophus obſervat, & meditatur; tota enim Phyſici, naturæ ſtudioſi, metaphyſici ars in eo eſt, ut a cauſarum cognitione ad effectus cognoſcendos perveniat; aut ab his notis ad eas cognoſcendas ſibi aditum faciat (73 & 75).

I. *Cauſa* vocatur id, quod aut producit ens aliquod, aut illius exiſtentiæ occaſionem præbet: intellige ſive ens illud ſubſtantia ſit, ſive modificatio.

Exemplum. Deus cauſa eſt prima, atque unica ſubſtantiarum omnium ſive materialium, ſive immaterialium, quæ in natura ſint; ipſe enim ſolus illis primo exiſtentiam tribuit, eaſque ſolus ipſe e nihilo eduxit.

Deus quoque prima, & unica cauſa eſt motuum regularium, quos in cæleſtibus corporibus obſervamus: ipſe enim ſolus tanta potentia, tantaque ſapientia præditus eſt, quanta opus eſt ad tam ingentes, mirandoſque motus producendos, & perpetuo conſervandos.

Deus prima rerum omnium cauſa eſt; omnia enim ex ipſo primitus emanarunt (*a*); at non unica rerum omnium ipſe cauſa eſt; aliæ ſiquidem ſunt cauſæ ſive efficientes, ſive occaſionales, a quibus vere, & re ipſa innumeri effectus producuntur, ut explicare pergimus.

II. *Ef-*

(a) *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil; quod factum eſt, in ipſo vita erat.* Joan. cap. 1.

II. *Effectus* dicitur ens quodcumque, ſive illud ſubſtantia ſit, ſive modificatio, quod a cauſæ alicujus influxu exiſtit. Omnes creatæ ſubſtantiæ reſpectu Entis increati, & creantis effectus ſunt. Omnes ſubſtantiarum modificationes effectus quoque ſunt reſpectu illius cujuſcumque cauſæ ſive creatæ, ſive increatæ, ſive materialis, ſive immaterialis, cujus influxu exiſtunt. Omnes quoque tum ſubſtantiarum, tum modificationum proprietates effectus ſunt reſpectu cauſarum quarumcumque (ſive notæ hæ ſint, ſive ignotæ) a quibus earum exiſtentia procedit.

CAUSARUM DIVISIO.

261. OBSERVATIO. Cauſæ diverſas denominationes ſortiuntur ratione diverſi modi, quo effectus ſuos operantur, ſeu quo in ſuorum effectuum exiſtentiam influunt. Hinc orta præcipua earum diviſio in *cauſas efficientes*, & in *cauſas occaſionales*, quæ utræque ſunt veræ *cauſæ phyſicæ* ſuorum effectuum; quandoquidem ab utriſque vere, & re ipſa horum effectuum exiſtentia pendet. Hinc etiam fortaſſe accuratior diviſio in cauſas phyſicas, in cauſas morales, in cauſas inſtrumentales, & in cauſas finales.

I. Veteres philoſophi quadam metaphyſica inſtinctus ducti omnes eas cauſas ut *efficientes* conſiderabant, quæ immediatam, & realem in effectus ſuos haberent actionem; quare hoc pacto per ipſos nulla habebatur cauſa occaſionalis.

Materiæ maſſa, quæ in aliam materiæ maſſam impingeret, ipſis erat cauſa efficiens iſtius determinatæ, & conſtantis quantitatis motus, quæ in maſſa impulſa, & loco ſuo mota producebatur. Homo, & brutum pro voluntate progredientia erant ipſa quoque cauſa efficiens motuum omnium, qui diverſis animati corporis partibus indebantur. Solum magis, minuſve fœcun-

cundum, in quo vegetabile naſcebatur, ipſum quoque, illorum judicio, erat cauſa efficiens miri hujus machinamenti phyſici, quod vegetabile & naſci, & creſcere faciebat.

II. Recentiores philoſophi de naturæ, motuſque legibus melius inſtructi, ac profunda, ſublimique metaphyſica eruditi, non niſi *occaſionales cauſas* ubique viderunt, ubi veteres efficientes cauſas tantum videbant. Exempli cauſa, non niſi occaſionales cauſas in actione materiæ in materiam, materiæ in ſpiritum, ſpiritus in materiam agnoverunt.

Nos hic generalem ideam tantum proferemus, at illam dilucidam, atque perſpicuam diverſarum cauſarum, a quibus diverſa naturæ ſive animatæ, ſive inanimatæ phœnomena emanant; neque interim diſcutiemus, num tantum occaſionales cauſæ, an vero & efficientes in ſubſtantiarum tum materialium, tum immaterialium actione ſint admittendæ. *Quæſtio hæc facti*, quam modo intactam relinquimus, in ſecunda ſectione Tractatus de anima humana aptius pertractabitur, & ſolvetur (1157, & 1211).

CAUSÆ EFFICIENTES.

262. DEFINITIO. Ea dicitur *cauſa efficiens*, quæ propria virtute effectum parit; vi nempe activa ſibi propria, & intrinſeca, ſuæque naturæ adnexa.

Hoc pacto Deus ſubſtantiarum omnium hujus univerſitatis, quas creavit, cauſa efficiens eſt; ut & magnorum omnium naturæ motuum, quos primitus produxit, perpetuoque conſervat.

Pari pacto anima humana quarundam ſuarum modificationum cauſa efficiens eſt; veluti quarundam ſuarum idearum, ſuorum diverſorum judiciorum, omnium ſuarum liberarum determinationum; has enim producit virtute ſibi propria, & intrinſeca.

Non

Non tamen ita certum eſt, animam humanam diverſorum motuum, quos in corpore, cui ineſt, quodque animat, cauſam efficientem eſſe; fieri enim poteſt, eam omnium horum motuum non niſi cauſam occaſionalem eſſe.

QUA RATIONE RES UNA IN ALIA CONTINERI POSSIT.

Tribus modis res aliam rem poteſt continere; aut formaliter, aut eminenter, aut virtualiter: atque his tribus modis cauſa efficiens effectum ſuum continere poteſt.

263. EXPLICATIO I. *Res aliam rem formaliter continet*, quum res contenta exiſtit in ſua propria natura, & *ſub propria ſua forma diſtinctiva* in re continente.

Ita pluvia formaliter continetur in nube, a qua in terras effunditur; minimæ enim hæ aquæ particulæ priuſquam in ſenſibiles globulos coacervarentur, ſparſim in propria natura, & ſub *propria earum forma aquoſa* in nubis ſinu continebantur.

Ita fœtus, ſive embrio pulli formaliter in ovo fœcundato continetur, a quo per incubationem erumpit; in hoc enim ovo fœcundato exiſtunt ſub propria diſtinctiva forma parvi pulli omnia eſſentialia corporis organici rudimenta, quæ incubatione creſcunt, atque evolvuntur.

Ita in oratione aliqua propoſitio formaliter continetur, quum in ea ita omnino eſt, ut enunciatur, nihil illi addendo, vel demendo illis quæ ipſam conſtituunt.

264. EXPLICATIO II. *Res aliam rem eminenter continet*, quum res continens perfectiones, & proprietates habet *eminentioris generis* ſublimiori excellentiæ gradu continentes quidquid virtutum, ac perfectionum habet res eminenter contenta, quin hujus conſtitutiva propria, & formalia contineat.

Hoc

Hoc pacto Deus & humanæ mentis aciem, & mechanicam globi bellici e tormento exploſi vim mechanicam eminenter continet: Deo enim ineſt infinita intelligentia, qua infinite perfectiori ratione non tantum omnia intelligibilia objecta attingit, quæ mens humana percipere poteſt, verum & objecta alia infinita, quæ mens humana attingere nequit; & in Deo quoque eſt potentia infinite activa, qua infinite perfectiori ratione non ſolum effectus omnes exequi poteſt, qui a globi bellici vi producuntur, verum & infinitos ſive ejuſdem, ſive diverſæ ſpeciei effectus, ad quos producendos quarumcumque mechanicarum potentiarum actio numquam elevari poteſt.

Ita nummi aurei valor eminenter oboli valorem continet; nummus enim aureus præter oboli valorem multo majorem valorem habet.

Ita regis dignitas, principis, provinciæ præfecti, judicis cujuſcumque dignitatem eminenter continet; regia enim dignitas excellentiori, & eminentiori gradu quaſcumque inferioris, & ſubalterni ordinis dignitates complectitur.

265. NOTA. Poſitis duabus ſuperioribus explicationibus, diligenter adnotandum:

I. *Divinam eſſentiam omnes creatarum rerum perfectiones eminenter continere*; perfectiones enim continet excellentioris, eminentioriſque naturæ quidquid in creatis perfecti eſt infinite exſuperantes.

II. *Divinam eſſentiam nullam creatarum rerum perfectionem formaliter continere*; exempli cauſa, neque rationem hominis, neque inſtinctum bruti, neque auri ductibilitatem, neque globi bellici impetum; hæ ſiquidem proprietates, ut in creatis rebus exiſtunt, ſemper in *ſua formali, & diſtinctiva natura* (a) perfectionis defectus

(a) *ETYMOLOGIA.* Proprietas formalis *rei di-*

ctus aliquos includunt, quos divina eſſentia eſſentialiter excludit.

III. *Nullam eſſe in creatis rebus, quæ aliam omni ex parte eminenter contineat*. Nulla eſt enim rerum ſpecies, quæ id omne omnino operari poſſit, quod ab alia ſpecie operatur.

Auri pes cubicus, exempli gratia, pedem ferri cubicum eminenter valore continet; at non in omni proprietatum genere illum eminenter continet; ferrum enim proprietates habet, quibus aurum omnino caret.

266. EXPLICATIO III. *Res aliam rem virtualiter continet*, quum prima vim, ac virtutem habet alteri exiſtentiam impertiendi.

Ita ante rerum creationem Deus in eſſentia ſua infinita omnes exiſtentes ſubſtantias virtualiter continebat; antequam enim has ſubſtantias crearet, potens erat illis exiſtentiam tribuere.

Ita anima mea actus liberos, & intrinſecos voluntatis ſuæ virtualiter continet ante ipſam horum actuum exiſtentiam; antequam enim eos eliciat, & efformet poteſtatem in ſe habet illos efformandi, & eliciendi.

Hic vides quænam ſit illius philoſophici axiomatis ſignificatio: *nemo dat, quod non habet*: quod quidem cauſarum actioni accommodari poteſt.

---

dicitur, quæ eam determinat, ut talis ſit. Inde procul dubio hæc denominatio orta eſt, quod rei primo in idea ſubjecti vagi *conſiderata addita fuit mente* forma determinans. (80).

Proprietas formaliter conſideratur, *quum veluti a ſubjecto ſejuncta, & ſub idea formæ hujus determinantis, qua talis eſſe conſtituitur, conſideratur.* Natura formalis *rerum creatarum ſemper his, & his realibus proprietatibus conſtituitur in ea limitatis, & circumſcriptis ab his, & his aliarum proprietatum negationibus.*

teſt. Cauſa in effectum ſuum tranſmittere proprietates nequit, quas neque eminenter, neque formaliter, neque virtualiter ipſa habeat; at quas proprietates formaliter non habet tranſmittere poteſt, modo eas aut eminenter, aut virtualiter habeat.

CAUSÆ OCCASIONALES.

267. DEFINITIO. *Cauſa occaſionalis* ea dicitur, quæ efficaciter eſſe facit effectum quin ipſa propria ſua activitate illum producat: ſive ea, quæ re ipſa effectum producere videtur, at hoc tantum præſtat, ut conditionem ponat, quam exigit, atque præſtolatur cauſa alia, efficiens nempe, ut hunc effectum a ſe ipſa producat.

Triplicis generis cauſas occaſionales, exemplis adjectis, hic tantum explicabimus; nempe in actione corporum in corpore, corporum in ſpiritus, & ſpirituum in corpora.

268. EXPLICATIO I. *Cauſas occaſionales in actione corporum in corpora* concipere facile eſt. Sit, exempli gratia, globus argillaceus, vel ligneus in alium globum quieſcentem conjectus. In hypotheſi, in qua Deus eſt unica cauſa efficiens motus, globus impingens eſt cauſa occaſionalis motus in globo icto excitati.

I. Primo globus impingens, qui tantum materiæ maſſa eſt, & cujus natura eſt *inertia intrinſeca*, ſive omnimodus activitatis, & intelligentiæ defectus, incapax eſt a ſe globo quieſcenti & motum, & hanc determinatam motus quantitatem impertiri. Non ergo globus impingens ille eſt, qui a ſe & hunc motum, & hanc determinatam motus quantitatem in globo quieſcente producit; eſt ergo Naturæ auctor, qui & hunc motum, & motus quantitatem ipſe a ſe in globo quieſcente producit juxta ab ipſo ſtatutas leges, quibus ipſe ſolus effectus conformes poteſt efficere.

II. Deinde Naturæ auctor, qui nihil caſu, & temere operatur, nec niſi juxta generales regulas, legeſque ab ipſo ſtatutas, nunquam motum, & hunc motum in globo quieſcente produceret, niſi aliqua adeſſet ratio, quæ hanc productionem expeteret, & illi occaſionem præberet. *Impulſio globi moti* in globum quieſcentem eſt ratio illa, quæ Naturæ auctorem eo adducit, ut a ſe ipſe motum, & hunc motum in globo quieſcente producat: en tibi *cauſam occaſionalem* motus in globo quieſcente exorti.

At vero ſi globus ictus jam moveretur priuſquam a globo ipſum aſſequente, & feriente impulſionem haberet; hæc impulſio cauſa occaſionalis eſt, non motus ſane, qui antea jam in globo impulſo aderat, at novi illius motus, qui in ipſo producitur.

III. Perſpicuum eſt, ea omnia, quæ *de globo in globum impingente* hactenus diximus, æque de aquæ impulſu in molendini rotam dici poſſe, de venti in navis vela, de ſcintillæ in ignis eſcam, de pulveris pyrii ſuccenſi in incendiarium globum, quem ad ſcopum ejaculatur, de ferrei globi per tormentum bellicum in muros conjecti, de equi contra rhedam, quam trahit, de enſis in caput, quod amputat, impulſionibus; idem dicito de ſexcentis. Diverſi hi impulſus totidem *cauſæ occaſionales* ſunt effectuum, qui conſequuntur.

269. EXPLICATIO II. Æque facile eſt *cauſas occaſionales in actione corporum in ſpiritus* concipere. Ariſtus molliter in hemicyclo ſedens demiſſo capite, dejectiſque brachiis, dum ceteri hilariter colloquia miſcent, placide ſomno indulgeat. Æmilia hoc indignata *levem doloris ſenſationem* in Ariſti anima excitare parat, qua a ſopore revocetur; quare flabello, quod geſtat, illi acriter manum verberet. Ariſtus illico ſomno excutitur, ejuſque anima ad mutua colloquia revocatur levi, quam percipit, doloris ſenſatione.

I. Pri-

I. Primo hæc doloris ſenſatio in Ariſti anima excitata non fuiſſet, ſi nullum aliud agens præter datam, & acceptam impulſionem, in natura extitiſſet: quandoquidem & flabellum percutiens, & manus icta duæ tantum ſunt materiæ maſſæ nullam a ſe actionem habentes, neque vim in ſubſtantiam ſpiritualem.

Non itaque aut impulſio flabelli, aut hæc in manu recepta hanc doloris ſenſationem in Ariſti anima excitavit. Eſt ergo Naturæ auctor, qui hanc in Ariſti anima doloris ſenſationem effecit ad leges conjunctionis animæ cum corpore ab ipſo ſtatutas.

II. Præterea Naturæ auctor, qui nihil temere, & inconſulto agit, at omnia ad leges genericas, & immutabiles ab ipſo ſtatutas, nunquam hanc doloris ſenſationem in Ariſti anima excitaſſet, niſi rerum, & eventuum nexus hanc illi rationem, occaſionemque obtuliſſet, quæ hunc effectum fieri poſtulaſſet.

Ipſa *impreſſio in Ariſti manu* flabelli ictu ratio fuit, quare naturæ Auctor ipſe a ſe hanc ſenſationem in Ariſti anima efficeret: hæc *cauſa* fuit *occaſionalis* ſenſationis in Ariſti anima excitatæ.

III. Patet jam generalem theoriam, quam *impreſſioni in mente factæ* adhibuimus ictu flabelli, æque facile accommodari poſſe cuicumque impreſſioni in omnibus tactus organis effectæ a diverſorum ſenſibilium corporum ictu, aut reſiſtentia; impreſſioni in organis viſus ab impulſu radiorum lucis; impreſſioni in organo olfactus odorantium atomorum appulſu; impreſſioni in auditus organis aerearum particularum incurſu, quas ſonora corpora tremere faciunt; impreſſioni in organis guſtus ab ictu, & actione corpuſculorum a ſolidis, liquidiſque alimentis emanantium.

Diverſæ hæ impreſſiones totidem *cauſæ occaſionales* in nobis ſunt, quæ Naturæ auctorem ef-

ficaciter, & indefectibiliter determinant ad leges ab ipſo libere ſancitas, atque ſtatutas, ut ipſe a ſe in anima noſtra & ideas producat, & ſenſationes, quibus, aliæ aliis excitandis illæ deſtinatæ fuerunt occaſionem præbere.

Eadem theoria jam ipſa ſponte & brutorum animæ accommodatur; in horum animis enim diverſæ ſenſationes intimæ diverſis organicis affectionibus tamquam *cauſis occaſionalibus* debentur.

270. EXPLICATIO III. Neque difficilius eſt *cauſas occaſionales in actione ſpirituum in corpora* concipere. Exempli gratia: vult anima mea, & præcipit, brachium attolli: brachium attollitur. Hæc *animæ voluntas* cauſa occaſionalis eſt, quare Naturæ auctor ad leges conjunctionis animæ cum corpore ab ipſo ſancitas eum ipſum motum efficiat, quem animæ voluntas poſtulat.

I. Primo, brachium hoc neutiquam moveretur, niſi aliud agens præter animam in natura eſſet; caret enim anima aut actione, aut agendi modo in brachium; quin ſi & actionem, & agendi modum in brachium haberet, quæ fibræ contrahendæ ſint, quinam nervi, quinam motores muſculi ad brachium potius, quam pedem, aut linguam, aut caput movendum adhibendi ſint plane ignorat. Non ergo anima eſt, quæ hunc brachii motum ipſa producat. Naturæ igitur auctor eſt, qui ipſe hunc brachii motum efficit.

II. Præterea Naturæ auctor, qui tantum ad leges ab ipſo ſtatutas agit, nunquam hunc brachii mei motum efficeret, niſi rerum ordo ab ipſo ſtatutus rationem illi præberet, quæ hunc motum exigeret.

Hæc *animæ meæ voluntas* ipſa eſt ratio, quæ Naturæ auctorem inducit ad brachii mei motum efficiendum: en tibi *cauſam occaſionalem* motus in brachio producti.

271.

271. NOTA. Summa diligentia animadverte, neque hoc tibi ſinas mente excidere, niſi omnia in cauſarum occaſionalium theoria perturbare velis, *animæ* nempe *voluntatem non eſſe cauſam occaſionalem immediatam niſi motus producti in fluido movente, ſive in fluido animali corporis, quod animat.*

I. Voluntatis animę occaſionalis influxus eſt tantum ad motum fluidi moventis, ſeu fluidi animalis. Quo poſito, fluidum hoc animale fit ipſum, uti poſtulant leges phyſicæ de motus communicatione in cauſis pure materialibus, *cauſa occaſionalis* motus in diverſis fibris, nerviſque producti, qui diverſas humani corporis partes movent: fluidum nempe hoc animale eo majorem hiſce fibris, nerviſque vim motricem indit, quo majori copia, majori velocitate, paucioribuſque obſtaculis in illas partes fertur.

Itaque brachii motus non ad arbitrarium animæ nutum producitur: at poſito animæ nutu motus iſte producitur, ut & fluidum animale, & fibræ motrices, & tota corporis magis, minuſve perfecta ſtructura poſtulant.

II. Quare ſumma motus, quem *animæ voluntas* excitat, ſive illa ſit motus cauſa occaſionalis, ſive efficiens, minima erit in *puerili* brachio, maxima in *homine robuſto*, nulla in *paralitico*; etſi omnes hi eandem brachium movendi voluntatem habeant toto niſu, quo poſſunt, quantumque eorum natura exigit.

In primo fluidum animale & parva copia eſt, & multo veriſimile eſt quadam adhuc denſitate carere ad agendum neceſſaria; præterea varii meatus, per quos ferri debet, impediti adhuc, & informes, nondum videntur illi vias præbere ſatis ſolidas, apertas, liberas, quibus excurrat nullo impedimento.

In altero fluidum animale copioſiſſimum, optimum, maxime activum eſt: vię, quibus excurrit, bene ſolidæ ſunt ad ejus curſum diri-

gendum; præterea ſatis apertæ, & liberæ, ut nullo obſtaculo retardetur.

In tertio aut fluidum animale ipſum & in ſua ſubſtantia vitiatum eſt; aut, ſi non ſit, viæ obſtructæ ſunt, quibus ad brachii movendi fibras deferatur; aut ſi ad brachium uſque pertingat, ibi obſtacula offendit, quæ ejus actionem deſtruunt, & nullam reddunt.

Nos alibi objectiones nonnullas alias aliis ſpecioſiores de medio tollemus, quas in maxime philoſophicam, maximeque veriſimilem cauſarum occaſionalium hypotheſim quis poſſet ingerere. Hoc unum modo contendimus, ut claram, diſtinctamque & harum cauſarum, & hujus hypotheſis ideam præbeamus.

CAUSÆ PHYSICÆ.

272. DEFINITIO. *Cauſa phyſica* ea dicitur, quæ influxu ſuo immediato effectum aliquem in natura exiſtere facit; ſive ut cauſa efficiens agat, ſive tantum ut occaſionalis. In utraque hypotheſi cauſæ phyſicæ nomen meretur: in phyſico enim rerum ſtatu æque effectus ſui exiſtentiam obtinet; neque hic effectus in phyſico rerum ſtatu exiſteret, niſi hic cauſæ ſuæ aut efficientis, aut occaſionalis influxus adeſſet.

Exemplum. Anima mea æque vera cauſa phyſica eſt motus, quem in meo brachio oriri facit, quique ſine ipſa in meo brachio non fieret ſive hunc ipſa a ſe efficaciter producat, ſive dumtaxat conditionem ponat, qua poſita indefectibiliter produci debet, & ſine qua nullo pacto a cauſa efficiente univerſali, ab actione nempe auctoris Naturę produceretur.

I. Itaque diverſæ *naturæ leges*, uti leges impulſionis, attractionis, affinitatis, *veræ cauſæ phyſicæ* ſunt; ex iis enim innumeri effectus phyſici, & reales in natura emanant.

II. Ita homo enſe feriens, equus rhedam trahens,

hens, globus ferreus e tormento murum diruens, aqua molendinum vertens, ventus vela impellens ſunt *veræ cauſæ phyſicæ*: hæ ſiquidem diverſæ cauſæ ſive efficientes ſint, ſive occaſionales, effectus phyſicos, & reales, quæque ſuum, in natura oriri faciunt, qui ſine ipſis in natura non eſſent.

III. Ita tandem diverſæ creaturę ſive materiales, ſive immateriales, intelligentes, ſive intellectu carentes, *veræ ſunt cauſæ phyſicæ* in iis, quæ earum actio dicuntur; ipſæ ſiquidem innumeros phyſicos, & reales effectus in natura producunt, aut illis occaſionem prębent: atque hi effectus hiſce cauſis quoque ſuam debent exiſtentiam, quicumque earum ſive efficiens, ſive occaſionalis tantum influxus ſit.

Neutram modo ſententiam propugnantes, ſeu veterem de cauſis efficientibus, ſeu recentiorem de occaſionalibus, pręvias hic aſſertiones quaſdam de cauſis in genere pręcipuas ponere, ac ſtatuere pergimus, quæ in utraque hypotheſi æque verę ſunt.

ASSERTIONES GENERICÆ DE CAUSIS.

273. ASSERTIO I. *Cauſa agens exiſtit: ergo ex effectu viſibili cauſam, licet inviſibilem, exiſtere, jure affirmatur.*

DEMONSTRATIO. *Actio* proprietas eſt realis, & phyſica, quæ non niſi *enti exiſtenti* convenire poteſt. Si ergo effectus exiſtit, quicumque ſit, cujus actualis exiſtentia neceſſario requirit, aut ſupponat actualem ſive actionem, ſive influxum cauſæ, quæ illum exiſtere facit, aut exiſtentem ſervat: hic effectus cauſam hanc exiſtere neceſſario ſupponit. Hic ergo effectus notus medium eſt infallibile demonſtrandi, exiſtere cauſam hanc, ſive ea nota ſit, ſive ignota, viſibilis, ſive inviſibilis. Q. E. D.

274. NOTA I. Ita *cogitationes noſtræ* princi-

pium cogitans in nobis eſſe demonſtrant: *actus* noſtri *liberi* principium liberum; quæcumque principii hujus inviſibilis natura ſit, aut eſſe poſſit.

Ita *permanens hæc motus ſumma*, *permanens hæc rerum harmonia*, quam in viſibili rerum univerſitate dignoſcimus, demonſtrant inviſibile principium in natura exiſtere infinita intelligentia, & activitate præditum, a quo & motus iſte, & iſta harmonia eſt; quęcumque inviſibilis hujus principii natura ſit, aut eſſe poſſit.

Ita corporum *gravitas*, & *elaſticitas* in his corporibus cauſam ſupponunt, quęcumque ea ſit, ſive ab eorum natura pendens, ſive illi extranea, quæ in illis hos elaſticitatis, & gravitationis effectus pariat: quęcumque cauſę hujus latentis natura ſit.

Ita *nonnulli diſtinctivi effectus*, quos ab his, vel illis animantibus, vegetabilibus, foſſilibus emanare, aut evenire videmus, nobis in quavis diverſa ſpecie annunciant, atque indicant, *proprietates quaſdam diſtinctivas* exiſtere, a quibus hi effectus cujuſvis ſpeciei proprii provenire poſſint, quibuſque *natura cujuſvis ſpeciei propria* adnexa ſit; licet inviſibiles, & ignotæ nobis ſint proprietates hę diſtinctivę, quę eorum ſpecifica natura ſunt.

Ita denique quivis exiſtens effectus nobis probat, & oſtendit, ſe cauſam exiſtentem habere, aut habuiſſe: quilibet effectus notus ad cauſæ ſuæ ſive ſenſibilis, ſive inſenſibilis cognitionem nos adducit; etſi ceterum cauſæ hujus natura mentis quoque noſtræ viribus minime comprehendi poſſet.

275. NOTA II. In natura *effectus* alii *permanentes* ſunt, alii *non permanentes*. Primi cauſam ſuam exiſtere non ſupponunt, niſi quo temporis momento exiſtere cœperunt. Alteri, qui actu exiſtere nequeunt, niſi quatenus actu a cau-

ſa

ſa ſua exiſtentiam habeant, eam cauſam actu exiſtere ſupponunt.

Exemplum: exiſtentia actualis ſigni a Phydia ſculpti Phydię exiſtentiam non ſupponit, niſi quo tempore ſculptum fuit. Actualis motus quorundam corporum a vulcano erumpentium ſupponit in vulcani viſceribus actualem cauſam, quæ actu applicata ſit ad motum hiſce corporibus communicandum. Ita de reliquis.

276. ASSERTIO II. *Effectus potentiam, aut activitatem cauſæ excedens huic tribui nequit: quidquid ergo perfectionis in effectu eſt, aut formaliter, aut eminenter, aut virtualiter in ejus cauſa eſſe debet.*

DEMONSTRATIO. Quandoquidem *effectus perfectiones*, quicumque is ſit, ipſi ineſſe nequeunt, niſi quatenus illi veniunt a cauſa, a qua exiſtit, quæque eas ipſi cum exiſtentia impertitur; evidens eſt, majori perfectione effectum pręditum eſſe nequire, quam quæ ipſi a ſua cauſa tribui poſſit; neque cauſam perfectionem majorem tribuere poſſe, quam ipſa habeat: in quacumque enim cauſa potentia ab eo, quod ipſa eſt, circumſcribitur; neque unquam potentia ejus, quod ipſa eſt, activitatem excedere poteſt. Q. E. D.

277. COROLLARIUM. Hinc neceſſario ſequitur:

I. *Cogitationem* nunquam ut materię effectum haberi poſſe, quamdiu cogitatio perfectiones, aut proprietates habeat, quæ materiæ activitatem excedant, nec a materiæ conſtitutivis emanare poſſint.

II. *Naturæ harmoniam* materiæ, & caſus actioni tribui nequire, ſi materia, & caſus ad hanc harmoniam producendam inepti ſunt.

III. *Organicam materiæ ſtructuram* a rudi, & organis deſtituta materia ut effectum a cauſa, provenire non potuiſſe, ſi evidens ſit, rudem, & organis deſtitutam materiam & intelligentia,

& actione carere, quam hujuſmodi ſtructura ſupponit, atque exigit. Ita de reliquis.

278. ASSERTIO III. *Cauſa neceſſaria tota ſua activitate ſemper agit: quantitas ergo effectus cauſæ activitatem determinat.*

DEMONSTRATIO. I. Cauſa neceſſaria nihil habet, quod actionem ſuam cohibeat, aut moretur: itaque hujuſmodi cauſa tota energia actionem ſuam exercebit, atque exeret; atqui hoc pacto totam ſuam activitatem explicat; ergo cauſa neceſſaria in effectu totam ſuam activitatem explicat; quantitas ergo effectus activitatem cauſæ detegit, aut determinat.

II. *In cauſa libera* non ita res habet: hæc actionis ſuæ domina, pro voluntate aut totam agens activitatem ſuam exerere poteſt, aut partem tantum, quam velit. Non ergo effectus quantitas cauſę liberæ activitatem determinat.

Exemplum. Globus ferreus bilanci impoſitus lancem tota activitate ſua terrę centrum verſus urget. Manus mea alteri lanci impoſita, eam majori, minorive activitate deprimere poteſt, atque ita vel oppoſitam globi ferrei reſiſtentiam vincere, aut illi cedere. Q. E. D.

279. ASSERTIO IV. *Cauſa neceſſaria, cujus actionem nihil deſtruit, aut eludit, eo majorem effectum producit, quo diutius illi producendo eſt applicata. Quantitas ergo effectus tempori, quo cauſa illi producendo applicatur, proportionalis eſt.*

DEMONSTRATIO. Cauſa neceſſaria, cujus nihil actionem deſtruit, aut eludit, in effectu ſuo actionem ſuam aggregat, & cumulat toto tempore, quo effectui ſuo actionem, & influxum applicat.

Exemplum. *Actio ignis* applicata ferri maſſę, quam in fabri fornace candentem reddere contendo, in hac ferri maſſa aggregatur, & cumulatur quamdiu hinc amittat, quod illinc lucratur.

Alterum. *Actio gravitatis* corpus ad terræ cen-

centrum propellens, repetitis, ac veluti cumulatis impulſibus motum centripetam hujus corporis ſucceſſive auget, donec extranea vis niſum gravitatis ſemper permanentis deſtruat, & veluti conficiat, quo motum jam exiſtentem magis, magiſque augere contendit.

Itaque ſi tempus, quo cauſa agit, duplum, aut triplum eſt, dupla quoque, ſeu tripla erit actio cauſæ; ergo effectus ab hac cauſæ actione procedens, quique hujus actionis rationem ſequitur, tempore duplo, aut triplo duplus, aut triplus eſt. Q. E. D.

280. NOTA. Pluribus, ac præcipuis phyſicæ objectis principium hoc magnam lucem affundit; uti motui gravium accelerato, areis ęquali tempore a planeta, ſeu cometa deſcriptis, alicui theoriæ ignis, & electricitatis parti; ac aliis pleriſque.

At non ubique eo uti poſſumus; non enim in omnibus, & ubique actio cauſæ in effectu ita coacervatur in ratione temporis, quo actio exercetur. Exempli cauſa: in ignis, & gravitatis actione eo adducimur, ut tantundem amittat effectus quantum cauſa præbet. In pondere librarum centum, cui in altera lance centum pondo ęquilibrium faciat, actio unius ex his ponderibus in effectu ſuo non coacervatur: quovis enim inſtanti ab ęquali, & oppoſita alterius ponderis actione deſtruitur.

281. ASSERTIO V. *Eadem cauſa diverſos effectus producere poteſt: ergo effectuum diverſitas non ſemper cauſarum multiplicitatem enunciat.*

DEMONSTRATIO. *Ens increatum, & creans.* exiſtentiam impertitum eſt tum intelligentibus, tum non intelligentibus ſubſtantiis: ſpiritui, & materię; effectus diverſi ſunt, cauſa ſimplex, atque unica.

Homo pariter cauſa eſt ſive efficiens, ſive occaſionalis quarundam ſuarum idearum, ſuorum diverſorum judiciorum, quarundam ſuarum ſi-

ve voluptatis, ſive doloris ſenſationum: effectus diverſi ſunt, cauſa unica; ſemper enim eſt idem homo anima, & corpore conſtans, natura eadem unica, totum idem.

Ita quoque *gravitationis lex* aut cauſa, aut occaſio eſt diverſorum in corporibus motus effectuum pro eorum diverſa a gravitationis centro diſtantia: diverſi ſunt effectus, cauſa unica; hæc enim tantum eſt una, eademque *Creatoris primitiva voluntas* pro diverſis corporum inter ſe reſpectivis poſitionibus.

Ab hac generali cauſarum, & effectuum theoria duæ, quas addemus, veritates conſequuntur.

282. COROLLARIUM I. Certum eſt, *plures diverſos effectus eidem cauſæ eſſe tribuendos, quum eadem cauſa ſufficit, ut horum diverſorum effectuum exiſtentiæ ratio reddi poſſit.* Juxta enim philoſophicum axioma paſſim receptum, evidenter rationi innixum, & paſſim ut certum, & ineluctabile admiſſum, *principia, aut cauſæ ſine neceſſitate non ſunt multiplicanda.* Quod redundat, & inutile eſt ideæ Agentis infinite ſimplicis, & infinite ſapientis non includitur, cujuſmodi illud eſſe patet, quo univerſa viſibilis natura regitur, & gubernatur: quare abſurdum eſſet ſupponere, plures cauſas ab ipſo adhiberi ad effectum præſtandum, cui una ſatis ſit.

283. COROLLARIUM II. Certum eſt, *plures diverſos effectus tunc cauſis diverſis attribuendos eſſe, quum una tantum horum exiſtentiæ rationem reddere nequimus.* Omnia enim in viſibilis naturæ univerſitate cauſam ſui, & rationem habent; quare ſi ad effectum quemcumque præſtandum peculiaris quædam cauſa impar ſit, hoc jam indicat, & perſpicuum facit, alii cauſæ effectum hunc ſuam exiſtentiam debere, illique eſſe attribuendum.

284. OBJECTIO. Univerſa hæc cauſarum

præ-

preclara theoria, vere philoſophica, & apte ſtatuta eſt in cauſarum efficientium hypotheſi; at futilis, & inanis eſt *in hypotheſi cauſarum occaſionalium*. Si enim Deus unica eſt cauſa efficiens actionis corporum in corpora, corporum in ſpiritus, ſpirituum in corpora, patet jam, quidquid effectuum in natura detegimus unice oſtendere exiſtentiam, & proprietates cauſę efficientis univerſalis, quin vel minimum quid exiſtentiam, & proprietates illarum, quas cauſas occaſionales dicimus, oſtendat.

RESPONSIO. Si in cauſarum occaſionalium hypotheſi omnia Agens univerſale arbitrio ſuo operaretur, quin quidpiam illi agendi rationem offerret, perſpicuum ſane eſt, in hac hypotheſi univerſam cauſarum theoriam a nobis traditam futilem fore, & illuſoriam.

At vero ſi in hac cauſarum occaſionalium hypotheſi Agens univerſale non operatur, aut agit, niſi *data agendi, & operandi occaſione*, quam illi rerum natura præbet; patet jam, hanc univerſalis Agentis actionem id omne in natura demonſtrare, quod actio rerum efficiens demonſtraret. Atqui hujuſmodi eſt cauſarum occaſionalium hypotheſis: ſupponit enim *Creatoris actionem* in res non haberi, niſi quatenus rerum natura, & exigentia illam exerendi occaſionem præbet (268 & 270).

Quare ſive cauſarum occaſionalium hypotheſim admittas, ſive reſpuas; certum eſt hac objectione poſitam a nobis generalem theoriam ne minimum quidem infirmari; ſi enim hanc theoriam in *cauſarum occaſionalium hypotheſi* conſideres, hac objectione ipſa nec læditur, nec lædi poteſt, niſi ſi falſam hujus maxime philoſophicę hypotheſis tibi ideam confingas.

CAUSÆ MORALES, CAUSÆ FINALES.

285. DEFINITIO. I. *Cauſa moralis* ea dicitur, qua effectus exiſtit non immediato, & actionis influxu, at mediato, & rationis moventis; non effectum a ſe producendo, ſed invitando, & efficaciter ſuadendo cauſam phyſicam ſive hortationibus, ſive illecebris, ſive rationibus, ſive promiſſis, ſive minis, ſive verbis, ſive exemplis, ut illum producat.

Hoc pacto qui hortatur, aut excitat ad crimen, criminis hujus eſt cauſa moralis, etſi ab alio crimen immediate perpetretur; ipſum enim re ipſa, & indiviſibiliter exiſtentiam ſuam debet & perpetranti, & ad perpetrandum hortanti, & incitanti.

286. NOTA I. Cauſa moralis ſemper eſt cauſa intelligens, quæ ratione ſua utens, aut abutens urget, atque ſollicitat *exiſtentiam effectus*, puta, rei exequendę, ſive ęquæ, ſive iniquæ, ſive ut aliquid agatur, ſive ut omittatur: cauſę phyſicæ, & immediatę rationes proponens ad agendum, vel non agendum moventes. In actionibus enim liberis non minus vera voluntatis determinatio requiritur ad quid omittendum, quam ad agendum; ad abſtinendum a propoſita actione, aut actionis medio, quam ad illam actionem probandam, & medium amplectendum. Hinc axioma philoſophicum, liberam omiſſionem ſine vero voluntatis actu non haberi: *repugnat omiſſio pura libera*.

I. Inter *cauſam efficientem*, & effectum nihil eſt medium, niſi actio hujus cauſæ: cauſa hæc agit immediato ſuæ activitatis exercitio. Inter *cauſam occaſionalem*, & effectum nihil medium eſt præter Dei actionem: cauſa hæc eſt occaſio immediata, unde indefectibiliter, & veluti neceſſario provenit effectus exiſtentia.

II. Inter *Cauſam moralem* & effectum media

eſt

eſt cauſa libera, & intelligens æque ac moralis: media hæc cauſa ea eſt, quæ agit determinatione, ad quam capiendam inducitur a cauſa morali.

287. NOTA II. Cauſa moralis ab ea, quæ aliquando dicitur cauſa *inſtrumentalis*, eſſentia differt; cauſa enim moralis ſemper neceſſario eſt cauſa intelligens; at cauſa inſtrumentalis ſemper eſt cauſa non intelligens, quæ non niſi extrinſeco impulſu agit, ſeu quæ in actione ſua nullam habet intrinſecam libertatem.

Glans plumbea, qua nocturnus fur traijcitur, moloſſus mordax, qui in hunc furem incitatus eum laniat, cauſæ ſunt inſtrumentales exitii, quod ejus crimen illi peperit.

288. DEFINITIO II. *Cauſa finalis rei alicujus* dicitur id, ad quod res iſta in phyſico naturæ ordine videtur peculiariter deſtinata: ſive *peculiaris aptitudo*, quam res hæc habere videtur ad effectus quoſdam, quos deſtinata videtur producere, aut quibus occaſionem præbere; quique ejus exiſtentiam poſtulaſſe, & determinaſſe videntur. Exempli gratia, cauſa finalis oculi eſt colorum perceptio, ſive ad colores percipiendos aptitudo.

I. Cauſæ finales exiſtunt etiam cum non agunt; quum agunt fiunt cauſæ phyſicæ. Exemplum. Cauſa finalis auris eſt perceptio ſoni: hæc cauſa finalis, ut finalis, exiſtit etiam quum auris nullam ſoni perceptionem præbet; *aptitudo enim ad ſoni perceptionem dandam* in aure eſt etiam quum hæc potentia ad actum non reducitur.

II. In genere quævis naturæ lex, & quævis naturæ pars peculiarem ſuam *cauſam finalem* habet; ab hac vero cauſarum finalium collectione, & concordia exoritur rerum harmonia, atque firmitas.

Ita quoque in genere omnes corporis organici partes ſuam peculiarem cauſam finalem habent; exem-

exempli gratia, in humano corpore oculus ad colorum perceptionem dandam effectus eſt, auris ad ſoni, olfactus ad odorum perceptiones dandas eſt inſtitutus; brachii fibræ, & muſculi ad aptos huic brachio motus imprimendos; & ſic de reliquis.

In naturæ ſpectaculo *cauſarum finalium* ſtudium non minus utile, ac jucundum eſt cauſarum phyſicarum ſtudio. Cauſarum finalium aſpectus omnium optima exiſtentiæ Dei demonſtratio magno Nevvtono videbatur.

POTENTIA OBEDIENTIALIS RERUM.

289. DEFINITIO In ſubſtantia quacumque ſive materiali, ſive immateriali, intelligente, aut intellectu carente *potentia naturalis* dicitur facultas, quam natura ſua habet aliquid faciendi, aut in ſe recipiendi; *potentia* vero *obedientialis* facultas, quam adipiſci poteſt auxilio illi ab omnipotenti Deo impertito aliquid faciendi, aut in ſe recipiendi, quod facultatem ſuam naturalem ſibi relictam excedat.

I. Exemplum. Oculus meus *facultatem* habet objecta viſibilia *referendi*: hæc ejus potentia eſt naturalis.

Hæc facultas viſibilia objecta referendi, quæ nulla ſit objectis maxime diſſitis, *ope teleſcopii* adjuta, & elevata facultatem obtinet hæc ipſa objecta referendi, & viſibilia reddendi: en tibi ſpeciem quandam potentiæ obedientialis oculi mei.

II. Modo pro teleſcopio, quod pure naturale auxilium eſt, fac haberi *auxilium ſupernaturale*, quod Deus dare poteſt, & oculo meo applicare. Oculus hoc ſupernaturali auxilio adjutus, & elevatus facultatem habebit intuendi, & referendi objecta ipſi nova, quæ nullo modo naturalem ejus activitatem afficere poterant, quum ſupernaturali hoc auxilio carebat.

Fa-

Facultas auxilium ſupernaturale in natura ſua recipiendi: facultas hoc ſupernaturali auxilio in ſua natura recepto objecta videndi, quæ ſine hoc intueri, & deprehendere nunquam poterat, hæc *oculi potentia obedientialis eſt.*

290. NOTA. Hinc facile intelliges quam tibi efformare debeas ideam *potentiæ obedientialis olfactus*, quem ſupponas ſupernaturaliter elevatum ad quaſdam habendas odoris perceptiones omnem ſuam naturalem activitatem excedentes; *potentiæ obedientialis brachii*, quod ſupponas ſupernaturaliter elevatum ad quoſdam motus effectus producendos, quibus ejus naturalis activitas impar eſt; *potentiæ obedientialis intellectus*, quem ſupernaturali lumine elevatum ſupponas ad veritates percipiendas naturali ſuæ facultati ſibi relictæ prorſus inacceſſas; *potentiæ obedientialis voluntatis*, quam ſupponas ſupernaturaliter elevatam ad bonum appetendum, cujus nullam natura cognionem habet, & quod natura nullo pacto appetere poteſt; atque ita de ceteris.

291. COROLLARIA. Ab hac potentiæ obedientialis notione, & definitione quatuor hæ veritates ſequuntur.

I. Sequitur primo, *in ſubſtantia quacumque potentiam naturalem, & potentiam obedientialem re ipſa unum eſſe.* Hæc enim tantum eſt illius extenſio, perfectio, & nova applicatio.

II. Sequitur ſecundo, *in quavis ſubſtantia elevationem potentiæ naturalis ad effectus naturam ſuam excedentes primitivam hanc naturam non deſtruere:* hæc enim elevatio id tantum præſtat, ut ſuperiori, & perfectiori modo primitivam hanc naturam exerceat.

III. Sequitur tertio, *in quavis ſubſtantia potentiam naturalem elevari non poſſe ad effectus producendos, qui nullam naturæ ſuæ relationem dicant*; quodvis enim teleſcopium, quodvis inſtrumentum, quodvis ſeu naturale, ſeu ſupernaturale auxilium ſupponam, exempli gratia, auri

meæ

meæ applicatum, percipere nequeo hæc ſive teleſcopia, ſive inſtrumenta, ſive auxilia debere, aut poſſe eam aptam reddere, ut mihi viſibilia præbeat objecta, aut ſenſibiles colores.

IV. Sequitur tandem, *naturam humanam elevari poſſe ad finem ſupernaturalem habendum, & ad actus ſupernaturales producendos.*

Evidens enim eſt, naturæ, & religionis auctorem poſſe creaturam intelligentem *ad finem ſupernaturalem* deſtinare, ſive ad finem ejus naturæ indebitum, puta, ad plena, & immutabili felicitate gaudendum in intima, & æterna Dei poſſeſſione.

Evidens quoque eſt, creaturam intelligentem poſſe a naturæ, & religionis auctore ſupernaturales illuſtrationes in intellectu accipere, & ſupernaturales motus in voluntate, quibus apta reddatur *actus ſupernaturales* elicere, ad quos facultates ejus naturales hoc auxilio deſtitutæ, ſibique relictæ, nunquam extendi, & elevari potuiſſent.

292. NOTA. Hac poſita theoria facile intelliges quomodo *actus aliquis reſpectu potentiæ alicujus conſideratus cenſeatur eſſe aut juxta naturam, aut ſupra naturam, aut contra naturam hujus potentiæ:* quum nempe aut naturæ competit, aut naturam excedit, aut ſtare nequit cum hujus cauſæ, aut potentiæ natura.

I. Actus eſt *juxta naturam* cauſæ, quum ex eorum genere eſt, ad quos producendos ſolius ſuæ naturæ viribus eſt deſtinata; puta, cognitio geometricæ veritatis, felicitatis amor, juxta naturam meam ſunt.

II. Actus eſt *ſupra naturam*, quum menſuram activitatis excedit, quam natura cauſa hæc habet; etſi ex eorum genere ſit, quos ipſa producere eſt natura deſtinata, neque ab iis niſi ſublimiori excellentiæ gradu differat.

Exempli gratia: cognitio veritatis omnibus intellectus mei naturalibus facultatibus imper-

cepti-

ceptibilis, amor boni nullis meis affectivis potentiis naturaliter appetendi, eſt ſupra naturam meam.

III. Actus *contra naturam* eſt cauſæ alicujus, neque illi unquam tribui poteſt, quum nullo pacto ex eorum genere eſt, ad quos producendos ipſa eſt deſtinata; ſeu quum aliquid in hac cauſa ſupponit ejus naturæ repugnans.

Exempla. Muſcæ creatio, imo atomi contra naturam meam eſt; hic enim actus nullo pacto ex eorum genere eſt, ad quos producendos ſum deſtinatus; atque hic activitatem infinitam in me ſupponeret, quam natura mea finita eſſentialiter excludit.

Item amor mali, ut malum eſt, aſſenſus falſo, ut falſum eſt, contra naturam meam eſt; hic enim amor, hic aſſenſus directo iis qualitatibus opponitur, quæ naturam meam conſtituunt, quaſque in natura mea ſentio, & concipio.

§. X.

RERUM RELATIONES.

293. DEFINITIO. R*Elatio* dicitur ordo, ſeu reſpectus rei unius ad aliam; aut, ſi mavis, id, quo res nota in alius cognitionem inducit. Exempli gratia: filium, ut filius eſt, concipere nequeo, quin matrem, a qua natus eſt, quoque concipiam: *Filiatio*, ſeu filii qualitas, relatio eſt.

Res conſiderari poſſunt aut aſpectu quodam, quo tantum *entia poſitiva*, *& abſoluta* exhibeant, aut alio aſpectu, quo exhibeant *entia relativa*. Exempla ſint:

I. Idea Clitandri Clitandrum tantum exhibet, atque id, quod Clitandrum conſtituit, nulla ad alia objecta relatione.

Ita

Ita quoque ideæ materiæ, ſpiritus, vegetabilis, ſingulæ objectum tantum abſolutum exhibent, nulla ad alia objecta relatione.

II. Non ita ideæ patris, mariti, chriſtiani, creaturæ, majoris, aut minoris, & aliæ innumeræ.

Idea patris præter ſubjectum, quod eſt pater, aliud ſubjectum exhibet, cui vitam dedit. *Idea mariti* præter ſubjectum, quod eſt maritus, conjugem continet ſacro, & inſolubili vinculo ſibi conjunctam. *Idea chriſtiani* præter ſubjectum, quod chriſtianus eſt, religionem divinam dicit, quam ſequi profitetur. *Idea creaturæ* præter ſubjectum creatum, menti exhibet cauſam infinite activam, a qua creatio effecta fuit. *Idea majoris* præter ſubjectum notæ magnitudinis, aliud ſubjectum indicat minoris magnitudinis, cui comparatur; atque ita de ceteris.

294. ASSERTIO I. *Relatio quavis tria neceſſario continet: relationis ſubjectum, terminum, & fundamentum.*

EXPLICATIO. *Relationis ſubjectum* eſt res, quæ ad aliam refertur. *Relationis terminus* eſt res, ad quam ſubjectum refertur. *Relationis fundamentum* eſt qualitas ſive intrinſeca, ſive extrinſeca, quæ facit, ut ſubjectum ad terminum referatur; ſive ratio quæcumque, qua ſubjectum ad terminum refertur.

Exempla. In relatione patris ad filium, pater eſt relationis ſubjectum, filius terminus, vita data fundamentum. In relatione filii ad patrem filius eſt relationis ſubjectum, pater terminus, vita accepta fundamentum. In relatione magiſtri ad diſcipulum, ſive diſcipuli ad magiſtrum, doctrina tradita, aut audita eſt relationis fundamentum.

295. ASSERTIO II. *In rebus relationes reales ſunt, quas mens noſtra detegit, at non facit.*

DEMONSTATIO. Mens noſtra in filio re-

la-

lationem ad patrem detegit, in ſervo relationem ad dominum, in marito relationem ad uxorem, in cive relationem ad corpus politicum, cujus membrum eſt, in poſſidente relationem ad rem poſſeſſam, in creatura relationem ad creatorem; cetera. Ergo relationes hæ in rebus ſunt, quin a mente noſtra pendeant; hæc tantum illas detegit, & probe noſcit, illas detegere non eſſe illas facere. Q. E. D.

296. ASSERTIO III. *Rerum relationes in fundamento conſiderata aliæ eſſentiales ſunt, aliæ accidentales, aliæ arbitrariæ.*

EXPLICATIO. I. *Relatio eſſentialis* ea eſt, in qua relationis fundamentum ſubjecto eſt eſſentiale. Exempli gratia: relatio creaturæ ad creatorem, effectus ad cauſam, modificationis ad ſubſtantiam modificatam, ideæ ad objectum ab ipſa repræſentatum, eſſentialis eſt.

In relatione eſſentiali fundamentum deſtrui nequit, quin & totum ſubjectum deſtruatur. Hoc oſtendit, in relatione eſſentiali fundamentum a ſubjecto non diſtingui, ipſumque in eo toto conſiſtere, quod ſubjecti eſſentiam conſtituit. Exemplum: fundamentum relationis creaturæ ad creatorem deſtruere nequis, quin totum hujus relationis ſubjectum deſtruas; id totum ſcilicet, quod creaturam conſtituit, quæ hujus relationis ſubjectum eſt.

II. *Relatio accidentalis* illa eſt, in qua fundamentum ſubjecto eſt accidentale. Exempla. Relatio diſcipuli ad magiſtrum accidentalis eſt; doctrina enim a diſcipulo audita, quæ hujus relationis fundamentum eſt, omnino accidentalis eſt ſubjecto, quod ſe diſcipulum fecit. Ita relatio ſubditi ad regem, ſeu regis ad ſubditum, accidentalis eſt; auctoritas enim in rege, & ſubjectio in ſubditum, quæ ſunt harum relationum fundamenta, res ſunt omnino accidentales ſubjectis, in quibus ſunt.

III. *Relatio arbitraria* ea eſt, in qua pro volun-

luntate de objecto judicamus a relatione cum alio objecto, cui illud comparamus. Exemplum. In Pigmæorum inſula Guliverius ſe ut gigantem conſiderat: in gigantum inſula hic idem Guliverius ſuis oculis pigmæus apparet: unde colliges omnem creatam magnitudinem eſſe relativam.

297. NOTA. *Fundamentum relationis arbitrariæ* eſt reſpectus magnitudinis, aut valoris, aut meriti, qui inter duas res detegitur, quas ſimul comparamus. At reſpectus iſte *verum relationem* inter has duas res ita arbitrio comparatas non conſtituit; unius enim idea nullo modo alterius ideam inducit.

Exemplum. Reſpectus quidam datur inter pondus unius libræ, & pondus duarum librarum; nec tamen idea unius pondo, ad ideam duorum pondo non adducit, ut idea filii ad ideam patris, idea effectus ad ideam cauſæ adducit.

In quavis relatione proprie dicta idea ſubjecti ideam termini implicite exhibere debet: quod in improprie dicta relatione non contingit, quam propterea *arbitrariam* diximus. De hac nihil ultra dicemus, quæ maximo in uſu eſt apud geometras, nihil vero habet cum metaphyſicis.

298. ASSERTIO IV. *Fundamentum relationis eſſentialis non eſt quid diſtinctum a ſubjecti hujus relationis natura, ſeu eſt ipſa hujus ſubjecti natura.*

DEMONSTRATIO. Relatio eſſentialis intercedit inter infinitam Dei intelligentiam, & intelligibilia objecta, quæ repræſentat; inter infinitam Dei potentiam, & entia poſſibilia, quibus exiſtentiam impertiri poteſt. Jam vero quid in divina eſſentia eſt *harum relationum fundamentum*? ipſa prorſus divina eſſentia. Si enim ipſam præciſe eſſentiam divinam concipio a quacumque extranea huic eſſentiæ entitate ſegregatam, jam in ipſa relationem eſſentialem concipio ad entia intelligibilia, quæ repræſen-

tat;

tat, ad entia poſſibilia, quibus eſſentiam impertiri poteſt. Ergo harum relationum eſſentialium fundamentum nihil eſt præter divinam eſſentiam, quæ harum relationum ſubjectum eſt.

Pariter relatio eſſentialis dependentiæ intercedit inter creaturam, & creatorem. Quodnam itaque in natura creata eſt hujus *relationis fundamentum*? univerſa hæc natura, & nihil præterea. Si enim naturam hanc præciſe mente concipio, illam cogitatione ſegregando, ab iis omnibus, quæ ab ipſa præſcindi poſſunt, quin deſtruatur, ſemper in ipſa dependentiam a creatore concipio; & ſi forte velim cogitatione id omne præſcindere, quod hanc dependentiam fundat, jam & ipſam naturam de medio tollo, quin ne hilum quidem ipſius ſuperſit. Fundamentum ergo eſſentialis hujus relationis eſt tantum natura iſta creata, quæ & ejuſdem relationis ſubjectum eſt.

Ergo in genere in relatione eſſentiali ejus fundamentum non eſt quidpiam a ſubjecto re ipſa diſtinctum, quodque accidentaliter ipſi ſubjecto additum ſit, & ſubjectum determinet phyſice, ut ad terminum referatur. Ergo in relatione eſſentiali fundamentum nihil eſt præter naturam ipſam ſubjecti relationis. Q. E. D.

299. ASSERTIO V. *Fundamentum relationis accidentalis eſt aliquid ſubjecto relationis accidentale.*

DEMONSTRATIO. Evidens eſt primo, fundamentum relationis accidentalis eſſe non poſſe *ſubjecti eſſentiam*, ſeu quid ſubjecto eſſentiale; ceterum hæc relatio eſſentialis eſſet, contra hypotheſim. Evidens eſt præterea, hoc fundamentum non poſſe eſſe *nihilum*; ceterum hæc relatio realis non eſſet; ſeu potius nulla eſſet relatio. Neceſſe eſt igitur, (quandoquidem hoc unicum medium eſt inter duo hæc extrema) fundamentum relationis accidentalis eſſe *quid accidentale* ſubjecto, ſive intrinſecum ſit, ſive extrinſecum ſubjecti naturæ.

I. Fun-

I. Fundamentum relationis accidentalis eſt *ſubjecto intrinſecum*, quum ſitum eſt in aliqua ſive activa, ſive paſſiva ſubjecti modificatione. Exempli gratia: in relatione matris ad filium fundamentum eſt vita, quam illi mater dedit; vita hæc eſt matris actio, ac propterea quid matri intrinſecum.

II. Fundamentum relationis accidentalis eſt *ſubjecto extrinſecum*, quum in aliquo ſitum eſt, quod in ſubjecto non recipiatur. Exempli gratia: Conſtantinopolitanus Imperator dono det Regi Perſarum ſervum quempiam ex iis, quos tyrannice in ſervitutem redigit. Miſer iſte ſervus hoc pacto cum novo domino relationem acquirit dependentiæ, cujus unicum fundamentum eſt horum tyrannorum voluntas, quæque illi eſt omnino extrinſeca.

300. NOTA. Relationum theoria primo intuitu inanis, futiliſque videtur; non talis tamen apparebit, ſi *omnia in natura relationem eſſe* animadvertas.

Religio ſiquidem tum naturalis, cum revelata in relationibus inter hominem, & Deum, tum inter Deum, & hominem fundata eſt.

Relationes civis ad civem, ſubditi ad regem, regis ad ſubditos, patrum ad filios, filiorum ad patres, cujuſcumque humanæ ſocietatis baſim, & vincula conſtituunt.

In relationibus partis ad partem, partis ad totum, totius ad finem ſuum, ſita eſt mundi viſibilis perfectio, & pulcritudo, quin & oratoriæ, ac poeſeos, & operis cujuſcumque elegantia, & ingenii acumine elaborati.

Nos ubique relationes videre, & ſentire conſuevimus; quare itaque paululum harum relationum naturam perpendere recuſabimus?

§. XI.

§. XI.

DISTINCTIONES PHILOSOPHICÆ.

301. DEFINITIO. *Diſtinctio* in diverſis cognitionum noſtrarum objectis dicitur aut alteritas naturæ, aut alteritas conceptibilitatis.

I. Duo *alteritatem naturæ* habent, quando unum non eſt aliud.

II. Idem, quodcumque ſit, *alteritatem conceptibilitatis* habet, quum diverſis aſpectibus ſeſe objicit, unde occaſionem præbet, ut diverſo modo, ſeu pluribus diverſis ideis concipiatur; etſi ſimplex, atque unica ejus natura ſit.

Hinc binæ in cognitionum noſtrarum objectis diſtinctionum ſpecies; *diſtinctio* nempe *realis*, quæ inter res, aut relationes habetur, quarum una non eſt alia; & *diſtinctio rationis*, quæ habetur inter ejuſdem rei proprietates eſſentiales, quæ etſi inter ſe identificatæ, tamen intellectui occaſionem præbent, ut diverſis ideis concipiantur.

Sequentibus explicationibus nonnulla exempla definitioni huic univerſæ claritatem afferent.

302. EXPLICATIO. I. *Diſtinctio realis* eſt *realis naturæ alteritas*, ſive realis defectus identitatis naturæ. Hæc inter duo quæcumque intercedit, quorum unum ſine altero exiſtere, aut de altero negari poteſt. *Diſtinctio realis eſt vera duorum alteritas*, *mutua duorum negabilitas*.

I. Patet primo diſtinctionem realem *inter ſubſtantias* haberi; puta, inter duos homines, duos leones, duo ſaxa, duas animas humanas, duas aquæ guttas, duas aeris, aut lucis particulas, duas ſive dividuas, ſive individuas ejuſdem elementi materiæ partes; hæc enim conſiderando vi-

vides, unum non eſſe aliud, unum ſine altero exiſtere, aut de altero negari poſſe.

II. Patet præterea diſtinctionem realem *inter ſubſtantiarum modificationes* haberi; puta, inter hujus marmoris figuram, & alterius marmoris figuram; inter figuram ſphæricam, quam modo habet maſſa cerea, & figuram cubicam, quam poſtea huic ipſi ceræ induco; inter motum ſaxi hodiernum, & heſternum, ſive alium corporis cujuſcumque hodiernum motum; inter animæ meæ, & alius animæ cogitationem; inter voluptatis, & doloris ſenſationes, ſive inter unam, atque alteram voluptatis in eadem anima ſenſationem; ſi enim has modificationes conſideras, vides unam non eſſe aliam, atque unam ſine altera exiſtere, & de altera negari poſſe.

III. Patet adhuc diſtinctionem realem *inter ſubſtantiam, & ejus modificationem* haberi; puta, inter animam, & ejus cogitationem, inter ceram, & ejus figuram ſive ſphæricam, ſive cubicam, ſive conicam; inter globum bellicum, ejuſque motum, atque ita porro; ſubſtantia enim de modificatione, modificatio de ſubſtantia negari poteſt; ſubſtantia ſine modificatione exiſtere poteſt, licet ſine ſubſtantia modificatio nequeat exiſtere. Quum vero duorum unum ſine altero exiſtere poteſt, patet primum non eſſe alterum, neque alterum primum.

In ſcholis philoſophicis paſſim *diſtinctio modalis* dicitur, quæ inter ſubſtantiam, & ejus modificationem quamcumque intercedit; ſive inter modificationem quamcumque & ſubſtantiam, cui ipſa inhæret (202 & 227).

IV. Patet tandem, poſitis fidei principiis, diſtinctionem realem haberi *inter tres Divinas Perſonas*: licet enim una ſine aliis exiſtere nequeat propter divinæ naturæ, quam conſtituunt, ſeu in qua ſubſiſtunt, unicitatem, & indiviſibilitatem; fidei principiis conſtat, unam non eſſe

eſſe aliam, unam de aliis negari poſſe: vere enim, exempli gratia, dici poteſt, paternitatem non eſſe filiationem, & vice verſa; atque ita de ceteris.

303. EXPLICATIO II. *Diſtinctio rationis* eſt in una, eademque re *alteritas conceptibilitatis*. Hæc inter eſſentiales, & realiter indiſtinctas unius, ejuſdemque rei proprietates habetur, quum proprietates hæ eſſentiales, & realiter in ſe indiſtinctæ concipiuntur ſeu reſpectu ad diverſas cauſas, a quibus emanant, aut diverſorum effectuum, quorum cauſa ipſæ, aut occaſio ſint. *Diſtinctio rationis eſt diverſa unius, ejuſdemque rei conceptibilitas.*

I. Exemplum. Etſi in Deo *attributum ſapientiæ*, & *attributum potentiæ* realiter non ſint, & intrinſece, niſi ipſa divina natura, cum qua ambo ſunt identificata; mens noſtra tamen duo hæc divina attributa concipit duabus diverſis ideis, quarum una non eſt altera; atque hoc ratione diverſorum effectuum ſapientiæ, & potentiæ ab una, eademque in ſe infinite ſimplici divina natura emanantium, & ad quos veram, & realem hæc eadem infinite ſimplex divina natura relationem dicit.

Quum divinam eſſentiam concipis omnia infinita ſapientia coordinantem, & diſponentem, non tunc illam concipis ut omnia infinita potentia producentem, & moderantem; etſi ſemper tantum ſit objective eadem divina eſſentia, quam in Deo diverſis hiſce duabus ideis concipis. En itaque in eadem, & indiviſibili eſſentia *diverſam conceptibilitatem*, quæ rationem præbet, cur in illa non realem, at idearum, & rationis diſtinctionem ſtatuamus.

II. Exemplum alterum. Etſi in homine *attributum animalis*, & *attributum rationalis*, non ſint realiter, & intrinſece, niſi humana natura, cum qua utrumque identificatum eſt; mens noſtra tamen duo hæc hominis attributa

diverſis ideis concipit, quarum una non eſt alia; atque hoc ratione ſenſationum, & ratiocinationum hominis, ad quas hæc duo attributa referuntur.

Naturam humanam concipere ut ſenſationum capacem non eſt illam concipere ut ratiocinationum capacem; etſi quod concipis ſemper ſit objective illa eademque humana natura duabus hiſce ideis concepta. En itaque in una, eademque natura, puta Ariſti, *diverſam conceptibilitatem*, quæ rationem præbet, cur in illa non realem quidem, at idearum, & rationis diſtinctionem admittamus.

III. Idem de *proprietatibus eſſentialibus* entium quorumcumque dici poteſt, quæ licet inter ſe identificatæ, quum nihil ſint, præter naturam ipſam entis, ad quod ſpectant, tamen diverſis ideis, aut imaginibus ſæpius concipiuntur: quod in harum idearum objecto diverſam conceptibilitatem, ſeu rationis diſtinctionem ſupponit.

QUÆSTIONIS DE PHILOSOPHICIS DISTINCTIONIBUS STATUS DILUCIDE PROPONITUR.

304. OBSERVATIO. Nulla de *diſtinctione reali* inter philoſophos controverſia eſt. Omnes ad unum conſentiunt, hanc diſtinctionem inter res haberi, eamque *in natura alteritate* conſiſtere. Conſentiunt propterea, quum duo objecta realiter invicem diſtincta concipimus, tunc idearum noſtrarum objecta eſſe res duas, quarum una non eſt altera, res duas, quarum una ſine altera exiſtere, aut ſaltem de altera negari poteſt.

At non ita res habet in hac *alia diſtinctione*, quæ inter unius, ejuſdemque rei eſſentiales proprietates intercedit, quæque in hac unica re ſaltem *diverſam conceptibilitatem* ſupponit

nit. Hæc in philoſophicis ſcholis clamoſiſſimas contentiones excitavit, & adhuc excitat, inanes illas per ſe quidem, at objecti universalitate magni momenti; neque eas ſine periculo omnia in ideis metaphyſicis perturbandi ignorare licet. In hanc igitur tantum diſtinctionis ſpeciem, quæ inter unius, ejuſdemque rei eſſentiales proprietates intercedit, modo omnes mentis noſtræ vires ſunt intendendæ.

Ut recte, ac dilucide *ipſum quæſtionis ſtatum* arripiamus de hac altera diſtinctione, hoc unico metaphyſico problemate eum includimus, & proferimus: *Quodnam eſt præciſum, & determinatum mearum idearum objectum, quum unius, ejuſdemque rei diverſas eſſentiales proprietates concipio?*

Exempla. Quodnam eſt præciſum, & determinatum mearum idearum objectum, quum Deum concipio modo ut Deum, modo ut æternum, modo ut omnipotentem, modo ut juſtum, modo ut beneficum; modo ut ſapientem? Seu quum eundem hominem, puta Ariſtum, concipio modo ut Ariſtum, modo ut hominem, modo ut rationalem, modo ut animal, modo ut ſubſtantiam, cetera? En quod tota univerſalitate explicare, & determinare contendimus.

Unice ut *problema* hoc *metaphyſicum* reſolveretur tria excogitata ſunt ſyſtemata, quæ exponere, & perpendere aggredimur: horum primum a delirio, alterum a ſophiſmate, tertium a vera philoſophia originem duxiſſe videntur.

CAPUT PRIMUM.

DISTINCTIO SCOTISTICA, ET DISTINCTIO THOMISTICA.

305. OBSERVATIO. Ut propoſitum problema ſolveretur, ſive ut explicaretur quodnam eſſet *objectum præciſum*, & *determinatum* diverſarum idearum, quæ diverſas unius, ejuſdemque rei eſſentiales proprietates referunt, excogitatum fuit ſyſtema *diſtinctionis formalis* Scotiſtarum, & ſyſtema *diſtinctionis virtualis* Thomiſtarum (*a*).

SYSTEMA PRIMUM

DISTINCTIO FORMALIS SCOTISTARUM.

306. EXPLICATIO I. In ſyſtemate Scotiſtico diverſa attributa eſſentialia, ſeu diverſæ eſſentiales unius, ejuſdemque rei proprietates, ſunt totidem formalitates diſtinctæ, quarum una

(a) *ETYMOLOGIA. Scotiſtæ dicuntur quicumque ſententias aliquas celebri Scoto acutiſſimo Franciſcano attributas ſequuntur; ita Thomiſtæ dicuntur Sectatores quicumque quarundam ſententiarum Divo Thomæ illuſtri Dominicano attributarum.*

Ita generalis Scotiſtæ, & Thomiſtæ idea poteſt & non omnes Franciſcanos, & Dominicanos complecti, & eos quoque, qui ſua vivendi ratione nihil cum hiſce religioſis Ordinibus commune habent.

una non eſt alia, & quarum collectio unicum ſubjectum conſtituit. Exempli gratia:

I. Concipe attributa entis, ſubſtantiæ, viventis, animalis, rationalis, hominis, Ariſti, & ſexcenta alia eſſentialia attributa, quæ in Ariſto obſervare poteris (221 & 225).

Quodlibet ex his attributis forma eſt, ſeu *formalitas peculiaris*: quævis formalitas ab alia diſtinguitur, & de alia negari poteſt: quævis formalitas ſeorſim ſumpta non eſt Ariſtus: *omnes ſimul hæ formalitates* ſunt Ariſtus.

II. Pari modo concipe attributa æterni, omnipotentis, infinite ſapientis, infinite juſti, infinite magni, infinite ſancti; attributa, quæ ens conſtituunt ut ſubſtantiam, ut ſpiritum, ut Deum, & innumera alia, quæ in Deo detegere poteris.

Quodlibet ex his attributis in ſyſtemate diſtinctionis formalis Scotiſticæ, eſt *peculiaris formalitas*: quævis formalitas ab alia diſtinguitur, & de alia quavis negari poteſt: quævis formalitas ſeorſim ſumpta non eſt natura divina; ſed *omnes hæ formalitates ſimul ſunt natura divina*.

III. Patet, ſpeculationem hanc entibus quibuſcumque veluti a ſe applicari, puta animal vegetabile, ſaxum, arenæ granum, aeris particula, ignis, aut lucis globus, ſingula non ſunt niſi *peculiaris collectio diverſarum formalitatum*; & natura univerſa ſive animata, ſive inanimata, ſive intelligens, ſive non intelligens, ipſa quoque non eſt niſi aggregatum diverſarum hujuſmodi collectionum formalitatum.

307. EXPLICATIO II. In hoc Scotiſtico ſyſtemate *facile eſt præciſum, & determinatum diverſarum idearum objectum aſſignare, quæ unius ejuſdemque rei cujuſcumque diverſas proprietates, ſive diverſa attributa repræſentent*; In hoc enim ſyſtemate harum idearum quæli-

luntate de objecto judicamus a relatione cum alio objecto, cui illud comparamus. Exemplum. In Pigmæorum inſula Guliverius ſe ut gigantem conſiderat: in gigantum inſula hic idem Guliverius ſuis oculis pigmæus apparet: unde colliges omnem creatam magnitudinem eſſe relativam.

297. NOTA. *Fundamentum relationis arbitrariæ* eſt reſpectus magnitudinis, aut valoris, aut meriti, qui inter duas res detegitur, quas ſimul comparamus. At reſpectus iſte *veram relationem* inter has duas res ita arbitrio comparatas non conſtituit; unius enim idea nullo modo alterius ideam inducit.

Exemplum. Reſpectus quidam datur inter pondus unius libræ, & pondus duarum librarum; nec tamen idea unius pondo, ad ideam duorum pondo non adducit, ut idea filii ad ideam patris, idea effectus ad ideam cauſæ adducit.

In quavis relatione proprie dicta idea ſubjecti ideam termini implicite exhibere debet: quod in improprie dicta relatione non contingit, quam propterea *arbitrariam* diximus. De hac nihil ultra dicemus, quæ maximo in uſu eſt apud geometras, nihil vero habet cum metaphyſicis.

298. ASSERTIO IV. *Fundamentum relationis eſſentialis non eſt quid diſtinctum a ſubjecti hujus relationis natura, ſeu eſt ipſa hujus ſubjecti natura.*

DEMONSTRATIO. Relatio eſſentialis intercedit inter infinitam Dei intelligentiam, & intelligibilia objecta, quæ repræſentat; inter infinitam Dei potentiam, & entia poſſibilia, quibus exiſtentiam impertiri poteſt. Jam vero quid in divina eſſentia eſt *harum relationum fundamentum*? ipſa prorſus divina eſſentia. Si enim ipſam præciſe eſſentiam divinam concipio a quacumque extranea huic eſſentiæ entitate ſegregatam, jam in ipſa relationem eſſentialem concipio ad entia intelligibilia, quæ repræſen-

tat;

tat, ad entia poſſibilia, quibus eſſentiam impertiri poteſt. Ergo harum relationum eſſentialium fundamentum nihil eſt præter divinam eſſentiam, quæ harum relationum ſubjectum eſt.

Pariter relatio eſſentialis dependentiæ intercedit inter creaturam, & creatorem. Quodnam itaque in natura creata eſt hujus *relationis fundamentum*? univerſa hæc natura, & nihil præterea. Si enim naturam hanc præciſe mente concipio, illam cogitatione ſegregando, ab iis omnibus, quæ ab ipſa præſcindi poſſunt, quin deſtruatur, ſemper in ipſa dependentiam a creatore concipio; & ſi forte velim cogitatione id omne præſcindere, quod hanc dependentiam fundat, jam & ipſam naturam de medio tollo, quin ne hilum quidem ipſius ſuperſit. Fundamentum ergo eſſentialis hujus relationis eſt tantum natura iſta creata, quæ & ejuſdem relationis ſubjectum eſt.

Ergo in genere in relatione eſſentiali ejus fundamentum non eſt quidpiam a ſubjecto re ipſa diſtinctum, quodque accidentaliter ipſi ſubjecto additum ſit, & ſubjectum determinet phyſice, ut ad terminum referatur. Ergo in relatione eſſentiali fundamentum nihil eſt præter naturam ipſam ſubjecti relationis. Q. E. D.

299. ASSERTIO V. *Fundamentum relationis accidentalis eſt aliquid ſubjecto relationis accidentale.*

DEMONSTRATIO. Evidens eſt primo, fundamentum relationis accidentalis eſſe non poſſe *ſubjecti eſſentiam*, ſeu quid ſubjecto eſſentiale; ceterum hæc relatio eſſentialis eſſet, contra hypotheſim. Evidens eſt præterea, hoc fundamentum non poſſe eſſe *nihilum*; ceterum hæc relatio realis non eſſet; ſeu potius nulla eſſet relatio. Neceſſe eſt igitur, (quandoquidem hoc unicum medium eſt inter duo hæc extrema) fundamentum relationis accidentalis eſſe *quid accidentale* ſubjecto, ſive intrinſecum ſit, ſive extrinſecum ſubjecti naturæ.

I. Fun-

I. Fundamentum relationis accidentalis eſt *ſubjecto intrinſecum*, quum ſitum eſt in aliqua ſive activa, ſive paſſiva ſubjecti modificatione. Exempli gratia: in relatione matris ad filium fundamentum eſt vita, quam illi mater dedit; vita hæc eſt matris actio, ac propterea quid matri intrinſecum.

II. Fundamentum relationis accidentalis eſt *ſubjecto extrinſecum*, quum in aliquo ſitum eſt, quod in ſubjecto non recipiatur. Exempli gratia: Conſtantinopolitanus Imperator dono det Regi Perſarum ſervum quempiam ex iis, quos tyrannice in ſervitutem redigit. Miſer iſte ſervus hoc pacto cum novo domino relationem acquirit dependentiæ, cujus unicum fundamentum eſt horum tyrannorum voluntas, quæque illi eſt omnino extrinſeca.

300. NOTA. Relationum theoria primo intuitu inanis, futiliſque videtur; non talis tamen apparebit, ſi *omnia in natura relationem eſſe* animadvertas.

Religio ſiquidem tum naturalis, cum revelata in relationibus inter hominem, & Deum, tum inter Deum, & hominem fundata eſt.

Relationes civis ad civem, ſubditi ad regem, regis ad ſubditos, patrum ad filios, filiorum ad patres, cujuſcumque humanæ ſocietatis baſim, & vincula conſtituunt.

In relationibus partis ad partem, partis ad totum, totius ad finem ſuum, ſita eſt mundi viſibilis perfectio, & pulcritudo, quin & oratoriæ, ac poeſeos, & operis cujuſcumque elegantia, & ingenii acumine elaborati.

Nos ubique relationes videre, & ſentire conſuevimus; quare itaque paululum harum relationum naturam perpendere recuſabimus?

§. XI.

§. XI.

DISTINCTIONES PHILOSOPHICÆ.

301. DEFINITIO. *Diſtinctio* in diverſis cognitionum noſtrarum objectis dicitur aut alteritas naturæ, aut alteritas conceptibilitatis.

I. Duo *alteritatem naturæ* habent, quando unum non eſt aliud.

II. Idem, quodcumque ſit, *alteritatem conceptibilitatis* habet, quum diverſis aſpectibus ſeſe obiicit, unde occaſionem præbet, ut diverſo modo, ſeu pluribus diverſis ideis concipiatur; etſi ſimplex, atque unica ejus natura ſit.

Hinc binæ in cognitionum noſtrarum objectis diſtinctionum ſpecies; *diſtinctio* nempe *realis*, quæ inter res, aut relationes habetur, quarum una non eſt alia; & *diſtinctio rationis*, quæ habetur inter ejuſdem rei proprietates eſſentiales, quæ etſi inter ſe identificatæ, tamen intellectui occaſionem præbent, ut diverſis ideis concipiantur.

Sequentibus explicationibus nonnulla exempla definitioni huic univerſæ claritatem afferent.

302. EXPLICATIO. I. *Diſtinctio realis* eſt *realis naturæ alteritas*, ſive realis defectus identitatis naturæ. Hæc inter duo quæcumque intercedit, quorum unum ſine altero exiſtere, aut de altero negari poteſt. *Diſtinctio realis eſt vera duorum alteritas, mutua duorum negabilitas.*

I. Patet primo diſtinctionem realem *inter ſubſtantias* haberi; puta, inter duos homines, duos leones, duo ſaxa, duas animas humanas, duas aquæ guttas, duas aeris, aut lucis particulas, duas ſive dividuas, ſive individuas ejuſdem elementi materiæ partes; hæc enim conſiderando

vides, unum non eſſe aliud, unum ſine altero exiſtere, aut de altero negari poſſe.

II. Patet præterea diſtinctionem realem *inter ſubſtantiarum modificationes* haberi; puta, inter hujus marmoris figuram, & alterius marmoris figuram; inter figuram ſphæricam, quam modo habet maſſa cerea, & figuram cubicam, quam poſtea huic ipſi ceræ induco; inter motum ſaxi hodiernum, & heſternum, ſive alium corporis cujuſcumque hodiernum motum; inter animæ meæ, & alius animæ cogitationem; inter voluptatis, & doloris ſenſationes, ſive inter unam, atque alteram voluptatis in eadem anima ſenſationem; ſi enim has modificationes conſideras, vides unam non eſſe aliam, atque unam ſine altera exiſtere, & de altera negari poſſe.

III. Patet adhuc diſtinctionem realem *inter ſubſtantiam, & ejus modificationem* haberi; puta, inter animam, & ejus cogitationem, inter ceram, & ejus figuram ſive ſphæricam, ſive cubicam, ſive conicam; inter globum bellicum, ejuſque motum, atque ita porro; ſubſtantia enim de modificatione, modificatio de ſubſtantia negari poteſt; ſubſtantia ſine modificatione exiſtere poteſt, licet ſine ſubſtantia modificatio nequeat exiſtere. Quum vero duorum unum ſine altero exiſtere poteſt, patet primum non eſſe alterum, neque alterum primum.

In ſcholis philoſophicis paſſim *diſtinctio modalis* dicitur, quæ inter ſubſtantiam, & ejus modificationem quamcumque intercedit; ſive inter modificationem quamcumque & ſubſtantiam, cui ipſa inhæret (202 & 227).

IV. Patet tandem, poſitis fidei principiis, diſtinctionem realem haberi *inter tres Divinas Perſonas*: licet enim una ſine aliis exiſtere nequeat propter divinæ naturæ, quam conſtituunt, ſeu in qua ſubſiſtunt, unicitatem, & indiviſibilitatem; fidei principiis conſtat, unam non

eſſe

eſſe aliam, unam de aliis negari poſſe: vere enim, exempli gratia, dici poteſt, paternitatem non eſſe filiationem, & vice verſa; atque ita de ceteris.

303. EXPLICATIO II. *Diſtinctio rationis* eſt in una, eademque re *alteritas conceptibilitatis*. Hæc inter eſſentiales, & realiter indiſtinctas unius, ejuſdemque rei proprietates habetur, quum proprietates hæ eſſentiales, & realiter in ſe indiſtinctæ concipiuntur ſeu reſpectu ad diverſas cauſas, a quibus emanant, aut diverſorum effectuum, quorum cauſa ipſæ, aut occaſio ſint. *Diſtinctio rationis eſt diverſa unius, ejuſdemque rei conceptibilitas.*

I. Exemplum. Etſi in Deo *attributum ſapientiæ*, & *attributum potentiæ* realiter non ſint, & intrinſece, niſi ipſa divina natura, cum qua ambo ſunt identificata; mens noſtra tamen duo hæc divina attributa concipit duabus diverſis ideis, quarum una non eſt altera; atque hoc ratione diverſorum effectuum ſapientiæ, & potentiæ ab una, eademque in ſe infinite ſimplici divina natura emanantium, & ad quos veram, & realem hæc eadem infinite ſimplex divina natura relationem dicit.

Quum divinam eſſentiam concipis omnia infinita ſapientia coordinantem, & diſponentem, non tunc illam concipis ut omnia infinita potentia producentem, & moderantem; etſi ſemper tantum ſit objective eadem divina eſſentia, quam in Deo diverſis hiſce duabus ideis concipis. En itaque in eadem, & indiviſibili eſſentia *diverſam conceptibilitatem*, quæ rationem præbet, cur in illa non realem, at idearum, & rationis diſtinctionem ſtatuamus.

II. Exemplum alterum. Etſi in homine *attributum animalis*, & *attributum rationalis*, non ſint realiter, & intrinſece, niſi humana natura, cum qua utrumque identificatum eſt; mens noſtra tamen duo hæc hominis attributa di-

diverſis ideis concipit, quarum una non eſt alia; atque hoc ratione ſenſationum, & ratiocinationum hominis, ad quas hæc duo attributa referuntur.

Naturam humanam concipere ut ſenſationum capacem non eſt illam concipere ut ratiocinationum capacem; etſi quod concipis ſemper ſit objective illa eademque humana natura duabus hiſce ideis concepta. En itaque in una, eademque natura, puta Ariſti, *diverſam conceptibilitatem*, quæ rationem præbet, cur in illa non realem quidem, at idearum, & rationis diſtinctionem admittamus.

III. Idem de *proprietatibus eſſentialibus* entium quorumcumque dici poteſt, quæ licet inter ſe identificatæ, quum nihil ſint, præter naturam ipſam entis, ad quod ſpectant, tamen diverſis ideis, aut imaginibus ſæpius concipiuntur: quod in harum idearum objecto diverſam conceptibilitatem, ſeu rationis diſtinctionem ſupponit.

QUÆSTIONIS DE PHILOSOPHICIS DISTINCTIONIBUS STATUS DILUCIDE PROPONITUR.

304. OBSERVATIO. Nulla de *diſtinctione reali* inter philoſophos controverſia eſt. Omnes ad unum conſentiunt, hanc diſtinctionem inter res haberi, eamque *in natura alteritate* conſiſtere. Conſentiunt propterea, quum duo objecta realiter invicem diſtincta concipimus, tunc idearum noſtrarum objecta eſſe res duas, quarum una non eſt altera, res duas, quarum una ſine altera exiſtere, aut ſaltem de altera negari poteſt.

At non ita res habet in hac *alia diſtinctione*, quæ inter unius, ejuſdemque rei eſſentiales proprietates intercedit, quæque in hac unica re ſaltem *diverſam conceptibilitatem* ſupponit

nit. Hæc in philoſophicis ſcholis clamoſiſſimas contentiones excitavit, & adhuc excitat, inanes illas per ſe quidem, at obiecti universalitate magni momenti; neque eas ſine periculo omnia in ideis metaphyſicis perturbandi ignorare licet. In hanc igitur tantum diſtinctionis ſpeciem, quæ inter unius, ejuſdemque rei eſſentiales proprietates intercedit, modo omnes mentis noſtræ vires ſunt intendendæ.

Ut recte, ac dilucide *ipſum quæſtionis ſtatum* arripiamus de hac altera diſtinctione, hoc unico metaphyſico problemate eum includimus, & proferimus: *Quodnam eſt præciſum, & determinatum mearum idearum objectum, quum unius, ejuſdemque rei diverſas eſſentiales proprietates concipio?*

Exempla. Quodnam eſt præciſum, & determinatum mearum idearum objectum, quum Deum concipio modo ut Deum, modo ut æternum, modo ut omnipotentem, modo ut juſtum, modo ut beneficum, modo ut ſapientem? Seu quum eundem hominem, puta Ariſtum, concipio modo ut Ariſtum, modo ut hominem, modo ut rationalem, modo ut animal, modo ut ſubſtantiam, cetera? En quod tota universalitate explicare, & determinare contendimus.

Unice ut *problema* hoc *metaphyſicum* reſolveretur tria excogitata ſunt ſyſtemata, quæ exponere, & perpendere aggredimur: horum primum a delirio, alterum a ſophiſmate, tertium a vera philoſophia originem duxiſſe videntur.

CAPUT PRIMUM.

DISTINCTIO SCOTISTICA, ET DISTINCTIO THOMISTICA.

305. OBSERVATIO. Ut propoſitum problema ſolveretur, ſive ut explicaretur quodnam eſſet *objectum præciſum*, & *determinatum* diverſarum idearum, quæ diverſas unius, ejuſdemque rei eſſentiales proprietates referunt, excogitatum fuit ſyſtema *diſtinctionis formalis* Scotiſtarum, & ſyſtema *diſtinctionis virtualis* Thomiſtarum (*a*).

SYSTEMA PRIMUM

DISTINCTIO FORMALIS SCOTISTARUM.

306. EXPLICATIO I. In ſyſtemate Scotiſtico diverſa attributa eſſentialia, ſeu diverſæ eſſentiales unius, ejuſdemque rei proprietates, ſunt totidem formalitates diſtinctæ, quarum una

(a) *ETYMOLOGIA. Scotiſtæ dicuntur quicumque ſententias aliquas celebri Scoto acutiſſimo Franciſcano attributas ſequuntur; ita Thomiſtæ dicuntur Sectatores quicumque quarundam ſententiarum Divo Thomæ illuſtri Dominicano attributarum.*

Ita generalis Scotiſtæ, & Thomiſtæ idea poteſt & non omnes Franciſcanos, & Dominicanos complecti, & eos quoque, qui ſua vivendi ratione nihil cum hiſce religioſis Ordinibus commune habent.

una non eſt alia, & quarum collectio unicum ſubjectum conſtituit. Exempli gratia:

I. Concipe attributa entis, ſubſtantiæ, viventis, animalis, rationalis, hominis, Ariſti, & ſexcenta alia eſſentialia attributa, quæ in Ariſto obſervare poteris (221 & 225).

Quodlibet ex his attributis forma eſt, ſeu *formalitas peculiaris*: quævis formalitas ab alia diſtinguitur, & de alia negari poteſt: quævis formalitas ſeorſim ſumpta non eſt Ariſtus: *omnes ſimul hæ formalitates* ſunt Ariſtus.

II. Pari modo concipe attributa æterni, omnipotentis, infinite ſapientis, infinite juſti, infinite magni, infinite ſancti; attributa, quæ ens conſtituunt ut ſubſtantiam, ut ſpiritum, ut Deum, & innumera alia, quæ in Deo detegere poteris.

Quodlibet ex his attributis in ſyſtemate diſtinctionis formalis Scotiſticæ, eſt *peculiaris formalitas*: quævis formalitas ab alia diſtinguitur, & de alia quavis negari poteſt: quævis formalitas ſeorſim ſumpta non eſt natura divina; ſed *omnes hæ formalitates ſimul ſunt natura divina*.

III. Patet, ſpeculationem hanc entibus quibuſcumque veluti a ſe applicari, puta animal vegetabile, ſaxum, arenæ granum, aeris particula, ignis, aut lucis globus, ſingula non ſunt niſi *peculiaris collectio diverſarum formalitatum*; & natura univerſa ſive animata, ſive inanimata, ſive intelligens, ſive non intelligens, ipſa quoque non eſt niſi aggregatum diverſarum hujuſmodi collectionum formalitatum.

307. EXPLICATIO II. In hoc Scotiſtico ſyſtemate *facile eſt præciſum, & determinatum diverſarum idearum objectum aſſignare, quæ unius ejuſdemque rei cujuſcumque diverſas proprietates, ſive diverſa attributa repræſentent*; ꝗ: hoc enim ſyſtemate harum idearum quælibet

bet unam rei hujus formalitatem objectum habet; exempli gratia:

I. Quum Ariſtum concipis modo ut animal, modo ut rationalem, modo ut hominem, modo ut Ariſtum, tu quatuor ideas habes, quarum ſingulæ objectum habent unam ex his formalitatibus, quarum collectio format, & conſtituit ſubjectum, quod tu Ariſtum vocas.

Primæ ideæ objectum eſt formalitas, qua Ariſtus determinatur, ut ſit *animal* potius, quam vegetabile. Alterius objectum eſt alia formalitas, qua Ariſtus determinatur, ut ſit potius *rationalis*, quam irrationalis. Tertiæ objectum eſt formalitas omnino a præcedentibus diſtincta, qua Ariſtus determinatur, ut ſit *homo* potius, quam Angelus, aut brutum. Quartæ objectum eſt alia formalitas a tribus præcedentibus omnino diſtincta, qua Ariſtus determinatur, ut ſit *Ariſtus* potius, quam Clitander.

II. Ita quum Deum concipis modo ut infinite ſapientem, modo ut infinite potentem, modo ut Deum; tu tres habes ideas, quarum quælibet objectum habet præciſum, & determinatum unam ex his formalitatibus infinite perfectis, quarum collectio format, & conſtituit ſubjectum, quod Deum dicis.

Primæ ideæ objectum eſt formalitas, qua Deus conſtituitur *ſapiens*; alterius objectum eſt formalitas omnino a prima diſtincta, qua Deus conſtituitur *potens*; tertiæ objectum eſt alia formalitas omnino a præcedentibus diſtincta, qua Deus conſtituitur *Deus*.

308. NOTA I. In ſyſtemate hoc Scotiſtico concreta metaphyſica concipiuntur, ut concreta phyſica: porro hoc ipſum eſt ſyſtematis vitium, quo plane fabuloſum, planeque falſum apparet.

I. In *concretis* enim *phyſicis* quibuſcumque forma determinans eſt aut modificatio actualis, aut

aut modificatio habitualis ſubjecti; atque hæc modificatio a ſubjecto diſtincta eſt ſubjecto accidentalis, & veluti forma eſt, quæ illud determinat ut tale ſit, & ſine qua tale eſſe nequit; puta quæ illud determinat ut ſit ſapiens potius, quam ſtultum, videns potius, quam cæcum, humanum potius, quam inhumanum, urbanum, potius, quam ruſticum; cetera (81 & 84).

II. At non ita res habet in *concretis metaphyſicis*, quæ non ſunt vera concreta, aut vera compoſita niſi in ideis noſtris abſtractivis; quæ in ſe non ſunt niſi una indiviſibilis eſſentia, quam quidem diverſis modis intueri mente poſſumus; at quæ quocumque modo inſpiciatur, ſatis eſt, ut ſit ipſa, ut perſeveranter ſit id omne, quod in ea deprehenditur eſſentiale, & quod rationem præbet, ut concipiatur tamquam concretum metaphyſicum.

309. NOTA II. Si expoſiti ſyſtematis propugnatores audias:

I. *Vera diſtinctio* inter formalitatem, & aliam intercedit; una enim de alia negari poteſt.

II. Non tamen inter duas formalitates eſt *diſtinctio realis*; hæc enim, inquiunt, non datur niſi inter ſubjectum, & ſubjectum, ſive inter ſubjectum, & formam ab hoc ſubjecto ſeparabilem.

III. At inter duas has formalitates diſtinctio datur, quam *formalem* appellant, appellatione a duobus formis, ſive formalitatibus, inter quas datur, deducta.

HUJUS SYSTEMATIS VITIA.

310. OBSERVATIO. *Syſtema* hoc *Scotiſticum* inter omnia, quæ excogitata fuerunt, ſane ſingulare, nulla prorſus, ut patet, ratione fulcitur, neque illud tueri poſſunt niſi qui commenta pro natura, deliria pro ratione habent.

Inter innumera philoſophica argumenta, quibus conteritur, duo tantum indicabimus, alterum a ratione, alterum ab auctoritate deſumptum.

311. REFUTATIO I. *Syſtema hoc evidenter rationi oppoſitum videtur*; hæ ſiquidem formalitates, quarum collectio efficit concretum metaphyſicum quodcumque, puta animam, vel ſunt ſubſtantiæ, vel modificationes (201 & 202): at neutrum admitti poteſt.

I. *Si hæ diverſæ formalitates ſunt ſubſtantiæ*, ſequitur, ſubſtantiam unicam, puta animam, componi innumeris ſubſtantiis diſtinctis, quarum una ſine aliis ſubſiſtere nequit; at hoc *idea ſubſtantiæ* videtur repugnare, quæ dicit ens aptum a ſe, & per ſe exiſtere, cujus natura ipſum ſolum exigit ut ſubjectum exiſtentiæ ſuæ (201).

Anima eſt indiviſibiliter ens, ſubſtantia, ſpiritus; cetera. At ſi ſupponas, formalitatem, a qua ipſa conſtituitur ſubſtantia, ſubſtantiam eſſe; formalitatem, a qua ipſa conſtituitur ſpiritus, eſſe aliam ſubſtantiam; quare prima ſubſtantia ſine altera, & hæc ſine prima exiſtere non poterit? quare anima ſpiritus eſſe nequibit, quin ſit ſubſtantia; eſſe ſubſtantia, quin ſit ens?

II. *Si diverſæ hæ formalitates ſunt modificationes*, ut in Scotiſtarum placitis eſſe videntur; quum harum diverſarum formalitatum collectio ſubſtantiam conſtituat (puta Ariſtum, qui cum collectione formalitatum illum conſtituentium identificatus eſt), ſequetur, ſubſtantiam conſtitui ſubſtantiam infinito rerum numero, quæ ſubſtantia non ſunt, & quarum natura ſubſtantiæ qualitatem eſſentialiter excludit.

Porro idem, ut mihi videtur, hoc eſſet, ac ſi diceres, extenſionem conſtitui *extenſionem* infinitis extenſionis privationibus, ſeu negationibus; intelligentiam conſtitui *intelligentiam* infinitis intelligentiæ negationibus, ſeu privatio-

ni-

nibus: hominem conſtitui *videntem* innumeris cæcitatibus; *ſanum*, & *exiſtentem* collectione negationum, ſeu privationum ſanitatis, & exiſtentiæ.

312. REFUTATIO II. *Syſtema hoc naturæ divinæ applicatum cum fide conciliari non poſſe videtur*. Nimis enim conſentire videtur erroneis opinionibus Gilberti Porræi, quas ad annum 1148 *magnum Rhemenſe Concilium* mille ferme, & centum Patribus conſtans damnavit, atque proſcripſit.

I. Gilbertus Porræus (ut ea tantum, quæ ad rem hanc faciunt, expendamus) *formalitates diſtinctas* in natura divina admittebat iis, quas in illa Scotiſtæ admittunt, valde ſimiles (306). Aſſerebat, exempli gratia, in Deo divinitatem non eſſe Deum, ſed tantum formam, ſeu formalitatem, quæ illum conſtituit Deum; ut in homine, ait ipſe, humanitas non eſt homo, ſed tantum forma, ſeu formalitas, quæ illum conſtituit hominem. „ Quod natura di„ vina, quæ divinitas dicitur, Deus non ſit; „ ſed *forma*, qua Deus eſt: quemadmodum hu„ manitas homo non eſt, ſed *forma*, qua eſt „ homo ".

II. Hanc ipſam Gilberti Porræi ſententiam, has ipſas *formalitates diſtinctas*, *& reales* inter Deum, & ejus attributa, inter attributum abſolutum, & aliud attributum abſolutum damnat, atque proſcribit magnum Rhemenſe Concilium, cui Eccleſia univerſa plauſit, & adhæſit; ut colligere eſt a ſymbolo fidei, quem tunc Concilium illud compoſuit, quemque hic nos totum ſubiicimus.

„ Credimus, & confitemur, *ſimplicem natu*„ *ram Divinitatis eſſe Deum*; nec aliquo ſenſu „ catholico poſſe negari, quin Divinitas ſit „ Deus, & Deus Divinitas. Sicubi verò dici„ tur, Dominum ſapientia ſapientem, magni„ tudine magnum, divinitate Deum eſſe, &

 „ alia

„ alia hujuſmodi; credimus non niſi ea ſapien-
„ tia, quæ eſt ipſe Deus, ſapientem eſſe; non
„ niſi ea magnitudine, quæ eſt ipſe Deus, ma-
„ gnum eſſe; non niſi ea æternitate, quæ eſt
„ ipſe Deus, æternum eſſe; non niſi ea unita-
„ te unum, quæ eſt ipſe: ideſt ſe ipſo ſapien-
„ tem, magnum, æternum, unum, Deum.

„ Quum de *tribus perſonis* loquimur, Patre,
„ Filio, & Spiritu Sancto, ipſas unum Deum,
„ unam divinam ſubſtantiam eſſe fatemur; &
„ e converſo, quum de uno Deo, una divina
„ ſubſtantia loquimur; ipſum unum Deum,
„ unam divinam ſubſtantiam eſſe tres Perſonas
„ confitemur. Credimus, & confitemur, ſolum
„ Deum, Patrem, & Filium, & Spiritum San-
„ ctum æternum eſſe; nec *aliquas omnino res*,
„ ſive relationes, ſive proprietates, ſive ſingu-
„ laritates, vel unitates dicantur, vel alia hu-
„ juſmodi, adeſſe Deo, quæ ſint ab æterno,
„ & non ſint Deus“.

III. Hic animadverti poteſt, ſolemnem hanc magni Rhemenſis Concilii deciſionem ad amuſſim cohærere doctrinæ magni Hypponenſis Epiſcopi cadente jam ſæculo quarto. En ſancti Doctoris verba libro primo de Trinitate, capite decimo. „ Deus ea magnitudine magnus eſt,
„ qua eſt ipſe eadem magnitudo: hoc eſt enim
„ Deum eſſe, quod magnum eſſe: quia ipſe ſua
„ eſt magnitudo. Hoc de bonitate, & de æter-
„ nitate, & de omnipotentia dictum ſit, om-
„ nibuſque omnino prædicamentis, quæ de Deo
„ poſſunt pronunciari“.

AL-

ALTERUM SYSTEMA:

DISTINCTIO VIRTUALIS INTRINSECA THOMISTARUM.

313. EXPLICATIO. Ut idem problema metaphyſicum, de quo ſupra, ſolvatur (304), ſive ut explicetur quodnam ſit *objectum præciſum*, *& determinatum* diverſarum idearum, quæ unius, ejuſdemque rei diverſas eſſentiales proprietates referunt, excogitatum fuit ſyſtema *diſtinctionis virtualis intrinſecæ* Thomiſtarum: en quomodo in hoc ſyſtemate res concipiantur.

I. Certum eſt, ajunt Thomiſtæ, *unam, eandemque rem quamcumque ratione diverſarum eſſentialium proprietatum pluribus rebus intrinſece æquivalere, quarum qualibet unam tantum harum eſſentialium proprietatum haberet.* Exempli gratia:

Homo quilibet eſt ſimul capax ſentiendi, ratiocinandi, per ſe exiſtendi. Tribus igitur rebus intrinſece æquivalet, quarum prima tantum eſſet ſentiendi capax, & eſſet tantum *animal*; altera tantum eſſet ratiocinandi capax, & eſſet tantum *rationalis*; tertia tantum eſſet per ſe exiſtendi capax, & eſſet tantum *ſubſtantia*.

Ita vegetabile quodcumque eſt ſimul *corpus organicum*, & *ſubſtantia materialis*; ergo intrinſece æquivalet duabus rebus, quarum prima haberet partes ſolidas, & vitalem ſtructuram; altera partes ſolidas, non vero vitalem ſtructuram, qua carens ſupponi poteſt.

II. Certum eſt, addunt Thomiſtæ, *eandem quamcumque rem ratione ſua intrinſeca æquivalentiæ pluribus rebus inter ſe diſtinctis eſſe veluti intrinſece a ſe diſtinctam in ſuis intrinſecis æquivalentiis.*

Ita

Ita etſi vera, & realis diſtinctio non habeatur inter eſſentiales hujus rei proprietates, in his tamen habetur *aliquid*, quo proprietatibus intrinſece inter ſe diſtinctis æquivalet; aliquid, quod id præſtat, quod proprietates intrinſece inter ſe diſtinctæ præſtare poſſent; quodque propterea *diſtinctioni virtuali intrinſecæ* inter has eſſentiales proprietates æquivalet.

III. Ratione intrinſecæ hujus æquivalentiæ unius, ejuſdemque rei rebus pluribus diſtinctis; ſive ratione diſtinctionis hujus virtualis intrinſecæ, qua una, eademque res eſt æquivalenter, & intrinſece veluti multiplex, pergunt Thomiſtæ, *res hæc unica intrinſece cognoſci poterit in una ex ſuis æquivalentiis, puta, ut ſubſtantia, quin intrinſece cognoſcatur in alia æquivalentia, puta, ut materia*; etſi æquivalentiæ hæ duæ, nempe ſubſtantiæ, & materiæ proprietas non ſint intrinſece, niſi res ea ipſa, ſi hæc eſt quid materiale.

Res hæc unica, inferunt, intrinſece capax erit ratione diſtinctionis virtualis intrinſecæ, ſeu intrinſecæ æquivalentiæ pluribus rebus diſtinctis *ſuſtinendi attributa contradictoria extrinſeca*, cujuſmodi eſſent: cognoſci, & non cognoſci, amari, & non amari, videri, & non videri; cetera.

IV. Juxta hanc Thomiſticam ſpeculationem, quam nos uni exemplo accommodabimus, tu cuicumque, quod huic ſuffeceris, pro voluntate accommodare poteris; Idea, quæ hominem ſub *qualitate animalis*, ſeu principii ſenſitivi refert, objectum habet præciſum, & determinatum hominem ipſum in quantum æquivalet principio, quod tantum ſenſationes haberet; idea vero hominem repræſentans ſub *qualitate rationalis*, ſeu principii ratiocinantis, objectum quoque præciſum, & determinatum habet hominem ipſum, ſive naturam, quæ hominem conſtituit, quatenus principio æquivalet, quod tan-

tum

tum ratiocinii capax eſſet; ita tamen, ut prima idea non id referat, quod altera: etſi ambæ *hominem ipſum* referant, ſeu naturam, quæ hominem conſtituit.

HUJUS SYSTEMATIS VITIA.

314. REFUTATIO. Præcipuum, & minime admittendum Thomiſtici hujus ſyſtematis vitium eſt hæc ipſa *diſtinctio virtualis*, & *intrinſeca*, quam ſemper, & ubique ſupponit in una, eademque natura; quodque præpoſtere excogitatum fuit, ut una, eademque natura cognoſcatur ſimul, & non cognoſcatur, ac propterea cognoſcibilis ſit, & non cognoſcibilis, ut intrinſece in ſe ipſa eſt: quod ſane patentem dicit contradictionem.

Inter ſexcenta ratiocinia, quibus hoc ſyſtema proteri poteſt, unum caſu oblatum arripio, illudque exemplo in ſcholis trito accommodans Thomiſtam urgeo. Ac primum ponamus, Thomiſtam dum ſilvam pertranſit, objectum ſe inter vepreta movens procul vidiſſe; tum vero certo noſcentem vivens, & animatum illud eſſe, nondum detexiſſe ſit ne homo, an bellua; tandem hominem eſſe, non belluam deprehendiſſe. Hoc poſito ſic Thomiſtam alloquor.

Quum *animal* tantum in objecto, quod in vepreto movebatur, dignoveras, quin nondum quidquam dignoſceres, aut affirmare poſſes de *rationali*, quod tibi non niſi paulo poſt patuit, noveras certe tuæ cognitionis terminum, aut objectum, nempe animal. Atqui tuæ cognitionis terminus, nempe animal, eſt realiter idem, ac rationale; in tuis enim principiis ipſis animal cum rationali eſt realiter identificatum; ergo dum primo animal tantum cognoſcebas, jam id, quod cum rationali identificatum erat, cognoſcebas.

At vero quod cum rationali realiter identifi-

ca-

catum eſt, re ipſa eſt rationale; ergo quum primum animal tantum cognoſcebas nihil de rationali adhuc cognoſcens, jam rationale cognoſcebas; quod evidenter contradictorium videtur.

CAPUT II.

DISTINCTIO RATIONIS.

315. OBSERVATIO. Ut idem problema metaphyſicum ſolvant, ſive ut explicent quodnam ſit *objectum præciſum*, & *determinatum* diverſarum idearum diverſas unius, ejuſdemque rei proprietates referentium, omnes ferme philoſophi ſyſtema *diſtinctionis rationis* admittunt. Hoc id tantum ſupponit, quod evidens videtur, mentem noſtram ſcilicet intrinſecam rerum naturam in ſe non videre, neque aliquo pacto naturam hanc cognoſcere, niſi paullatim eam divinando ope idearum ſejunctarum, quæ illi ſucceſſive ejus proprietates, & ſenſibiles qualitates detegunt, a quibus in quavis rerum ſpecie indicatur (112 & 213). Exemplum.

316. EXPLICATIO I. Quomodo ad cognoſcendam in me pervenio *naturam humanam meam*? Undenam ſcio naturam humanam meam intrinſece conſtitui *principio ſenſitivo*, & *principio animadvertente*, quæ appello *animal rationale*? Quid duplex hoc principium ego cognoſcens in me cognoſco? & qua ratione eo devenio, ut judicem, hoc principium eſſe unicum?

I. Animadverto primo, me ſenſationes habere; & quum intelligam in me ſenſationes has exiſtere nequaquam poſſe ſine principio, quod eas efficiat, aut ſine ſubjecto, quod eas recipiat, atque ſuſtineat; infero in me principium, ſeu ſubjectum exiſtere, quod immediate in ſe non vi-

video, & quod voco *Ens ſenſitivum*, propterea quia illud eſt in me principium, ſive ſubjectum ſenſationum.

Hoc principium, ſive ſubjectum adhuc mihi eſt *ens vagum*; & ideæ meæ objectum eſt, non jam ens ſenſitivum ut in me exiſtit, at ens ſenſitivum in genere, & ut æque in me, ac in leone exiſtere poteſt.

II. Animadverto deinde, me animadverſiones, judicia, ratiocinia efformare: & quum cognoſcam, hæc in me exiſtere nequire ſine principio, quod illa efficiat, aut ſine ſubjecto, quod illa recipiat, atque ſuſtineat; infero, in me exiſtere principium, ſive ſubjectum, quod immediate in ſe non video, & quod voco *Ens animadvertens*.

Hoc principium, ſeu ſubjectum adhuc mihi eſt *ens vagum*; & ideæ meæ objectum eſt, non jam ens animadvertens ut in me exiſtit, at ens animadvertens in genere, & ut exiſtere poſſet in ente omnino ſenſationibus deſtituto.

III. Animadverto tandem, fieri poſſe, ut principium ſenſitivum, & principium animadvertens ſint in me unum, idemque principium: ac ſine hac unitate, ac identitate principii ſtare non poſſe totius harmoniam, perfectamque, & conſtantem inter omnes ejus partes concordiam.

Poſita hac *utilitatis*, *& actionis identitate*, quam in me deprehendo inter principium ſenſitivum, & principium animadvertens; infero, utrumque principium eſſe unam, eamdemque rem, ad quam indiviſibiliter & ratiocinia, & ſenſationes ſpectant. Hinc in me idea *principii unici*, quod nuncupo animal rationale.

317. EXPLICATIO II. Pari modo quomodo eo devenio, ut in hac viſibili rerum univerſitate dignoſcam *Naturam infinite intelligentem*, *& infinite potentem*? & quid hanc Naturam cognoſcens cognoſco?

I. Ani-

I. Animadverto primo in hac univerſitate viſibili ordinem rerum, atque harmoniam, quæ in principio, quodcumque illud ſit, quod eas regit, ac moderatur, indicat ideas infinite copioſas, atque fœcundas, cognitiones infinite extenſas, ac rectas, intelligentiam infinitam; & quum plane videam, hæc omnia ſine aliquo, quod eorum ſit ſubjectum, atque principium, exiſtere non poſſe; infero in natura exiſtere principium adhuc imperfecte cognitum, in quo ſit, aut a quo emanet hæc *intelligentia infinita.*

Hoc principium adhuc in idea mea non eſt niſi *principium vagum*: in ipſo infinitam intelligentiam video, quin ipſum in ſe videam: & hoc primæ hujus ideæ eſt objectum præciſum.

II. Animadverto deinde in hac eadem viſibili univerſitate motum, & actionem oſtendentes in principio, a quo movetur, & animatur, activitatem infinitam; & quum intelligam, hujuſmodi activitatem exiſtere non poſſe ſine aliquo, quod ejus & ſubjectum, & principium ſit; infero in natura principium exiſtere adhuc imperfecte cognitum, in quo ſit, aut a quo emanet hæc *activitas infinita.*

Adhuc in idea mea hoc eſt *principium vagum*: infinitum quidem apparet; at tantum activitate; atque hoc hujus alterius ideæ eſt objectum præciſum.

III. Animadverto tandem id, quod hactenus percepi tamquam duo principia vaga, fieri poſſe, ut ſit unum, idemque principium, quod ſimul eſſet & infinitæ intelligentiæ, & infinitæ activitatis principium. Et quum videam in omnibus intelligentiam activitati, activitatem intelligentiæ concordare; infero, principium infinite intelligens, & principium infinite activum non eſſe niſi unum, idemque principium, quod ſe ut unicum cognoſcendum præbet actionis ſuæ harmonia, & unitate.

Hinc in me idea *principii unici*, cui totum

tri-

tribuo quidquid intelligentiæ, ac potentiæ infinitæ exerit natura viſibilis.

IDEÆ PRÆCISIVÆ IN DISTINCTIONE RATIONIS.

318. OBSERVATIO. *Diſtinctio rationis* omnino ideis præciſivis innititur, ſive abſtractione metaphyſica, cujus alibi ideam prodromam exhibuimus (35 & 40).

Idea præciſiva eſt, quæ rei eſſentialem proprietatem attingit, & repræſentat, quin ceteras ejuſdem rei proprietates attingat, & repræſentet.

Hujuſmodi eſt idea, quæ *naturam divinam* repræſentat reſpectu effectuum ſapientiæ, quin eam repræſentet reſpectu effectuum potentiæ, aut juſtitiæ, aut beneficentiæ; ſive idea, quæ repræſentat *naturam humanam* reſpectu ſuarum ſenſationum, quin eam repræſentet reſpectu ſuarum ratiocinationum; ſive idea, quæ *naturam leonis* repræſentat reſpectu effectuum, qui illam cum ceteris brutis confundunt, quin illam repræſentet reſpectu effectuum, qui tantum ſuæ ſpeciei conveniunt; ſive idea, quæ *ſubſtantiam ſolidam, & extenſam* repræſentat ut corpus generatim, ut vegetabile generatim, ut fructiferam arborem generatim, quin illam ut malum Aſſyriam, aut ceraſum repræſentet; cetera.

319. NOTA I. Valde hallucinaretur qui crederet, idearum præciſivarum, abſtractionum, & diſtinctionum metaphyſicarum uſum in ſcholis philoſophicis tantum invaleſcere, ibique tantum utilitati eſſe poſſe.

I. Certum eſt experientia teſte *idearum præciſivarum* uſum, ac proinde & abſtractionum, & philoſophicarum diſtinctionum minus, quam quod credatur, eſſe hominibus inuſitatum; quin veluti omni humano generi a natura inditum affirmari poteſt.

Nul-

Nullo philoſophiæ ſtudio homines etiam tenui ingenio, nec eruditi, at ſolo rationis inſtinctu ducti, optime norunt unum, idemque objectum eo aſpectu intueri, qui illis magis faveat; omnino ab aliis aſpectibus abſtrahentes, qui eos aut nihil, aut minus juvant. Exempli cauſa: optime eumdem hominem conſiderare norunt ut patrem, quin illum ut civem reſpiciant; etſi civis, & pater in illo unum, idemque ſint. Ita optime norunt ſaccharum, puta, reſpicere ut objectum mercimonii, quin illud reſpiciant ut productionem ſalinam regni vegetabilis; etſi in ſaccharo objectum mercimonii, & productio ſalina unum, idemque ſint.

II. Certum eſt experientia teſte, idearum præciſivarum, abſtractionum, & diſtinctionum metaphyſicarum uſum re ipſa utilem eſſe in obſervationibus omnibus, ac meditationibus aliquantum arduis de earum rerum natura, quam noſtra intereſt apte dignoſcere.

Quemadmodum oculus viſibile objectum apte, & perfecte repræſentare nequit, niſi illud diverſis aſpectibus intueatur, ſingulos ſeorſim intuens: ita mens noſtra *objectum intelligibile* apte, & perfecte percipere nequit, quod diverſis proprietatibus præditum ſit, quin illud per ſingulas has proprietates, diverſoſque ejus aſpectus ſeorſim contempletur.

Sive philoſophi ſimus, ſive non, naturæ inſtinctu, ac ratione docemur, ſi totas potentiæ intellectivæ vires in unam, eandemque proprietatem, ſeu aſpectum objecti cognoſcendi intenderimus, aptius nos, atque perfectius hanc ſolitariam proprietatem, ſive hunc objecti aſpectum percepturos. Hinc in nobis, imo in hominibus omnibus idearum præciſivarum, abſtractionum, & diſtinctionum metaphyſicarum uſus, & habitus.

320. NOTA II. Quoniam *ſyſtema diſtinctionis rationis* nihil eſſe nobis videtur præter viam ipſam,

ſam, qua natura progreditur in iis omnibus arduis, atque abſtruſis cognitionibus, quas nobis impertitur; opportunum, imo neceſſarium arbitramur illud omni claritate, qua fieri poſſit, accuratius pertractare, atque explicare.

Propterea duplici peculiari exemplo hoc præſtabimus: quæ dicturi ſumus facile ad alia referes; cuicumque enim alii objecto idem ratiocinium adhiberi poſſe facile intelliges.

DISTINCTIO RATIONIS IN HOMINIS ATTRIBUTIS.

321. EXPLICATIO. Notavimus jam, nos *intrinſecam rerum naturam* in ſe ipſa minime videre (112 & 213). Quare intimam hanc rerum naturam non niſi per ſenſibiles effectus ab illa emanantes intueri poſſumus; nec niſi ex cognitis effectibus ad abditæ, & ignotæ cauſæ cognitionem mens noſtra progreditur.

I. Hac poſita generali obſervatione, fingo me inſtante nocte denſum nemus ingreſſum, quod regia via dividit, a qua me plurimum tædet divertiſſe. Ibi inter ceſpites aliquanto procul ignotum objectum detego, hominem, an belluam ignoro, quod citato greſſu me petit.

Hoc motu progreſſivo judico id, quod accedit, *qualitatem animalis* habere: at nondum hanc qualitatem ut eſt, & in ſe exiſtit, percipio, rationalis ne ſit, an irrationalis. Hactenus ideæ meæ præciſum objectum eſt *animal in natura ſua vagum, & indeterminatum*, quod æque rationali, ac irrationali conjungi poteſt.

II. Paulo poſt ferociter inclamari audio: *aut nummos, aut vitam*. Inviſa hac voce mens mea illuſtratur: ipſa ideam ſuam determinat. Noſco modo, illud animal prius in idea vagum, & indeterminatum eſſe animal rationis particeps, qua abutitur.

In idearum præciſivarum ſyſtemate prima idea, quæ

quæ ſub qualitate animalis objectum primo perceptum repræſentat, objectum habet, non animal ut in ſe eſt, animal nempe cum rationali identificatum; at animal vagum, & indeterminatum, cognitum, atque perceptum in ſtatu abſtractionis, qui neque includit, neque excludit rationale.

Altera idea in me exorta occaſione ſigni cum ratione connexi objectum habet, non rationale ut in ſe eſt, cum animali nempe identificatum; ſed *rationale vagum*, & *indeterminatum*, cognitum, atque perceptum in ſtatu abſtractionis, qui animal neque includit, neque excludit; neque enim repugnat, Deum ponere ens ratiocinandi capax, non vero ſentiendi.

III. Etſi in hoc abſtractionis ſtatu primæ ideæ objectum alterius objectum non ſit, & vice verſa; percipio tamen duo hæc objecta in uno, eodemque ſubjecto exiſtere, in eo nempe, quod aut nummos, aut vitam amittendam edixit.

Itaque a præviis obſervationibus, aut a præſentibus animadverſionibus colligo, & dignoſco primæ meæ ideæ objectum, ſive animal, & alterius ideæ objectum, ſive rationale non eſſe, niſi unum, idemque ſubjectum, ſive principium, quod voco animal rationale (316).

322. NOTA. Patet eaſdem *ideas præciſivas* haberi poſſe attributorum eſſentialium alius cujuſvis objecti; puta columbæ, quam primum cognoſcere poſſum ut animal volatile generatim, deinde ut tale animal volatile, ſeu columbam; ceraſi, quam primum ut arborem generatim cognoſcere poſſum, deinde ut talem arborem, ſeu ceraſum; ſalaris, quem primum ut piſcem generatim, poſtea ut talem piſcem, ſalarim nempe, cognoſcere poſſum; numiſmatis, aut aureæ pyxidis, quæ primum ut ſubſtantiam metallicam generatim, deinde ut talem ſubſtantiam cognoſcere poſſum; cetera (38 & 40).

Hoc *diſtinctionis rationis* ſyſtema neque ridicu-

culam primi compoſitionem habet, ut vides, neque præpoſteram alterius contradictionem. In ipſo ſimplici, & fœcundo naturæ, & philoſophiæ concordia prorſus elucet.

DISTINCTIO RATIONIS IN DIVINIS ATTRIBUTIS.

323. **EXPLICATIO.** Eædem *ideæ præciſivæ*, ſive abſtractiones metaphyſicæ æque habentur in divinis attributis; puta in ſapientia, & beneficientia Dei, quæ in illo ſunt ipſa unica divina natura.

I. Mens mea mirum illum ordinem contemplans, qui in viſibili natura eſt, elevatur ad cognitionem principii *infinita ſapientia* præditi, quod totam univerſi machinam dirigit, ac moderatur.

Percipiens benefacta plurima, quæ manus ſemper dives, atque munifica naturæ viſibili impertitur, mens mea ad cognitionem attollitur principii *infinite benefici*, a quo primitus quidquid boni nobis natura viſibilis largitur, emanavit.

Harum duarum idearum primæ objectum eſt tantum principium infinite ſapiens, quodcumque ſit; alterius principium tantum infinite beneficum, quodcumque ſit. Illa infinitam beneficentiam, hæc infinitam ſapientiam non repreſentat; utraque enim illud tantum objectum repræſentare poteſt, quod exprimit, atque deſignat; ut tabula illud objectum tantum referre poteſt, cujus in illa lineamenta deſcripta ſunt.

II. Licet in hoc abſtractionis ſtatu primæ ideæ objectum non ſit objectum alterius, aut vice verſa; tamen concipio fieri poſſe, ut duo illa objecta, infinita nempe ſapientia, & infinita beneficentia in eodem ſubjecto ſint; ſive ut una, eademque natura ſimul ſit & infinite ſapiens, & infinite benefica. Idem dicas de infinita potentia, juſtitia, ceteriſque divinis attributis.

Qua-

Quare perpendens axioma, *entia ſine neceſſitate non multiplicanda*, concipiam, & judicabo, quum fieri poſſit, ut hæc diverſa attributa, infinita nempe ſapientia, beneficentia, juſtitia, potentia, cetera, non ſint in ſe niſi unum, & idem, me illa non ut diverſas res illas accipere debere.

III. Hinc colliges, qua ratione mens diverſos effectus, ſeu diverſa viſibilis naturæ phœnomena contemplans, ſibi *Cauſam ſimplicem*, *& unicam* repræſentet ideis, quæ primo illam dividere, ac multiplicare videntur; & qua ratione eo deveniat ope ratiocinii, ut ex his multiplicibus idearum objectis, ac per illas diviſis unicum, & ſimplex objectum tandem efficiat (317).

324. NOTA. Aliquid ſimile, aliquid diverſum habent ſyſtema hoc, & Thomiſticum.

I. Similitudo in eo ſita eſt, quod utrumque ſyſtema ponit, eſſentialia cujuſque rei attributa non eſſe re ipſa, niſi unam, eandemque rem; puta in homine animal, & rationale, ſeu principium ſentiendi, & principium animadvertendi, non eſſe niſi eandem indiviſibilem naturam, nempe *naturam humanam* conſideratam reſpectu ſuorum diverſorum effectuum, ſeu ſuarum diverſarum proprietatum.

II. Diverſitas in eo eſt, quod ſyſtema Thomiſticum vult, quum eſſentialis rei proprietas cognoſcitur, ſemper hanc proprietatem, ut in re exiſtit, cognoſci; at vero alterum ſyſtema vult, quum eſſentialis rei proprietas cognoſcitur, non ſemper eam ut in re exiſtit cognoſci, at unice ut exiſtit in idea præciſiva.

§. XII.

§. XII.

UNIVERSALE SCIENTIFICUM.

325. DEFINITIO. TRes diverſas *univerſalium* ſpecies admittunt philoſophi; nempe univerſale in genere cauſæ, univerſale in genere ſigni, univerſale in genere naturæ.

I. *Univerſale in genere cauſa* eſt cauſa unica plures effectus producens. Hujuſmodi eſt Deus, exempli gratia, a quo entia omnia & eſſe, & agere habent; anima quoque, quæ & nonnullas ſuas ideas, & ſua diverſa judicia, & omnes ſuas liberas determinationes efficit.

II. *Univerſale in genere ſigni* eſt ſignum unicum plures rerum ſpecies, aut plura harum ſpecierum individua exprimens. Hujuſmodi eſſet aut Sinenſis, aut Æthiopis in genere tabula figuram exhibens, quæ in nobis excitaret, aut in mentem revocaret genericam Sinenſium, & Æthiopum ideam. Hujuſmodi ſunt voces hæ aut ore prolatæ, aut in charta ſcriptæ: *animal*, *homo*: hæ animalia omnia, & omnes homines generatim exprimunt.

III. *Univerſale in genere natura* eſt natura propria, & communis ſive pluribus ſpeciebus, ſive pluribus individuis, ſive ut in ſcholis philoſophicis ajunt: *Univerſale eſt unum aptum ineſſe multis, & identificari cum multis, & prædicari de multis.*

Genus, & *ſpecies* duo ſunt poſtremæ hujus claſſis univerſalia; nunc vero explicandum eſt, qua ratione genus & ſpecies hanc habeant univerſalitatem; quod quamprimum præſtabimus (330 & 336).

326. NOTA. De primis duobus univerſalibus inter philoſophos nulla quæſtio, Sentiunt om-

nes, & *cauſas unicas* eſſe, quæ plures ſive ſimiles, ſive diverſos effectus pariant, & *ſigna unica* eſſe, quæ plura ſive ſimilia, ſive diverſa exprimant.

Univerſa igitur quæſtio eſt, qua ratione, quove ſenſu *natura unica*, (ut natura humana, ſeu leonis, trianguli, caraſi, cetera) identice convenire poſſit pluribus individuis, quorum unum non ſit aliud. Hoc poſtremum univerſale, nempe in genere naturæ, *univerſale ſcientificum* vocatur, quod ſcientiis viam ſternat, earum obiecta reddens generica.

At qua ratione exiſtit, aut ſit univerſale hoc in genere natura? Hoc eſt metaphyſicum problema ſolvendum.

DUPLEX HAC DE RE SENTENTIA.

327. Ideas noſtras genericas reddere nos natura ipſa conſuevimus, atque naturas unicas pluribus ſpeciebus, aut individuis convenientes percipere.

Exempla. Nos *naturam ſubſtantiam* concipimus, quæ generatim omnibus quę ſunt, aut eſſe poſſunt, ſubſtantiis congruit; *naturam modificationem* omnibus, quæ ſunt, aut eſſe poſſunt, modificationibus generatim congruentem; *naturam triangulum* cuicumque triangulo generatim convenientem; *naturam hominem*, quam generatim Ariſto, Clitandro, Sylviæ, individuo cuicumque humanæ ſpeciei attribuimus. Non ergo vana, & futilis eſt univerſalium theoria; a natura enim emanat, & ſcientiis viam ſternit.

At enimvero quid ſunt *natura iſta unica, & univerſales?* Rebus ne inſunt, aut non niſi in mente noſtra ſunt? Hinc ſententiæ duæ, quas proponere aggredimur.

328. SENTENTIA I. Ad hoc problema ſolvendum nonnulli Scotiſtæ philoſophi ſequioribus ſæ-

ſæculis *univerſalia a parte rei* confinxerunt; ſuppoſuerunt nempe, pro quavis entium ſpecie haberi *naturam unicam communem* omnibus individuis.

In hac ſententia non niſi unica humana natura habetur, unica leonis, quercus, cerafi, auri, trianguli natura; cetera: atque hæc unica natura eſt identice omnibus cujuſque ſpeciei individuis incorporata. Exempla.

I. Ariſtus, & Clitander homines ſunt, propterea quia uterque cum hac *unica univerſali natura*, quam humanam vocant, eſt incorporatus. Ariſtus, & Clitander duo homines ſunt, non ideo, quia in duobus hiſce individuis duæ humanæ naturæ ſint; at ideo, quia huic unicæ, & communi naturæ applicatæ ſunt nonnullæ *formalitates individuales*, ut, inter ceteras, *Clitandreitas*, & *Ariſteitas*, quæ efficiunt, ut hæc unica natura plurium individuorum propria fiat (306).

II. Ita Bucephalus, & Ronſinantes identice unicæ naturæ communi incorporati ſunt, quæ univerſam equorum ſpeciem conſtituit: & Bucephalus, & Ronſinantes ideo tantum duo hujus ſpeciei individua ſunt, quia unica eorum communis natura veluti duplex fit *individualibus formalitatibus* illis additis, atque applicatis, ut illa hic ſit Bucephalus, illic Ronſinantes; & ſic de ceteris.

329. NOTA. Celebris Baylæus, qui non præpoſtere de rebus ſentiebat, quum furiis incredulitatis, & mania in religionem non agebatur, nullum re ipſa diſcrimen deprehendebat inter naturas unicas, & univerſales Scotiſtarum, & ſubſtantiam unicam, & univerſalem Spinoſæ, de qua alibi (808 & 815).

Enimvero utrimque habes *naturam unicam*, quæ in diverſas ſpecies, ſeu diverſa individua transformatur, diverſis formalitatibus, aut modificationibus illi intrinſece additis, & applica-

 tis.

tis, quæ illam diverſam reddunt, quin ejus unicitatem deſtruant. Spinoſa id tantum præſtitit, ut Scotiſticam ſententiam magis extenderet eam rerum univerſalitati accommodans, & Atheiſmi veneno eam inficiens.

Porro, ſi abſurdum aliquod alio magis philoſophicum eſſe poteſt, hac ratione Spinoſæ ſyſtema Scotiſtico præſtare videtur. Si enim una *unica natura ſaxum*, puta, eſſe poteſt ſaxa omnia, quæ eſſe poſſint; quare una *unica natura ſubſtantia* non omnes, quæ eſſe poſſint, ſubſtantias eſſe poterit?

Et ſi una eadem, & unica *natura communis* eſſe poteſt omnia poſſibilia; quare in rerum univerſitate plures naturas communes cum Scotiſtis admittamus, puta, *naturam communem hominem*, naturam communem leonem?

330. SENTENTIA II. Magis excultæ ætatis philoſophi nullas alias in ſuarum cognitionum objectis *naturas univerſales* admiſerunt, quam quas mens humana ideis præciſivis efformat. (35 & 318).

I. Exemplum. Quum ideam habeo hominis generatim, quin huic ideæ ullum humanæ ſpeciei individuum applicem, abſtractam hominis ideam habeo; *objectum hujus ideæ abſtractæ*, eſt univerſale per intellectum.

Patet, hoc *objectum hominem* ita abſtractum, & ab omnibus individualibus proprietatibus ſegregatum, eſſe objectum unicum in idea mea abſtracta, quam terminat; & objectum hoc unicum exiſtere poſſe, imo re ipſa exiſtere in omnibus humanæ ſpeciei individuis, in quibus id omne eſt, quod in idea mea eſt, ſeu id omne, quod idea mea mihi repræſentat (35 & 36).

II. Pari modo quum mihi leonis ideam effingo, ſive mali aſſyriæ, quin hanc ideam alicui individuo applicem, abſtractam leonis, ſeu mali aſſyriæ ideam habeo; hujus *ideæ abſtractæ objectum* alterum eſt univerſale per intellectum.

Leo

Leo hic, malus hæc aſſyria eſt objectum unicum, quod abſtractam ideam meam terminat; porro hoc objectum unicum in ſingulis ſuæ ſpeciei individuis id omne eſt, quod in idea mea abſtracta eſt.

III. Hinc vides, qua ratione *naturas univerſales* in genere omni effingere mens noſtra poſſit. Cujuſvis ideæ abſtractæ, aut præciſivæ objectum eſt natura quædam univerſalis; natura ſcilicet unica ratione conſtitutivorum diſtinctivorum, quæque extra abſtractionis ſtatum exiſtit innumeris individuis identificata, quorum unum non eſt aliud.

331. ASSERTIO I. *Non datur univerſale in genere natura, quod ab intellectu non dependeat: univerſale a parte rei plane, ac manifeſte eſt abſurdum.*

DEMONSTRATIO. I. Ut re ipſa haberetur *univerſale a parte rei*, neceſſario requireretur natura, quæ eodem tempore, eodemque ſenſu eſſet unica, & non unica, pluribus communis, & non communis; quod ſane patenter eſt omnino ἀδύνατον, contradictorium, abſurdum.

II. Etſi veram, quantum fieri poteſt, Scotiſtarum ſententiam mente fingeremus *de naturis communibus*, non propterea haberetur univerſale a parte rei. Etſi enim ſupponamus, quantum ſupponi poteſt, unicam exiſtere, exempli gratia, naturam humanam, cui ſinguli homines ſingillatim participent, perſpicuum eſt, naturam hanc eſſe debere aut unicam, aut non unicam in omnibus individuis. Si in omnibus individuis unica eſt, jam una eſt, & non multiplex; non ergo eſt *univerſale*. Si in omnibus individuis non eſt unica, jam multiplex eſt, & non una; neque nunc ergo eſt *univerſale*.

Ergo *univerſale a parte rei* omnino chimæricum eſt, & abſurdum. Q. E. D.

332. NOTA I. Quod inter cetera videtur ortum dediſſe ſyſtemati *naturarum communium*,

ſunt falſæ inductiones ab *individuorum* ejuſdem ſpeciei *ſimilitudine* deductæ.

Viderunt Scotiſtæ humanam Ariſti naturam, & humanam Clitandri naturam, exempli gratia, ſimiles eſſe; atque hinc cenſuerunt, alteram ab altera minime diſtinctam eſſe. Dixerunt enim: humana Ariſti natura humanæ Clitandri naturæ ſimilis eſt; ergo non duæ naturæ ſunt; ſed una, eademque natura utrique communis.

Peſſima ratiocinatio, peſſima conſequentia. Ex antecedente infertur non naturæ identitas, at naturæ non identitas inter Ariſtum, & Clitandrum. Si enim eorum naturæ ſimiles ſunt, profecto una non ſit altera oportet; quævis enim ſimilitudo unam, & aliam rem in idea ſua eſſentialiter includit; ac proinde rerum diſtinctionem, ſeu non identitatem.

Patet, rem aliquam ſibi ſimilem eſſe nequire; & quum dicis, aliquid alii ſimile eſſe, te neceſſario unam, & alteram rem dicere, adeoque rerum alteritatem, ſeu diſtinctionem.

333. NOTA II. Quod etiam *naturarum communium* ſyſtemati occaſionem dediſſe videtur; ſunt falſæ inductiones a Trinitatis myſterio deductæ.

I. Trinitatis myſterium nihil exhibet ullo pacto ſimile univerſali a parte rei. *Natura* enim *divina* eſt quid unicum in genere naturæ. *Tres divinæ perſonæ* conſideratæ ut divinam naturam conſtituentes, ipſæ quoque ſingulæ ſunt quid unicum in genere perſonæ. Quare in his omnibus nihil eſt, quod univerſale conſtituat, ſeu ſit in eodem genere unum, & multiplex.

II. Videtur tamen ex ipſa Trinitatis idea ſequioribus ſæculis abſurdum hoc emerſiſſe *naturarum unicarum*, & *univerſalium* ſyſtema. In Deo, dixerunt, Scotiſtæ, unica eſt natura divina, atque hæc unica natura a tribus diſtinctis perſonis participatur; ergo pari ratione natura humana, exempli gratia, eſſe debet unica, cui plu-

plura diſtincta individua participent. Pari quoque ratione, natura leonis, formicæ, ceraſi, cetera, totidem erunt naturæ unicæ, cui individua ſpeciei cujuſque participabunt.

At dum præpoſterum hoc ſyſtema confingebatur, qui fieri potuit, ut non dignoſceretur, nullam haberi ſimilitudinem inter naturam divinam, & ceterarum rerum naturam? omnia in Deo *naturæ unitatem oſtendere*, quum in ceteris omnia plane oſtendant *naturæ alteritatem*? & hoc eſſe fide abuti, & rationem evertere: velle nempe mentis omnis creatæ vires excedenti, ineffabilique myſterio abſurditatem, & contradictionem ſuperſtruere?

In Deo, docente fide, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus non ſunt niſi unus, & idem Deus, eadem divina ſubſtantia: quare, ut ſyſtema Scotiſticum ſtaret, Adam, & Cæſar, Caligula, & Nero non niſi unus, & idem homo eſſe deberent, atque una, eademque humana ſubſtantia.

334. NOTA III. Alia quoque cauſa, quæ *naturarum communium* ſyſtemati ortum dediſſe videtur, ſunt falſæ inductiones ab originali peccato, & a divini Verbi incarnationis myſterio deductæ.

I. Scholaſtici nonnulli ſequioribus ſæculis ut ea, quæ ad magna hæc duo Chriſtianæ fidei myſteria ſpectant, explicarent, ſibi naturam humanam effinxerunt ut *unicam*, *eamdemque ſubſtantiam* ab Adamo vitiatam, & a Jeſu Chriſto reparatam. Hinc anſa data extruendæ naturæ unicæ, & univerſali in humana ſpecie, & ratione analogiæ in ſpeciebus omnibus ceteris.

II. At enim vero, ut humana natura ab Adamo vitiaretur, & a Jeſu Chriſto repararetur, neceſſe ne erat, eam in omnibus hominibus unam eſſe, eandemque naturam? Nequaquam ſane.

Ens infinite liberum, & infinite independens decrevit initio temporum, primi parentis peccatum, qui primus univerſum humanum genus re-

præſentabat, imputatum, & attributum iri individuis omnibus, quæ ab ipſo naſcerentur: en *peccati originalis myſterium*.

Idem ens infinite liberum, & infinite independens decrevit quoque initio temporum, merita expiatoria, & ſatisfactoria Dei hominis facti omnibus Adami nepotibus imputatum, & attributum iri: en redemptionis myſterium.

Quid quæſo hic habes, unde aut philoſophice, aut theologice naturam communem in humana ſpecie poſſis inferre?

335. NOTA IV. Quidam voluerunt, Platonem in Deo admiſiſſe numerum quemdam, ſeu ſupellectilem *Idearum ſubſtantialium*, quas ipſe ut totidem naturas diverſis entium ſpeciebus communes reſpiciebat, ſive ut totidem *naturas communes*, quæ individuorum cujuſvis ſpeciei propriæ fierent communicatione, applicatione, participatione; ita ut, ex Platonis ſententia, omnia, exempli gratia, *individua homines* eſſent ideæ divinæ participatio humanam naturam referentis, & conſtituentis; omnia *individua leones* eſſent alterius ideæ divinæ participatio leonis naturam referentis, & conſtituentis.

At vero certum ne eſt hæc abſurda, quæ illi adſcribuntur, Platonem commentum eſſe? Non ſane hæc prima eſſet ignorantiæ, & futilis literaturæ impoſtura, qua magnis viris injuria illata fuerit, ut ſuis ineptiis, atque deliriis nomen aliquod compararent. At vero his omiſſis.

I. Certum videtur primo, ideas divinas eſſe *ideas ſubſtantiales*; quid enim illæ ſunt, niſi Dei ipſius ſubſtantia, ſive divina eſſentia neceſſario omnium intelligibilium repræſentativa?

II. Certum præterea eſt, divinas ideas eſſe *ideas prototypas*, quæ ſunt regula primitiva, & increata, qua Deus dirigitur in entium productione; neque enim Deus eſſentialiter ſapiens quid creat, aut producit, niſi quod prius indefectibili, & infinita ſua ſcientia cognovit.

III.

III. Certum tandem eſt, ideas divinas nec eſſe, nec ullo pacto eſſe poſſe *objectum creatum*, quod repræſentant: ideæ enim hæ nil ſunt niſi Deus, Deus, inquam, ipſe res repræſentans; neque ſane Deus rem repræſentans eſt ipſa res repræſentata magis, quam mens mea, ſive mentis meæ idea eſt aut mens, aut fluvius mihi proximus, quem mihi repræſentat.

336. ASSERTIO II. *Univerſale ſcientificum in mente noſtra producitur ab ideis præciſivis, quæ generica reddunt objecta ſingularia, ea repræſentantes ideis communibus ea confundentibus.*

EXPLICATIO. Certum eſt, mentem noſtram concipere *naturas communes*, atque ita ſibi ad ſcientias viam ſternere. At vero quanam ratione naturæ peculiares invicem ſingulæ diſtinctæ in mente noſtra genericæ, & communes fiunt? Hoc fit *ideis præciſivis*, quæ ſive plures ſpecies, ſive plura individua eo modo repræſentant, quo invicem confunduntur, & fiunt veluti *natura unica*, ut pluribus locis jam explicavimus. (35, 318, & 330).

I. Exempla. Si ſcientifice *natura humana* proprietates noſcere volo, non eam in ſingulis hominibus perſcrutari pergam, quod infinitum, & ἀδυνατον eſſet; ſed idea præciſiva mihi naturam humanam abſtracte repræſentabo, quin ulli peculiari individuo eam applicem; atque ad hoc ideæ meæ præciſivæ objectum animadvertens, hanc nempe humanam naturam ita generatim ſumptam, judicabo, naturam hanc humanam, quam contemplor, non deſituram eſſe veram humanam naturam, ſi exiſtat in Ariſto, in Clitandro, & in alio quovis individuo. Hinc inferam, *proprietates quas in hac natura ita generatim ſumpta noto, ac detego, exiſtere in quovis humanæ ſpeciei individuo*, quandoquidem quodvis individuum una eſt humana natura, ſive id, cujus ideam actu habeo, & contemplor.

II. Pari modo, ſi ſcientifice *trianguli naturam*

noſcere contendo, mihi triangulum generatim repræſento; atque ita in triangulo ita generatim ſumpto proprietates detego cuivis triangulo, quod haberi poſſit, communes, atque eſſentiales; quæcumque ſuorum laterum, & angulorum magnitudo ſit, ſive materia, qua conſtruatur, ſi quando extra ideam meam extiterit. Hinc infero, *proprietates, quas in triangulo ita generatim ſumpto detego, cuivis, quod haberi poſſit, triangulo convenire*. Quodlibet enim ſingulare triangulum id eſt, cujus ideam habeo, & in quo has, & has proprietates actu deprehendo.

III. Idem dices de quavis alia objectorum ſpecie, quæ *idea præciſiva* generica effecerint iis individuales proprietates adimendo; puta ceraſi generatim ſumptæ, mali Aſſyriæ, leonis, circuli, ellipſis generatim ſumptorum; cetera. Atque hoc pacto *univerſale ſcientificum ab ideis præciſivis oritur*, quæ ſive omnes unius generis ſpecies, ſive omnia unius ſpeciei individua ita repræſentant, ut illa ſimul confundant, & ex iis in mente faciant veluti naturam unicam. Quare ita rerum natura *unica* ſit, quin extra mentem multiplex eſſe deſinat, extra quam unum individuum evidenter non eſt aliud.

Atque hæc ſane rationis theoria evidenter eſt in iis, quæ ad idearum univerſalium objecta ſpectant; quæ profecto theoria plane oſtendit quam naturæ communes, & univerſalia a parte rei abſurda, & inepta ſint.

337. NOTA I. *Diſtinctiones metaphyſicæ* ſimplex, & unicum objectum aliquo pacto multiplicant, illud diverſis modis referentes, quibus multiplex fieri videtur.

Univerſalia, contra, ex pluribus invicem diſtinctis unum, atque unicum facere videntur, quum plura inter ſe diſtincta conceptu omnibus communi repræſentent, quo invicem confunduntur, & veluti in unum totum colliguntur.

338. NO-

338. NOTA II. Diſtinctionum metaphyſicarum uſus omnibus hominibus veluti natura inſitus eſt (319); idem porro de univerſalium uſu dicendum. Novimus, *ſcientias omnes, & pleraſque artes liberales objecta ſua generatim ſumere*. Exempla.

Geometra objectum ſuum generatim ſumit, quum circulum, aut triangulum contemplans demonſtrationes profert cuivis circulo, aut triangulo, quod haberi poſſit, congruentes.

Orator ſacer objectum ſuum generatim ſumit, quum ſacra eloquentia aut in vitium generatim invehitur, aut in aliquam peculiarem vitii ſpeciem, ut in avaritiam, aut ſimulationem, quæ vitia ſemper generatim impugnantur,

Poeta epicus objectum ſuum generatim ſumit, quum præclaram virtutis, & conſtantiæ imaginem exhibet, in qua virtus ipſa, veluti perſona, pingitur omnibus iis imperfectionibus libera, ac vitiis, quæ nimium ſæpius illam paſſim deturpant.

Poeta comicus objectum ſuum generatim ſumit, quum avarum quemcumque referens, exempli gratia, ut illum ſpectatoribus deridendum exhibeat, illi appingit quidquid ridiculi avaritia præbet.

Pictor objectum ſuum generatim ſumit, quum ſive Herculem, ſive Venerem pingens, in primo quidquid robur indicat, in altera quidquid gratiam refert, exprimere nititur.

Phyſicus objectum ſuum generice ſumit, quum notat, atque ſcrutatur, non peculiares corporis alicujus, ſed corporum generatim proprietates, ſive diverſarum corporum ſpecierum, quas ſucceſſive perpendere ſtatuit. Idem de ceteris dicas.

§. XIII.

PRINCIPIUM INDIVIDUATIONIS IN REBUS.

339. DEFINITIO. I*Ndividuum* eſt natura unica, quæ ſolitaria, & in ſe circumſcripta totum quid in rerum univerſitate ſolitarium efficit, quarum ipſa unitas eſt; quæque ſive ſimplex ſit, ſive compoſita, ipſa eſt id totum, quod ſuum eſſe conſtituit, quin ejus quidpiam alia res ſit, & quin alia res quæpiam ipſa ſit.

Hujuſmodi in humana ſpecie Ariſtus eſt; in equorum ſpecie Bucephalus; hujuſmodi generatim eſt hic homo, hic leo, hæc ceraſus, hoc ſaxum, hoc arenæ granum, hæc aquæ gutta, hæc aeris particula; cetera.

Quæri poteſt de individuis ejuſdem ſpeciei, qua ratione *eſſentiæ communi* participent; qua ratione, & cur *ſimilem naturam* perſeveranter habeant; qua ratione invicem diſtinguantur, ſeu quodnam ſit *principium formale*, quo fit, ut unum non ſit aliud.

Hinc tres ſequentes quæſtiones exortæ, quarum ſingulæ peculiarem reſponſionem, & explicationem merentur.

340. QUÆSTIO I. *Quo ſenſu ejuſdem cujuſque ſpeciei individua eſſentiæ communi participant? quidve ſunt hæ diverſarum ſpecierum communes eſſentiæ?*

EXPLICATIO. Omnes philoſophi, omnes naturæ ſtudioſi ſemper tenuerunt, quaſdam in rebus *eſſentias communes* dari, quæcumque earum natura ſit, quæ eas veluti in diverſas claſſes partiantur, quæque id præſtant, ut una ſive claſſis, ſive ſpecies rerum non ſit alia, cuique omnia ejuſdem ſpeciei individua participant. At vero quid ſunt hæ eſſentiæ communes?

I, Si

I. Si Scotiſtas audias, eſſentiæ hæ ſunt quædam *natura communes*, quarum quælibet peculiarem ſpeciem conſtituit, & eſſentiam communem efficit ſpeciei totius, quam conſtituit. Exempli gratia, datur *natura humana*, quæ in omnibus hominibus eadem identice eſt, quæque omnium hominum generatim, & peculiariter eſſentiam facit; quæque in ſe unica, & indiviſibilis fit natura Ariſti, Clitandri, Sylviæ, per has, vel illas *formalitates individuales* quas rerum nexu in ſe recipit, quibuſque intrinſece conſtituitur natura Ariſti, natura Clitandri, natura Sylviæ, quin quidpiam ſuæ indiviſibilitatis, & unicitatis amittat.

Facile vides quam a vera philoſophandi ratione abhorreat iſta ſententia. (306 & 310).

II. Philoſophi ferme omnes, ac naturæ ſtudioſi ſentiunt, eſſentias has cuique ſpeciei communes, eſſe tantum *conſtitutionem* quamdam *intrinſecam principiorum*, quæ natura, ſeu potius naturæ Auctor conſtanter, & perſeveranter eidem rerum ſpeciei applicat: non ſecus ac quodvis ejuſdem ſpeciei individuum, puta quilibet homo, leo, ceraſus, malus aſſyria, quum primum eſſe cœpit, ex eadem veluti materia confectum, eadem forma, ac figura elaboratum, & conſtitutum fuiſſet.

Sententia hæc & ideæ, quas rerum habemus, & ideæ, quam rerum Auctoris, & conſervatoris habemus, optime conſentire videtur.

341. NOTA. Quidquid de altera hac ſententia ſit, quam aliquanto fuſius illuſtrabimus quæſtione ſequente, certum eſt, *in rerum univerſitate nec naturas communes, nec eſſentias communes haberi.*

Quidquid exiſtit eſt ens unicum, natura unica, eſſentia unica: quodlibet individuum eſt ens ſolitarium, cujus eſſentia in ipſo circumſcripta eſt, nec ulli alii communicabilis. Eſſentia, aut natura Ariſti, exempli gratia, non

ma-

magis eſt eſſentia, aut natura Clitandri, quam ſit eſſentia, ſeu natura leonis, lacerti, rapi, ſaxi.

Sume in natura individua duo quam magis poſſis ſimilia, puta duos Menechmos in humana ſpecie, numiſmata duo aurea eodem cuneo cuſa, duas aquæ guttas ejuſdem formæ, ac voluminis. Si vel paululum iſta conſideres, aperte intelliges nihil inter binas has res præter quamdam ſimilitudinem commune haberi; unam non eſſe alteram; una enim ſine altera optime exiſtere poteſt.

342. QUÆSTIO II. *Quare ejuſdem ſpeciei individua, quum ſingula naturam propriam habeant, quæ nulla ratione aliena natura eſt, conſtanter natura ſimilia ſunt?*

EXPLICATIO. Experientia docemur, in perpetua entium reproductione ſpecies perſeveranter eaſdem conſervari. Hodierni homines, exempli gratia, & cameli, iidem omnino ſunt natura, nempe intrinſecis conſtitutivis, vitalibus organis, interna, & externa figura, phyſicis qualitatibus, & proprietatibus, qui temporibus Darii, Alexandri, Abrahami, Nembroti fuerunt, nihilque iis additum eſt, aut ademptum. Qui vero, quibuſque philoſophicis principiis reddatur ratio *permanentis* hujus *ſimilitudinis* in ejuſdem ſpeciei individuis?

I. Certum eſt, nihil a ſe factum fuiſſe, nihil caſu, aut fortuito: intelligentiam, eamque infinitam rebus formandis præfuiſſe, *primaque* cujuſque ſpeciei, quæ extiterunt, *individua* primitivam exiſtentiam habuiſſe ab infinite ſapiente, infiniteque activo principio, quod naturæ Auctorem eſſe dicimus; quicumque modo iſte ſit.

II. Certum eſt, hunc naturæ Auctorem, qui ſe in omnibus infinite ſapientem præbet, nihil temere, aut inconſulto agere; ipſumque primitivam rebus exiſtentiam impertientem, non

eas

eas creaſſe, niſi *ad ideas quaſdam rerum exemplares*, quæ in infinitæ, & immutabilis eſſentiæ ſuæ veluti gazophylacio æternum extiterunt, quæque nec ſunt, nec eſſe poſſunt, niſi hæc eadem infinita, & immutabilis eſſentia, quatenus eſt omnium intelligibilium eſſentialiter repræſentativa.

Exemplum. Primum hominem, primam mulierem, primum cervum, primamque cervam, primam malum Aſſyriam, ſeu primum ejus germen, primam roſam, aut primum ejus germen non condidit, niſi ad *exemplar originale*, quod inamiſſibile in ſe omnium harum ſpecierum habet.

III. Quum ſupponamus, *Deum immediate ipſum creare, aut producere quarumdam ſpecierum individua*, cujuſmodi ſunt animæ hominum, puta, & leonum, facile intelligemus qua ratione, & cur omnia hæc ejuſdem ſpeciei individua invicem ſimilia ſint; exempli gratia, quare omnes hominum animæ ſimilem naturam habeant, omnes quoque leonum animæ aliam ſimilem naturam habeant; ſupponuntur enim creatæ, aut productæ, aliæ quidem ad ideam exemplarem, quæ primæ humanæ animæ creationem primitus direxit, aliæ ad ideam quoque exemplarem, quæ primi leonis animæ creationem primitus direxit. Idem dicas de ceteris.

Nulla igitur in horum individuorum ſimilitudine, quæ immediata Dei actione exiſtunt, difficultas. Anima pueri modo naſcentis animæ Adami ſimilis eſt, propterea quia ambæ ad idem *originale exemplar* creatæ fuerunt. Pulli aquilæ anima nunc ex ovo erumpentis illi aquilæ ſimilis eſt, quæ prima ab initio fuit; idem enim originale exemplar, eadem exemplaris idea, quæ in primæ aquilinæ animæ creatione naturæ Auctorem direxit, etiam in modo nati pulli anima creanda ipſum direxit.

IV. Quum ſupponamus, *Deum non immedia-*

te ipſum creare, aut producere quarumdam ſpecierum individua, cujuſmodi ſunt corpora animalium, & vegetabilium, horumque individuorum productionem fieri actione quadam generali, & permanente a rerum Auctore materiali naturæ primitus impreſſa; æque facile intelligemus, qua ratione, & cur omnia ejuſdem ſpeciei individua ſimilem conſtanter, & perſeveranter naturam habeant. Si enim materialis natura ratione *legum phyſicarum* ab infinita creatoris ſapientia, & potentia libere conditarum nonnulla corpora, eorumque organa effingit; certum eſt, hæc eam non effingere, nec organis inſtruere, niſi ad quaſdam *formas ſpecificas*, quas naturæ Auctor ad ideas rerum exemplares primitus produxit in quavis rerum materialium, & pereuntium ſpecie, ut eas permanentes ſervaret; quæcumque tandem harum formarum ſpecificarum natura, artificium, machina intima ſit, quæ cujuſvis ſpeciei propriæ ſunt, & nulli alii inſerviunt.

Exempla. Quercus datum formarum ſpecificarum numerum continet, quæ figura, ſtructura, magnitudine diverſæ ſunt. In his regni vegetabilis elementares ſubſtantiæ infinitis modis elaborantur ad leges phyſicas, novas formas aſſumunt, novas componunt materiæ collectiones, novos cumulos; atque hac ratione aliæ quercus truncum conſtituunt, aliæ corticem, aliæ folia, aliæ flores, omnes demum germina fiunt apta quercum aliam producere. Hujuſmodi vero ſunt formæ hæ, ut quercus ſtructuram producere aptæ ſint, non mali aſſyriæ; eo ferme pacto, quo forma, qua imperatoris numiſma cuditur, non apta eſt aut ſcimii, aut leonis effigiem reddere.

Pari modo cervo ineſt datus formarum ſpecificarum numerus, in quibus animalis regni elementares ſubſtantiæ variis modis elaborantur, quibus aliæ fiant cervi oſſa, aliæ medul-

la

la, aliæ fibræ, aut muſculi, omnes germina ad cervum iterum producendum; atque hujuſmodi ſunt formæ iſtæ, ut ab illis oriri debeant cervi organa, non apri, aut columbæ; cervi enim, non apri, aut columbæ organis ſunt analogæ.

V. Quocumque modo *germen* animalem, aut vegetabilem ſubſtantiam *iterum producens* formetur, certum eſt, germen hoc a diverſis typis, cribris, formis ab univerſa denique organica ſtructura, ad quam attinet, elaboratum fuiſſe, cujus veroſimile eſt illud non niſi quid redundans, & refluens eſſe. Ad hujus igitur ſubſtantiæ non ad alius formam veluti cuſum eſſe debet; huic ergo, non alii ſimile eſſe debet; ergo majoris hujus, a qua gignitur, ſubſtantiæ veluti compendium eſſe debet.

At quare, quave ratione germen hoc ſe ſubinde evolvens ſive in ſuæ ſpeciei individui viſceribus, ut in omnibus viviparis ſpeciebus contingit, ſive in ſubſtantia illi ſpeciei ſuæ analoga, cujuſmodi omnium ovipararum ſpecierum ovum eſt, tum & fructus, ſeu germen omnium ſpecierum vegetabilium, quare, inquam, quave ratione germen hoc dum explicatur, aliam naturam aſſumeret ab ea, quam adhuc exiguum habebat, quæque ad incrementum capiendum eſt inſtituta?

Quamobrem omnino naturæ conſonum eſt, germen hoc fieri ſuæ, non alius ſpeciei individuum; & jam evolutum, individuo ſuæ ſpeciei, non alius, ſimile eſſe.

343. NOTA I. *Monſtra*, ſive individua quædam, quæ aliquando oriuntur, & quorum natura diſſimilis eſt ab ea ſpeciei unde orta ſunt ſive in regno animali, ſive in vegetabili, nihil omnino officiunt huic maxime philoſophicæ formarum ſpecificarum hypotheſi, quam hactenus explicavimus. Fieri enim poteſt,

Aut formas ſpecificas vitiari, & immutari

in ſubjecto aliquo cauſis quibuſque ſive internis, ſive externis; eaſque ita vitiatas, atque mutatas germina aut exceſſu, aut defectu vitiata elaborare, & componere.

Aut formas has ſpecificas nihil immutatas in ſe, admittere ſubſtantias earum naturæ extraneas, eaſque prius pro alia ſpecie elaboratas, atque formatas, quæ aliquatenus tantum ſimul colligantur, & ſimiles fiunt ſubſtantiis pro ipſarum ſpecie propria elaboratis.

Aut tandem, nulla adhuc in formis mutatione ſuppoſita, neque ulla heterogenearum ſubſtantiarum commixtione, germen ipſum cauſa aliqua ſive interna, ſive externa vitiari, atque aliqua partium ſuarum portione explicari, quin aliis partibus, quibus componitur apte explicari, & evolvi poſſit.

Forma ad Cæſaris numiſma aureum cudendum ſculpta non amplius hoc proferet, ut par eſt, ſi interna formæ ſculptura deleatur; aut ſi in hanc integram conijciatur mixtura auri, terræ, ſilicum, materiæ demum cujuſcumque ſimul cohærere prorſus ineptæ.

344. NOTA II. *Imbecilles* humanæ ſpeciei, productiones imperfectæ videntur, ſi quo ad materiam tantum ipſa conſideretur: in his organa aliqua aut non apte formata fuerunt, aut vitiata, aut deſtructa.

Homines bicipites, videntur conjunctio informis duorum germinum, quorum alterum partim deſtructum analogæ alterius parti ſe inſeruit.

Non jam amplius per hos dies minotauros credimus, ſive centauros, aut monſtra humano capite in piſcem deſinentia, ſive manibus caninis, aut belluinis: obſoletis his fabulis in veteri errore pertinax plebecula tantum jam fidem adhibet.

Altero phyſicæ noſtræ volumine fuſius egimus de nova, & ſucceſſiva tum animalium, tum

tum vegetabilium productione; quare de his modo nihil ultra addemus.

345. QUÆSTIO III. *Quodnam eſt principium formale, quo fit, ut duo ſimilis naturæ individua inter ſe diſtinguantur, ſive ut unum non ſit alterum?*

EXPLICATIO. Duo individua natura ſimilia ſunt naturæ duæ ex eadem veluti materiæ maſſa compoſitæ, eadem forma conflatæ, & ad idem originale exemplar conſtructæ. Hac ratione bini homines, bini leones, bina mala Aſſyria, bini aurei nummi Ludovici ſunt bina individua ſimilia. Patet, unam ex his naturis alteram non eſſe; altera enim ſine altera omnino exiſtere poteſt, neque unius interitus interitum alterius trahit.

I. Similitudo, ſive *duorum individuorum aſſimilatio* in ea proprietate ſita eſt, quam utrumque habet, ut eodem modo oculo intuenti ſeſe offerat, ſive ut eandem perceptionem excitet in ſenſu quocumque, quem utrumque afficit; ſive ut utrumque ſub eadem idea menti illa conſideranti ſeſe exhibeat.

Hæc ſimilitudo eſt *quid reale*; eſt enim utriuſque individui natura ipſa, quatenus easdem ſive ideas, ſive perceptiones excitare apta eſt. Ipſa extrinſecum ſcientiarum fundamentum eſt: modum enim menti præbet ideas ſuas reddendi genericas, ac propterea uno veluti intuitu univerſam rerum quarumdam congeriem, ſeu ſpeciem comprehendendi. Hinc illam vocant *ſpeciem* rerum *fundamentalem*.

II. Certum eſt in ſenſibilibus rebus aut non haberi, aut vix ulla haberi individua omnino plane inter ſe ſimilia. In horto, aut vireto cape poma bina, binos flores, bina inſecta, bina arenæ grana, bina herbæ folia quam potes ſimillima. Semper in his etſi magno ſtudio delectis aliquid deprehendes, quo unum ab altero differet, & quo alterum ab altero diſtingues.

Ac

At facta hypotheſi, duas eſſe naturas, in quibus nil prorſus diſſimile ſit, non propterea individua duo, & quidem omnino inter ſe diſtincta eſſe deſinent; at quare? unice propterea quia hæc duæ naturæ ſunt, quarum una non eſt altera, & alterutra ſine altera exiſtere poteſt.

Ut Ariſtus, & Clitander ſint individua duo, quid requiritur? Hinc Ariſti corpus, & anima, illinc Clitandri corpus, & anima.

Pari modo, ut angeli duo, ſive naturæ angelicæ duæ ſint individua duo, quid requiritur? Hinc natura una, illinc altera. Hoc ipſo enim, quod duas naturas concipio, quarum una non ſit altera; quæcumque inter eas ſimilitudo, vel diverſitas ſupponatur, intelligo, unam non eſſe alteram. Ergo *principium formale, quod naturam individuum eſſe facit, eſt hac ipſa natura*, & nihil præterea.

346. NOTA. *Principium individuationis*, ſeu principium, quod naturam intrinſece determinat, ut ſit individuum, dividitur in *principium formale*, & in *principium manifeſtativum*.

I. *Principium formale* individuationis illud eſt, quod naturam facit eſſe individuum, ſeu ens ſolitarium. Atqui quod naturam facit eſſe individuum, eſt hæc ipſa natura, & nihil præterea.

II. *Principium manifeſtativum* individuationis eſt, quod facere poteſt, ut unum individuum ab altero ſecernatur, exempli gratia, Ariſtum a Clitandro, aureum horologium ab alio horologio aureo, quercum a malo, malum unam ab alia: cetera.

Signa manifeſtativa, quæ efficiunt, ut unum individuum ab altero ſecernatur, nihil aliud ſunt, niſi quædam peculiares notæ ſenſibiles, quarum collectio illi ſoli convenit. Hæ ſunt peculiaris ſubſtantiæ ſpecies, qua componitur, & con-

& conſtituitur, figura, qua apparet, locus, ubi eſt, tempus, quo eſt, nomen, quo vocatur, rerum ſpecies, a qua originem ducit, patria, aut tellus, in qua ortum eſt. Profecto fieri nequire videtur, ut ſigna hæc diſtinctiva omnia duobus individuis ad amuſſim congruant.

En tibi ſigna hæc diſtinctiva duobus philoſophicis verſibus incluſa; in his, puto, poeticam harmoniam, & artis ornamenta non requires.

Forma, figura, locus, corpus, cum nomine
 ſanguis,
Patria; ſunt ſeptem, quæ non habet unus,
 & alter.

PERSONA: HUJUS VOCIS SIGNIFICATIO.

347. DEFINITIO. *Perſona* in ſpeciebus intelligentibus dicitur individuum in ſe limitatum, & circumſcriptum: natura alteri excellentiori naturæ non conjuncta, cui ejus activæ, & paſſivæ modificationes tribui debeant, aut poſſint.

I. In Ariſto, exempli gratia, eſt *perſona humana*: natura enim humana Ariſti, quæ ſeipſa circumſcripta eſt, neque excellentiori naturæ conjuncta, quæ illam perficiat, & moderetur, ipſa ſola actionibus ſuis ſibi laudem, aut vituperationem meretur, & terminus præcipuus eſt, cui omnes ejus actiones tribui, & referri debent.

Quum Ariſtum video ludentem, dolentem, orantem, dico: *Ariſtus ludit*, *Ariſtus dolet*, *Ariſtus orat*; in Ariſto enim non niſi Ariſtum ipſum video, cui has ſive activas, ſive paſſivas modificationes, quas in ipſo detego, tribuere poſſim; quod etiam alibi explicabimus (618).

II. In Homine Deo non eſt *perſona humana*; natura enim humana Hominis Dei hypoſtatice divinæ naturæ unita, non amplius in ſe ipſa limita-

ta,

ta, & circumſcripta eſt, nec jam a quavis perfectiori natura, a qua perfici poſſit, ſejuncta eſt; non eſt cauſa unica meriti ſuarum modificationum activarum, & paſſivarum, ſuarum actionum, ſuorum dolorum, quæ omnia præcipuam, quam habent, excellentiam deſumunt a *di ina perſona*; a qua divinitatis notam, & dignitatem accipiunt.

Hac ratione quum de homine Deo loquimur, recte dicimus: *Deus natus eſt*, *Deus paſſus eſt*, *Deus mortuus eſt*, *Deus reſurrexit*; licet actiones, & paſſiones hæ Totius Theandrici in ſola humana natura recipiantur, quæ ſola & naſci, & pati, & mori, & reſurgere poteſt.

In homine Deo hæ humanæ naturæ actiones, & paſſiones ipſi humanæ naturæ non tribuuntur, propterea quia in illo præter naturam humanam alia perfectior natura eſt, nempe divina, qua paſſiones hæ, & actiones humanæ naturæ perficiuntur, illique propterea tribui poſſunt, & debent.

348. NOTA. Ante incarnationis myſterium in homine natura, & perſona una eademque res habebantur, nec ullo pacto diſtinguebantur, quum nulla adeſſet ratio nota quare altera ab altera diſtingueretur. Peracto incarnationis myſterio nos docuit fides, in Homine Deo *binas eſſe naturas, perſonam unam*, nempe divinam; Verbum divinum quum ſe naturæ humanæ uniret, naturam humanam aſſumpſiſſe, non perſonam. Hinc facile inferes, *in homine naturam, & perſonam non eſſe unam, eamdemque rem*; una enim ſine altera exiſtere poteſt.

Poſitis hiſce principiis a fide traditis, & admiſſis, chriſtiani philoſophi, & theologi noſcere ſtuduerunt, in quo *formaliter* conſiſteret in homine qualitas *perſona*, quæ ab humana natura auferri poteſt, quum illi re ipſa ablata ſit in homine Deo, in quo natura humana ſine ulla perſona humana eſt. Hac de re ſententiæ duæ.

I. Sen-

I. Sentiunt alii in homine qualitatem perſonę conſiſtere in *modificatione poſitiva naturæ humanæ accidentali*; & Verbum divinum ſe uniens humanæ naturæ id omne aſſumpſiſſe, quod hanc naturam conſtituit, præter hanc illi accidentalem modificationem. Ita in Homine Deo natura humana eſt ſine humana perſona.

In hac ſententia perſona humana in aliquo poſitivo, & accidentali conſiſtit, quum realis, & poſitiva modificatio ſit.

In Deo tres perſonæ aliquid poſitivum, & eſſentiale neceſſario ſunt; in Deo enim nihil eſt accidentale, & negativum.

II. Sentiunt alii in homine qualitatem perſonæ conſiſtere *in ſimplici unionis defectu cum perfectiori natura*; & Verbum divinum ſe uniens omnibus humanæ naturæ conſtitutivis, huic naturæ excellentiorem eſſendi modum tribuiſſe, quo ab ea tollitur qualitas hæc perſonæ, quam ſine hac unione habuiſſet; ita quoque in Homine Deo natura humana eſt ſine humana perſona.

In hac ſententia perſona humana in aliquo negativo, & accidentali conſiſtit, quum ſit ſimplex *negatio unionis* perfectiori naturæ, quæ negatio in natura humana haberi, & non haberi poteſt.

§. XIV.

SPATIUM INFINITUM, RERUM LOCUS.

349. OBSERVATIO. I*deam ſpatii* in mente habemus; at vero quodnam hujus ideæ eſt præciſum, & determinatum objectum? Eſt ne unice, & tantum materia extenſa, an aliquid aliud? En quod duobus ſuperioribus ſæculis inter præclariſ-

riſſima ingenia celeberrimas diſceptationes excitavit, atque his doctiſſimas, & acutiſſimas de ſpatii natura ſpeculationes, quibus quidquid de hoc objecto mens humana noſcere, aut cognitionis ſperare poteſt, in apertam lucem prolatum fuit.

I. Gaſſendus veterem Democriti, & Epicuri de ſpatio, & vacuo ſententiam excitaverat: ipſe ſpatium a materia in ſpatio ſita diſtinxerat, & infinitum vacuum, ſeu *ſpatium purum* omni ex parte infinite extenſum ultra omnia, quæ habentur corpora, admiſerat.

II. Carteſius in ſpatium purum Epicuri, & Gaſſendi inſurrexit; ab univerſa natura Vacuum ſuprema veluti poteſtate proſcripſit: ipſum tamquam chimæricum, & contradictorium ſuggillavit: edixit, univerſum *plenum* eſſe, idque, quod vulgo ſpatium, dicitur, materiam extenſam tantum eſſe: ita, ut ibi ſpatium deſinat ubi materia deſinit. Quare, ſi Carteſium audias, materia, & ſpatium unum, & idem ſunt.

At enimvero materiæ hæc immenſitas, quæ ipſa ſuum ſpatium eſt, in qua ne vacuolum quidem eſt; ubi Creator ipſe minimam novam atomum locare poſſet, quæque in totidem vortices diviſa eſt, quot habentur ſtellæ ſive viſibiles, ſive inviſibiles, limites ne habet, an non? finita ne eſt, an infinita? Hoc Carteſius decernere refugit, & ait dumtaxat, indefinitam eſſe.

III. Nevvtonus *Plenum Carteſii* procul amandavit; & firmiſſimis phyſicis obſervationibus, atque acutiſſimis geometricis meditationibus inſtructus oſtendit, non ſolum omnia in natura non eſſe plena, verum vacuum, & hoc ferme perfectum dari in univerſa cælorum immenſitate: quin ultra mundos, qui ſunt, ingenio evectus, in materialis mundi finibus, ſive ultra hos *ſpatium* ſtatuit *re ipſa eſſe*, *& hoc infinitum*,

tum, in quo Deus omnia videt, diſcernit, & perfectiſſime comprehendit.

IV. Illuſtris Leibnitius, qui fœcundiſſimo ingenio, ac maxime ſingulari in ſententias ducebatur novas omnino, & a ceteris diſſentientes, quique mundum non niſi juxta ſublimiſſimum illud, at fabuloſum monadum ſuarum ſyſtema contemplabatur (1216), aſſeruit:

Neque vacuum, neque plenum vere dari in rerum univerſitate; ideaſque pleni, & vacui non eſſe, niſi noſtros videndi modos.

Nos *Plenum* appellare monadum congeriem, quas ſe invicem quavis in parte contingentes concipimus; *Vacuum* vero, monadum abſentiam inter monadas quaſdam, quas veluti ſejunctas concipimus; etſi re ipſa monades neque remotæ, neque propinquæ ſint.

Spatium nihil eſſe, niſi ordinem Coexiſtentium; exempli gratia, congeriem monadum, quæ ſolem efficit; eam quæ ſyrium, eam quæ cynoſuram componit, ceteraſque, eſſe quidem congeries diverſas, at eas neque invicem propinquas, neque remotas eſſe; ſpatium vero, quod inter has diverſas congeries concipimus, in ſe nihil eſſe, niſi forte ſit ordo, quo congeries has coexiſtentes mens noſtra concipit, inter quas neque intervallum, neque ſpatium ullum eſt, præter illud, quod ibi eſſe ſuis diverſis perceptionibus mens noſtra confingit.

Quare univerſam Neutoni de vacuo, & de corporum attractione in vacuo theoriam inanem eſſe, atque corruere cum chimærico, cui innititur, fundamento.

350. NOTA. Neutonus, & Leibnitius viri erant ſane miro ingenio, maximique ſui temporis geometræ, ac philoſophi. Præclaræ hæ dotes eos æmulos effecerunt.

I. Leibnitius *Calculum differentialem* in Germania creaverat; & ab annis pluribus ea laude fruebatur, quam ſibi præclaro hoc invento com-

paraverat. Neutonus eumdem ferme calculum differentialem in Britannia creaverat: at methodum ſuam non niſi multo poſt tempore, quam Leibnitius ſuam ediderat, publici juris fecit.

Quum in lucem venit Neutoniana methodus ſpecie, & titulo a Leibnitiana aliquantum diverſa, Neutoni fautores ipſi unice inventi hujus laudem tribuendam eſſe contenderunt, propterea quia, aiebant, ante Leibnitium Neutonus iſtam methodum excogitaverat, potueratque Leibnitius Neutonianam methodum cognoviſſe quum in Britannia fuiſſet antequam ſuam de calculo differentiali methodum in lucem ederet.

Hinc inter Neutonum, & Leibnitium adeo gravis ſimultas exorta, ut hunc nulla in re cum illo ſentire ſineret. Hinc omnes ingenii conatus a Leibnitio eo converſi, ut vacuum profligaret, quod Neutonus admiſerat, & cui totum ferme ejus phyſicum ſyſtema innitebatur.

II. Neutonus temporis avarus, & contentiones peroſus, Leibnitio dignum, qui cum illo colluctaret, adverſarium objecit, celebrem nempe Clarkium, virum inter metaphyſicos vere ſummum. Nos ſane dicere non dubitabimus, contentionem inter Leibnitium, & Clarkium nihil omnino neque argumento, neque ingenii acumine celebri illi Achillis cum Agamemnone in Iphigenia cedere; quum miro ordine deſcripta ſit, & in ea magno apparatu rationum, ac ſumma ingenii vi objectio propoſita, a brevi, ac ſolida reſponſione vi majori proteratur, & novis rationibus ſuffulta quum iterum in arenam producitur, tandem Clarkii virtute cadat omnino, & evaneſcat.

Clarkius ſe dignum Neutono magiſtro, & amico oſtendit: Leibnitium vicit cauſæ veritate ſuffultus, quam ut magnum philoſophum decet, egit ipſe, ac tutatus eſt.

Non propterea Leibnitius victus magnum nomen habere deſiit. Cauſa, qua cecidit, patet ſa-

ne

ne quam omni ex parte infirma ſit, & quam fruſtra in illa tuenda tantas ingenii vires contenderit.

SPATIUM PURUM.

351. DEFINITIO. *Spatium* dicitur corpora continendi capacitas, ſive extenſio apta corpus continere. In phialæ ventre ſpatium eſt: ibi enim capacitas eſt corpora continendi, ſi phiala plena ſit; apta eſt ipſa corpus continere, ſi vacua ſit. Spatium aliud eſt penetrabile, aliud impenetrabile.

I. *Spatium penetrabile* eſt ſpatium vacuum, ſeu capacitas apta corpus continere; & in qua nullum corpus eſt, nec ſolidum, nec liquidum, ſeu fluidum.

II. *Spatium impenetrabile* eſt ſpatium plenum, ſeu capacitas corporibus plena; quæ, quum impenetrabilia ſint, locum ſuum ab aliis occupari non ſinunt.

Hinc intelliges, ſpatium partim plenum, partim vacuum fore partim penetrabile, partim impenetrabile: penetrabile quidem in parte vacua, impenetrabile in plena.

352. ASSERTIO I. *Spatium non eſt materia extenſa; neque materia extenſa ſpatium eſt.*

EXPLICATIO. Evidens eſt, quod ſine materia extenſa eſſe poteſt, & ab omni materia extenſa ſeparari, non eſſe materiam extenſam, ab illaque diſtingui. Atqui hujuſmodi ſpatium eſt. Hoc demonſtro primum abſolute, nullaque facta hypotheſi: deinde duabus poſitis hypotheſibus, quæ omnibus veris rerum principiis ad amuſſim congruunt.

DEMONSTRATIO I. Magnus globus detur intus cavus, vitreus, aut æneus, cujus venter pedem cubicum aquæ capiat; in eo foramen ſit, quod pro voluntate obturamento vitreo, aut æneo aperiri, at claudi poſſit. Globi hujus ven-

trem ſucceſſive impleo aqua, vino, arena, pulvere nicotianæ, plumbo venatorio; cetera. His poſitis ita pergo.

I. In globi hujus capacitate *ſpatium eſt pedi cubico æquale*: hoc vero ſpatium non eſt nec aqua, nec vinum, nec plumbum, nec reliqua, quæ ſucceſſive infundo, & verſo: exiſtit enim ſpatium hoc priusquam hæc corpora receperit, & exiſtit adhuc poſtquam hæc corpora remota ſunt. Ergo ſpatium non eſt ullum ex corporibus, quæ in illo pono, & aufero; ergo ab his omnibus ſpatium diſtinctum eſt.

II. Has ſpeculationes genericas efficiendo, iiſdem rationibus judico, hoc cubici pedis ſpatium nullum eſſe corporum quorumcumque, quæ admittere poteſt, & quæ ab illo auferri poſſunt: unde infero, hoc cubici pedis ſpatium globo hoc ſeu vitreo, ſive æneo contentum nullum corpus eſſe, & ab omni materia eſſe diſtinctum.

III. Hæc eadem accommodans ſpatio, quod undequaque inter tellurem, & ſidera interceptum video, eodem pacto, iiſdemque rationibus ſentio, & judico, *ſpatium hoc tellurem inter, & ſidera interceptum* nullum eſſe corporum, quæ continet, & quæ ab illo ſeparari poſſunt.

IV. Univerſam hanc theoriam extendo, & cuicumque ſpatio accommodo; iiſdemque rationibus ſentio, ſpatium quodcumque nullo pacto eſſe materiam, quam continet, aut continere poteſt; concipio enim, ſpatium quodcumque eſſe antequam materiam ullam reciperet; quin ipſum idem exiſtere ablata quacumque materia, quam poſſit continere.

DEMONSTRATIO II. Poſito in materiali natura Ens increatum, & creans exiſtere, a quo primitus materia creata fuit, neceſſario intelligitur materiam in ſpatio præſuppoſito creatam fuiſſe, quod materiam quum primum eſſe cœpit admiſit. Atqui quod a materia præſup-

po-

poſitum, & materiam quum primum eſſe cœpit admittens concipitur, materia non eſt; ergo ſpatium non eſt materia, & ab illa diſtinctum eſt.

DEMONSTRATIO III. Ponimus in natura materiali eſſe Ens infinite activum, quod poſſit aut in nihilum redigere materiæ portionem, aut a loco in alium illam transferre.

I. Evidens eſt, Ens hoc infinite activum poſſe aut in nihilum redigere, aut alio transferre aerem, ignem, lucem, materiam ſubtilem, materiam quamcumque in globo meo illo cavo contentam, ita ut globi illius hermetice clauſi ſolida ſuperficies perſiſtat ad eandem a centro diſtantiam, & efficere, ne materia ulla circumfuſa in globi capacitatem permeet.

Atqui in hac hypotheſi, quæ evidenter dari poteſt, nec ab ullo philoſophorum, quorum hic de ſpatio ſententias recenſemus, impugnata fuit, perſpicuum eſt, in hoc globo *ſpatium* fore *pedis cubici*, in quo nullum omnino corpus erit; omnia enim aut ad nihilum redacta, aut alio ablata ſupponuntur. Ergo hoc ſpatium aliquid eſt a materia diſtinctum, quum ſine ulla materia exiſtat.

II. Quamobrem, hanc hypotheſim generice ſumendo ponere poſſum, Ens hoc infinite activum eodem modo aut ad nihilum redigere, aut alio transferre poſſe domeſticam ſupellectilem, aerem, ignem, lucem, materiam denique omnem, quæ conclavis mei capacitate continetur, parietes, & lacunar ea diſtantia ſervans, qua nunc ſunt: æque illud poſſe aut ad nihilum redigere, aut alio transferre materiam quamcumque tellurem inter, & ſidera contentam, vetans infinita virtute ſua, ne qua extranea materies ad nihilum redactæ, aut alio ablatæ locum occupet.

Atqui in hac hypotheſi, quam nemo dari poſſe negat, evidens eſt, in conclavi meo *ſpatium* re ipſa fore hexapedas quatuor longum, tres la-

tum, binas altum, in quo nulla omnino erit materia: quin imo inter tellurem, & ſiderum regionem *ſpatium immenſum* fore, in quo nulla prorſus erit materia. Spatium ergo materia non eſt; eſt ergo aliquid ab ea diſtinctum. Q. E. D.

353. COROLLARIUM, *Vacuum in natura, qua nunc eſt, evidenter dari poteſt.*

DEMONSTRATIO. *Vacuum* a philoſophis nuncupatur ſpatium longitudine, latitudine, & profunditate extenſum, in quo nulla omnino materia ſit: quæcumque ſpatii hujus dimenſiones ſint, quod & indefinite magnum, & indefinite parvum eſſe poteſt.

At vero ex dictis & demonſtratis ſequitur, ſpatium hoc evidenter dari poſſe; in poſtrema enim hypotheſi, inter globi cavi centrum, & ſuperficiem, inter conclavis mei parietes, pavimentum, & lacunar, terram inter, & ſidera capacitas, ſeu ſpatium re ipſa erit, in quo nulla omnino materia erit. Q. E. D.

354. ASSERTIO II. *Spatium non eſt materia extenſa modificatio.*

DEMONSTRATIO. Spatium ſine materia extenſa exiſtere poteſt, ut jam explicavimus, & probavimus; atqui quod ſine materia extenſa exiſtere poteſt, materia extenſa non eſt; quum enim rei alicujus modificatio non ſint niſi eſſendi modus rei modificatæ, evidens eſt, quodcumque de accidentibus modalibus ſyſtema admittas, modificationem ſine re modificata, & extra rem modificatam exiſtere non poſſe;

Ergo ſpatium, quod ſine materia extenſa, & extra ipſam exiſtere poteſt, non eſt materiæ extenſæ modificatio. Q. E. D.

355. ASSERTIO III. *Ultra mundi exiſtentis limites verum ſpatium exiſtit corporibus vacuum.*

DEMONSTRATIO I. Mundo exiſtente infinito non ſuppoſito, quod profecto nemo contendet (967, & 978), peto cum Lockio, num ho-

homo, quem Deus ad corporum confinia collocaret poterit brachium ultra corpus ſuum extendere; ſuppono vero, me illum hominem eſſe (*a*).

I. Si brachium meum ultra exiſtentis mundi confinia extendere poſſum, ultra terminos, inquam, ubi corpora eſſe deſinunt, jam ultra exiſtentem mundum, ultra terminos, ubi corpora eſſe deſinunt, *ſpatium* re ipſa eſt capax brachium meum extenſum admittendi.

II. Si ultra terminos exiſtentis mundi, ubi corpora eſſe deſinunt, brachium extendere nequeo, peto, quo obſtaculo prohibebor?

Eſt ne hoc *obſtaculum poſitivum*? ad hoc opus eſſet, ultra terminos corporum eſſe aliquid poſitivum, reſiſtens, impenetrabile, ac propterea materiale, corporeum, quod aptum eſſet reſiſtere brachio meo nitenti ſe extendere, & ultra ferre; quod eſt contra hypotheſim.

Eſt ne hoc *obſtaculum negativum?* at vero obſtaculum negativum eſt negatio obſtaculi; evidens vero eſt negationem obſtaculi obſtaculum neutiquam eſſe. Q. E. D.

DEMONSTRATIO II. Patet ex hactenus dictis de brachio ultra exiſtentis mundi limites protendendo, idem dici poſſe de ſagitta ultra eoſdem limites vibranda; atque hanc eſſe imagi-

---

(a) *Ut univerſa hac ſpatii immaterialis theoria clarius pateat, conſule Tabula inciſa figuram ſextam ad calcem voluminis ſecundi. Pone, lineam DMND eſſe ultimam entium materialium exiſtentium extremitatem; teque ad punctum D conſtitutum, paratumque brachium protendere, ſeu telum jaculari ad punctum X. Quare quid tibi poterit impedimento eſſe, ne brachium protendas, aut telum jaculere ad punctum X.*

ginem, qua Lucretius utitur, ut oſtendat univerſam naturam, ſeu mundum exiſtentem, quem perperam cum ſpatio confundit, eſſe infinite extenſum.

----------- Si jam finitum conſtituatur
Omne quod eſt ſpatium, ſi quis procurrat ad oras
Ultimus extremas, jaciatque volatile telum:
Id validis utrum contortum viribus ire
Quo fuerit miſſum, mavis, longeque volare,
An prohibere aliquid cenſes, obſtareque poſſe?
Alterutrum fatearis enim, ſumaſque neceſſe eſt,
Quorum utrumque tibi effugium præcludit, & omne
Cogit, ut exempta concedas fine patere.
Nam ſive eſt aliquid, quod prohibeat, officiatque,
Quominu' quo miſſum eſt, veniat, finique locet ſe;
Sive foras fertur, non eſt ea fini' profecto.
Hoc pacto ſequar, atque oras ubicumque locaris
Extremas, quæram quid telo denique fiat?
Fiet, uti nuſquam poſſit conſiſtere finis,
Effugiumque fugæ prolatet copia ſemper.
Lucret. lib. 1. ver. 967, &c.

356. ASSERTIO IV. *Spatium reale ultra extremos mundi fines exiſtentes, quo corpora eſſe deſinunt, eſt infinitum.*

DEMONSTRATIO I. Demonſtravimus, ultra terminos, ubi corpora eſſe deſinunt exiſtere *ſpatium reale*, in quo brachium protendere poſſum. Eadem theoria oſtendam ultra primum hoc reale ſpatium; quo brachium protendere poſſum, aliud eſſe reale ſpatium, quo aliud brachium protendi poteſt; ultra hoc alterum ſpatium tertium eſſe, quo aliud brachium protendi poteſt; ultra etiam, ſemperque magis remote ab extremis corporum finibus alia, atque alia hujuſmodi ſpatia eſſe; atque ita porro in infinitum.

Ultra ergo extremos mundi fines ſpatium re ipſa

ipſa infinitum dari concipimus; ergo ſpatium hoc exiſtit, quum neceſſario exiſtens concipiatur; neque quidpiam aut imaginari, aut concipi poteſt, quod ipſius exiſtentiam excludat.

II. Suppono ab extremis univerſi finibus glandem plumbeam tormento jaculari, quæ ultra omnia corpora conjiciatur: quid de hac glande fiet? In hypotheſi, qua nullam ipſa paſſivam attractionem haberet, quæ illam ad exiſtentes mundos revocaret, (quæ hypotheſis naturæ legibus, quas habemus, nequaquam congruit, attamen fieri poteſt), glans hæc in infinitum per vacuum recta, motuque uniformi pergeret. Quo enim detineretur, aut retardaretur, aut a recta via divertere cogeretur poſt excurſas centum hexapedas? nihilo: poſt centum leucas? nihilo: poſt centum mille, aut poſt centum millies mille, aut poſt centum millies millies millenas leucas? ſane nihilo.

Quare glans hæc in infinitum moveretur ab exiſtentibus mundis continenter recedens; & ſemper infinities a quovis termino attingendo in ſpatio, in quo movetur, remota eſſet. Spatium hoc ergo eſt infinitum.

III. Si a puncto quovis globi, quem incolo, *lineam indefinitam* mente duco, quæ ad extremos exiſtentium mundorum fines feratur, ſive ſuperius, ſive inferius, ſive ad auſtrum, ſive ad boream, ſive ad ortum, ſive ad occaſum ſolis, perſpicuum eſt, me illam poſſe indefinite cogitatione producere in immenſum ſpatium, quod ultra omnia corpora concipio, eam duplicando, triplicando, quadruplicando, atque ita porro in infinitum; & quamcumque finitam extenſionem hujus lineæ confingam, nunquam concipio eam immenſi hujus ſpatii fines attingere, aut attingere poſſe.

Spatium hoc ergo infinitum eſt; ſi enim finitum eſſet, linea tandem aliqua longitudine finita hoc metiri poſſet. Ergo ſpatii hujus longi-

tudo infinita eſt; ita quoque latitudo, & profunditas infinitæ ſunt. Q. E. D.

357. NOTA. Non niſi futilibus vitiligatorum nugis ſpatium infinitum, quod nos admittimus, impugnari poteſt, quæ ne audiri quidem merentur; nos binas præcipuas objectiones ſubjiciemus.

I. Fruſtra nobis objicerent primo, in hypotheſi ſpatii re ipſa infiniti, *finitum* habitum iri *majus alio*; infinitum, puta, latitudine infinitè majus fore infinito longitudine. Hoc verum eſt; neque falſum aut abſurdum videri poteſt niſi cui falſæ infiniti ideæ obortæ ſint.

Geometræ diverſas infinitorum ſpecies concipiunt, quorum alia aliis infinite majora ſunt. Infinitum primi ordinis ∞ infinito ſecundi ordinis ∞^2 infinite minus eſt; atque hoc tertii ordinis infinito ∞^3 infinite minus. Atque hæ tres infinitorum ſpecies ſunt, quas in tribus infiniti, de quo agimus, dimenſionibus concipimus.

II. Inaniter quoque nobis objicerent ad rationes, quibus ſpatium infinitum ſtatuimus, infirmandas, nos ſpatium hoc non cognoſcere, niſi *ex ideis, quas ejus habemus*, aut nobis effingimus. Hoc quoque verum eſt. At neque circuli, aut trianguli proprietates dignoſcimus niſi ex ideis, quas circuli, aut trianguli habemus, aut nobis effingimus. Profecto quid de re quapiam ſtatui, aut affirmari poterit, ſi in dubium revocetur omnium humanarum cognitionum principium; ſi, inquam, dubitetur poſſitne, aut debeat de rebus affirmari quod abſolute in rerum idea incluſum deprehenditur?

In immenſi hujus ſpatii idea, quod ultra exiſtentis mundi fines concipimus, vera, & re ipſa exiſtens infinita extenſio eſſentialiter includitur; ergo hæc vera, & re ipſa exiſtens infinita extenſio affirmari poteſt, ac debet (417):

SPA-

SPATII INFINITI NATURA, & PROPRIETATES.

358. OBSERVATIO. Si vera philoſophica attentione animadvertas ad *immenſi*, quam habes, hujus *ſpatii* ideam ultra mundi fines protenſi, neceſſario judicabis,

I. *Spatium hoc eſſe omni ex parte illimitatum*; nullos enim aſſignabiles fines aut habet, aut habere poteſt.

II. *Spatium hoc eſſe penetrabile*; nihil enim habet, aut habere poteſt, quo corpori illud penetrare nitenti reſiſtere poſſit; quin mundorum novorum millies millia millium, quos alios ab aliis diſſitos naturæ Auctor crearet, admittere poteſt.

III. *Spatium hoc in infinitas partes diſtinctas cogitatione dividi poſſe*; patet enim, ſpatium illud, quod mundum contineret, ſejunctum eſſe, atque diſtinctum a ſpatio, quod alterum mundum contineret, eo prorſus pacto, quo ſpatium ſolem continens in mundi noſtri planetarii centro, diſtinctum, atque diviſum eſt ab eo, quod aut cynoſuram, aut ſyrium continet in alius mundi planetarii centro.

IV. *Spatium hoc, ejuſque portionem quamvis immutabilem eſſe*; ſi enim concipiatur corpus in hoc ſpatio moveri, non propterea concipitur loco dimovere ſpatii, quod percurrit, portiones. Quin ſi concipiamus naturæ Auctorem ſyrium in ſolem transferre, non propterea concipiemus, transferre poſſe ſpatium, in quo modo ſyrius eſt, in ſpatium illud, in quo ſol eſt.

V. *Spatium hoc eſſe indeſtructibile*; ſi enim concipiamus, Creatorem ad nihilum redigere globos binos, quos in hoc ſpatio creaſſet, non propterea concipimus ad nihilum redigere poſſe ſpatium, quo uterque globus locatus eſſet,

quod ſemper paratum eſt duos ſimiles globos admittere.

VI. *Spatium hoc æternum eſſe, & increatum*; exiſtit enim, neque concipi poteſt unquam non exiſtere potuiſſe.

Nihil inter cognitionum noſtrarum objecta certius, aut clarius ſpatii hujus exiſtentia; at *hujus ſpatii natura* non æque mentis noſtræ viribus acceſſibilis eſt: certum quidem eſt, ſpatium exiſtere tribus ſuis dimenſionibus infinitum: at quid hoc ſpatium eſt?

359. ASSERTIO V. *Veroſimile eſt, ſpatium infinitum, quod mundos omnes exiſtentes continet, quodque ultra omnes hos in infinitum protenditur, ipſam divinæ naturæ immenſitatem eſſe.*

EXPLICATIO. Juxta ideas, quæ Dei habemus, juxta rationem, ac fidem ipſam:

I. Divina eſſentia ubicumque entia ſunt exiſtit, quin in infinitum ultra loca omnia, in quibus entia exiſtunt: ibi enim divina eſſentia agit, atque agere poteſt; & actio neceſſario exiſtentiam ſupponit. Hactenus idea, quam *divinæ eſſentiæ* habemus ideæ ſpatii infiniti ad amuſſim congruit.

II. Divina eſſentia omnibus corporibus exiſtentibus prior eſt, a corporibus penetrabilis, a corporibus eam penetrantibus, & in infinita ſua immenſitate quieſcentibus, aut ſe moventibus omnino diſtincta. In his quoque idea, quam habemus *divinæ eſſentiæ*, ideæ ſpatii infiniti ad amuſſim congruit.

III. Divina eſſentia immutabilis eſt; nequit ipſa, exempli gratia, eſſe deſinere in tellure, ut in Saturno eſſe incipiat; nequit a Syrio in ſolem, aut ab hoc in illum tranſire. Hic quoque inter *divinæ eſſentiæ*, & ſpatii ideam ſumma concordia.

IV. Spatium infinitum re ipſa indiviſibile eſt, ſolaque cogitatione dividi poteſt. Idem de *di-*

vi-

vina eſſentia dicendum. Hæc in ſe individua, ideis noſtris tantum eam ad diverſa objecta referentibus dividi poteſt.

V. Spatii infiniti portio non eſt alia ſpatii infiniti portio: Exempli gratia, ſpatii infiniti tertam actu continentis portio, non eſt ſpatii infiniti portio lunam continentis. At vero in quo ſita eſt, aut unde oritur, inter has ſpatii infiniti portiones diſtinctio? Hæc abſolute poteſt nullum aliud habere principium, ac fundamentum, præter *corporum* alteritatem, aut *diſtinctionem*, quæ binæ hæ ſpatii infiniti portiones admittunt, aut admittere poſſunt; atque hic divina eſſentia conſiderata, ut terram continens, a divina eſſentia, ut lunam continente conſiderata, pari ratione diſtincta eſſet.

VI. Eſſentia divina eſt ſubſtantia: in ſe ipſa enim concipitur, in ſe, & a ſe exiſtit. Spatium infinitum quoque ſubſtantia eſt; in ſe enim concipitur, & in ſe, & a ſe exiſtit.

Claram fortaſſe ideam, atque diſtinctam de eo, quod ſubſtantiam dicimus in ſpatio infinito, habere nequimus. At, quæſo, clariorem ne, magiſque diſtinctam de eo habemus, quod ſubſtantia in divina eſſentia dicendum eſt? Hinc quoque objectivarum idearum divinæ eſſentiæ, & ſpatii infiniti perfecta congruentia. Veriſimile ergo eſt ſpatium infinitum nihil eſſe præter divinæ naturæ immenſitatem.

360. OBJECTIO. Spatia immenſa, quæ ultra poſtremos corporum fines concipimus, *ſpatia* ſunt tantum *imaginaria*; non ergo ut vera ſpatia tenenda ſunt.

RESPONSIO. *Imaginarium* dicitur, quod in natura nihil re ipſa eſt, neque exiſtit niſi in phantaſia deliriis, & larvis obſita. Mons aureus, taurus volans entia imaginaria ſunt. At abſurdum eſſet dicere, aut putare, id omne, quod imaginatione repræſentatur, imaginarium eſſe: imaginatio enim immenſam tellurem inter,

ter, & ſidera diſtantiam repræſentat; at ſane immenſa hæc diſtantiá non imaginaria eſt, ſed re ipſa datur.

I. Vetus philoſophia, quæ non ſemper veras rerum ideas habebat, *ſpatia imaginaria* vocabat ſpatium illud infinitum, quod ultra exiſtentes mundos concipiebat. Nondum illa noverat phantaſiæ chimæras procreantis deliria, a mentis veras rerum imagines referentis ideis apte diſtinguere.

II. Recens philoſophia aptius erudita, atque exculta, ſibi rectiores ideas *ſpatii puri* comparavit, quod ipſa ut quid neceſſario a Deo procedens, quodque neceſſario Dei naturam conſequitur, conſideravit. Ens infinitum ubique exiſtit, ait celebris Neutonus: ergo locus omnis exiſtit: ergo ſpatium, ſicut Deus, re ipſa datur, & infinitum eſt.

RERUM LOCUS ABSOLUTUS, ET RELATIVUS.

361. DEFINITIO. *Rei locus* eſt ſpatii infiniti portio, quam occupat. Exempli gratia, Lutetiæ locus eſt poſitio, quam in natura habet ſive reſpectu ſpatii infiniti, ſive reſpectu diverſorum corporum in hoc infinito ſpatio ſitorum. Hinc unius, ejuſdemque rei, ſpatium aliud eſt abſolutum, aliud relativum.

I. In hypotheſi terræ immobilis *locus abſolutus*, puta Lutetiæ, eſt portio ſpatii immutabilis, & infiniti, cui urbs hæc conſtanter congruit, & in quo immota perſeverat.

Ab hac loci abſoluti definitione ſequitur, *corpus abſolutum locum mutare non poſſe, niſi motu ſibi proprio, quo removeatur*. Locus enim rei abſolutus eſt fixa, & determinata ſpatii infiniti portio, quam occupat; neque hanc deſerere poteſt, niſi motu, quo ab hac ad aliam ſpatii infiniti partem transferatur.

In hypotheſi terræ ſolem obeuntis Lutetia locum abſolutum permanentem non habet; tunc enim urbs hæc quovis temporis momento cum noſtro globo ab uno infiniti, & immutabilis ſpatii puncto, ad aliud ejuſdem ſpatii punctum tranſit.

II. In quavis terræ ſive mobilis, ſive immobilis hypotheſi *locus relativus* Lutetię, exempli gratia, conſiſtit *in ſtabili diſtantia relatione*, quam urbs hęc cum præſtantioribus orbis locis habet, puta cum Londino, cum Vienna Auſtriæ, cum Mantua Carpetanorum, cum Roma, cum Haphnia, cum Canadia, cum Peruvia, cum Africa, cum Perſide, cum Scithia, cum Belgio; cetera.

362. NOTA. Ab hac loci relativi definitione ſequitur, ***corpus locum relativum mutare poſſe nullo motu proprio, quo a loco ſuo abſoluto removeatur.***

I. Ponamus, exempli gratia, motum annuum terræ circa ſolem intermitti; terram vero adhuc circa axem ſuum volvi ab occaſu in ortum horis quatuor ſupra viginti, nullo alio vero motu actam præter motum rotationis, qui diurnam ejus revolutionem efficit.

In hac hypotheſi, ſi turris, quam in proximo monte video, ſuperna virtute in eadem immobilis ſpatii portione detineretur, cui modo congruit: turris hæc eundem locum abſolutum ſervans, relativum indeſinenter mutaret; decem vero horæ minutis centum ferme mille hexapedis in occaſum progreſſa videretur; quare non amplius eandem reſpectu ad diverſas orbis partes poſitionem haberet.

II. Paſſim quum de *loci mutatione* loquimur, relativum tantum intelligimus. Quare,

Lutetia Pariſiorum eodem in loco ſita cenſetur modo, quo ſex ante menſes erat; etſi enim hoc tempore ad octoginta millies leucarum millia percurrerit in curva, quam tellus circa

ſo-

ſolem deſcribit, eundem tamen finitimis locis diſtantiæ reſpectum dicit, quem ſex ante menſes dicebat.

Currus contra, qui paulo ante erat ad Novum Pontem, quique modo eſt ad Pontem Regium, non amplius in eodem loco eſt; non enim objectis ambientibus eundem diſtantiæ, quem paulo ante, reſpectum dicit.

MOTUS REALIS, ET MOTUS APPARENS.

363. DEFINITIO. *Motus* eſt mutatio loci ſucceſſiva; ſeu mavis, eſt ſucceſſiva corporis a loco in locum translatio. Motus hic eſſe poteſt realis, vel apparens.

I. Motus in corpore realis eſt, quum corpus motu proprio, & continuato quovis inſtanti locum mutat. Ita currus velocibus equis tractus motum realem habet ſuper ſolum reſpectu ejus immobile. Ita tellus orbem ſuum annuum circa ſolem deſcribens, motum realem habet, etſi gentibus, quas ſecum abripit, motus hic inſenſibilis ſit.

II. *Motus in corpore eſt apparens tantum*, quum ipſum, licet re ipſa immotum, moveri videtur reſpectu alterius corporis, quod ipſum realem motum habet, quem non deprehendimus. Ita ſol in mundi planetarii centro immotus nobis quotidie terram obire videtur: quæ eodem tempore circa ſuum axem vertitur. Ita a navi ſecundo vento extra portum impulſa navitæ immotum litus recedere videtur eo magis, quo ipſe ab immoto litore recedit.

Maxime utilem motus theoriam fuſe explicatam, & demonſtratam habes in phyſica noſtra univerſa. Hic propterea ejus tantum ea tradimus, quæ diverſis metaphyſicæ partibus illuſtrandis ſit opportuna.

§. XV.

§. XV.

RERUM DURATIO FINITA, ET INFINITA.

Quid eſt rerum duratio? quid tempus? quid æternitas? Hæc omnia probe novi, ait Auguſtinus, quum nemo quid hæc ſint me interrogat: ſi petas, prorſus neſcire videor; adeo in reſponſis hæreo. *Quid ſit tempus, ſi rogas, neſcio: ſi non rogas, intelligo.*

364. *Rei alicujus duratio* eſt ejus continuata exiſtentia; ſive hæc dignoſcatur, ſive non; ſive mutationibus quibuſdam obnoxia ſit, ſive prorſus immutata perſeveret.

Saxum, quod heri exiſtebat, quodque hodie exiſtit vel aliquam paſſum mutationem, vel nullam, durationem habet, ſive continuatam exiſtentiam, quam non ſentit.

Ariſtus, qui heri lætus exiſtebat, & hodie exiſtit triſtis, durationem, ſive exiſtentiam continuatam habet, quam ſentit.

Deus, qui heri exiſtebat, & qui hodie exiſtit nullam omnino mutationem paſſus, durationem, ſive exiſtentiam continuatam habet, quam ſentit, & in qua nullam ſentit mutationem.

Rei alicujus *duratio* eſſe poteſt aut *finita*, & tunc tempus vocatur; aut *infinita*, & tunc dicitur æternitas.

TEMPORIS, ET ÆTERNITATIS IDEA.

365. DEFINITIO I. *Tempus* eſt rerum duratio ſucceſſiva, & finita: ſive rerum ſucceſſiva, & continuata exiſtentia, quam veluti duobus terminis incluſam conſideramus; quam durationem & exiſtentiam metiri, æquare, imo & ſuperare poteſt illa, quam inter ſucceſſivas ſubſtan-

ſtantiæ noſtræ intelligentis, atque ſenſibilis perceptiones finitis vicibus ſumptam deprehendimus; ſive quam inter ſucceſſivas ſubſtantiarum quarumdam materialium revolutiones finitis quoque vicibus ſumptam obſervamus.

I. Ut rerum ſucceſſivam, & finitam durationem æſtimemus, & perpendamus, ſive ut hanc ſucceſſivam, & finitam durationem ad aliquid fixum, & probe notum referamus, unde ejus ideam certam, exactam, diſtinctam, immutabilem habeamus, communi veluti conſenſu ab omnibus mundi populis ſumpta eſt tamquam *communis menſura* & *diurna* circa tellurem ſolis *revolutio*, quæ diem unum efficit, & *annua* ſolis in zodiaco *revolutio*, quæ annum facit.

Sive binæ hæ ſolis revolutiones re ipſa fiant, ſive ſpecie tantum, nihil intereſt. Eadem enim ab ipſis habetur temporis menſura, æque certa, & immutabilis, aut fiant, aut fieri videantur.

Patet has ſive veras, ſive apparentes tantum ſolis revolutiones, finitis vicibus ſumptas, ſive totas, ſive per partes, poſſe tempus quodvis metiri, & ad has conformari poſſe, ac debere ceteras omnes factitias temporis menſuras, cujuſmodi ſunt clepſydræ, pendula, horologia portatilia, quas paſſim humana induſtria invenit. Duratio æquans centenas annuas ſolis revolutiones ſæculum faciet: duratio æquans duas tertias partes ſolaris revolutionis erit horarum ſexdecim, ſive minutorum nongentorum, & ſexaginta; cetera.

II. Binæ ſolis revolutiones, de quibus nunc ſermo, non ipſæ ſunt tempus, quod metiuntur; tempus enim eſt rerum duratio ſucceſſiva, ſive exiſtentia continuata; res vero continenter exiſtere poſſent ceſſantibus etiam in viſibili natura binis hiſce ſolis revolutionibus.

At vero, his deficientibus, non amplius rerum durationem, uti nunc, æſtimare poſſemus ple-

plena certitudine, atque exacta præciſione; non enim amplius certam, & immutabilem menſuram haberemus a natura hominibus datam, cui illam comparare poſſemus.

In hac hypotheſi ſolus Deus rerum durationem adhuc æſtimare poſſet, ut modo nos æſtimamus illam ſolis revolutionibus comparantes. Deus enim, cujus infinita intelligentia omnia, & quæ ſunt, & quæ eſſe poſſunt comprehendit, adhuc indefectibiliter noſceret hujus rerum durationis reſpectum ad diverſas ſolis revolutiones, quæ in viſibili natura fieri potuiſſent, & debuiſſent, poſtquam fieri deſierunt.

III. Si rerum exiſtentium Auctor, ſervata rerum exiſtentia, omnem omnino motum a materiali natura tolleret, noſtræ intelligenti, ſenſibilique ſubſtantiæ quoque ſervando (commodum ne dicam, an damnum?) perceptiones idearum, & ſenſationum, quin & voluptatis, ac doloris; perſpicuum eſt, tempus adhuc exſtiturum; tempus enim eſt duratio ſucceſſiva, ſive continuata rerum exiſtentia quatenus hæc finitis terminis continetur.

At, quæſo, qua ratione in hac hypotheſi rerum ſucceſſivam durationem æſtimare poſſemus? non niſi eam diverſarum noſtrarum ſucceſſivarum perceptionum exiſtentiæ comparando: quod ſane non niſi maxime variam, æquivocam, & incertam menſuram nobis exhiberet.

Patet enim, animam lente percipientem habere poſſe dato tempore, puta illi æquali, quod horam dicimus, multo minorem perceptionum numerum, quam aliam animam celeriter percipientem: quare ſi ponamus, hanc decem perceptiones habere quo tempore altera unam habet; eadem rerum duratio huic decies major appareret, quam alteri appareat.

Ceterum ſi harum animarum alterutra perceptionibus deſtitueretur, & veluti ſomno ſopita viveret duratione anni, aut ſæculi, & a ſomno re-

revocata poſtremæ perceptionis reminiſceretur, quam vigilans habuit; patet univerſam rerum ſucceſſivam durationem, quæ ſui ſoporis tempore fuiſſet, in ſupputatione, quam expergefacta faceret, locum non habituram.

366. DEFINITIO II. *Æternitas* eſt infinita exiſtentiæ permanentia; ita ut nulla finita duratio finitis quibuſcumque vicibus repetita unquam ipſam æquare, aut metiri poſſit; atque ita, ut illam a termino, quo illi coexiſtimus, concipientes, nunquam cogitatione ad præcedentem ullum terminum devenire poſſimus, in quo, aut ante quem ejus initium ſtatui poſſit.

Hujuſmodi eſt æterna Dei exiſtentia, & duratio, quæ nulla huic increatæ naturæ intrinſeca variatione conſtituitur; nec aliud ipſa eſt, præter immutabilem hujus increatæ naturæ ſemper eſſentialiter ſubſiſtentis, ſemper eſſentialiter ejuſdem, eſſentiam; qua exiſtentia, & duratione Deus immutabiliter temporibus omnibus coexiſtit, ſive quæ ſunt, & fuerunt, ſive quæ eſſe poſſunt, & infinite omnia tempora etiam, quæ eſſe poſſint, excedit, quin quidquam vetus amittat, quin novum quidpiam ſive ſubſtantiæ, ſive modificationum acquirat.

I. Certum eſt primo, durationem ita infinitam, atque æternam, ſi exiſtit, re ipſa æquivalere infinitis numero ſæculis, annis numero pluſquam centies infinitis, tercenties tricies ſexies millies quingenties pluſquam infinitis numero diebus, quin in hoc ullum ſit abſurdum; idea enim infiniti alio infinito majoris, ut jam notavimus (357) abſurda videri nequit niſi cui falſæ infiniti ideæ obortæ ſint. (*Phyſ.* 63, 68, 71).

II. Certum eſt præterea, durationem ita infinitam, atque æternam non modo imaginariam non eſſe, at contra re ipſa veriſſimam, firmiſſime ſtatutam, & ſummo rigore demonſtratam. Ut enim hodie aliquid exiſtat, evidens eſt, neceſſe

ceſſe eſſe, & aliquid exiſtentiam æternam, & neceſſariam habuerit; ceterum nihil hodie exiſtere potuiſſet. Quamobrem ex omnibus veritatibus, quibus humana mens acquieſcit, nulla hac ipſi certior, ineluctabilior, nulla majori evidentiæ ſigno confirmata: *ante me aliquid æternum exſtitit*; quodcumque tandem illud fuerit, quod æternum exſtitit.

Nos Deum ſolum eſſe hoc æternum exiſtens; & æternitatem durationis, quam definivimus, Deo, & ſoli Deo convenire, alibi demonſtrabimus.

ÆTERNITAS ANTECEDENS, ET SUBSEQUENS.

367. OBSERVATIO. Eſſentialis Dei exiſtentia conſiderari poteſt & ut initio carens, & ut nunquam finem habitura. Quare ſtationem veluti nobis facientes punctum hoc, quo huic æternæ Dei exiſtentiæ coexiſtimus, eam in æternitatem antecedentem, & in ſubſequentem dividemus. (*a*).

I. Certum eſt primo *æternitatem Dei antecedentem*, ſive durationum illam Dei, quam ut exiſtentiæ noſtræ anteriorem conſideramus, eſſe *verum infinitum*, veram durationem infinitam, æternitatem re ipſa effectam & conſumatam; nullo namque finito ſæculorum numero metiri poteſt.

II. Certum eſt præterea *æternitatem Dei ſubſequentem*, quam nos ut præſenti noſtræ exiſtentiæ poſteriorem conſideramus, nunquam fore durationem re ipſa infinitam, ſeu æternitatem re ipſa

---

(a) *Hoc eſt, quod barbaro ſcholarum ſtylo dicitur*: æternitas a parte ante, & æternitas a parte poſt.

ipſa effectam, & conſumatam. Siquidem, etſi Deus impoſterum exiſtere æternum debeat, ut antea æternum exſtitit; jam percipimus, quæcumque remotiſſima imaginemur futura ſæcula, ut hanc ſubſequentem, & permanentem Dei durationem contemplemur, nos ſemper eam concipere finitam; eamque ſemper finito annorum, aut ſæculorum numero exprimi poſſe; quare nunquam illam verum infinitum fore.

Exempli cauſa: millies millibus ſæculis nunc incipientibus hæc ſubſequens Dei duratio millies millibus ſæculis prorſus æqualis erit, adeoque unitati æqualis: bis millies millibus pariter ſæculis, hæc ſubſequens Dei duratio bis millies millibus ſæculis prorſus æqualis erit, adeoque duobus æqualis; ita ſucceſſive hæc eadem ſubſequens Dei duratio æqualis erit tribus, quatuor, quinque, ſex millies millibus ſæculis, atque ita porro in infinitum, quin unquam ad *infinitum effectum*, & *conſumatum* deveniamus.

368. NOTA. Quantumvis immenſum concipias *tempus*, ſemper illud finitum, novaque ſemper, ac nova perenni additione augmenti capax concipies.

I. *Tempus infinitum* repugnat: repugnat enim durationem finitam additionibus ſucceſſivis quantumvis multiplicibus auctam unquam fieri infinitum effectum, & conſumatum.

II. *Anima humana* æternum exiſtere deſtinata in Deo, & æque, ac Deum ipſum, ſemper exiſtere, nunquam eo deveniet, ut tempore infinito extiterit. Quæcumque enim futura duratio illi cogitatione aſſignetur, eam in infinitum inter futura ſæcula deducendo; ſemper concipimus, hanc durationem, quum elapſa fuerit, adhuc finitam, & æternum finitam fore; ſemper enim finitis numeris, ut & illa Dei (367), exprimi poterit.

RE-

RELATIONES TEMPORIS, ET SPATII.

369. OBSERVATIO. *Tempus*, ut & *ſpatium* magna inter philoſophos diſceptationum cauſa fuit, & adhuceſt. Nonnulli illud *ens reale* volunt ab ideis noſtris nequaquam pendens: alii illud dicunt *ens tantum ideale*, ac purum mentis noſtræ phœnomenon.

I. Nevvtono, Clarkio, Lockio, Gaſſendo, Epicuro, Democrito tempus eſt quid reale, *objectum ab ideis noſtris nequaquam pendens*. Ideæ noſtræ tempus concipiunt, non efficiunt; quemadmodum & ſpatium concipiunt, non conſtituunt.

In rerum duratione ſæculum Alexandri non eſt ſæculum Caroli Magni; ut in rerum univerſitate ſpatium, quod Syrius occupat non eſt ſpatium a ſole occupatum: ſive bina hæc ſæcula, & bina hæc ſpatia mente concipiantur, ſive ſecus.

II. Leibnitio tempus tantum eſt *entium ſucceſſivorum relatio*; atque hæc entium relatio nihil eſt, præter hæc entia, & ideas noſtras.

Quare tempus in ſe & extra mentem nihil eſt; ſunt vero ideæ noſtræ, quæ modo, quo res concipiunt alias ante alias, tempus efficiunt: ſive, ut recentiores quidam philoſophi ſingularis hujus Leibnitianæ ſententiæ aſſeclæ loquuntur: tempus quid tandum ideale eſt, nullo pacto extra mentem exiſtens: *Tempus eſt merum mentis phœnomenon*.

In Leibnitii, & ejus ſectatorum principiis, Alexandri ſæculum Caroli magni ſæculo re ipſa anterius non eſt: bina enim hæc ſæcula nihil in ſe ipſis reale ſunt. At nos Alexandri ſæculum prius Caroli magni ſæculo concipimus; ac propterea hac tantum ratione primum ſæculum ante alterum eſt: ita ut ſi illud Caroli magni prius illo Alexandri conciperemus, illud hoc prius eſſet.

370. NO-

370. NOTA. Nevvtonus ſpatium, & durationem tamquam *bina entis immenſi, & æterni neceſſaria, & immutabilia attributa conceperat*; & recte conceperat. Leibnitius a Nevvtono diverſus abire voluit, & falſas ſibi durationis, & ſpatii ideas confinxit.

Deus ubique *immenſitate ſua* exiſtens ſpatium tum infinitum, tum finitum conſtituit: Deus *infinita ſua duratione* æternum exiſtens & æternitatem, & tempora conſtituit.

IDEA CHRONOLOGIÆ.

371. OBSERVATIO. *Rerum duratio* eſt objectum chronologiæ, ſeu ſcientiæ temporum. In hac ſcientia *Epocha dicitur* eventus memorabilis, a quo initium facimus in annis numerandis. *Æra* dicitur annorum ſeries, quæ a data epocha numeratur.

De chronologia ſacra, & prophana ſatis fuſe egimus in ſectione quinta noſtræ philoſophiæ religionis. Hic *præcipuas* tantum *epochas* indicabimus, ad quas diverſarum nationum tum antiquarum, tum recentiorum hiſtoriæ referuntur.

I. Apud Chriſtianas nationes *communis epocha eſt* Jeſu Chriſti nativitas. Hoc punctum eſt, a quo *Æra Chriſtiana* initium ſumit, quæ incipit annis mille ſeptingentis ſeptuaginta, & octo ante decurrentem auctori, quum iſta ſcriberet.

Hoc ipſum punctum eſt, ad quod referri poſſunt, & paſſim referuntur per hos dies diverſæ epochæ, quæ magnam nativitatis Chriſti epocham aut præceſſerunt, aut ſubſequutæ ſunt.

II. Hebræorum præcipuæ tres epochæ ſunt *Creatio*, *Diluvium*, & prodigioſa *ab Ægypto emigratio* Moyſe duce.

Hæc emigratio Chriſti nativitate prior eſt annis ferme 1484. Quare hos æræ chriſtianæ annis

nis addendo, numerum annorum habes, qui ab anno migrationis ab Ægypto Hebræorum duce Moyſe eorum liberatore, & legiſlatore ad hæc uſque tempora effluxerunt.

Exemplum. Si 1484.addas 1778. habes 3262. qui numerus eſt annorum migrationis ab Ægypto uſque ad annum æræ noſtræ 1778.

Non ita facile eſt duas primas epochas creationis nempe, & diluvii ſtatuere, eaſque ad Chriſtianam æram referre; primarum enim mundi ætatum chronologia aliqua ex parte diverſa eſt in duabus celebrioribus, quas habemus, ſacrorum bibliorum verſionibus, quarum una *ſeptuaginta interpretum* eſt, altera *vulgata*. Si ſtemus primæ, creatio Chriſti nativitatem præceſſit annis ferme 5353; ſi alteri, annis tantum ferme 3996. Ita quoque juxta ſeptuaginta interpretum verſionem diluvium Chriſti nativitatem præceſſit annis ferme 3119; juxta vulgatam annis ferme 2340.

III. Præcipua Græcorum epocha erat *ludorum Olympicorum* inſtitutio, ſive inſtauratio; atque in illa Olympiades tempore ſupputabant. Olympias quatuor annorum ſpatium erat; quare Olympiades centum quatuor ſæcula complectebantur; & centeſimæ primæ Olympiadis annus tertius ipſis erat annus 403.

Primæ Olympiadis annus primus congruit anno 776. ante æræ Chriſtianæ initium, ſive ante Chriſtum natum. Quare additis annis 776 annis æræ Chriſtianæ, habes annorum numerum, qui a Græcorum epocha, ſeu ab Olympiadum initio ad decurrentem annum effluxerunt. Exemplum. Annis 776 adde 1778: habes 2554: qui annorum numerus eſt a primo primæ Olympiadis anno ad æræ Chriſtianæ annum 1778.

IV. Præcipua Romanorum epocha erat *Roma condita* Romulo rege; hæc vero epocha congruit anno 753 ante æræ Chriſtianæ initium: quare additis 753, annis, qui in æra Chriſtiana efflu-

xerunt, annum habes, quo Roma condita fuit.

V. Babylonii poſt Nabonaſſaris regnum, regis hujus tempora ſibi epocham ſtatuerunt. Hinc orta *ara Nabonaſſaris*, quam tanti momenti, tantæque celebritatis eſſe fecerunt Hyparchus, & Ptolemæus, illi obſervationes ſuas aſtronomicas alligando. Hujus annus primus eſt 747 ante Chriſtum natum.

VI. Mahumetanorum communis epocha eſt *Hegira*, ſive Mahumetis fuga. Incipit hæc eo die, quo die Mahumetes Mecha exceſſit, ut Medinam ſe reciperet: hæc vero congruit diei decimæ ſextæ Julii, anni 622 poſt Chriſtum natum. Quare ſi poſt diem 16 Julii dempſeris annos 621 ab annis æræ chriſtianæ, qui jam effluxerunt, habebis æram Mahumetanam, & annos cum Mahumetanis numerabis.

VII. Ex his facile intelliges, *qua ratione epochas alias chriſtiana epocha conferre poſſis*. Hæc per hos dies celeberrima a doctis omnibus, & ab excultis nationibus habetur tamquam punctum immobile, in quo ſiſtendum, ut quid in temporum, & eventuum ordine præceſſerit, quid ſubſequutum ſit obſervetur; atque ut in hiſtoria tum ſacra, tum prophana res ſucceſſivæ ſimul conferantur, & apto nexu conjungantur.

372. CONCLUSIO. Poſitis diverſis his cognitionibus objectivis, quæ hac generica Entium Theoria, ſive hac *generali ad philoſophiam introductione* continentur, & proferuntur, apparebit, arbitror, partem ipſam metaphyſicæ magis abſtractam, ut in operis hujus præfatione monuimus, mentis nullius recte a natura inſtitutæ captum ſuperare.

Metaphyſica jam pertractata, in iis, quæ magis generica, & indeterminata ejus objectum habet: ejus modo objecti partes diverſæ nobis pertractandæ ſunt, quæ magis determinatæ ſunt, & in quibus metaphyſicæ inſtituta utiliora, & jucundiora ſtudioſis evenient.

FINIS TRACTATUS PRIMI.

TRACTATUS SECUNDUS

THEORIA CERTITUDINIS.

Digitized by Google

ENTIUM INSENSIBILIUM
THEORIA,
SIVE
METAPHYSICA UNIVERSA SACRA ET PROPHANA.

TRACTATUS SECUNDUS.

THEORIA CERTITUDINIS.

373. OBSERVATIO. E*ns rationis particeps* in infinite parva extenſionis, & durationis portione collocatum, quin qua ratione, aut quare probe norit; ſentit tamen, non ſe ibi ideo tantum poſitum eſſe, ut vegetet cum plantis, & brutorum more ſenſationes habeat.

Si magna, erectaque anima a natura donatum fuit, vix ab infantiæ vinculis, ac tenebris exceſſit, quum illud indignari veluti, & iraſci videmus, quum omnes mentis ſuæ facultates notionibus deſtitutas deprehendat, magnoque deſiderio flagrare nova dignoſcendi, ac percipiendi; tum avide naturam viſibilem univerſam, cujus aſpectu mirifice delectatur, perluſtrare. *Cognitionum amor* illud jucunde ſimul, & violenter afficit; hoc amore impulſum omnia, quæ illi occurrunt objecta perſcrutatur, ſtudio, ac labore in iis dignoſcendis nutritur, ac roboratur, neque hæc nova addiſcendi cupiditas, niſi interitu, in ipſo extinguitur.

At cito novit, ſi in cognitionibus hominis propriis acquirendis apte proficere velit, quæ

immenſum ferme laborem poſtulant, ſibi primum in ſui ipſius veluti profundum deſcendendum eſſe, quo inconcuſſa certitudinis fundamenta ſtatuat, atque exploret. *Scientiarum ædificium* nihil ſolidi habet, aut firmi, ſi labili fundamento ſuperſtruatur. Quid ergo eſt certitudo? quinam ejus fontes? quodnam fundamentum?

CERTITUDINIS NATURA.

374. DEFINITIO I. Certitudo tum in objecto ſuo, tum in motivo, tum in ſubjecto conſiderari poteſt.

I. *Certitudo objecti* eſt immutabilitas ſive abſoluta, ſive hypothetica rei, quam cognoſcimus. Exempli gratia, novi, tres trianguli cujuſque angulos duobus rectis æquales eſſe; ſphæræ cujuſque ſuperficiem laterali cylindri illi circumſcripti ſuperficiei æqualem eſſe: horum objectorum, harumque relationum immutabilitas eſt eorum objectiva certitudo, aut hanc efficit.

II. *Certitudo motivi* eſt rationum quarumdam ineluctabilium vis, aut momentum, quæ mentem ad aſſenſum, & ad adhæſionem illis trahunt. Ut motivum veram habeat certitudinem, infallibili nexu alligatum ſit oportet rei illi, cui mentem aſſentiri, & adhærere facit. Hujuſmodi ſunt quatuor genericæ motivorum ſpecies, de quibus quamprimum acturi ſumus (380).

III. *Certitudo ſubjecti* eſt firma, & inconcuſſa veritati ineluctabiliter ſtatutæ, ac demonſtratæ mentis adhæſio; ſive demonſtratio ab evidentia rei intrinſeca exoriatur, ſive ab evidentia illi extrinſeca, ſive a certo, & ineluctabili motivo, quod rei quidem extrinſecum, at eſſentia ipſa indefectibiliter cum rei ipſius veritate connexum ſit.

Poſtrema hæc certitudo, ſive certitudo ſubjecti, ſequenti definitione, quæ ejus diviſionem continet, fuſius explicatur.

375.

375. DEFINITIO II. Certitudo *in anima, quæ ejus ſubjectum eſt, conſiderata*, eſt firma, & inconcuſſa mentis adhæſio ineluctabiliter ſtatutæ, & demonſtratæ veritati. Hæc dividitur in certitudinem metaphyſicam, phyſicam, & moralem.

376. DIVISIO I. *Certitudo metaphyſica* ea dicitur, cujus objectum abſolutam, & eſſentialem immutabilitatem habet, quæ neque miraculo tolli poteſt. Ejus objectum eſt metaphyſicus rerum ſtatus; ejus vero motivum eſſentialis rerum exigentia, & immutabilitas idearum teſtimonio illas concipientium, & repræſentantium manifeſtata.

Certum eſt certitudine metaphyſica, totum majus eſſe ſua parte; cauſam agentem exiſtere; nihilum nullam veram actionem habere; circulum non eſſe triangulum; ſuperficiem rectanguli eſſe productum baſis in altitudinem; aliaque hujuſmodi.

377. DIVISIO II. *Certitudo phyſica* ea eſt, cujus objectum non poteſt aliter eſſe, ac concipitur, atque cognoſcitur, ſine vero miraculo. Ejus objectum eſt phyſicus rerum ſtatus: ejus motivum eſt ſenſuum teſtimonium, & generalium naturæ legum immutabilitas, quæ non, niſi miraculo interveniente, in effectibus ſuis producendis impediri, aut immutari poſſunt.

I. Hæ naturæ leges in ſe, & per ſe immutabiles, & neceſſariæ ſunt. Ipſæ effectum ſuum ſemper indefectibiliter producunt, donec exiſtunt, nec aliquid eſt, quod earum naturam immutet, aut actionem cohibeat.

II. At Naturæ Auctor, qui has leges libere condidit, ſpeciali voluntate, & actione, rationibuſque ſapientia ſua dignis, earum influxum cohibere, aut mutare poteſt; tunc vero naturalis effectus, qui ab ipſis expectandus eſſet, non amplius haberetur; effectus vero oppoſitus, qui ſequetur, erit verum miraculum (139).

Quare certum eſt certitudine phyſica, ſolem hodie a revolutione ſua non ceſſaturum, ſive hæc vera ſit, ſive apparens, ut Joſue temporibus ſubſtitit. Pari modo certitudine phyſica certum eſt, id, quod ad latus meum video, & audio, quum ibi amicum meum Ariſtum videre, & audire mihi videor, ipſum Ariſtum eſſe, non vero ejus imaginem, aut larvam.

378. DIVISIO III. *Moralis certitudo* ea dicitur, cujus objectum confirmatur, aut morum natura, & influxu, aut hominum teſtimonio, quod ipſum quoque a moribus pendet, & eorum pars eſt. Exempla.

I. Mihi certum eſt morali certitudine omnem dubitationem excludente, populos terrarum adhuc incognitarum incolas voluptuoſos eſſe, vindictæ cupidos, ambitioſos; ſcio enim hos affectus omnes naturæ humanæ, humanorumque morum proprios eſſe.

II. Pari modo mihi morali certitudine certum eſt omnem a me dubitationem removente, factum aliquod hiſtoricum, cui aſſerendo conſentiunt innumeri teſtes aut oculares, aut ab ocularibus fide dignis inſtructi, ita eſſe, ut narratur; ſcio enim in omnium hominum more poſitum eſſe, ut non ſimul conjurent notam veritatem prodere, quum nihil eos ad mentiendum allicit.

379. NOTA. *Certitudinis moralis* nomine vocatur etiam paſſim maxima veriſimilitudo, cujus motivum ſit morum conſuetudo, & influxus; & cujus objectum eſſe, quale apparet, cenſendum eſt, etſi abſolute, & ſine miraculo, aliud eſſe poſſit.

Exempla. Hac morali certitudine certum eſt, matrem in filium iratam, illi placatum iri, nec alium hæredem inſtituturam. Hac quoque morali certitudine certum eſt, hominem honoris, & recti ſemitas ſemper ſequutum, ab his modici, viliſque lucri ſpe non receſſurum, quum

hoc

hoc tantum venales, improbique homines perverti poſſint.

Quum ſimplex veriſimilitudo, quantumvis magna, non ſemper omnem ab animo dubitationem, aut erroris timorem removeat, neque menti plenam, perfectamque ſecuritatem afferat; ut omnis ambiguitas, & litigii occaſio de medio tollatur, poſtremam hanc moralem certitudinem in certitudinis definitione, & diviſione non includemus; neque enim ea vera, & perfecta certitudo eſt, ſed major dumtaxat, minorve veriſimilitudo.

CERTITUDINIS FONTES, ET MOTIVA.

380. OBSERVATIO. Quævis humana certitudo, cujuſcumque naturæ ſit, & quodcumque ſit ejus objectum, ſemper, & neceſſario, ut in operis hujus præfatione diximus, ex uno ex quatuor his fontibus derivatur; ſcilicet:

I. Vel *a teſtimonio ſenſus intimi*, quod nos inſtruit, atque convincit de iis, quæ contingunt in ordine ad cogitationes, & intimos ſenſus in intimo intelligentis noſtræ, ſenſibilisque ſubſtantiæ; cujuſcumque tandem naturæ ſit.

II. Vel *a teſtimonio idearum*, quod nobis eſſentiales rerum proprietates detegit, & cui innititur, ac ſuperſtruitur quidquid cognitionum habemus in mathematicis, in phyſicis, in moralibus.

III. Vel *a teſtimonio ſenſationum*, cui innituntur cognitiones noſtræ omnes ad phyſicum rerum ordinem ſpectantes, quæque materialia, & ſenſibilia objecta reſpiciunt.

IV. Vel *a teſtimonio hominum*, cui innituntur cognitiones quæcumque hiſtoricæ, quas habere poſſimus, ſive cognitiones factorum, & eventuum, quorum teſtes nos ipſi non fuimus.

Ab his quatuor fontibus cognitiones omnes emanant, quæcumque ſint, quibus mens huma-

na ditatur; neque ullus alius inveniri poteſt. Hiſce quatuor fundamentis, atque motivis innititur, & ſuperſtruitur quidquid certitudinis habent homines; quin & philoſophorum reſpublica fortaſſe aliquando gratias nobis habebit, quod nos primi decem ferme ante annos in noſtris metaphyſicæ elementis hanc humanæ certitudinis ideam, & analyſim illi obtulerimus. Quatuor horum objectorum quodlibet peculiarem explicationem exigit, & meretur. Quare rem totam quatuor ſectionibus pertractabimus, quæ univerſum hunc de certitudine tractatum complectentur.

SECTIO PRIMA.

TESTIMONIUM SENSUS INTIMI.

381. Senſus *intimus* eſt vox hæc interior, hoc experimentale judicium, quod ſubſtantiam cogitantem, atque ſenſibilem, qua animamur, docet quomodo afficiatur a ſuis ideis, a ſuis opinionibus, a ſuis judiciis, a ſuis ratiocinationibus, a ſuis intimis ſenſationibus, a ſuis deſideriis, a ſuis doloribus, a ſuis voluptatibus, a ſuis determinationibus, a ſuis perſuaſionibus, a ſuis reminiſcentiis; uno verbo, ab omnibus modificationibus, cujus ipſa ſubjectum immediatum eſt, & ſe in ipſa ſentire faciunt.

382. EXPLICATIO I. Senſus intimi teſtimonium objectum habet dumtaxat *ipſas cogitantis, ſenſibiliſque ſubſtantiæ modificationes*: neque ſe ultra extendit; non ad objectum externum, quod ipſæ habere poſſint; neque ad externam cauſam, quæ ipſas gignere poteſt. Exempli gratia:

I. Si aduſtionis ſenſationem habeo, quam ad manum meam refero, certus equidem ſum ſenſu

ſu intimo, me moleſtam ſenſationem experiri, quam *aduſtionem* dico; in me enim illam ſentio.

At mihi minime conſtat ſenſu intimo, me in manu mea materiali materialem aduſtionem habere, cujus actio ignis cauſa, aut occaſio ſit; fieri enim poteſt, aut miraculo, aut natura ipſa, ſine miraculo, me hanc eandem aduſtionis ſenſationem experiri, quin ulla prope manum meam ignita materia ſit; imo quin manus mea ullam patiatur impreſſionem illi ullo pacto ſimilem, quam ignita materia illi proxima, aut contigua efficeret.

II. Ita quoque ſi unquam mihi perſuadeam lunam, aut Saturnum homines incolere mei ſimiles; equidem ſenſu intimo certus ero, me hanc perſuaſionem re ipſa habere; illam enim in me ſentio.

At vero nequaquam ſenſu intimo certus ero, perſuaſionis hujus objectum re ipſa haberi; neque enim ſenſus intimus ullam cum extrinſeco perſuaſionum mearum objecto connexionem habet.

III. Pari tandem modo, ſi effervescente, & illuſa phantaſia correptus imaginer intuitiva, puta, angeli viſione frui; etſi inanis omnino hæc viſio ſit: equidem ſenſu intimo certus ero, imaginem, ſeu ſenſationem me habere, quam intuitivam angeli viſionem dico; illam ſiquidem in me ſentio.

At nullo omnino pacto certus ero ſenſu intimo, adeſſe mihi angelum, ad quem hanc viſionem refero; quique viſionem hanc excitet, ac terminet; ſenſus enim intimus interiores tantum animæ meæ modificationes mihi agnoſcere facit; nihil vero mihi ſignificat de harum modificationum cauſa, aut objecto.

383. EXPLICATIO II. Non omnes ſubſtantiæ cogitantis, atque ſenſibilis modificationes ſunt ſenſus intimi objectum: illæ tantum ejus

objectum ſunt, *quæ illum ſenſibili, & diſtincto modo afficiunt*. Exempli cauſa:

Gratia ſanctificans, peccati macula, habitus ſupernaturales, & infuſi, imo habitus quidam naturales nullo pacto ſenſus intimi objectum ſunt; nihil enim habent hæc omnia, quod cogitantem, ſenſibilemque ſubſtantiam afficiat, quodque eorum præſentiam annunciet, atque ſentire faciat.

PROPOSITIO.

384. *Senſus intimus ſemper de objecto ſuo certitudinem infallibilem facit: ſeu ſemper cum objecti ſui exiſtentia infallibiliter connexus eſt.*

DEMONSTRATIO. Senſus intimi objectum, mihi, exempli gratia, eſt id, quod ego in anima mea ſentio. Atqui quod in anima mea ſentio, in illa neceſſario exiſtit; perſpicuum eſt enim, id, quod non exiſtit, neque ſentiri poſſe; quodque in anima mea non exiſtit, in illa nequaquam ſentiri poſſe. Quod ergo in anima mea ſentio, in illa evidenter exiſtit; ergo ſenſus intimus cum objecti ſui exiſtentia evidenter connexus eſt. Q. E. D.

OBJECTIONES REFELLENDÆ.

385. OBJECTIO I. Exiſtentia mea, cogitationes meæ, mea gaudia, mei dolores ſenſus intimi objecta ſunt. Atqui omnia hæc objecta poſſunt abſolute non exiſtere; ergo ſenſus intimus mihi plurium objectorum exiſtentiam exhibet, quæ poſſunt non exiſtere, & in quorum exiſtentia hallucinari poſſum.

RESPONSIO. Exiſtentia mea, cogitationes, ſenſationes, timores, ſpes, & cetera hujuſmodi ſunt ipſa quidem entia contingentia, quæ abſolute exiſtere, & non exiſtere poſſunt, quorumque nihil eſt, quod exiſtentiam neceſſario tra-

trahat. At quum in me hæc entia contingentia ſentio, quum ipſa mei ſenſus intimi objectum ſunt, evidens eſt, tunc ipſa neceſſario exiſtere oportere; atque tunc eorum exiſtentiam neceſſariam eſſe; non ſane neceſſitate abſoluta, ſed *neceſſitate hypothetica*, quæ mihi pleniſſimam facit certitudinem; in judicio itaque, quod de eorum exiſtentia fero, falli nequaquam poſſum.

386. OBJECTIO II. Hiſtoriæ inſanos quoſdam memorant, in quibus omnis ſenſus intimi certitudo corruere videtur. Inter hos duo præcipue animadverſione digni ſunt; eorum enim ſtultitia duas veluti ſtultarum perſuaſionum claſſes exhibet. Horum unus intime perſuaſus erat, ſe non amplius in vivorum numero eſſe, at vere, & re ipſa ſe mortuum eſſe. Alter vero conſtanti, & firma perſuaſione tenebat, ſe marinum piſcem, ſe thynnum eſſe. His poſitis, ſic procedo. Duo iſti ſtulti ſenſum intimum ſane habebant, alter quidem, ſe mortuum, alter ſe piſcem eſſe; uterque tamen fallebatur; non ergo ſemper ſenſus intimus infallibilem objecti ſui facit certitudinem.

RESPONSIO. Stulti æque, ac ſanæ mentis homines in ſenſus ſui intimi objecto neutiquam falluntur. Quamobrem præcedens propoſitio omnino univerſalis eſt, nec ullam admittit exceptionem.

I. Stultus, qui ſe vere, & re ipſa mortuum putabat, non ſane ſtatus mortis, qui in ipſo eſſet, ſenſum intimum habebat; hic enim ſtatus omnem ſenſum, ac proinde & ſenſum intimum neceſſario excludit. Contra vero ſtultus iſte vitæ ſuæ ſenſum intimum habebat, quam ſtulte in regione, ſive in populo mortuorum collocabat.

Se vivere ſentiebat: en ſenſus intimi ſui objectum, in quo minime fallebatur; ſed vitiati cerebri vaporibus, & exlegis phantaſiæ ac præ-

po-

poſteri judicii deliriis illuſus, nullo motivo apto perſuaſionem ſuam fundare ſibi perſuadebat, ſe in ſepulchris vivere a vivorum commercio ſegregatum, funerea ſindone involutum, umbris, & cadaveribus obſitum; atque in his fallebatur. At vero nihil horum cum ſenſus intimi objecto quid commune habet; ſenſus enim intimi objectum nec eſt, nec eſſe poteſt, niſi quod in cogitante, ſenſibilique ſubſtantia immediate exiſtit.

II. Stultus alter, qui ſe marinum piſcem, thynnum ſcilicet, putabat, ipſe quoque propriæ ſuæ, non thynni exiſtentiæ ſenſum intimum habebat; at delirans exiſtentiam ſuam imaginabatur exiſtentiæ piſcis ſimilem, qui illi alta mente defixus erat.

Propria exiſtentia ſenſus ſui intimi vere objectum erat; neque in hoc prorſus hallucinabatur. Exiſtentiæ, ac naturæ ſuæ cum thynni exiſtentia, ac natura ſimilitudo objectum erat ſenſui intimo, & experimentali animæ judicio omnino extraneum. Hoc *judicii ſpeculativi* objectum eſt, quod nullam certitudinem parit, niſi quum ſolido motivo innixum eſt; hujuſmodi vero erat judicium ſpeculativum illius fatui, de quo nunc ſermo, quum exiſtentiam ſuam, ac naturam thynni exiſtentiæ, ac naturæ ſimilem arbitrabatur.

VERÆ, ET FALSÆ PERSUASIONES.

387. OBSERVATIO. Fatui æque, ac ſanæ mentis homines *intimas* habent *perſuaſiones*, quæ conſiderari poſſunt tum in ordine ad earum ſubjectum, tum in ordine ad earum objectum, tum ad earum intenſitatem, tum ad earum motivum.

388. EXPLICATIO I. Hæ intimæ perſuaſiones *in ordine ad earum ſubjectum conſideratæ* ſunt tantum intelligentis, ſenſibiliſque ſubſtantiæ

tiæ modificationes; ſive judicia ab hac ſubſtantia lata aut ſine motivo, aut motivis plus, minuſve ſolidis. Exemplum. Si intime mihi perſuadeo, exiſtere ens increatum, & creans; intima hæc perſuaſio eſt tantum animæ meæ modificatio, judicium tantum, verum illud, aut falſum ſit, ab anima mea latum, illique immanens.

Solo intimo ſenſu intelligens, ſenſibiliſque ſubſtantia de harum modificationum, de horum judiciorum, de harum perſuaſionum exiſtentia certiſſima eſt; hæc enim omnia in ſe ſentit. At ſolo intimo ſenſu minime certa eſt, objectum, quod hæ modificationes, hæc judicia, hæ perſuaſiones reſpiciunt, ita in ſe eſſe, ut ipſa cogitat; nihil enim in ſe, & a ſe habet ſenſus intimus, quod *perſuaſionis realitatem* cum objecti hujus perſuaſionis realitate connectat; & inter perſuaſionem, ejuſque objectum neceſſario motivum extraneum iſta connectens requiritur.

389. EXPLICATIO. II. Intimæ hæ perſuaſiones *in ordine ad objectum ſuum conſiderata* id tantum ſunt, quod in objecto ſuo aut ſine motivo, aut motivis magis, minuſve ſolidis ſupponunt.

Exemplum. Si intime mihi perſuadeo, Deum exiſtere, ſphæræ ſuperficiem ſuperficiei laterali cylindri circumſcripti æqualem eſſe, lunam circa axem ſuum volvi menſe uno; mearum perſuaſionum objectum eſt id, quod in diverſis hiſce objectis aut ſine motivo, aut motivis magis, minuſve ſolidis ſuppono: Dei ſcilicet exiſtentia, hæc lunæ revolutio, perfectæ æqualitatis ratio inter ſphæræ ſuperficiem, & lateralem cylindri illi circumſcripti ſuperficiem.

390. EXPLICATIO III. Intimæ hæ perſuaſiones *in ordine ad earum intenſitatem conſiderata* ſunt tantum impreſſiones magis, minuſque vividæ, judicia, quæ cenſentur magis, minuſque

que tuta, quibuſque magis, aut minus firmiter adhæremus.

Vis intenſiva alicujus perſuaſionis, quantumvis magna, non jam ipſa per ſe probat, ejus objectum re ipſa exiſtere; fatui enim, & phantaſtici perſuaſiones æque firmæ, ſaltem momento temporis, eſſe poſſunt, ac illæ ſint, quas habet phyſicus, aut geometra; hoc tamen eſſentiali diſcrimine, quod fatui, & phantaſtici perſuaſiones cæcæ, & ſtolidæ nullo innixæ motivo, fundamento nullo, ſubito, & nulla ratione enaſcuntur, & evaneſcunt: contra vero phyſici, & geometræ perſuaſiones ſive rerum evidentia innixæ, ſive certis, tutiſque obſervationibus, ratione, & motivis reguntur, ſolidæ ſunt, firmæ, inconcuſſæ.

391. EXPLICATIO IV. Hæ intimæ perſuaſiones in ordine ad earum *motivum* conſideratæ ſunt tantum motivum ipſum, cui innituntur, quod ipſis majorem, minoremve certitudinem impertitur, eaſque majori, vel minori convincente, & perſuadente vi cum ſuo objecto connectit.

Cujuſvis perſuaſionis motivum objectum habentis ſubſtantiæ cogitanti, & ſenſibili extrinſecum, eſſe neceſſario debet aut idearum, aut ſenſuum, aut hominum teſtimonium. Fatui tantum, aut falſa ſomniantes perſuaſiones habere poſſunt ſine motivo. Sanæ mentis homines nunquam ſine motivo quidquam ſibi perſuadent; nec unquam perſuaſionis vis motivi vim excedit: Sint exempla.

I. Quum intime mihi perſuadeo, ſuperficiem trianguli eſſe factum baſis in altitudinem, quodnam eſt motivum veritatem perſuaſionis meæ cum objecti ſui veritate connectens? eſt *idearum teſtimonium*, ſive rerum evidentia, quæ rem ita eſſe mihi oſtendit.

II. Quum intime mihi perſuadeo, lunam menſe uno revolutionem ſuam circa axem confice-

re,

re, quodnam eſt motivum veritatem perſuaſionis meæ cum objecti ſui veritate connectens? Eſt *ſenſuum meorum teſtimonium*, quod me docet, lunam menſe uno revolutionem ſuam circa tellurem peragentem ſemper telluri eandem ſui partem obvertere; quod fieri nequit, quin luna eodem tempore circa axem ſuum convertatur.

III. Quum intime mihi perſuadeo, Sinarum imperium eſſe, quodnam eſt motivum perſuaſionis meæ veritatem cum objecti ſui veritate connectens? Eſt *hominum teſtimonium* unanimiter factum hoc hiſtoricum mihi conteſtantium; quod fieri nequit, quin objectum ab ipſis unanimiter conteſtatum verum ſit.

IV. Si intime perſuaſus eſſem, Deum me interius, & immediate per ſe alloqui, meque novam aliquam ſive practicam, ſive ſpeculativam veritatem docere, quodnam mihi neceſſarium motivum eſſet, ut perſuaſionis meæ veritas cum objecti ſui veritate connecteretur; ſive, ut indefectibiliter certus eſſem, Deum ipſum eſſe, qui me alloquitur, & docet? neceſſarium mihi eſſet *ſignum miraculoſum* plane manifeſtum, plane ſenſibile, atque irrefragabile, quo Deus, & præſentiam ſuam, & ſupernaturalem actionem mihi teſtaretur (164).

SECTIO SECUNDA.

IDEARUM TESTIMONIUM.

Quænam idearum noſtrarum natura eſt? Quamnam ideæ noſtræ certitudinem nobis impertiri poſſunt? Quænam idearum, & ſenſationum noſtrarum origo eſt? Hæ ſunt præcipuæ quæſtiones, quæ de hoc maximi momenti argumento humanarum cognitionum inſtitui poſ-

ſunt

ſunt: has quatuor ſequentibus paragraphis pertractabimus.

PARAGRAPHUS PRIMUS.

IDEARUM NATURA.

392. DEFINITIO. Rei *ideam* appello, intimam, & mentalem perceptionem, quæ ejus eſt imago intellectualis: in quo *ideam* diſtinguo, quæ ſemper perceptio in imagine eſt, à *ſentatione* quæ ſæpius perceptio eſt ſine ulla imagine. Exempli gratia.

I. Quum mentalem perceptionem habeo trianguli, quadrati, cubi, cylindri, juſtitiæ, probitatis, beneficentiæ, harum rerum imagines intellectuales habeo: contra vero quum mentalem perceptionem habeo frigoris, & caloris, dulcis, & amari, famis, & ſitis, ſoni gravis, & acuti, nullam horum imaginem intellectualem habeo.

II. Idea objectum ſuum irradiat: ipſa clara luce ejus naturam, & proprietates, & relationes, & nexus menti detegit. Non ita ſenſatio objectum ſuum irradiat: tantum ejus præſentiam annunciat, & ejus cæcam perceptionem parit, neque ejus naturam, & intimas proprietates clara luce detegit.

Ex trianguli idea ejus naturam, & intimas proprietates dignoſco; ex abſynthii ſenſatione tantum corporis exiſtentiam, & præſentiam dignoſco, quod mihi amaritudinis perceptionem parere aptum eſt; nec quidquam illius proprietatis dignoſco, qua mihi amarum videri aptum eſt.

III. Idea quævis ſemper eſſentia ad objectum aliquod relationem dicit; patet enim rei imaginem ſemper eſſentia ſua ad rem, cujus imago

go eſt, referri. Ideæ objectum eſt res repræſentata: idea ipſa eſt actus repræſentans.

393. ASSERTIO I. *Certum eſt, ideas rerum eſſe earum imagines.*

EXPLICATIO. Ipſe ſenſus intimus nobis hanc veritatem teſtatur: hanc nos exemplis aliquot peculiaribus illuſtrabimus, quæ aliis accommodare facile quiſque poterit.

I. Perito pictori ideam præbeo, quam habeo, octogoni regularis, cubi, pyramidis triangularis rectæ, & regularis, illique munus impono tria hæc objecta geometrica mihi accurate deſcribendi.

Quum hæc objecta ab ipſo deſcripta pictor mihi offert, ea conſidero num congruant, an non ideæ, quam illorum præbui, *imagini* illi *prototypa*, quam illorum in mente mea video, & ſentio.

II. Pari modo teſtis fui præclari, novique facinoris ſive militaris audaciæ, ſive beneficæ liberalitatis: hoc lyrico poetæ narro, qui œſtro correptus odem hoc argumento, & poſteritate dignam canere inſtituit.

Quum poeta odem ſuam mihi recitat, rem geſtam ab ipſo carminibus expoſitam, cum ea, cujus ideam illi tradidi, cujuſque *ideam archetypam* in mente mea ſervo, comparo; & num utraque invicem congruat perpendo.

III. Pari adhuc modo, ſi aut machinæ, aut ædificii artificio, & ſtructura novi formam mente concepi, quæ perito ſive artifici, ſive architecto conſtruenda commiſerim: opere expleto, perpendo num ad exemplar a me traditum elaboratum ſit, atque omnino conforme, *imagini archetypæ*, quam in mente mea ſervo, quamque ſenſus intimus in mente mea exiſtere mihi oſtendit (35).

IV. Nec ſecus in iis, quæ ad ingenium, & ad mores ſpectant, judicia noſtra ſemper diriguntur *a præexiſtentibus, & archetypis imaginibus*

bus perfectionis earum rerum, quæ horum judiciorum objecta ſunt.

Exempli cauſa: judico, hanc, vel illam actionem honeſtam, aut inhoneſtam eſſe, æquam, aut iniquam, nobilem, aut vilem; propterea quia eam conformem video, aut non conformem imagini archetypæ honeſtatis, juſtitiæ, nobilitatis, quam menti meæ inſculptam ſentio. Ædificium ad artis regulas magis, minuſve extructum judico, odem magis, minuſve harmonicam, tragediam magis, minuſve animos movere aptam, orationem magis, minuſve eloquentem; propterea quia hæc invenio magis, minuſve conformia ideis, & imaginibus archetypis proportionis, harmoniæ, pietatis, eloquentiæ, quas in me percipio, & ſentio, & cum quibus diverſa hæc objecta confero.

V. Nonnumquam accidit, nos veluti neceſſario de quibuſdam rebus præpoſtera judicia ferre; atque hoc ideo, quia aut *ideas archetypas* eorum, de quibus judicium ferre volumus, non habemus, aut ideo quia horum ideas nobis effinximus incongruas, atque fallaces.

Exempli gratia: cæcus de coloribus judicium ferre volens, præpoſtere neceſſario judicat; horum enim prototypis ideis caret: Americanus in ſilvis enutritus, qui pulcrum judicat corpus, cujus cutis nigro, & rubro colore intime impreſſo variegata ſit, ideam pulcritudinis vitioſam ſibi effingit; & ad hanc prototypam ideam judicans, non niſi præpoſtere judicare poteſt.

394. ASSERTIO II. *Certum eſt, ideas rerum eſſe earum imagines ſpirituales.*

EXPLICATIO. Rei cujuſcumque ſive materialis, ſive immaterialis idea evidenter eſt ſubſtantiæ intelligentis, atque ſenſibilis, ſpiritualis ſcilicet, modificatio; atqui hujuſmodi modificatio non niſi ſpiritualis eſſe poteſt (209 & 227).

I. Inſtinctus, ratio, philoſophia omnis ſive ſim-

ſimplicior, ſive ſublimior, omnia denique nobis aperte indicant, abſurdum fore, ſi peteres quot lineas, aut linearum partes longa, lata, & profunda idea ſit; quot lateribus terminetur, num ſalientes, aut regredientes angulos habeat; plana ne ſit, an convexa, an concava ſphærica ne ſit, an cubica, an conica, an pyramidalis, & alia hujuſmodi.

Philoſophus ſis, aut non ſis, natura ipſa ſenties, nihil tale, nihil hujuſmodi ideæ intellectuali, ut hæc in ſenſibili, & intelligente ſubſtantia eſt, convenire poſſe.

II. Imagines in oculi retina a radiis effectæ aut a lucido corpore emanantibus, aut ab illuminati corporis ſuperficie reflexis, *imagines ſunt materiales, atque extenſa*; in ſubſtantia enim materiali, atque extenſa recipiuntur; at vero hæ imagines retinæ impreſſæ nihil habent cum *imaginibus intellectualibus* in intelligente, ſenſibilique ſubſtantia exiſtentibus: illæ enim ſine his, atque hæ ſine illis exiſtere poſſunt.

In retina oculi ab humano capite avulſi, & feneſtræ clauſæ foramini appoſiti, eædem materiales imagines viderentur, quæ in viventis hominis retina videbantur. Non igitur materiales hæ imagines, quæ nunc habentur, imagines intellectuales ſunt, quæ non amplius habentur.

Hodie nitidiſſimam, atque clariſſimam ideam habeo turris cylindricæ, quam viginti ante annos vidi, nec poſtea unquam vidi. Intellectualis turris hujus imago in anima mea exiſtit, licet materialis hujus turris imago jamdiu ab oculo meo deleta ſit: patet itaque, unam non eſſe alteram.

PLÆRAQUE DE IDEIS COROLLARIA.

395. COROLLARIUM I. *Negationes, privationes, nihilum, chimaricum nequeunt eſſe ideæ objectum.*

DE-

DEMONSTRATIO. Negationes, privationes, nihilum, chimæricum nullas habent reales proprietates, nulla ſive materialia, ſive immaterialia lineamenta, quæ in intelligente, ſenſibilique ſubſtantia pingi, aut imprimi poſſint; non ergo objectum ideæ eſſe poſſunt, quæ neceſſario imago eſſe debet aliquid referens (51 & 235).

396. COROLLARIUM II. *Quidquid ideæ eſt objectum, illud reale eſt, ſive exiſtens, ſive poſſibile.*

DEMONSTRATIO. Quod objectum reale non eſt, neque exiſtens, neque poſſibile, intelligibilia lineamenta non habet, quæ mens arripere, & referre poſſit. Quidquid ergo a mente arripitur, & refertur aliquas habet reales proprietates, & aliqua intelligibilia lineamenta. Ergo quidquid a mente arripitur, & refertur, objectum eſt reale, ſive exiſtens, ſive poſſibile.

Quum mens noſtra negationes concipit, privationes, vitium, nihilum, chimæricum, numquid aliquid reale concipit? Nequaquam; tantum concipit, aliquid reale, cujus ideam habet, non exiſtere. Non ſane formalem, directamque ideam habet nihili, chimærici, vitii, negationis, privationis: tantum oppoſiti, quod non exiſtens ſibi repræſentat, aut judicat ideam habet.

397. COROLLARIUM III. *Idea quævis eſt objecto ſuo conformis conformitate repræſentationis.*

DEMONSTRATIO. Ut inter ideam repræſentantem, & objectum repræſentatum conformitas repræſentationis habeatur, quid requiritur? unice, & tantum, proprietates ideæ repræſentanti inſculptas in objecto repræſentato inveniri; & quæ in objecto repræſentato ſunt, eas in idea repræſentante impreſſas eſſe.

At vero evidens eſt, hanc conformitatem

ſem-

ſemper neceſſario inter ideam quamcumque, & ejus objectum haberi. Quid enim quæſo eſt idea quævis? Imago eſt intellectualis objecti exiſtentis, aut poſſibilis, quod ſpeciem, & lineamenta in hac idea impreſſa habet, aut habere poteſt. Quid vero eſt hujus ideæ objectum, in quo hæc lineamenta impreſſa ſunt? Eſt objectum exiſtens, aut poſſibile, cui ſpecies, & lineamenta congruunt in hac idea impreſſa.

Exempli gratia: quid eſt idea cubi diametro unius pedis? eſt hujus cubi imago, & nihil præterea. Quid vero eſt objectum intellectualis hujus imaginis cubum unius pedis diametro referentis, & nihil præterea? Eſt cubus hic ipſe hac imagine repræſentatus, & nihil præterea.

398. NOTA. *Tabula materialis*, ut idea mentis, ſemper neceſſario conformis eſt objecto ſuo conformitate repræſentationis.

Quid enim eſt tabula materialis? Eſt viſibilium ſignorum, & lineamentorum viſibilium collectio aliquid exiſtens, aut poſſibile, regulare, aut irregulare referentium. Quodnam vero eſt materialis hujus tabulæ objectum? Eſt res ipſa ab hac tabula repræſentata, & nihil præterea.

Reale tabulæ objectum eſt præciſe ea ipſa res, cujus ſpeciem, & lineamenta continet: quare hoc pacto tabula quæcumque ſemper objecto ſuo reali conformis eſt; etſi ſæpius hujus tabulæ reale objectum non illud ſit, quod pingere pictor intendebat, aut quod ſpectator tabulam conſiderans, atque perpendens in mente habet.

399. COROLLARIUM IV. *Qualibet idea eſſentialiter vera eſt veritate repræſentationis.*

DEMONSTRATIO. Veritas ideæ nec eſt, nec eſſe poteſt, niſi ejus conformitas objecto, quod repræſentat (99). Atqui, juxta præcedens corollarium, idea quævis ſemper eſſentialiter hanc habet conformitatem; ergo idea quævis ſem-

ſemper omnem, quam habere poteſt, habet veritatem, nempe repræſentationis.

At, inquies, frequens auditur querela, nec iniqua, hunc, vel illum *falſas ideas* habere magnificentiæ, militaris virtutis, honeſtatis, ſtyli ſublimis, mollis, elegantis, cetera. Si ideæ omnes veræ ſunt, quid eſſe dicemus falſas has ideas, de quibus tantus clamor? Intellige *falſa judicia*; in re hac enim *idea* nomine iſta ſignificantur.

I. Falſas magnificentiæ, honeſtatis, ſtyli ſublimis, &c. ideas habemus, quum magnificum, honeſtum, ſublime id judicamus, quod re ipſa non eſt hujuſmodi. Hoc ſenſu ignorantia, præjudicium, pravæ cupiditates falſis ideis mentem imbuunt; falſis nempe judiciis.

II. Olim Europa barbarie Gothica ferociens falſas ſibi militaris virtutis ideas effinxerat, quum eam ſtatuiſſet in inſania mortis temere obeundæ certaminibus ſingularibus, quibus nullo patriæ bono maxime ſtrenui regni defenſores, fruſtra contra hæc vocem attollentibus ratione, religione, divinis, humaniſque legibus, in dies interibant.

Idea omnis ea referens, quæ feroces has, inſanaſque pugnas comitabantur, vera erat; judicium vero, quod pugnis hiſce gloriam, meritum, honorem tribuendum cenſebat, falſum erat.

IDEARUM DIVISIO.

RERUM IDEÆ ESSENTIALES, ET ACCIDENTALES.

400. DEFINITIO. Ideæ in ordine ad objectum, quod repræſentant, conſideratæ, in eſſentiales, & accidentales dividi poſſunt.

I. Rei alicujus *idea eſſentialis* proprietatem rei repræſentatæ eſſentialem exprimit. Ejuſmodi

diidea eſt hominem referens ut rationis participem; ejuſmodi & idea Deum ut infinite ſapientem, & potentem referens; ejuſmodi eſt idea animal generice mihi referens ut ſubſtantiam organicam, & viventem.

II. Rei *idea accidentalis* proprietatem rei repræſentatæ accidentalem repræſentat. Hujuſmodi eſt idea hominem referens, puta, Ariſtum, ut divitem, aut pauperem, ut vitiis deditum, aut virtute præditum; hujuſmodi idea eſt mihi planetam referens ut ſucceſſive ab idealis ſuæ curvæ puncto ad aliud ejuſdem curvæ punctum tranſeuntem.

401. NOTA. Quum mihi planetam in curva procedentem repræſento, motus hic, & tranſitus ſucceſſivus a curvæ puncto ad aliud evidenter eſt quid planetæ ipſi accidentale; patet enim ſine hoc motu planetam exiſtere poſſe.

I. Motus, quem in planeta mihi repræſento eſſet quid planetæ eſſentiale, ſi in ipſo non niſi *motum poſſibilem*, ſeu motus concipiendi potentiam intelligerem.

II. At non hoc tantum in planeta intelligo, quum illum actu progredientem mihi repræſento, neque enim tantum illum mihi exhibeo ut aptum a curvæ ſuæ puncto ad aliud tranſire; ſed ut actu vera totius ſuæ maſſæ translatione ab uno ad aliud curvæ ſuæ punctum re ipſa tranſeuntem mihi repræſento.

IDEÆ INCLUSIVÆ, EXCLUSIVÆ, PRÆCISIVÆ.

402. DEFINITIO. Rei idea aut *incluſiva* eſt, aut *excluſiva*, aut *præciſiva*; quum aut rem neceſſario includit, aut aliam rem neceſſario excludit, aut ab alia re abſtractionem facit, quin eam eſſentialiter includat, aut excludat. Exempli gratia,

I. Idea trianguli tres angulos, & tria latera eſſentialiter *includit*; quartum angulum, & quartum latus eſſentialiter *excludit*; ab angulorum, & laterum magnitudine *abſtractionem facit*.

II. Idea hominis conjunctionem corporis organici cum anima ſpirituali eſſentialiter *includit*; naturam automatis, & bruti eſſentialiter *excludit*; ab ingenio, a virtutibus, & ab omnibus proprietatibus homini accidentalibus *abſtractionem facit*.

IDEÆ IMPLICITÆ, ET EXPLICITÆ.

403. DEFINITIO I. *Idea* rei *explicita* eſt, quæ hanc ipſam rem propria ejus forma, propriiſque intelligibilibus lineamentis directe repræſentat.

I. Exempli gratia: ideam habeo explicitam trianguli æquilateri, quum tres æquales lineas, & ad tres æquales angulos poſitas directe in ſe ipſis concipio.

II. Ita quoque quadrati ideam explicitam habeo, quum quatuor rectas æquales, & ad angulos rectos poſitas directe in ſeipſis concipio.

404. DEFINITIO II. *Idea* rei *implicita* ea eſt, quæ rem hanc non directe, & in ſe ipſa repræſentat, at indirecte, & media aliqua neceſſaria relatione, quam ad illam habet alicujus alterius ideæ objectum. Exempli gratia:

I. Idea legis naturalis obligatoriæ exprimit primo directe, & explicite obligationem ab hac lege impoſitam; deinde indirecte, & implicite *ſupremum Legislatorem* exprimit, ad quem lex iſta *neceſſariam relationem* dicit, & ſine quo obligatoria eſſe nequit.

Quare in idea explicita legis naturalis obligatoriæ, ſi eam re ipſa obligatoriam ſupponamus, includitur *idea implicita* ſupremi Domini, nempe Dei.

II. Pa-

II. Pari modo *Idea creaturæ intelligentis, & liberæ* exprimit primo directe, & explicite hujus creaturæ intelligentis, & liberæ naturam; deinde indirecte, & implicite exprimit extra creaturam Ens creans, ſine quo ulla prorſus creatura eſſe nequit; in creatura permanentem ab hoc Ente creante dependentiam, quæ eſſentialiter ab omni creatura eſt inſeparabilis; in eadem quoque creatura obligationem, quæ auferri nunquam poteſt, ſe dirigendi ratione ipſi ab hoc eodem Ente creante impertita, ut ea duce & in phyſico, & in morali ordine procedat.

Quare in idea explicita creaturæ intelligentis, & liberæ, ſi reipſa intelligentem, & liberam eam ſupponimus, includitur *idea implicita* & entis creantis, & plurium hujus creaturæ ad Ens iſtud relationum.

III. Adhuc tertio, in *idea Eſſentiæ infinite perfectæ*, ſi ſupponamus hanc exiſtere, includitur *idea implicita* ſapientiæ infinitæ, bonitatis, & juſtitiæ infinitæ, abſolutæ independentiæ, exiſtentiæ æternæ, potentiæ nulla ex parte limitatæ; ſine enim hoc perfectionum cumulo hæc eſſentia nequit exiſtere infinite perfecta.

IV. Tandem *idea cylindri ſphæræ circumſcripti* exprimit primo directe, & explicite hanc ſphæram, & hunc cylindrum; deinde indirecte, & *implicite*, ſaltem geometræ, relationes exprimit quaſdam ſuperficiei, & ſoliditatis inter hæc duo ſolida.

IDEÆ CLARÆ, DISTINCTÆ, SIMPLICES, COMPLEXÆ, COMPLETÆ.

405. DEFINITIO I. *Idea clara* dicitur, quæ clare, & nitide objectum ſuum repræſentat.

I. *Objecta geometrica*, cujuſmodi ſunt triangulum, circulus, ſphæra, conus, & reliqua ſemper ideis claris referuntur, aut referri poſſunt.

II. *Objecta ſenſibilia*, ut hæc arbor, hæc domus, hic leo, hic homo, diverſarum clararum idearum objecta ſunt, quum idea ea ferme repræſentat, ut repræſentaret, ſi oculo bene conſtituto, & in pura, ac nitida luce adeſſent.

III. *Res aliqua geſta* ideæ claræ, ſeu idearum clararum ſeriei objectum eſt, quum ejus mens meminit, eo ordine, iiſdemque factorum, & temporis adjunctis, quibus re ipſa contigit.

406. DEFINITIO II. *Idea obſcura* dicitur, quæ qualitatibus caret ideam claram facientibus.

Idearum noſtrarum cauſa eſt aut *organorum noſtrorum actio*, quæ ab objectis affecta potiorem earum partem gignunt ſive ut cauſæ efficientes, ſive ut occaſionales; aut *mentis noſtra actio*, quæ magnam idearum quoque ſibi copiam efficit propriis animadverſionibus, nullo peculiari organorum influxu.

I. Ideæ ſenſuum miniſterio partæ ſæpius obſcuræ ſunt; ſive quod impreſſio ab objectis in organis aut nimis tenuis eſt, aut nimis tumultuoſa; ſive quod, poſita etiam impreſſione recte ab objecto facta, organum, quod eam recepit, aut nimis rigidum fuit, aut nimis laxum, ut & apte impreſſionem admitteret, & apte ad animam deferret; ſive tandem, quod memoria, in qua ſervari debent, veluti in gazophylacio, objectorum impreſſiones, aut nimis impreſſioni admittendæ reſiſtit, aut veluti nimis mollis, & laxa eſt, ut nitide impreſſionem factam ſervet.

II. Ideæ, quas ſibi mens noſtra parit, ſæpius obſcuræ ſunt; ſive quod eas ad exemplaria aut male memoriæ inſculpta, aut partim deleta effingit; ſive quod eas format ordine non recte ſervato, ea jungens, quæ ſejuncta eſſe debent, ea ſejungens, quæ ſimul eſſe deberent, ea præponens quæ poſtponenda eſſent, & informem imaginem, atque chaos ex objectis temere aſſumptis ſibi componens.

407.

407. DEFINITIO III. *Idea diſtincta* dicitur, quæ ita objectum refert, ut per ipſam mens illud ab alio quocumque objecto diſtinguere poſſit. Hujuſmodi eſt idea, quam habeo cubi, mei conclavis, mei horologii; cetera.

408. DEFINITIO IV. *Idea confuſa* dicitur, quæ objectum ita repræſentat, ut per ipſam mens illud cum alio objecto confundere poteſt. Exempli gratia:

I. Idea, quam paſſim habemus tigridis, confuſa eſt; tigridem enim cum leopardo confundit.

II. *Ideæ* omnes noſtræ *genericæ* in ordine ad genera diſtinctæ ſunt, & eſſe debent, genus unum cum alio non confundentes; confuſæ vero in ordine ad ſpecies, & individua, ſpeciem cum ſpecie, & individuum cum individuo confundentes.

III. *Ideæ* quoque noſtræ *ſpecificæ* in ordine ad ſpecies diſtinctæ ſunt, & eſſe debent; in ordine ad individua confuſæ.

409. DEFINITIO V. *Idea ſimplex* dicitur, quæ pure, & ſimpliciter rem unicam repræſentat, quin in hac ipſa re unica qualitatem, aut modificationem ullam repræſentet.

I. Hujuſmodi idea eſt, quæ ſimpliciter, nullaque qualificatione Deum, animam humanam, triangulum, cubum repræſentat. Idea quoque quæ ſimpliciter, nullaque qualificatione, Ariſtum, aut hominem in genere, hunc leonem, aut leonem in genere, terram, mare, regnum, exercitum, cælum, materiam, aut ſubſtantiam in genere repræſentat.

II. Res cenſetur unica, etſi in ſe compoſita ſit, quum eam ut unicam conſiderare ſolemus, totam unica idea comprehendentes, & unico nomine nuncupantes. (88).

410. DEFINITIO VI. *Idea complexa* dicitur, quæ & rem, & aliquam rei qualitatem, aut modificationem repræſentat. Hujuſmodi eſt idea

Ariſtum ut juſtum, leonem ut rugientem, planetam ut ſe moventem, atomum ut diviſibilem repræſentans; cetera. Ideæ complexæ claræ, aut obſcuræ ſunt pro idearum ſimplicium eas componentium claritate, aut obſcuritate.

411. DEFINITIO VII. *Idea completa* dicitur, quæ totum objectum, ad quod refertur repræſentat. Hujuſmodi eſt idea, quam habeo, cubi diametro unius pedis; maſſę ſacchari quatuor librarum pondo, magnitudinis conclavis quod incolo, motus accelerati corporis duorum minutorum ſecundorum tempore libere cadentis, quod primo minuto ſecundo quindecim, altero quadraginta quinque pedes percurrit.

412. DEFINITIO VIII. *Idea incompleta* dicitur, quæ objecti, ad quod refertur, partem tantum repræſentat. Hujuſmodi eſt idea, quam habeo, domus quum primum ejus frontem video, nec ejus quid ultra novi; hujuſmodi eſt idea, quam auri proprietatum haberem, ſi nunc primum metallum hoc videns, ejus tantum colorem, & gravitatem noviſſem. Hinc colliges pleraſque idearum noſtrarum incompletas fore, paucas admodum completas.

§. II.

CERTITUDO, QUAM IDEÆ NOSTRÆ PARIUNT.

413. OBSERVATIO. Quæcumque idearum noſtrarum origo ſit, certum eſt, *nos ideas habere*, haſque objecta realia nobis repræſentare; objecta nempe non chimærica, at exiſtentia, aut poſſibilia; ſive hæc objecta proprietates habeant, quas in illis concipimus, ſive non habeant.

Qua de re hæc magni momenti quæſtio inſtitui poteſt, aut hoc problema proponi: *Affirman-*

mandum ne de re aliqua quidquid ejus idea continet? aut pars eorum tantum, quæ rei hujus idea continet, de illa eſt affirmanda? aut nihil de iis, quæ hæc idea continet, eſt affirmandum?

Priuſquam quæſtioni reſpondeamus, & problema ſolvamus, ferme neceſſe eſt nonnullas ſpeculationes generales præmittere, quibus & quæſtio decidenda, & problema ſolvendum clarius explicetur.

414. EXPLICATIO I. Suppono primum in conclavi illi proximo, quod ego incolo, *hominem* eſſe, quem non novi; ſcio ibi illum eſſe, & nihil præterea. Idea, quam nunc hujus hominis mihi effingo, mihi in illo repręſento naturam unam humanam, procero habitu, magna prudentia donatam, magnis viribus, ſummaque probitate. Hæc eſt *idea actualis*, quam ejus habeo.

Ex hac idea complexa quidnam de ſubjecto, quod ejus objectum eſt, quodque tantum ut hominem cognoſco, affirmare poſſum? Id affirmare poſſum, quod ab hominis eſſentia inſeparabile concipio, quod in hominis idea eſſentialiter incluſum video, & nihil præterea. Quamobrem perquiro in hac idea complexa, quam arbitrio meo hujus hominis mihi effinxi, quid ab illa auferre poſſim, quin hominem deſtruam.

I. Cogitatione ex hac idea demo primum procerum habitum corporis, magnam prudentiam, magnas vires, ſummam probitatem, quæ omnia naturæ humanæ adjeceram; concipio vero, his etiam demptis, ideæ meæ objectum humanam adhuc naturam ſervans, eumque tantum adhuc ſubjectum fore, quod tantum ut hominem cognoſco.

II. Ex hac eadem idea unum ex humanæ naturæ conſtitutivis cogitatione demo; nempe aut corpus organicum, aut animam intelligentem; jamque concipio, aut ambobus, aut alterutro ex

his demptis, ideæ meæ objectum non amplius ſubjectum illud fore, quod ut hominem cognoſco.

Quare ideæ meę teſtimonio fretus infero, ſi in proximo conclavi homo exiſtit, hominem hunc, quicumque ſit, puſio, aut gigas, prudens, aut fatuus, probus, aut improbus, neceſſario corpus organicum & animam intelligentem habiturum; neceſſario, ſaltem natura, ſentiendi, & ratiocinandi facultate præditum fore; hæc omnia enim in hominis idea eſſentialiter includuntur, neque ſine his homo eſſe poteſt.

Non tamen hujus ideæ teſtimonio fretus inferam, hominem, ſi in proximo conclavi ſit, ulla ex iis ſive bonis, ſive malis qualitatibus inſtructum eſſe, quas in illo idea mea mihi repræſentare poteſt; nulla enim harum in idea hominis eſſentialiter includitur; atque homo exiſtere poteſt, quin ullam determinate ex iis qualitatibus habeat, ſive bonis, ſive malis, quas idea mea hominis naturæ pro arbitrio adjecit.

415. EXPLICATIO II. Suppono deinde in proximo conclavi ſubſtantiam eſſe impenetrabilem, & extenſam, quam *materiam* voco, & cujus nihil mihi notum eſt: ſcio materiam hanc exiſtere, & nihil præterea. Idea, quam mihi effingo, illam mihi repræſento duram, gravem, elaſticam, in parvos cubos, aut globos diviſam, in motu poſitam, aut quieſcentem. Hæc eſt, quam ejus habeo, *idea actualis*.

Ex hac idea quid de ſubjecto, quod ejus objectum eſt, & quod ego *materiam* nuncupo, affirmare poſſum? Id affirmare poſſum, quod ab eſſentia materiæ inſeparabile concipio, & in idea materiæ eſſentialiter incluſum, & nihil præterea. Inquiro itaque quid ex hac idea complexa materiæ, quam mihi pro voluntate effinxi, demere poſſim, quin materiam deſtruam.

I. Co-

I. Cogitatione demo primum ex hac idea aut duritiem, aut gravitatem, aut elaſticitatem, aut figuram cubicam, aut ſphæricam, aut motum, aut quietem, aut hæc omnia ſimul: atque concipio, his omnibus demptis, ſubſtantiam ab idea mea repræſentatam, impenetrabili adhuc extenſione ſervata, materiam eſſe non defituram.

II. Ex hac eadem idea cogitatione demo tantum extenſionem impenetrabilem; & concipio, dempta vera & propria extenſione impenetrabili, magna, aut parva, a ſubjecto, quod ut materiam concipiebam, illud materiam amplius non fore.

Quare infero ex ideæ meæ teſtimonio, materiam, ubicumque exiſtat, & quæcumque ſit, aut eſſe poſſit, ſolida, aut liquida, aut fluida, neceſſario aliquam ſive parvam, ſive magnam extenſionem habituram; extenſionem enim impenetrabilem ut proprietatem a materia inſeparabilem concipio; atque hæc impenetrabilis extenſio ad quamcumque condenſationem, aut compenetrationem redacta, aut redigi poſſe ſupponatur, ſemper eſſentialiter materiæ ideam ingreditur.

Non tamen hujus ideæ teſtimonio infero, hanc materiam, ſi in proximo conclavi, aut alibi exiſtit, ſolidam eſſe, aut fluidam, aut elaſticam, aut gravem, aut motam, aut quieſcentem; nihil enim horum materiæ idea eſſentialiter continet; quin imo materia, ſaltem miraculo, ſin minus natura, exiſtere poteſt ſine ulla harum qualitatum, quas illi idea mea pro libito materiæ tribuebat.

416. EXPLICATIO III. Si ex rerum idea de illis affirmari debet, & unice affirmari debet quidquid in ea idea eſſentialiter continetur, ut hactenus oſtendimus; eadem ratione patet, id omne de rebus ex earum idea negandum eſſe, quod ab hac idea eſſentialiter excluditur, & id

unice, quod ex hac idea eſſentialiter excluditur. Exempli cauſa:

I. Quare, & qua ratione affirmo, *impenetrabilem extenſionem* neque Deo, neque animæ humanæ, neque cogitationi tribuendam? Propterea quia in idea, quam horum habeo neceſſario incluſam video abſentiam, & negationem impenetrabilis extenſionis; neque amplius aut Deum, aut animam humanam, aut cogitationem concipio, ſi illis naturam, & proprietates impenetrabilis extenſionis tribuo, aut ſuppono.

II. Quare contra ab *anima humana* virtutem, aut vitium, ſcientiam, aut ignorantiam non excludo? Propterea quia animæ humanæ idea virtutem, aut vitium, ſcientiam, aut ignorantiam neceſſario neque includit, neque excludit; proinde de his unice ex ideis meis nihil affirmare poſſum.

Poſita prævia hac explicatione, qua *præciſus quæſtionis hujus ſtatus* clara in luce collocatur, id unum nobis reliquum eſt, ut ſequentem propoſitionem demonſtremus, qua propoſitum problema optime ſolvitur, quamque ut primum omnium humanarum cognitionum principium conſideramus.

PROPOSITIO FUNDAMENTALIS.

417. *De re affirmandum eſt quidquid in hujus rei idea eſſentialiter continetur: id omne negandum, quod ab ejus idea eſſentialiter excluditur.*

DEMONSTRATIO I. Vera eſt, & ineluctabilis propoſitio iſta, ſi ipſa ſit primum ſcientiæ omnis principium, & omnium mathematicarum, & metaphyſicarum demonſtrationum fundamentum; atqui hujuſmodi eſt propoſitio iſta; & hoc demonſtro. *Omnis ſcientiæ primum principium*, omnium mathematicarum, & metaphyſicarum propoſitionum fundamentum eſt iſta propoſitio, ſi poſita inconcuſſa ejus veritate, omnia ſtent ſcien-

ſcientiarum principia, omnes ſtent demonſtrationes hiſce principiis innixæ; infirmata, aut dubia hujus axiomatis veritate, omnia ſcientiarum principia, demonſtrationes omnes iis innixæ corruant, & collabantur. Atqui ita eſt; quarumvis enim cognitionum principii, ac cujuſvis ſeu mathematicæ, ſeu metaphyſicæ demonſtrationis certitudo ſemper neceſſario innititur tamquam baſi, ac fundamento *veritate expreſſionis, & repræſentationis*, quæ in idea ſupponitur, quæque *infallibilem nexum* efficit inter ideam repræſentantem, & objecti repræſentati naturam. Exempli cauſa.

Undenam ſcio, duo uni tertio æqualia inter ſe æqualia eſſe? duo uni tertio identificata inter ſe eſſe identificata? non aliunde, niſi quia video in idea æqualitatis, aut identitatis duorum cum tertio neceſſario æqualitatem, aut identitatem illorum duorum inter ſe includi.

Undenam ſcio totum ſua parte majus eſſe, & omnibus ſuis partibus ſimul ſumptis æquale? non aliunde, niſi quod video, ideam totius neceſſario exceſſum ſuper ſuam partem includere, & cum omnibus ſuis partibus æqualitatem.

Undenam ſcio, fieri non poſſe, ut eadem res eodem tempore ſit ſimul, & non ſit? non ſane aliunde, niſi quia concipio, & video ideam eſſe ſemper neceſſario excludere oppoſitum non eſſe iiſdem temporis, & loci circumſtantiis. (47 & 53).

Pari modo undenam ſcio, triangulum in Anglia non eſſe quadratum, & tres trianguli angulos eſſe duobus rectis æquales? non niſi, quia idea trianguli cujuſcumque quadratum eſſentialiter excludit, & æqualitatem inter ejus tres angulos, & duos rectos eſſentialiter includit.

Undenam ſcio, ratiocinationem rectam eſſe, & concludentem, ejuſque conſequentiam dubiam, aut ſuſpectam eſſe non poſſe? non aliunde ſcio, niſi quia in duorum objectorum iden-

titate cum tertio, video, per rerum ideam, horum duorum identitatem inter ſe; ſive quia video conſequentiam ex duobus præmiſſis pro veris habitis legitime fluere; & evidenter concipio a duabus veris præmiſſis nihil falſum deduci poſſe.

Undenam ſcio, materiæ exiſtentiam, mirumque naturæ ordinem neceſſario trahere exiſtentiam Entis infinite perfecti, increati, & creantis? non aliunde, niſi quia idea materiæ excludit eſſentialiter facultatem a ſe exiſtendi, ſe movendi, & a ſe apto ordine ſe diſtribuendi; ideamque exiſtentiæ hujus, atque ordinis, quæ duo re ipſa exiſtere ſuppunantur, neceſſario includere, & ſupponere Ens infinite potens, infinite intelligens, infinite perfectum, quod a nullo, niſi a ſe æternam & eſſentialem exiſtentiam habeat.

Undenam ſcio, Ens infinite perfectum, ſi exiſtit, eſſe debere infinite ſapiens, infinite ſanctum, infinite juſtum, eſſentia ipſa incapax falli, aut fallere? non niſi, quia idea Entis infinite perfecti eſſentialiter omnes perfectiones continet, & defectus omnes, ac vitia his perfectionibus oppoſita eſſentialiter excludit.

Ergo admiſſis diverſarum ſcientiarum principiis, demonſtrationibuſque hiſce principiis innixis, ſemper cum omnibus metaphyſicis, dialecticis, geometris, omnibuſque entibus cogitantibus ſupponitur propoſitionis fundamentalis, quam modo explicavimus, atque ſtatuimus, veritas, ac certitudo. Ergo propoſitio iſta vera eſt, & inconcuſſa. Q. E. D.

418. NOTA. Hæc quoque propoſitio & *dilemate*, & *obſervatione*, quæ duo in modo expoſitis æquivalenter continentur, demonſtrari poteſt. Hæc nova quadam in luce poni, novaque ſpecie proponi poſſunt, ut duobus ſequentibus demonſtrationibus apparebit.

DEMONSTRATIO II. A te peto, qui in du-

dubium revocas, aut revocare velles propoſitionem fundamentalem, quam nos inconcuſſam, *primumque ſcientiæ omnis principium* aſſerimus, an fieri poſſit, nec ne, ratiocinatio ſolida, atque concludens? en dilemma, quod tibi objicio, quodque in Pyrrhonicum quemvis obverti poteſt.

I. Si hujuſmodi ratiocinationem fieri poſſe negas, aut dubitas, diſputatio jam omnis ceſſat; neque enim diputatur, aut diſſeritur cum negante, aut in dubium revocante rationem, aut ratiocinandi facultatem.

II. Si hujuſmodi ratiocinationem fieri poſſe concedis, jam verum, certumque principium ſupponis, quod in dubium revocare affectas; ergo id ſupponis de rebus affirmari debere, quod in rerum ideis mens eſſentialiter incluſum videt. Undenam enim vim deducis, & in quo certitudinem ſtatuis conſequentiæ, quam legitimam habes? Undenam, quum ratiocinaris noſti ratiocinationem tuam rectam eſſe, & concludentem? Non ſane aliunde noſti, aut noviſſe potes, niſi quia mens tua infallibiliter videt, tui ratiocinii conſequentiam apte in præmiſſis contineri, apteque ab illis deduci. Supponis ergo præmiſſis eſſentialiter incluſum quod mens tua clare videt, & judicat præmiſſis eſſentialiter incluſum. Supponis ergo *præmiſſarum objectum* eſſentialiter id continere, quod mens tua evidenter videt, & judicat, in hoc præmiſſarum objecto eſſentialiter contineri.

III. Si ergo das, ratiocinium fieri poſſe ſolidum, atque concludens; hoc ipſo neceſſario dabis, mentem tuam non eſſe veluti *ſpeculum mendax*, quod tibi in objecto exhibeat, quod in objecto non eſt, & in rebus, quod iis non ineſt. Neceſſario itaque fatebere, ideas non eſſe mendaces, falſaſque imagines; rebuſque plena, ſummaque certitudine id tribuendum eſſe, quod ideæ ut eſſentialiter in rerum natura incluſum

re-

repræſentant; a rebus vero id omne excludendum, quod ideæ a rerum natura eſſentialiter excluſum repræſentant. Q. E. D.

DEMONSTRATIO III. Novimus demonſtrationes omnes mathematicas unice inniti idearum teſtimonio. Mathematici enim id omne de rebus affirmant, quod in earum ideis eſſentialiter contineri vident; de rebus id negant, quod ab earum ideis eſſentialiter excluſum vident; neque quid de rebus affirmant, aut negant, niſi quod aut in earum ideis eſſentialiter contentum, aut ab his eſſentialiter excluſum vident. Quare mathematici in ſuis demonſtrationibus quibuſcumque ſupponunt ſemper, id de rebus affirmandum, quod in earum ideis mens evidenter incluſum videt; id negandum, quod ab earum ideis mens evidenter excluſum videt.

At enimvero nemo ſanæ mentis homo mathematicas demonſtrationes in dubium revocat; ergo nemo ſanæ mentis homo in dubium revocare debet *principium fundamentale*, cui omnes mathematicæ demonſtrationes inſiſtunt, & innituntur: quod principium eſt ea ipſa propoſitio fundamentalis, quam nos explicandam, & ſtatuendam ſuſceperamus. Q. E. D.

OBSERVATIONES DE HOC FUNDAMENTALI PRINCIPIO.

419. OBSERVATIO I. Propoſitio fundamentalis a nobis ſtatuta *primum* ſcientiæ omnis *principium* evidenter eſt: ut enim ſtatim in prima demonſtratione oſtendimus, cetera principia omnia iſtius propoſitionis veritatem ſupponunt; & hæc nullius alius principii veritatem ſupponit.

I. Certum eſt, res a mente noſtra immediate in ſe ipſis non videri: eas enim tantum videt, & videre poteſt in intellectualibus earum imaginibus, ideis, ſcilicet, quas earum habet. Exempli gratia, nos Lutetiæ Pariſiorum in ſe ipſis

ipſis non videmus trianguli proprietates, aut cubi, quas figuras in Anglia eſſe ſuppono, aut in Sinarum imperio: has itaque proprietates videre, & dignoſcere nequimus niſi in ideis, quas earum in mente nobis efficimus.

Si ergo mens noſtra certa eſt, ſe cognitionem aliquam certam rerum habere, quæ extra ipſam ſunt, neceſſario ſupponit, rerum harum naturam fideliter exprimi in ideis, quas habet; ac proinde ideas ſuas erroneas non eſſe, neque fallaces.

II. At enimvero quam *directam probationem* mens noſtra habere poteſt, res extra ideas eſſe, ut eas in ideis videt? Nullam, niſi ſe evidenter concipere, & neceſſario judicare, res in ſe ipſis eſſe, ut in eſſentialibus earum ideis exhibentur. *Idearum veracitas* factum eſt, quod ſemper neceſſario ſupponi debet, neque directe principio ullo ſcientifico demonſtrari poteſt; hæc enim idearum veracitas ipſa eſt, quæ omnia principia ſcientifica directe ſtatuit.

Quare fundamentalis propoſitio a nobis ſtatuta nulla anteriori veritate, certiori, magiſque nota directe ſtatui, ac demonſtrari poteſt; nec niſi *indirecte* ſtatui, ac demonſtrari poteſt, oſtendendo, hac veritate rejecta, omnia ſcientifica principia ſtulte, & præpoſtere dirui, & everti. In demonſtratione a nobis allata propoſitionem hanc non jam directe probamus per aliam aliquam certiorem, magiſque evidentem propoſitionem: tantum oſtendimus, ceteras omnes propoſitiones demonſtrandas neceſſario ab hujus propoſitionis veritate pendere, ejuſque veritatem neceſſario ſupponere.

420. NOTA I. Fruſtra ad *idearum veracitatem* directe probandam diceres, *ideam omnem eſſentialiter objecto ſuo conformem eſſe*.

Ita ſane; at unde noſti ideam omnem eſſentialiter objecto ſuo conformem eſſe, niſi ex idearum teſtimonio? Quum judicas, ideam omnem eſſen-

eſſentialiter objecto ſuo conformem eſſe, idearum veracitatem, quin directe probes, evidenter ſupponis.

421. NOTA II. Fruſtra adhuc ad idearum veracitatem directe probandam diceres, propoſitiones idearum teſtimonio innixas eſſe tantum hypotheticas; mentemque meam quum circulum, puta, concipit, tantum affirmat: *ſi objectum illi ſimile, cujus ideam habeo, exiſtit, hoc extra mentem illas habebit eſſentiales proprietates, quas in idea habet.*

Ita quoque profecto; at unde novi, ſi objectum illi ſimile, cujus ideam habeo, exiſteret, hoc extra mentem eas habiturum eſſentiales proprietates, quas in idea habet? exempli gratia, ſi in Anglia, aut in Sinenſi imperio circulus exiſtit illi ſimilis, cujus ideam habeo, hunc extra mentem meam exiſtentem habiturum peripheriam ubique a centro æque diſtantem?

Patet, me id non noſſe, niſi quia evidenter video, in idea mea, rem ita eſſe, & eſſe debere. In hoc igitur judicio ſuppono id ipſum, cujus nullam directam probationem afferre poſſum; ideas nempe fallaces non eſſe, eaſque veracitatem re ipſa habere.

422. OBSERVATIO II. Illuſtris Carteſius ſæculo proxime ſuperiore omnes acuti ſui, ac fœcundi ingenii nervos contendit, *ut principium aliquod certum, & inconcuſſum detegeret, quo directe idearum veracitatem oſtenderet.*

At omnes Carteſii conatus, ut & omnium philoſophorum qui præceſſerunt, quique ſubſequuti ſunt, inanes, ac fruſtranei fuerunt; idque tantum præſtiterunt, ut binas paralogiſmorum ſpecies parerent, quorum vitium detegere ſtatim pergimus.

Ut hanc *directam veracitatis idearum probationem* afferret, Carteſius *intimum exiſtentiæ noſtræ ſenſum* tamquam fundamentale principium ſtatuere conatus eſt, a quo demonſtratione deduce-

duceretur exiſtentia Dei, ſive entis neceſſario a ſe exiſtentis, & eſſentialiter omni perfectionum genere infiniti; deinde *exiſtentiam Dei demonſtratam* ſtatuere conatus eſt principium fundamentale, quo idearum veracitas demonſtrari poſſet.

In hac Carteſii methodo vir ſummus elucet, at qui novas ſibi vias ſternere volens, aberrat, & diverſus abit.

Hic nos ſatis explicitam binarum harum Carteſii demonſtrationum ideam tradere aggredimur, & oſtendere qua parte, & qua ratione ſophiſticæ, & caducæ ſint.

423. PARALOGISMUS I. Ut novum ſibi pararet demonſtrationis medium, quod ab idearum veracitate non penderet, & unice irrecuſabili ſenſus intimi teſtimonio inniteretur, Carteſius *primum*, *&* *directum* cognitionum noſtrarum omnium ſpeculativarum *principium* facere aggreſſus eſt veritatem hanc experimentalem, de qua nemo dubitare poteſt: *ego cogito*; *ergo exiſto*.

I. Hac poſita veritate Carteſius ſe poſſe arbitratus eſt Dei exiſtentiam demonſtrare, idearum veracitate non ſuppoſita, hoc pacto: ego cogito; ergo exiſto; ergo exiſtit cauſa primitiva meæ exiſtentiæ; ergo exiſtit cauſa a ſe eſſentialiter exiſtens; ergo exiſtit cauſa omni perfectionum genere infinita, quam Deum voco.

II. At enimvero veritas hæc experimentalis: *ego cogito*; *ergo exiſto*, neque primum principium eſt, neque principium directum; imo neque principium eſt; neque enim veritas eſt, quæ ipſa, & per ſe ſit veluti aliarum veritatum mater fœcunda (43 *&* 44).

Veritas hæc exprimentalis nobis quidem certa eſt, imo veritatum omnium certiſſima; nulla enim hac magis indubitate ab ipſo ſenſus intimi teſtimonio innoteſcit, & confirmatur. At hæc veritas eſt ſolitaria, a qua nulla alia ve-

trias

ritas emanat; & quæ ſe ipſa, & ab idearum teſtimonio ſejuncta nullam aliam cognitionem parit, aut parere poteſt.

III. Hæc ipſa conſequentia; *ergo exiſto*, ut conſequentia conſiderata, & ut a ſenſu intimo ſejuncta, certa, ac indubitata non evadit, niſi quia ſupponit, id de rebus affirmandum eſſe, quod in earum idea eſſentialiter incluſum apparet; entis cogitantis exiſtentiam affirmandam eſſe, propterea quia concipimus, illud cogitare non poſſe, quin exiſtat.

424. PARALOGISMUS II. Ut ſubinde directa demonſtratione idearum veracitatem ſtatuat, Carteſius omnium cognitionum noſtrarum metaphyſicarum, & mathematicarum, ſive cognitionum omnium, quæ idearum teſtimonio niterentur, principium fundamentale ponere inſtituit hanc veritatem, quam ſe prius ſolo ſenſus intimi teſtimonio ſtatuiſſe putabat: *Deus exiſtit, qui neque nos fallere poteſt, neque ſinere nos ſemper, & invincibiliter falli.*

At vero principium hoc Carteſianum aliqua quidem ratione firmiſſimum, & maxime philoſophicum, adeo fundamentalem propoſitionem a nobis ut ſcientiæ omnis primum principium poſitam, non probat, ut ipſum vere hac ipſa propoſitione, cujus ſemper, & ubique veritatem ſupponere neceſſe eſt, ſtatuatur, atque probetur.

I. Patet enim primo, Dei veracitatem mihi demonſtratione non probari, niſi quia in ideis, quas Entis Supremi habeo, eſſentialiter incluſam video ejus eſſentialem veracitatem. Ergo certa, quam habeo, divinæ veracitatis cognitio certitudine fundamentalis principii a nobis ſtatuti innititur.

Quare velle primitus idearum veritatem a Dei veracitate probare, eſt Dei veracitatem ab idearum veritate probare, & idearum veritatem a Dei veracitate; quod manifeſte eſt, ut

ajunt

ajunt Dialectici, in circulum vitioſum labi (739).

II. Patet deinde, ſi *Dei exiſtentia* nobis ineluctabiliter ratione pateſcit, & demonſtratur, fieri hoc debere, quin idearum noſtrarum veritas nobis prius ex divina veracitate comprobetur. Atque hoc omiſſo; quum juxta dialecticæ regulas *medium demonſtrationis* (76, & 683) cognitione, & certitudine prius eſſe debeat demonſtrationis objecto; ſi divinæ veracitatis cognitio neceſſaria eſſet ad omnium ſpeculativarum cognitionum noſtrarum certitudinem ſtatuendam, nos certos eſſe oporteret, Deum eſſentialiter veridicum exiſtere, priuſquam certi eſſemus, Deum exiſtere; quod eſt abſurdum.

425. OBSERVATIO III. Qua ratione, quove philoſophico ratiocinio *certus indefectibiliter fieri poſſum de Dei exiſtentia, & veracitate*; ſuppoſita tantum propoſitionis fundamentalis ſtatutæ veritate? Hac ratione.

I. Sentio, me exiſtere: a me non exiſtere percipio: omniaque entia mihi ſimilia tantum ab alio exiſtentiam habere potuiſſe.

Exiſtit ergo in natura *Cauſa prima*, increata, quæ exiſtentiam ab alio non accepit, quæque primitus primis auctoribus exiſtentiam impertita eſt, a quibus ſucceſſionum ſerie, quæcumque hæc ſit, ego exiſtentiam habui.

II. Cauſa hæc prima increata, & creatrix, de cujus exiſtentia mihi conſtat ſaltem mediate ex mea propria exiſtentia, neceſſario natura ſua prædita eſſe debet infinita intelligentia, infinita potentia, ac propterea perfectione omni genere infinita; neque enim infinita intelligentia, & potentia ſine omnium perfectionum cumulo exiſtere poſſunt; quin imo infinita intelligentia, & potentia evidenter opus fuit, imo & omnium perfectionum cumulo in cauſa, a qua primitus exiſtentiæ meæ auctores exiterunt.

Ergo cauſa hæc prima, increata, & creatrix, omni

omni perfectionum genere infinita eſſentialiter natura ſua perfectiones habet ſapientiæ, rectitudinis, *veracitatis*.

II. Cauſa hæc prima, omni perfectionum genere infinita, eſſentia ſua ſapiens, amans recti, & veritatis, mendacii, & fallaciæ inimica mihi indere nequivit permanentem idearum ſeriem, ut ab his continenter, & perſeveranter decipiar.

Non ergo mens mea eſt veluti *ſpeculum mendax* ad me illudendum elaboratum; non ergo ideæ meæ infideles ſunt, & illuſoriæ in teſtimonio, quod mihi de rebus perhibent, quum mihi teſtimonium hoc evidenter verum, certum, irrefragabile videtur.

OBJECTIONES DILUENDÆ.

Quæ præcipue *in idearum teſtimonium* ingeruntur, ſeu contra certitudinem, quam ideæ faciunt, ſunt connexionis defectus inter ideas, earumque objecta, humanæ mentis ad errorem proclivitas, ſuaſiones illuſoriæ, evidentia dubia, atque æquivoca, dubitationes, quæ de quibuſdam cognitionis principiis oriri poſſunt, idearum natura ignota.

IDEÆ CUM OBJECTO NON CONNEXÆ.

426. OBJECTIO I. Rerum veritas ab ideis noſtris non pendet; ergo ab ideis noſtris rerum veritatem inferre nequimus. Fieri ergo poteſt, triangulum quatuor angulos habere, & quatuor latera, etſi in ideis noſtris tria tantum ſemper habuerit.

RESPONSIO. Rerum veritas ab ideis noſtris non pendet exiſtentia; at vero ab iis pendet manifeſtatione. Verum eſt, exempli gratia, quin hoc ullo pacto ab ideis pendeat, triangulorum ſimilium latera homologa eſſe proportiona-

na-

nal'a; at hæc relatio, ſive proportio laterum homologorum in triangulis ſimilibus non aliunde nobis indubitate pateſit, & demonſtratur, quam infallibili idearum noſtrarum teſtimonio (417, & 425).

HUMANA MENS IN ERROREM LABILIS.

427. OBJECTIO II. Divina mens ſemper infallibilis eſt, propterea quia ſemper eſt infinita; ergo contraria ratione mens humana ſemper fallibilis eſſe debet, quum finita, & limitata ſit.

RESPONSIO. Ens omne finitum & perfectiones natura habet, quæ ſuum eſſe conſtituunt; & imperfectiones, ſeu majoris perfectionis negationes, quæ ſuum eſſe limitant, & circumſcribunt.

I. Si mens noſtra *infinitam intelligentiam* haberet; hac omnem veritatem comprehenderet, ut Deus.

II. Si mens noſtra *nullam* haberet *intelligentiam*, nullam veritatem aſſequi poſſet: hac ex parte eſſet veluti marmor, aut arenæ, vel argillæ tumulus.

III. Inter duo hæc extrema *medium* mens noſtra tenet, inter infinitam nempe intelligentiam, & intelligentiam nullam. In intelligentiæ genere & perfectiones habet, quibus apta eſt nonnullas veritates infallibiliter cognoſcere intra ſphæram ſuam poſitas; & imperfectiones habet, quibus inepta eſt alias quaſdam veritates aſſequi ultra ſphæram ſuam ſitas. Quare mentis humanæ limites, & imperfectiones ejus infallibilitatem non deſtruunt in aſſequendis veritatibus, quæ intra ſphæram ſuam ſunt, & quas ejus vires optime attingunt.

Quum itaque inter duas veluti abyſſos mens hominum locata ſit, perfectiones ſuas, imperfectionesque perpendens *ſapere ad ſobrietatem* con-

condiſcat (*a*), ita monente Apoſtolo. Utiles, atque intelligentiæ ſuæ conſentaneas cognitiones ſibi comparare ſtudeat, ne fruſtranea reddat Creatoris munera; at ſapienter caveat, ne temere, audacterque *veritates quaſdam ſuperioris ordinis* aſſequi præſumat, quarum plena, ac perfecta cognitio uni æternæ, & infinitæ intelligentiæ eſt reſervata, cuique uni omnia in luce, & ſine tenebris in rerum univerſitate videre datum eſt; hujus quippe eſſentiale attributum eſt, omnia comprehendere, ſeque magna ex parte incomprehenſibilem eſſe. Semper itaque meminerit; *ibi ſcientiam finire, ubi fides incipit.*

PERSUASIONES ILLUSORIÆ.

428. OBJECTIO III. Nonne poterit ſupremi Auctoris infinita potentia hominem formare a ſuis ideis continenter illuſum, quique ſe minime falli continenter putet? Quam mihi certam demonſtrationem dabis, me hunc hominem non eſſe? Stultus a nativitate, & continenter ſtultus ſemper in illuſione, & in errore verſatur; & fortaſſe ſe ſolum ipſe ſapientem putat.

RESPONSIO. Trita hæc inter ſapientes, & ſtultos comparatio omni ætate Scepticiſmi veluti Achilles fuit. Non tamen ipſa ſapientes in Scepticiſmum inducet: num e ſtultis Scepticos efficere apta ſit ignoro.

I. Aſſerere, Deum nihil ſapientia ſua indignum, aut ſine recta, & ſe digna ratione efficere poſſe, non ſane eſt ejus infinitam potentiam limitare, & coercere. At quæſo, quam ſapientia ſua, & ſe dignam rationem habere poſſet rerum omnium Auctor, hominem ipſe im-

(a) *Non plus ſapere, quam oportet ſapere; ſed ſapere ad ſobrietatem*, Rom. 12.

immediate condens, ut eum continenter, & perſeveranter errori illudendum traderet? Repugnat ergo, Deum ipſum immediate hominem condere, hoc intuitu, atque hac ratione, ut perpetuo præſtigiis, & erroribus illudatur.

Hominis *perpetua ſtultitia* capti conditio non ea eſt, quæ immediate, & directe a Deo procedat; ſeu quam ipſe immediate, & directe intenderit naturam condens. Conditio hæc, quæ ab accidentali organorum hominis hujus vitio provenit, a generali cauſarum ſecundarum actione orta eſt; quæ actio in univerſale naturæ bonum efficaciter, & perſeveranter tendit; neque eam Deus tenetur miraculo mutare, aut continere, ne fortuitum, & caſu accidens alicui peculiari homini infortunium avertat.

III. Quomodocumque ſe haberet homo in perpetua illuſione vivens; patet me in perpetua illuſione eſſe, ne poſſe quidem ſuſpicari, quum animadverſionis meæ, & ratiocinii mei ſenſum intimum habeo, quum evidentiæ rerum ſenſum intimum habeo, hujus, inquam, firmæ, & inconcuſſæ evidentiæ, quam ratio ſentit, ac percipit, quæque omnem ab intellectu dubitationem removet; quum perſuaſiones habeo, quarum & objectum, & rationem apprime noſco, eaſque perſpicuas, ratione ſuffultas, firmas, inconcuſſas, omneſque aut rerum evidentia innixas, aut certis, ac indubitatis experimentis.

Ita nos ratione frui ſentimus, ut vita, & bona valetudine frui ſentimus; quum vero rationis ſenſum habemus, abſurdum eſt ſupponere tunc nos in eo ſtatu eſſe, in quo ratione non fruamur, & perpetua illuſione decipiamur.

EVIDENTIA DUBIA, ET ÆQUIVOCA.

429. OBJECTIO IV. Certitudo, quam ideæ præbent, & rerum evidentia, & hujus evidentiæ ſenſu innititur. At vero quoties hanc re-

rum

rum evidentiam nos habere, & ſentire credimus, quum nulla re ipſa habeatur evidentia, ac proinde nulla evidentia ſentiatur? Homo paralogiſmo, aut erroneo ratiocinio deceptus, quod illi rectum videtur, etſi non ſit, evidentiam ſe habere, & ſentire credit; & tamen fallitur. Ergo ſenſus intimus evidentiæ non ſemper cum rerum veritate infallibiliter connexus eſt.

RESPONSIO. Evidentia, uti lux, magis minuſque vivida, ſenſibilis, efficax, & potens eſt; quare magis, minuſque ſentiri poteſt. Evidentia ſimplex, & proxima eſt veluti magna lux objecto proximo, valdeque ſenſibili affuſa. Evidentia remota, & complexa eſt veluti lux languida, & nubibus intermixta objecto remoto, & confuſe in oculo, & in anima picto affuſa.

Oculus bene valens languida, & æquivoca impreſſione decipi poteſt, quam in illo facit lux a cometa quocumque aut initio, aut ad finem ſuæ apparitionis reflexa; nunquam vero decipitur plane vivida, & nitida impreſſione, quam in illo lux a ſole pleno meridie veniens efficit, aut a Syrio nocte ſerena, aut clara die a proximis, & vivide illuſtratis objectis. (92, & 97).

I. *Evidentia ſimplex, & proxima* nunquam fallit, nunquam in anima aut dubitationem, aut perturbationem, aut perplexitatem relinquit. Quiſnam unquam ab ea evidentia deceptus fuit plane perſpicua, & ſenſibili, quæ illi veritatem primorum principiorum patefacit, aut immediatas horum principiorum conſequentias? Hujus evidentiæ ſenſus intimus ſemper cum rerum veritate indefectibiliter connexus eſt.

II. *Evidentia remota, & complexa* rationem ſequitur amplitudinis, acuminis, virium diverſarum mentium, quibus recipitur; quod enim mentibus aliquibus ſatis limitatis eſt evidentia remota, & complexa, aliis præſtantioribus mentibus eſt veluti evidentia ſimplex, & proxima. Nonnullæ ſunt, ut alibi adnotavimus, unius ſyl-

ſyllogiſmi mentes; aliæ, duorum, trium, atque ita porro (184).

At vero nulla eſt mens creata, cui *evidentia* aliqua *remota & complexa* non ſit; atque hæc errori obnoxia eſſe poteſt; quare ipſa non omnem a mente dubitationem, perturbationem, perplexitatem prorſus excludit. Hujus poſtremæ evidentiæ ſenſus intimus non ſemper cum rerum veritate indefectibiliter connexus eſt.

III. Quæcumque ſive major, ſive minor ingenii vis in mente ratione utente ſupponatur, certum eſt, nunquam *illam paralogizare*, niſi quum in demonſtratione complexa ab una ad aliam ideam mediam, ſive ab una ad aliam conſequentiam tranſitum faciens, devenit tandem ad propoſitionem a principio remotam, quo illam fulcire credit, eamque veram putat, quæ re ipſa falſa eſt.

In hac hypotheſi quis paralogiſmo deceptus poteſt quidem aliquatenus ſuaderi, veram eſſe propoſitionem, quam demonſtratam putat; at vero hujuſmodi perſuaſio ſemper languida, ſemper inquieta, ſemper aliquo erroris metu commixta, nunquam *eminentem illum vis, & certitudinis gradum* obtinet, quem rigida, & perſpicua demonſtratio præſefert; in hac enim mens omnem ſive idearum, ſive conſequentiarum mediarum nexum uno veluti intuitu perſpicit, qui indefectibiliter principium certum, & evidens, a quo initium fit, cum poſtrema veritate, qua demonſtratio concluditur, colligat; & tunc huic veritati plena, ac perfecta ſecuritate mens aſſentitur. Porro huic tantum intimo ſenſui, atque huic evidentiæ nos infallibilitatis notam tribuimus.

PRINCIPIA FALSA, VEL DUBIA.

440. **OBJECTIO V. Juxta principia fidei in adorando Trinitatis myſterio Pater naturæ divinæ identificatus eſt; Deus enim eſt: Filius**

quoque naturæ divinæ identificatus eſt; Deus enim eſt; & tamen Pater Filio non eſt identificatus. Non ergo ſemper verum eſt, bina uni tertio identificata inter ſe identificata eſſe; unum ergo ex præcipuis cognitionum noſtrarum, & dialecticæ univerſæ principiis in ſe falſum eſt, aut ſaltem non univerſim verum.

RESPONSIO. Si cum quibuſdam, qui ſe philoſophos dicunt, contendas principium hoc in creatis verum, in divinis falſum eſſe, manifeſtum abſurdum dices; non enim principium hoc in divinis falſum eſt; tantum male applicatum eſt, & præpoſtere intellectum.

In ſancta Trinitate Pater Deus eſt, quin id omne ſit, quod natura divina eſt; Filius Deus eſt, quin id omne ſit, quod natura divina eſt. Juxta principia fidei divina natura tota cum tribus divinis perſonis ſimul ſumptis identificata eſt; at non identificata eſt in tribus ſuis relationibus cum unica perſona ſeorſim ſumpta.

Adorandum hoc myſterium nihil habet rationi oppoſitum, quodque credibilitatem illi a divina revelatione tributam deſtruere poſſit, ut alibi oſtendimus. Nihil præcipue habet evidenter oppoſitum principio, de quo ſermo, & in quo ſemper agimus de *identitate in omnibus relationibus* duorum cum tertio (52 & 157).

441. OBJECTIO VI. Idem ſubjectum eodem tempore *eſſe*, *& non eſſe* poteſt; marmor, puta, eodem tempore materiale eſſe poteſt, & non eſſe intellectivum. Ergo in eadem re, in eodemque ſubjecto eſſe, & non eſſe componi poſſunt; quod præcipuum ſcientiæ omnis principium deſtruit, illud ſcilicet, quo ponitur, fieri non poſſe, ut idem eodem tempore ſit, & non ſit.

RESPONSIO. Idem ſubjectum eodem tempore eſſe quid poteſt in uno rerum genere, & quid non eſſe in alio rerum genere: hoc cujuſcumque rei natura finitæ proprium eſt (47).

At vero idem ſubjectum non poteſt eodem tem-

tempore eſſe aliquid, & hujus ipſius negationem habere; puta, materialitatem, & materialitatis negationem; intelligentiam, & intelligentiæ negationem. Atque hic eſt hujus apud philoſophos, & geometras adeo celebris principii ſenſus, de quo quæſtio.

IDEÆ RERUM MATERIALIUM.

442. OBJECTIO VII. *Idea rei materialis, & extenſa*, puta circuli, trianguli, frontis ædificii, hominis, leonis, nequit eſſe objecto ſuo conformis, quin materialis ſit, & extenſa. At vero qua ratione idea materialis, & extenſa eſſe poteſt imago ſpiritualis, cujuſmodi ideas omnes eſſe definivimus?

RESPONSIO. Idea rei materialis, & extenſæ conformis eſt objecto ſuo non conformitate naturæ, at repræſentationis (99 & 392).

I. Ut materialis cubi charta deſcripti, aut impreſſi imago objecto ſuo conformis ſit, non opus eſt, hanc imaginem æque longam, latam, & profundam re ipſa eſſe; ſatis eſt ſi hujuſmodi ſit repræſentatione, & apparentia.

Ut tabula materialis pictum exercitus imperatorem referens objecto ſuo conformis ſit, profecto non opus eſt, tabulam hanc in ſe eandem naturam habere, quam habet objectum repræſentatum; neque ipſum vivum, & agens eſſe, ut objectum repræſentatum: ſatis eſt, ſi tabula hæc eum colorum, & lineamentorum ordinem contineat, quibus apte exprimatur actio, atque habitus, qui in objecto exprimendus eſt.

II. Ita quoque rei idea, aut imago intellectualis rem hanc apte exprimit hoc tantum, quod rei hujus proprietates repræſentatione contineat. Ipſa quidem natura ſpiritualis res ipſas materiales fideliter refert, quum materiales earum proprietates exprimit, & res ſpirituales,

quum earum quoque ſpirituales proprietates exprimit.

IDEARUM NATURA IGNOTA.

443. OBJECTIO VIII. Quid nobis noſtris ideis ignotum magis? Quænam earum natura eſt; quænam origo; quodnam ſubjectum? Sunt ne illæ anima tantum, an quid præterea? Extenſæ ne in ſe ipſis, an inextenſæ? Si extenſæ, qua ratione ſpirituales ſunt? Si inextenſæ, quomodo rerum extenſarum ſunt imagines? Quid lucis e tot tenebris, & quid certi e tam incertis eruemus?

RESPONSIO. Fortaſſe imperfecte admodum naturam, originem, & ſubjectum idearum noſtrarum novimus: at perfecte earum & *exiſtentiam*, & *munus* novimus: atque hac ipſa exiſtentia, & hoc ipſo idearum munere tota ea innititur certitudo, quam nos illis attribuimus.

I. Quæcumque idearum noſtrarum origo, & natura ſit, certum eſt eas in anima noſtra eſſe; eas aliquid præter animam noſtram eſſe; mihi enim, exempli gratia conſtat, ideas meas ſe ſentiendas præbere in intelligente mea, ſenſibilique ſubſtantia, quam animam meam dico; meamque animam heri exſtitiſſe ſine quibuſdam ideis, quas habet hodie, & a quibus hodie afficitur.

II. Certum eſt, ideas noſtras, quæcumque earum origo, & natura ſit, tunc exiſtere, quum eas in nobis percipimus, atque ſentimus; ſunt enim objectum ſenſus intimi, qui infallibilem objecti ſui certitudinem præbet.

III. Certum eſt, ideas noſtras, quæcumque earum origo, & natura ſit, nullam ſolidam, & reſiſtentem extenſionem habere lineis, planis, angulis ſive ſalientibus, ſive retrocedentibus terminatam, qualis materiæ convenit; patet enim nihil eas eſſe, quod ullo pacto materiæ ſimile ſit.

IV.

IV. Certum eſt, quæcumque idearum noſtrarum origo, & natura ſit, ſi illæ in ſe veram re ipſa extenſionem habent, hanc ſpiritualem eſſe; exiſtunt enim in ſubjecto, quod ſenſibile, & intelligens eſt, ac propterea non niſi ſpiritualis ſubſtantia eſſe poteſt (209 & 227).

V. Certum eſt, quæcumque idearum noſtrarum origo, & natura ſit, eas ut plurimum res materiales, & extenſas nobis exhibere; eaſque ſive extenſæ, ſive inextenſæ ſint, quum nobis res materiales repræſentant, nullo pacto natura rebus iis ſimiles eſſe, quibus repræſentatione ſimiles ſunt.

444. OBJECTIO IX. Experimentali ſenſu ſcimus nos maxime claram, atque diſtinctam, puta, trianguli ideam habere; treſque trianguli angulos, ac tria latera diſtincta, & ſejuncta eſſe in imagine repræſentante, ut in objecto repræſentato. Qua ergo ratione, iterum, inextenſa eſſe poteſt imago, in qua lineæ ſeparatæ, & extenſæ deſcriptæ ſunt?

RESPONSIO. Experimentali ſenſu ſcimus nos maxime claram, atque diſtinctam trianguli ideam habere; atque hac idea nos tres trianguli angulos, & tria latera videre ut diſtincta, ut ſeparata, ut unum extra aliud. At ſenſus experimentalis nobis non indicat angulos, & latera trianguli in idea repræſentante ita ſeparata eſſe, ut in objecto; ſenſus enim experimentalis ſentit tantum, non judicat; decernere vero num tres hi anguli, triaque hæc latera in idea repræſentante ſeparata ſint, aut confuſa, judicii ſpeculativi munus eſt, non ſenſus experimentalis. Idem dici poteſt de idea quavis materialem quamvis extenſionem referente, puta, ædificii frontem, cubi ſuperficiem, & profunditatem, montis ſuperficiem, & profunditatem, ſive terreſtris globi, aliorumque (442, & 443).

I. Nihil omnino eſt, quod oſtendat, intellectualem rei extenſæ imaginem eſſe *imaginem in*

ſe extenſam; nulla enim adeſt firma probatio aut a ſpeculatione, aut ab experientia deſumpta hoc confirmans, ſeu plena certitudine oſtendens, hanc imaginem in ſe extenſam eſſe, & partes habere, imo partes extra partes.

Sit ex materia quacumque ſphæra infinite magna; atque ab hujus ſphæræ centro infiniti procedant radii divergentes ad totidem diverſa ſuperficiei puncta terminati. Si ſupponi poſſet, *punctum centri* hujus ſphæræ eſſe ſimplex, & in ſe ſenſibile, nulla prorſus extenſione: quare punctum hoc a quovis radio in tota ſua ſuperficie affici non poſſet, & ad diverſa ſuperficiei puncta referre impreſſionem in ipſo a pluribus radiis divergentibus effectam?

II. Nihil prorſus demonſtrat, intellectualem rei extenſæ *imaginem* eſſe *in ſe ipſa inextenſam*; intellectualis enim imago naturæ ſubjecti, cui inhæret, participare poteſt, & debet (209); & ſi demonſtratum eſt, ſpiritum nullam materialem extenſionem habere, non propterea demonſtratum eſt, nullam habere ſpiritualem extenſionem.

Divina eſſentia natura ſua infinite ſimplex & in terra, & in ſole, & in Syrio, & in Cynoſura ſimul exiſtit; in his enim agit. Quare anima humana natura ſua ſimplex ipſa quoque & in uno, & in alio cerebri puncto exiſtere nequiret? & ſi in diverſis punctis anima humana exiſtere poteſt: qua ratione oſtendetur, intellectualem imaginem ipſi inhærentem in diverſis punctis, quibus anima ipſa ineſt, non ineſſe? (1079, & 1082).

IDEÆ INFINITI.

445. OBJECTIO X. Si ideæ imagines eſſent, *infiniti ideam* habere non poſſemus: hæc enim idea non niſi imago infinita eſſe poteſt, quæ in ſubjecto finito haberi nequit. Atqui infiniti ideam ha-

habemus; ergo idea infiniti non eſt infiniti imago: ergo neque finitarum rerum ideæ harum rerum ſunt imagines.

RESPONSIO. Idea infiniti objecto infinita eſt, natura finita; nihil ergo in natura eſt, quo eam in ſubjecto finito exiſtere repugnet.

446. EXPLICATIO I. Senſus experimentalis monet, nos *objectorum indefinite magnorum ideas habere*; ergo infiniti ideam habere poſſumus. Oſtendo.

I. Pictura pollicem alta, dimidium lata *imago materialis* eſt ſæpius nitidiſſima, & ſimillima homini, aut fœminæ ferme quinque pedes altæ, & unum latæ; imago ergo materialis rei hanc referre poteſt, quin ejus dimenſiones habeat.

Pari modo quum vel ad immenſam planitiem clara die, vel ad cælum nocte ſerena oculum obverto, retina unius, aut alterius lineæ diametro nitidam atque diſtinctam *materialem imaginem* habet interdiu immenſæ huius planitiei, noctu quartæ cæli partis. Ergo iterum extenſio materialis objecti imaginis objecto repræſentato nulla determinata menſura conferri debet.

II. Iiſdem dotibus prædita eſt *imago intellectualis*, ſive idea, imo infinite majoribus. Extenſa ſit, nec ne, in ſubjecto ſuo, in ſubſtantia, nempe, intelligente, & ſenſibili, immenſitatem repræſentat terreſtris globi, cæli, ſpatii ultra mundi fines extenſi: cuiuſvis aſſignabilis magnitudinis objectum repræſentat; nullaque aſſignabilis magnitudo datur, quam ipſa repræſentare nequeat duplam, triplam, quadruplam, atque ita porro in infinitum.

Quare ſi *facultas repræſentativa ideæ* infinita non eſſet, jam finita magnitudine exhauriri poſſet; quod nunquam fit, aut fieri poteſt, ut nos monet ſenſus intimus. Infinita ergo ſit oportet ideæ facultas repræſentativa; ergo idea infini-

tum repræſentare apta ſit oportet ; mens ergo noſtra infinitum percipere apta ſit, oportet.

447. EXPLICATIO II. Senſus experimentalis nos docet, nos re ipſa ideam habere infiniti numero, extenſione, duratione, perfectione.

I. Exempli cauſa: quemcumque numerum aſſignes, numerum concipio duplum, triplum, quadruplum, atque ita porro in infinitum; neque unquam finitum numerum invenies, qui univerſam, quam numerorum habeo, ideam adæquare poſſit. Ergo hæc *numerorum idea* in objecto ſuo infinita eſt.

II. Pari modo quamcumque elapſorum ſæculorum ſeriem ante hoc inſtans temporis ſupponam, durationem majorem concipio bis, millies, atque ita porro in infinitum, quin ullam finitam durationem inveniam, ideam, quam habeo, durationis adæquantem. Ergo hæc *durationis idea* in objecto ſuo infinita eſt (367).

III. Pari adhuc modo, a centro globi, quem incolo, rectam indefinitam ad extremos corporum fines duco: hanc mente indefinite produco duplicans, triplicans, quadruplicans, atque ita porro in infinitum, quin unquam terminum attingam, ultra quem adhuc interminabilem extenſionem non concipiam. Habeo igitur extenſionis ideam, quam nulla finita extenſio adæquare poteſt. Hæc igitur *extenſionis idea* in ſuo objecto eſt infinita (356, *&* 978).

IV. Pari tandem modo, quamcumque in rebus creatis ſive materialibus, ſive immaterialibus, quas aptius dignoſcere poſſum, perfectiones detegam, majorem adhuc perfectionis gradum concipio; tum quemcumque finitum perfectionis gradum cogitatione adijciam perfectioni in creatis quibuſcumque rebus obſervatæ, nondum video me, quam habeo, perfectionis ideam adæquaſſe: habeo ergo perfectionis ideam, quam nulla finita perfectio adæquare poteſt; quam ergo

go habeo *perfectionis idea* in ſuo objecto eſt infinita (966).

448. NOTA I. Nonnulli recentiores philoſophi cenſuerunt, nos nullam infiniti ideam habere; eaſque omnes, quas nos *infiniti cujuſcumque ideas* dicimus, non niſi *indefiniti* ideas eſſe. Patet philoſophos hoſce falli, ut modo demonſtratum eſt.

Ceterum quam ſibi effingunt indefiniti idea inani æquivocatione fulcitur, a qua eos liberare facile eſt. Dilemma enim invictum illis propono, quod infinito in numeris, ut primum hoc fortuito ſeſe offert, nunc applico. Quum *indefiniti numeri ideam* habes, numeri nempe quemcumque finitum numerum aſſignabilem excedentis, aut ideæ tuæ objectum finitum eſt, aut non.

I. Si *idea tua objectum finitum non eſſe* dicis; jam hoc ipſo illud fateris infinitum. Qui enim non finitum eſſe poſſet, quin infinitum eſſet? Quum igitur dicis, te ideam habere numeri indefiniti, qui finitus non eſt, fateris te numeri infiniti ideam habere.

II. Si *idea tua objectum finitum* dicis, at magnitudinis indefinitæ, ſive cui nullos terminos aſſignare potes; peto, undenam ſcias finitum eſſe? Patet, te hoc ſcire non poſſe, niſi quia *ideam* habes *numeri illum excedentis*. Atqui numerus quemcumque finitum numerum excedens non niſi infinitus eſſe poteſt; ergo quum fateris, te ideam habere numeri indefiniti, quem finitum cenſes, fateris te numeri infiniti ideam habere.

III. Patet hic veritas veteris hujus philoſophici axiomatis; *indefinitum non noſcitur niſi ex idea infiniti*. Exempli gratia, judicare non poſſem, extenſionem decem haxapedas longam finitam eſſe, niſi extenſionis decem hexapedas excedentis ideam haberem. Pari modo judicare non poſſem, numerum finitum, ſed indefinitæ

magnitudinis finitum eſſe, niſi ideam haberem numeri omnem, qui haberi poſſit, finitum numerum excedentis. Ita quoque judicare nequirem, finitam extenſionem, ſed indefinitæ magnitudinis, finitam eſſe, niſi extenſionis omnem finitam, quæ haberi poſſit, extenſionem excedentis ideam haberem.

449. NOTA II. Nonnulli quoque recentiores philoſophi voluerunt, nos *ideam infiniti* efficere, finitas quaſdam magnitudines, quarum ideas habemus accumulando, & congerendo; puta, duplum, decuplum, centuplum ſæculi aſſumendo, atque ita porro indefinite, ideam infinitæ durationis efficimus: duplum, decuplum, centuplum leucæ, atque ita porro indefinite aſſumendo, ideam infinitæ extenſionis nobis efficimus: duplum, quadruplum, decuplum, centuplum, atque ita porro indefinite virium, & intelligentiæ, quas in nobis noſcimus, aſſumentes, potentiæ, & intelligentiæ infinitæ ideam nobis efficimus.

At perſpicuum eſt, ſi hac ratione idea infiniti concipiatur, rerum ordinem, ac naturam prorſus everti; atque hujuſmodi origo ſi infiniti ideæ tribuatur, ideæ, quæ re ipſa habetur, originem tribui non modo fabuloſam, verum evidenter chimæricam. Patet enim, ſi finitas magnitudines ita congeram, & indefinite accumulem, puta, ſæcula, leucæ, numeros, vires motrices, nunquam me, niſi objectum finitum efficere, quod nunquam ideæ infinitæ objectum eſſe poteſt.

Exempli cauſa, millies mille leucæ, aut anni duplicati, triplicati, quadruplicati, ad quadratum, ad cubum, ad quartam poteſtatem elevati, atque ita porro indefinite, ſemper erunt magnitudo tantum finita duratione, aut extenſione; & ad quamvis immenſitatem magnitudo hæc cogitatione elata ſupponatur, nec eſt, nec erit unquam niſi objectum finitum, quod nec

ideam

ideam infinitam parere, nec ejus objectum eſſe poteſt.

450. NOTA III. Nonnulli adhuc recentiores philoſophi arbitrati ſunt, cognitionem, quam infiniti habemus, *judicium* eſſe, non ideam. Exempli gratia; quum infinitum numero, aut extenſione concipio, judico, infinitum hoc exiſtere, quin hujus infiniti ideam habeam, quod, ajunt, idea finita referri nequit.

At modus iſte infinitum concipiendi minime philoſophicus eſt; juxta enim maxime ſimplicis dialecticæ principia, nullum datur ſpeculativum judicium ſine idea ſubjecti, cujus proprietas aliqua affirmatur, aut negatur; ac judicare, infinitum exiſtere, eſt infiniti, cui exiſtentia tribuitur, ideam habere. Judicium ergo de infinito infiniti ideam neceſſario ſupponit.

IDEÆ OBJECTORUM CHIMÆRICORUM.

451. OBJECTIO XI. Si ſemper ideæ eſſent rerum imagines, non haberetur idea nihili, chimæræ, Dei injuſti, vitii; quæ nullas re ipſa proprietates, nullum intelligibile lineamentum habent; neque quidpiam, quod ullo prorſus pacto in idea exprimi, aut pingi poſſit. At vero & nihili, & chimæræ, & Dei injuſti, & vitii idea habetur; & hoc oſtendo. Sint hæ propoſitiones: „ Nihilum nullam habet realem „ proprietatem. Chimæra in ſe cognoſci, & „ concipi nequit. Deus injuſtus exiſtere nequit. „ Vitium odio, & contemptu dignum eſt ".

His poſitis ſic procedo. Quatuor hæ propoſitiones in ſe evidentes ſunt, nemine diſſentiente. Atqui juxta dialecticæ principia in ſe evidentes eſſe nequeunt, quin earum ſubjecti habeatur idea; ergo quatuor harum propoſitionum ſubjecti habetur idea; at iſtarum ſubjecta ſunt nihilum, chimæra. Deus injuſtus, vitium;

ergo habetur idea nihili, chimæræ, Dei injuſti, vitii.

RESPONSIO. Ut propoſitio in ſe, & a ſe evidens ſit, neceſſe eſt, haberi ideam ſubjecti hujus propoſitionis; hac enim tantum judicari poteſt, conveniat ne attributo propoſitionis ſubjectum.

Quatuor allatæ propoſitiones in ſe, & a ſe evidentes ſunt, earumque ſubjectum concipitur; at quodnam earum ſubjectum eſt? Hoc diſcutiendum *, & explicandum; neque enim earum ſubjectum illud eſt, quod primo oculi intuitu videtur eſſe (395).

Quatuor hæ propoſitiones diverſo prorſus modo in mente diſpoſitæ, & ordinatæ ſunt, ab eo, quem verba præſeferunt, in quibus earum naturalis ordo penitus everſus eſt, & perturbatus.

En cujuſcumque, ut in mente eſt, ordo naturalis, & analyticus. Realis proprietas, *nihili*, aut negationis entis proprietas eſſe nequit. Idealis repræſentatio, nequit eſſe *chimæra*, aut illius, quod neque exiſtere, neque cognoſci poteſt, repræſentatio. Deus nequit exiſtere *injuſtus*, ſeu cum injuſtitia, quæ eſſentialiter ab ejus natura excluditur. Virtus qualitatem habet exiſtimatione, & amore dignam, quæ in *vitio* non exiſtit; ipſum enim eſt virtutis excluſio, aut negotio (51, 235, 395).

§. III.

SENSATIONUM ORIGO.

452. OBSERVATIO. NAturæ Auctor, *quinque ſenſus* nobis impertitus eſt, ſeu media diverſa quinque, quibus materialia, & ſenſibilia objecta, quibus circumdamur, dignoſceremus

mus. Senſus hi, viſus nempe, auditus, guſtus, olfactus, & tactus, totidem ſunt corporis noſtri diverſa organa, quibus anima a finibus, quibus continetur, veluti erumpit, rebus externis, ac ſenſibilibus magis, minuſve remotis communicat, earum præſentiam, & proprietates ſentit, & ab iis innumera tum bona, tum mala percipit in diverſis ſenſationibus, quæ ab iis in ipſa excitantur (11 & 24).

I. *Senſationes* dantur *ſine ulla idea*. Hujuſmodi ſenſatio eſt, quam quis experitur, quum primum ſuccini, aut moſchi odorem ſentit, quin corpus videat, aut tractet, unde odor hic emanat.

II. *Idea* dantur *ſine ulla ſenſatione* ſaltem actu. Hujuſmodi ſunt entium moralium ideæ, entium abſtractorum, plurimorumque entium per ſe inſenſibilium. Hujuſmodi eſt idea turris cylindricæ, quam viginti ante annos vidi, nec amplius poſtea vidi.

III. *Senſationes* dantur *ideis conjunctæ*. Hujuſmodi ſunt, quas experior quum oculos converto aut ad elegantem hortum, aut ad regiam domum, aut ad latiſſimos campos, quos ſol illuſtrat.

Quotidie plurimas ſenſationes habemus, alias ideis conjunctas, alias ſine ulla idea. At *qua ratione in nobis hæ ideæ enaſcuntur, aut formantur*? Quænam earum cauſa eſt ſive efficiens, ſive occaſionalis? Hoc præclarum problema ita ſolvere nitemur, ut apte cuique ſatisfiat, qui norit qua certitudine, & claritate illud ſolvi poſſit.

453. DEFINITIO. Recentiores phyſiologiſtæ *ſenſorium* vocant, ſeu *ſenſus ſedem* organi cujuſque partem, quæ impreſſiones ſibi a ſenſibilibus objectis effectas animæ communicat.

I. Veroſimile eſt, organa noſtra omnia *faſciculis fibrarum* conſtare, quæ ſive in externis, ſive in internis corporis partibus extenſæ, omnes

ſive directe, ſive indirecte ad cerebrum appellunt, ubi *ſedes animæ* eſſe videtur (1062).

II. Pars iſta cerebri ſive nota ſit, ſive ignota, quo aut directe, aut indirecte fibræ omnes noſtræ organicæ appellunt, eſt *ſedes ſenſus*, ſive proprius, & determinatus locus, quo impreſſionem objectorum ſenſibilium anima recipit.

454. NOTA. Quum divina eſſentia eſſentialiter illimitata, & intelligens ſit, quum in univerſo infinito ſpatio, in omnibus corporibus, & ultra in infinitum exiſtat, quum omnia eſſentialiter videat, & cognoſcat, imo omnia immediate videat ubicumque ipſa exiſtit, Neutonus *divinæ eſſentiæ ſenſorium* metaphorice appellat ſpatium infinitum, & quamcumque ſpatii infiniti partem; quælibet enim ejus pars eſt aliquo pacto eſſentiæ divinæ, quod animæ humanæ eſt ſedes ſenſus, ſeu locus proprius, & determinatus, quo ipſa impreſſiones ab objectis ſenſibilibus immediate recipit.

Hæc metaphorica Neutoni idea plurimis inanibus cavillationibus quidem, nulla vero ſolida ratione peti poteſt.

SENSATIONES ORGANICÆ, ET MENTALES.

Impreſſiones ſenſibiles, quas a noſtris diverſis organis recipimus, *ſenſationes* dicuntur; hæ & in organo materiali, & in ipſa animæ ſubſtantia conſiderari poſſunt. Hinc binæ ducuntur definitiones.

455. DEFINITIO I. *Senſatio exterior, & organica* eſt commotio, ſive impreſſio in organis animati corporis effecta; in fibris, nempe, maxime mobilibus, & tenuibus, quibus organa ipſa conſtant.

I. Hujuſmodi eſt organica, & exterior *viſus* ſenſatio; ſive hæc commotio, & impreſſio in fibris oculi actione lucis effecta, quæ motus illis, & vibrationes diverſas imprimit pro diver-

verſa objectorum natura illam ad oculum jaculantium, ſeu reflectentium (*Phyſ.* 905 & 910).

II. Hujuſmodi eſt exterior, & organica *guſtus* ſenſatio; ſive hæc commotio, & impreſſio in fibris oris, linguæ, palati effecta a tenuioribus, magiſque activis alimentorum ſolidorum, & liquidorum particulis effecta, quæ ab his ſubſtantiis emiſſæ diverſis modis fibras, & tubulos, quibus tota oris cavitas inſtructa eſt permeant, atque titillant.

III. Hujuſmodi eſt exterior, & organica *olfactus* ſenſatio; ſive hæc commotio, & impreſſio in fibris utramque naſi cavitatem contegentibus excitata diverſorum odororum corpuſculorum actione, quæ perpetuo quaquaverſum ab odoris corporibus effluentia diverſis modis, hoc organum pro diverſa eorum maſſa, velocitate, denſitate, figura, afficiunt, urgent, & vellicant.

IV. Hujuſmodi eſt organica, & exterior *auditus* ſenſatio; ſive hæc commotio, & impreſſio in auris fibris effecta aerearum columnarum actione, quæ una extremitate ſonoro corpori inſiſtunt, altera auri; quæque ſonori corporis vibrationibus diverſa ratione agitatæ, diverſa quoque ratione feriunt, atque concutiunt fibras longitudine, craſſitie, tenſione diverſas, quæ in auris intimo veluti cytharam efficiunt (*Phyſ.* 785 & 782).

V. Hujuſmodi tandem eſt exterior, & organica *tactus* ſenſatio; ſive commotio, & impreſſio in quibuſcumque tactilibus fibris excitata, exempli gratia, in pedis, aut manus fibris, corporis actione illas diverſa ratione, pro diverſa ejus maſſa, volumine, duritie, figura, afficientis (12 & 29).

456. NOTA. Senſatio exterior, & organica nulla ratione eſt ſenſatio interior, & mentalis, de qua ſtatim. Hæc tota in animæ ſubſtantia eſt, illa tota in organo materiali.

Sen-

Senſatio mentalis eſt animæ ipſius modificatio: *ſenſatio organica* eſt tantum corporis organici, & animati modificatio, quæ infinitis modis variari poteſt: ipſa ad hoc inſtituta eſt, ut ſit ſpiritualium modificationum cauſa, aut occaſio; at ipſa ſemper in ſe modificatio materialis eſt.

Alibi oſtendemus, *fluidum animale* præcipuum naturæ inſtrumentum eſſe in mechanica corporis ſtructura ad organicas ſenſationes efficiendas (1249).

457. DEFINITIO II. *Senſatio intima*, & *mentalis* eſt in ipſa animæ ſubſtantia modificatio ſpiritualis qualitatibus ſenſibilibus corporis reſpondens, a cujus immediata, vel mediata actione excitatur; ſeu, quod in idem recidit, ſenſatio intima, & mentalis eſt impreſſio ſenſibilis in anima effecta, quæ animæ annunciat, & dignoſcendam præbet objecti ſenſibilis, a quo organum materiale afficitur, præſentiam, & exiſtentiam.

Senſatio mentalis non dignoſcere facit, ut *idea*, objecti ſui eſſentiam, & naturam: tantum ejus præſentiam annunciat, & quaſdam ejus ſenſibiles qualitates, aut proprietates detegit (29 & 392).

Alibi oſtendemus, magnum eſſe diſcrimen inter has animæ modificationes, quas ſenſationes mentales nuncupavimus, & alias quaſdam animæ ſenſationes, quæ paſſim *animæ ſenſus* vocantur (1176). Hic tantum de organicis, & mentalibus ſenſationibus ſermo eſt, quarum originem detegere, & explicare conabimur.

458. NOTA. Sententia per hos dies magis a philoſophis admiſſa, eſt: *Deum eſſe cujuſque motus in corporibus ſive animatis, ſive inanimatis cauſam unicam efficientem*. Hanc ſententiam nos alibi amplectemur, & validis, ac convincentibus rationibus comprobabimus (1224).

At quamcumque ſententiam de motus cauſa effi-

efficiente ſequaris; en tibi nonnullas de ſenſationibus noſtris tum organicis, tum mentalibus, præcipuas aſſertiones, quæ a nulla hypotheſi, aut ſententia pendent, & de quarum certitudine dubitare nemo poteſt.

459. ASSERTIO I. *Senſationis exterioris, & organicæ ſemper cauſa, aut occaſio eſt corporis impulſus, aut reſiſtentia, quo ſenſus organa concutiantur.*

DEMONSTRATIO. Succuſſio in oculi fibris excitata a diverſis radiis lucidis illas percellentibus (ſive hos illius cauſam dicas, ſive occaſionem); in auris fibris ab aerearum moleculárum impulſu, ac diverſis vibrationibus; in tactus fibris a diverſa tactilium corporum actione, aut reſiſtentia, ſunt ipſa exterior ſenſatio organica.

At vero certum eſt, ſenſationem hanc organicam, ſive hanc materialis organi ſuccuſſionem, & vibrationem ſemper relationem dicere ad aliud corpus, quod ejus cauſa, aut occaſio eſt in organo, in quo exiſtit; experientia enim docemur, *generalem eſſe naturæ legem, in terreſtribus corporibus agitationem, aut motum corpori non niſi alterius corporis actione communicari.*

Organa noſtra corpora ſunt; huic ergo generali naturæ legi ſubjacent; quare eorum agitatio ſemper relationem dicit ad alterius extranei corporis exiſtentiam, & actionem, a qua producatur. Q. E. D.

460. ASSERTIO II. *Senſationis intimæ, & mentalis ſemper cauſa, aut occaſio eſt ſenſatio exterior, & organica, ſive agitatio fibrarum organi materialis.*

DEMONSTRATIO. Senſatio organica fit ab extraneo corpore organum impellente; atque hæc ſenſationis mentalis occaſio eſt, nempe gratæ, aut ingratæ, aut indifferentis impreſſionis, qua anima afficitur. Hic eſt rerum ſtatus ab auctore naturæ ſtatutus,

I. Exempli cauſa, ſcintilla ab accenſo carbone erumpens mentis meæ fibras percellit; hæc eſt ſenſatio exterior, & organica, quæ ſine ſcintillæ impulſu nunquam extitiſſet.

Huic fibrarum manus meæ agitationi in anima reſpondet *peculiaris ſenſatio*, quam aduſtionis ſenſationem appello: hæc ſenſatio in anima recepta, hæc impreſſio ab anima percepta, intima, & mentalis ſenſatio eſt.

At vero certum eſt, intimam hanc, & mentalem ſenſationem, quæ manum meam reſpicit, nunquam in anima futuram fuiſſe, niſi in manu fibrarum vibratio, ſeu organica ſenſatio extitiſſet. Experientia enim docemur, *legem eſſe naturæ generalem, ab anima nullam intimam ſenſationem haberi ſine aliqua organica ſenſatione, quæ ejus cauſa, aut occaſio ſit.*

II. Idem in quibuſque ſenſationibus noſtris accidit; puta, agitationi in oculo a ſolis præſentia partæ mentalis ſolis ſenſatio reſpondet; neque mentalem ſolis ſenſationem habere poſſum, quin prius organicam ſolis ſenſationem in oculo habeam.

Pari modo vibrationi a muſico concentu in aure mea partæ muſici concentus mentalis ſenſatio reſpondet; neque hanc ſoni mentalem ſenſationem habere poſſum, quin prius hanc organicam ſenſationem in aure habeam.

Generalis naturæ lex a nobis allata nullam prorſus exceptionem admittit. Niſi verum miraculum ſupponatur, quo huic naturæ legi derogetur, nulla unquam habetur mentalis ſenſatio ſine aliqua organica ſenſatione, quæ ejus cauſa, aut occaſio ſit. Q. E. D.

461. ASSERTIO III. *Senſatio organica nequit ut cauſa efficiens, neque mentalem ſenſationem, neque imaginem, quæ ſæpius hanc ſenſationem comitatur, in anima producere.*

DEMONSTRATIO. Arcem poligonam iter habens aſpicio, cujus antea nec ſenſationem, nec

nec ideam habueram. Lux ab arce reflexa oculum meum percellit, atque in me, juxta binas præcedentes aſſertiones, hujus poligoni ſenſationem, atque ideam excitat. At vero quænam eſt *cauſa* efficiens hanc in anima ſenſationem, atque ideam producens?

I. Non ſane lux ab arce reflexa. Hæc enim tantum eſt materia mota, in qua nullam vim percipio aptam in me ſpiritualem hanc ſenſationem, ſpiritualemque hanc imaginem excitare (1042 & 1046).

II. *Non oculi organum* a reflexa luce concuſſum. Hoc enim tantum eſt tunicarum, & fibrarum tenuiſſimarum congeries, quæ per nervum opticum cerebro materiali communicant. At vero quamcumque ſtructuram, aut vibrationem ſupponas in iis, quæ & oculum, & nervum opticum, & cerebrum componunt, patet omnia hæc non niſi inertem materiam motam eſſe, aut eſſe poſſe, in qua nullam facultatem concipio, qua in ſubſtantiam ſpiritualem agat, atque in ea peculiares ſenſationes, & imagines efficiat omnem ingenii mei captum excedentes.

III. At neque *unio immediata* intelligentis, ſenſibiliſque ſubſtantiæ cum ſubſtantia, in qua organica ſenſatio habetur. Hæc enim binarum ſubſtantiarum unio hæc duo tantum præſefert; nempe utriuſque ſubſtantiæ *compræſentiam*, & *Creatoris legem* mutuam inter binas has ſubſtantias dependentiam ſtatuentem, ſive exigentem nonnullos exiſtendi modos in anima a corpore pendere, & nonnullos exiſtendi modos in corpore ab anima pendere.

Hæc animæ, & corporis *unio* eſt veluti *abſoluta*, & *neceſſaria conditio*, ſine qua mutua hæc corporis, & animæ dependentia haberi nequit. At evidens eſt,. hanc modificationem, quæ animam corpori conjungit, hanc utriuſque *compræſentiam*, hanc utriuſque *unionem* a ſe ſum-

ſumptam, & ab actione creatoris ſejunctam nihil habere, quo, ut cauſa efficiens, facere poſſit, ut modificatio materialis ſubſtantiæ evadat ſpiritualis ſubſtantiæ modificatio, ut vibratio organica in animæ ſenſum, ut mechanica impreſſio in imaginem ſpiritualem, in ideam mutetur.

Quare quocumque modo, & ex parte quavis *ſenſationem organicam* conſideres, patet, ipſam nequire, ut cauſam efficientem, neque ipſi adnexam mentalem ſenſationem, neque imaginem, aut ideam, quæ ſæpius hanc mentalem ſenſationem comitatur, producere. Q. E. D.

462. ASSERTIO IV. *Anima ſe ipſa ſuas intimas ſenſationes ut cauſa efficiens non producit.*

DEMONSTRATIO. Senſationes noſtrę mentales aut jucundæ ſunt, aut moleſtæ, aut indifferentes. Inter has enim aliæ nobis dolorem, aut moleſtiam pariunt, noſque excruciant; aliæ voluptatem, & jucunditatem creant, & nobis placent; aliæ demum, quæ neque dolorem, neque voluptatem pariunt, & de quibus nullam habemus curam. Atqui nobis intimo ſenſu conſtat,

I. Animam non modo *moleſtas, & ingratas ſenſationes*, quas experitur, non producere, quin totis viribus incaſſum niti, ut eas avertat. Quamobrem non ſane anima noſtra eſt, quæ ſibi, ut cauſa efficiens, has incommodas, ac moleſtas ſenſationes pariat.

II. Animam non modo pro voluntate *jucundas*, ac *indifferentes* ſenſationes ſibi efficere non poſſe; quin eas ſibi comparare nequire, niſi eas cauſas, ac conditiones ponat, a quibus in ipſa produci debent. Exempli cauſa, fruſtra anima niteretur ſibi odoris nunc in Arabia exhalantis ſenſationem parere, ſive muſici concentus, qui nunc Romæ, aut Londini auditur. Fruſtra cæcus a nativitate omnem moveret lapidem, ut

ſibi

ſibi lucis, & colorum ſenſationem compararet.

Anima ergo ſuarum ſenſationum non eſt cauſa efficiens; ipſa enim ut cauſa efficiens neque ſenſationes, quibus torquetur, neque quas appetit, neque quas non curat, ſibi parit. Q. E. D.

463. CONCLUSIO. A principiis hactenus poſitis, atque ſtatutis ſequitur, *ſenſationes noſtras mentales, ideaſque, quæ ſæpius ſenſationes has comitantur, in anima produci non poſſe neque a materia organum concutiente, neque ab organo agitato, neque ab anima, quæ afficitur.*

Quum ergo ſenſationes hæ, atque ideæ exiſtant, neque ſine cauſa eas producente exiſtant, neque nos aliam cauſam, a qua produci poſſint, præter naturæ Auctorem dignoſcamus; veriſimile propterea eſt, imo veriſimillimum,

I. *Unicam mentalium ſenſationum, atque idearum, quæ ſæpius has ſenſationes comitantur, cauſam efficientem Deum ipſum eſſe*, naturæ, nempe, & naturæ legum Auctorem.

II. *Senſationem organicam, ſive organi materialis agitationem eſſe tantum cauſam occaſionalem mentalium ſenſationum, & idearum, quæ ſæpius has ſenſationes comitantur.*

Senſationes hæ mentales ſine organica ſenſatione nunquam exiſtunt, quæ eas eſſe facit ut abſoluta conditio, a qua neceſſario earum exiſtentia pendet; at vero ſenſatio hæc organica nulla ratione eſt, aut eſſe poteſt cauſa efficiens, & immediata illas in anima producens (460, & 461).

§. IV.

§. IV.

IDEARUM ORIGO.

464. OBSERVATIO. Anima noſtra rerum ideas, aut imagines habet: hoc nemo neſcit. At vero *quanam eſt harum idearum origo*? Qua ratione exiſtunt, & in anima noſtra fiunt? Hoc omnes, aut ferme omnes ignorant.

I. Vulgus, quod parum cogitat, quodque in hoc æque fortaſſe philoſophum eſt, ac philoſophi ipſi ſint, eo ferme loco ideas habet, quo cæpe, aut braſſicas in horto natas: illis fruitur, nec unde, aut qua ratione enaſcantur inquirit.

II. Philoſophi, qui aliquando putant omnia ab humana mente percipi poſſe, neque quidquam exiſtere debere, quin ipſi cur, & qua ratione exiſtat rationem reddant, fuſius de idearum origine philoſophati ſunt; multiſque ſpeculatis multa non ſane philoſopho digna protulerunt.

Nonnulli dixerunt, ideas eſſe animæ innatas: æque dicere poterant, cæpe, & braſſicas horto innatas eſſe.

Dixerunt alii, ideas a ſenſibus oriri: æque dicere poterant, cæpe, & braſſicas a ligone oriri, quo terra ipſis finditur, aut a plumbeis, aut lateritiis canalibus, quibus ad eas irrigandas aqua deducitur.

Nonnulli cenſuerunt, animam ideas ſibi proprias non habere, noſque omnia in Deo, & per divinas ideas videre. Æque hi dicere poterant, in hortis noſtris non naſci cæpe, non in vineis uvas, non in ſulcis ſpicas, noſque in divina eſſentia, & per divinam eſſentiam ali, & enutriri.

III.

III. Certum eſt, nos res non videre, neque dignoſcere niſi in earum ideis, & imaginibus; in hoc omnes conveniunt. At quomodo in anima fiunt, & reperiuntur *ideæ res repræſentantes*, ſive hæ intellectuales imagines, quæ nobis eas pingunt, ac dignoſcendas præbent? hoc eſt, de quo quæſtio.

Nos diverſa hac ſuper re excogitata ſyſtemata perpendemus, ut illud tandem amplectamur, quod veroſimilius, magiſque rationi conſentaneum nobis videbitur (475 & 476).

SYSTEMA PRIMUM: IDEÆ INNATÆ.

465. EXPLICATIO. *In idearum innatarum ſyſtemate* naturæ Auctor animam creans, in intima ejus ſubſtantia omnes quas unquam habere poteſt, aut debet rerum ideas atque imagines effinxit, & impreſſit. At hæ rerum ideæ, & imagines, hæ infinite variæ, multipliceſque picturæ intimæ animæ ſubſtantiæ, impreſſæ animæ inhærent tamquam tabula in tenebris, tanquam fibræ ſine vibratione, tamquam lineamenta occulta, & obtecta, tamquam modificationes ſopore captæ, & inertes; donec organorum evolutio, & impreſſio facta ſenſibus eas detegat, excitet, agere faciat, ac imagines re ipſa repræſentantes reddat.

I. Exempli cauſa, in hoc ſyſtemate, antequam e materno ſinu in lucem hanc prodirem, jam *regia domus periſtylii, & invalidorum tholi ideam* in anima habebam; in anima mea ſiquidem jam tunc erant horum objectorum propria, & peculiaria lineamenta.

Non tamen tunc bina hæc objecta videbam; eorum enim imagines, licet re ipſa in anima mea exiſterent, ibi tamen veluti ſopore ſepultæ erant, nec ſe ſentiendas præbebant.

At vero quum lux aut a regiæ domus periſtylio, aut ab invalidorum tholo reflexa oculos

los meos perculit, hæc objecta vidi per ideas innatas, quas horum antea habebam; lux enim ab his reflexa in oculis impreſſionem fecit, quæ ad animæ intimum uſque pervenit, quæque attigit, excitavit, atque repræſentantes effecit has antea ſoporatas, & inertes imagines.

II. Adhuc exempli cauſa: in hoc ſyſtemate antequam elephantem, aut Rhinocerotem unquam viderim, & elephantis, & Rhinocerotis innatam ideam jam habeo. At hæc imago nondum mihi bina hæc bruta pingit, aut dignoſcenda præbet; ſoporata enim, atque iners eſt.

Quum vero aut Rhinoceros, aut elephas obtutui meo ſeſe objicit, lux quam reflectit oculo imaginem hujus bruti pingit. Materialis hæc imago fibras oculi concutiens animam meam afficit, in eaque *imaginem ſpiritualem* excitat præexiſtentem, ſibique analogam; porro hæc imago in anima excitata aut elephantem, aut Rhinocerotem illi pingit.

466. CONFUTATIO. Hoc *idearum innatarum ſyſtema*, quod olim plures aſſertores habuit, quodque per hos dies ferme nullum habet, nulla ratione admittendum videtur; nulla enim probatione fulcitur, & tantum fabuloſis, erroneis, ac inanibus hypotheſibus regitur, cum quibus omnino corruit.

I. Patet, hoc ſyſtema *plura* ſupponere, aut adducere *inutilia*, & *redundantia*; quod nulla ratione ideis, quas naturæ, & ſapientiſſimi naturæ auctoris habemus, eſt conſentaneum. Cui quæſo perſuadeas unquam, ideas, quas in ſe oriri putavit quadraginta jam, aut quinquaginta annos nato, in ſe inutiles tamdiu manſiſſe antequam illas perceperit? Cui unquam perſuadeas, ſe actu in anima infinitas *ideas re ipſa* habere, quas nunquam ſenſit, nec ſentiet: quæ illi ſemper ſopitæ, atque inertes erunt; quæ illi ſemper inutiles erunt, & quarum ſemper omni ex parte inutilis erit exiſtentia? Lockius

chi-

chimæras has oppugnavit, atque proſtravit: quo mentes hominum ab errore partim abſurdo, partim ridiculo liberavit.

II. Patet, *hoc idearum innatarum ſyſtema iiſdem difficultatibus eſſe obnoxium, eoque eodem vitio primigenio laborare, tum iiſdem chimaris inſiſtere, quibus hypotheſis, qua ſenſationes, & ideas in anima ab organicis, & materialibus ſenſationibus produci ſtatuit*; ut enim ideas, & imagines animæ primitus impreſſas excitet, & agere faciat, impreſſiones adhibet in materialibus organis effectas.

Nos vero ſupra (461) oſtendimus, materialem imaginem, ſive organicam ſenſationem a re ſenſibili in aliquo ex noſtris ſenſibus effectam, nulla facultate præditam eſſe, qua in anima ſpiritualem ſenſationem, aut imaginem producere poſſit. Qui ergo, & qua ratione imago hæc materialis, ſive organica ſenſatio in animam ita agere poterit, ut præexiſtentem in illa ideam, aut imaginem excitet? ut inter innumeras præexiſtentes, & ſopitas ideas eam ſeligat, aliis intactis, quæ ſibi analoga eſt, & conſentanea?

III. Patet ergo, *hoc idearum innatarum ſyſtema omni ex parte fabuloſum, & abſurdum eſſe*; neque ullo pacto naturæ ideis conforme eſſe, quas experientia, & ratiocinium nobis impertiuntur; iiſque tantum placere poſſe, qui fabulis, & chimæris amplectendis nati ſunt.

467. NOTA. Sæpius veriſſimo ſenſu dici ſolet, *hominem Dei ideam innatam habere, recti, ordinis, honeſti, primorum cognitionis principiorum*, aliorumque; hoc ſignificat tantum, has ideas natura ipſa in omnibus hominibus exiſtere, neque eas a præjudiciis, aut ab educatione proficiſci; *has ideas a natura ipſa donari*; quæcumque tandem cauſa ſit, qua in nobis oriantur, & quam non inquirimus; tum quodcumque tempus ſit, quo in nobis eſſe incipiunt,

quod magis, minuſque animæ creationi poſterius eſſe poteſt.

Ideæ Dei, ordinis, recti, honeſti, primorum principiorum non magis innatæ ſunt ſtricto hujus vocis ſenſu, quam ideæ ellipſeos, parabolæ, periſtylii domus regiæ, tablini Verſalienſis.

At animæ noſtræ natura ea eſt, quæ ubique Dei, veri, ordinis, recti, honeſti ideas adipiſcatur, atque habeat, quum jam in ipſa ratio viget; quæcumque tandem ſit cauſa has ideas in ipſa efficiens; quas *ideas potius naturales*, quam innatas dicere deberemus, ut omnis æquivocationi, & controverſiæ anſa tolleretur.

Quomodo, & quando ideæ hæ naturales, populis omnibus, univerſo hominum generi communes enaſcantur quamprimum indicabimus (478).

SYSTEMA ALTERUM: SPECIES IMPRESSÆ, ET EXPRESSÆ.

468. EXPLICATIO. In ſpecierum impreſſarum, & expreſſarum ſyſtemate, quod Epicuri, & Lucretii fuit, tum veterum, recentiorumque peripateticorum, objecta externa ſui ipſorum imagines ad noſtros ſenſus emittunt, quæ in diverſis organis ſibi analogis imprimuntur, & ab his organis ad animam tranſeunt. Exempli gratia.

I. Roſa viſa, olfacta, aut tacta a ſe emittit, & fibris aut oculi, aut narium, aut manus ſui ipſius imaginem imprimit. Hæ ſunt *ſpecies impreſſæ*, quæ tantum ſunt objectorum ſenſibus noſtris impreſſorum imagines, aut ſimulacra.

II. Anima a ſenſibus extrahit, puta, a fibris oculi, aut narium, aut manus imagines has materiales illis impreſſas: has elaborat, ſua forma confingit, ſpirituales reddit: hæ ſunt *ſpecies*

cies expreſſa, ſive, ut cum hujus ſyſtematis ſectatoribus loquamur, *Intellectus agentis opus*.

III. Quum ſpecies hæ expreſſæ, poſtquam ab organis materialibus extractæ fuerunt, ita elaboratæ, & ſpirituales effectæ ſunt; eas anima in ſe recipit, ſuæ ſubſtantiæ imprimit, illis ſe intime modificat: en tibi *ſpecies expreſſas*, & *impreſſas* in anima, & *intellectus patientis opus*, & præclarum totius metamorphoſeos finem.

469. CONFUTATIO. Patet jam, antiphiloſophicum ſyſtema hactenus expoſitum inter præcipua humanæ mentis deliria ſummo loco, fortaſſe primo, eſſe recenſendum. Hoc tamen abſurdum ſomnium iterum celebres philoſophi nonnulli fulcire, & in philoſophiam invehere conantur, quum a noſtris ſenſibus, & ab organicis ſenſationibus ideas noſtras, ac mentales ſenſationes effici velint. Si enim hac in re proprium ſyſtema proſequi, atque explicare pergant, quod tamen facere effugiunt, dicant, ſi poſſint, aut quid diverſum, aut quid minus a recta ratione alienum, quam quod in ſpecierum impreſſarum, & expreſſarum ſyſtemate dicatur.

I. Dicunt, & iterato dicunt cum celebri Lockio, *ideas omnes, quas rerum ſenſibilium habemus, nobis miniſterio ſenſuum obvenire*. Quis dubitat?

At vero ſemper explicandum ſupereſt, qua ratione ſenſus materiales, & ſenſationes noſtræ materiales in anima noſtra ſenſationes, & imagines ſpirituales producant. Atqui hoc ipſum eſt, quod nemo adhuc præſtitit, neque fortaſſe præſtabit unquam meliori ratione, quam quæ ab antiphiloſophico ſyſtemate adhuc expoſito exhibeatur.

II. Inter recentiores philoſophos, qui explicare ſtuduerunt qua ratione *ſenſationes* noſtræ *organicæ* fiant in nobis ideæ, aut ſenſationes mentales, nonnulli fuerunt, qui in hoc argu-

mentum omnes philoſophici ingenii nervos contenderunt. Horum conatuum ſpecimen aliquod exhibeamus.

Principio totius anatomes ſubſidia invocarunt. Omnia ſenſus organa, quoad fieri potuit, ad primam uſque eorum originem perſcrutati ſunt: probatiſſimis microſcopiis cordis, oculi, auris, cerebri, fibrarum, fibrillarumque omnium artificium obſervarunt, quas in partes uſque infiniteſimas, ſeu veluti infinite parvas diviſas ſuppoſuerunt. Hactenus omnia perbelle.

Subinde in fibris, atque fibrillis hiſce vibrationes ſuppoſuerunt, & vibratiunculas, alias ſimplices, compoſitas alias, quæ in anima & ideas ſimplices, & compoſitas oriri faciant. Demus.

Præterea poſuerunt in fibris hiſce, atque fibrillis, in earum congerie, tum in earum partibus infiniteſimis fluidum infinite tenue aptum vel minimas illis tranſmittere externorum objectorum impreſſiones; & in externis objectis emanationes, quæ ſint *ipſorum imagines*, ſive eorum minutiſſimæ picturæ aptæ aut ſolitariæ, aut ſimul congeſtæ agere. Demus etiam *picturas* iſtas minimas, quæ ſpecies impreſſæ, de quibus egimus, tandem ſunt.

Dixerunt tandem: externa objecta ſui imaginem, ſeu picturam in organum jaculantur; organum hinc vibrationes, & vibratiunculas concipit, quæ uſque ad ſedem animæ propagantur, ſeque ſentiri faciunt: hæ in ipſa animæ ſubſtantia receptæ ibi fiunt horum objectorum aut ſenſatio, aut imago.

470. NOTA I. Quod animadverſione hic dignum eſt, ipſa eſt nodi hujus ſolutio, atque concluſio. Ipſa hæc enim ſemper eſt nodi ſolutio, atque concluſio allata a philoſophicis omnibus meditationibus, quæ *ſenſationum, atque idearum originem* detegere, & explicare nituntur ſtatuentes, ſenſus eſſe cauſam earum efficientem.

At

At enimvero hic deberet phænomeni explicationis initium fieri; atque hic eſt, ubi pravo ratiocinio ſemper illud explicatum ſupponitur, nulla allata explicatione. Adhuc enim, ut evidens eſt, explicandum remanet, & oſtendendum, qua ratione vibrationes hæ, & vibratiunculæ materiales organi immediati ſenſus, minuſculæ hæ *materiales pictura* in immediato ſenſus organo receptæ a materiali organo ad animam tranſire poſſint, ibique in imagines, aut ſenſationes ſpirituales transformari (16).

Idem dicemus de quibuſcumque, quæ vibrationibus hiſce, vibratiunculis, picturis ſubſtituantur, ſive hæ re ipſa exiſtant, ſeu tantum fingantur. Quare phænomeni explicatio, quæ data ſupponitur eo ipſo tempore, quo illius dandæ initium fieri deberet, danda adhuc eſt, & æternum erit. Quin ſi ulterius progredi velis, eo adigeris neceſſitate, ut ad abſurdum impreſſarum, & expreſſarum ſpecierum ſyſtema, & ad intellectus agentis, & patientis miniſterium confugias.

471. NOTA II. Hoc *impreſſarum*, *&* *expreſſarum ſpecierum ſyſtema*, & ſyſtema aliud quodvis, quod ab organicis ſenſationibus ideas, & mentales ſenſationes produci ſtatuat, in Epicurri, & Lucretii ſyſtema de ſenſationum, & idearum origine re ipſa recidit, quod profecto ratio, & experientia rejiciunt, atque ejurant.

I. In horum celebrium materialiſtarum, Epicurri ſcilicet, & Lucretii, ſententia, ab intimo, ſive a ſuperficie corporum emanant innumera *ſimulacra repræſentativa*, tenuiſſima, & mobiliſſima; quæ in corpore organico, & animato recepta, in eo majori, vel minori ſimilitudine imaginem, ſeu lineamenta imprimunt objecti ea emittentis.

II. Simulacra hæc & in *anima ſenſibili* imprimuntur, quam eſſe volunt tenuium corpuſculorum toto corpore diffuſorum congeriem; & in

in *anima intelligente*, quam aliam adhuc tenuiorum corpuſculorum congeriem fingunt, quorum cor præcipua ſedes eſt. Primam *animam* vocant, alteram *animum*.

III. Binæ hæ animæ in corpore vigili, & ſano perſiſtunt; a dormiente vero, & infirmo ex parte abeunt. Proh! quam philoſophiam! Nonne putes, quum partem hanc Epicurræi ſyſtematis, & carminum Lucretii legis, te magorum fabulas legere, & ſagarum nocturnos congreſſus? En tibi Epicurri, & Lucretii ſyſtema ex libro quarto poematis de Rerum Natura.

Dico igitur, rerum effigies, tenueſque figuras
Mittier ab rebus ſummo de corpore earum:
Quæ quaſi membrana, vel cortex nominitanda eſt;
Quod ſpeciem, ac formam ſimilem gerit ejus imago,
Quojuſcumque cluet de corpore fuſa vagari....
Centauros itaque, & Scyllarum membra videmus,
Cerbereaſque canum facies, ſimulacraque eorum,
Quorum, morte obita, tellus complectitur oſſa;
Omne genus quoniam paſſim ſimulacra feruntur,
Partim ſponte ſua quæ fiunt aere in ipſo;
Partim quæ variis ab rebus cumque recedunt,
Et quæ conſiſtunt ex horum facta figuris.
Nam certe ex vivo Centauri non fit imago;
Nulla fuit talis quoniam natura animalis.
Verum ubi equi, atque hominis caſu convenit imago
Hæreſcit facile extemplo, quod diximus ante,
Propter ſubtilem naturam, & tenuia texta.
Cetera de genere hoc eadem ratione creantur...
Nec ratione alia quum ſomnus membra profudit
Mens animi vigilat, niſi quod ſimulacra laceſſant
Hæc eadem noſtros animos, quam quum vigilamus.....

Nunc,

Nunc, qui fiat, uti paſſus proferre queamus,
Quum volumus, varieque datum ſit membra movere:
Dico, animo noſtro primum ſimulacra meandi
Accidere, atque animum pulſare; ut diximus ante.
Principio ſomnus fit, ubi eſt diſtracta per artus
Vis animæ, partimque foras ejecta receſſit.
Tum nobis animam perturbatam eſſe fatendum eſt,
Ejectamque foras: non omnem; namque jaceret
Æterno corpus perfuſum frigore lethi.

SYSTEMA TERTIUM. RES IN DEO VISÆ.

472. EXPLICATIO. In *ſyſtemate rerum in Deo viſarum*, ſive Malebranchii ejus auctoris, omnia nos in divinis ideis videmus; at qua ratione nos omnia in Deo, ſive in divinis ideis videmus? Hoc profecto auctor non ſatis dilucide videtur explicare. Hoc ne auctori, qui non ſatis ideas ſuas, atque ſyſtema enucleaverit, & in clara luce collocaverit, an ſyſtemati ipſi, quod abſtractum nimis, ac metaphyſicum neque clarius intelligi, neque majori luce perfundi potuerit, tribuendum? Hoc illi viderint, quibus in ipſius auctoris opere ſyſtema hoc conſulendi voluntas, & otium erit. Attamen ſyſtema hoc ipſum nos percipere, & divinare ſtuduimus. En tibi quale illud eſſe putamus, apte perpenſis notionibus ab auctore traditis, conſecutionibus deductis, & exemplis ab ipſo allatis.

I. Divina eſſentia entium omnium tum exiſtentium, tum quæ exiſtere poſſint ideas prototypas, ac repræſentativas in ſe continet; ab his tantum enim prototypis ideis illa Deus exiſtere facit, aut facere poteſt.

Patet enim, entium quorumcumque naturam dum adhuc tantum poſſibilia ſunt, Omnipotentis actione creari, & exiſtentem fieri nequire,

quin prius ab ideis prototypis, & directricibus, quas ipſe habet, repræſentetur; haſque Omnipotentis Dei ideas eſſe, ac ſemper objecti ſui repræſentativas perſeverare.

II. Divina eſſentia, inquit Malebranchius, eſt *ſpirituum locus*, ſicuti ſpatium eſt locus corporum.

Quare ſicuti corpora ſpatio, quod occupant, intime conjuncta ſunt, ita ſpiritus divinæ eſſentiæ intime conjuncti ſunt, in qua veluti immerſi, & abſorpti ſunt.

III. Quum itaque ſpiritus ita intime divinæ eſſentiæ conjuncti, atque immerſi ſint, jam & ab ideis prototypis in hac divina eſſentia exiſtentibus penetrati, illiſque intime conjuncti ſunt; atque ita in illis, & per illas objectum vident, cujus ipſæ prototypus fuerunt, quodque referre nunquam deſinunt.

Exempli cauſa: ſpiritus intime divinæ eſſentiæ conjunctus in ea tunc ſolem videt, quum intime conjunctus eſt, & applicatus ideæ, ad quam ſol creatus fuit, & quæ Deo actu ſolem repræſentat. Hominem, ſeu leonem, hunc hominem, & hunc leonem videt, quum intime conjunctus eſt, & applicatus ideæ divinæ, ad quam homo, aut leo, hic homo, aut hic leo creatus fuit, quæque actu hæc objecta Deo repræſentat.

IV. Anima noſtra ſpiritus eſt, cujus eſſentialis locus divina eſſentia eſt. Quare anima noſtra ſemper divinæ eſſentiæ, a qua penetratur, conjuncta, videt aut planetas, aut ſidera, aut piſces, aut aves, aut vegetabilia, aut foſſilia, aut aliud cujuſcumque ſpeciei individuum, quum actu conjuncta, & applicata eſt divinæ ideæ aut planetas, aut ſidera, aut aves, aut piſces, aut vegetabilia, aut foſſilia, aut aliud cujuſcumque ſpeciei individuum referenti.

V. Non ſemper anima quidquid in Deo videre poſſet, videt; ut enim videat, deſideret oportet.

Si

Si ſtemus Malebranchio, ut anima videat ſatis eſt, ſi deſideret: Ejus deſiderium viſionis cauſa occaſionalis eſt. Ejus viſio formalis, ſeu forma illam videntem efficiens eſt idea divina, cui conjuncta, & applicata eſt. Deſideret anima, puta, ſolem videre; huic animæ deſiderio reſpondebit aſpectus, ſeu viſio ſolis. Hic vero animadvertas velim, de viſione ideali, non de ſenſitiva, de idea, non de ſenſatione ſermonem eſſe.

VI. *Ideæ* diverſorum objectorum *repræſentativæ*, ſi Malebranchium audias, non ſunt animæ intrinſecæ, ſive illam in propria ſubſtantia intrinſece non modificant.

Hæ ideæ tantum divinam eſſentiam intrinſece modificant, in qua exiſtunt increatæ, æternæ, infinitæ, & infinite ſimplices, ut eſt ipſa: eamque modificant, quin eſſentiali ejus ſimplicitati officiant.

VII. Anima noſtra, in auctoris hujus ſententia, a ſuis ſenſationibus tantum intrinſece modificatur; veluti a doloris, & voluptatis ſenſationibus, ſive ab iis, quas habet a coloribus, a ſonis, ab odoribus, ceteriſque.

Ideales perceptiones, inquit ipſe, ſunt veluti *animæ noſtræ ſuperficiales*: ipſam quippe non penetrant. Ideæ rerum repræſentativæ id animæ ſunt, quod oculo ſpeculum. Nos per ſpeculum objecta videmus, quæ ipſum pingit, & refert, quin ſpeculum referens ipſum in oculo ſit.

473. CONFUTATIO. Hoc *rerum in Deo viſarum ſyſtema* ingenioſum, aptumque aliqua ex parte fucum facere, ad rigidum perſpicacis philoſophiæ tribunal diu ſtare nequit. Nos hic tantum præcipuas, quibus evertitur, atque proteritur, rationes afferemus.

I. Evidens eſt, ſyſtema adeo ſingulare, ideiſque, ac ſententiis paſſim receptis oppoſitum, ut ſtaret, nec a ſe rueret, firmis, perſpicuis, vi-

ctricibus rationibus fulciri debuiſſe. At vero qua tali probatione fulcitur? nulla.

Rationes omnes a Malebranchio ad hoc ſyſtema ſtatuendum, ac conprobandum allatæ eo tendunt dumtaxat, ut Deum probent eſſe idearum noſtrarum cauſam efficientem; quod ſane verum eſſe poteſt, quin nos omnia in Deo, ac divinis ideis videre, inde conſequatur.

Trianguli æquilateri modo ideam habeo, & hujus ideæ cauſam efficientem Deum eſſe ſuppono: ego vero in hac idea, quæ in anima mea eſt, illamque modificat, triangulum video. At licet idea hæc Dei actione in me producta ſit, non propterea ſequitur, me in Deo hoc triangulum videre; hæc quippe idea, qua triangulum video, modo in me a divina actione producta, in ſe neutiquam divina eſt, neque Deo, aut ideis divinis identificata, quæ a Deo ipſo re ipſa non diſtinguuntur.

II. Experimentali ſenſu nobis conſtat, nos innumeras habere ideas, quarum una non eſt alia, quarum una ab alia non ſolum diſtincta, verum etiam diverſa eſt. Idea trianguli, exempli gratia, a circuli, & quadrati ideis in ſe ipſa & diſtincta, & diverſa eſt.

Si ergo omnia in divinis ideis videmus, in Deo *realis idearum diſtinctarum, & diverſarum multiplicitas* ſit oportet, non tantum reſpectu rei repræſentatæ, verum reſpectu etiam rei repræſentantis. Quod patet, cum divinæ eſſentiæ ſimplicitate componi nequire, quæ omnem compoſitionem neceſſario tum in ſubſtantia, tum in modificationibus excludere videtur.

III. Certum eſt, theologorum omnium, ac philoſophorum conſenſione, *unicam* in Deo *eſſentiam* eſſe infinite ſimplicem, & omnium ſive quæ ſunt, ſive quæ eſſe poſſunt, objectorum eſſentialiter repræſentativam. Si ergo nos omnia in Deo videmus, anima noſtra huic unicæ, infi-

infinite ſimplici, & objectorum omnium neceſſario repræſentativæ eſſentiæ conjuncta, & applicata, & omnia ſimul videre deberet, & omnia videre omni eſſentiæ, aut ideæ repræſentativæ perfectione.

Si vero dicas, divinam eſſentiam, ſive divinam ideam modo magis, modo minus applicari animæ in ipſa, & per ipſam videnti, hoc eſt ſe arbitrio confictis myſteriis mergere, & obſcuri, ac tenebris obſiti ſyſtematis obſcuriorem, multoque denſioribus involutam tenebris explicationem proferre.

IV. Fatente Malebranchio, una ex præcipuis ſyſtematis ſui baſibus eſt, *animam, ut videat, deſiderare oportere*; exempli gratia, ut ſolem videat, ſive ut ſolis ideam habeat, hanc ſolis imaginem, ſive ideam habere deſideret oportet.

At vere quomodo quid deſiderem, aut videre deſiderem, niſi prius ejus ideam, aut cognitionem habeam? neceſſe ergo eſſet, manifeſto abſurdo, animam rem cognoſcere, antequam unicum medium haberet, quo rem cognoſcere poſſet.

V. Cui unquam perſuadeas, ideas, quas in anima ſentit, in anima ſua non eſſe? tantum *animæ ſuæ ſuperficiales* eſſe? tantum id animæ eſſe, quod ſpeculum oculo? Syſtema hæc paradoxa ſupponens vix in hominum mente aditum invenire potuiſſet etiam firmiſſimis demonſtrationibus roboratum; quomodo quæſo ita rationibus deſtitutum a ſanis mentibus excipietur?

474. NOTA. Quum nonnulli non recte Malebranchii ſyſtema cognoverint, putantes eum tantum aſſerere, Deum eſſe cauſam unicam idearum noſtrarum efficientem, opportunum erit hunc errorem ab iis auferre ipſa Malebranchii auctoritate.

I. Unum ex præcipuis Malebranchii principiis eſt, *Deum, ſive Agens univerſale natura in ſpiritus agere, ut in corpora; modo ſcilicet ſim-*

ſimpliciſſimo. Atqui ſimplicius eſt, inquit ipſe, omnia in Deo videre, quam *infinitis ideis*, quas Deus nulla intermiſſione in diverſis mentibus producere teneretur.

Hic jam videmus, auctorem non tantum dicere, Deum eſſe idearum noſtrarum cauſam efficientem; ſed vere contendere, nos omnia in Deo ipſo videre, & cognoſcere eo prorſus modo, quo ſupra tradidimus, & explicavimus.

II. Quod vero auctoris ſententiam clarius adhuc patefacit eſt, quod ipſe profert *in demonſtratione exiſtentiæ Dei per ideam*; quam demonſtrationem amplectitur, explicat, & ſtatuit juxta ſuum ſyſtema de idearum origine. Hujus demonſtrationis capita hæc ſunt.

Idea Entis infiniti repræſentativa eſt in ſe infinita; atqui idea in ſe infinita in ſubjecto finito exiſtere non poteſt; ſi ergo hæc idea exiſtit, non niſi in ſubjecto infinito exiſtere poteſt; ſi ergo hæc idea exiſtit, exiſtit ejus ſubjectum, nempe Deus. Atqui hæc idea exiſtit; quandoquidem Dei ideam habemus, quam non niſi in Deo, & per Deum habere poſſumus. Deus ergo exiſtit.

Hæc idea Dei, pergit ipſe, tota ſua perfectione, ut in ſe eſt natura infinita, nobis non applicatur, & communicatur. Quum ipſa infinitis decreſcentibus gradibus communicari poſſit, tantum infinite parva ſui portione nobis communicatur. Hæc idea, ut in Deo eſt, ipſi, ut in nobis eſt, ſe habet ut unitas ad infinite parvum, ſeu ut unitas integra ad unitatem per infinitum diviſam; quod ſemper dat *quantitatem poſitivam*, quæ ſatis eſt, ut & hujus ideæ, & ejus ſubjecti, nempe Dei exiſtentia demonſtretur. Hæc ſunt hujus auctoris principia, & ratiocinia.

Hæc aſſerta demonſtratio unico vitio laborat, fundamento ſcilicet inani, & labanti, cui innititur; nos ſcilicet nullas ideas habere, præter

ter divinas nobis communicatas, in quibus quidquid cognoſcimus videmus; quod ſatis ; ſuperque eſt, ut & ipſa demonſtratio ruat prorſus, ac dilabatur.

III. Si Malebranchius, quum dixit, *nos omnia in Deo, & in divinis ideis videre*, tantum contendiſſet, Deum idearum noſtrarum auctorem, & cauſam efficientem eſſe, plane quid tritum, ac vulgare dixiſſet, atque hoc verbis minus propriis, & philoſopho indignis protuliſſet.

Si enim ideo ideæ noſtræ divinæ ſunt, quia earum Deus eſt cauſa efficiens, conſequetur, animam noſtram, organa, naturam divinam eſſe; horum enim Deus auctor eſt, & cauſa efficiens; motus quoque noſtros mechanicos, voluptatis, ac doloris ſenſationes divinas eſſe; Deus enim, per Malebranchium, earum eſt auctor unicus, & unica cauſa efficiens. At vero non ita auctor ſyſtematis rerum in Deo viſarum ſummo ingenio vir ſentiebat, & loquebatur.

SYSTEMA QUARTUM. DEUS IDEARUM NOSTRARUM PRIMITIVARUM AUCTOR.

475. EXPLICATIO. Veroſimilius *de idearum origine* ſyſtema, ſi tamen ſyſtematis nomen hypotheſi tribuendum eſt, quam ſolide ſtatutam, ac ferme demonſtratam arbitramur, illud eſt, quod eas partim a Dei, partim ab animæ actione produci vult. In hoc *Deus eſt omnium primitivarum idearum noſtrarum cauſa efficiens; & anima ipſa cauſa eſt efficiens nonnullarum idearum, quas ſibi primitivarum idearum collatione effingit.* Hoc ſyſtema amplectimur, explicabimus, ac ſtatuemus.

I. Nullo pacto putandum eſt, animam *primitivarum idearum*, quas rerum habet, cauſam efficientem eſſe. Etſi enim ponere velimus,

ani-

animam in ſe, & a ſe habere ideas producendi facultatem, ut in ſe primam, ac primigeniam mali Aſſyrii, Rhinocerotis, formicæ ideam produceret, illi opus eſſet *idea prototypa, atque directrix*, quæ illam doceret imaginem mali Aſſyrii, Rhinocerotis, formicæ in ſe efficere. Quare opus eſſet, (quod repugnat) animam hanc ideam habere priuſquam ipſam haberet; & in genere, rerum ideas habere antequam rerum ideas haberet.

Quoniam itaque anima noſtra inepta eſt ſibi primas, ac primigenias rerum ideas comparare, eaſque efficere, multoque magis ſenſus noſtri ad hoc ipſum inepti ſunt; plane conſequitur, harum productionem & efficientiam in nobis non niſi ipſi naturæ auctori tribui poſſe. Quare *natura auctor eſt unica primigeniarum, quas rerum habemus, idearum cauſa efficiens.*

II. Ætatum, ac gentium omnium experientia docemur, cognitionum humanarum ſupellectilem organorum evolutione augeri, ac perfici; ſenſus cujuſcumque defectum animam fraudare cognitionibus omnibus ad hunc ſenſum ſpectantibus; eamque aut libero ſenſuum uſu deſtitutam, aut ſenſibus nimis rudibus, inertibus, ac veluti paralyticis conjunctam, ſtupore modo majore, modo minore corripi; *ideas* denique, *quas rerum ſenſibilium habemus, nobis miniſterio ſenſuum comparari.*

Ergo anima corpori conjuncta multo melius habet, quam ſeparata; ſenſus enim eam juvant, quomodocumque id tandem fiat, ut ſibi utiles, atque jucundas cognitiones acquirat.

At vero ſenſus non ipſi ſunt harum idearum cauſa efficiens, ut neque mentalium ſenſationum, quæ illas ſæpius comitantur (461). *Senſus ergo tantum ſunt idearum, quas ſenſibilium rerum habemus, cauſa occaſionalis.*

III. Senſus experimentalis nos docet, *nec primigenias, quas rerum ſive ſenſibilium, ſive in-*

inſenſibilium habemus ideas, invicem conferre, & modificare poſſe; noſque pro voluntate innumeras alias ideas efformare, & producere in nobis poſſe ad idearum primigeniarum nos dirigentium exemplar.

Exempli cauſa, vidi piſces natare, aves volare; atque binarum harum imaginum occaſione piſcis volantis in me imaginem, ſive ideam pro voluntate efficio. Pari modo leonem rugientem vidi, & placidum hominem, ac pacificum; & pro voluntate ad hominem, quem placidum tantum vidi, leonis furorem transfero. Terram etiam vidi plurimis animantium ſpeciebus refertam; planetas vidi, quos terræ cenſeo admodum ſimiles; & facile imaginor, aut mihi fingo in planetis varias animantium ſpecies, quas idea confingo ad primigeniarum idearum exemplar, quas terreſtrium animantium habeo; atque ita de reliquis. Veroſimile ergo eſt, *animam ipſam ut cauſam efficientem idearum ſuarum partem producere ad exemplar, ſive collatione quarundam primigeniarum idearum, quas verum habet, quaſque a ſe ipſa non efficit*.

Valde veritati conſonum eſt, in hac activa, qua pollet anima, *ideas imitationis* a ſe producendi facultate, magna ex parte ſitam eſſe *imaginationem activam*, de qua alibi agemus (1164, & 1165).

UNIVERSÆ HUJUS THEORIÆ COROLLARIA.

Ab hac idearum theoria, & a diverſis principiis, quibus innititur, plura conſequuntur, quæ ejus veluti analyſis ſunt, & univerſam ejus medullam continent.

476. COROLLARIUM I. *Primigeniæ rerum quarumcumque ideæ in anima non producuntur, niſi immediata naturæ Auctoris actione.* Solus Deus eſt earum in nobis vera cauſa efficiens.

477. COROLLARIUM II. *Primigenia rerum ideæ in anima ſine cauſa, & veluti caſu non producuntur; ſemper indefectibiliter earum cauſa occaſionalis eſt impreſſio aliqua effecta, aut motus aliquis in noſtris organis excitatus.*

Exempli gratia, ut Rhinocerotis imaginem, & ideam habeam, neceſſe eſt aut ejus præſentiam, aut picturam illum oculo meo exhibere; ſive nitidam hypothipoſim illum auribus pingere. Impreſſio hæc aut in oculi, aut in auris fibris cauſa occaſionalis eſt, qua auctor naturæ ipſe primigeniam Rhinocerotis ideam mihi in anima effingit.

478. COROLLARIUM III. *Veroſimile eſt, initio rationis uſus natura auctorem ipſum, occaſione organorum evolutionis, in anima noſtra primigeniarum idearum numerum quemdam efficere, quæ deſtinatæ ſint animæ animadverſione in plurimas peculiares ideas propagari, quarum ipſa veluti germina, & radices ſunt.*

Exempli gratia, veroſimile eſt, Deum ipſum producere *ideam cauſarum*, *ideam perfectionis*, *ideam juſtitiæ*, *ideam ordinis*, quas apud omnes gentes tum barbaras, tum excultas reperimus; quæ earum cauſa occaſionalis ubique haberi debet; neque hæc alia eſſe videtur, niſi ipſa organorum evolutio.

479. COROLLARIUM IV. *Major, minorve ad primas has, ac primigenias ideas ordinis, juſtitiæ, perfectionis, cauſæ, animadverſio occaſio eſt, cur in anima major minorve habeatur notio objectorum genericorum, eorumque, quæ ab ipſis pendent.* Sive quia primigeniæ hæ ideæ ſunt veluti germina fœcunda, quæ anima ipſa evolvit, atque explicat ſola ſua intima activitate, ſive quia *anima ad primigenias has ideas animadverſio* eſt cum organorum motu conditio, ſeu cauſa occaſionalis, a qua naturæ auctor novarum idearum productionem in anima, quibus eam locupletat, pendere facit.

480.

480. COROLLARIUM V. *Omnes animæ ideæ ſopore veluti correptæ, & extinctæ eſſe debent quum organorum actio, quæ earum cauſa occaſionalis eſt, ceſſat.*

At hæ ipſæ ideæ expergiſci debent, & ſenſibiles fieri quum *animæ animadverſio* hæc aut illa organa, tanquam cauſa occaſionalis, ad actionem excitat; puta, eas cerebri fibras, quarum ordinata, & opportuna vibratio natura cum harum idearum exiſtentia, & ſenſibilitate connexa eſt.

481. COROLLARIUM VI. *Idea Dei ab ipſo naturæ auctore in nobis primitus producta poſt primum rationis uſum, cauſa occaſionalis eſſe poteſt animæ animadverſio ad ideas cauſæ, perfectionis, ordinis, quas ſemper, & ubique ſibi impreſſas invenit.*

Exempli cauſa, animadverſio ad primigeniam, & præexiſtentem ideam cauſæ gradatim animam deducit ad ideam cauſæ primitivæ, & increatæ. Animadverſio ad ideam primigeniam, & præexiſtentem ordinis, ſeu perfectionis animam, veluti natura ipſa, in cognitionem inducit Entis ſupremi, primique ordinis, ac perfectionis omnis auctoris, quam in ſenſibili natura deprehendit.

482. COROLLARIUM VII. *Anima in ideis ſuis non eſt libera, niſi quatenus aliquando aut ponere, aut auferre poteſt cauſam occaſionalem, a qua earum exiſtentia pendet.* Sæpius enim in ipſa etiam nolente, & invita ideæ naſcuntur, aut ceſſant.

483. COROLLARIUM VIII. *Anima in ſuis ideis non eſt ſubjectum pure paſſivum.* Plurimas enim ipſa a ſe producit ad exemplar, ſeu directione idearum primigeniarum, quæ in ipſa ſola Creatoris actione producuntur.

Neque ſemper pure paſſiva eſt in his ideis primigeniis ſola Creatoris actione in ipſa productis; ſæpius enim ponit ipſa conditionem, ſeu

ſeu cauſam occaſionalem, a qua pendet, & cui indefectibiliter earum productio adnexa eſt.

484. NOTA I. Hæc ſenſationum, & idearum theoria *hominis libertati* nihil officit; in omnibus enim principiis a nobis ſtatutis, in ipſa hypotheſi, in qua Deus eſt unica cauſa efficiens in natura univerſa tum animata, tum inanimata, homo ſemper æque ſuarum operationum liberarum dominus eſt, ac ſi eſſet ipſe & ſuarum ſenſationum, & ſuarum idearum, & ſuorum motuum mechanicorum cauſa efficiens.

I. Exemplum. Volo libere, & animadvertens ipſe liquorem dignoſcere, cujus exquiſitus ſapor collaudatur, & cujus cyathus mihi propinatur.

Actus mea voluntatis, ſive mea volitio eſt cauſa occaſionalis motus fluidi animalis, qui in tenuiſſimis fibrarum, & nervorum meorum tubulis circuit.

Motus fluidi animalis eſt cauſa occaſionalis motus brachii mei, & manus.

Manus mea motus eſt cauſa occaſionalis motus cyatho communicati, & illum ori meo admoventis.

Immediatus liquoris, & oris *contactus* eſt cauſa occaſionalis organicæ ſenſationis in fibris oris mei cavitatem obtegentibus excitatæ.

Hæc *organica ſenſatio* eſt cauſa occaſionalis intimæ, & mentalis ſenſationis, quæ intimam animæ ſubſtantiam afficit, & intimam hujus liquoris cognitionem mihi impertitur.

Hæc omnia primitus pendent, ut patet, ab animæ voluntate, quæ ſemper libera eſt ponere, aut non ponere *cauſam occaſionalem primitivam*, quæ cetera omnia trahere debet, & a qua tota hæc effectuum tum activorum, tum paſſivorum ſeries indefectibiliter conſequetur.

II. Eadem theoria veluti ſe ipſa cuicumque liberæ actioni licitæ, aut illicitæ, honeſtæ, aut in-

inhoneſtæ accommodatur : puta, actioni latronis viatorem ſpoliantis, actioni hominis pii pecuniam pauperibus largiter erogantis.

Utrinque *actus voluntatis* eſt cauſa occaſionalis fluidum animale movens. Hujus motus eſt cauſa occaſionalis manum movens. Manus motus eſt cauſa occaſionalis movens aut viatoris ſarcinam, quam diripit, aut pecuniam, quam erogat.

Hæc omnia vero primitus, ut patet, *ab animæ voluntate* pendent; quæ voluntas in ſe libera efficaciter, & indefectibiliter cetera omnia ad motum excitat, quæ non niſi in eorum cauſa primitiva, hac nempe voluntate, libera ſunt.

485. NOTA II. *Reciproca cauſa occaſionalis* habetur hinc inter animæ ideas, & ſenſationes, illinc inter corporeorum organorum motus. Hoc ex *lege conjunctionis animæ cum corpore* conſequitur. Exempli cauſa:

I. Nonnulli *in corporeis organis motus*, ut cauſæ occaſionales quaſdam in anima ſenſationes, & ideas producunt.

II. Nonnullæ *ideæ*, *& ſenſationes in anima* ipſæ quoque ut cauſæ occaſionales quoſdam in corporeis organis motus excitant.

III. Hanc quoque *reciprocam cauſam occaſionalem in brutis* inter animæ ſenſationes, & corporis motus deprehendimus.

Et in brutis, ut in hominibus hoc *a lege conjunctionis* animæ cum corpore conſequitur; quæ lex poſtulat, quemcumque materialem in materiali organo motum quamdam in anima ſenſationem, & quamdam animæ ſenſationem quemdam in materiali organo motum excitare.

486. NOTA III. In theoria hactenus expoſita, atque ſtatuta *Deus eſt primigeniarum idearum noſtrarum unica cauſa efficiens*, ac proinde etiam ideæ, quam Dei ipſius habemus. Anne vero hinc ſequitur, nos, ut principiis noſtris

ſtris ſtemus, quandam Dei Exiſtentiæ demonſtrationem admittere debere, quam dicunt *demonſtrationem per ideam*? Minime vero. Hæc aſſerta demonſtratio, quam alibi confutabimus (911), cum theoria, quam admittimus, nihil commune habet. En quo greſſu theoria noſtra procedat.

I. Senſus intimi teſtimonio ſcimus, nos rerum ideas habere, & rationis teſtimonio, id de rebus affirmandum eſſe, quod in earum ideis eſſentialiter incluſum videmus: quæcumque tandem cauſa ſit ideas in nobis efficiens (417).

Poſitis hiſce principiis plena, perfectaque evidentia judicamus, naturæ, & ſuarum legum exiſtentiam, noſtram ipſam exiſtentiam individuam neceſſario ſupponere, & irrefragabili demonſtratione evincere cauſæ increatæ, & creatricis, Dei ſcilicet, exiſtentiam. En tibi jam *Dei exiſtentiam* demonſtratam ante ullam idearum originis, aut cauſæ illas in nobis producentis inquiſitionem (425).

II. De Dei exiſtentia plane certi, ac perſuaſi in idearum noſtrarum originem inquirimus, & quænam earum in nobis ſit *cauſa efficiens* inveſtigamus.

Quum *ideas* noſtra *primigenias* in nobis fieri non poſſe videamus neque ab objectis externis, neque ab organorum motu, neque intima animæ actione; inferimus, ac judicamus, non niſi ab ipſo naturæ auctore in nobis produci poſſe; ipſumque, cujus exiſtentia nobis jam demonſtrata eſt, ipſarum unicam cauſam efficientem eſſe.

Non igitur noſtra de idearum origine ſententia aſſertæ Dei exiſtentiæ demonſtrationi, de qua ſermo, alligata eſt. Noſtra enim ſententia Dei exiſtentiam antea cognitam, & demonſtratam ſupponit; ceterum non facta hac hypotheſi, plane corrueret.

SECTIO TERTIA.

SENSUUM TESTIMONIUM.

487. OBSERVATIO. PRæcedentibus duabus ſectionibus oſtendimus in quo ſita ſit, quæque ſit certitudo, quam nobis facit ſenſus intimi teſtimonium; in quo ſita ſit, quæque ſit certitudo, quam nobis facit idearum teſtimonium. Eodem pacto oſtendere pergimus tertia hac ſectione in quo ſita ſit, quæque ſit certitudo, quam nobis facit ſenſuum, ſeu ſenſationum teſtimonium, cujus genericam jam notionem exhibuimus (380 & 455).

I. *Senſus intimi teſtimonium* de intimis, ac ſenſibilibus animæ affectionibus, ſeu modificationibus nos tantum inſtruit. *Idearum teſtimonium* nos tantum erudit de eſſentialibus rerum proprietatibus ſive illæ exiſtant, ſive non; quas proprietates ex ideali harum rerum idea dignoſcimus (384 & 417).

II. *Senſuum teſtimonium* nos ampliori, atque amœniori cognitionum campo entium ſenſibilium ſpatiari facit. Horum exiſtentia, locus, figura, propinquitas, aut diſtantia, fluiditas, aut ſoliditas, levitas, aut gravitas, motus, aut quies, aliæque ſenſibiles qualitates hujus teſtimonii objectum ſunt. Nihil horum in anima eſt; nihil horum eſt entium eſſentia; nihil horum aut ſenſus intimi, aut idearum teſtimonio nobis indicari, aut comprobari poteſt: at hæc omnia ſenſuum, & ſenſationum teſtimonio nobis detegi, & patefieri poſſunt.

III. Senſuum ergo teſtimonium eſt ſenſationum noſtrarum relatio ad diverſa objecta, quæ illas in nobis oriri faciunt. Exempli gratia, quo tempore extiti, omni eo tempore ſenſationes expertus

pertus ſum, quæ perpetuam ad homines, ad plantas, ad bruta, ad ſolem, ad ſtellas, ad cetera rationem habent. *Hæc mearum ſenſationum ad diverſa hæc objecta relatio* ipſum eſt ſenſuum teſtimonium.

Hoc meorum ſenſuum teſtimonium quatenus *connexum* eſt *eſſentiali Dei veracitati* (425), horum diverſorum objectorum exiſtentiam mihi teſtatur; plurimaſque mihi impertiri poteſt certas, & nunquam errori obnoxias cognitiones eorum naturæ, ac proprietatum. At ut id præſtet, quibuſdam conditionibus conveſtitum ſit oportet, quibus certum redditur, atque ab errore prorſus immune, quaſque ſequenti obſervatione proponemus, & explicabimus.

HUJUS TESTIMONII CONDITIONES.

488. OBSERVATIO. Ut ſenſus noſtri, oculus ſcilicet, auris, nares, os, & tactus certas, & nunquam errori obnoxias cognitiones nobis impertiantur quid requiritur?

I. *Senſus ſani, & bene valentes eſſe debent*. De hoc vero certi fieri poſſumus & propria experientia, quæ nullum in iis vitium, neque ullam perturbationem ſentit, & judiciorum noſtrorum, quæ ex eorum teſtimonio ferimus, cum ceterorum hominum, quibuſcum vivimus, judiciis conſenſione.

II. *Senſuum teſtimonium conſtans, & perſeverans eſſe debet; ratio vero eorum muneribus, & relationibus præeſſe debet*. Exempli gratia, ſi quæ mihi hodie ſenſus referunt ab iis, quæ heri referebant, diverſa ſunt; ſi quæ oculus, aut auris refert, mendacii a tactu redarguuntur; ſi mentis volubilitas, me ſerio, & attente quædam æquivoce, & obſcure relata perpendere non ſinit, dubia, atque incerta erunt hæc teſtimonia. Si quando inter ſe pugnent, alterum altero

tero corriges; dubia, & incerta ſcilicet certis, atque indubitatis.

III. *Objectum ſenſibile ſenſui afficiendo ſatis præſens eſſe debet, ut impreſſio, quam faciet, clara, nitida, diſtincta ſit.* Exempli cauſa, turris ſatis remota oculo rotunda videtur, licet quadrata ſit. Oculus minus remotus ab hac turri, ſeu mavis, a luce ab hac turri reflexa magis ſenſibilem, atque diſtinctam habebit impreſſionem; & illi erroris cauſa adimetur.

Geometria, Optica, Aſtronomia nos docent qua ratione, quibuſque ſcientiæ regulis ſenſus nobis certas quaſdam cognitiones præbeant gravitatis, figuræ, diſtantiæ objectorum a ſenſuum organo immenſo ſpatio diſſitorum. Hoc in noſtra lucis theoria, ſi lubet, videre potes.

SENSIBILES CORPORUM QUALITATES, HUJUS TESTIMONII OBJECTUM.

489. DEFINITIO. *Senſibiles corporum qualitates* dicuntur proprietates, quas habent quaſdam in materialibus noſtris organis peculiares, & conſtantes impreſſiones efficiendi, quibus diverſæ mentales ſenſationes adnexæ ſunt.

Certum eſt has ſenſibiles qualitates corporibus ineſſe; at vero quid ipſæ ſunt?

I. Si cæco quodam inſtinctu de rebus judicemus, cujus alibi originem indicavimus (29 & 30), facile nobis perſuadebimus, *corporibus ſenſus noſtros afficientibus ineſſe quidpiam ſimile ſenſationibus mentalibus, quas in nobis excitant.*

Exempli cauſa, putabimus igni calorem re ipſa ineſſe ſenſationi intimæ ſimilem, quam accenſum carbonem tangentes experimur; purpuræ puniceum colorem ineſſe intimæ ſenſationi ſimilem, quam pannum hunc aſpicientes experimur; ſaccharo, aut abſynthio dulcedinem, aut amaritiem ineſſe illi intimæ ſenſationi ſimilem, quam

ex-

experimur, quum fibræ guſtus a particulis ſacchari, aut abſynthii percelluntur; cytharæ, aut lyræ fidibus, ſive aere ab his agitato melos, ſive harmoniam ineſſe intimæ illi ſenſationi ſimilem, quam hæc inſtrumenta in nobis excitant; cetera.

II. Si *ſana*, *doctaque philoſophia* duce de rebus judicemus, facile nobis perſuadebimus, *ſenſibiles corporum qualitates nihil eſſe præter corporum materiam*, *& motum*; & nulla ratione putari, corporibus ſenſus noſtros afficientibus quidpiam ineſſe ſimile mentalibus ſenſationibus, quas in nobis excitant.

Ex prævia generica notione a nobis tradita (119 & 120) naturæ, & metamorphoſeos corporum, cujus quoque ampliorem explicationem habes phyſicæ noſtræ tractatu primo, facile intelliges, *materiam omnino homogeneam* diverſimode configuratam, compoſitam, in partibus ſenſibilibus, vel inſenſibilibus motam ſatis ipſam eſſe, nullo cujuſque occultæ qualitatis adminiculo, *ut in nobis plurima diverſa ſenſationes excitentur* (177); quare ipſa ſola ratio reddi poteſt illius, quod nos in abſynthio amaritiem, in ſaccharo dulcedinem, in luce colores, in igne calorem, in nive frigus, in corporibus quibuſque ſoliditatem, aut fluiditatem dicimus; ac proinde nullas in ſenſibili natura *ſenſibiles qualitates* admittendas eſſe noverimus, quæ & a ſubſtantia, & a figura, & a motu diverſorum corporum illam componentium diſtinctæ ſint. (*Phyſ.* 190 & 374.).

490. NOTA I. Huic *errori ſatis communi*, quo diverſis corporibus ſenſibilem naturam conſtituentibus *ſenſibiles qualitates* tribuimus a figura, & motu partium materialium diſtinctas, ortum dedit non *ſenſuum teſtimonium*, ſed falſa a ſenſuum teſtimonio deducta conſequutio.

I. Quid enim nos ſenſus docent? corporibus diverſis nos afficientibus *proprietatem permanen-*

tem

tem ineſſe, qua apta ſunt in nobis hanc, vel illam organicam, & mentalem ſenſationem excitare ſive amaritiei, ſive dulcedinis, ſive frigoris, ſive caloris, vividi, aut atri coloris, grati, aut ingrati odoris, jucundi, aut fœdi ſaporis, cetera. Vera hæc ſunt; neque in his nos ſenſus noſtri decipiunt.

II. Quid hinc deducimus? *Qualitates* has *ſenſibiles* corporum, quas nunquam in ſe ipſis novimus, aut percepimus, eſſe aliquid in his corporibus ſenſationibus noſtris mentalibus ſimile; aliquid præter eorum materiam, figuram, motum.

Falſa profecto conſequutio; & non organis tribuenda, quæ ſentiunt, non ratiocinantur, quæ nobis has vel illas in corporibus re ipſa eſſe permanentes proprietates annunciant, quid ipſæ ſint non definiunt; at menti noſtræ tribuenda, quæ judicium fert ratione non ſuffultum, & a vero principio conſequentiam deducit illi non incluſam.

491. NOTA II. Quo ſtupore correpti fuerunt philoſophi, quum Carteſius elapſo jam ſæculo illis enunciavit, atque oſtendit, *rerum univerſitatem omnino ab ea, qua apparet, diverſam eſſe!* exempli gratia, ignem non eſſe calidum, glaciem non eſſe frigidam, purpuram non eſſe rubram, abſynthium non eſſe amarum, brevi, in natura viſibili nihil ſimile eſſe ideis, quas nobis noſtrorum ſenſuum miniſterio effingimus.

Præclaro hoc invento, quod initio non niſi ingenioſum paradoxum reputatum fuit, quodque ſubinde ut veritas certa admiſſum fuit, Carteſius philoſophorum ſententias immutavit. At vero hoc inſigni invento quid tandem Carteſius conſequutus eſt? ferme nihil. Effecit ſane, ut caſtigatius de naturæ materialis *ſenſibilibus qualitatibus* loqueremur; at nullo pacto *novam naturam* in veteri jam nota nobis oſtendit (14 & 103).

I. Ante Carteſium ſaccharum dicebatur dulce, abſynthium amarum, & in ſaccharo atque abſynthio aliquid eſſe putabatur intimæ ſenſationi ſimile, quam hæc corpora in nobis excitant.

II. Poſt Carteſium dictum eſt, ſaccharum non eſſe dulce, nec abſynthium amarum; nihil ſaccharo, aut abſynthio ineſſe ulla ratione ſimile intimæ ſenſationi, quam bina hæc corpora in nobis pariunt; at ſaccharo, & abſynthio *quamdam eſſe configurationem*, *& quandam partium materialium compoſitionem* aptam certo, & perſeveranter datam quamdam organicam ſenſationem in organica noſtra ſubſtantia efficere, & datam quamdam mentalem ſenſationem in noſtra intelligente, ſenſibilique ſubſtantia (29 & 30).

III. Carteſius non ſane docuit ſenſus noſtros melius ſentire, nec mentem noſtram ſenſuum teſtimonio non fidere; at mentem docuit melius objectum percipere, de quo ſenſus teſtimonium perhibent, rectiuſque ex ſenſuum teſtimonio judicare.

Quidquid nobis ſenſus teſtantur verum re ipſa eſt; at nos ex ſenſuum teſtimonio falſa deducere poſſumus, aut illud perperam aptare. Tunc vero non ſenſus nos decipiunt: mens eſt, quæ ſe ipſam decipit.

CERTITUDO, QUAM SENSUUM TESTIMONIUM FACIT.

492. OBSERVATIO. Pater Malebranchius inſignis philoſophus ingenti volumine omnes acutiſſimi ingenii ſui vires eo convertit, ut ſingulare paradoxum ſtatueret vel a ſolo rectæ rationis lumine confutatum; *ſenſus noſtros*, ſcilicet, *nos ſemper decipere*, *nobiſque in omnibus fucum facere*.

Patet, inquit Malebranchius, ſenſus nos decipere in corporum magnitudine, figura, motu, di-

diſtantia, qualitatibus ſenſibilibus. Quin & in corporum exiſtentia ipſa ſenſus nos decipiunt; ſæpius enim ibi corpora nobis oſtendunt, ubi corpora non ſunt.

Nulla itaque, ſi Malebranchium audias, certa cognitio ex ſenſuum teſtimonio haberi poteſt, quacumque conditione teſtimonium hoc munitum ſit. Quare nihil obſtantibus ſenſationibus quibuſcumque, quas in me, puta, expertus ſum toto tempore, quo ſum, quæque omnes aut ad corpus meum referuntur, aut ad extranea corpora, fieri poteſt, me eſſe *Ens pure ſpirituale* nullo inſtructum corpore organico mihi proprio; meque ſolum cum Deo ſolo exiſtere in mundo phantaſtico, ſeu pure ideali, & intelligibili.

493. NOTA I. Præpoſteram ideam *mundi pure phantaſtici* diverſo modo amplexi ſunt Malebranchius, & Berklejus.

I. Hanc ideam nulla limitatione amplexus eſt Berklejus Cloynenſis Epiſcopus in Hibernia. Hic nulla prorſus rationis ſpecie, nulla vel illuſionem apta facere probatione ſtatuit, nullum re vera in apparente univerſo corpus eſſe; & ſenſationes omnes noſtras, quæ ad corpora ut exiſtentia referuntur, a Deo ipſo in nobis produci, quin corpus ullum earum cauſa, aut occaſio ſit.

II. Hanc ipſam ideam non eodem modo amplectitur Malebranchius. Hic corporum exiſtentiam non abſolute negat: tantum aſſerit, ſenſationes noſtras, quæ ad corpora ut exiſtentia referuntur, nullo pacto demonſtrare, corpora hæc re ipſa exiſtere; & ſi *corporum exiſtentia* nobis certo conſtat, ut re ipſa conſtat, noſtram hanc certitudinem ſola divinæ revelationis irrefragabili auctoritate innixam eſſe.

III. In Malebranchii, & Berckleii ſententia ſenſationes noſtræ *medium demonſtrationis* minime ſunt, quod plenam nobis certitudinem fa-

cere poſſit de materialis naturæ exiſtentia, & phænomenis.

Nos vero contra utrumque tota hac tertia ſectione oſtendemus, *ſenſationes noſtras, quatenus ad diverſa corpora referuntur, & quatenus indefectibili Dei veracitati connexæ ſunt, verum demonſtrationis medium eſſe; quod nobis materialis naturæ, ut nobis nota eſt, & exiſtentiam, & phænomena plenâ, perfectaque certitudine conteſtatur.*

494. NOTA II. Uterque philoſophus, quem hic impugnare ſtatuimus, certam, & indubitatam *Dei exiſtentiam* fatetur; ſpiritus nempe increati, & creatoris infinita ſapientia, infinitaque potentia præditi. Hac enim veritate, tamquam fundamento totum innititur eorum ſyſtema.

Quare cum ipſis hanc Dei exiſtentiam, quam tota ſectione prima tractatus quarti firmiſſime demonſtrabimus, hic demonſtratam ſupponere poſſumus.

495. NOTA III. Notaverat Carteſius, ac demonſtraverat, *rerum univerſitatem aliam omnino ab ea, quæ apparet, re vera eſſe*; quin ullo pacto ſenſuum ipſe teſtimonium criminaretur (491). Malebranchius Carteſii magiſtri ſui inventum explicuit, & illi ſyſtema ſuum de ſenſuum erroribus ſuperſtruxit. Hoc nos tota hac ſectione exponere, & confutare pergimus.

En tibi quo greſſu ſummus hic metaphyſicus in errorem prolapſus fuiſſe videtur, quo nullus mage ſingularis hominum mentem unquam invaſit.

I. Si noſtri ſenſus omnes nos fallunt, aut fallere poſſunt, inquit Malebranchius, jam conſequitur, nullam ab eorum teſtimonio nos habere veram certitudinem de corporum exiſtentia, natura, proprietatibus, modificationibus. Atqui ſenſus omnes nos decipiunt, aut decipere poſſunt.

Gu-

Guſtus, inquit ipſe, nos decipit. Nihil in abſynthio, exempli gratia, eſt, quod amaritiei, quam in ipſo imaginamur, ſimile ſit; hæc amarities tantum in anima noſtra eſt, ſeu tantum animæ perceptio eſt.

Viſus quoque nos decipit. Nihil eſt in purpura, aut viola, quod colori, quem his tribuimus, ſimile ſit; & color iſte ſeu puniceus, ſeu cyaneus tantum animæ perceptio eſt.

Auditus & ipſe nos decipit. Nihil in cythara, aut lyra eſt, quod harmoniæ ſimile ſit, quam nos in illis imaginamur; re ipſa vero melodia hæc animæ tantum perceptio eſt.

Olfactus æque nos decipit. Nihil in roſa, exempli gratia, eſt odori ſimile, quem illi ineſſe putamus; neque hic odor eſt, aut eſſe poteſt, præter animæ perceptionem.

Nonne veroſimile eſt & a *tactu* nos decipi? & extenſionem, ſoliditatem, figuram, reſiſtentiam, quam in ligno, in ferro, in ſaxo, reliquiſque nos ſentire putamus, nihil in his corporibus eſſe illi ſimile, quod imaginamur, & tantum animæ perceptiones eſſe? (10 & 30).

II. Si anima noſtra exiſtere poteſt, ut certe poteſt, omnibus inſtructa perceptionibus ſibi intrinſecis, quin ullum extra animam exiſtat corpus; conſequens eſt, inquit etiam Malebranchius, nos omnes ſenſationes, quibus modo afficimur, & quibus ab incunabulis uſque adhuc affecti fuimus, experiri poſſe, quin corpus ullum in natura ſit. Quare ſi de *corporum exiſtentia* certi ſumus, ut re ipſa ſumus, ſequitur certitudinem hanc, non ſenſuum teſtimonio, qui nos in omnibus decipere poſſunt, ſed unice inniti divinæ revelationis teſtimonio, quæ a Deo eſt, qui, ipſius natura ita exigente, nos decipere nunquam poteſt.

Hæc celebris Malebranchianæ ſententiæ ſumma eſt de ſenſuum fallaciis, ſane futilis, ſingularis, periculoſæ; quæ enim ex ea ſequun-

tur; præter auctoris mentem, eo deveniunt, ut rationis, & fidei fundamenta omnia ſubververtant; ut quamprimum videbimus.

496. NOTA III. Poſt traditam & ſyſtematis confutandi, & eorum unde ſyſtema originem traxiſſe videtur, genericam notionem; reliquum eſt ut & de hujus ſyſtematis auctore nonnulla ſubjiciamus.

I. „ Malebranchius Carteſium ſequutus (in-
„ quit Maupertuiſius) ideas ſuas metaphyſicas
„ ſyſtemate coordinaverat. Vir iſte ſummo in-
„ genio, ac vivida imaginandi facultate, qui-
„ bus maxime pollebat, vix ſyſtema condidit,
„ quod paucos coætaneos ſectatores habuit; au-
„ ctore vita functo, neminem “.

II. „ Malebranchius (inquit Voltairius in
„ ſæculo Ludovici XIV) eſt, ut Carteſius, vir
„ ſummus, a quo ſane pauca addiſcuntur “.

Judicium hoc de Melebranchio omni ex parte verum eſt; non ita de Carteſio, niſi ſi illud ad auctorem philoſophicarum meditationum, & vorticum ſyſtematis contrahas; neque etiam illud feras de creatore analyſeos, & recentioris geometriæ.

III. „ Malebranchius hominem noverat (in-
„ quit Abbas Codilliacus in ſuo tractatu de
„ ſyſtematibus); at minus ut philoſophus, quam
„ ut acuto ingenio vir. Bina hac in re prin-
„ cipia eum a recto tramite avertebant; unum
„ quidem, nos omnia in Deo videre (472);
„ alterum, nos nihil amare, niſi amore, quo
„ Deum, aut bonum in genere amamus. Pro-
„ fecto hiſce principiis nunquam humanarum co-
„ gnitionum, & affectionum origo adiri, neque
„ earum progreſſus, & incrementa percipi un-
„ quam poterant “.

PRO-

PROPOSITIO I.

497. *Senſationes conſtantes & concordes, quas in noſtra intelligente, ſenſibilique ſubſtantia experimur, de noſtri corporis exiſtentia metaphyſicam certitudinem nobis faciunt.*

DEMONSTRATIO I. Senſu intimo nobis conſtat, nos in nobis experiri ſenſationes conſtantes, & concordes reſpicientes diverſas partes, ac diverſa organa corporis, quod invincibiliter noſtrum eſſe cenſemus. Atqui ſenſationes iſtæ conſtantes, & concordes ſunt *motivum metaphyſice certum, & irrefragabile demonſtrationis medium*, quod hujus corporis exiſtentiam comprobat (76 & 376). Demonſtro.

Senſationes hæ conſtantes, & concordes ſunt motivum metaphyſice certum cuique proprii corporis exiſtentiam comprobans, ſi fieri nequeat, ut ſint fallaces; atqui hoc fieri nequit. Demonſtro. Fallaces eſſe nequeunt, niſi Deus ipſe deceptor, & illuſor ſit; quod evidenter repugnat, ut fatetur, & ſupponit auctor ipſe ſyſtematis, quod impugnamus. Demonſtro itaque, in hypotheſi, quam impugnamus, Deum deceptorem, & illuſorem fore.

Qui quempiam eo adducit, ut perſeveranter, & invincibiliter falſo fidem adhibeat, ille *deceptor* eſt, & *illuſor*. Atqui ſi ſenſationes noſtræ conſtantes, & concordes diverſas noſtri corporis partes, & organa reſpicientes fallaces eſſent, Deus nos conſtanter, & perſeveranter falſo fidem adhibere faceret. Hoc jam demonſtro.

I. Falſo nos Deus fidem adhibere faceret, nempe exiſtentiæ noſtrorum oculorum, aurium, oris, narium, pedum, manuum noſtrarum, ad quæ omnia ſenſationes noſtræ referuntur. Undenam enim in nobis eſt hic impulſus, qui nos in hanc perſuaſionem trahit, niſi ab ipſo natu-

ræ noſtræ auctore? quis vero eſt naturæ noſtræ auctor, niſi ipſe Deus?

II. Deus nos perſeveranter falſo fidem adhibere faceret, nempe exiſtentiæ noſtri corporis, & omnium illud componentium. Hæ ſiquidem ſenſationes corpus reſpicientes, quod noſtrum eſt, ubique eadem voce clamitant, eadem ubique energia inſtant; ubique intelligenti ſenſibilique ſubſtantiæ exiſtentiam corporis organici ſibi conjuncti, ſuique proprii annunciant, atque teſtantur. In infantia, firma ætate, caduca ſenectute, in bona, vel averſa valetudine ſemper eadem ipſarum vox eſt, nunquam immutata, nunquam ſibi oppoſita. Quare nunquam teſtimonium ullum fuit conſtans magis, confirmatum magis, magiſve authenticum, ac irrefragabile. Si itaque fieri poſſet, ut teſtimonium hoc falſum eſſet, ſive ut intelligens noſtra, ſenſibiliſque ſubſtantia ſine ullo corpore ſui proprio exiſteret; qui hoc teſtimonium inſtituit, illudque in nobis perpetuo ſtatuit, omnium, qui excogitari poſſint, deceptorum peſſimus eſſet, & iniquiſſimus.

III. Deus nos ad fidem falſo adhibendam invincibiliter, & irreſiſtibiliter induceret, nempe exiſtentiæ noſtri corporis, & eorum omnium, quibus conſtituitur. Etenim primo nequimus, quin judicemus, corpus noſtrum, ejus diverſas partes, atque organa exiſtere, ut cuique ſenſu intimo conſtat. Præterea, ſi judicium hoc falſum eſt, nullum nobis adminiculum, ratio nulla ſuppetit, qua ejus falſitatem detegamus: ſi ergo in errore verſamur judicantes, corpus, quod ad nos ſpectet, nos habere; Deus evidenter hujus erroris cauſa, & origo eſt; ergo Deus evidenter deceptor, & illuſor eſt.

At vero certitudine metaphyſica certum eſt, Malebranchio ipſo fatente, Deum nulla ratione deceptorem, & illuſorem eſſe poſſe; ergo æque me-

metaphyſica certitudine certum eſt, corpus exiſtere, quod ad nos pertinet.

IV. Ut ſenſationes noſtræ conſtantes, atque concordes diverſas partes, atque organa corporis ad nos pertinentis reſpicientes nos in earum objecto deciperent; evidenter opus eſſet, Malebranchio ipſo fatente, ut naturæ auctor ipſe diverſas has ſenſationes inania, & phantaſtica objecta reſpicientes produceret. Quare opus eſſet, ut naturæ auctor, circulatorum more, quod ſane ejus majeſtate, & ſapientia indignum eſt, temere, ſtulte, nullaque recta ratione, nugari vellet hominum genus perpetuo infinitis erroribus irretiendo, iiſque permanentibus, invincibilibus, univerſalibus, & tum in eorum principio, tum in objecto, tum in ſubjecto plane ineptis; quod evidenter ſummo illi enti, quod naturæ auctor eſt, repugnat. Q. E. D.

DEMONSTRATIO II. Axioma ab omnibus receptum, veritaſque a nullo philoſopho oppugnata eſt; *Deum infinite ſapientem nihil inutile, aut ineptum facere.*

Atqui ſi cum Malebranchio ſupponam; nos, etſi tot ſenſationes habeamus corpus reſpicientes, quod ad nos ſpectare videtur, adhuc fieri poſſe, ut ſimus ſubſtantia tantum ſpiritualis, nobiſque nullum corpus ſit, quod alere, conſervare, & regere debeamus, quod ad nos ſpectet, quodque ſervare noſtra interſit: quemnam finem ſibi proponere potuit ſua ſapientia dignum naturæ auctor, ſubſtantiæ noſtræ pure ſpirituali deſiderium hoc inſerens perpetuo renaſcens variorum alimentorum, quibus nulla ratione indigere poteſt; perpetuam hanc ad plurima ſenſibilia objecta propenſionem, quæ nihil ſecum commune habent; hanc indeficientem de imaginario, & non exiſtente corpore ſollicitudinem; perpetuum hunc, vehementemque de ejus deſtructione, ac diſſolutione, quæ inanis, & chimærica eſſet, timorem?

Quare nam neceſſe fuit, ita ſtatuente ſapientiſſimo naturæ auctore, me, ut lucis, caloris, ciborum, odorum, melodiæ ſenſationem haberem, perſeveranter *in falſa perſuaſione* verſari, ſcilicet, me oculos luci aperire, ad focum ſedere, cibos mandere, nares odoro corpori admovere, aures harmonico concentui præbere?

Id omne, evidens eſt, inutile eſſe, & ineptum, ſi nos entia ſimus pure ſpiritualia corpore nobis conjuncto, & quod noſtri pars ſit, carentia. Evidens itaque eſt, naturæ auctorem, qui nihil inutile, & ineptum facit, ens noſtrum intelligens, & ſenſibile enti materiali, & organico conjunxiſſe, ex quibus unum totum fit; atque aſſerere cum Malebranchio, fieri poſſe ut nos ſubſtantia ſimus pure ſpiritualis hoc eſſe manifeſtum abſurdum ſupponere, aut in philoſophiam invehere. Q. E. D.

PROPOSITIO II.

498. *Senſationes conſtantes, atque concordes, quas in anima experimur, de plurium generatim hominum, ac corporum exiſtentia in natura metaphyſicam nobis faciunt certitudinem.*

DEMONSTRATIO I. Senſu intimo metaphyſica certitudine certus ſum, ex quo cogitare, & me ipſum cognoſcere cœpi, ſemper *mihi viſum eſſe* cum aliis hominibus me converſari, me ſemper in cælo aſtra lucentia vidiſſe, me plura, & præclara phænomena in atmoſphæra videre, me miram in tellure animantium, & vegetantium multitudinem ſpectare.

Quibus poſitis ſic procedo. Senſationes hæ conſtantes, atque concordes, quas in anima ſentio, quæque ad homines referuntur, qui mecum converſantur, & ad plurium ſpecierum corpora ſive animata, ſive inanima, quæ mihi adſunt, meque circumſtant, aut perſeveranter fallaces ſunt, aut non ſunt.

I. Si-

I. Si non ſunt perſeveranter fallaces; jam homines hi mei ſimiles, jam varia hæc corpora animata, aut inanima, quæ reſpiciunt, & quorum exiſtentiam mihi annunciant, re ipſa exiſtunt; ſaltem quo tempore fallaces non ſunt.

Ergo mihi metaphyſica certitudine certum eſt, in intelligibili natura exiſtere, aut extitiſſe homines mei ſimiles, & plurium ſpecierum corpora ab eo diſtincta, quod meum eſt, & quod mei ipſius pars eſt. Noſtræ itaque ſenſationes ſunt motivum irrefragabile, *verum demonſtrationis medium*, quod nos plena, perfectaque certitudine certos facit de plurium hominum in genere, pluriumque corporum exiſtentia.

Falſum itaque, quod Malebranchius aſſerit, nos nullam de corporum in genere metaphyſicam certitudinem habere, niſi divinæ revelationis teſtimonio. Senſationum enim noſtrarum teſtimonium, omni divina revelatione ſepoſita, hanc metaphyſicam certitudinem impertitur, modo non perpetuo fallaces ſupponantur. Reliquum itaque nobis eſt, ut oſtendamus, non niſi manifeſto abſurdo illas perpetuo fallaces ſupponi poſſe.

II. Si ſenſationes hæ conſtantes, & concordes perſeveranter fallaces ſunt, jam Deus, qui ſolus in me varias has ſenſationes producit, & producere poteſt, me perpetuo fallentes, & quibus nulla ratione teneor, ne fidem adhibeam, deceptor eſt atque illuſor, qui me fallit, meque abutitur; circulatoribus iis ſimilis, qui vanis illuſionibus fucum incautis facere gloriantur.

Ut enim conſtantes, atque concordes ſenſationes meæ, quæ ad homines, ad bruta, ad aſtra, ad vegetabilia, ad foſſilia, ad cujuſvis ſpeciei corpora referuntur, in earum objecto me decipiant, evidens eſt, oportere, Malebranchio ipſo fatente, naturæ Auctorem ipſum in me

diverſas has ſenſationes efficere inania, ac phantaſtica objecta reſpicientes. Quare neceſſe eſt, naturæ Auctorem fallacia, majeſtate, ac ſapientia ſua evidenter indigna, temere, nulloque motivo rationi conſentaneo, circulatorum more me perpetuo illudere voluiſſe, & inſano, atque inani conſilio innumeris erroribus irretiſſe, iiſque perpetuis, invincibilibus, univerſalibus, principio, objecto, ſubjecto ſtultiſſimis. Patet quod de me hic pronuncio, de quovis alio mei ſimile æque dici poſſe; & ſingularem inductionem univerſalem fieri.

Atqui evidens eſt, fieri non poſſe, Malebranchio ipſo fatente, ut naturæ auctor circulator ſit, & deceptor; ergo evidens eſt, fieri non poſſe, ut ſenſationes meæ perpetuo fallaces ſint. Metaphyſicè ergo ex ſenſationibus meis certus ſum, in natura exiſtere, aut extitiſſe homines mei ſimiles, & plurium ſpecierum corpora. Ergo homo quivis eaſdem habens ſenſationes eandem quoque habet certitudinem. Q. E. D.

DEMONSTRATIO II. Senſus intimi teſtimonio metaphyſice certus ſum, *me credidiſſe hiſtorias legere*, quæ mihi naturæ phænomena, & regnorum, ac rerum publicarum viciſſitudines referentes, me docuerunt, elapſis ante me ſæculis terræmotus fuiſſe, ſolis, lunæque defectus, procellas, tempeſtates, urbes depopulatas, ac dirutas, campos inundatione obrutos, ac devaſtatos, nationeſque ad bella, ac cædes invicem concitatas.

His poſitis, ſic procedo. Vel quæ ex hiſce hiſtoriis didici vera, vel falſa ſunt.

Si vera; jam indubitate certum eſt, me non unicum Creatoris opus eſſe; non me ſolitarium in mundo intelligibili exiſtere; in natura intelligibili alios homines, aliaque corpora exiſtere, aut extitiſſe iis ſimilia, quæ mihi ſenſus mei modo aut oſtendunt, aut oſtendere videntur.

Si falſa ſunt; evidens eſt, has fallacias,

at-

atque illuſiones, quibus imbutus, & captus fui mihi non obvenire, niſi a Deo unico ſeductionis, & erroris auctore.

At vero evidenter abſurdum eſt ſupponere, Deum unquam fallaciæ, & erroris auctorem eſſe poſſe; eumque mihi falſo ſuadere voluiſſe, me præ manibus volumina habuiſſe, hiſtorias legiſſe, veros, ſaltem in præcipuis, eventus memoriæ commendaſſe; quin unquam in his quidpiam re ipſa verum unquam fuerit.

Mihi igitur evidenter certum eſt, homines extitiſſe, qui hiſtorias ſcripſerunt, eaſque mihi mandarunt; pluraque accidiſſe, quæ earum argumentum, & origo fuerunt. Ergo mihi evidenter certum eſt, quin & cuicumque homini, qui iſta legerit, ſuperioribus ſæculis homines extitiſſe, & corpora his ſimilia, quæ in natura percipio, aut adhuc in natura percipere mihi videor. Q. E. D.

DEMONSTRATIO III. Si verum ſit, ut Malebranchius contendit, hominum, & corporum exiſtentiam nobis tantum divina revelatione conſtare, patet, fidem noſtram tunc non niſi incertis, atque labilibus fundamentis inniti.

Fides enim noſtra neceſſario ſenſuum teſtimonio innititur (*a*); qui nobis enunciarunt, & teſtificati ſunt *eventus miraculoſos*, quibus ipſa immobiliter innixa eſt. Quare ſi ſenſus nos ſemper decipere poſſunt, omnia nobis in fide, & religione dubia erunt. Exempla ſint.

Dubium erit num Moyſes fuerit, num prophetæ, qui veterem revelationem protulerint, aut tranſmiſerint, ut ante Jeſum Chriſtum habebatur. Dubium erit num Chriſtus fuerit, num miracula perpetrarit, num quid homines docuerit, num apoſtolos habuerit, & martyres, qui evan-

(a) *Fides enim ex auditu*; *auditus autem per verbum Chriſti*, Rom. 10.

evangelium ſuum, ſive novam revelationem annunciarent, & confirmarent. Dubium erit num ſacra volumina, quæ nos ut verbum Dei ſcriptum reveremur, inania ſint, & in ſola noſtra illuſa phantaſia exiſtant. Dubium erit num eccleſia catholica, & apoſtolica, cujus nos membra eſſe credimus, cujus decreta, & oracula veneramur, cujus ſtatuta, & leges reveremur, fictitia, & fabuloſa ſit, nec niſi in ideis noſtris exiſtat, chimæris ſimilis, quas in ſomnio, aut delirio mens noſtra fingit. Omnia tandem in divina revelatione dubia erunt, ipſa enim tota ſenſibilibus factis innititur, quæ non niſi ſenſuum teſtimonio nobis patefieri, & confirmari poſſunt.

His poſitis, procedo. Certum eſt metaphyſica certitudine, Malebranchio ipſo fatente, divinam revelationem haberi, cujus objectum plena, ac metaphyſica certitudine certum eſt. Ergo ſenſuum teſtimonium, quod divinam hanc revelationem fundat, & conteſtatur, in ſe certitudine metaphyſica certum eſt. Ergo hominum, & corporum exiſtentia, cui neceſſario divina revelatio innixa eſt, in ſe certitudine metaphyſica certa eſt. Q. E. D.

499. NOTA I. Oſtendimus, *ſenſationes* noſtras *conſtantes*, *atque concordes* motivum eſſe exiſtentiæ hominum generatim, & corporum indefectibiliter connexum; neque enim hæ ſenſationes in nobis eſſe poſſunt, quin homines, & corpora a nobis diſtincta in natura ſint.

I. Feri abſolute potuiſſet, ut Deus *animam meam* tantum creaſſet, quæ in hac hypotheſi ſola cum ſolo Deo in intelligibili natura extitiſſet.

At vero in hac hypotheſi anima non habuiſſet, ut in præſenti hypotheſi, ſenſationes, quæ ad ſolis, planetarum, ſiderum, diverſorum in natura tum animatorum, tum inanimatorum corporum præſentiam referrentur. Supponere vero

in

in prima illa hypotheſi ab hac noſtra diverſa, poſſe Deum ſe ipſo in anima mea ita ſolitaria, ab omni corpore organico ſejuncta, & ſola in natura eaſdem ſenſationes efficere, quas experitur ex quo ſe ipſam ſentit; eſt abſurda ſuppoſitione velle, ut ſupra explicavimus, & oſtendimus, naturæ auctorem circulatorem eſſe poſſe, & illuſorem.

II. Fieri abſolute poſſet ut naturæ auctor actu omnia creata deſtrueret, & ad nihilum redigeret, anima mea tantum excepta, quæ in hac hypotheſi ſola cum ſolo Deo in natura intelligibili ſubſiſteret.

At vero in hac deſtructionis hypotheſi anima non eas amplius ſenſationes haberet, quas in ea ſolis, ſtellarum, planetarum, diverſorum tum animatorum, tum inanimatorum corporum præſentia excitat. Si vero ſupponas, naturæ auctorem poſt entia omnia ſenſibilia ad nihilum redacta eaſdem ſenſationes efficere, quas modo ſenſibilium entium exiſtentia, & præſentia mihi ſufficit; ſupponis adhuc naturæ auctorem poſſe vilem circulatoris, & deceptoris perſonam agere.

500. NOTA II. Non repugnat, naturæ auctorem miraculo primæ claſſis (139) actu ipſum in me producere ſine peculiaris hujus hominis, aut corporis præſentia *eaſdem ſenſationes*, quas in me hujus hominis, aut corporis præſentia efficeret; mihique ibi eum hominem, idque corpus ibi apparere facere, ubi neutrum illorum eſt.

At vero in hac hypotheſi miraculoſa momentanea illuſio fiet non ut decipiar, ſed ut doceas de aliqua ſuperioris ordinis veritate, & ſuperiorem ordinem reſpiciente, in eaque tenenda confirmer; ut quamprimum explicabimus. (511 & 512).

501. NOTA III. Quoniam miraculorum hypotheſis magnus eſt Achilles, quo ſenſuum teſti-

ſtimonium ſæpius oppugnatur; maximi momenti eſt hac in re omnia in claram lucem proferre.

I. Fieri abſolute poteſt, ut quovis vitæ meæ momento ſenſationes meæ *determinatum objectum* reſpicientes, puta, hunc hominem, hanc ædem, hoc ſignum me in *momentaneum* de hujus objecti determinati exiſtentia *errorem* inducant; fieri ſiquidem abſolute poteſt, ut quovis momento determinato, & ſolitarie ſumpto naturæ auctor miraculum operetur, ut me erudiat, & momento ſequenti me aliquam ſupernaturalem veritatem doceat.

At vero fieri nequaquam poteſt, ut quovis determinato vitæ meæ momento ſenſationes meæ *generatim homines, aut corpora* reſpicientes me in illuſionem ne momentaneam quidem inducant de hominum generatim, aut corporum exiſtentia. Stante enim *naturali rerum ordine* ſenſationes hæ in me eſſe nequeunt ſine objectorum, ad quæ referuntur præſentia; & repugnat, auctorem naturæ, qui nihil inutile, aut ineptum facit, nulla majeſtate, ac ſapientia ſua digna ratione naturalem rerum ordinem evertere.

Quam itaque majeſtate, ac ſapientia ſua rationem dignam habere poſſet naturæ auctor, ut mihi *rerum univerſitatem* apparere faceret, ubi hæc non exiſteret?

Miraculum, fortaſſe dicent, hoc phænomenon efficere poteſt, & hanc rerum univerſitatem apparentem facere, etſi non exiſtat. At quæſo nihil ne in hoc miraculo eſt, quod infinitam Dei ſapientiam dedeceat?

II. Nunquam repugnat, a Deo miraculum fieri; at a Deo miraculum temere, & inſipienter fieri, ſemper repugnat.

Fieri omnino poteſt, ut Deus momento hoc temporis mihi hominem apparere faciat, puta Adamum, Moyſem, Divum Petrum, ut me ali-

aliquam veritatem doceat, aut ſalutari aliqua inſtitutione imbuat.

At abſurdum eſſet, ac propterea *ἀδύνατον*, Deum, ut me ita doceret, atque imbueret, nulla neceſſitate, aut ratione *omnes ſimul naturæ leges evertere*, & inſipienter infinita miracula efficere, ut unicam veritatem me doceret, cui unicum miraculum ſatis eſt.

III. Quare quum viſibilem naturam aſpicio, metaphyſice certus ſum, corpora exiſtere, etſi non ita metaphyſice certus ſim, hoc determinate corpus ſeorſim ſumptum exiſtere; fieri enim poteſt, actu miraculum adeſſe peculiare hoc corpus afficiens; non vero fieri poteſt actu miraculum dari rerum ſenſibilium univerſitatem afficiens.

Hinc porro colligimus, quare conſtantes, atque concordes ſenſationes noſtræ metaphyſicam certitudinem de hominibus, deque corporibus generatim nobis præbeant, quin eandem de hujus peculiaris ſive hominis, ſive corporis exiſtentia certitudinem impertiantur.

PROPOSITIO III.

502. *Noſtrorum ſenſuum teſtimonium conſtans, concors, & conditionibus, quas ratio poſtulat, munitum certitudinem metaphyſicam nobis facit de quibuſdam generalibus naturæ legibus, deque corporum in genere figura, loco, diſtantia, motu reſpectivo, ac reſpectiva magnitudine.*

DEMONSTRATIO I. Nobis demonſtrandum eſt, ſenſuum teſtimonium conditionibus a ratione poſtulatis inſtructum, quaſque ſuperius indicavimus (488), nos nec decipere, nec decipere poſſe in ullo ex objectis hac propoſitione recenſitis.

I. Illud ipſum teſtimonium, quod mihi naturæ exiſtentiam comprobat, mihi etiam exiſtentiam comprobat quarundam generalium, conſtan-

ſtantium, & immutabilium legum, quibus natura obtemperat; exempli gratia, exiſtentiam *legis gravitationis*, qua omnia corpora ad terræ centrum tendunt; *legis impulſionis*, qua omne corpus motum, quod in aliud quieſcens, & mobile, impingit, determinatam partem ſui motus amittit, & communicat; *legis affinitatis*, qua nonnulla corpora ſibi invicem adhærere nituntur; *legis æquilibrii hydroſtatici*, qua liquida homogenea libere communicantia ad æqualem ab æquatore diſtantiam ubique ad libellam componuntur; *legis reproductionis*, qua animalia, & vegetabilia ſpeciem ſuam reſtituunt, ac ſervant actione quadam phyſica cuique ſpeciei peculiari; atque ita de reliquis.

Patet, ſenſus meos non poſſe magis a ſe ipſis me decipere in generalium naturæ legum exiſtentia, ac in corporum exiſtentia, quæ naturam conſtituunt, & ejus legibus obtemperantia video. Patet, Deum, qui, niſi circulator, & deceptor fiat, me in corporum exiſtentia, quæ in natura video, decipere non poteſt, neque me decipere poſſe, niſi ſi circulator, & deceptor fiat, in generalibus legibus, quas in natura aperte mihi innoteſcunt.

II. Idem teſtimonium, quod mihi corporum generatim exiſtentiam comprobat, mihi quoque comprobat, corpora hæc & figuram, & locum, & magnitudinem reſpectivam, & reſpectivum motum habere, quem illis ineſſe cenſeo.

Sicuti non niſi vero miraculo in peculiari eorum exiſtentia falli poſſum, ita neque in eorum figura, loco, reſpectiva magnitudine, reſpectivo motu, niſi vero miraculo, falli poſſum. Præterea certus ſum, hoc miraculum non adeſſe, niſi mihi pateſiat; ſcio enim, Deum inania, & inutilia miracula non operari.

Quamobrem ut metaphyſice certus ſum, peculiare objectum, puta, ædem, quam ſæpius vidi, & actu video, re ipſa exiſtere, aut extitiſ-

ſe;

ſe; ita metaphyſice certus ſum, hanc ædem tali figura, tali loco, tali reſpectiva magnitudine donatam eſſe; atque ita de reliquis.

III. Ex ſenſuum, & ſenſationum mearum teſtimonio judico, & neceſſario, ac irreſiſtibiliter judico, conclave meum, exempli gratia, rectangulum eſſe; illud tali loco ſitum eſſe reſpectu horti regii, & emeritorum militum domus; tot paſſibus ab alio cubiculo, cui communicat, diſtare; baſilica minus eſſe; a proxima domo eandem ſemper diſtantiam ſervare; ſupellectilem gravitatem habere, & ad terræ centrum tendere; hanc locum non mutare, niſi cauſa, aut occaſio detur, qua locum mutet; aquam, quam in labro effundo, æque in illo ad libellam componi; lampadem, quam noctu accendo, lucem effundere, quæ quaquaverſum recta propagatur, quæque planum ſpeculum offendens reflectitur angulum reflexionis faciens angulo incidentiæ æqualem. Idem dicas de alio quovis ſenſibile objecto, quod pari modo ſenſus noſtri attingere poſſint.

His poſitis, procedo. Aut falli poſſum, aut nequeo falli in his judiciis, quæ neceſſitate irreſiſtibili fero ex ſenſuum, ac ſenſationum mearum conſtanti, atque concordi teſtimonio.

Si in his judiciis falli nequeo; jam conſtans, & concors ſenſuum, ac ſenſationum mearum teſtimonium plenam, perfectam, metaphyſicam mihi facit certitudinem de diverſis horum judiciorum objectis.

Si in his judiciis falli poſſum; fiat, me re ipſa falli, horumque judiciorum objecta omnino a judiciis hiſce diverſa eſſe. In hac hypotheſi perſpicuum eſt, Deum unicum ſenſationum mearum auctorem & cauſam unicam, ipſum eſſe, qui me conſtanter, & invincibiliter in errorem inducit. Deus primo *in errorem me inducit*, imo in errores innumeros, dum me credere, & tenere cogit, puta, conclave meum eſſe rectangu-

gulum, ſupellectilem meam gravem eſſe; atque ita porro. Deinde me *conſtanter* in errorem, imo in plurimos errores inducit; omnes enim ſenſationes meæ perſeveranti concordia idem mihi teſtimonium perhibent. Tandem Deus me *invincibiliter* in errorem, imo in plurimos errores inducit, neque enim poſſum ab iis judiciis abſtinere, quæ ex concordibus, ac conſtantibus ſenſationibus meis fero de earum objectis; quæque ſi falſa ſint, nulla mihi ratio ſuppetit, qua errorem detegam. Si in his itaque fallor, Deus evidenter erroris mei cauſa, & origo eſt; quod, Malebranchio ipſo fatente, ejus eſſentiæ, ac naturæ evidenter repugnat. Q. E. D.

Idem dicas de objecto judicii cujuſcumque conſtanti, & concordi, ac aptis conditionibus munito ſenſuum teſtimonio innixi; quare nunquam hujuſmodi judicium falſum eſſe poteſt. Q. E. D.

DEMONSTRATIO II. Id certum, & evidenter indubitatum cenſeri debet, quod ita eſſe unanimi ætatum, ac gentium omnium judicio reputatum fuit, nec ulla ſolida ratio adeſt, quæ aut ejus falſitatem probet, aut de ejus veritate in ſuſpicionem inducat. Atqui hujuſmodi ſunt quæ præcedenti propoſitione explicanda, & ſtatuenda ſuſcepimus; ergo ea evidenter certa, & indubitata ſunt. Q. E. D.

PROPOSITIO IV.

503. *Senſuum, ac ſenſationum noſtrarum teſtimonium in quovis peculiari caſu certitudinem nobis facit non metaphyſicam, ſed phyſicam de peculiaris corporis exiſtentia.*

DEMONSTRATIO. Prima præcedenti propoſitione nobis conſtat primo, nos non eſſe entia pure ſpiritualia, & habere corpus organicum, quod noſtrum ipſorum pars eſt. Conſtat etiam ecu nda præcedenti propoſitione, nos non eſſe en-

tia unica in natura; ſed & alios homines eſſe, & alia plurium ſpecierum corpora tum animata, tum inanima. Conſtat tandem tertia præcedenti propoſitione, in ſenſibili natura quaſdam eſſe leges generales, & conſtantes, quas unus Deus ſuſpendere, aut interrumpere poteſt; atque ex his hanc unam eſſe: *corpus ſenſibilem impulſum non recipit, niſi occaſione ictus alterius corporis exiſtentis, & præſentis.*

I. Quamobrem quotieſcumque hominem, exempli gratia, video, aut audio, certus ſum prope me hominem re ipſa eſſe, cujus præſentia occaſio eſt hujus impulſus, atque hujus ſenſationis in oculi mei, aut auris meæ fibris; niſi ſi hoc peculiari caſu Deus vero miraculo, ſeu generalis legis ſupra allatæ interruptione, in me impulſum hunc, ſenſationemque produxerit, nullo homine præſente; quod Deum non ſemel feciſſe ſcimus cum aliquo tum in veteri, tum in novo fœdere; quodque ipſe adhuc quovis temporis momento præſtare poteſt: modo rationes, adſint majeſtate & ſapientia ſua dignæ. Patet idem dici poſſe de quovis alio determinato objecto, puta de hoc bruto, de hac arbore, de hoc metallo, de hac æde, ceteriſque.

II. Quum vero nullus ſit peculiaris caſus, nullum determinatum temporis momentum, quo Deus hoc miraculum efficere nequeat; conſequens eſt, ſenſuum, ac ſenſationum noſtrarum teſtimonium, quod metaphyſicam certitudinem facit de vera hominum, & corporum generatim exiſtentia, certitudinem tantum phyſicam facere (377) de vera hujus ſive hominis, ſive corporis peculiaris exiſtentia. Q. E. D.

OB-

OBJECTIONES REFUTANDÆ.

Quæ præcipue contra *ſenſuum teſtimonium* objiciuntur, ſive contra certitudinem, quam ſenſationes faciunt de rebus ſenſibilibus, quas reſpiciunt, hæ ſunt: fieri poſſe, ut Deus in nobis ſenſationes excitet, quin ullum exiſtat objectum, quod earum cauſa, aut occaſio ſit: nos etiam quum ratione utimur, ſenſationes habere ſine objecto: ſenſationes noſtras eſſe tantum modificationes tranſeuntes, nullo inter præcedentes, & ſubſequentes nexu; ſenſationes noſtras nos conſtanter, & perpetuo fallere in ſenſibilibus corporum qualitatibus: a ſenſibus, & ſenſationibus, quum nobis ignotæ ſint, nullam poſſe certitudinem proficiſci: Deum ipſum, qui ſæpius hominibus illuſionem peperit nonnullis miraculoſis apparitionibus, ſimilem poſſe perſeveranter illuſionem parere: ſenſus noſtros, qui in innumeris objectis nos evidenter decipiunt, æque nos in objectorum univerſitate decipere poſſe.

SENSATIONES, QUÆ SINE OBJECTO FORTASSE HABERI POSSUNT.

504. OBJECTIO I. *Senſationes noſtræ conſtantes, atque concordes*, quæ aut corpus ad nos ſpectans reſpiciunt, quodque noſtrum ipſorum pars ſit, ſive homines, & corpora nobis extranea, ad quæ relationem dicimus, in nobis produci poſſunt, ſive entia ſimus pure ſpiritualia, ſive ex ſpirituali ſimul, & materiali ſubſtantia compoſiti ſimus, omnipotenti naturæ auctoris actione. Evidens enim eſt, naturæ Auctorem poſſe ipſum in intelligente mea, ſenſibilique ſubſtantia, anima nempe, nullo meorum ſenſuum miniſterio producere quidquid in ea per hos ipſos ſenſus producit; tum quoque, ſi ſup-

po-

ponam me anima ſpirituali, & organico corpore conſtare, ipſum naturæ Auctorem poſſe in ſenſibus meis eas omnes impreſſiones facere, quas, ut cauſa, aut occaſio, faceret circumſtantium corporum actio; puta, in oculis varius lucis impulſus, in aure ſonus, in tactu varia corporum reſiſtentia; cetera. Ergo diverſæ hæ ſenſationes, conſtantes, concordes, quas anima experitur, neceſſario, & indefectibiliter cum corporum, ad quæ referuntur, exiſtentia non ſunt connexæ.

RESPONSIO. Certum videtur, ſenſationes omnes noſtras qualeſcumque in anima noſtra non produci niſi generali naturæ Auctoris actione, qui earum eſt unica cauſa efficiens (463). Aſt evidenter falſum eſt, ipſum in anima has eaſdem ſenſationes producere poſſe conſtantes, concordes, diverſa corpora reſpicientes, quin diverſa corpora, ad quæ referuntur, re ipſa exiſtant.

Poſſet naturæ Auctor, anima mea ſervata, & corpus meum, & univerſa ad nihilum redigere; & ipſe in anima mea, quæ tunc ens unicum eſſet in natura creata, eas ſenſationes parere, quas ſapientiæ ſuæ conſentaneas arbitraretur. At vero poſſet ne ipſe in anima mea ita ſolitaria eaſdem ſenſationes efficere, quas ab ipſo primo rationis uſu experior, eaſque conſtanter, & perſeveranter eadem corpora reſpicientes? Nequaquam ſane; niſi ſi fieri poſſe velimus, ut naturæ Auctor fallax, & deceptor ſit; quod ideę, quam Entis ſupremi habeo, evidenter repugnat, cujus natura eſſentialiter omnes perfectiones continet, ac propterea infinitam ſapientiam, & indefectibilem veracitatem.

SENSATIONES SINE OBJECTO ETIAM DUM RATIONE UTIMUR.

505. OBJECTIO II. Anima noſtra ſenſationes

nes

nes experiri poteſt corpora reſpicientes non exiſtentia. Exempli gratia, ſtrenuus miles, cui tormenti bellici globus in Fontanetana pugna brachium dexterum abſtulit, quemque apprime novimus, adhuc etiam dolores experitur, quaſi eos ſentiat in adempti brachii digitis, manu, cubito. Quare ſenſationes noſtræ adhuc poſſunt reſpicere ut exiſtentia corpora, quæ re ipſa non exiſtunt; ergo ſenſationes noſtræ corpora exiſtentia reſpicientes, horum exiſtentiam non demonſtrant.

RESPONSIO. In theoria, quam de ſenſationibus, deque certitudine, quam faciunt, tradidimus, *medium demonſtrationis*, inconcuſſum certitudinis motivum, quam illis tribuimus, aut quam ab illis haurimus, eſt *conſtantia*, *&* *concordia teſtimonii*; quæ duo in propoſito caſu non inveniuntur.

I. Senſationes meæ brachium meum dexterum, quod habeo reſpicientes, conſtantes ſunt. Hodie eas habeo, heri eas habebam, ſemper eaſdem habui ex quo me eſſe novi, nunquam variæ fuerunt, nunquam diverſæ.

Militis hujus ſenſationes dexterum brachium, quo caret, reſpicientes, non ita conſtantes ſunt. Doloris ſenſatio brachium hoc ut exiſtens reſpiciens non ſemper, & perſeveranter habetur, ſed tantum identidem, & præcipue in atmoſphæræ mutationibus.

II. Senſationes meæ dexterum brachium, quod habeo, reſpicientes, omnes inter ſe concordes ſunt. Oculus, auris, tactus, dolor, aut doloris ceſſatio, omnia ſimul unanimiter conſentiunt, ut annuncient mihi, & conteſtentur brachii mei exiſtentiam.

Militis ſenſationes brachium ademptum reſpicientes, non omnes ſunt invicem conſentaneæ. Si enim hinc dolor hujus brachii exiſtentiam animæ annunciat, illinc viſus, & tactus ſenſationes multo vividiori, ac ſuadente ratione

bra-

brachii hujus abſentiam animæ annunciant. Ita ſenſatio ſenſationem corrigit, & anima non decipitur.

III. At enimvero qua ratione brachio, aut crure mutilatus adhuc dolorem experiri poteſt membrum ademptum reſpicientem? Phænomenon æque mirum, ac certum peculiarem explicationem poſtulat. Hanc tradere aggredimur in eo ipſo milite, de quo ſermo.

DOLOR BRACHIUM AMPUTATUM RESPICIENS: PHÆNOMENI HUJUS CAUSÆ PHYSICÆ.

506. EXPLICATIO. Brachium amputatum non amplius individui, ad quod ſpectabat, pars eſt. Qua itaque ratione hoc individuum adhuc dolorem identidem experiri poteſt brachium hoc reſpicientem quod jam non magis ad ipſum, quam ad aliud individuum ſpectat?

I. Generalis eſt naturæ lex a Deo libere lata ratione conjunctionis animæ cum corpore; *animam ſemper datam intimam ſenſationem experiri occaſione data organicæ commotionis in ſenſus fibris excitatæ* (460).

Si itaque ſenſus fibræ ad amputatum brachium ſpectantes eo prorſus modo agitentur, ut ante brachii amputationem agitabantur, eaſdem homo intimas ſenſationes experiri debet, quas ante brachii amputationem experiebatur.

II. Altera quoque naturæ generalis lex eſt a Deo libere ſtatuta ratione conjunctionis animæ cum corpore; *animam habitu ſenſationes ſuas ad extremitatem fibrarum affectarum referre.*

Exemplum. Ponamus animam ſedem ſuam habere in aliqua ſive determinata, ſive indeterminata cerebri parte (1062). Certum eſt, naturalem communicationem intercedere inter animam, & pedum, ac manuum, ac reliquarum partium extrema. Quum mihi manus prenſatur,

aut cubitus, in me agitantur ſenſus fibræ ad manum, ſive ad cubitum ſpectantes; atque hæc materialis, & organica agitatio occaſio eſt mentalis in anima ſenſationis, quam refero non ad eam fibrarum agitatarum partem, quæ ad cerebrum terminat, non ad illam, quæ inter cerebrum, & manum, ſeu cubitum diſtributa eſt, ſed ad naturalem harum agitatarum fibrarum extremitatem, ad cubitum nempe, vel manum.

III. Ex hiſce certis, inconcuſſiſque principiis facile phænomeni in præcedenti objectione allati ratio redditur; imo generatim phænomeni cujuſque ſimilis, in quo ſcilicet de ſenſationibus agatur membrum amputatum reſpicientibus.

Qui brachium, exempli gratia, amiſit, adhuc in brachii trunco, ſive in humero, cui brachium junctum erat, *eaſdem fibras* habet, quæ prius ab humero ad cubitum, manum, digitos uſque amiſſi brachii protendebantur, quæque adhuc ad cerebrum uſque, & ſedem animæ protenduntur.

Si contingat, fibras has in brachii trunco, ſive humero *eodem modo agitari*, quo in brachio incolumi agitabantur, hac agitatione, ex prima lege ſupra allata, anima *eandem* experiri debet *intimam ſenſationem*, quam ante brachii amputationem experiebatur. Cauſa eadem eſt; non ergo effectus diverſus erit.

Exemplum. Ponamus, nonnulla *corpuſcula frigorifera* in aere diffuſa, & per aerem lata ſe in fibras adhuc humero poſt amiſſum brachium adhærentes inſinuare, atque ibi has fibras vellicare, & afficere eo prorſus pacto, quo afficiebantur quum manus incolumis gelidæ immergebatur. Ex binis generalibus legibus ſupra allatis anima *acuti frigoris* ſenſationem experiri debet, quam, ut antea, ad manum referet, quæ jam non habetur. Senſatio organica in fibris adhuc reliquis effecta cauſa occaſionalis eſt mentalis ſen-

ſenſationis; atque hæc mentalis ſenſatio ad naturalem fibrarum extremitatem refertur, ſive ad locum, in quem deſinerent, ſi corpus integrum eſſet.

IV. Ut itaque ad doloris ſenſationes redeamus, quas identidem miles experitur, de quo jam ſermo, quaſque ipſe ad brachium refert, quo jam diu caret:

Si in ipſo fibræ ad brachium amiſſum ſpectantes identidem inter cerebum, & humerum (1062, & 1064) *eaſdem vibrationes* concipiunt, quæ ante amiſſum brachium doloris ſenſum reſpectu brachii hujus excitabant; patet, ex binis allatis legibus, *eundem doloris ſenſum* ſubire debere; atque hunc, ut ante amiſſum brachium, ad naturalem concuſſarum fibrarum extremitatem referre, puta, ad cubitum, ad carpum, ad varias digitorum phalanges; atque ita de ceteris.

V. Evidens eſt, dolorem, qui membrum amiſſum reſpiciat, homini illo carenti nullius erroris occaſionem eſſe, aut eſſe poſſe; veramque cauſam phyſicam re ipſa adeſſe, cui hic doloris ſenſus tribuatur.

At vero ſi nullum corpus proprium haberemus, quodque noſtri pars eſſet, ſi ſubſtantia pure ſpiritualis eſſemus, nulla adeſſet cauſa occaſionalis Deum determinans ad producendas in nobis mentales has ſenſationes brachium, pedem, ſtomacum, pectus, caput ad nos ſpectans reſpicientes; noſque, Deo ſic illudente, in perpetuo, atque invincibili errore verſaremur.

Quæ quum ita ſint, nihil jam ex hactenus explicato phænomeno, neque ex ſexcentis huic ſimilibus pro Berkleii, & Malebranchii ſententia deduci poteſt.

SENSATIONES SINE OBJECTO IN DELIRIO.

507. OBJECTIO III. In ebritate, in ſomnio, in delirio, in amentia anima ſenſationes experitur, quæ ad corpora non exiſtentia referuntur; ergo ſenſationes noſtræ corpora diverſâ ut exiſtentia reſpicientes non ſunt cum horum corporum exiſtentia infallibiliter connexæ.

RESPONSIO. Certitudo, quam ſenſationibus tribuimus, ſemper tamquam baſi innititur earum conſtantia, concordia, & quibuſdam aliis neceſſariis conditionibus, quæ in caſibus allatis non inveniuntur (488).

I. In his, quæ quadam naturæ noſtræ fortuita perturbatione contingunt, neque prorſus naturali conditioni conſentanea ſunt, in qua hominem conſideramus, cui certas, & indubitatas cognitiones tribuimus, anima non habet *conſtantes ſenſationes*, quæ perſeverent, quæ immutabiliter ad idem objectum referantur, quæ in eodem teſtimonio ſimul omnes perſeveranter conſentiant.

Exemplum. Homo delirans, aut amens, aut ebrius, aut ſomnians ſenſationes habet diverſa phantaſmata reſpicientes; at unius ſenſationis teſtimonium contradictorio præcedentis, aut ſubſequentis ſenſationis teſtimonio perpetuo evertitur.

Quare in omnibus hiſce caſibus animæ ſenſationes *illa concordia*, *atque conſtantia* carent, quibus per nos certitudo innititur, & quibus demptis non jam verum demonſtrationis medium exiſtentiæ objecti ſui eſſe poſſunt.

II. In diverſis hiſce ſtatibus anima ex fugitivis, atque incertis ſenſationibus, quas experitur, judicans, duobus neceſſariis caret, ſine quibus a nobis aſſerta certitudo nunquam haberi poteſt. Caret primo illa experimentali ſecuritate, quæ illam *de bona ſuorum organorum con-*

conſtitutione certam facere deberet; imo potius veroſimillimum eſt, tunc animam de eorum perturbatione ſaltem ſuſpicari. Caret deinde nitido illo rationis lumine, quod *firmam in ſuis judiciis ſtabilitatem* illi deberet impertiri; imo veroſimillimum eſt, ipſam ex ſenſationibus judicantem in hiſce diverſis ſtatibus, tantum fugitiva, incerta, & dubitationis, ac timoris plena judicia ferre.

Quæ quum ita ſit, patet, animam non in eo rerum ſtatu eſſe, in quo tantum illi certas cognitiones tribuimus, quarum ſenſuum teſtimonium, quibuſdam neceſſariis conditionibus conveſtitum, ſit fundamentum.

III. Quocumque tandem modo res ſe habeant in ebriis, ſomniantibus, amentia ſive perpetua, ſive temporaria laborantibus, mihi certum eſt, eos, ſi ut ego res video, & ſentio, ipſi quoque vident, & ſentiunt, ſi meis omnino ſimiles ſenſationes habent, in ſuarum cognitionum objecto decipi non poſſe; ſi vero ſenſationes habent, quæ in errorem ducant, has conditionibus carere, quibus omnem certitudinem ſtatuimus a ſenſationum teſtimonio emanantem (488).

SENSATIONUM NOSTRARUM INCONSTANTIA.

508. OBJECTIO IV. Maxima demonſtrationis vis, quam in teſtimonio ſenſuum collocamus, ex *ſenſationum noſtrarum conſtantia* deducitur, quæ nobis annunciant, ac conteſtantur non aliquo momento temporis, ſed perpetuo, ac perſeveranter tum noſtri corporis, tum aliorum corporum exiſtentiam. At ratio hæc futilis eſt; quas enim elapſa hebodomade, aut anno elapſo & præcedentibus, ſenſationes habebam, hodie non amplius ſunt; ergo ſenſationes hæ non exiſtentes, nihil hodie influere

poſſunt in ea certitudine ſtatuenda, quam in me ſtatuere ſupponuntur.

RESPONSIO. Quas elapſo tempore habui, ſenſationes, hodie non amplius exiſtunt exiſtentia phyſica, at in mea memoria exiſtunt adhuc *exiſtentia morali*.

I. Memoria nobis eſt veluti receptaculum, ſeu promptuarium, in quo & cogitationes noſtræ, & habitæ jam ſenſationes collocantur, atque ſervantur. Ad hoc ipſa inſtituta eſt, ut pro opportunitate, & voluntate noſtra eas iterum nobis reviviſcere faciat (1174).

Memoria itaque habitis jam ſenſationibus *quamdam* veluti *permanentiam* impertitur; qua elapſæ ſenſationes præſentibus concordes nobis fiunt conſtans, & inconcuſſum certitudinis motivum de objectis, quæ illas excitant, aut ad quæ referuntur.

II. Eodem modo de memoria ratiocinari omnino poſſumus, quæ re ipſa tantum eſt *perceptio continuata, aut renovata, verum magis, minuſve languida*, quo de ſenſationibus ipſis quatuor præcedentibus propoſitionibus ratiocinati ſumus.

Hoc pacto oſtendemus, ut memoria nos deciperet nobis clare nitideque annuncians, atque confirmans, nos olim has, aut illas ſenſationes habuiſſe, hæc aut illa peregiſſe, hæc aut illa judicia tuliſſe, hæc aut illa promiſiſſe tali tempore, talique loco; omnino neceſſe eſſe, patente abſurdo, Deum, cujus naturæ fraus omnis repugnat, ipſum eſſe erroris noſtri, univerſalis, & inevitabilis principium, & cauſam; evidens enim eſt, me non poſſe abſtinere, quin teneam, exempli gratia, me tali tempore Maſſiliæ, aut Beſontione fuiſſe; alio tempore hæc, aut illa Lutetiæ Pariſiorum feciſſe; & ſi hæc omnia illuſio eſſe poſſent, ut præſens objectio ſupponit, nulla mihi ratio, adminiculum nullum ſuppeteret, quo aut errorem ſuſpicari, aut ab ipſo emergere poſſem.

QUA-

QUALITATES CORPORUM SENSIBILES, INANE SENSATIONUM NOSTRARUM OBJECTUM.

569. OBJECTIO V. Senſationes noſtræ conſtantes, atque concordes nobis annunciant, atque teſtantur, corporibus ineſſe *qualitates* quaſdam *ſenſibiles*, quarum ipſæ imago, & expreſſio eſſe videntur; etſi harum qualitatum exiſtentia falſa, aut ſaltem maxime dubia ſit. Ergo ſenſationes noſtræ conſtantes, & concordes nos decipere poſſunt in objecti ſui exiſtentia; ergo ſenſationum conſtantia, & concordia non ſunt verum, & ſolidum certitudinis fundamentum.

RESPONSIO. Senſationes noſtræ conſtantes, & concordes nobis annunciant, atque teſtantur, corporibus ineſſe *proprietates* quaſdam *naturales*, quoſdam agendi, & exiſtendi modos, quibus apta ſunt conſtanter, & perſeveranter in nobis parere ſive ut cauſæ efficientes, ſive ut occaſionales has, vel illas ſenſationes dulcedinis, aut amaritiei, caloris, aut frigoris; cetera; atque in his ſenſationes noſtræ conſtantes, & concordes nos non decipiunt.

Alibi oſtendimus, ſenſationes noſtras conſtantes, atque concordes nihil præterea hac in re nos docere; eas nullo pacto nobis oſtendere corporibus ineſſe *qualitates ſenſibiles* ſenſationibus noſtris mentalibus ſimiles, & in aliquo ſitas a materia, motu, figura horum corporum diſtincto (30 & 489).

SENSUS, ET SENSATIONES RES SUNT ÆQUE NOBIS IGNOTÆ.

510. OBJECTIO VI. Mechanica ſenſuum meorum ſtructura mihi ignota eſt; neque mihi notior eſt intrinſeca ſenſationum mearum organicarum, & mentalium natura. Oculis video,

auribus audio, tactu contrecto, quorum aut ignoro, aut tantum ſuperficie tenus, & imperfecte conſtitutiva, artificium, ſtructuram novi. Senſationes caloris, aut frigoris, dulcedinis, aut amaritiei, rubri, aut viridis coloris, nihil mihi clare, & diſtincte indicant de objecto, quod eas in organo meo excitat, de organo eas ad animam tranſmittente, de anima earum impreſſionem admittente. *Medium demonſtrationis* adeo parum notum & in cauſa, & in objecto ſuo poterit ne demonſtrationem inconcuſſam præbere, quæ omnem incertitudinem, & dubitationem a mente amoveat?

RESPONSIO. Senſuum, & ſenſationum mearum *natura* mihi ignota eſſe poteſt, quin eorum quoque *exiſtentia*, & *munus* mihi ignota ſint. At vero eorum exiſtentiæ tantum, & muneri demonſtratio ex eorum teſtimonio parta innititur.

I. Quantumvis ignota mihi ſit ſenſuum, & ſenſationum mearum natura, adhuc mihi certum eſt, hæc ambo *re ipſa exiſtere*; nec re ipſa hæc exiſtere poſſe, quin munus habeant ſapienti naturæ auctore dignum, a quo mirum artificium extructum fuit.

II. Quæcumque ſit, aut eſſe poſſit mechanica ſenſuum mearum, puta, oculi, aut tactus ſtructura, ſive intrinſeca organicarum ſenſationum natura, quas mihi oculus, aut tactus efficit: ſumma certitudine intelligo, naturæ auctorem mihi oculos, tactum, ſenſus alios impertiri non potuiſſe, quibus perpetuo, & invincibiliter decipiar, atque fallar. Certiſſime itaque percipio *ſenſuum meorum munus*, cujuſcumque naturæ ſint, eſſe, me erudire de objectis ad ſe ſpectantibus; atque ita efficere, ut univerſæ ſenſibili naturæ, qua circum ambior, communicem.

III. Quæcumque item ſit ſenſationum mearum mentalium cauſa, & natura, mihi certum eſt,

eſt, *triplex earum munus* eſſe, animam meam intime afficere; ad materiale organum exterius referri, quod earum in me cauſa, aut occaſio eſt; mihi ſenſibilis objecti mihi extranei, & organum meum afficientis exiſtentiam, & præſentiam indicare.

Senſationes noſtræ mentales, ſive claræ, ſive obſcuræ ſint, ſive in omnibus, quæ ad earum naturam, & cauſam ſpectant notæ, aut ignotæ ſint, ſemper tamen efficaciter, & indefectibiliter triplex hoc munus implent, quod demonſtrationis earum teſtimonio innixæ eſt baſis, ac fundamentum.

MIRACULOSARUM APPARITIONUM ILLUSIO.

511. OBJECTIO VII. Omnes præcedentes demonſtrationes certum, & inconcuſſum ſupponunt, Deum falſis apparentiis nos decipere non poſſe; quod evidenter falſum eſt. Deus enim olim ita & Abrahamum, & Tobiam, & Petrum decepit illis angelos humano corpore offerens; adeoque homines ubi homines non erant. Quare ergo Deus, quod aliquando fecit, ſemper facere non poterit?

RESPONSIO. Si dicas, Deum quovis modo homines decipere poſſe, jam indicas te tibi contradictoriam Dei notionem effinxiſſe. Idea Entis increati, & creantis, infinite ſapientis, infinite perfecti, & idea entis deceptoris, & illuſoris magis in earum objecto ſunt oppoſitæ, quam in ſuo ſint ideæ circuli, & quadrati, globi, & cubi.

I. Diverſæ *ſupernaturales apparitiones*, quæ in ſacris literis, & eccleſiaſtica hiſtoria leguntur, *miracula ſunt non ad decipiendos, ſed ad erudiendos homines inſtituta.*

Miraculum Dei ſermo eſt, ſive ſigillum, quo ſermones ſuos obſignat. Quum Deus novam veri-

ritatem aliquam hominibus annunciare vult; aut jam enunciatam eorum animis altius infigere, tunc aut ſolem ſtare jubet, aut exanime cadaver ad vitam revocat, aut humano corpore angelum veſtit; aut ægro deſperata jam vita, ſanitatem reſtituit; aut aliam aliquam generalem naturæ legem ſuſpendit. Patet, hunc loquendi modum divinum eſſe (139).

Ex miraculo aliquando in ſpectatoribus, & teſtibus innocens, & brevis illuſio oboritur a judicio nimis præcipiti parta, quod temere ibi miraculum non haberi putat, ubi miraculum evidenter haberi poteſt. At poſt brevem hanc, atque innocentem illuſionem Deus *veritatem aliquam ſuperioris ordinis* eluceſcere facit, quam hominibus aut annunciare, aut in mentem revocare intendebat. Quamobrem in miraculo non modo Deus deceptor non eſt; imo vero adorandus magiſter qui nobis ſaluberrimas veritates annunciat, atque teſtatur.

Exempli gratia; ex miraculo, quo angeli humano corpore circumveſtiti apparent, Abrahamo annunciat Deus, ipſi præter omnem expectationem filium naſciturum, a cujus poſteritate promiſſus Meſſias aliquando orietur; Tobiam Deus docet quanta ſollicitudine pios, ac beneficos homines proſequatur, quibus in dubiis eventibus ſupernaturali, ac miraculoſo patrocinio præſto eſt; Petrum docet Deus quam vigili cura eccleſiam ſuam tueatur, quam miraculo ex imminenti periculo eximit, quod illi ex viſibilis ejus capitis vitæ diſcrimine inſtabat. Hæ itaque miraculoſæ apparitiones, non modo fallaces illuſiones non ſunt; imo potius optima, ac ſalubria documenta ſunt, quibus a ſummo naturæ & religionis auctore peramanter erudimur.

II. At vero in irridenda hypotheſi, in qua Deus nos perpetuo falſis imaginibus perpetuo falleret, ac deluderet, non modo Deus nullam

uti-

utilem, ac ſalutarem veritatem nos doceret; quum enim ſemper deciperet, nihil verum unquam traderet; at potius nos in plurimos abſurdos, permanentes, inevitabiles errores perpetuo, & irreſiſtibiliter traheret; quod ejus naturæ evidenter repugnat, quæ eſſentia ipſa omne vitium excludit, & omnem perfectionem continet.

512. OBJECTIO VIII. Aliquando Deus generales naturæ leges interrumpere poteſt; ergo eas etiam conſtanter, & perſeveranter interrumpere poteſt. At vero ſi hoc poteſt, quid vetabit, ne mihi ipſe conſtanter, ac perſeveranter ibi homines oſtendat, ubi homines non ſunt, terram, cælum, corpora quæcumque, ubi re ipſa nec terra, nec cælum, nec corpus ullum eſt?

RESPONSIO. I. Certum eſt primo, poſſe Deum quovis momento temporis ſolitario, & ſeorſim ſumpto, rationibus majeſtate, ac ſapientia ſua dignis, ut homines utilem aliquam, ac ſalutarem veritatem doceat, *aliquando generales naturæ leges interrumpere*. Nulla ergo eſt peculiaris circumſtantia, momentum nullum ſeorſim ſumptum, quo Deus in peculiari, & determinato objecto miraculum operari nequeat. Quamobrem quovis temporis momento ſeorſim ſumpto non niſi phyſicam certitudinem habemus de exiſtentia, figura, phyſicis proprietatibus, motu, aut quiete peculiaris hujus, ac determinati objecti, quod ſenſus noſtros afficit, aut afficere videtur (501 & 503).

Non tamen hinc ſequitur, poſſe Deum conſtanter, & perſeveranter *generales naturæ leges* interrumpere. In hac enim hypotheſi evidenter contradictoria leges darentur generales ſtatutæ, & conſtantes, ex hypotheſi; & nullæ eſſent ſtatutæ, & conſtantes leges generales; quum ipſæ tunc eſſent conſtanter, & perſeveranter interruptæ; ac proinde non exiſtentes.

II. Certum præterea eſt, *generales naturæ le-*

 ges

ges perpetuo firmas, atque conſtantes eſſe, & eſſe debere; & hujuſmodi legum interruptionem raro admodum fieri debere, & peculiaribus tantum caſibus, quum Deus hominibus veritatem aliquam ſalutarem ſuperioris ordinis, ſupernatuli modo, aut diverſo a ſimplici naturalis rationis exercitio, vult manifeſtam reddere.

III. Certum quoque eſt, *quum poſt diuturnas, conſtantes, & concordes ſenſationes nullum Deus mihi miraculum patefecit in ſenſationum mearum objecto; tunc me metaphyſica certitudine certum eſſe; hoc objectum re ipſa exiſtere.*

Exempli gratia, quinque, aut ſex anni ſunt, quibus Ariſto familiariter utor, qui mihi naturali ſua ſpecie ſeſe objicit. Non niſi *phyſica certitudine* certus ſum, me modo Ariſtum ipſum videre, neque in præſentium ſenſationum mearum objecto miraculoſam illuſionem mihi fieri; fieri ſiquidem poteſt, Deum modo miraculum operari, quo Ariſtum mihi exhibeat, ubi Ariſtus re ipſa non eſt; quodque ideo fiat, ut me quamprimum veritatem aliquam ſuperioris ordinis doceat, aut in ea me firmiorem faciat.

At vero certitudine metaphyſica certus ſum, me Ariſtum ipſum nulla neque miraculoſa illuſione vidiſſe longo eo tempore, quo ipſo familiariter uſus ſum; neque enim tamdiu, & toties a ſenſationibus meis, niſi miraculo, aut miraculorum ſerie decipi potui; & præterea certus ſum miraculum nullum interfuiſſe ex hoc ipſo, quod Deus nullam mihi *extraordinariam veritatem* oſtendit; hic enim ſapientiſſimo naturæ, & religionis auctori neceſſarius miraculi finis eſt (139 & 377).

Idem dicas de hac arbore, de hoc bruto, de hac æde, quam modo video, & antea vidi. Conſtans, & concors ſenſuum meorum teſtimonium certum me facit certitudine tantum phyſica, hæc nunc exiſtere; at certitudinem mihi facit metaphyſicam, hæc antea extitiſſe.

SEN.

SENSUUM IN INNUMERIS OBJECTIS ILLUSIO.

513. OBJECTIO IX. Conſtans ſenſuum noſtrorum teſtimonium nos fallit, ac decipit in præcipuorum naturæ corporum magnitudine, loco, motu, figura. Exempli gratia, I. nobis lunam ſoli æqualem, ſtellis majorem exhibent; quod certe falſum eſt. II. terram immobilem, & in univerſi centro ſitam; quod notionibus ab aſtronomia petitis non congruit. III. Planam putei, aut lacus ſuperficiem; licet re ipſa, ut maris ſuperficies, ſphærica ſit.

RESPONSIO. In conditionibus a nobis requiſitis, vel ipſa ſimplici ratione id ſuadente, ut certum, & infallibile ſit ſenſuum teſtimonium, hæ objectiones, & aliæ hujuſmodi ſexcentæ jam præoccupatæ, ſolutæ, ac confutatæ fuerunt (488).

I. Luna, Sol, planetæ, ſidera nimium a nobis diſtant, ut facile obſervari poſſint. Opticæ, & aſtronomiæ munus eſt, tutas nobis, ac demonſtratas regulas tradere, quæ ſenſuum teſtimonium in immenſis hiſce diſtantiis regere, ac certum reddere aptæ ſint (*Phyſ.* 918, 927, 931).

II. Senſuum teſtimonium nos docet, motum reſpectivum inter ſolem, & terram dari; ſive in terra iſte ſit, quæ diurnas, & annuas ſuas circa ſolem revolutiones peragat; ſive in ſole ſit, qui diurnas ſuas circa terram, & annuas circa zodiacum revolutiones peragat.

At enimvero in immenſis hiſce diſtantiis ſenſuum teſtimonium accuratiſſimis regulis indiget, quæ acuti ratiocinii, & profundæ meditationis opera ſtatuantur, ut in quo ex his corporibus motus abſolutus re ipſa habeatur decerni poſſit; ut verus locus, & variorum orbium, ſive opacorum, ſive lucentium circa nos in immenſo cæ-

lorum

lorum ſpatio poſitio ſtatuatur. Hoc vero aſtronomiæ munus eſt (*Phyſ.* 932, & 1341).

III. Maris ſuperficies decem, aut duodecim leucarum ſpatio convexitatem ſatis ſenſibilem oſtendit; in hac enim extenſione curvitas ſatis magna eſt, aut a linea recta ſatis diverſa, ut nitidam, atque diſtinctam in oculo impreſſionem faciat, quæ ſenſibiliter a ſuperficiei planæ impreſſione diverſa ſit.

At in puteo, ſeu parvo lacu quinquaginta, aut centum hexapedarum diametro, curvitas veluti infinite parva eſt; non ergo in oculo impreſſionem ſenſibilem, & a ſuperficiei planæ impreſſione diverſam facere debet. Quare curvitas iſta inſenſibilis eſſe debet, nec percipienda; ut de facto non percipitur (*Phyſ.* 921).

In lacu hexapedas quinquaginta lato curvitas a recta non differt, ſive infra tangentem non deprimitur, niſi tertia lineæ parte. Si lacus centum ſit hexapedas latus inflexio infra tangentem erit lineæ ſeſquitertiæ. Si latus ſit hexapedas centum & quinquaginta, curvitas erit linearum trium; ſi mille hexapedas latus ſit, curvitas erit pedum quatuordecim, & pollicum octo; atque ita porro (*Math.* 534).

SECTIO QUARTA.

TESTIMONIUM HOMINUM, SEU FACTA HISTORICA.

Quodnam *teſtimonii hominum* objectum eſt? quænam ejus natura, & baſis? quibuſnam conditionibus conveſtitum eſſe debet, ne reijci poſſit? Quam certitudinem parere poteſt quum maxime pollet? quibus oppoſitis oppugnari, aut infirmari poteſt? quibus critices regulis ejus objectum dubium a magis, minuſve certo, a magis,

gis, minuſve veroſimili, & probabili ſecerni poteſt? Hoc præclarum argumentum eſt tota hac ſectione quarta pertractandum.

HUJUS TESTIMONII OBJECTUM.

514. OBSERVATIO. *Senſuum teſtimonium* nos inſtruit de entium ſenſibilium nos afficientium exiſtentia, de viſibilis naturæ ordine, atque harmonia, de peculiaribus eventibus, quorum nos ſpectatores, & teſtes ſumus; ut univerſa præcedenti ſectione explicavimus.

At ſi ſenſibilia hæc objecta nobis præſentia non ſint, ſi eorum actio præclarorum eventuum procreatrix hæc effecit aut ſæculis ante nos elapſis, aut locis a nobis diſſitis, & noſtris ſenſibus inacceſſis qui, aut qua ratione illos certo ſcire poterimus? hoc *hominum teſtimonio* aſſequemus. Res vero ita proceſſiſſe putandum eſt.

I. Omni ætate, & in omnibus gentibus *homines obſervatores* exiterunt, quorum inſita cognoſcendi cupiditas ipſos ad *præclara facta*, & omnium animadverſione digna obſervanda, & memoria retinenda incitabat.

Inter hæc facta etiam phænomena erant ſingularia, & inſolita, quæ admirationem, ac ſtuporem tantum concitabant; erant res virtute, animi magnitudine, honeſtate geſtæ, quæ homines ad virtutem excitare aptæ erant valido, & eloquenti honoris, & publicæ laudis exemplo; crimina erant turpia, & deteſtanda, odio, atque æterna vituperatione digna, ut eorum horror, & metus excitaretur.

II. Si quando gens aliqua alicujus eventus digni, qui & a finitimis ſciretur, & poſterorum memoriæ commendaretur, ſpectatrix, & teſtis fuerat; ut ejus certitudo, & fama æternum vigeret, aut *certis* illum, *authenticiſque hiſtoriis* conſignabat, aut *duraturis metallis* inſculpebat, aut *univerſali, & permanente traditione* perpetuum

tuum ſervabat; illum, inquam, quem & ſuiſmet oculis viderat, & ſuiſmet auribus audierat.

Hoc itaque *teſtimonium hominum* eſt, quod nobis tanti momenti eſt; quum & noſtram exiſtentiam iterum producere videatur, & aliquo pacto nos & omnibus elapſis ſæculis, & omnibus remotis regionibus præſentes efficiat.

Teſtimonii hominum objectum ſunt *eventus ſenſibiles*, & *præclari*, quorum ſenſus claram, & indubiam cognitionem tribuere potuerint, & quorum memoria certo, & fideliter perpetuo ſervari potuerit.

TESTIMONII HUJUS AUCTORITAS.

515. OBSERVATIO I. Teſtimonium in genere eſt auctoritas magis, minuſque gravis, motivum magis, minuſque validum, atque urgens, quod majori, aut minori vi, atque impulſu ſuadet, ut credatur, quod dicitur, & aſſeritur. Teſtimonium, ſeu auctoritas id eſt, quod fundat *fidem in genere*; hæc vero aut divina, aut humana eſt; divina quidem, ſi auctoritas, aut motivum illam fundans divinum teſtimonium ſit, humana vero, ſi humanum.

I. *Fides divina* eſt mentis noſtræ aſſenſus ex Dei ipſius teſtimonio, qui ſupernaturali modo hominibus revelare dignatus eſt veritatem ſpeculativam, aut facti, cui plena certitudine aſſentimur, ſive illam clare percipiamus, ſive non percipiamus.

Fides divina ſemper Dei donum eſt, & cæleſtis gratiæ fructus. Donum hoc univerſis ad ſalutem neceſſarium nulli debitum eſt; at gratis a naturæ, & religionis Auctore cuique adulto conceditur, qui illud propriis operibus non demereatur; ut ſatis oſtendimus, & explicavimus philoſophiæ noſtræ religionis ſectione quarta, numeris 125, 127, 128, 132, quos ſi opportunum cenſuevis, conſulere poteris,

II. *Fi-*

II. *Fides humana* eſt mentis aſſenſus hominum teſtimonio, ac proinde magis, minuſque gravi, ac perſuadente auctoritate innixus.

Fides humana quum natura ſua, & motivo magis, minuſque firma eſſe poſſit, uſque ad plenam convictionem evehi poteſt, & in perfectam certitudinem mutari; ut quamprimum videbimus.

516. OBSERVATIO II. *Teſtimonium hominum* eſt auctoritas magis, minuſque gravis, ſolida, convincens, ac ſuadens, pro ejus majori extenſione, vi, & pondere. Quum itaque majorem, minoremve auctoritatem, & intenſitatem hoc teſtimonium habere poſſit; in mediis ſui ponderis gradibus fieri poteſt, ut tantum probabilitatem, aut veriſimilitudinem de objecto ſuo faciat (181); quum vero ad ſummum gradum evehitur etiam perfectam certitudinem parere poteſt, quæ *certitudo moralis* dicitur; ſive quod in hominum *moribus* obſervatis, & cognitis præcipue fundata ſit, ſive quod re ipſa ad humanarum ſocietatum *mores* in pluribus apte dirigendos ſit inſtituta (378, & 519).

I. *Certitudo moralis*, de qua ſermo, eſt adhæſio humanæ mentis firma, & inconcuſſa alicui veritati hiſtoricæ, & facti, quam fide digni teſtes, aut hiſtorici referunt.

II. Certum eſt, moralem certitudinem ad ſummum gradum evectam, nihil in quibuſdam *metaphyſicæ*, & *geometricæ certitudini* cedere; in ordine enim morali æque plenam animæ certitudinem facit, æque omnem dubii ſpeciem efficaciter amovet, ut aut axioma metaphyſicum, aut demonſtratio mathematica in ordine mathematico, & metaphyſico.

Exemplum. Quin imperium Germanicum unquam viderim, æque de hac veritate certus ſum: *exiſtit imperium Germanicum*; ac de hac alia certus ſim: *pars ſuo toto minor eſt*; etſi prima ordinis tantum moralis veritas ſit, quæ

ſolo

ſolo hominum teſtimonio mihi confirmatur; altera vero veritas ſit ordinis metaphyſici in rerum idea, & eſſentia fundata.

III. Facile intelliges a data hujus teſtimonii certitudinis notione, *plurimas* apud homines eſſe, & eſſe debere *veritates hiſtoricas*, & *facti*; quarum certitudo æque plena, ac perfecta ſit, ac metaphyſicarum, atque geometricarum veritatum certitudo.

HUJUS TESTIMONII CONDITIONES.

517. OBSERVATIO. Ut *certitudo moralis*, ſive teſtimonii maximam vim habeat, ut menti plenam, perfectamque ſecuritatem præbeat omni prorſus dubitatione, ac timore depulſo, neceſſario *ſex conditiones ſequentes* poſtulat, quibus omnibus ſimul conveſtita ſit. Hæ aut numerum, & qualitatem teſtium, aut teſtimonii naturam, & objectum reſpiciunt.

I. *Numerus teſtium:* conditio prima. Is generatim horum numerus eſſe debet, quo majorem homo prudens ad plene facti veritatem confirmandam jure nequeat poſtulare.

II. *Teſtium gravitas*: conditio altera. Præter aptam mentis aciem ad ea perfecte percipienda, quæ teſtantur, ea indole, atque judicii maturitate inſtructi ſint, oportet, qua pateat, nec ipſos iniqua fraude velle decipere, nec animi levitate, ſeu cognitionis, aut animadverſionis defectu decipi poſſe.

III. *Teſtium æquitas*: conditio tertia. Optima probitatis, rectitudinis, integritatis fama gaudeant, oportet; eaque omnino conſtante; ne jure ſuſpicari poſſimus, in iis, quæ referunt, aut prava voluntate veritatem prodere, aut colludere, ut in mendacio conſentiant.

IV. *Conſtantia in teſtimoniis*: conditio quarta. Teſtes, aut hiſtorici in iis, quæ teſtantur, aut

aut narrant, ne ſibi contradicant, oportet, & quæ prius ſtatuerunt, ne ſubinde deſtruant.

V. *Moralis in teſtimoniis concordia:* conditio quinta. Diverſi teſtes, aut hiſtorici, qui quid geſtum narrant, aut teſtantur, generatim conveniant oportet *in eadem narratione*, ſaltem de ſumma rerum. Aut ſi quod teſtimonium aliorum multitudini opponitur, hoc omnino futile, nullius auctoritatis, & floci faciendum ſit oportet; quum enim teſtimonia invicem oppoſita ſunt, eorum vires invicem colliduntur, nec mens ad aſſenſum adducitur.

VI. *Poſſibilitas, & ſenſibilitas in teſtimoniorum objecto*: conditio ſexta. Quæ narrantur *poſſibilia* ſint oportet, quæ ſcilicet aut natura, aut miraculo evenire poſſint, ut ad naturalem, vel ſupernaturalem ordinem ſpectant. Sint præterea oportet *apte ſenſibilia*, quæ ſenſus facile attingere poſſint, & de quibus ſenſuum miniſterio certum, & indubitatum judicium ferri poſſit. Quod enim repugnat, fuiſſe non potuit; quod inſenſibile eſt, per ſenſus manifeſtari non potuit; & omnia, quæ haberi poſſint, ab hominibus teſtimonia in ambobus hiſce caſibus omnino nulla ſunt.

Ab his ſex conditionibus apte perceptis conſtitui debent *præcipuæ critices regulæ* pro factorum hiſtoricorum certitudine; ſive ut facta hæc ſtatuantur, ſive ut ea commentitia oſtendantur.

VERITATIS COGNITÆ VIS.

518. OBSERVATIO. *Quum certitudo moralis hominum teſtimonio innixa* unum ex præcipuis fundamentis ſit cognitionis tum religionis, tum hiſtoriæ, opportunum eſt hic genericam animadverſionem facere *de veritatis cognitæ vi*, quæ ſponte ſeſe offert.

I. Senſus intimus nos monet, *nos ad notam veritatem amplectendam natura ferri*; noſque eam

eam non inficiari, niſi pravo aliquo animi motu, puta, timore, vindicta, ſtudio partium, avaritia ad eam denegandam, & ad mendacium tuendum impellamur.

Statui itaque poteſt tamquam axioma morale, *veritati evidenter cognitæ vim ineſſe, quæ nos ad illi aſſentiendum inclinat*; noſque notam veritatem non prodere, niſi quum pravo aliquo affectu anima agitatur. Quovis alio itaque motivo ceſſante, veritatem evidenter cognitam unice *veritatis amore* amplectimur.

II. Tanta eſt in hominibus indolis, & educationis diverſitas, tanta ambitus, & negotiorum ſimultas, tanta opinionum, & judiciorum pugna, tam communis, ac præpotens contradicendi libido; ut *ſolus veritatis amor eorum eadem de re judicia poſſit conciliare.*

Ceteris omnibus motivis ceſſantibus, veritatis amor fit motivum univerſale, & permanens, quod cujuſvis ætatis, & nationis homines ad veritatem amplectendam, & tuendam trahit. Profecto ſimpliciſſima hæc, ac a natura ipſa oblata animadverſio apte percepta invictiſſimum eſt contra Pyrrhoniſmum hiſtoricum argumentum.

PROPOSITIO PRIMARIA.

519. *Hominum teſtimonium propoſitis conditionibus munitum eſt firmum, optimumque motivum, certa eſt, atque indubitata auctoritas, qua nobis certo conſtat quorundam illuſtrium eventuum veritas, qui ejus objectum ſunt.*

DEMONSTRATIO. Ut apte propoſitionis hujus veritas percipiatur, ſatis eſt *naturam*, & *exiſtentiam* teſtimonii, de quo ſermo, perpendere.

I. Hominum teſtimonium natura ſua rerum, quæ ejus objectum ſunt, veritati infallibiliter connexum eſt, ſi fieri nequeat, ut teſtes fallant, aut

aut fallantur. Atqui hujuſmodi eſt hominum teſtimonium allatis conditionibus conveſtitum.

Etenim evidens eſt primo magnum teſtium gravium, accuratorum, prudentum numerum, qui propriis oculis viderunt, aut auribus audierunt quod referunt, *falli non poſſe* in illuſtri, & valde ſenſibili eventu; ut in totali ſolis defectu, in ſubita putreſcentis cadaveris reſurrectione, in urbis, aut egregii viri exiſtentia; niſi ſi Deus fallacia majeſtate, ſapientia, ac ſanctitate ſua indigna eos ipſe decipere voluerit; quod evidenter ejus divinæ, ac adorandæ naturæ repugnat.

Evidens præterea eſt, magnum teſtium numerum, qui ſpectatæ integritatis, & probitatis viri ſunt, quique nullam veritatis inficiandæ rationem habent, qui & inter ſe conſentiunt, & nullo oppoſito teſte impugnantur, *fallere non poſſe*, neque falſum, & fictitium pro vero venditare.

Ergo hominum teſtimonium conditionibus propoſitis munitum neceſſario infallibile eſt, ac factorum, atque eventuum, qui ejus objectum ſunt, veritati neceſſario connexum.

II. De hujus teſtimonii exiſtentia pleniſſime certi fieri pro libito, & commode poſſumus. Vel enim teſtes ipſos audimus facta, de quibus ſermo, narrantes; aut nobis præ manibus ſunt authentica monumenta, quibus facta hæc commiſſa ſunt, quæque eadem auctoritate pollent, eandemque faciunt certitudinem, quam teſtes ipſi facerent, quorum illa vices gerunt.

Ergo ſenſuum teſtimonio, quod infallibile oſtendimus, ſi requiſitis conditionibus conveſtitum ſit (488), de hominum teſtimonii exiſtentia certi fieri poſſumus.

Neque dubitandum eſt, *miraculum* nos in errorem inducere aut de teſtium, qui nobis loquuntur, aut de monumentorum, quæ horum vices gerunt, exiſtentia, Manifeſte enim Deo mi-

eſſet, niſi plena, perfecta, & apta omnem prudentem dubitationem efficaciter amovere certitudo daretur de *primariis veritatibus*, a quibus religio, & ſocietas pendent. Ergo hæc certitudo datur. At hæc in rerum ordine a Creatore ſtatuto non niſi ex hominum teſtimonio haberi poteſt; ergo hominum teſtimonium aptum eſſe debet certitudinem facere omne prudens dubium amoventem, quæque aliqua ratione metaphyſicis, ac geometricis veritatibus parem menti ſecuritatem impertiatur.

II. Certum eſt, ut jam initio diximus, *certitudinem factorum*, quibus ſocietas, & religio inſiſtunt, non niſi ex hominum teſtimonio haberi poſſe. Eventus ſiquidem jam præteritus puta Babylonis, & Carthaginis everſio, Pharſalica, aut Fontanetana pugna, Cæſaris, aut Ludovici Magni eorum ætatibus exiſtentia, eventus, inquam, præteritus demonſtrari, aut confirmari nequit neque ſenſus intimi, neque idearum, neque ſenſuum teſtimonio. Reliquum itaque eſt, & neceſſe eſt, ſi factum hoc vera certitudine conſtare debet, hanc ipſum a teſtimonio hominum obtinere.

Quare neceſſe eſt, hominum teſtimonium veram, atque perfectam certitudinem parere aptum eſſe, quæ omnem omnino prudentem dubitationem procul amoveat; hæc enim certitudo in ordine morali a Deo ſtatuto prorſus neceſſaria eſt; & evidens profecto eſt, nunquam Dei ſapientiam deficere, aut deficere poſſe. Q. E. D.

OBJECTIONES REFUTANDÆ.

Quæ potiſſimum factorum hiſtoricorum certitudini opponuntur, ſunt; facta hiſtorica demonſtratione probari nequire: humanorum teſtimoniorum collectionem non niſi probabilitatum collectionem eſſe, quæ nunquam vera certitudo fieri poteſt: humani teſtimonii auctoritatem eo

ma-

magis deficere, quo magis a ſua origine recedit: facta hiſtorica magis admiſſa ſæpius unico teſtimonio, & hoc tenuis auctoritatis inniti: hiſtoriam ſcire eſſe potius quid dictum, quam quid factum fuerit ſcire: plurima a plurimis teſtibus confirmata, modo fabuloſa inventa eſſe: facta mirabilia, ſeu miracula quantumvis confirmata nullam mereri fidem, quum conſtantibus omnium temporum, & locorum obſervationibus non ſint conformia: etſi hominum teſtimonium quibuſdam conditionibus munitum aptum concedatur veram certitudinem facere, nunquam tamen certos nos eſſe poſſe, requiſitas conditiones in hoc teſtimonio inveniri.

FACTA HISTORICA FORTASSE DEMONSTRATIONEM NON ADMITTERE.

520. OBJECTIO I. Ut plena, atque perfecta habeatur certitudo, *veritas objectiva* demonſtrationem aut metaphyſicam, aut geometricam admittere debet. Atqui facta, & eventus præteriti quantumvis copioſis, & authenticis teſtimoniis ſuffulti demonſtrationem metaphyſicam, aut geometricam non admittunt. Ergo facta, & eventus hi ut objectivæ veritates non ſunt habendi, quæ plena, atque perfecta certitudine gaudeant.

RESPONSIO. Ut veritas objectiva *ordinis metaphyſici*, *aut geometrici* ſtatuatur, demonſtrationes requiruntur metaphyſicæ, aut geometricæ, quas admittere poteſt, & quæ tantum illam valent comprobare.

Ut veritas objectiva *ordinis moralis*, & *hiſtorici* ſtatuatur, contradictorium, & abſurdum eſt geometricas, aut metaphyſicas demonſtrationes petere, quas admittere non poteſt, & quibus non indiget. Satis eſt ſi teſtimonii certis, & irrefragabilibus probationibus ſtatuatur, & confirmetur; quas unice admittere poteſt; &

quæ

quæ ipſæ ſolæ, quum magna vi pollent, plenam illi, perfectamque certitudinem, & dubium omne excludentem impertiri poſſunt.

Veritatem facti hiſtorici inficiari, aut in dubium revocare propterea quia demonſtrationis genere ejus naturæ extraneo comprobari nequeat, hoc evidenter ratione abuti, & inſanire eſt. Eſt hoc fatuum imitari, qui ſonos dari negaret, aut dubitaret, quod eos non videat, aut colores, quod eos non audiat, aut ſolem eſſe, vel ſtellas, quod hæc tactu, aut olfactu non percipiat.

Univerſæ pſeudo-philoſophiæ malevertat, quæ ut Pyrrhoniſmi, & incredulitatis regnum inſtituat, rectam rationem ita proſcribit; atque profligat; quæ Romam, aut Alexandrum fuiſſe ita demonſtrari petit, ut algebræ, aut geometriæ theorema demonſtraretur. Hinc diſcat illa quam effrænata incredulitas inſaniæ, ac dementiæ contermina ſit.

521. OBJECTIO II. Rerum evidentia intrinſeca, conſtans, & uniforme ſenſuum teſtimonium, infallibilis Dei auctoritas veritatem aliquam revelantis, & aſſerentis *tria ſunt certitudinis motiva*, quorum quodlibet plenam, perfectamque certitudinem facit, & nihil prætera. Atqui hominum teſtimonium quantumvis copioſum, & authenticum, *motivum eſt minoris momenti*, quam quodlibet illorum trium; ergo hominum teſtimonium quantumvis grave, nunquam ejuſmodi eſſe poteſt, ut plenam, perfectamque certitudinem faciat.

RESPONSIO. Rerum evidentia intrinſeca, unanime, & conſtans ſenſuum teſtimonium, Dei revelantis auctoritas *certitudinis motiva ſunt ſimpliciora, & citius efficacia*; quæ rerum veritatem maxima celeritate, ac facilitate ſtatuunt, & omnem dubitationem profligant.

Hominum teſtimonium quantumvis grave, *certitudinis motivum eſt magis complicatum, tar-*

diuſque efficax, quod majorem cautelam, & diſcuſſionem poſtulat, quod lentius, & difficilius dubitationem removet; attamen quod nihil minus perfectam re ipſa certitudinem facit, quum ſumma ſua vi pollet.

Quum vero dubitatio a mente prorſus remota eſt, quid intereſt an ſimpliciori, & celeriori, an lentiori, & magis complicato certitudinis motivo remota fuerit? Utrobique nulla prorſus re ipſa ſupereſt dubitatio, & pari ſecuritate, ac certitudine mens gaudet.

522. OBJECTIO III. *Facta hiſtorica* nullam prorſus demonſtrationem admittunt. Quod enim aliquando falſum, aut ab eo diverſum, quod narratur eſſe potuit, nunquam verum demonſtrari potuit. Atqui facta magis authentica omnino falſa, aut a narratis diverſa eſſe potuerunt; puta, Pharſalica pugna abſolute fieri, aut non fieri potuit, aut a Cæſare amitti; ergo facta magis authentica vera demonſtrari nequeunt; ergo facta hiſtorica nullam demonſtrationem admittunt.

RESPONSIO. Facta hiſtorica nullam metaphyſicam demonſtrationem in idearum teſtimonio, & rerum exigentia fundatam admittunt; at moralem demonſtrationem admittunt hominum teſtimonio innixam, & eo, quod fieri nequeat, ut quædam teſtimonia fallacia, & fraudulenta ſint.

I. Quod abſolute falſum, aut a narrato diverſum eſſe potuit, nequit verum demonſtrari demonſtrationibus metaphyſicis ab eſſentiali rerum exigentia deſumptis; at verum demonſtrari poteſt demonſtrationibus moralibus, quæ motivis inſiſtant infallibiliter rerum veritati connexis; cujuſmodi quædam humana teſtimonia ſunt, aut eſſe poſſunt.

II. *Alius rerum ordo*, ſeu alia eventuum ſeries extitiſſe potuiſſet, in quibus aut Pharſalica pugna non facta fuiſſet, aut in qua Cæſar fuſus

ſus fuiſſet. At fieri nequit, in rerum ordine, qui mores hominum dirigit, ſeu qui ab hominum moribus enaſcitur, ut tot graves teſtes extiterint memorabilem hunc eventum narrantes, nemine contradicente; & ut in pugna Pharſalica Cæſar non vicerit.

Idem dicas de innumeris aliis *factis hiſtoricis*, quibus teſtium omnino irrecuſabilium agmen plenam, atque perfectam impertitur certitudinem, & ea rigida in genere ſuo roborat demonſtratione.

FACTA HISTORICA SOLAM FORTASSE PROBABILITATEM ADMITTUNT.

523. OBJECTIO IV. Motiva certitudinis a motivis probabilitatis eſſentia differunt; probabilitas enim a certitudine, & certitudo a probabilitate ſemper eſſentia differunt. Atqui motiva, quæ *factis hiſtoricis* varios afferunt probabilitatis gradus, nunquam niſi *motiva probabilitatis* ſunt, aut eſſe poſſunt; & hoc probo.

Motiva, quæ factis hiſtoricis varios præbent credibilitatis gradus ſunt tantum humana teſtimonia, quorum quodlibet probabilitatis tantum motivum eſt; & eorum collectio quæcumque non niſi collectio motivorum probabilitatis eſſe poteſt; atqui hæc collectio nunquam motivum certitudinis fieri poteſt. Probo. Quodlibet humanum teſtimonium diſtributive ſumptum non niſi probabilitatem parit majorem, vel minorem de facti hiſtorici veritate; ergo quælibet humanorum teſtimoniorum multitudo non niſi probabilitatum multitudinem pariet, quæ nunquam vera certitudo re ipſa fiet.

Una ſiquidem probabilitas alteri probabilitati addita, dein tertiæ, quartæ, atque ita porro in infinitum, nunquam niſi *probabilitatum congeriem* efficere poteſt, quæ ſemper a vera certitudine eſſentia ipſa differet. Probo. In ordine

phyſico rerum homogenearum congeries rerum ſimul collectarum naturam non immutat; quare ergo in ordine morali rerum homogenearum congeries, cujuſmodi ſunt humana teſtimonia, rerum naturam immutabit; & faciet, ut quæ ſingula probabilitatis tantum motivum ſunt, ſimul ſumpta certitudinis motivum evadant?

RESPONSIO. Philoſophia quædam antiphiloſophica poſtremis hiſce temporibus omnem lapidem movit, ut anguſtiſſimis finibus certitudinis imperium coerceret, ut in innumeris objectis certitudinem in ſimplicem probabilitatem mutaret, & ut apud quoſdam non omnino inſipientes hac ratione, quoad fieri poſſet, iniquum univerſalis Pyrrhoniſmi regnum inſtauraret.

Veræ philoſophiæ munus eſt tum ſtolidæ credulitati, tum ſtolidæ incredulitati obſiſtere; probabilitatem certitudini non coæquare; veros ubique certitudinis, & incertitudinis in humanis cognitionibus, quoad fieri poteſt, limites ſtatuere.

I. Certum eſt, *motiva probabilitatis a motivis certitudinis ſemper in aliquibus eſſentia ipſa differre*; motiva enim certitudinis indefectibiliter connexa ſupponuntur, & motiva probabilitatis non ita connexa ſupponuntur veritati, ad quam referuntur (181, & 374).

II. Certum eſt, *motiva certitudinis, & motiva probabilitatis in iis, quæ ad hiſtoriam ſpectant, æque eſſe hominum teſtimonia*. Facta enim hiſtorica, quorum nos ipſi teſtes non ſumus, & quæ non niſi ex hiſtoria addiſcuntur, nobis aut certa, aut probabilia fieri nequeunt, niſi hominum teſtimoniis, qui ea referunt, & aſſeverant.

III. Certum eſt, *unicum humanum teſtimonium ſeorſim ſumptum, & quibuſdam temporis, & rerum circumſtantiis denudatum, quæ illud æquivalenter multiplex reddere poſſunt, paſſim non niſi probabilitatis motivum eſſe*. Fieri enim

ſere

fere ſemper poteſt, ut teſtis hic, qui ſemper omnino unicus teſtis ſupponatur, ſibi peculiares rationes habuerit, cur iis, quibus loquitur, aut ſcribit, fucum faceret.

IV. Certum eſt, *plura humana teſtimonia fieri poſſe ex eorum collectione verum certitudinis motivum*; fieri enim poteſt, ut hæc teſtimonia ſimul collecta ita gravia, & multiplicia ſint, ut indefectibiliter cum rei, quam referunt, atque aſſeverant, veritate connexa ſint.

Unicum teſtimonium auctoritas eſt: alterum altera auctoritas eſt, quæ primam auget, ac roborat; atque ita porro. Quum plures graves, & concordes auctoritates tam multæ ſunt, ut ſint, & appareant indefectibiliter cum facti hiſtorici veritate connexæ; tunc *auctoritates hæ ita accumulatæ, & ſe invicem roborantes*, non amplius puræ probabilitatis, at veræ, ac perfectæ certitudinis motivum ſunt.

524. NOTA. Non ſemper præciſe definiri poteſt, ubi probabilitas ceſſet, & ſubeat certitudo in factis hiſtoricis; at *ſæpiſſime definiri poteſt, hoc, vel illud factum hiſtoricum plena, ac perfecta certitudine gaudere*; atque hanc haberi a teſtium numero, & conditione, qui illud unanimiter referunt, quique non niſi cognitæ veritatis vi impulſi illud ita concordes retulerunt.

Exempli cauſa; fortaſſe mihi arduum eſſet definire, quot auctoritates, ſeu teſtes hiſtorici mihi neceſſarii ſint, ut certus fiam, Cæſarem, Alexandrum, Moyſem olim extitiſſe, aut Romam, aut Babylonem, aut modo Sinarum, aut Ruſſiæ imperium exiſtere.

At mihi facillimum eſt definire, auctoritates, aut teſtes eſſe ſatis multos, & graves, ut mihi his de rebus plenam perfectamque certitudinem faciant; quæ vi convincente, & ſuaſiva metaphyſicæ, & geometricæ certitudini ne minimum quidem cedat (516).

525. OBJECTIO V. At enimvero qui fieri poteſt, ut plura humana teſtimonia, quorum ſingula ſeorſim probabilitatis motivum tantum ſunt, fiant *motivum certitudinis?* an ne teſtimonia hæc ſimul collecta naturam mutant?

RESPONSIO. Facile intelliges difficultatem hanc miſeram cavillationem eſſe a ſana, & ſolida metaphyſica proſcribendam. Humana teſtimonia non ſane *in ſe ipſis* ex collectione naturam mutant; at ex collectione *in eorum effectu* naturam mutant; hoc eſt in certitudine, quam menti faciunt, & facere debent.

I. Fieri poteſt, ut unicum teſtimonium puram probabilitatem faciat; ſolum enim, & ſolitarium poteſt non eſſe indefectibiliter objecti ſui veritati connexum; neque ſatis ſuaſivæ virtutis habere, ut omnem de objecti ſui veritate timorem, ac dubitationem expellat.

II. Plura teſtimonia plenam certitudinem facere poſſunt; ex eorum enim collectione fieri poſſunt indefectibiliter connexa objecti ſui veritati; tantamque vim adipiſci ſuaſivam, ut ab animo dubitationem omnem, atque timorem de objecti veritate removeant.

526. NOTA I. Diſquiſitione omiſſa, num in *phyſicis* homogenea ex collectione naturam *in ſe ipſis* mutare poſſint, facile eſt definire *in effectu*, ſeu relate ad effectum, naturam mutare poſſe. Exempli gratia, viginti ferri maſſæ ſingulæ unius pondo aptæ non ſunt ſejunctim ſumptæ in bilance pondus elevare duodeviginti pondo; at collective ſumptæ id attollunt. Ita plura parva vulnera, quorum nullum mortale eſt, ſimul mortalia eſſe poſſunt, omnia vitæ principia, & organa ſi lædant.

Pari modo omittamus inquirere num in moralibus homogenea naturam in ſe mutare poſſint collectione; at facile definiemus, *in effectu*, ſeu relate ad effectum, *naturam mutare poſſe*. Exempla. Officiis ſemel deeſſe amico debitis indi-

care

care poteſt tantum negligentiam quamdam ab amico condonandam: habitu, & continenter officiis hiſce deeſſe, pravum animum indicat, & ab amicorum numero delendum. Ita quoque in mercatorum miniſtro, in domus œconomo error in ratiocinatione mercatoribus, aut hero damnum inferens, ſemel admiſſus negligentiæ cuidam ignoſcendæ tribui poteſt: continuata errorum ſeries ſemper dominis damnoſa plane infidelem miniſtrum, ac furem indicat, cui nihil omnino fidendum ſit.

527. NOTA II. Eadem de hominum teſtimoniis dicere poſſumus. Collectione intimam naturam non ſane immutant; at in effectibus, ſive relate ad effectus, naturam collectione mutare poſſunt.

I. *Humanorum teſtimoniorum collectio* auctoritatem, & vim ſuaſivam habere poteſt, quæ ab ea, quam ſingula habent, omnino diverſa ſit; hæc enim teſtimonia ſimul ſumpta *certitudinis fundamentum* habent in natura, & moribus poſitum, quod ſeorſim ſumpta non habent.

II. Quodvis humanum teſtimonium ſeorſim ſumptum, fieri poteſt, ut probabilitatem tantum faciat; neque enim ii ſunt mores hominum, ut cum ſingulari fraude componi nequeant, quæ fere ſemper peculiare aliquod motivum in natura habere poteſt.

At humanorum teſtimoniorum collectio ejus conditionis, quam deſcripſimus (517), plenam, perfectamque certitudinem neceſſario facit; mores enim hominum, cum univerſali fraude, quæ nullum in natura motivum habere poteſt, componi nequeunt (518).

528. NOTA III. *Teſtis ſolitarius* fere ſemper peculiare aliquod motivum habere poteſt, quo veritatem prodat; at evidens eſt, *magnam teſtium, quales a nobis requiruntur, multitudinem*, nunquam *idem motivum* veritatis prodendæ habere poſſe.

Exem-

Exempli cauſa; poſt Fontanetanam pugnam miles Gallus, aut Anglus aliquod habere poſſet motivum aut timoris, aut ſpei, aut fatuitatis, quo aſſeveraret, in hac pugna Gallos cæſos fuiſſe. At mores hominum prorſus immutentur oportet, ut multitudo militum Gallorum, Anglorum, Germanorum, Belgarum, qui in hac pugna fuerunt, ſimul concurrant, & conveniant in prodenda veritate, & in mendacio aſſeverando.

Quum ſtudiis homines perpetuo diverſis abeant, quum indole plurimum inter ſe differant, & deſideriis, & principiis; nonne evidens eſt, fieri nunquam poſſe, ut eorum animi *eodem* ſimul *generali motivo* trahantur omnes ad mendacium unanimiter tuendum; atque ita in illis hoc naturalem propenſionem deſtruat, qua omnes veritati obſequi ſuademur? (518.

529. NOTA IV. Si cum nonnullis recentioribus philoſophis contendas, certitudinem ad metaphyſica, & geometrica principia ſpectare; hominum teſtimonia non niſi probabilitatem majorem, minoremve, imo in infinitum creſcentem fundare poſſe, quæ tamen nunquam plena certitudo fiat; *principium* pones *nimis probans*, a quo quid evidenter falſum conſequitur, quoque proinde ſe falſum prodit, & nihil probat (55).

Ab hoc enim principio ſequeretur, certum non fore, at *tantum probabile*, Italiam, aut Britanniam exiſtere, docto, & erudito Gallo, qui duo hæc regna nunquam ipſe viderit; quique ea tantum ex plurimis hominum teſtimoniis exiſtere novit.

Atqui profecto inſanum jure haberemus, qui in Gallia aſſeveraret, *tantum probabile* eſſe, Italiam, aut Britanniam exiſtere; hæc regna exiſtere certum non eſſe ea plena certitudine, quæ nullum in animo timorem relinquit, & de hac re dubitationem quamcumque prorſus excludit.

AU-

AUCTORITATES HISTORICÆ, VIRES FORTASSE SEMPER DECRESCENTES.

530. OBJECTIO VI. Quo magis humanum teſtimonium a ſua origine recedit, eo magis infirmum, & ſuſpectum eſt. Nos enim docet experientia, *facta hiſtorica* dum per hominum ora volant immutari, variari, falſa fieri. Quare etſi factum hiſtoricum, quod remotiſſimis ſæculis accidit, pleniſſimam certitudinem elapſis temporibus habuiſſet, non eandem nunc certitudinem habere poſſe videtur, infirmiore jam illud aſſerente auctoritate.

Exemplum. Diluvium fuiſſe certius erat Noe, & ejus filiis, quam Moyſi, & ejus coævis: id ipſum Moyſi, & ejus coævis certius erat, quam primis Apoſtolis, & chriſtianis: certius his, quam ſuperioris, ac præſentis ſæculi chriſtianis. Pari modo Clodovæum fuiſſe certius erat Divo Remigio, quam Boſſueto; Boſſueto certius, quam nobis.

RESPONSIO. Pyrrhoniſmi hiſtorici mania non unum *falſum principium*, non unam *falſam critices regulam* protulit; horum præclarum exemplum eſt præſens objectio. Ex principio, atque ex regula, quæ duo profert, quæque non niſi caſtigate, & limitate a philoſophicis ingeniis admitti deberent, ſequeretur hoc abſurdum, certum nempe eſſe potuiſſe ſæculo Ludovici XIII, Henricum IV extitiſſe; & hoc Ludovici XIV, aut Ludovici XV. ſæculis certum non fuiſſe; aut ſaltem certius hoc fuiſſe Ludovico XIII, quam Ludovico XIV, huic certius, quam Ludovico XV; certius huic, quam Ludovico XVI, & deinceps; propterea quia certitudo, Henricum IV fuiſſe, ſemper decreſcit, infirmatur, naturam mutat, primorum teſtium id aſſerentium diſtantia ſemper creſcente.

I. Falſum eſt primo, *teſtimonium hiſtoricum*,

certum, irrecuſabile, authenticum, hiſtoriæ, & traditioni commiſſum, ſemper magis, magiſque infirmari, quo magis a fonte recedit; *publica* enim *monumenta*, quæ illud ſervant, & *generalis traditio* publicis monumentis conſentanea reſtituunt, veluti, atque æternos reddunt primos teſtes, qui factum, hujus teſtimonii objectum, retulerunt.

Monumenta publica, & publica traditio quum ſimul conſentiunt ſemper eandem auctoritatem habent, & habebunt, quam primi teſtes ipſi haberent, ſi adhuc viverent, & adeſſent; hæc enim monumenta, atque hæc traditio immutabilem primitivo eorum teſtimonio perſeverantiam impertiuntur. Non itaque verum eſt, humana teſtimonia quo magis ab origine recedunt, eo magis infirmari, & primam auctoritatem amittere; monumentis enim publicis, & publica traditione *immutabilem ſtabilitatem* adipiſci poſſunt, qua perſeveranter perſiſtant, ut primitus extiterunt.

Hominum teſtimonia quum de magnis, præclariſque eventibus ſunt, quum rite publicis monumentis commiſſa ſunt, quum nationis traditione ſuffulta, *nullam mutationem*, *aut interpolationem* admittunt, qua re ipſa immutari poſſint; a primis enim uſque temporibus, quibus extiterunt, monumenta publica, quibus facta hæc commiſſa fuerunt, ab eorum auctoribus ab omni mutatione, aut interpolatione proteguntur; & ſubſequentibus ætatibus monumenta hæc ipſa a natione, cujus ea integra ſervare intereſt, quæque ea cuſtodit, integra ſervantur. Natio enim ſenſim ſine ſenſu ſeſe reſtituens, ac veluti per annos renaſcens ſemper eadem perſeverare videtur; & a progenie in progeniem, a ſæculo in ſæculum eaſdem notiones, eaſdem narrationes, eaſdem curas, eadem negotia tranſmittit; præterea in natione ſemper quamplurimi ſunt de memorabilium publicis

cis

cis monumentis commendatorum veritate tuenda ſolliciti; neque ratio ulla eſſe poteſt nationem univerſam inducens ad veritatem notam unanimiter mendaciis deturpandam (518, & 528).

II. Falſum eſt præterea, *facta hiſtorica*, dum per ora volant, dum a ſæculo in ſæculum tranſeunt, ſemper in iis quæ præcipua, & rerum ſumma ſunt, immutari, & deformari.

Facta levis momenti, tum factorum illuſtrium levia quædam, & minoris momenti adjuncta, illa quidem dum per ora circumferuntur, dum a ſæculo in ſæculum deſcendunt immutantur, & deformantur; præſertim quum hæc omnia levioris momenti ab initio publicis monumentis commiſſa non fuerint, quibus & ipſa poſteritati tranſmittantur.

At contra *facta illuſtria, & memorabilia*, tum *horum adjuncta præcipua*, & a quibus factorum ipſorum præſtantia, & magnitudo derivatur, neque quum per ora, & per ſæcula transferuntur, mutationi obnoxia ſunt; ſaltem tunc, quum hæc ipſa, & memorabilia eorum adjuncta, quo primum tempore fuerunt, publicis monumentis ab univerſa natione receptis, aptiſque integram, perpetuamque eorum memoriam ſervare, fuerint commendata.

Exempla. Æque hodie certum eſt, ac Moyſis, Salomonis, Hannibalis, Cæſaris temporibus fuerit, Moyſem Hebræorum liberatorem, ac legislatorem fuiſſe, Salomonem primum Judæorum templum ædificaſſe, Hannibalem in Cannenſi pugna viciſſe, Cæſarem Romanam Rempublicam evertiſſe; etſi per hos dies innumera minoris momenti ignoremus, quæ grandia hæc facta comitata ſunt, quæque tunc temporis iis nota fuiſſe putandum eſt, qui in publicis hiſce negotiis verſabantur.

III. Falſum denique eſt, *Noemum de diluvio*

certiorem Moyſe fuiſſe, aut de Henrico IV. Sullium Colberto; cetera.

Noemus de diluvio ſuorum ſenſuum teſtimonio certus erat, Moyſes univerſali, & unanimi nationis traditione. *Diverſa* ambo habebant certitudinis *motiva*; hæc in utroque tamen plenam, perfectamque de diluvio certitudinem faciebant.

Sullius quoque de Henrico IV. ſuorum ſenſuum teſtimonio certus erat, Colbertus concordi, & univerſali hiſtoriæ teſtimonio. Par de Henrico & in Henrici, & in Ludovici XIV. miniſtro erat certitudo; etſi hæc in utroque a diverſis fontibus emanaret.

Senſuum teſtimonium ſimplicius, & promptius certitudinis motivum eſt; hominum teſtimonium, ſi univerſale, & concors ſit, magis complicatum, lentiuſque certitudinis motivum eſt (521): utrumque tamen plenam, perfectamque certitudinem parit.

AUCTORITATES HISTORICÆ, VIRES FORTASSE SEMPER CRESCENTES.

531. OBJECTIO VII. Hiſtoria vel probatiſſima magna ſane auctoritate pollere debet, ut a philoſopho fidem obtineat, ſi quando hic animadvertat quibus fundamentis hominum opiniones innituntur in factis hiſtoricis. Quot enim ex his ſunt, quæ paſſim certa habentur, quæque unico re ipſa reguntur teſtimonio, eoque ſæpius minimæ gravitatis? Menagius librum ſcribere volebat, cui titulus eſſet: *ſemel dicta* (*a*). Liber hic ad ſane pauca, puto, certitudinem hiſtoricam redegiſſet.

Hominum opiniones in hiſtoria *ſeneſcendo vires*

(a) τῶν ἅπαξ λεγομένων *De ſemel dictis*.

res acquirunt; & factum aliquod hiſtoricum, quod mille ante annos ne probabile quidem viſum fuiſſet prudenti, & auctori coævo, modo certum habetur, propterea quia plures hiſtorici ejus auctoritate confiſi illud retulerunt. Atqui certum eſt, plura eſſe in hiſtoria, quæ certa paſſim habentur, & tamen primitus *unius tantum hiſtorici auctoritate* regebantur. Præterea æque certum eſt, quum vetus factum hiſtoricum unius antiqui ſcriptoris auctoritate relatum eſt, eos, qui ſubſequentibus ætatibus illud retulerunt, nullum primi ſcriptoris auctoritati pondus addere, eoſque omnes pro nihilo reputandos.

Exempla. Factum hiſtoricum ſolis miraculo in medio curſu detenti, (ſive iſta ſolis diurna revolutio re ipſa fiat, ſive tantum fieri videatur) univerſim receptum, & admiſſum fuit ſolo Joſue teſtimonio; poſt Joſue vero ad primum uſque ſubſequentem Judaicæ gentis hiſtoricum, tercenti, & triginta, vel quadraginta ſaltem anni effluxerunt. Ita quoque miraculum Erythræi ſicco pede trajecti paſſim receptum, & admiſſum fuit ſolo Moyſis teſtimonio; quique poſtea de hoc meminerunt, Moyſem tantum exſcripſerunt. Quam multa ſunt in hiſtoria prophana, de quibus idem dicere liceret! ea ſcilicet unius hiſtorici teſtimonio inniti.

RESPONSIO. Opinionum rectæ rationi oppoſitarum ea indoles eſt, ut principia ſibi confingant e diametro oppoſita, & contradictoria, quibus, ſi fieri poſſit, fulciantur. Hujuſmodi eſt hæc recentiorum quorundam philoſophorum ſententia, qui alii aliis magis aperte pro Pyrrhoniſmo pugnant.

Ex eorum principiis unum eſt, *hominum teſtimonia ſeneſcendo vires amittere*; alterum eſt, *hominum teſtimonia ſeneſcendo vires augere*. At hæc duo contradictoria ſunt. Parum id intereſt: ſi grandiloquo ore proferuntur, alterutrum in di-

diverſæ indolis mentibus radices aget, & utrumque Pyrrhoniſmo proſelytos comparabit.

Primum falſum oſtendimus in reſponſione præcedenti objectioni; in reſponſione ſequenti & alterum falſum oſtendemus.

532. EXPLICATIO I. *Falſum eſt hominum opiniones de rebus hiſtoricis ſeneſcendo vires augere*. Dent, ſi poſſunt, principii hujus auctores, & aſſertores rationem aliquam generis cujuſcumque, qua principium hoc probent; nunquam dabunt. Falſa Pythagoræ, & Apollonii Tyanæi miracula, falſa itidem ſuburbii Divi Marcelli miracula, Ancilia Romanis e cælo delapſa, ſacra phiala ab angelo ad Francos delata, adulterina Pilati acta a veteribus chriſtiani nominis hoſtibus conficta, & commenta, tum alia ſexcenta fabuloſa majorem ne auctoritatem quo magis ſeneſcendo ab origine receſſerunt, majorem ne vim ſunt conſequuta?

I. Hominum opiniones de hiſtoricis factis poſſunt fortaſſe ſeneſcendo *magis propagari*, aut in pluribus mentibus radices agere; at enimvero earum propagatio non earum vim facit.

Vis hæc unice *in auctoritate, cui innituntur*, ſita eſt; hæc vero auctoritas neque creſcit, neque minuitur, aut perit. Magis, minuſve nota fieri poteſt; at magis, minuſque vera fieri aut augeri nequit.

II. *Opiniones veræ*, ſeu quarum objectum re ipſa exiſtit, vires acquirunt ſeneſcendo, ſi quando novis apparent credibilitatis motivis conveſtitæ, quæ præcedentibus ætatibus ignota fuerint.

At vero quum magis apud plures propagatæ nullis novis motivis credibilitatis munitæ proponuntur, earum auctoritas eadem ipſa, non aucta, non imminuta, perſeverat.

III. *Opiniones falſæ*, ſeu quarum objectum fabuloſum eſt, & inane, non modo vires ſeneſcendo

do non acquirunt, imo magis, magiſque amittunt.

Si quando fabula propagetur, ubique ſatis multi ſunt temere creduli, qui nulla diſcuſſione illam arripiunt, animi contentione ceteris narrant, & mordicus tuentur; præſertim quum aut maledicendi libido, aut partium ſtudium, aut depravati animi motus, aut aliqua utilitas id facere ſuadeant.

At vero aliquo temporis decurſu, modo citius, modo ſerius *ratio reclamat*: ipſa probationes rei narratæ petit, & expendit: tunc vero fabula evaneſcit, nec eam invenies niſi in quibuſdam mentibus, quæ mirum in modum fabulis, & ſomniis delectantur. (*a*).

533. EXPLICATIO II. *Falſum eſt, facta hiſtorica, quæ paſſim certa habentur, unicum re ipſa teſtem habere, atque hunc ſæpius levis auctoritatis, quo regantur.* Quæ adverſarii afferunt, ut iſta probent, omni ex parte indigeſta ſunt, & præpoſtera.

I. Factum hiſtoricum, quod ne probabile quidem mille ante annos homini prudenti viſum fuiſſet, ne per hos quidem dies prudenti probabilius videbitur. Si vero ab imbecillibus, & male cautis inter vera recenſetur, nihil hoc contra hiſtoricam certitudinem facit: nihili inepta hæc inſipientum adhæſio a ſanis mentibus habetur.

II. Factum hiſtoricum, quod primitus unico tantum teſtimonio fulcitum fuit, ſemper *hujus tan-*

(a) *Mentes hæ, quarum nimius omni ætate numerus, hoc Buchanani verſu perbelle pictæ videntur;*

Gens ratione furens & mentem paſta chimæris.

tantum teſtimonii auctoritatem obtinet; quod non ſane multiplex fit propterea quod ſubſequentibus ætatibus a plurimis ore, aut calamo repetatur. Si quando hæc repetitio fit inſipientibus auctoritas creſcens, nunquam ſapientibus creſcit. At vero in univerſa hac de hiſtorica certitudine tractatione ſapientum tantum ſuffragia quærimus, & magni pendimus.

534. EXPLICATIO III. Certum eſt, *unicum teſtimonium pluribus apud ſapientes æquivalere poſſe*. Hujuſmodi eſt Joſue teſtimonium.

Narrat Joſue, atque teſtatur in libro ſuo, qui ejus nomine inſcribitur; ſemet propriis oculis vidiſſe ſolem in diurna revolutione ſtantem ferme per integrum diem; & univerſam gentem ſuam ſecum hujus prodigii ſpectatricem, & teſtem fuiſſe. Prodigium hoc ſuis annalibus committitur: hiſtoria hæc univerſæ Hebræorum nationi traditur, quæ non modo non rejicit, aut negat, imo ſervat, & poſteritati mandat ut veram, fidelem, veridicam. Ecquis ſanæ mentis homo non hic videat, *Joſue teſtimonium*, non unius hominis, at *univerſæ nationis* teſtimonium eſſe?

Idem dicas de Moyſis teſtimonio, de primorum apoſtolorum teſtimonio, de illo plurium cujuſvis nationis hiſtoricorum in iis, quæ publica, & notoria erant, & quorum ipſi teſtes fuerunt, quæque illius ætatis, & nationis ſuffragia tuentur.

VARIA MONUMENTORUM HISTORICORUM GENERA.

535. OBSERVATIO I. Fortaſſe non ingratum erit noſcere quid *de monumentis hiſtoricis* vir poſtrema hac ætate ingenio, & eruditione clariſſimus Leibnitius ſenſerit.

„ I. Critici in hiſtoria *coævos rerum teſtes* „ magni faciunt, Attamen neque coævus, ni-

„ ſi

„ ſi de publicis eventibus, fidem meretur; quum „ vero de ſecretis negotiis, de cauſis, de ambiguis rebus ſcribit, puta, de propinato veneno, de proditionibus, id ſaltem ſcimus, „ quod plures crediderunt. Procopius magnam „ meretur fidem quum de Beliſario contra Vandalos, & Gothos bellum gerente ſcribit; at „ vero quum horridas detractiones ingerit in „ ſuis anecdotis in Theodoram imperatricem; „ *credat Judæus Apella*.

„ II. Satyræ generatim caute credendæ. Plures vidimus noſtra hac ætate vulgatas nulla „ veritatis ſpecie; quæ tamen ab inſipientibus „ avide arreptæ fuerunt. Fortaſſe aliquando „ poſteri dicent: iſta ne quis tunc producere „ auſus fuiſſet, niſi ratione aliqua ductus fuiſſet? at ſi ita ſentient, perperam ſentient.

„ III. Peculiaria, & minuta præſertim in „ hiſtoria parum tuta ſunt. Ferme nullæ pugnarum narrationes rectæ ſunt. Pleræque Titi Livii æque ac illæ Quinti Curtii, confictæ videntur.

„ IV. Certum eſt, quum unicum veterem „ auctorem facti alicujus teſtem habemus, reliquos omnes, qui illum excripſerunt nihil addere auctoritatis, ſeu potius nihili faciendos „ eſſe. Et per hos quoque dies ſi centum millia ſcriptorum, puta, Bolſæi maledicta repeterent, ſanæ mentis homo, non magis iſta „ curaret, quam anſerum clamores.

„ V. In remotiſſima antiquitate aliqua illuſtriora facta dubia ſunt. Melioris notæ viri „ dubitarunt, num Romulus Romam condiderit. De Cyri morte controverſia eſt. Inter „ Herodotum, & Cteſiam diſcordia dubiam Aſſyriorum, Babylonum, & Perſarum hiſtoriam „ reddidit.

„ VI. Peculiaris populi hiſtoria nullius eſt „ auctoritatis, niſi a primis antiquioribus auctoribus excerpta ſit, & publicæ hiſtoriæ

„ con-

„ conformis. Quamobrem quidquid nobis de ve-
„ teribus Germanorum, Gallorum, Britanno-
„ rum, Scotorum Regibus narratur, jure fa-
„ bulosum habetur, & pro libidine confictum.

„ VII. Quum diverſarum gentium hiſtoriæ „ conſentiunt in iis, quæ alia ab aliis non „ exſcripta fuiſſe jure cenſemus, magnum hoc „ eſt veritatis indicium. Hujuſmodi in pluri- „ bus eſt Herodoti veteri teſtamento conſenſio; „ exempli cauſa, quum Megiddicam pugnam „ narrat Regis Ægyptii cum Syris Palæſtinis, „ Judæis ſcilicet; in quà, ſacris libris teſtan- „ tibus, quos ab Hebræis habemus, Rex Jo- „ ſia mortali vulnere confectus fuit.

„ VIII. Hiſtoriæ quoque Arabum, Perſarum, „ Thracum Græcis, Romanis, aliiſque occiden- „ talibus conſenſus eventuum ſtudioſis placet: „ ita quoque numiſmatum, & veterum inſcri- „ ptionum teſtimonia libris antiquorum, qui „ ad nos uſque venerunt, & qui re ipſa ex „ exſcriptis exſcripti ſunt, conſentanea.

„ IX. Opinionum probabilitates de rebus, „ quæ ſub ſenſus non cadunt, nullo teſtimo- „ nio roborari poſſunt. " Ipſæ quid homines cogitaverint, non quæ res fuerint, docere poſſunt.

536. OBSERVATIO II. *Facta hiſtorica* nobis tranſmittuntur, & confirmantur aut coævorum auctorum teſtimonio, aut authographorum & authenticorum monumentorum, aut traditionum nationis, aut recentiorum hiſtoricorum teſtimonio, aut hiſce auctoritatibus omnibus ſimul collectis. Quodlibet ex his teſtimoniis aliquam explicationem poſtulat, qua apte dignoſci, ac perpendi poſſint.

537. EXPLICATIO I. *Coævorum auctorum teſtimonium* optima eſt veritatis hiſtoricæ confirmatio, modo nulla ex parte ſuſpectum ſit.

Non tamen, ut certum habeatur factum hiſtoricum, ſatis eſt ſcire, hoc ab auctore ſynchro-

no

no referri; etiam ſynchronus ſiquidem in iis, quæ narrat, aut fallere, aut falli poteſt. Non itaque ſemper cæcam fidem poſtulat ſynchroni auctoritas: hæc rectis critices regulis penſanda eſt.

I. Videndum primo, num ſynchronus hic auctor apte potuerit tum facti, tum eorum, quæ factum comitabantur, veritatem dignoſcere.

Auctor ſynchronus ea ſcribere poteſt, *quæ vidit*, *& recte vidit*: tunc vero certum eſt, eum ſcribere ut apte inſtructum, & qui in iis, quæ refert, falli nequeat; aut ſcribere poteſt, *quæ audierit*: tunc vero eo minorem in hiſtoria auctoritatem habet, quo a loco ipſo remotior fuit, ubi narrata acciderunt; quo difficilius de his certior fieri potuit; quo minus hæc publica, & nota fuerunt.

II. Videndum deinde, num ratio aliqua ſuppetat de veracitate, & diligentia ſynchroni hujus auctoris dubitandi.

Auctor ſynchronus aut ſui ipſius cauſa, aut oblivione, aut negligentia imponere poteſt. *Sui cauſa* quidem, quum aut metu, aut ſpe, aut ſtudio partium verum ſimulat. *Oblivione*, quum longo tantum poſt tempore ſcribens ab eventibus, quorum aut teſtis fuit, aut quæ a fide dignis teſtibus audivit, rerum ordinem, aut naturam immutat, quod aut a mente exciderint, aut perturbate tantum in mente perſtiterint. *Negligentia* quum de rebus ſcribens, quæ accurationem, & criticem bene multam poſtularent, facile aliquod aut admittit, aut reijcit; quin antea exacte perpenderit, & ad trutinam revocaverit quidquid rei narrandæ veritatem aut comprobat, aut infirmat.

538. EXPLICATIO II. *Authographorum*, *& authenticorum monumentorum teſtimonium* maxima, quæ haberi poteſt, facti hiſtorici probatio eſt, quum eorum veritas infirmari nequit, neque ullum falſitatis, aut ſuppoſitionis apparet indicium.

I. In-

I. Inter hæc recenſeri poſſunt numiſmata occaſione alicuius eventus cuſa, marmora monumentis quibuſdam publicis inſculpta, belli, pacis, fœderis edicta, Regum leges, & diplomata, reipublicæ adminiſtratorum, aut exercitus imperatorum literæ, connubii, venditionis, donationis tabulæ, judicum ſententiæ, teſtamenta, aliæque privatorum etiam, & juxta leges conſcriptæ tabulæ; cetera.

II. Authographa authentica majorem etiam ſynchronorum auctorum teſtimonio fidem faciunt. Hæc illud prorſus deſtruunt, ſi illi ſint oppoſita, & plenam illi addunt certitudinem, ſi conſentiant.

539. EXPLICATIO III. *Traditionum nationis teſtimonium*, ſi hæ univerſales, & permanentes ſint, & earum objecta vere ſenſibilia, publica, ſimplicia, & magni momenti ſint, maximum veritati hiſtoricæ pondus addunt.

I. Quum traditiones hæ univerſales, & permanentes *monumentis hiſtoricis* nationis conſentiunt, & ejuſdem moribus conformes ſunt, augent ſemper, imo ſæpius ad ſummum certitudis apicem evehunt facta illa hiſtorica, quæ reſpiciunt (519, *&* 530).

Hujuſmodi ſunt plures nationis traditiones apud Hebræos, & Chriſtianos. Ipſæ optime monumentis hiſtoricis conſentaneæ, & utriuſque populi moribus, & conſuetudinibus plane conformes, factis hiſtoricis, ad quæ pertinent, maximum, qui deſiderari poſſit, certitudinis gradum impertiuntur; ut in noſtra philoſophia religionis plane oſtendimus.

II. At hujuſmodi traditionum proprium eſt immutari dum ab una ad aliam generationem tranſeunt, quum publicis, & authenticis monumentis non ſunt commiſſæ, & unice hominum memoriæ commiſſæ ſunt. Quo magis ab origine recedunt, eo magis mutationi, & corruptioni obnoxiæ ſunt; ſive factis hiſtoricis fabu-

bulofa, & falſa addendo; ſive factis his ipſis præcipua, & neceſſaria adjuncta demendo, quæ illa re ipſa comitata ſunt, & quæ tempus per dies ex hominum memoria delet.

Niſi Henrici quarti geſta præterquam nationis traditione noſceremus; ſciremus tantum, regem hunc, poſtquam ſibi ad ſolium ſibi natura debitum, a quo ſeditioſis artibus arcebatur, præclaris facinoribus viam aperuit, regum beneficorum exemplar extitiſſe.

540. EXPLICATIO IV. *Recentiorum hiſtoricorum teſtimonium* eam tantum auctoritatem habet, quam aut a ſynchronorum auctorum teſtimonio, aut ab authographis authenticis, aut a certa, & indubitata nationis traditione obtinet.

Eos hic recentiores hiſtoricos dicimus omnes, qui iis temporibus non vixerunt, quibus quæ narrant evenerunt; ſeu qui de his certiores fieri non potuerunt a teſtibus factis hiſce ſynchronis.

I. Certum eſt primo, *hiſtoricos ſynchronos*, aut certos factos fuiſſe, aut ſaltem fieri potuiſſe de illorum veritate, quæ eorum ætate acciderunt; ſive quia eorum ipſi teſtes fuerunt, ſive quia ipſis facile erat ab ipſis teſtibus certiores fieri.

II. Certum eſt præterea, *hiſtoricos non ſynchronos*, qui neque factorum teſtes ipſi fuerunt, neque de his ab illorum teſtibus erudiri potuerunt, *alio nullo titulo fidem mereri poſſe* in iis, quæ narrant, niſi auctoritatibus, quibus innituntur.

Equidem, ſi velim, ſcribere poſſum, impudenter hiſtoriæ veritati injuriam faciens, Hannibalem in Cannenſi pugna cæſum fuiſſe, Alexandrum Arbellis, Henricum quartum tyrannum fuiſſe, & in lecto a Marochii imperatoris ſicario confoſſum gladio fuiſſe; aliaque hujuſmodi; meumque teſtimonium æqualis erit ponderis cum alterius cujuſque teſtimonio oppoſitum

aſſe-

aſſerentis, niſi hic hiſtoricas auctoritates habeat, quibus aſſerta confirmet.

Hinc vides quanti faciendum ſit *quorumdam recentiorum hiſtoricorum teſtimonium*, qui paradoxa quamplurima hiſtorica venditare delectantur, quorum nullam aliam probationem proferunt, præter propriæ auctoritatis imperium, cui nimium facilius plerique incauti, critices jejuni, ad legendum potius, quam ad cogitandum, aut ad judicandum nati, obſequuntur.

541. EXPLICATIO V. *Silentium ipſum ſynchronorum auctorum* eſt hiſtorica auctoritas, quam ſcire apte perpendere pernecеſſarium eſt.

I. Synchronorum auctorum ſilentium ſi univerſale ſit, ſi longa ſæculorum ſerie continuatum, quum de his ſilet, quæ maxime publica fuerunt, & quæ inter præcipua recenſeri debuiſſent, ſolum ipſum graviſſimum, & validiſſimum argumentum eſt ad mendacia poſterioribus ſæculis effutita refellenda.

Exempli cauſa; a ſæculo duodecimo ad decimum octavum uſque univerſim dictum, & iterato dictum fuit, Imperatorem Juſtinianum, poſtquam ab aula *celebrem Beliſarium* ejecerit, illi oculos avelli feciſſe; illuſtremque hunc heroa, omnium ſuæ ætatis exercitus imperatorum maximum eo inopiæ deveniſſe, ut oſtiatim per Conſtantinopoleos compita panem ſibi quæſtu petere cogeretur.

Factum adeo publicum, adeo grave, adeo ferum, adeo ad poetarum, oratorum, philoſophorum ipſorum animos ad œſtrum incitandos aptum num ſilentio, & oblivione conſepultum fuiſſet a ſexto ſæculo ad duodecimum, ſi re ipſa contigiſſet? non ita futurum fuiſſe, evidentiſſimum eſt.

Factum hoc fabuloſum, cujus neque illius ſæculi, neque ſex ſubſequentium auctor ullus mentionem fecit, primo a Joanne Tzetze evulgatum fuit: „ auctore, inquit le Beau, judicio

„ va-

„ vacuo, qui Joannis Cappadocis infortunium
„ cum Beliſarii infortunio permutavit; & poſt-
„ quam ſana critice hiſtoriam perpurgavit, om-
„ nes ſanæ mentis ſcriptores fabuloſam hanc
„ traditionem unanimiter ejurarunt, quæ tan-
„ tum inter romanenſes fabulas ablegari po-
„ teſt “.

II. *Unius, aut plurium auctorum ſynchronorum ſilentium* non eſt ratio ſufficiens ad nonnulla facta hiſtorica deneganda, quæ ab aliis ſynchronis auctoribus fide dignis referuntur; quum pateat, aut auctores, qui ejus non meminerunt, aut illud ſcire non potuiſſe, aut gravibus rationibus ductos illud ſilentio præteriiſſe. Exempli gratia.

Silentium Sinenſium auctorum de Hieroſolymitani templi ædificatione, Hebræorum auctorum ſilentium de ingenti Sinenſi muro non jam probat, monumenta hæc eſſe fabuloſa: alterutrum enim iis ignotum erat, qui illius non meminerunt.

Pari modo veterum Græcorum, aut Ægyptiorum ſcriptorum ſilentium de miraculoſa Hebræorum liberatione Moyſe duce, nullo pacto probat, factum hoc incertum haberi debere; ſive quod ætate Moyſis, imo pluribus poſt Moyſem ſæculis, Græcia, & Ægyptus adhuc ſemibarbaræ ſcriptores non habebant; ſive quod, etſi aliqua mirabilium, quæ in Hebræorum exitu contigerunt, ſupereſſet recordatio in Ægyptiis traditionibus quo tempore Ægyptus, & Græcia hiſtoriæ chaos coordinare cœperunt; Ægyptii ſacerdotes in Hebræos odio hæc aut ſilentio obruere, aut ſuſpecta prædicare opportunum ſibi fore cenſuerunt.

Pari modo Joſephi hiſtorici ſilentium de mirabilibus, quæ in vita, & morte Jeſu Mariæ filii contigerunt, nullo pacto probat, eventus hos vel minima ex parte dubios cenſeri poſſe; Joſephus enim graviſſimis politicis & ſibi propriis ra-

rationibus movebatur ne quid de magno hoc homine diceret; quum de ipſo quid ſcribere non poſſet, quin in alterutrum ex his duobus incommodis incideret, aut impudenter notam veritatem lædendi, aut in Neronis iram, & indignationem incidendi.

Hic ſupponimus, celebrem Joſephi locum de Jeſu Chriſto hujus auctoris non eſſe; ſive extranea manu ſuæ Judæorum hiſtoriæ interjectum fuiſſe poſterioribus ſæculis: etſi plerique docti, & non contemnendæ auctoritatis viri non ita ſentiant.

HISTORIA IN OMNIBUS FACTIS FORTASSE INCERTA.

542. OBJECTIO VIII. Hiſtoriam ſcire, ait recens quidam philoſophos, magis eſt noſcere quid dictum, aut cogitatum fuerit, quam quod diverſis ætatibus factum fuerit.

Primi Græci, & Romani *hiſtorici*, tum aliarum regionum, in quas liberales diſciplinæ aditum invenerunt, nationum traditiones tantum deſcripſerunt. At vero quibus rationibus, aut probationibus tenebroſis illis, fabuloſiſque temporibus hiſtoriam ſuam, & chronologiam fulcire potuerunt? *Poſteriores hiſtorici* in iis ſaltem, quæ remotorum temporum hiſtoriam continent, ea tantum, quæ a primis hiſtoricis ſcripta ſunt, retulerunt. Quum vero jam dicta tantum repetiverint, quam auctoritatem addere potuerunt monumentis partim fabuloſis, partim apocryphis? quare vetus hiſtoria nullam habet certitudinem.

Nec melioris conditionis eſt *recens hiſtoria*. Auctores ipſi, qui facta ferme ab ipſis viſa deſcribunt, ea immutant, ac mille modis deformant. Quantum, Deus bone, in eorum judiciis partium ſtudium! quot in eorum narrationibus oppoſita! quod hic aſſerit, ille inficiatur, & rejicit; quod hic approbat, ille criminatur, & da-

& damnat. Quiſque de rebus judicat ductus aut ſectæ, aut nationis, aut proprii commodi præjudiciis. Quam hinc hiſtoriæ ſperes certitudinem?

RESPONSIO. Omnia, quæ in hiſtoria leguntur, vera credere, ſtultitia, & inſania eſt. Nihil verum eſſe in hiſtoria credere, alterius generis ſtultitia, & inſania eſt. In legenda, ut & in ſcribenda hiſtoria judicio, & perſpicacia opus eſt; ſi duobus hiſce animæ faculis careas, quibus ſolis binos ſtultæ credulitatis, & ſtultæ incredulitatis ſcopulos vitare poteris, & veros certitudinis, & incertitudinis limites dignoſcere; hoc unum tibi reliquum eſt, ut ſcilicet a legenda hiſtoria abſtineas, modeſte tibi cum Boileavio in memoriam revocans; *doctum fatuum indocto fatuo magis fatuum eſſe.*

543. EXPLICATIO I. *Falſum eſt, veteres variarum nationum hiſtoricos tantum ex nationum traditionibus ſcripſiſſe.*

Moyſes, Joſue, Samuel, Nehemias, Eſdras apud Hebræos, inter cetera ſuorum temporum, & eorum, quæ ſuiſmet oculis viderunt, hiſtoriam ſcripſerunt.

Idem ferme dici poteſt de Thucidide, de Polybio, de Xenophonte apud Græcos; de Joſepho apud Hebræos; de Saluſtio, & Tacito apud Romanos; de Divis Luca, Paulo, Matthæo apud Chriſtianos; cetera.

544. EXPLICATIO II. *Falſum eſt, veteres variarum nationum hiſtoricos quum hiſtoriam præcedentium ſæculorum ſcripſerunt, nullum habuiſſe monumentum, auctoritatem nullam, cui eorum hiſtoria, & chronologia inniteretur.*

Civitatum tabularia, templorum acta, privatorum tabulæ, regum in regnis genealogiæ, præſidum, & judicum ſeries in republica, quorumdam deorum pontifices in ſeriem deſcripti, lapidum, & numiſmatum inſcriptiones, nationum annales, acta publica pacis, aut fœderis,

omne genus monumenta iis temporibus etiam, ut noſtris, totidem erant pro ſcribenda hiſtoria, & chronologia monumenta.

Monumenta hæc magna ex parte jam deperdita, primorum hiſtoricorum temporibus extabant, qui ea collegerunt, perlegerunt, majori, vel minori ſtudio conſuluerunt. Non ergo eorum hiſtoria, & chronologia tantum eſt popularium rumorum, aut incertarum traditionum, aut factorum apocryphorum nulla ratione, aut auctoritate congeſtorum collectio.

545. EXPLICATIO III. *Falſum eſt, partium ſtudium ſemper incertum, ac dubium facere ſynchronorum auctorum teſtimonium.*

Quam multos non habemus auctores ſynchronos, qui aperte rectitudini, & veritati devoti tum quæ ſectæ, aut nationi ſuæ laudem, tum quæ dedecus pariunt pari æquitate referunt? Quin & inter eos, quos ſectæ, nationis, partium ſtudium in diverſa trahit, permulti ne ſunt, qui communem judicandi modum de notis, ac publicis rebus immutent? Exempli cauſa.

I. *Nationis ſtudium* diverſa ſcribi fecit de celebribus pugnis Hochſtetana, Ramillienſi, Taurinenſi, Cæſaraugustana: in his damna, aut victoriam tunc æmularum nationum præter modum auxit, aut extenuavit.

At vero hoc nationis ſtudium quamtumvis magnum, vetuit ne, ab omnibus plena certitudine ſciri, in quatuor hiſce pugnis Gallos, & eorum fœderatos cæſos fuiſſe; ex his quamlibet Galliæ, & e ius fœderatis duodecim, aut quindecim mille ſubditarum regionum quadratas leucas abſtuliſſe, & ingentem animum Ludovici magni unicam Gallis, & Hiſpanis ſalutis anchoram fuiſſe, ne duo hæc regna de imminenti vitando excidio deſperarent; eumque unicum fuiſſe, qui tam profundis vulneribus mederi poſſet, quique magnis, & miris conatibus

bus poſt tot, & tanta infortunia extremam a ſe, ſuiſque ruinam averteret?

II. *Secta, & factionis ſtudium* in diverſas ſententias homines traxit de celebri illo Angliæ invaſore, qui arrepto Protectoris nomine regnum illud abſoluto imperio occupavit.

At vero quantumvis magnum hoc ſectæ, & factionis ſtudium fuerit, vetuit ne, poſteros unanimes judicare, factis id evidenter oſtendentibus, Cromuelem ſceleſtum hominem, & callidum fuiſſe, qui magna quidem præditus & rei publicæ, & militaris peritia, religione tamen nulla, homines nefariis artibus decipiens ibi ignominioſe capite plecti merebatur, ubi regem ſuum impie morte afficere auſus fuerat?

FABULÆ, ET COMMENTA, QUÆ IN HISTORIIS LEGUNTUR.

546. OBJECTIO IX. Hominum teſtimonium omni ætate tot fabuloſa, tot prorſus incerta, & dubia edidit, & aſſeruit, ut ſanæ mentis homo nihil plane fidere iis poſſit, quæ forte hoc idem teſtimonium vera protulerit; quare omnia, quæ in hiſtoria leguntur, in incerto poſita illi eſſe debent.

Exempli gratia: per plura ſæcula potior hominum pars putavit, & unanimi cenſenſione vulgavit, apud ethnicos deos, & deas plures fuiſſe, quæ variis formis, variis locis, atque temporibus ſeſe videndas illis nationibus præbuerant: ſolem re ipſa circa terram immotam converti: bruta animam habere & a ſubſtantia, & a motu, & a modificationibus materiæ re ipſa diſtinctam: in diverſis corporum ſpeciebus qualitates ſenſibiles eſſe a ſubſtantia, motu, modificationibus materiæ re ipſa diſtinctas, ceteraque hujuſmodi. Atqui hæc omnia aut falſa, aut dubia ſunt; ergo hominum teſtimonium ve-

ram non facit certitudinem; ergo ſemper dubium, & incertum eſſe debet.

RESPONSIO. Nemo doctrina, & ſcientia præditus ignorat, hominum teſtimonium conditionibus a nobis requiſitis inſtructum eſſe certitudinis fundamentum nunquam fallax, cui propterea tuto plenam fidem adhibere poſſumus; hominum vero judicium, aut teſtimonium, quod hic nobis objicitur ut falſum, aut dubium, nihil commune habere cum illo, quod nos inconcuſſum certitudinis fundamentum eſſe contendimus.

I. Magna hominum pars pluribus ſæculis putavit, & dixit, *plures deos, deaſque apud ethnicos fuiſſe*.

At hoc ipſum teſtimonium apud ethnicos ipſos ſemper oppugnatum fuit ab innumeris teſtibus multo majoris auctoritatis, & gravitatis; apud ethnicas nationes ſiquidem docti, & ſanæ mentis homines ut inanem aut allegoricarum idearum, aut fabularum congeriem habuerunt, aut omnino commentitium quidquid de ethnicorum diis, & deabus vulgabatur. Quare hoc teſtimonium evidenter una ex præcipuis conditionibus deſtitutum eſt, quinta ſcilicet, quas ad certitudinem humano teſtimonio tribuendam requiſivimus. (517).

Præterea ſexta quoque a nobis requiſita conditione teſtimonium hoc deſtituitur, quæ poſtulat, teſtimonii objectum, ſive rem aſſertam *poſſibilem* eſſe, nec repugnantem. At enimvero, impia, ac nefaria vitia, & crimina, tum abſurda alia, quæ diis hiſce, ac deabus fictitiis ii adſcribebant, qui numina hæc exiſtere teſtabantur, non ne naturæ divinæ, quam illis tribuebant, evidenter repugnant?

II. Magna hominum pars per plura ſæcula putavit, & dixit, fortaſſe etiam per hos dies putat, & dicit, *terram in centro firmamenti im-*

motam eſſe, ſolem vero, & ſtellas motu diurno circa terram immotam rotari.

At vero teſtimonio huic una ex præcipuis conditionibus evidenter deeſt, a quibus hominum teſtimoniis certitudinem proficiſci contendimus, ſexta ſcilicet, quæ poſtulat, objecti teſtimonium, ſeu rem relatam *eſſe plane ſenſibilem*, de qua facile, & tuto judicium ſenſuum miniſterio ferri poſſit. Atqui ſolis, aut telluris motus abſolutus quidpiam eſt, quod non niſi accuratiſſimis, & acutiſſimis obſervationibus vulgarem captum plane exſuperantibus definiri poteſt. Quare vulgare hoc de ſolis, vel terræ motu abſoluto teſtimonium ferme illi, quod cæcus de coloribus ferret, eſt comparandum. (488 & 513).

III. Magna hominum pars per plura ſæcula cenſuit, & dixit, per hos dies quoque fortaſſe cenſet, & dicit, *bruta anima immateriali prædita eſſe* omnino a materiæ ſubſtantia, motu, & figura diſtincta.

At modo nulla inquiſitione, num Carteſius hanc ſententiam oppugnas in errore ne profligando, an ſtatuendo elaboraverit (1266); certum eſt, hanc præcedentis objectionis partem nihil humani teſtimonii certitudini officere; patet enim, ſi hæc brutorum anima, (ſive detur, ſive ſecus), *opinionis conjecturalis* objectum eſſe poteſt, numquam tamen humani teſtimonii objectum eſſe poſſe, quod ſemper neceſſario quid, aut in ſe ſenſibile eſſe debet, aut quod per ſe, & a ſe per ſenſus exhiberi poſſit.

Atqui quæcumque animæ brutorum natura ſit, certum eſt, eam a ſe, & per ſe a ſenſibus exhiberi nequire. Quis enim unquam brutorum animam aut vidit, aut audivit, aut contrectavit? Hic quoque igitur ſexta præcipua conditio deeſt, a qua cujuſcumque humani teſtimonii certitudinem pendere contendimus.

IV. Idem ferme de ſenſibilibus corporum quali-

litatibus dici poteſt (489 & 509). Qualitates hæ conjecturæ, & opinionis, non vero humani teſtimonii objectum eſſe poſſunt; ſemper enim hujus objectum neceſſario quid ad ſenſus pertinens eſſe debet.

At enimvero ſenſus ne unquam extra materiam percipere potuerunt, & propria ipſius forma *formalem dulcedinem* ſacchari, *formalem amaritiem* abſynthii, aliaque hujuſmodi? Patet igitur hic quoque deeſſe ſextam præcipuam conditionem ad humani teſtimonii certitudinem requiſitam.

547. OBJECTIO X. Quænam facta hiſtorica pluribus teſtimoniis confirmata fuerunt, quam quæ in *hiſtoria vampyrorum* leguntur? Innumera extant de illis medicorum, chirurgorum, cujuſque ordinis hominum teſtimonia; tamen per hos dies patet, hæc omnia commenta eſſe. Ergo quorumcumque teſtium auctoritas perfectam facti hiſtorici certitudinem facere nequit.

RESPONSIO. Quo tempore adhuc homines Romanenſibus fabulis delectabantur exeunte jam ſæculo ſuperiore *vampyrorum hiſtoria* conficta fuit, quam hiſtoriæ manium, veneficorum, gnomorum, ſylphorum, lemurum, aliiſque hujuſmodi comparare poſſumus; hoc ſolum diſcrimine, quod illa his magis inſulſa, & abſurda eſt.

I. In Ruſſia itaque, aliiſque borealibus regionibus opinio invaluit, cadavera quædam jamdiu ſepulta a communi putrefactione immunia eſſe; æque in eorum loculis per menſes, imo & annos rubicunda, & flexibilia perdurare.

II. Suſpicio incidit, aut opinio, hanc vitæ ſpeciem illis eſſe a ſanguine continenter renovato, & per eorum venas fluente, quem cacodæmon a vivorum hominum, & animalium cicurum corporibus exſugeret, atque educeret; quemque ſubinde in horum cadaverum,

quæ

quæ ſtriges, aut vampyros appellarunt, infunderet.

III. Addiderunt, noctu præſertim hæc a cacodæmone perpetrari, & in hoc officio defunctorum conſanguineos, aut amicos ſemper præferri: hos illum arcte complecti, mortuique phantaſma illis exhibere; ab eiſque exſugendi ſanguinem vim habere, quo ita eos extenuat, ut macie conficiantur, ac tandem pereant; Huic vero infortunio occurri, ſi vampyro aut caput amputaretur, aut cor ſica confoderetur.

IV. Ut fabulæ iſti fides inveniretur, illam iis teſtibus roborare oportebat, qui quidquid abſonum hac in re erat, auctoritate, ſi fieri poſſet, obruerent; facile autem commenti hujus auctoribus fuit longam, & conſpicuam eorum ſeriem contexere, quæ eadem, qua commentum ipſum, veritate gauderet.

548. NOTA. Hæc vampyrorum hiſtoria eſt, quæ, ut patet, pars quædam eſt *hiſtoria manium*, ſeu hæc hiſtoria ipſa aliis coloribus exornata.

I. Nos hic non immorabimur inquirentes, num in frigidiſſimis regionibus, & inter foſſilia apta aliquatenus a corruptione præſervare *cadavera aliqua* fuerint, quæ ſerius putruerint; num in iis regionibus nonnulli fuerint, qui dolore contabuerint, & languore confecti interierint ex conjunctorum, aut amicorum interitu; quique in diris inſomniis carorum ſpectra ſe vidiſſe, aut amplexos eſſe putaverint.

Hæc omnia eveniſſe potuerunt; & ſi hæc omnia gravibus teſtimoniis comprobentur, ſemper credenda, & pro certis habenda ſunt. Hæc fortaſſe vampyrorum fabulæ cudendæ anſam dederunt, ſi tamen fabulæ hæc, ut aliæ nonnullæ, aliquod habet hiſtoricum fundamentum.

II. Fabula vero ipſa, *ſanguinis nempe a cacodæmone exſucti e vivorum venis, & in mortuorum*

rum venas infuſi; hoc ridiculum commentum eſt, quod nemo prudens vidit, credidit, aut teſtatus eſt.

Quæ quum ita ſint vampyrorum fabula cum hiſtoricis factis nihil habet commune; & certitudinis defectus in abſurdis fabulæ huic inſertis non propterea parem infert certitudinis defectum *in ſenſibilibus, & miris eventibus*, quæ viſa, confirmata, & poſteritati tradita fuerunt a prudentibus, accuratiſque teſtibus, qui & ab omni fraude alieni erant, & ſe falli non ſinerent. Sane miramur celebrem Genevæ civem hæc in hiſtoricam certitudinem objeciſſe.

III. Abſurdæ huic, & ridiculæ fabellæ præcipue fidem comparavit Calmetus ordinis Sancti Benedicti, qui hoc in genere credulitatis coriphæus eſt, „ cujus nomen, inquit recens „ quidam eruditus auctor, ab illuſtrium ſcriptorum albo delendum eſſet, ſi ſuas tantum de „ vampyris diſertationes edidiſſet: opus ſane „ paſſim deſpectum, in quo fabulæ tantum „ ſunt pueris detinendis opportunæ, quas inl„ caſſum narrationibus, quæ falſæ repertæ ſunt, „ & teſtibus nullius auctoritatis fulcire cona„ tur. “

MIRACULA OMNIA FORTASSE INCERTA.

549. OBJECTIO XI. Ut factum hiſtoricum apud ſanas mentes fidem inveniat, ait noſtræ ætatis Incredulus, *hoc conſtantibus obſervationibus omnium temporum, & omnium locorum conſentire debet*; certum eſt enim, naturam leges habere firmas, & immutabiles, & via quadam nota procedere, a qua nunquam divertit; quodque heri ipſa fecit, hodie facit, cras faciet in iiſdem temporis, & rerum circumſtantiis.

At vero prodigia, & miracula Ethnicorum, Judæorum, Chriſtianorum facta hiſtorica ſunt, quæ conſtantibus temporum, & locorum omnium

nium obſervationibus non conſentiunt; neque enim ubique, & omni tempore prodigia, & miracula fiunt; ergo prodigiis, & miraculis fides nulla adhibenda eſt neque tunc quidem, quum graviſſimorum teſtium multitudine confirmarentur.

RESPONSIO. Adnotavimus jam, Pyrrhoniſmum hiſtoricum, ut ſtatueretur, aut ſuſtineretur, quaſdam ſibi confingere debuiſſe *critices regulas*, quæ rectæ rationi plane adverſantur. Quam hic profert, evidenter ejuſdem notæ eſt; quique eam ſomniarunt, aut admiſerunt ſtolido aut inſcio illi Siamenſi regi nimium ſimiles mihi videntur, qui mendacii, & fraudis Britannorum legatum taxavit, propterea quia rem hic narrabat, quæ regi videbatur *conſtantibus* temporum, & locorum omnium *obſervationibus* non conſentire; hyeme, ſcilicet, in Anglia, & Scotia, flumina ita gelu aliquando concreſcere, ut ipſis impune inſiſtere elephas poſſet.

550. EXPLICATIO I. Quum factum hiſtoricum etſi mirum, & inſolens a teſtibus nullo pacto rejiciendis, non ſuſpectis, fide dignis narratur, & aſſeritur; quare apud ſanæ mentis homines fidem non obtineat? unice, inquiunt, propterea quia *inſolens, & mirum eſt*; ſive quia conſtantibus temporum, & locorum omnium obſervationibus non conſentit.

Futilis ſane, inanis, & philoſopho indigna ratio. Undenam enim conſtat factum omne mirum, & inſolens, eventum omnem naturæ curſui, & communibus legibus non conformem in ſe repugnare, & nunquam accidere debere?

I. Demonſtratum ne eſt, in viſibili natura nullum Ens exiſtere illi ſuperius, atque imperans; nullum ens, quod libere firmas has leges, quibus natura obtemperat, condiderit, & quarum effectum pro voluntate ſuſpendere poſſit? Profecto nunquam, ut evidens eſt.

II. Si quoque contra rerum evidentiam ſup-

poneremus, in viſibili natura nullum ens eſſe illi ſuperius, a quo in ſuo curſu, ſuiſque legibus regeretur; num propterea demonſtratum eſſet, naturam viſibilem, quæ in chimærica hac hypotheſi, a ſe leges has adeo ſapientes, & efficaces, quibus regitur; tantum haberet, nunquam illas poſſe ſuſpendere, aut immutare? Hoc quoque evidens eſt, demonſtratum non eſſe.

Quamobrem ſive *Deum in natura eſſe* ſupponamus, ſive non; nulla ſolida, & peremptoria ratio ſuppetit, qua philoſophice probari, & ſtatui poſſit, mira, & inſolentia facta evenire non poſſe.

551. EXPLICATIO II. Factum inſolens, quod certum aſſeratur, methodo maxime philoſophica oppugnatur, & confutatur, quum ipſum τα ἀδύνατα re ipſa continere demonſtratur; non tamen ipſum philoſophice oppugnatur, & rejicitur, quum in ipſo tantum τα ἀδύνατα mente conficta ſupponantur in chimæricis, aut fabuloſis hypotheſibus, quæ nec ſtatui, nec demonſtrari poſſint.

I. Si quis mihi narraret, Pariſiis, aut Romæ eſſe globum cubicum, falſum hoc demonſtrare poſſem propterea quia, hoc nullo pacto re ipſa eſſe poteſt; principium enim metaphyſicum adeſt certum, atque inconcuſſum, intima ſcilicet rei ipſius exigentia, & evidentia (417), a qua plane facti hujus falſitas, & fabula evincitur.

II. Si quis mihi narraret, Romæ, aut Pariſiis ſtatuam eſſe, quæ ſonos articulatos, & oracula reddit; hominem eſſe, qui intimas aliorum cogitationes videt; brutum, quod Italice, aut Gallice loquitur; marmoreum globum ſolidum, qui aquæ non immergitur; vitreum globum, qui in aera attollitur contra propriam gravitatem, aliaque hujuſmodi; poſſem quidem judicium de his omnibus ſuſpendere, eaque primum

in

in dubitationem revocare, donec, ſi opus ſit, certior factus ſim.

At ex rerum ipſarum natura facta hæc refutare non poſſem, nec falſa oſtendere; nullum enim mihi ſuppetit certum, & inconcuſſum metaphyſicum principium, a quo evidenter ſequatur, facta hæc, quantumvis inſolita, & miranda videantur, fabuloſa, & inania eſſe.

552. EXPLICATIO III. Facti alicujus inſolentia, mirabilitas, prodigii ſpecies, cujus ego ſpectator, & teſtis ſim, *ſenſuum, ac ſenſationum mearum intimam naturam* non immutat; quare ergo, & qua ratione certitudinem a ſenſibus, ac ſenſationibus meis exortam immutaret?

I. Si clara die æſtiva quum Sequana aquis eſt evidenter fluidis, diſtincte, & indubitate ex regii horti aggere hominem viderem aquis inambulantem, quin illis mergeretur; philoſophum ne agerem, ſi mihi ipſe dicerem: quod video, & hiſce oculis ego plane video, inſolens, & mirabile eſt; *ergo hoc re ipſa non eſt?*

Non ne magis philoſophum e contra agerem, ſi mihi dicerem: quod hiſce oculis plane video, etſi inſolens, & mirum ſit, tamen re ipſa eſt; *ejus enim ſpectator, & teſtis ſum*; nec niſi vero miraculo, facti, quod re ipſa non ſit, ſpectator, & teſtis eſſe poſſum.

Quemadmodum omnino rectam rationem oppugnarem ſi rem, cujus ſpectator, & teſtis ſum, in dubium revocarem ideo unice, quia illa inſolens, & mira eſt; ita quoque alii rectæ rationi opponerentur, qui rem, cujus ego ſpectator, & teſtis ſim, ideo unice in dubium revocarent, quia illa inſolens, & mira eſt.

II. *Factum inſolens & miraculoſum* æque ſenſuum teſtimonio ſubjacet, ac vulgare, & commune. Non illud magis acutam oculorum aciem poſtulat, ut videatur, neque perfectiores aures, ut audiatur, neque magis exquiſitum

tactus organum, ut ſentiatur, & contrectetur.

Exempli cauſa. Ut Jeſus, aut Lazarus e mortuis in vitam reduces viderentur, acutioribuſne oculis, aut auribus opus erat, quam quæ ut viderentur, aut audirentur, requirebantur antequam obirent?

Adhuc. Hodie Pariſiis ſolem a finitore oriri Aſiam verſus video, ad finitorem occidere Americam verſus. Si miraculo primæ claſſis ſol curſus ſui (ſive hic re ipſa fiat, ſive fieri appareat tantum) naturalem ordinem immutaret, aliis ne oculis indigerem, ut plena, perfectaque certitudine illum viderem ad Americam oriri, ad Aſiam occidere?

Homines itaque de re inſolita, & miraculoſa æque certi eſſe potuerunt, ac de vulgari, & uſitata; ergo hominum teſtimonium *eamdem auctoritatem* habet in factis utriuſque ſpeciei. Ergo nihil certitudinis facto hiſtorico adimunt inſolentia, & mirabilitas, ſi quando hoc a teſtibus omni exceptione majoribus confirmetur.

III. Quin imo inſolentia, & mirabilitas *non modo facti hiſtorici certitudini officere, verum illam potius augere videtur.*

In his enim, quæ natura ipſa admirationem, & attentionem excitant, primus animi motus in iis, qui ſpectatores, & teſtes ſunt, eſt diffidentia, & dubitatio; alter ſubſequens eſt accurata, & ſedula rei ipſius, & ad unctorum omnium diſcuſſio; tertius eſt aut aſſenſus evidentia cogente præſtitus, ſi factum indubitanter verum, & miraculoſum dignoſcitur, aut obfirmatum non credendi propoſitum, ſi factum plena perfectaque certitudine non gaudeat.

Quare quo factum hiſtoricum inſolentius, & mirabilius eſt, eo majorem certitudinem adipiſcitur, magiſque confirmatur magis accurata, ac diligenti diſcuſſione, qua perpenſum fuit, na-

natura ipſa hoc ſuadente, ab iis ipſis, qui illud ut ſpectatores, ac teſtes referunt, atque confirmant.

Quæ quum ita ſint, factum inſolitum, & mirabile ſi a certis, & nullam exceptionem admittentibus teſtibus referatur, & confirmetur, nihilo minorem certitudinem habet, neque minus credi dignum eſt a prudentibus, quam ſi factum quodpiam vulgare eſſet. *Regula* igitur *critices*, quam hic impugnamus, & qua in dubitationem, ac ſuſpicionem quidam adducere vellent omnia facta inſolita, & miraculoſa, evidenter falſa eſt, & rectæ rationi oppoſita.

IV. Celebris Lockius, qui quam potuit arctiſſimis finibus, imo iis etiam, quibus non poteſt, certitudinis concludere imperium ſtuduit, valde abeſt ab hac abſurda, & præpoſtera critices regula amplectenda. „ Etſi communis experien-„ tia, inquit, & conſueta rerum ratio jure in „ hominum mentes plurimum influant, ut eos „ ad aſſenſum præſtandum, vel recuſandum rei „ alicui propoſitæ adducant; aliquando tamen „ ea ſunt, in quibus quod inſolens, & mirum „ eſt aſſenſum neutiquam infirmat, quem ſin-„ cero teſtimonio, cui innititur, præſtare de-„ bemus.

„ Quum enim *ſupernaturales* hujuſmodi *even-„ tus* iis finibus conformes ſunt, quos ſibi pro-„ poſuit, qui naturæ curſum immutare poteſt, „ dato tempore, datiſque circumſtantiis; eo „ magis fidem a nobis obtinere merentur, quo „ magis *communes obſervationes* exſuperant, aut „ his ſunt oppoſiti.

„ Hujuſmodi omnino *miracula* ſunt; quæ „ quum ſemel apte confirmata ſint, non ſolum „ ipſa ſibi fidem acquirunt, ſed & aliis veri-„ tatibus, quæ hujuſmodi confirmatione in-„ digent „.

553. COROLLARIUM. Ex hactenus dictis de

omnia inſolita, & miraculoſa, quæ in veteri, novoque teſtamento deſcripta ſunt; primo quia hæc omnia paſſim confirmata ſunt teſtimoniis, quæ omnino ſex illis præcipuis conditionibus conveſtita ſunt, quæ plenam, perfectamque factis hiſtoricis faciunt certitudinem; deinde quia vetus, novumque teſtamentum volumina ſunt, quæ indubitate ſcimus, ab increato omnis veritatis fonte inſpirata fuiſſe, ut in noſtra philoſophia religionis ſatis oſtendimus; a quo fonte nihil falſum, aut dubium emanare poteſt.

III. Non omnino temere quibuſque factis inſolitis, & miraculoſis credendum eſt, quæ aut *in eccleſiaſtica hiſtoria*, aut in *pluribus narratiunculis*, aut in *variis ſanctorum actis* paſſim leguntur; hæc enim etſi eveniſſe potuerint, etſi *ordini illi ſupernaturali rerum* conformia ſint, quo Dei providentia religionem regit; non propterea ſatis notoria ſunt, nec ſatis ſenſibilia, nec ſatis confirmata, ut plenam fidem mereantur.

Quare tum in hiſtoria Eccleſiaſtica, tum in narratiunculis, tum in ſanctorum actis facta ea inſolita, & miraculoſa *certa* habenda ſunt, quæ teſtimoniis omnino convincentibus, & ſuadentibus confirmantur; ea *veroſimilia*, quæ teſtimoniis tantæ auctoritatis confirmantur, ut magnam veritatis ſpeciem præſeferant, non tamen tantæ, ut plenam faciant certitudinem; ea *dubia*, quæ teſtimoniis tantum æquivocis, apocryphis, ſuſpectis confirmantur; ea tandem *fabuloſa*, quæ nullum ſapientiſſimo naturæ, & religionis auctore dignum finem habere videntur, & quorum veritas nulla ſolida probatione confirmatur.

IV. Multo minus vero quibuſdam factis inſolitis, & miraculoſis fides adhibenda eſt, quæ ethnicis nonnullæ prophanæ hiſtoriæ attribuunt, cujuſmodi Titii Livii hiſtoria eſt; hæc enim a nullo ſynchrono auctore, qui illorum teſtis fuerit,

rit, confirmantur, nullo veteri monumento, quod certam illorum memoriam ſervaverit; præterea facta hæc nullum divino naturæ, & religionis auctore dignum finem habere videntur, qui ſane nunquam ethnicorum deliria, inſaniam, & vitia miraculis voluit confirmare.

555. NOTA I. Veteres hiſtorici nonnulli, ut & recentiores aliqui *nimia credulitate* peccaverunt, hiſtoriis ſuis *fabulas quaſdam populares*, nulla criſi, nulloque delectu inſerentes, quas recti judicii trutina nunquam probaſſet, quum earum objectum nulla unquam auctoritate fide digna probatum, aut confirmatum fuerit.

I. Inter hos eſt Titus Livius, qui nobis ſerio narrat, ancilia quædam de cælo a Jove, aut Marte delata fuiſſe, ut perpetuum cæleſtis tutelæ monumentum Romanis eſſent; Romæ Deorum miniſtrum ſcilicem, qua cauſa ipſe noverit, magno in populi concilio novacula biſecaſſe; veſtalem cingulo navem e ſicco in Tiberim traxiſſe; Hannibalem magna aceti copia ingentem rupem in alpibus ſuo exercitui imperviam diſſolviſſe; aliaque hujuſmodi.

II. Inter hos eſt Philoſtratus, quum obſcuras, atque abſurdas fabulas nobis narrat, quas ſuo illi thaumaturgo Apollonio Tyanæo tribuit.

III. Inter hos & Maimburgus quum quibuſdam auctoritatibus confiſus, quibus ſana criſis nullam habuiſſet fidem, fabulas quaſdam narrat pueris tantum occupandis opportunas.

IV. Inter hos quoque & illuſtris Thuanus, quum aſtrologiæ judiciariæ deliriis imbutus de quibuſdam *horoſcopis* narrat *eventu confirmatis* Hos inter hominum inſanias relegaſſet, ſi priuſquam ita temere probaret, ſanæ philoſophiæ trutina expendiſſet primo, num hæ prædictiones poſt eventum factæ fuerint; deinde, etſi antea factæ fuerint, num caſu, & fortuito cum eventu conſenſerint,

556. NOTA II. Quo tempore *aſtrologia judiciaria inſania* vigebat, ſæpius aliquis ſibi viginti, aut triginta horoſcopos diverſos fieri curabat (*).

Horum unus edicebat, illum felicem, & in lectulo placide extremum diem obiturum; alter, illum miſerum fore, & in pugna vulneribus confoſſum periturum. Si uni ex his horoſcopis ſtaret, in juventute, ſi alteri, in ſenectute, ſi adhuc alteri, virili ætate mori debebat. Cætera.

Quare fieri ferme nequibat, quin aliquis ex his horoſcopis eventui concordaret. Qui vero veritati conformis evenerat, ille verus horoſcopus habebatur, quaſi ille ad veras artis regulas inſtitutus eſſet.

SOM-

(*) *ETYMOLOGIA. Horoſcopus, hora natalis in aſtris inſpectio: ab* ὥρα, hora, *&* σκοπέω, video. *Inſpectio hac* inſanam *in fatuis mentibus* perſuaſionem *ſupponit, qua in his occupantur; aſtra ſcilicet ſive opaca ſint, ſive lucida, diverſa eorum poſitione, aut aſpectu quo tempore quis naſcitur, phyſice influere in futuros pueri eventus, & omnia ad illum ſpectantia definire, ſive de virtute, ſive de ingenio, de indole, de moribus, de felicitate, de infortuniis ſermo ſit. Porro ridicula hac perſuaſio nimium diu hominum mentes invaſit; & deturpavit; nec niſi hoc ſaculo ineunte prorſus ars hac contemptui haberi cœpit. Hujus nos inanitatem ſatis oſtendimus in noſtra entium ſenſibiliam theoria.* (*Phyſ.* 1203, *&* 1450).

SOMNIA, ET FACTA MIRABILIA HISTORIÆ PROPHANÆ.

557. OBJECTIO XIII. Si Moyſi fidem adhibere debeo narranti, cibum miraculoſum quadraginta continenter annis e cælo pluiſſe, ut Hebræorum gens in Arabico deſerto aleretur, quare Tito Livio non credam narranti, miraculoſa ancilia Romanis e cælo veniſſe, quibus eorum natio tuta fieret? Si Divo Lucæ credendum eſt teſtanti, angelum beneficum Divo Petro in Hieroſolymitano carcere apparuiſſe, ibi ejus vincula dirupiſſe, & liberum eum emiſiſſe; quare Plutarcho quoque non credam narranti, malum Bruti genium Heroi huic philoſopho apparuiſſe ad ejus tentorii oſtium horrendi phantaſmatis ſpecie ante Philippicam pugnam, illique ad Philipporum mœnia ſuorum cædem prædixiſſe; aliaque hujuſmodi.

RESPONSIO. Adnotavimus jam, ſacris literis *titulos eſse*, *ut credantur*, quibus prophanæ hiſtoriæ non gaudent; ſolidæ ergo rationes eſſe poſſunt, ut primis in omnibus credamus, quin ſolidæ rationes ſint, ut & alteris fidem adhibeamus. Tituli hi ad obtinendam fidem, qui ſacrorum librorum peculiares, & excluſive proprii ſunt, habentur in *divina inſpiratione*, quæ ſemper eorum ſcriptoribus adſtitit; cujus naturam, & fundamenta in univerſa philoſophia noſtra religionis fuſius explicavimus.

At vero, titulo hoc etiam ſepoſito, & ſolam philoſophicæ critices lucem ſequens, ajo, Moyſi, & Lucæ credendum, quin Tito Livio, & Plutarcho quoque credendum ſit, in iis, quæ ad quatuor ſuperius allata hiſtorica facta pertinent.

558. EXPLICATIO I. Facile eſt oſtendere quare Moyſi credendum ſit, quin Tito Livio quo-

quoque credatur in iis, quæ ad prima duo ſupra memorata hiſtorica pertinent.

I. Patet primo, aut nulli omnino hiſtorico credendum, aut Moyſi credendum eſſe narranti, Hebræorum gentem in Arabico deſerto quadraginta continenter annis cibo miraculoſo antea, & poſtea omnibus ignoto enutritam fuiſſe.

Moyſi in his credendum primo, quia Moyſes eſt auctor ſynchronus factum narrans optime ſenſibile, apteque ſenſibus percipiendum, cujus ipſe ſpectator, & teſtis fuit non brevi aliquo tempore, ſed annis continenter quadraginta: deinde quia hiſtoria, in qua Moyſes factum hoc notorium narrat, & cujus, ut ipſe, univerſa Hebræorum gens ſpectatrix, & teſtis fuit, ſemper apud gentem hanc ſervata fuit, & ab univerſa hac ipſa gente fidelis, & verax habita fuit; tertio quia in hujus gentis moribus principia ſunt, & religioſæ conſuetudines paſſim receptæ, quæ ſunt veluti monumenta perpetua facti hujus hiſtorici, cujus certitudini nihil obeſt eſſe miraculoſum (552): quarto quia factum hoc miraculoſum non modo quidquam non habet conſonum ideis, quas recta ratio nobis ſufficit, Dei, naturæ, religionis, at hiſce ideis apprime conſentit, juxta quas Deus ſemper eſſe debet ille Deus, ſapiens, juſtus, potens, beneficus, naturæ dominus, & religionis cuſtos.

II. Patet deinde, nos eaſdem rationes non habere ut Tito Livio credamus narranti, ancilia de cælo delapſa, ut Romanos tuerentur: primo quia Titus Livius facti hujus ſpectator, & teſtis non fuit, neque hoc ab ullo didiciſſe potuit, qui ejus ſpectator, & teſtis fuerit: deinde quia nullum Titi Livii ætate monumentum extabat ullo modo eventus hujus veritati connexum: tertio quia hæc hiſtoriæ pars etiam a Romanis ipſis fabula popularis habita fuit nulla fide digna, & a mythologiæ deliriis exor-

ta:

ta: quarto quia factum hoc non modo ideis non conſentit, quas recta ratio nobis ſuggerit, Dei naturæ, & religionis auctoris, imo ideis his adverſatur; ſi enim has attendamus, nobis probant, Deum naturæ dominum., & religionis cuſtodem nunquam falſam, & abſurdam religionem miraculis confirmare potuiſſe, cujuſmodi erat illa idolorum cultrix, ad quam ancilia prodigioſa deſcendiſſe fabulabantur.

559. NOTA. Viſionibus, aut apparitionibus credendum non eſt, niſi ſi quando illas *ſignum aliquod miraculoſum omnino certum, & indubitatum* comitetur, quod oſtendat eas a cælo eſſe, & objectum extra phantaſiam re ipſa habere; paſſim enim viſiones hæ, & apparitiones vana tantum phantaſmata ſunt, & inanes rerum imagines quæ natura ipſa in anima creantur tum in ſomno, tum etiam in vigilia, quin objectum aliquod re ipſa extra animam earum cauſa, aut occaſio ſit (164).

I. Homo, aut fœmina alte dormientes in ſomniis ſpectra vident, monſtra, omne genus phantaſmata. Harum viſionum objectum paſſim eſt quidquid antea eorum phantaſiam perculit: angelus, dæmon, lemur, amicus, hoſtis, quidpiam quod re ipſa exiſtat, aut imaginatione tantum effingatur, cujus putabunt re ipſa aſpectum vidiſſe, aut vocem audiviſſe.

II. Idem homo, aut fœmina eadem febri graviter laborantes etiam vigiles eadem ſpectra vident; neque viſiones hæ illis, quas in ſomniis habent, veriores ſunt.

III. Generatim cujus phantaſia fervet, & exæſtuat vel aliqua gravi mentis contentione, vel violento aliquo animæ affectu, aut aliquo organorum, & humorum vitio, aut alia quavis naturali cauſa, viſiones facile habebit; eoque magis viſionibus hiſce veris putandis erit diſpoſitus, quo magis ejus imaginandi facultas altis impreſſionibus admittendis erit accommodata,

quo-

quove minus erudito, & philoſophia exculto ingenio fuerit.

Oreſtes diris parricidii ſui ſtimulis agitatus fere ſemper ſe furiis circumſeptum videt, quæ illi minas, & verbera intentant, & ſecum eum ad infernos lacus abripere parant; atque in hac animi perturbatione, non ſatis habet auxilii neque a philoſophia, neque a ratione, ut videat ſpectra hæc tantum in ejus phantaſia exiſtere.

Paſchalis tetra, ac turbida, triſtique phantaſia percitus ſemper ſibi proxime barathrum apertum videt; totaque ſua philoſophia, ac ratione indiget, ne timore concidat à perpetuo hujus moleſti, dirique phantaſmatis aſpectu.

560. EXPLICATIO II. Brutus, & Divus Petrus viſionem, ſeu apparitionem habent ambo, narrante hiſtoria. Quæſtio hic eſt, cur Bruti viſio tantum *vana illuſio* habenda ſit, Petri vero viſio *vera* cenſenda, non vana, & illuſoria.

I. Patet primo, *viſionem, aut apparitionem, quam narrat Plutarchus, nihil habere, quo a ſimplici ſomnio diſtinguatur*. En quomodo hanc narrat ex Plutarcho, aliiſque veteribus hiſtoricis Laurentius Echardus. „ Genius ille, de „ quo tot, tantaque ſcripta ſunt, in caſtris „ prope Sardim Bruto apparuit. Romanus hic „ diei partem ſomno, noctem vero negotiis „ concedere conſueverat, quo majori quiete il„ lis operam daret. Dum caſtrorum ſilentium, „ & ſumma circa Imperatoris tentorium quies „ vel minimo rumori audiendo erat maxime „ opportuna, inſolitum Brutus ſtrepitum audiit, „ & illico tentorii oſtium apertum fuit. Con„ verſus Brutus ſpectrum videt procero ſupra „ humanum habitu, quod ſe coram ſtatuit: „ Deus ne tu es, an homo, impavido animo „ inquit Brutus, quidve petis? Ego, illud „ ait, *malus tuus genius* ſum: me tu in ca„

„ ſtris

„ ſtris ad Philippos videbis: ita ſit, retulit „ Brutus, te illic iterum videbo. His dictis „ ſpectrum evanuit. Veritatis noſcendæ cupiditas Brutum impulit, ut ſervos advocaret, „ & percontaretur, num quid ex iis, quæ ipſum perculerant, & illi vidiſſent, aut audiſſent: negaverunt illi; quo vehementius „ obſtupuit. Poſtera die hæc Caſſio narravit, „ qui omnia ut nocturna phantaſmata, & illuſiones contempſit, eos irridens, qui manibus crederent, eoſque & loqui, & in „ homines aliquid poſſe putarent; ſane manes „ eſſe, addidit Caſſius, vehementer cuperem; „ neque enim dubito, ne cauſæ noſtræ æquitati fauſti illi futuri eſſent. Brutus amici „ verbis auſcultans, jam tunc & ipſe ſpectri „ viſionem *ſomnii illuſionem* fuiſſe arbitratus „ eſt. Paulo poſt in Thraciam, inde Philippos „ profecti ſunt, quæ urbs inter provinciam „ hanc, & Macedoniam ſita eſt, ibique Octavium, & Antonium invenerunt, qui ad hanc „ urbem caſtra poſuerant „.

Marcus Brutus Romanæ libertatis defenſor acerrimus cum Caſſio Romanis illis legionibus, quæ pro hac jam jam interitura libertate arma cœperant, imperabant. Adverſæ parti præerant vilis, & crudelis Octavius, & ſtrenuus Marcus Antonius in re militari Cæſaris diſcipulus, & æmulus. Quid ultra requiras, ut vivida, & fervida Bruti mens vehementius exæſtuet? Quum res ita ſeſe haberent, ſomniat Brutus, & malum ſuum genium videt ſe Philippis minitantem, ubi Octavius, & Antonius caſtra locaverant. Viſio iſta quid ne a ſomnio diverſum, vera ne viſio cenſenda eſt? nequaquam ſane; nullum enim poſt ſe *veræ viſionis* veſtigium reliquit; neque qui cum Bruto aliquid vidiſſe, aut audiviſſe debuiſſent, ſe quidpiam vidiſſe, aut audiviſſe fatentur: ille, cui Brutus retulit, inane ſomnium hoc habet;

Bru-

Brutus ipſe Caſſii verbis perluaſus non amplius hanc veram viſionem putat.

At, fortaſſe inquies, eventus rem probare videtur, aut ſaltem hoc aliquid ſomnio majus fuiſſe. At vero eventus iſte antea prævifus erat, & expectabatur; propterea non magis *viſionis veritatem* probat, quam ſi quis iniqua cauſa caderet, ſomnium, aut phantaſma, quod ante diem ſententiæ latæ dormiens vidiſſet, veram viſionem fuiſſe averſus rei eventus probaret.

II. Patet deinde, *viſionem, ſeu apparitionem, de qua Divus Lucas, nullo pacto ſimplici ſomnio, aut animæ illuſioni ſimilem eſſe*. In prima perſecutione, quam Eccleſia recens nata pertulit, impius Herodes Jacobum Apoſtolum capite plectit; videns autem ſe barbarica tyrannide Judæis improbis, & ſeditioſis gratificari, etiam Apoſtolum Petrum in carcerem detrudi jubet, ſecum ſtatuens & illum morti tradere, quo perfidis, iniquiſque Judæis gratior fieret.

Publico itaque carceri Petrus includitur: bonis catenis eo in ergaſtulo vincitur: a duobus militibus diu, noctuque cuſtoditur. Plurium militum cuſtodia carceris januæ invigilat, ne detentus evadere poſſit. Dum hæc ita ſe habent angelus ingenti luce circumfuſus Petro dormienti apparet, illi latus percutit, illum e ſomno excutit, catenas diſrumpit, illi carceris januas aperit, & miraculo illum Eccleſiæ regendæ reſtituit, quæ ejus captivitate in maximo dolore, metuque verſabatur.

Hæc Lucæ narratio eſt, auctoris ſynchroni, qui *hæc ad unum omnia* & a Petro ipſo, & ab iis Jeſu Chriſti diſcipulis didicerat, qui unanimi oratione a Deo opem petebant, ut Petrus liberaretur, eo ipſo tempore, quo illis miraculo redditus fuit.

An

An nē *angelus* hic a Petro *viſus* in carcere Hieroſolymitano purum ſomnium haberi poterit? non ſane; *facta* enim *evidenter miraculoſa* viſum hoc comitantur, quæ certa veritatis relinquunt veſtigia, quæque cum puro ſomnio nihil commune habere poſſunt; hujuſmodi ſunt ferrea vincula perfracta miraculo, porta ferrea miraculo aperta; & objectum idem, angelus ſcilicet, quod apoſtolo dormienti adſtitit, ipſi iterum *vigilanti* ſeſe videndum præbet toto eo tempore, quo ejus miniſterio indiget, poſt ſoluta vincula, ut veſtes ſuas capiat, ut caligas induat, ut duplicem militum cuſtodiam, qua carcer interius, exteriuſque ſervabatur, prætergredi poſſit, & ut integram viam excurrat, qua confecta angelus evanuit; tunc enim ejus miniſterium expletum fuerat, & apoſtolus jam in tuto erat. *Act.* 12.

FIDES SOMNIIS, AUT PHANTASMATIS HABITA,

561. OBSERVATIO. Antiquis temporibus a populo, imo & a ſapientibus nimis *ſomniis*, *& phantaſmatibus* fides habebatur; hæc ſcilicet ut futurorum eventuum nuncia nulla ratione putabant.

Duobus ſuperioribus ſæculis hac ſuper re omnia immutata ſunt; neque ſomniis jam fidem adhibent, niſi pauci admodum, qui nulla ſanæ philoſophiæ luce illuſtrati ſunt.

Nos docet phyſiologia, *ſomnia*, *& phantaſmata nihil paſſim eſſe*, *niſi naturales effectus*. Sunt hæc tantum ideæ, & ſenſationes, quæ natura ipſa in anima enaſcuntur, dum dormimus, eo ipſo phyſico machinamento, quo in vigilia excitantur.

562. EXPLICATIO I. Quæcumque admittatur hypotheſis *de phyſica idearum*, *& ſenſatio-*

tionum cauſa, certum eſt, earum exiſtentiam a quibuſdam motibus, & tremoribus pendere fibrarum, aut organorum cerebri, in quibus eſt animæ ſedes (463, & 477).

I. Si ergo hoc, vel illo motu organa hæc cieantur, juxta generales naturæ leges hæc, vel illa idea in anima excitari debet, ſive ipſa vigilet, ſive dormiat. (1253, & 1255).

II. Si ergo hæc cerebri organa in ſomno eadem agitatione, & *eadem vibratione* concutiantur, quam in vigilia pertulerant; anima in ſomno ipſo eaſdem ideas habebit, ſeu ſenſationes, quas in vigilia; & hæc jam *ſomnia*, aut phantaſmata ſunt.

III. Si ergo organa cerebri *ordinatas*, & *continuatas vibrationes* experientur; anima ſomnia, & phantaſmata habebit, quæ quid regulare, & ordinatum præſeferent.

IV. Si ergo hæc cerebri organa *irregulares vibrationes* experiantur, quæ nihil ordinatum, aut connexum habeant, anima ſomnia, & phantaſmata habebit, ut paſſim eſſe ſolent, in quibus nec caput, nec pedes, ut vulgo dicitur, neque rationis veſtigium ullum invenies.

Exempli gratia: militi gravi ſomno ſopito fibrę cerebri, in quibus animæ ſedes eſt, naturali ſpirituum animalium circulatione ſatis exacte, & ordinate ita agitentur, ut eo die, quo triginta, aut quadraginta ante annos in Fontanetana pugna, in qua & ipſe pugnavit, agitatæ, & concuſſæ fuerunt; jam miles hic ſomnians *exactam*, & *ordinatam* eorum *imaginem* habebit, quorum ipſe in celebri illo prælio teſtis fuit.

Eidem militi alte dormienti fibrarum pars, ubi ſedes animæ eſt, ſpirituum animalium occurſu ita concitentur, ut in Fontanetano prælio concitatæ fuerunt; alia vero earum pars ita concutiantur, ut ante diem pugnæ in feſtivo tripudio fuerunt concitatæ. Jam miles hic

ſomnians *idearum*, *& ſenſationum diſcordium congeriem* experietur, quæ quid informe conficient pugna, choreiſque permixtum.

563. EXPLICATIO II. Si imagines regulares, & ordinatæ, quæ in anima vigili exoriuntur, futura non nunciant; *quare imagines ut plurimum perturbatæ, & informes, nullo inter ſe nexu, quæ omnino ſimili phyſico machinamento in anima dormiente formantur, futura nunciabunt?* Nonne iſta ſuſpicari eſt manifeſte ratione abuti?

Nos docet hiſtoria, fortaſſe inquient, ſomnia habita fuiſſe, quorum objectum ſæpius re ipſa verum fuit.

At, dato etiam hoc re ipſa accidiſſe, num propterea erunt ſomnia futurorum nuncia? vel ipſa ſimplex ratio nobis indicat, non ita eſſe; patet enim, imagines ſive ordinatæ ſint, ſive perturbatæ quas per ſomnium, & noctu habemus nihil magis cum futuris connexæ eſſe poſſe, quam rerum imagines, quas interdiu, & vigiles habemus; ac, ſi quando nocturnæ imagines cum futuris conſentiunt, id tantum fortuito contingere poteſt, nulla inter hæc vera connexione.

564. EXPLICATIO III. Qua igitur ratione contingit, *ut ſomnia, & phantaſmata aliquando futuris, quæ eorum objectum ſunt, conformia ſint?* Unice caſu; & eo prorſus pacto, quo contingit, auctorem ephemeridum Baſilæenſium aut Leodienſium, dum ſerenum, aut pluvium cælum per ſingulos anni ſequentis dies annunciat, aliquando verum prædicere, quid dicat neſcium. Facile nobis eſſet ſexcenta afferre exempla, in quibus ex ſomniis, & nocturnis phantaſmatis aliquod neceſſario, at cæco modo, & fortuito, eventui futuro convenire debet. Unicum tantum afferemus.

I. Quum publica nuncia referunt, duos exercitus ſibi occurrere, & prælium certo ſequutu-

túrum, *quinquaginta mille matres* ſunt, quæ de filiorum ſuorum ſorte in maxima ſollicitudine verſantur.

Inter has quinquaginta mille matres ita ſollicitas quadraginta quinque mille ſunt, quæ placide dormiunt, nec filios ſomniant, qui pugnæ ſortem fauſtam, aut infauſtam ſubibunt, quin ſors hæc ſomnio ullo, aut phantaſmate nuncietur; reliquæ *quinque mille* in diris, ac tetris inſomniis horrore perculſæ filios vident aut mortuos jam, aut morientes vulneribus confoſſos, ſanguine conſperſos, & equorum pedibus proculcatos.

II. Inter has quinque mille matres, quarum quælibet filios ſuos mortuos, aut morientes in ſomniis vidit, quatuor mille, & quingentæ ſunt, quibus poſt pugnam nunciatur, filios illos, de quibus adeo ſollicitæ, & anxiæ erant, incolumes eſſe, nullo accepto vulnere, quæque hoc nuncio lætæ, ac ſecuræ de ſomnio non amplius cogitant, neque amplius ſomniantes filium aut mortuum, aut morientem vidiſſe meminerunt.

Alia quingenta ſunt, quibus nunciatur, filium in prælio aut occidiſſe, aut vulneratum fuiſſe; quæque dolore confectæ, ac percitæ familiares, & proximos, ac proximas convocantes lamentabili voce narrant, infortunium illis in ſomnio annunciatum fuiſſe, ſomniumque accurate iterum narrant, cui mente fervida plura adjiciunt, quæ ſomnium re ipſa nunquam comitata ſunt, & quæ rei eventus tantum in matris perturbata mente exoriri facit. Quid plura deſideres, ut in populo ſemper parum philoſopho ſomniis fides augeatur? at vero quid futilius, quid inanius, quid a recta ratione magis alienum, hoc fidei ſomniis adhibendæ fundamento?

565. NOTA I. Demonſtratum ne eſt, addenc fortaſſe, fieri non poſſe, ut *ſomnia futura nun-*

cient? Spiritus Dei, qui toties in lege veteri Patriarchis & Prophetis in myſticis ſomniis futura nunciavit, non ne iis adhuc uti poterit, ut homines alloquatur, illiſque abdita, & futura revelet? Quare ergo fides ſomniis habita generatim irrideatur?

Non ſane arduum eſt hujus ratiocinii vim juſta lance penſitare; hoc ſiquidem, ſi recte perpendatur, nullo pacto ſomniis, aut phantaſmatis fidem habendam probat.

I. Spiritus Dei, ut olim, ita modo homines alloqui, eiſque utiles veritates *in myſticis ſomniis* revelare poteſt, quæ, ſi libet, aut apparitiones, aut revelationes ſupernaturales erunt.

At in ipſis religionis principiis ne ſomniis quidem, quæ ſupernaturalia, & divina fuerint credendum eſt, niſi *ſigno* aliquo *miraculoſo* munita, & confirmata fuerint, eoque plane ſenſibili, ac certo, quo evidenter innoteſcat, ſomnia hæc a Deo indubitate provenire, nihilque cum pure naturalibus ſomniis commune habere. (164).

Spiritus Dei quo magis illi libuerit modo, homines alloquendi plenum jus habet. At quocumque modo Dei ſpiritus loquatur, & ſe manifeſtum faciat, ſibi fidem adhiberi non exigit, neque exigere poteſt, niſi quum evidenter certum nobis ſit, eum eſſe, qui loquatur.

Quæ quum ita ſint, undenam conſtabit, ſomnium ſupernaturaliter a Deo eſſe, non a naturali aliqua animæ illuſione; niſi *ſignum* aliquod indubitate *miraculoſum* ſomnium comitetur, quod illi ſupernaturalem, ac divinam notam imprimat, illudque e communi naturalium ſomniorum ordine educat, quæ non niſi inanes animæ illuſiones ſunt?

566. NOTA II. Brutus ſomnians ſuum malum genium videt; Petrus angelum cuſtodem videt (560). Primus ſomnium ſuum ut effe-

ctum

ctum pure naturalem, ut *vanam animæ illuſionem* habere debet; nullum enim ſui miraculoſum veſtigium ſomnium hoc relinquit, neque a vulgaribus ſomniis diverſum eſt. Alter ſomnium ſuum ut *quid ſupernaturale*, *& divinum* habere debet; hoc enim ſomnium miraculoſa ſui veſtigia relinquit, quæ evidenter nihil vulgaribus, & pure naturalibus ſomniis commune habere poſſunt.

I. Si uſitatus rerum ordo, & communes naturæ leges attendantur; anima noctu, & per ſomnum iiſdem objectis afficitur, quibus prius interdiu, & vigilans affecta fuerat. *Noctu perſepæ recurſant, quæ ſunt viſa diu.*

II. At quum natura ipſa *imagines hæ nocturnæ* in anima efformentur, non niſi naturales effectus in anima, aut extra animam a ſe producere poſſunt.

Si in anima, aut extra animam non niſi *naturalia* exiſtentiæ ſuæ *veſtigia* relinquunt; patet nihil eas habere, quo a ſimplicium ſomniorum ordine educantur, quæ nihil ſignificant, nec ulla conſideratione digna ſunt.

Si extra animam *miraculoſa* ſui *veſtigia* relinquunt, aut monumenta naturæ vires evidenter excedentia; patet, eas eſſe ſupernaturales aut apparitiones, aut revelationes, quarum cauſa, & origo eſſe nequit, niſi ſupernaturalis Divini ſpiritus actio; ſpiritus illius, inquam, increati, & creatoris, cujus eſſentia ipſa lux, & veritas eſt.

MIRACULA, PHÆNOMENA FORTASSE ἀδύνατα.

567. OBJECTIO XIV. Miraculis credere eſt *factis ſupernaturalibus* credere, quæ & in ſe ipſis repugnant; & in cauſa ipſis attributa; ut facile probare eſt. *Miraculum*, ex ejus definitione, eſt legum naturæ generalium, & conſtantium interruptio; atqui hæc interruptio in ipſis ſane theologiæ principiis haberi nequit, & chimærica eſt; evidens enim eſt, naturæ auctorem, qui primitus & præſentem naturæ ordinem, & leges ſtatuit, neque hunc ordinem, neque has leges vel momento temporis immutare poſſe, quin finem, & voluntatem mutet; quod incoſtantem, & natura mutabilem illum indicaret: hoc vero ſummi Dei naturæ evidenter repugnat, omni ſana philoſophia, ac theologia ita fatente. Miracula ergo repugnant; neque enim a ſe aut a cauſa illi aſſignata fieri poſſunt. Numquam ergo vera miracula in natura extiterunt; ergo fides miraculis habita eſt rationi, & philoſophiæ oppoſita.

RESPONSIO. Miraculis credere eſt *factis ſupernaturalibus* credere, quæ in ſe non magis repugnant, ac facta pure naturalia repugnent; & quorum exiſtentia aſſeri, & confirmari poteſt ſenſuum, & hominum teſtimonio non ſecus, ac pure naturalium factorum exiſtentia, ut ſatis, ſuperque oſtendimus (552). Quare miraculis fides habita rectæ philoſophiæ oppoſita videri nequit niſi mentibus, quæ minime philoſophicas ideas ſibi confixerunt.

Quæ hic miraculis objiciuntur Dei immutabilitati innixa, a quo tantum fieri poſſunt, falſa ſunt, abſona, inania; ſupponunt enim, generalis alicujus naturæ legis accidentalem interruptionem in Deo incoſtantiam, & finis, ac vo-

voluntatis mutationem inferre. At vero evidens eſt, nihil tale ab hac interruptione in Deo conſequi.

I. Naturæ auctor in æternis, & æque immutabilibus, ac ipſe ſit, ſuis finibus ſimul decrevit, & ſtatuit, ante res, & tempora, libero, & immutabili voluntatis ſuæ actu & *communem, ac generalem naturæ ordinem*, & *peculiarem hujus ordinis interruptionem* in datis quibuſdam rerum, & temporum conditionibus.

Exempli gratia: æternum ſtatuit, atque decrevit, terreſtrem globum uniformiter circa centrum, & axem ſuum rotantem horis viginti, & quatuor, quæ dies unus ſunt, ſucceſſive diverſas ſuas partes vivificæ ſolis luci exponere; hanc vero diurnam telluris circa axem ſuum, & centrum rotationem horis ferme viginti & quatuor ſiſti in datis temporis, & rerum conditionibus ad preces optimi ſervi ſui Joſue gentis ſibi præ cæteris caræ defenſoris, & ultoris.

II. Voluntas, quæ *generalem*, & *communem ordinem* in diurna telluris revolutione decrevit, & voluntas, quæ *peculiarem* hujus diurnæ *revolutionis ſuſpenſionem* decrevit, quæ ambæ in Deo ante omnia tempora æternum extiterunt, proprium ambæ dato tempore effectum obtinent. Quare nulla ex his in Deo inconſtantia, aut mutatio eſt, qui tantum dato tempore exequitur, quod æternum decrevit.

Quum Deus aliquam ex generalibus naturæ legibus libere interrumpens, nobis videntibus miraculum operatur, rem facit nobis, non ſibi novam. Mutatio in rebus eſt, quæ momento temporis novo modo exiſtunt, non in Deo, qui novum exiſtendi modum rebus non tribuit niſi juxta voluntatem ſuam, æque ac eſſentia ſua ipſa ſit, immutabilem, & æternam.

568. NOTA I. *Aliud quodvis miraculum eſſe*

poſse eodem modo probabis, ac Joſue miraculum eſſe potuiſſe modo probavimus, quum unico verbo: *Sta ſol* motum aut apparentem ſolis, aut verum terræ duebus æmulis nationibus id intuentibus ſuſpendit: quod miraculum cum omnibus recentioribus aſtronomis in hypotheſi terræ circa ſolem mobilis nos explicamus, & quod, ſi libuerit, in anti-phyſica ſolis terram obeuntis hypotheſi æque explicari poterit. (Phyſ. 1341, & 1349).

569. NOTA II. Scimus miracula fundamentum eſſe, cui præcipue verorum credentium, diſcipulorum ſcilicet Moyſis, & Jeſu Chriſti fides innititur. Hinc omnes exorti nonnullorum incredulorum duobus hiſce poſtremis ſæculis conatus ſemper renovati, etſi ſemper inanes, ut miracula dari non poſſe probarent.

Satis jam futiles eorum contra miracula rationes confutavimus, atque contrivimus. Reliquum eſt, ut oſtendamus, allatis auctoritatibus, irreligioſam ipſorum, abſurdamque maniam non ejus, quem philoſophicum ordinem vocant, epidemiam eſſe. Audiamus jam quid de miraculis ſentiant tres præclariſſimi viri iis ſane longe præſtantiores, qui miracula fieri poſſe inficiantur. Neque ſane hos nimiæ credulitatis accuſabant: ſunt autem hi Monteſquieu, Lockius, & Joannes Jacobus Rouſſeau.

„ I. *In actis ſanctorum* præcipue, inquit Au„ ctor Spiritus legum, plurima de ſervituti„ bus primis Gallici regni ſæculis reperiuntur; „ etſi horum actorum ſcriptoribus objici poſ„ ſit, nimium credulos fuiſſe in quibuſdam, „ *quæ Deus certo fecit*, ſi hæc ab ipſo æter„ num decreta fuerunt „.

„ II. Poteſt ne Deus miracula operari, le„ gibus ſcilicet a ſe ſtatutis derogare? Si quæ„ ſtio hæc ſerio tractaretur, inquit civis Ge„ nevenſis, impia eſſet, ſin minus abſurda. Ni-

„ mio

„ mio honore afficeretur, qui illam negative „ propugnaret, ſi puniretur; ſatis eſſet illum „ clauſum cuſtodire„.

III. Æque clare, ac valide miracula dari poſſe probat Lockius; ut videre eſt ejus verbis a nobis relatis, quum undecimæ præcedenti objectioni reſpondimus (552).

570. NOTA III. *Miracula re ipſa dari* ſatis oſtendimus, quum & in theorica, & in oratoria noſtræ philoſophiæ religionis parte oſtendimus, pleraque Moyſis, & Jeſu Chriſti miracula ſacris veteris, & novi teſtamenti paginis commiſſa *facta* eſſe *hiſtorica*, quorum veritas tam gravibus, tam multis, tam authenticis, tam irrecuſabilibus, tam ſuadentibus teſtimoniis confirmatur, ut eorum certitudo nihilo minor ſit cujuſvis facti hiſtorici in prophana hiſtoria deſcripti certitudine; & neceſſario aut univerſalis in hiſtoria Pyrrhoniſmi inſaniam admittendam, aut factis miraculoſis, quæ Moyſi, & Jeſu Chriſto tribuit hiſtoria, fidem adhibendam.

At vero a præſenti quæſtione aliena eſt hæc diſquiſitio; hic enim tantum hiſtoricæ certitudinis fundamenta, & regulas ſtatuere nobis propoſuimus.

CONDITIONUM, A QUIBUS HUMANI TESTIMONII CERTITUDINEM DERIVARI CONTENDIMUS VITIA.

571. OBJECTIO XV. Ut hominum teſtimonium infallibilem certitudinem facere poſſet, nobis conſtare oporteret, illud re ipſa iis omnibus conditionibus conveſtitum eſſe, quæ illi infallibilitatem impertiri debent; at hoc patet, obtineri non poſſe. Inter conditiones enim ad hoc requiſitas (517) jure recenſentur teſtium *gravitas*, & *æquitas*; at vero de hiſce duobus conditionibus nunquam certiores fieri

poſſumus; facile enim fingi poſſunt, & hypocrita pietatem facile ſimulabit.

RESPONSIO. Fieri poteſt, nec ſane contra hominum naturam, aut mores eſt, exiguum teſtium numerum probitatem, & gravitatem ſimulare, ut falſum quid diſſeminent, & credi faciant, quod ipſis commodum, & utile ſit.

At fieri nequit, & *contra hominum naturam, & mores eſt*, magnum teſtium numerum ordine, & conditione diverſorum probitatem, & gravitatem ſimulare ut falſa venditent, atque teſtentur, quum evidens eſt hoc illis nulli communi utilitati eſſe poſſe. Hoc caſu, ut jam monuimus, cognitæ veritatis amor ſit unicum, & generale motivum, quod ubique multitudinis ſuffragia obtinet, & determinat (518, & 528).

In genere tunc teſtes graves, & integri cenſendi ſunt, quum nihil nec in ipſis, nec in iis, quæ referunt, apparet, quod incertum faciat, ac dubium eorum teſtimonium.

I. Tunc *teſtis ipſe* ſuſpectus eſſe debet, quum criminibus infamis eſt; quum aliis vicibus falſi reus inventus eſt; quum ſatis rerum, quæ narrat, conſcius non apparet; quum non recte judicare videtur de iis, quæ novit; ſi aliqua peculiari ratione moveri cenſeatur ad verum aut celandum, aut pervertendum.

II. *Teſtis relatio* ſuſpecta eſſe debet, ſi peculiaria quædam, & adjuncta rebus contineat, quæ inter ſe non concordant, & quorum unum alterum deſtruat; quum ea narrant, quæ fabulam ſentiant, neque naturali, neque ſupernaturali rerum ordini conveniant; qui duo ordines ii tantum ſunt, quos rerum creator inſtituit; quum quæ narrat, ſaltem in præcipuis, oppoſitos habeant teſtes alios graves, non ſuſpectos, & fide dignos.

III. At vero quum nulla ſuppetit ſuſpicandi ratio

ratio de teſte ipſo, vel hiſtorico, nec de ejus narratione; tunc *probitatis, & gravitatis præſumptio* ipſi omnino favet juxta axioma morale a judicibus omnibus admiſſum, & a criticis omnibus admittendum: *præſumitur bonus niſi probetur malus.*

Quum vero hujuſmodi præſumptio pro pluribus cujuſvis ordinis, & conditionis teſtibus militat, tunc præſumptio iſta naturam mutat, & fit *plena certitudo:* propterea quia contra hominum naturam, & mores eſt, ut omnium ætatum experientia & obſervatione docemur, eos omnes unanimiter notæ veritati reſiſtere, quum nulla omnibus communi ratione ducantur, aut duci poſſint, ut ſimul omnes in mendacio, & falſitate conſentiant. (518 & 528).

572. OBJECTIO XVI. Idem eſt ſex a nobis requiſitas conditiones petere ad factorum certitudinem ſtatuendam, atque hanc deſtruere, & indirecte Pyrrhoniſmi hiſtorici fundamenta jacere. Quæ enim facta certa ſint, ſi ut certa ſint, teſtimoniis confirmari debeant, quæ omnibus iis difficilibus conditionibus muniri debeant, quas nos requirimus? (517).

RESPONSIO. Difficiles conditiones a nobis requiſitæ in hominum teſtimonio, ut ad altiſſimum ſuum apicem ejus certitudinem evehamus, nullo pacto conferre poteſt ad Pyrrhoniſmi hiſtorici fundamenta jacienda; quandoquidem patet, & in ſacra, & in prophana hiſtoria plurima eſſe *facta hiſtorica*, quorum veritas aſſeritur, & confirmatur teſtimoniis, quæ iis omnibus omnino gaudent difficilibus conditionibus, quas ad perfectam certitudinem faciendam poſtulamus.

I. Teſtimonium omnibus a nobis petitis difficilibus conditionibus conveſtitum nobis narrat, atque teſtatur exiſtentiam, variamque poſitionem urbium, provinciarum, gentium, regnorum, quæ in orbis noſtri ſuperficie diffuſa

ſunt: exiſtentiam, magnaſque viciſſitudines regnorum, atque illuſtrium rerum publicarum, quæ præcedentibus ſæculis magno nomine claruerunt, & quarum memoria in hiſtoria viget; exiſtentiam, & præclara geſta Alexandri, Hannibalis, Scipionis, Attilæ, Caroli magni, Divi Ludovici, Henrici quarti, Ludovici magni, Pythagoræ, Platonis, Socratis, Archimedis, Ciceronis, Virgilii, Xenophontis, Moyſis, Salomonis, Jeſu Nazareni, Divi Petri, Divi Pauli, Divi Auguſtini, pluriumque aliorum illuſtrium virorum reſpectivis eorum ætatibus.

II. Teſtimonium omnibus iis difficilibus conditionibus conveſtitum nobis narrat, atque teſtatur in novi teſtamenti hiſtoria inter plura alia facta hiſtorica inſigne miraculum *Reſurrectionis Jeſu Chriſti*; cujus teſtes oculares fuerunt quingenti, & ultra, qui de hac certiores fieri pleniſſime potuerunt diebus quadraginta; quæ reſurrectio paucis poſt annis hiſtoriæ authenticæ commiſſa & toto orbe cognito annunciata, & vulgata fuit ab iis ipſis, qui illius teſtes, & ſpectatores fuerunt; quique poſtquam ejus fuerunt evangeliſtæ, & apoſtoli, tanta virtute fuerunt, ut martyres fierent & omnes, aut ferme omnes ſanguinem fundere, & vitam inter ſupplicia amittere non dubitaverint, ut voce perſeveranter unanimi ejus veritatem, & certitudinem teſtarentur. Hæc reſurrectio præterea primum hoc ocularium teſtium agmine confirmata, qui de ea certiſſimi facti fuerant propriorum ſenſuum teſtimonio, quique vitæ ipſius ſacrificio, & ſanguinis effuſione ejus veritatem obſignaverant, deinde vulgata, & ubique gentium promulgata fuit ab aliis teſtibus ocularibus, aut auricularibus, qui ſermones audierunt, & martyrium viderant horum primorum Chriſtianæ fidei patriarcharum, & heroum, a quibus univerſus orbis eruditus fuit; deinde per ſucceſſiva tempora ad nos uſque tranſmiſſa fuit

fuit hiſtoriis omnium certiſſimis, monumentis innumeris maxime authenticis, traditione nunquam intermiſſa, ſemperque hiſtoriis hiſce, monumentiſque concordi.

Omni ſane ratione, ac intellectu careat oportet qui de quibuſque prophanæ hiſtoriæ factis dubitet. At enimvero cuinam hiſtoriæ prophanæ narrationi fidem adhiberemus, ſi ſemper, ut de illa certi eſſemus, teſtimonia requirerentur ita gravia, ita authentica, ita multiplicia, ita permanentia, ut ea ſunt, quæ nobis miraculoſæ hujus reſurrectionis veritatem, ac certitudinem conteſtantur?

Idem ferme dici poteſt de miraculo Aſcenſionis Jeſu Chriſti, de miraculo Spiritus Sancti ad Apoſtolos delapſi, de miraculo reſurrectionis Lazari, & de omnibus ferme Jeſu Chriſti, & apoſtolorum miraculis.

III. Teſtimonium omnibus difficilibus iis conditionibus, quas requiſivimus, conveſtitum nobis aſſerit, atque teſtatur in hiſtoria veteris teſtamenti inter innumera alia facta hiſtorica pleraque *Moyſis miracula*, exempli gratia, mortem miraculoſam, qua omnes ægyptiorum primogenitos afficit; miraculoſam viam, quam genti ſuæ per medium erythræum mare aperit; miraculoſum cibum, quem e cælo evocat annis continenter quadraginta; fontem miraculoſum, quem ex arida rupe educit; miraculoſum barathrum, quo præcipites ruunt famoſi tres illi veteratores, qui ſe Dei viventis pontifices ſacrilege inſtituere auſi fuerant; ceteraque permulta. Miracula hæc ſenſibilia, illuſtria, perdurantia diutius ab univerſa Hebræorum gente, a pluribus hominum millium millibus nationem integram facientibus ſive in Ægypti campis, ſive in Arabiæ montibus viſa, & perſpecta fuerunt; hæc ipſa miracula authentica, & indubitata hiſtoriæ commiſſa, & poſteris demandata fue-

fuerunt a Thaumaturgo ipſo, cujus miniſterio Deus hæc operatus eſt; vera, & certiſſima habita fuerunt ab univerſo eo populo, quem Deus elegerat, ut eorum teſtis, & aſſertor eſſet; hujus ipſius nationis poſteri legum, & divinorum miraculorum cuſtodes, horum miraculorum memoriam ſemper ſervarunt, ſemper veritatem aſſeruerunt, ſemper re ipſa eveniſſe teſtati ſunt; hæc quoque miracula a Moyſe ad nos uſque devenerunt tota ea certitudine munita, quam illis impertiri poteſt & hiſtoria ſacra, cui immutabiliter commiſſa fuerunt eo ipſo tempore, quo evenerunt; & mores ipſi loquentes nationis adhuc ſuperſtitis, cui ex parte adhuc impreſſa apparent; & conſtans, concorſque traditio, quæ nunquam eorum memoriam ſervare, & renovare deſiit per ſucceſſiva ſæcula, per ætates, per dies tum apud Hebræos, tum apud nationes omnes, in quibus Hebræi diſperſi ſunt.

573. NOTA. Inter Moyſis miracula nullum impiæ incredulitati majus negotium faceſſit memorabili *tranſitu maris rubri*. Proinde nullum eſt, in quod plura indocti, & inſani permulti abſurda ſpeculati fuerint, pluresque præpoſteras hypotheſes excogitaverint. Quid non inventum, quid non ſcriptum fuit, ut dubia facti hujus veritas redderetur, aut ut hiſtoriæ auctoritas infirmaretur?

I. Dictum eſt, Hebræos, ut univerſi, & exercitu inſtructo a Terra Geſſem in Terram Chanaam transmigrarent Mare rubrum trajicere non opus habuiſſe: iſthmus enim tunc aderat, & adhuc per hos dies eſt ſatis latus inter mare mediterraneum, & erythræum, quo breviorem viam ſequuti e Pharaonis ditione evadere poterant, & regione patribus ſuis promiſſa potiri. Quaſi vero exercitus, & natio univerſa ſemper breviori itinere pergere poſſet

Pla-

Plane conſtat, qui hæc excogitarunt, ne Hebræi per rubrum mare iter facerent, nunquam neque ſub Rege Boruſſiæ, neque ſub imperatoribus Saxone, aut Broglio ſtipendia meruiſſe.

Quo tempore Hebræa gens, ut iniquam tyrannidem effugeret, ex Ægypto egredi coacta fuit, ubi jure gentium libera eſſe debuerat, at a fortiori oppreſſa non ferendam ſerviebat ſervitutem; celebris iſthmus, quo Africæ Aſia conjungitur, & mare mediterraneum a rubro ſeparatur a barbaris, efferatiſque nationibus tenebatur Chananæorum, & Ammorrhæorum; quas aggredi, ac cædere oportuiſſet in propriis earum finibus, & munimentis; atque hoc pugnis, ac præliis pluribus, ut ab occaſu ad ortum aditus ad promiſſas regiones pateſieret; quod evidenter tunc Hebræi tentare non poterant, quos a tergo innumeræ Pharaonis copiæ inſequebantur. In tanto rerum diſcrimine nullum Hebræis effugium ſupererat, niſi ut Dei exercituum auxilio confiſi ſibi ad auſtrum ſecus erythræi litus viam armis aperirent; atque hoc ipſum conſilium arripuerant, ac ſequebantur, donec inter Pharaonis exercitum, & mare ipſum concluſi extremum fatum univerſi vitare non amplius poterant, niſi miraculo illo ipſo, quo ab internecione liberati fuerunt, quodque illis fuit, & eorum poſteris epocha maxime memorabilis; ipſa enim natio adhuc ſuperſtes hujus erat & ſemper viſibilis effectus, & ſemper permanens monumentum.

II. Dictum eſt, Moyſem poſt obſervatum alternum maris æſtum, qui in erythræo maximus eſt, etſi non item in mediterraneo (*Phyſ.* 1469), ſedulo tempus arripuiſſe, quo aquæ refluxerant, & receſſerant, ut ſicco pede cum gente univerſa fretum illud trajiceret: emerſum vero populo ſuo ſignificaſſe, hunc aquarum receſ-

ceſſum miraculoſum fuiſſe, & viſibilem ſupernaturalis divinæ protectionis effectum.

Quaſi vero gens, quæ ducentis, aut tercentis jam annis propinquas mari illi regiones, & litora ipſa incoluerat, diurnum marini æſtus phænomenon ignorare potuiſſet; quaſi vero natio, quæ nunquam univerſa ſtolida, & hebes eſt, vulgare, tritumque phænomenon miraculoſum, & ſupernaturale facilè habere debuiſſet; quaſi vero æſtus, qui in maribus, ubi maximus eſt, aquas decem, aut duodecim pedes tantum deprimit, erythræum avertere, & exſiccare potuiſſet; quaſi vero maximæ depreſſionis tempus, quod horæ quadrantem non excedit, ſatis eſſet, ut ſexcenta millia militum, & natio univerſa tribus mille millibus, & ultra conſtans fretum pedes tranſire poſſet etiam millies anguſtius erythræo ubiubicumque tandem celebris iſte tranſitus factus fuiſſe dicatur. Plane perſpicuum eſt, eos qui ita celebrem hanc trajectionem explicare voluerunt, ut nihil miraculoſum in ea inveniretur, omnino jejunos eſſe in ſcientia morum, in phyſica, in hiſtoria naturali, in geographia, in exercituum, aut nationum itineribus.

III. Plura alia prorſus abſurda, & inepta excogitata, & vulgata fuerunt, ut celebris hujus tranſitus veritas infirmaretur, aut ſaltem ut ſine miraculo factus fuiſſe probaretur; at hæc nec referri, nec confutari merentur: tantum ea oblivione, eoque contemptu digna ſunt, quibus a ſanis mentibus tradita ſunt.

Vere dolendum eſſet, ſi iis ineptiis, atque inſaniis omnibus refellendis tempus terendum eſſet, quas impietas ſtulte ſomniat. Impius audax, & indoctus, qui temere ſive in conclavi ſuo, ſive in amicorum concilio blaſphemet, plura falſa, & improba effutit horæ quadrante, quam quæ Boſſuetus, aut Fenellonius ſex menſibus refellere poſſint.

574. OBJECTIO XVII. Patet ſane ſex requiſitas conditiones aptas eſſe factis hiſtoricis inconcuſſam certitudinem conciliare. At vero patet ne quoque, has omnes conditiones ad certitudinem factis hiſtoricis impertiendam eſſe neceſſarias? Quot facta ſunt, quæ certa a doctis, & ſanæ mentis viris paſſim habentur, nec tamen tam gravibus auctoritatibus, ut nos vellemus, innixa ſunt? Ergo inter has præcipuas conditiones, a quibus certitudo factis hiſtoricis derivatur, nonnullæ ſunt inutiles, & ſuperfluæ. (517).

RESPONSIO. *Factorum certitudo* admittit magis, & minus: major, aut minor eſt pro majori, aut minori vi, & auctoritate, qua pollent motiva illam ſtatuentia. Iuſulam Taiti exiſtere mihi certum eſt; hoc enim a teſtibus ſatis multis, ac gravibus ita mihi confirmatur, ut omnem a me removeant dubitationem. Inſulas Britannicas exiſtere mihi adhuc certius eſt; hoc enim teſtibus adhuc gravioribus, & pluribus comprobatur, qui omnem prorſus adhuc efficacius, & irreſiſtibilius dubitationem excludunt. Certitudo, quam habeo, inſulam Taiti exiſtere, æque vera, ac plena certitudo eſt, ut ea eſt, quam de Britannicis inſulis habeo; prima tamen quid minus altera habet virium ad perſuadendum; quæ enim hanc ſtatuunt teſtimonia quum plura ſint, magiſque permanentia in me agunt influxu perſuaſivo validiori, magis imperioſo, promptius, irreſiſtibiliuſque efficaci teſtimoniis illis minus copioſis, minuſque diuturne agentibus, quæ illam ſtatuerunt.

Quod certitudo vulgo dicitur non ſemper hoc nomine dignum eſt. Multitudo, quæ parum ſemper philoſophatur, ſemperque parum apta eſt veros idearum, & rerum fines ſtatuere, ſæpius certitudinem a veriſimilitudine non ſecernit: quod tamen accurate faciendum eſt.

Fa-

Factorum certitudo quin in veriſimilitudinem abeat, imo vera ſtrictaque certitudo permanens varios admittit gradus, quos apte diſtinguere peropportunum; quantum tamen id patitur ordo moralis, in quo non ita facile eſt certos limites figere, ut in mathematico.

I. Facti certitudo ad ſummum apicem eſt elevata, *quum* innititur *teſtimoniis qua omnibus a nobis petitis conditionibus munita ſint.*

II. Facti certitudo aliquanto minori vi pollet, tanta tamen, quæ omnem prudentem dubitationem excludat, a doctis, & ſanæ mentis viris, quum *quatuor, vel quinque teſtium, aut hiſtoricorum teſtimonio* innititur, qui aſſeverent quod narrant ſe ipſos vidiſſe, aut ab ocularibus omnino fide dignis teſtibus accepiſſe; modo quod narrant apte ſenſibile ſit, nec α'δυν'ατον; ii, qui narrant notæ probitatis homines, rectique ac ſani judicii ſint; neque in eorum utilitatem, aut commodum influat iſta narratio.

III. Par præcedenti, & æque apta dubitationem omnem prudentem a ſanis mentibus removere certitudo ea eſt, quæ innititur *teſtimonio hominum doctorum, & in ſuo genere peritorum*; etſi quod teſtantur minus ſenſibile ſit, magnamque ſagacitatem poſtulet, ut apte percipiatur. Hoc pacto phyſica experimenta, & aſtronomicæ obſervationes, quæ in illuſtribus academiis fiunt, ea omni gaudent certitudine, quæ ipſis tribuitur.

IV. Certitudo præcedentibus minor, apta tamen prudentis hominis judicium determinare, & aſſenſum obtinere ea eſt, quæ aliquando innititur *unius teſtis graviſſimi, ſummaque auctoritatis teſtimonio*, qui aſſerit, ſuiſmet oculis ſe vidiſſe aut propriis auribus audiviſſe quod refert, atque teſtatur.

Veritatis amor rectis animis, & ingenuo loco natis inſitus, ignominia, qua afficerentur, ſi

ſi falſi, & fraudis convincerentur in iis, quæ ſe vidiſſe, aut audiviſſe teſtantur, gravia ſatis, ac fortia argumenta ſunt, ut hominem in dignitate conſtitutum, honoris ſtudioſum, ac integritatis, ab omni commodo, aut mendacio ſive publice, ſive privatim vulgando abſtinere faciant.

V. Quidquid in teſtimoniis hominum minoris gravitatis, & auctoritatis eſt paſſim ineptum, aut nimis tenue, ut veram certitudinem facere poſſit, cenſendum eſt. Fortaſſe tantum erit, ut veriſimilitudinem, aut probabilitatem facere poſſit: certitudinem tamen non faciet. Certitudinis motiva plus aliquid poſtulant motivis veriſimilitudinis; & hæc plus aliquid illis probabilitatis.

575. NOTA. Alibi diximus (380) *omnem certitudinem* aut a ſenſus intimi, aut idearum, aut ſenſuum, aut hominum teſtimonio neceſſario derivari.

Ut iis quæ genericæ huic aſſertioni objici poſſent, occurramus, opportunum eſt hic incidenter indicare ad quem ex his quatuor fontibus ſpectet certitudo *divinæ revelationi* innixa; tum certitudo quibuſdam *naturalibus perſuaſionibus* innixa, quæ omnibus hominibus communes ſunt, & quæ objecta reſpiciunt neque a ſenſibus, neque ab animæ affectionibus pendentia.

I. *Certitudo, quam facit revelatio divina* innititur idearum teſtimonio. Quare nam aſſero, quidquid Deus mihi revelat ſive per ſe, ſive per miniſtros ab ipſo probatos, verum eſſe, & indubitatum, ſive revelatam veritatem apte percipiam, ſive in ſe ipſa non eam percipiam? propterea quia evidenter intelligo, Deum, qui infallibilis ſapientia, & indefectibilis veracitas eſt, nec fallere, nec falli poſſe; ſive per ſe me ipſe erudire dignetur, mihi modo ſupernaturali

&

& præſentiam, & vocem ſuam manifeſtans, ut olim Moyſi, & Patriarchis nonnullis, & prophetis; ſive communem providentiæ ordinem ſequens me per nuncios, & miniſtros ſuos erudiat, qui certis, & indubitatis rationibus, ſe ejus nomine & agere, & loqui, mihi oſtendunt (417).

II. *Certitudo, quam faciunt perſuaſiones quædam naturales omnibus hominibus communes* de objectis, quæ neque ſenſus, neque animi affectiones reſpiciunt, ipſa quoque idearum teſtimonio innititur. Quarenam aſſero, communem hominum perſuaſionem de Dei exiſtentia, de legis alicujus, & cultus neceſſitate, de vitii, & virtutis diſtinctione, de alterius vitæ veritate, horum objectorum veritatem ſolide, & invicte probare? propterea quia evidenter concipio, hunc communem hominum ſentiendi, & judicandi modum non niſi ab ipſo naturæ auctore provenire poſſe, ipſumque eum ſentiendi, & judicandi modum hominibus indere non potuiſſe, quo in errorem, & illuſionem inducerentur, quin ipſe erroris, & falſi auctor, & probator ſit; quod naturæ, atque eſſentiæ ſuæ evidenter repugnat (425).

In hac perpetua idearum, & opinionum oppoſitione, quæ in hominibus neceſſario exoritur ex climatum, legum, religionum, naturarum, indolum, affectionum diverſitate, plane apparet, *quidquid in hominibus immutabile eſt*, neceſſario a naturæ Auctore proficiſci debere, cujus opera, & dona nunquam ad hominum genus in perpetuo errore detinendum inſtituta eſſe poſſunt

576. CONCLUSIO. Quatuor hujus maxime utilis tractatus ſectionibus oſtendimus varia *humana certitudinis* fundamenta. Hæc univerſalia ſunt: iis omnes divinæ, humanæque ſcientiæ, cognitiones noſtræ omnes, quæcumque eæ ſint,

ſint, innituntur. Hæc ſolida, & inconcuſſa ſunt: ea aut impugnare, aut infirma ſuſpicari nequimus, niſi rectæ rationis, & ſenſus communis radiis clare elucentibus mentis oculos prorſus occludamus.

Tomi Primi Finis.

Google

Errata	ſic	Corrigenda.
Pag. 16. lin. 13.	ibi	illuc
31. 21	ferri	feratur
34. 30	ſtatuit aut enervat	ſtatuunt aut enervant
48. 28	quæ	qui
60. 29.	&	at
64. 12	primi	prima
83. 28	amatoris	amaroris
88. 6	hæc	hæ
96. 9	veritatem	veritatum
106. 4	cognita	incognita
174. 17	prophetica	prophetia
178. 13	quam	quem
206. 26	quo	qua
224. 3	rebus	generibus
226. 32	habeat	habeant
259. 18	addunt	adducunt
321. 31	duobus	duabus
345. 7	mens	mons
356. 32	Ariſtum	Ariſtus
356. 34	quercum, malum unam	quercus, malus una
372. 17	quæ	quas
376. 37	ſit	ſint
381. 1	&	ut
424. 8	affirmat	affirmare
450. 2	mentis	manus
518. 23	mille	quatuor mille
575. 24	bonis	binis
586. 33	narrant	narrat
587. 28	poteſt	poſſunt

Operarum errores pauculos, nec magni momenti quos hic indicatos Lector non inveniet, ipſe facile corrigens, condonabit.

NOI

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di Reviſione, ed Approvazione del *P. F. Gio: Tommaſo Maſcheroni* Inquiſitor Generale del Santo Offizio di *Venezia*, nel Libro intitolato *Theoria Entium Inſenſibilium, ſive Metaphyſica Univerſa &c. Auctore Abb. Para du Phanjas, e Gallico Sermone in Latinum vertit F. T. Tomi primi prima pars, & ſecunda. M. S.* non vi eſſer coſa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Atteſtato del Segretario Noſtro, niente contro Principi, e Buoni Coſtumi, concediamo Licenza a *Lorenzo Baſeggio* Stampator di *Venezia* che poſſi eſſer ſtampato, oſſervando gli ordini in materia di Stampe, e preſentando le ſolite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 24. Luglio 1780.

(*Alviſe Vallareſſo Riſ.*
(*Andrea Tron Kav. Proc. Riſ.*
(*Sebaſtian Foſcarini Kav. Riſ.*

Regiſtrato in Libro a Carte 438. al N. 1761.
Daviddo Marcheſini Seg.

Adi 26. Luglio 1780.

Regiſtrato nel Libro del Magiſtr. Eccelentiſs. contro la Beſtemmia, a Carte 95.
Andrea Sanfermo Seg.

Adi 31. Luglio 1780.

Regiſtrato in Libro dei Privilegi dell'Univerſità de' Librari, e Stampatori.
Marc' Antonio Manfrè Prior attuale.

AØL 1453127

Digitized by Google

[illegible] Google

11036

For